This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HDI
HW 2A25 H

ADMIRALITEIT

VAN

AMSTERDAM

Ref. 21.73.1.1.2 KE990

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten en Kaarten opgeheldèrd.

ZESDE DEEL,

Beginnende met den aanvang der Regeeringe van FILIPS DEN TWEEDEN, Koning van Spanje, in 't jaar 1555; en eindigende met het Ontzet van LEIDEN, in 't jaar 1574.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.
MDCCLXX.

Nath 2173.1.1.2

Harvard College Library
Motley Collection
July 11, 1906

VOORREDE.

SChoon men zou mogen agten, dat ik, in de Voorrede, geplaatſt voor het *eerſte* Deel deezes werks, myn oogmerk, in het ſamenſtellen van hetzelve, reeds omſtandig genoeg, hadt opengelegd; heb ik egter dienſtig geoordeeld, ter gelegenheid van den aanvang van het gedeelte der Vaderlandſche geſchiedeniſſen, welk den Staat der Vereenigde Geweſten eigenlyker raakt dan het voorige, mynen Landsluiden en Leezeren, andermaal, aan te ſpreeken. De oude Hiſtorie onzes Vaderlands is af. Wy zyn de onzekere en donkere tyden der Batavieren, Franken en Deenen en onzer eerſte Graaven doorgeworſteld. Wy hebben, zelfs onder de Vorſten uit de Huizen van Bourgondie en Ooſtenryk, niet dan flaauwe ſchetſen gezien van de veranderingen, die de volgende tyden ſtonden voort te brengen. 't Wordt tyd, dat wy een ander tooneel openen. Onze Vaderlandſche Hiſtorie leidt ons, van zelve, tot het beſchouwen van zaaken, die zeker en klaar zyn, en die onzen tegenwoordigen Staat veel nader betreffen, dat 't gene wy, tot hiertoe, verhaald hebben. Zy zal ons vertoonen de Spaanſche heerſchzugt in haare kragt, toeleggende op een onbepaald gebied over volken, die, niet dan naar bezwooren' voorregten en loflyke herkomen, behoorden geregeerd geweeſt te zyn. Zy zal ons doen zien, hoe eenige weinige Edelen

en Grooten, beſtuurd en geleid door WILLEM, PRINSE VAN ORANJE, deezen heerſchzugtigen toeleg geſtuit hebben, eerſt met woorden, daarna met wapenen; tot dat dezelve, onder Alva, op eene veel geweldiger wyze, hervat zynde, door Holland en Zeeland eerſt, en, ſedert, door verſcheiden' andere geweſten, gekeerd werdt, met eenen openbaaren inlandſchen oorlog, den felſten en langduurigſten, mogelyk, die immer, in eenigen oord van de weereld, gevoerd is. Onder 't woelen der wapenen, zal men, uit zeer geringe beginſels, een aanzienlyk Gemeenebeſt zien opgroeijen, welk leden en ſterkte en beſtendigheid genoeg verkrygt, om zig ſtaande te houden tegen zyne vyanden; om hun, eerlang, het hoofd te bieden; ja om hun, in de afgelegenſte deelen van hun gebied, in Ooſt- en Weſtindie zelve, merkelyke afbreuk te doen. Men zal de Regeering van dit Gemeenebeſt, hoe verward en wankel zy ook, in 't eerſt, ſtaan mogt, door den tyd, eene geregelde gedaante zien aanneemen, en onder de veranderingen, die zy, van tyd tot tyd, ondergaat, in de voornaamſte opzigten egter, haare eerſte geſteldheid behouden. Dingen allen, die, toenze gebeurden, de weereld deeden verbaasd ſtaan, en, uit welker verhaal, opmerkenden, ook nu nog, een' ſchat van ſtaat- en zedekundige leſſen verzamelen konnen.

Men behoeft geen ander bewys van de uit-

nee-

neemendheid van dat gedeelte onzer Vaderlandſche Hiſtorie, welk wy nu aanvangen, dan het groot getal van voortreffelyke ſchryveren, onder de meeſte volken van Europa, welk zig toegelegd heeft, op het verhaalen der Nederlandſche Geſchiedeniſſen en Oorlogen van de laatſte helft der zeſtiende en den aanvang der zeventiende eeuwe. Nederlanders, Spanjaards, Italiaanen, Duitſchen, Franſchen en Engelſchen hebben zig, om ſtryd, bevlytigd, om onze Hiſtorie te beſchryven. Sommigen hebben den aanvang der beroerten alleen te boek geſteld: anderen zyn wat verder gegaan: eenigen tot aan het Beſtand, welk in 't jaar 1609 geſlooten werdt: tot welken tyd, men zeggen mag, dat de Nederlandſche Hiſtorie de uitmuntendſte pennen der voorgaande eeuwe bezig gehouden heeft, 't welk zy niet gedaan zou hebben, zo zelfs doorlugtige verſtanden niet zo zeer ingenomen geweeſt waren, door de vreemdheid en leerzaamheid der gevallen, welken zy uitlevert, dat zy zig opgewekt gevoeld hadden, omze hunnen tydgenooten en nakomelingen, in geſchrifte over te leveren. Hadden wy dan reden om ons te beklaagen, over het klein getal en de onbekwaamheid der ſchryveren, uit welken wy onze oudſte Hiſtorie moeſten ſamenſtellen; wy hebben reden om ons te verheugen, over eene menigte van de ſchranderſte verſtanden der voorgaande eeuwe, die ons de gelegen-

heid tot de grondlegging van het Gemeenebeſt der Vereenigde Nederlanden, naauwkeurig en deftig, beſchreeven, en my het werk, welk ik ondernomen heb, voor een groot gedeelte ten minſten, vermaakelyk en gemakkelyk gemaakt hebben. Ik zou 't voor een geluk agten, zo ik het zelfde zeggen mogt van de meeſte Schryvers, die 's Lands Hiſtorie na 't ſluiten van 't Beſtand hebben te boek geſteld. Doch men vindt, na dit tydperk, naauwlyks eenige bekwaame Hiſtorieſchryvers, die de geſchiedeniſſen van hunnen tyd, in 't Nederduitſch, verhaalen: en in andere taalen, zyn 'er maar weinigen, die behoorlyk onderrigt geweeſt zyn; eenigen, die vol zyn van misſlagen: onder welke laatſten, elk, die de minſte gegronde kennis van 's Lands geſchiedeniſſen heeft, niet zal konnen nalaaten te tellen de *Hiſtorie van Holland* van den zogenoemden *de Neuville*, welke, desonaangezien, om de groote ſchaarsheid van goede Hiſtorien na 't jaar 1609, nog in 't Nederduitſch overgezet is, door iemant, die ruim zo onkundig van onze zaaken geweeſt is als de ſchryver.

Doch de ſchaarsheid van goede Hiſtorien na 't ſluiten van 't Beſtand heeft my, zo wel als de overvloed derzelven voor dien tyd, aangemoedigd, om met het begonnen werk ruſtig voort te gaan. Gelyk ik, ten opzigte van het laatſtgenoemde tydperk, het voornaamſte voor my afgedaan vondt, en door de ligtheid van 't

werk

werk werdt aangeſpoord; zo deedt de bedenking, dat ik, ten opzigte van het eerſtgenoemde tydperk, mynen Landsluiden, veelligt, iet gewigtigs, dat hun nog ontbrak, zou konnen mededeelen, my beſluiten, om met moed de hand te ſlaan aan 't beſchryven van 's Lands geſchiedeniſſen na 't ſluiten van 't Beſtand. Maar, op dat men wat nader zou konnen oordeelen van 't gene wy ons, in het beſchryven van 's Lands Hiſtorie, voor en na 't gemelde tydperk, hebben voorgeſteld, en van de middelen, welken wy gebruikt hebben, om ons oogmerk te bereiken; zal 't niet ondienſtig zyn, in dit Voorberigt, van 't een en 't ander, eenigszins uitvoeriglyk, verſlag te doen.

Om 's Lands Hiſtorie tot aan 't Beſtand wel te verſtaan, moet men zig, noodwendig, bedienen van onze oudſte en beſte Nederlandſche Hiſtorieſchryvers, BOR, METEREN, REYD, HOOFT en DE GROOT, die in elks handen zyn, en, onder welken, de twee laatſten, voornal ten opzigte van den ſtyl en taal, met regt, onnavolgbaar mogen gerekend worden. Alle deeze Schryvers heb ik dan, naarſtiglyk, gelezen, gebruikt, en geduuriglyk aangehaald: en zie hier wat ik, desaangaande, byzonderlyk in agt genomen heb.

Voor eerſt, heb ik, onder de gemelde ſchryvers, dien, doorgaans, alleen aangehaald, welke door de ande ren gevolgd is. Meteren en Hooft,

by voorbeeld, hebben zig veel van Bor bediend. In zodanige gevallen, was 't alleen noodig, Bor aan te haalen, en de anderen niet, die niet meer hebben dan hy.

Ik heb, *ten anderen*, zo veel my mogelyk geweeſt is, de bronnen tragten te ontdekken, waaruit de gemelde Schryvers gehaald hebben, 't gene zy te boek ſtellen; enze, getrouwelyk, aangeweezen, daar ikze gevonden hadt. Hooft heeft zig, by voorbeeld, in 't verhaalen der eerſte beginſelen onzer beroerten, veel bediend van een Franſch Werkje van JOACHIM HOPPERUS, waarvan hy, meer dan eens, gewaagd, in zyne Brieven (*a*). Hy hadt het, veelligt, bekomen, uit handen van zynen vriend, *Kornelis van der Myle* (*b*), wiens Vaders Broeder, ook *Kornelis* genoemd, met eene Dogter van Hopperus, gehuwd geweeſt was (*c*). Ik heb ook een naauwkeurig Afſchrift van dit werkje gehad en gebruikt. Doch 't is, naderhand, in druk uitgegeven, in de *Analecta Belgica* van den Heere HOYNCK VAN PAPENDRECHT; naar welke uitgaave, ik het aanhaale; ſchoon men de meeſte zaaken, die ik 'er uit trekke, ook by Hooft leezen kan. Wanneer Bor zig ook bedient van de *Memorien van Renecko Freſinga*, die, laatſt, door DUMBAR, uitgegeven zyn, trek ik Freſinga aan, niet Bor.

Ik

(*a*) *N.* 298. *bl.* 243. *N.* 435. *bl.* 337. *en N.* 476. *bl.* 362.
(*b*) *Zie* zyne Brieven *N.* 163. *bl.* 132.
(*c*) GOUDHOEVEN, *bl.* 103, 107.

Ik verzuim, *ten derden*, niet, elk der genoemde Schryveren te volgen, in zaaken, waarvan hy, in 't byzonder, beſt onderrigt geweeſt is. Bor, die te Utrecht gewoond, en, door gunſt der Staaten van dit geweſt, vryen toegang tot de openbaare Regiſters gehad heeft (*d*), is beſt te vertrouwen, in zaaken, die de Stad en Provincie van Utrecht betreffen. Meteren, een Koopman te Antwerpen (*e*), heeft, naar waarſchynlykheid, beſt onderrigt konnen zyn van 't gene, in en omtrent deeze Stad, voorgevallen was. Reyd, die Raad was van Jan, Graave van Naſſau, Stadhouder van Gelderland, en daarna van Graave Willem Lodewyk, Stadhouder van Friesland (*f*), geeft ons het egtſte berigt van de Gelderſche, en vooral van de Frieſche Geſchiedeniſſen. Hooft, wiens Vader en Vrienden, te Amſterdam, in de Regeeringe gweeſt waren, of nog waren, verhaalt, 't gene deeze Stad betreft, byzonderer en naauwkeuriger dan iemant anders; hoewel hy, ſomtyds, klaagt, in zyne Brieven, (*g*), dat men hem, aldaar, zo veele opening niet gaf, als hy gaarne zou gehad hebben.

Ten vierden, heb ik myn werk gemaakt, om deeze Schryvers te vergelyken met, en op te helderen door ſtukken en ſchriften, die zy of niet be-

(*d*) C. Burmanni Traject. erudit. *p.* 31.
(*e*) *Zie zyn* Leven *voor zyne* Hiſtor.
(*f*) *Zie de* Voorr. *voor zyne* Hiſtor.
(*g*) *N.* 399. *bl.* 313.

behoorlyk gebruikt, of niet gekend hebben, of, mogelyk, niet hebben konnen kennen. Nooit is eenige Hiſtorie zo volkomen geſchreeven, of zy kan, door laatere ontdekkingen, verbeterd worden. Die laatſt ſchryft vindt, dikwils, iet nieuws in ſtukken, die men voor hem gekend; doch met een ander oog ingezien heeft. De *Verantwoordingen* van Willem, Prinſe van Oranje, van de Graaven van Egmond, Hoorne, Hoogſtraaten en anderen zyn veelen onzer Hiſtorieſchryveren bekend geweeſt; doch byna niemant heeft 'er het regte gebruik van gemaakt. De meeſten geeven ons den korten inhoud van eenigen deezer Verantwoordingen, op dien tyd, alsze gedaan werden. Doch zy vervatten zo veele Hiſtoriſche gevallen, dat menze, veeleer, als Hiſtorien behoorde gebruikt te hebben, om 'er 's Lands geſchiedeniſſen, van tyd tot tyd, uit op te helderen: gelyk weinigen gedaan hebben, en wy ook hebben tragten te doen. De *Handelingen van den Preſident Jeannin*, Franſchen Ambaſſadeur in den Haage omtrent den tyd van 't Beſtand, zyn, meer dan eens, gedrukt, en in veeler handen. Zy ontvouwen den loop der gewigtige handeling over 't Beſtand, naauwkeuriglyk. De heimelyke inzigten van Henrik den IV, Koning van Frankryk, worden 'er, klaarlyk, in open gelegd. Nogtans, heeft niemant onzer Hiſtorieſchryveren behoorlyk gebruik gemaakt van dit werk. Elk ſchynt afge-

geſchrikt geweeſt te zyn, door de moeite, die men aanwenden moet, wil men zig van deeze Handelingen, met nut, bedienen. 't Is zelfs twyfelagtig, ofze door de Groot, die anders den Handel van 't Beſtand fraai beſchreeven heeft, wel gebruikt zyn. Maar Hooft zou 'er zig van bediend hebben; zo 't hem hadt mogen gebeuren, zyne Hiſtorie te brengen tot aan 't Beſtand; gelyk ik, uit eenige aantekeningen van des Droſſaards eigen' hand, meene te mogen beſluiten. Men zal, uit de aanhaalingen, die ik uit deeze Handelingen doe, zien konnen, op welk eene wyze, ikze gebruikt, en wat ik 'er in gevonden heb.

Wyders, zyn 'er, na de dood van onze voornaamſte Hiſtorieſchryvers, veele boeken en ſchriften in 't licht gegeven, van welken wy ons hebben konnen bedienen, om verſcheiden' punten onzer Hiſtorie nader op te helderen, en dingen te verhaalen, die, tot hiertoe, onbekend geweeſt zyn. Ik zal niet onderneemen, hier deeze ſchriften en boeken op te tellen. Men kanze genoemd vinden, in de aanhaalingen. Doch ik kan niet voorby, voorbeeldswyze, van eenigen der voornaamſten te gewaagen. Onder deezen, reken ik de *Brieven* en het *Leeven* van den beroemden VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA, Preſident van den geheimen Raad der Nederlanden, te Bruſſel; benevens zyn *Verhaal van het invoeren des tienden Pennings*

nings ten tyde van Alva. Uit deeze ſchriften, ontvangt de Hiſtorie van den aanvang onzer beroerten een licht, welk 'er, tot hiertoe, niet aan heeft konnen gegeven worden. Viglius, ſchoon Spaanſchgezind, hadt gemaatigde inzigten, over zaaken van Godsdienſt en Regeeringe. Hy verſchilde, wegens 't ſtuk des tienden pennings, vierkant, van Alva, en opent zyne gedagten, over den toeſtand der Nederlandſche zaaken, in zyne Brieven aan Joachim Hopperus, beſcheidelyk en openhertiglyk. Wy hebben veel lichts geſchept uit deeze Brieven en Schriften, die, te vooren, of niet, of niet zo volkomen waren uitgegeven. Van veel dienſt is ons ook geweeſt de uitgaave der *Sententien van den Raad der Beroerten en andere Regtbanken, ten tyde des Hertogs van Alva*, geweezen. Uit deeze Sententien, hebben wy verſcheiden' byzonderheden getrokken, de openbaare Preeke en den Beeldenſtorm, in Holland, Zeeland en Utrecht betreffende, waarvan onze Hiſtorieſchryvers weinig of niets gemeld hadden. Ook hebbenwe 'er de naamen in gevonden van veele adelyke en andere luiden, die in de eerſte beginſels onzer beroerten gemengd geweeſt, en onzen Hiſtorieſchryveren onbekend gebleeven zyn. De nakomelingen deezer luiden zullen 't ons, vertrouwenwe, dank weeten, dat wy de naamen hunner voorouderen, die den grond hielpen leggen van 's Lands vryheid, der ver-

vergetelheid onttoogen hebben, en dat wy eenigen hunner heimelyke daaden, daar zy toen om geſchandvlekt werden, ſchoonze hun nu eerder tot eere zouden gerekend worden, onbewimpeld, hebben te boek geſteld. Brengenwe, van de andere zyde, uit deeze of andere oude ſtukken, eenige bedryven in 't licht, die men ook nu voor ſchandelyk zou houden, men neeme ons dit niet kwalyk af. Een Hiſtorieſchryver, die, volgens de Leſſe van *Cicero* (*b*), *niets dat valſch, en al wat waar is ſchryven durft*, zo ver het tot zyn oogmerk behoort, moet niet ſchroomen, daar 't de geſchiedenis vordert, de gebreken en misſlagen ook van zynen eigen Grootvader, of Vader te boek te ſtellen: gelyk Polybius, oudtyds, en, zo de gemeene verzekering geloof verdient, in onze dagen, één der doorlugtigſte Koningen van Europa, edelmoediglyk, gedaan heeft.

Tot hiertoe, ſprak ik alleenlyk van de gedrukte en openlyk in 't licht gegeven' ſchriften, welken ik gebruikt heb, om onze beſte Nederlandſche Hiſtorien, tot aan den tyd van 't Beſtand, op te helderen. Doch naardemaal my, daarenboven, gelukt is, veele ongedrukte ſtukken, Brieven, Regiſters en Verhaalen in handen te krygen, heb ik niet konnen nalaaten, mynen Landsluiden mede te deelen, 't gene ik, in dezelven, weetenswaardig, gevonden hadt, en

(*b*) De Oratore, *Libr.* II. *Cap.* 15.

en 't gene onze Hiſtorie, zo ver zy te vooren bekend was, of volmaaken of beveſtigen kon. Zo elk, die eenige nutte ſtukken, dienende tot opheldering onzer Hiſtorie, bezat, gezind was, dezelven in 't licht te geeven, of eenen bekwaamen en trouwen Hiſtorieſchryver mede te deelen, zou zy, zekerlyk, nog tot verdere volkomenheid te brengen zyn. Doch veele zogenoemde Liefhebbers bewaaren deeze ſtukken liever, tot datze vergaan zyn. Indien, by voorbeeld, de Abt *Boiſot* het voornaamſte in 't licht gegeven hadt van 't gene hy, wegens den Kardinaal van Granvelle, verklaart te bezitten; men kan naauwlyks twyfelen, of daar zou iet uit te haalen zyn, welk zyn bedryf hier te Lande klaarer ontdekken zou. Ten minſten zou men dan oordeelen konnen, of de bezitter van deezen ſchat ons, tegen 't gemeen gevoelen, op goede gronden, verzekere, dat de Kardinaal niet van eenen Smid van Nozerois afkomſtig; maar dat zyn Grootvader een ryke en edele Genuees, *Pieter Perenot* genoemd, geweeſt is (*i*). Doch wy hoopen, veelligt, te vergeefs, op de uitgaave van een gedeelte deezer ſtukken. Hoe ongezind veelen, ondertuſſchen, zyn mogen, om de ongedrukte ſtukken, welken zy bezitten, mede te deelen; ik erken, dankelyk, dat ik, voornaamlyk in Holland en in Zeeland, edelmoediger luiden

(*i*) *Voiez* Hiſt. Litter. de l'Europe, *Tom.* I. *p.* 72.

den aangetroffen heb: die, uit loutere liefde tot hun Vaderland, papieren van merkelyk gewigt in myne handen hebben doen ſtellen, op een gunſtig vertrouwen, dat ik 'er een nuttig gebruik van zou weeten te maaken. Zy mogen zig verzekerd houden, dat ik geene grooter laagheid van ziele kenne, dan hun gulhertig vertrouwen, in eenig geval, te misbruiken, en dat het my niet aan den wil maar aan 't vermogen ſchorten zal, zo onze Landsluiden niet al 't nut trekken van hunne edelmoedigheid, dat zy 'er, door myn toedoen, naar reden, van verwagten konnen.

Ziet daar, Landsluiden, omſtandig genoeg, aangeweezen, op welk eene wyze, ik my bediend heb van de Hiſtorieſchryvers, die tot aan 't Beſtand gaan, en uit welke ſchriften en ſtukken ik hun Verhaal opgehelderd en volkomener gemaakt heb. Ik moet 'er, alleenlyk, byvoegen, dat ik, genoodzaakt geweeſt zynde, om, in veele opzigten, daar ik iet merkwaardigs meende gevonden te hebben, welk zy overgeſlaagen hadden, uitvoeriger te zyn dan zy; my, van de andere zyde, verpligt gevonden heb, om veele zaaken, die zy omſtandiglyk verhaalen, kortelyk aan te roeren; of zoze my van klein gewigt ſcheenen, of geene byzondere betrekking hadden tot de geſchiedeniſſen der Vereenigde Geweſten, geheellyk over te ſlaan. Men zal dus, in deeze Hiſtorie, niet uitvoerig vin-

den, 't gene, by de meeſte anderen, omſtandig verhaald is, ten ware de zaak van merkelyk aanbelang ware: vooral, myde ik, doorgaans, het wydluftig verhaal van krygszaaken, die meer luiden van myne ſoorte *niet zoo wel* plagten te *monden, als 't beſpiegelen van beleidt en tegenbeleidt, in ſtof van regeeringe omgaande* (*k*). Daarentegen verhaal ik gewigtige zaaken, met naame zaaken van ſtaat en regeeringe, die anderen, of niet, of ſlegts ter loops aanroeren, omſtandiglyk; gelyk men, in dit *zesde* Deel, in 't verhaal van de oorzaaken der gevangenis van 's Lands Advokaat *van den Einde*, en van het invoeren des tienden pennings; in 't volgende *zevende*, in 't verhaal van de handeling over de opdragt der hooge Overheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland aan Prinſe Willem, en in zeer veele andere voorbeelden, zal konnen zien. In alle deeze opzigten, kan deeze Hiſtorie, als eene vervulling der voorigen tot aan de tyden van 't Beſtand, worden aangemerkt.

Maar na het ſluiten van 't Beſtand, hebben wy, onder de Nederlandſche Hiſtorieſchryvers, zo men eenige Schryvers der Kerkelyke geſchiedeniſſen, die men egter hier ook gebruiken moet, uitzondert, geene Hiſtorien, die by Bor of Reyd, ik laat ſtaan by Hooft of de Groot, haalen konnen. Behalve Meteren, zo ver hy gaat, is Baudart de eenigſte, die de weereldlyke zaaken van

(*k*) *Zie* Hoofts Brieven, *N.* 327, *bl.* 262.

van de twaalf jaaren des Beſtands, met tamelyke uitvoerigheid, verhaald heeft, en ik behoef mynen Landsluiden, die eenige kennis hebben van 's Lands Hiſtorie, niet te zeggen, hoe weinig eers deeze Schryver, met zyn vervolg op Meteren, heeft ingelegd. Men kan dan, ten opzigte van 't weereldlyke ten minſte, niet veel van hem leeren. Maar 't Kerkelyke was, ten deezen tyde, zeer vermengd met het weereldlyke: waarom men, by de Kerkelyke Hiſtorieſchryvers, UYTENBOGAART, TRIGLAND, BAUDART en BRANDT, 't voornaamſte, welk deeze twaalf jaaren betreft, zoeken moet. Na 't uitgaan van 't Beſtand, komt ons, om Schryvers van minder vermaardheid, gelyk *Waſſenaar* en diergelyken, niet te noemen, het groote werk van AITZEMA voor, dat tot het jaar 1668 loopt, en om den overvloed van egte ſtukken, die het vervat, hoog te waardeeren is: 't welk ook het voornaamſte is, waarom men den *Hollandſchen Merkurius*, die van het jaar 1650 tot het jaar 1690 gaat, niet ontbeeren kan. Doch men heeft van deeze tyden ook byzondere Historien en Leevensbeſchryvingen, die merkelyk licht geeven. Ook is de *Hiſtorie van* WICQUEFORT, in 't Franſch opgeſteld, te agten, om de menigte van egte ſtukken, die 'er bygevoegd zyn; ſchoon zy, zo ver zy het licht ziet, ſlegts eene geſchiedenis van weinige jaaren behelſt. Na hem, heeft byna niemant ondernomen, de geſchiede-

niſſen alleen van zynen tyd te boek te ſtellen. En 't voornaamſte gedrukte Schrift, waarvan men zig bedienen kan, om de Nederlandſche Hiſtorie der agttiende eeuwe te beſchryven, is, agt ik, het groote Werk van LAMBERTI, in de Franſche taale ſamengeſteld. Ik zwyg, voorbedagtelyk, van *Basnage*, *Le Clerc* en *van Loon*, die allen drie, in deeze eeuwe, geſchreeven hebben; omdat zy, hunne werken, meeſt, uit vroeger Schryvers hebbende opgeſteld, op zig zelven, geen gezag hebben, om de waarheid der geſchiedeniſſen te beveſtigen, behalven in eenige byzondere gevallen, daar zy ongedrukte of onuitgegeven' ſtukken gebruikt en aangehaald hebben. Ook heeft de Heer van Loon, gelyk men weet, zyne Hiſtorie geſchreeven met een byzonder oogmerk, om, naamlyk, door dezelve, de Nederlandſche Gedenkpenningen op te helderen; waarom hy van veele zaaken, die anders tot het wezen der Hiſtorie behooren, niet of naauwlyks gewaagen kon.

In 't gebruiken der gemelde Hiſtorien, heb ik my, byzonderlyk, toegelegd, op het leezen en herleezen der egte ſtukken, die zy vervatten, om, op dezelven, als op vaſte gronden, een verhaal te veſtigen van zaaken van ſtaat en oorloge, van binnenlandſche en uitheemſche handelingen, en van alles wat my ſcheen te paſſen, in eene algemeene Hiſtorie onzes Vaderlands. Ik heb, wyders, deeze Hiſtorien vergeleeken met

ee-

eene groote menigte van gedrukte Verhaalen, *Memorien*, Brieven en *Negotiatien*, die, van tyd tot tyd, in verſcheiden' taalen, met naame in de Franſche en Engelſche, en ook in de Nederduitſche, in 't licht gegeven zyn: onder welken, ik niet verzuimd heb, gebruik te maaken van de Franſche *Negotiatien* tot de Munſterſche Vrede, die, in vier ſtukken in *folio*, zyn uitgegeven; van de *Brieven en Memorien van den Graave d'Eſtrades* en van de *Brieven van en aan den Raadpenſionaris* DE WITT, met het *Verbaal van den Ambaſſadeur Beverningk*, en de *Reſolutien*, daartoe behoorende: alle welke ſtukken ten hoogſten dienſtig zyn, om de geſchiedeniſſen onzes Vaderlands, van de Munſterſche Vrede af, tot op het jaar 1668 toe, naar behooren, te beſchryven. En 't ware zeer te wenſchen, dat men, ook hier te Lande, gelyk elders meermaalen geſchied is, hadt konnen goedvinden, meer *Verbaalen* en Brieven, gewigtige handelingen met uitheemſche Mogendheden betreffende, in 't licht te geeven: de Hiſtorie zou 'er, ongetwyfeld, merkelyk, door opgehelderd konnen worden, en onze Staatsdienaars zelven zouden 'er, in volgende tyden, zonderlingen dienſt van konnen hebben (*l*). Doch, terwyl men hierna, mogelyk, nog lang, vergeefs wenſchen zal; heb ik 't voor een geluk gerekend, dat my eenige naauwkeurige afſchriften van zulke *Verbaalen*

(*l*) *Zie* Briev. van en aan den Raadp. DE WITT. V. *D.* bl. 2.

ter hand gekomen zyn; waaruit ik het eigenlyk oogmerk van verſcheiden' voornaame bezendingen, op onderſcheiden' tyden, van hier, naar Frankryk, naar Engeland, naar Zweeden, naar Deenemarke en elders gedaan, klaarlyk, heb konnen ontdekken, en onzen geſchiedenisſen een leeven byzetten, welk zy anders zouden hebben moeten miſſen. Voorts, heb ik gelegenheid gehad, om de Hiſtorie der tyden na 't Beſtand, ook uit veele andere ongedrukte ſtukken, op te helderen: onder welken, ik niet nalaaten kan, kortelyk, te gewaagen van een' keurlyken bondel Schrifts, die my in ſtaat geſteld heeft, om, aangaande de merkwaardige Regtspleeging van de jaaren 1618 en 1619, over *Oldenbarneveld*, *Hogerbeets*, *de Groot* en anderen, byzonderheden te melden, die, tot hiertoe, onbekend geweeſt zyn aan 't gemeen. Uitenbogaart maakt ergens (*m*) melding van eenige Papieren, door een' der drie Fiskaalen over de genoemde Staatsgevangenen (1), opgeſteld; welken hem, *door Gods ſchikking*, zegt hy, *ter hand gekomen* waren. Van deeze Papieren bezit ik een naauwkeurig afſchrift, met de eigen' hand van Uitenbogaart geſchreeven. 't Behelſt 1. een *Examen* van verſcheiden' Perſoonen van aanzien, te Utrecht gehouden, onder anderen ook

(*m*) Kerk. bedien. *Cap.* XIII. *bl.* 251.

(1) Ik meen, met reden, te mogen vaſtſtellen, dat hy op *Mr. Pieter van Leeuwen* ziet.

ook van Ledenberg. 2. een Verbaal van 't gehandelde in den Haage, tuſſchen de Hollandſche en Utrechtſche Gekommitteerden, en 3. eenige Verklaaringen, ten laſte der gevangenen: waaruit 4. de voornaamſte punten hunner beſchuldiging opgemaakt worden, die, gedeeltelyk, in de *Sententien* gevoegd zyn. Men kan, ligtelyk, denken, dat ik, in deeze papieren, veele byzonderheden gevonden heb, die zelfs aan *Brandt*, hoe naauwkeurig hy anders, naar zyne gewoonte, de Hiſtorie der Regtspleeging moge beſchreeven hebben, onbekend ſchynen geweeſt te zyn. Doch gelyk wy reeds hebben aangemerkt, daar is altoos gelegenheid, om door het ontdekken van nieuwe egte ſtukken, ook de beſte Hiſtorien tot meerder volkomenheid te brengen.

Myn oogmerk is niet, dit Voorberigt te vergrooten, met een breedvoeriger verſlag der ongedrukte ſtukken, van welken ik my bediend heb. Men zalze, in 't vervolg deezer Hiſtorie, van tyd tot tyd, gemeld vinden. Doch ik kan niet nalaaten, aan te merken, dat ik, onder anderen, gebruik gemaakt heb van de RESOLUTIEN *der* ED. GROOT-MOG. HEEREN STAATEN VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND; 't welk naauwlyks iemant (2) onzer Hiſtorieſchryveren gedaan heeft.

(2) De Heer *van Loon* is, meen ik, de eenigſte, die

heeft. Voorts, heb ik my ook bediend van de gedrukte ſtukken der NOTULEN VAN DE ED. MOG. HEEREN STAATEN VAN ZEELAND, die nog niet allen gedrukt zyn: van beide heb ik zo veel gebruik gemaakt, als de natuur der Hiſtorie gehengen kon. Ik hebze overal naauwkeuriglyk aangehaald, op dat elk, die toegang tot deeze ſtukken heeft, zig met gemak zou konnen verzekeren, aangaande de waarheid van 't gene ik 'er uit ontleene.

Ik heb te langer ſtil geſtaan op de wyze, die ik, in 't gebruiken onzer bekendſte Hiſtorien, gevolgd heb, op dat zy, dieze gelezen hebben, zouden konnen zien, in hoe verre, ons werk, uit deeze Hiſtorien, ſamengeſteld zy, en in hoe verre niet Nu heb ik 'er nog eenige aanmerkingen by te voegen, die de vryheid van ſchryven betreffen.

't Schryven van Hiſtorien is altoos een hagchelyk werk geweeſt; doch voor zulken, inzonderheid, die verſtonden, dat zy niet ſlegts verhaalen moeſten, wat gezeid of gedaan ware; maar dat zy ook uitſpraak moeſten doen, over de heimelyke oogmerken van openbaare be-

deeze *Reſolutien* in handen gehad, en, in zyne *Beſchryving der Nederlandſche Hiſtorie-penningen*, doorgaans, aangehaald heeft. Doch het oogmerk van zyn werk gedoogde niet, dat hy 'er zo veel gebruik van maakte, als hy, in eene algemeene Nederlandſche Hiſtorie, zou hebben konnen doen.

bedryven, en dat het hunne poſt ware, die oogmerken en bedryven te pryzen of te laaken. Een Hiſtorieſchryver, die zo veel op zig neemt, ſteekt zig, men kan 't niet ontkennen, in een blykbaar gevaar; vooral, als hy zaaken verhaalt, die digt aan of in zynen tyd gebeurd zyn, en in welken hy zelf meer of min gemengd geweeſt is (3). Hoe ligt miſt hy niet, in zyn oordeel over de heimelyke oogmerken van byzondere Perſoonen niet ſlegts, maar veel meer van Vorſten en Grooten, en gevolgelyk ook in de uitſpraak over de lofwaardigheid of ſchandelykheid hunner bedryven! Gebeurt het hem, iemant kwaade oogmerken toe te ſchryven, welken hy niet gehad heeft, of niet kan beweezen worden gehad te hebben; hy haalt zig den haat op den hals van elk, die de zyde volgt des genen, dien hy, ten onregte, verdagt gemaakt heeft, en hy doet, daarenboven, te kort aan de waarheid, de ziel der Hiſtorie. Pryſt hy, daarentegen, daaden, die, om de ſlinkſche oogmerken, met welkenze geſchied zyn, eer laſter verdienen dan lof; hy kwetſt zulken, die deeze heimelyke oogmerken gekend hebben, en verwerft zig den ſchandelyken

(3) *Sed res quidem geſtas memorare arduum ſemper: quia abſentem fugiunt*, PRÆSENTEM TRAHUNT, *utque illud legenti, ita* HOC SCRIPTORI PERICULOSIUS EST. GROTH *Hiſt. Libr. I. p. 116.*

ken naam van vleijer, die niemant minder voegt dan eenen Hiſtorieſchryver.

Het oordeelen over de oogmerken en bedryven van Perſoonaadjen, die eene voornaame rol geſpeeld hebben op het tooneel der weereld, is vooral hagchelyk voor zulken, die onderneemen te verhaalen de geſchiedeniſſen van een Land, welk aan merkelyke partyſchappen in de Kerk en in den Staat, en aan geweldige ſchokkingen en veranderingen in de Regeeringe onderhevig geweeſt is; hoedanig ons Vaderland en het nabuurig Engeland zyn. In zulke Landen, worden, op den eenen tyd, de oogmerken en bedryven van Koningen, Vorſten, Grooten en aanzienlyke Staatsdienaars, hemelhoog, getoemd, op den anderen, mispreezen en verfoeid; naardat de wiſſelvallige loop der menſchelyke dingen de taal, en dikwils zelfs het oordeel des volks zwaait naar de gunſtige, of ongunſtige zyde. Hoe zal een Hiſtorieſchryver zig gedraagen, in het oordeelen over Perſoonaadjen, waarover zo verſchillend, op verſcheiden tyden, geoordeeld is? Schikt hy zig naar den ſmaak van den tyd, waarin hy ſchryft; hy loopt gevaar, dat zyne Hiſtorie, na weinige jaaren, voor partydig uitgekreeten en veragt worden zal. Volgt hy, daarentegen, een oordeel over perſoonen en zaaken, welk met het gemeene oordeel zyner tydgenooten verſchilt; zyne Hiſtorie vindt geene

ne Leezers, en hy zelfs ondervindt, mogelyk, tot zyne ſchade, de uitwerkſels van de ongunſt, die hy zig, door zyn ſchryven, op den hals gehaald heeft.

Maar, veelligt, zal men zeggen „ dat een „ Hiſtorieſchryver 't zig niet kreunen moet, „ of hy met zyne tydgenooten verſchille of „ overeenkome; maar alleenlyk toeleggen, „ op het ontvouwen der naakte waarheid; „ zonder zig van dit oogmerk, door hoop op „ gunſt of vrees voor nadeel, eenigszins, te „ laaten aftrekken." Ik erken dit volmondig. Die gevoelt, dat hy, door hoop of vrees, immer zo ſterk bewoogen worde, dat hy de waarheid, in eenig geval, ſchenden, bewimpelen of onveinzen zou, ſla de hand niet aan 't beſchryven van 's Lands Geſchiedeniſſen. Maar de waarheid is niet altyd zo klaarlyk te ontdekken. Zy verbergt zig inzonderheid voor ons ligtelyk, als wy de heimelyke oogmerken der menſchelyke daaden willen doorgronden. En een Hiſtorieſchryver waagt 'er een groot deel zyner agtinge aan, als hy, 't gene hy omtrent deeze oogmerken giſt of vermoedt, voor Hiſtorieſche waarheid te boek ſtelt. De lofwaardigheid of ſchandelykheid der daaden hangt, grootendeels, af van de oogmerken, met welkenze geſchieden: waaruit volgt, dat men zig, in eene Hiſtorie, veiligſt onthoudt van pryzen of laaken, zo lang deeze oogmerken

ken den Hiſtorieſchryver niet klaarlyk gebleeken zyn. Om nu niet te zeggen, dat de menſchen ook over de natuur van ſommige daaden zelven verſchillen, en het den Zedeleeraaren, niet den Hiſtorieſchryveren voegt, over deeze verſchillen, uitſpraak te doen.

Men zal my verder tegenwerpen „ dat ee„ ne Hiſtorie te dor en niet leerzaam genoeg „ is, die ſlegts verhaalt, wat zig voor de ui„ terlyke zinnen vertoond heeft; en dat zul„ ke Hiſtorieſchryvers eerſt vermaaken en on„ derwyzen, die de bedekte inzigten van voor„ naame luiden ontdekken, en den Leezer „ helpen oordeelen, over de bedryven, wel„ ken zy verhaalen." Maar ik antwoord, dat men my ſlegts behoeft toe te ſtaan, dat een Hiſtorieſchryver niet bevoegd is, om zyne gisſingen over de oogmerken der Grooten voor beweezen' waarheid op te geeven, en dat hy zyne Leezers niet behoort voor in te neemen, met gunſtige of ongunſtige gedagten voor of tegen de Perſoonen, welker daaden hy verhaalt; en ik neem aan, te doen zien, dat een Hiſtorieſchryver zulk eene wys op zyn ſchryven kan zetten, dat zyn werk en leevendig en leerzaam zyn zal, zonder de waarheid en onpartydigheid, eenigszins, te kort te doen.

Ik heb zelf, in de Voorrede voor het eerſte Deel deezes werks, beloofd, de bedekte oogmerken der voornaamſte bedryven te zul-

len

len openleggen, zo verze my bekend waren. Ik heb nog dit zelfde voorneemen. Maar een Hiſtorieſchryver moet onderſcheid maaken, tuſſchen 't gene hy, wegens deeze oogmerken, giſt, en 't gene hem, desaangaande, gebleeken is. De oogmerken moeten hem bekend zyn, zal hyze voor waarheid te boek ſtellen. En hy moetze, op zulk eene wyze, te boek ſtellen, dat de Leezer zelf ziet, dat hyze niet verzierd heeft. Ik weet maar *twee* wegen, om van iemants oogmerken te oordeelen, te weeten, uit zyne *woorden*, 't zy hyze ſpreeke of ſchryve, en uit zyne *daaden*. Zo nu een Hiſtorieſchryver, door één' van deeze wegen, of door beide, iemants oogmerken, klaarlyk, meent ontdekt te hebben, hy kan zyne ontdekking zynen Leezeren niet beter mededeelen, dan door hem de zelfde woorden en daaden te verhaalen, waaruit hy van de oogmerken geoordeeld heeft, zonder dat hy van 't gene hy 'er uit heeft opgemaakt een enkel woord behoeft te reppen. Heeft hy wel geoordeeld; een opmerkend Leezer zal 't met hem eens zyn, al weet hy 't niet. En zo hy kwalyk geoordeeld heeft, kan 't zyner Historie geene agting byzetten, dat hy zyn oordeel gemeld heeft. Men zegge niet, dat de Leezers, veelligt, of niet, of kwalyk oordeelen zouden, zo zy van den Schryver niet voorgegaan en geholpen werden. Of, zulke

Lee-

Leezers zyn onbekwaam, om eene goede Hiſtorie, met nut, te leezen; of, de redenen om dus of zo te oordeelen zyn zo klaar niet, als ſommigen waanen, en in 't laatſte geval, zou 't onvoorzigtigheid zyn in den Hiſtorieſchryver, zo hy ondernam, op loſſen grond, over iemants bedekte oogmerken, uitſpraak te doen. 't Zelfde omtrent moet ik van het pryzen en laaken zeggen. Eene eenvoudige en natuurlyke ſchets van 't gene 'er geſproken of verrigt is voldoet, om den Leezer, die ſlegts de gemeenſte beginſels van Staat- en Zedekunde kent, in ſtaat te ſtellen van zelf te konnen oordeelen, of iet te pryzen of te veragten zy; zonder dat een Schryver zig behoeft bloot te geeven aan 't gevaar van, by ſommigen, voor eenen vleijer, by anderen, voor eenen hekelaar door te gaan. Kortom, de groote konſt van 't ſchryven eener Hiſtorie, gelyk die van ons Vaderland zou behooren te zyn, ſchynt my hierin gelegen te wezen, dat iemant ons de perſoonen en gevallen, zo leevendig, zo natuurlyk en zo volkomen, afſchildere, als ofweze zelven zagen; wanneer wy, doorgaans, de oogmerken ligtelyk ontdekken zullen, zo wel als de Hiſtorieſchryver, en niet minder dan hy konnen oordeelen van het pryſſelyke of ſchandelyke, dat 'er, in de menſchelyke bedryven, doorſteekt. Ondertuſſchen, zullenwe het genoegen hebben, dat wy zelven,

onder 't leezen, iet uitvinden en opmerken, welk wy den Hiſtorieſchryver niet behoeven dank te weeten; dien 't genoeg moet zyn, dat hy ons aanmerkingen heeft leeren maaken, zonder dat wy weeten, dat wy 't van hem geleerd hebben.

Ik ben niet verwaand genoeg, om van my zelven te denken, dat ik deeze konſt verſta en oefene in volkomenheid. Maar men zal 't, hoop ik, voor geene vermetelheid aanzien, dat ik my voorgeſteld heb, deeze Vaderlandſche Hiſtorie, en vooral het gedeelte derzelve, welk ik nu begin uit te geeven, naar de regels deezer konſte, te ſchryven. Verwagt dan niet, Landsluiden, dat ik u de bedekte oogmerken van Vorſten, Mogendheden of voornaame Staatsdienaars verder zal openleggen, danze u zelven, uit een opregt, vry en beſcheiden verhaal hunner bedryven, blyken konnen. Somtyds, mag ik verhaalen, wat men, eertyds, van deeze oogmerken geoordeeld heeft; doch wat ik 'er zelf van oordeele, zwyg ik gemeenlyk, om dat 'er u niets aan gelegen is. Verwagt niet, dat ik de bedryven van de Helden onzer Hiſtorie, wien 't beſtier van de Legers te velde en van de Vlooten op zee, of 't beleid der gewigtigſte zaaken van Regeeringe aanvertrouwd geweeſt is, pryzen of laaken zal. Hoe bezwaarlyk men zig ook, in 't verhaalen van roemrugtige en ſchan-

ſchandelyke daaden, van 't een en 't ander onthouden kan; ik maak groot onderſcheid, tuſſchen eenen Hiſtorieſchryver en eenen Lofredenaar of Berisper. 't Zy u genoeg, dat ik u de zaaken zo verhaale, dat gyze, ligtelyk, als eerlyk of oneerlyk, zult konnen kennen. Ook zal ik u, dikwils, niet verbergen, hoe 'er van anderen over geoordeeld is: en aan deeze kennis is u zo veel, en dikwils veel meer gelegen, dan of gy wiſt, wat ik zelf, in uitmuntende Perſoonaadjen, pryze of laake.

Op deeze wyze, meen ik, myne Vaderlandſche Hiſtorie beſt te konnen hoeden voor de beſchuldigingen van partydigheid. Wat redelyk menſch (onredelyken beoog ik niet te voldoen) zal my kwalyk neemen konnen, dat ik verhaal, 't gene waarlyk gebeurd is, op eene vrye, doch tevens beſcheiden' wyze, zonder dat ik my inlaate, om het goed te keuren, of te veroordeelen? Is 't waarlyk loffelyk; laat het, door anderen, gepreezen; is 't ſchandelyk; laat het, door zulken, dien 't luſt, veroordeeld, door allen, gemyd worden. Myn toeleg is, te verhaalen, 't gene gebeurd is, zonder dat het my, als Hiſtorieſchryver, aangaat, of het eerlyk zy, of ſchandelyk. 't Zou wel een luſt zyn voor een' eerlyk' man, eene Hiſtorie te beſchryven, die niet dan pryſſelyke daaden inhieldt; doch

dit

dit zou een *Roman*, geene Hiſtorie zyn. 't Menſchelyk geſlagt heeft, door alle tyden, in alle geweſten, onder allerlei rangen, van den Vorſt tot den bedelaar, goeden en kwaaden uitgeleverd. Men kan dan de Hiſtorie van een gedeelte des menſchelyken geſlagts niet ſchryven, zonder zo wel gebreken te melden, als deugden. En of my iemant, wie hy ook ware, kwalyk name, dat ik eenig oneerlyk bedryf van eenen zyner voorouderen of vrienden te boek geſteld hadt; ik zou agten myzelven genoeg verdedigd te hebben, zo ik bewees, dat het verhaalde waarlyk gebeurd ware. *Pryſt het, zou ik hem voorts te gemoet voeren, indien gy kant; ik heb 't niet mispreezen; dat het zig zelf mispryſt, is my niet, maar den daader te wyten.* Eene Hiſtorie, die 't gebeurde alleen verhaalt, zonder dat de Schryver de Leezers inneemt, door pryzen of laaken van 't gebeurde, kan, door leiden van allerlei begrip in zaaken van Staat en van Godsdienſt, door alle tyden, en onder allerlei veranderingen van gebied en Regeeringe, even goed, gebruikt worden. Elk vindt 'er iet in, dat hem dient, en te gelyk iet, daar zyne partyen op bouwen. Elk heeft, derhalve, gelegenheid, om de redenen te onderzoeken, daar zyn begrip op ſteunt, en die, daar zyne partyen zig meeſt mede behelpen. De Hiſtorieſchryver, zonder zulks eigenlyk te beoogen, geeft elk de wapenen in de hand, om zig zelven te verdedigen, en anderen te keer

Verhandelingen van Staatszaaken; In twee Boeken, waar van het eerſte handelt van Oorlog en Vrede en het tweede van Zaaken van verſcheiden' Stoffe, voornamentlyk haar opzigt hebbende op de Republiek der Vereenigde Nederlanden: door CORN. VAN BYNKERSHOEK, Preſident van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland. In gr. 8°. 2 Deelen.

C. VAN BYNKERSHOEKS *Queſtien of Verhandelingen over Burgerlyke Rechts-Zaaken*, in IV. Boeken; met veele Gewysdens der beide Hooge Gerechtshoven doormengt. In gr. 8°. 2 Deelen.

De SENTENTIEN en INDAGINGEN van den HERTOG VAN ALBA, uitgeſproken en geſlagen in zynen Bloedraad: Midsgaders die van byzondere Steden, tegen verſcheiden zo Edellieden als voornaame Burgers en Inwooners van Holland, Zeeland en andere Provincien, van den jaare 1567 tot 1572. Benevens een Aanhangſel van Authentike Stukken, ſpruitende uit dezelve Sententien. In 't licht gegeven na het Oorſpronkelyk Handſchrift ('t welk by den Drukker deezes bewaard wordt) door JACOB MARCUS. In gr. 8°.

BESCHRYVING VAN 's GRAVENHAAGE, behelzende deszelfs Oorſprong, Benaming, Gelegenheid, Uitbreidingen, Onheilen en Luiſter. Midsgaders Stigtinge van het Hof, der Kerken, Klooſters, Kapellen, Godshuizen, en andere voornaame Gebouwen: Zittingen der hooge Kollegien zoo van Politie als Juſtitie; Inſtellinge van het Kapittel ten Hove: als mede de Privilegien, Handveſten, Keuren en wyze der Regeeringe. Uit zeer veele nooit gedrukte Oorſpronkelyke Charters, en beſcheiden getrokken, opgehelderd en beveſtigd, door MR. JACOB DE RIEMER. Met veele Afbeeldingen verſierd. In *Folio*, *Tweede Deel. Zynde dit het* Derde Stuk *van gemelde Werk; 't geen als een Schat van Authentike Stukken geagt wordt by de Liefhebbers der Vaderlandſche Hiſtorien: en zyn ook van de Twee eerſte Stukken ken nog Exemplaren te bekomen.*

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *Analecta Belgica in VI Partes diviſa. Contin. Vit. & Epiſtol.* VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI, *Ejusque nec non* JOACHIMI HOPPERI & JO. BAPT. TASSII *opera Hiſtorica aliaque Analecta ad Hiſtoriam ſciſſi Belgii potiſſimum attinentia.* In 4°. 6 vol.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Oogmerken van Koning* FILIPS DEN TWEEDEN, *by 't aanvaarden der Regeeringe.* II. *Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt Landvoogd. Nieuwe Vliesridders aangeſteld. Raad van Staate.* III. *Plakaaten tegen de zogenaamde Ketters vernieuwd.* IV. *'s Lands Krygsmagt en Schulden. Honderdſte en vyftigſte Penning gevorderd. Geweigerd. Oranje, Egmond en Hoorne van hun aandeel in de Beden ontlaſt.* V. *'t Beſtand met Frankryk gebroken. Aanſlag op Douai. S. Quintin belegerd. Slag aldaar.* VI. *Woerden verpand. Aanmerkingen, over 't begeven van Heerlykheden aan Holland.* VII. *Toerusting ter zee. Duure tyd.* VIII. *Agterwezen der Nederlanden. Negenjaarige Bede.* IX. *Voordeelen der Franſche wapenen te lande. Slag by Grevelingen. Landing in Frankryk. Verandering in Engeland.* X. *Opening tot Vrede. Oogmerk des Biſſchops van Atrecht. Verdrag van Chateau in Cambreſis.* XI. *Willem van Naſſau wordt in 't Prinsdom van Oranje herſteld. Hy ontdekt de oogmerken van Frankryk en van Filips. De Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, ſterft.* XII. *Filips vordert*

dert wederom eenen honderdſten en vyftigſten Penning. Doch vrugteloos. XIII. *Hy ſtelt orde op de Regeering. Margareet, Hertogin van Parma, wordt Landvoogdes, Drie Raaden haar toegevoegd.* WILLEM, PRINS VAN ORANJE, *wordt Stadhouder van Holland.* XIV. *Filips beſluit het Spaanſche Krygsvolk in 't Land te laaten.* XV. *Hy neemt zyn afſcheid.* XVI. *De Staaten begeeren 't vertrek der Spaanſche Knegten, en 't weeren van Vreemdelingen uit de Regeeringe. Handeling hierover.* XVII. *De Koning keert naar Spanje.* XVIII. *Benden van Ordonnantien.* XIX. *'t Spaanſch Krygsvolk verlaat het Land.* XX. *Misnoegen met Engeland. Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.* XXI. *Nieuwe Bisdommen. Beden.* XXII. *Ongenoegen tegen den Kardinaal van Granvelle. Oranje trouwt, voor de tweede reize.* XXIII. *Eenige nieuwe Biſſchoppen neemen bezit van hunne ſtoelen. Plakaat tegen de Rederykers. Oproer te Valenchyn. Montigni doet een' keer naar Spanje. Schimpliwrei tegen Granvelle.* XXIV. *Binnenlandſche Oorlog in Frankryk. Oranje houdt byzondere Byeenkomſten.* XXV. *Hy, Egmond en Hoorne ſchryven den Koning, over Granvelle.* XXVI. *De Kardinaal houdt zig fier. De drie Heeren maaken aanhang. Blyven uit den Raad Schryven, andermaal, aan den Koning.* XXVII. *Granvelle vinnig beſchimpt. De Staaten weigeren te vergaderen, in zyn byzyn.* XXVIII. *De Landvoogdes beſluit zig van hem te ontſlaan. Hy verlaat de Landen, op 's Konings laſt.* XXIX. *Zyne afbeelding.*

FI-

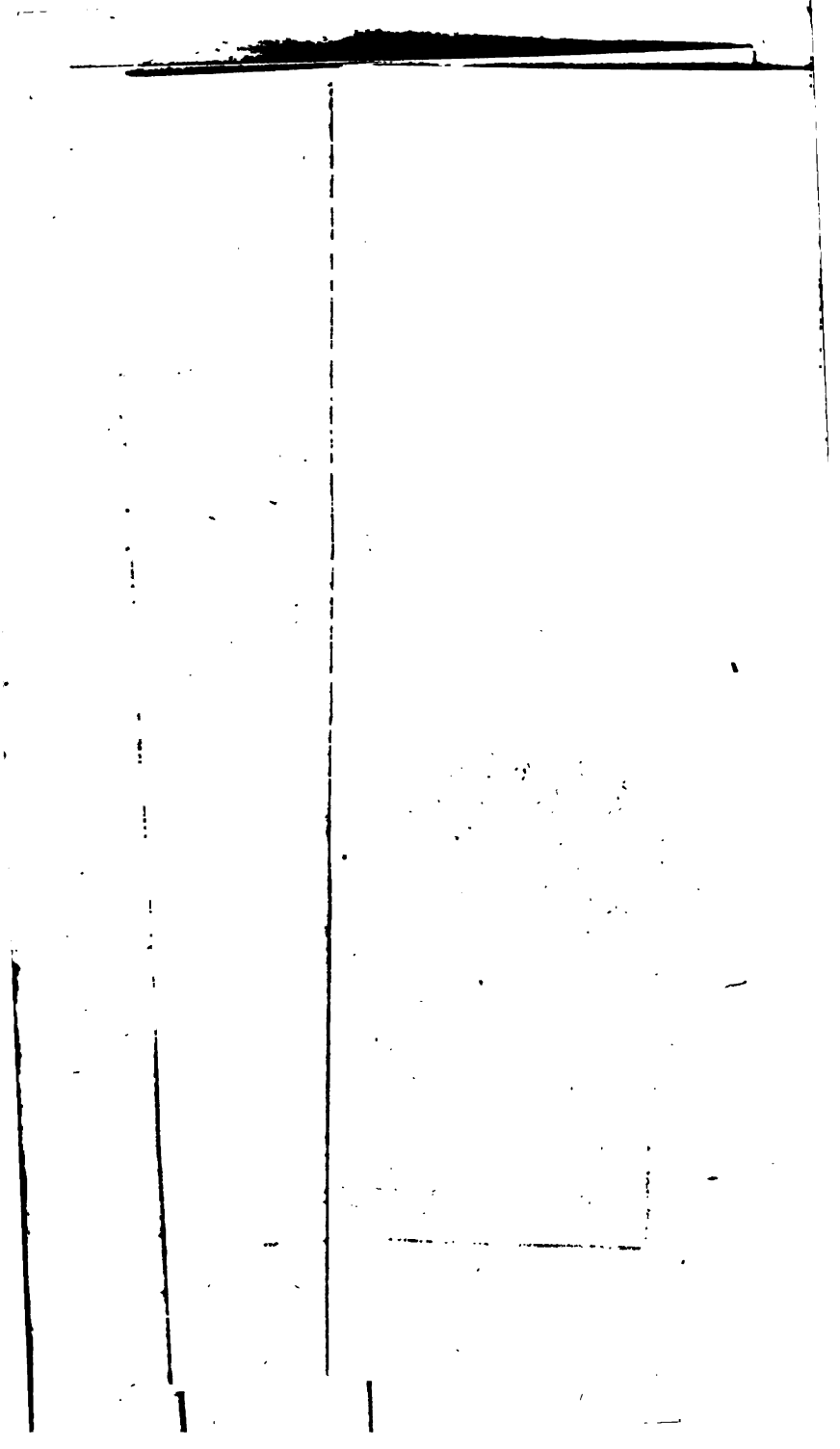

FILIPS, DE DERDE van dien naam onder de Graaven van Holland, doch beter bekend, by den naam van *Filips den tweeden*, dien hy, als Koning van Spanje, droeg, hadt zo dra de Regeering niet aanvaardt, of hy deedt, terſtond, zien, dat hy, de voetſtappen zyner Voorzaaten volgende, een volſtrekt en willekeurig gebied over de Nederlanden poogde te voeren. Keizer Karel de V. hadt altoos dit zelfde oogmerk gehad. Nooit hadt men 's Lands Staaten meer hooren klaagen, over gedurige inbreuken op 's Volks vryheden en voorregten, dan onder zyne Regeering. Ook zag hy zig noode bepaalen, door Privilegiën en oude Handveſten, die hy gaarne allen in handen gehad hadt; doch die 's Lands Staaten, hierom alleen, des te vlytiger byeen zogten, en des te zorgvuldiger bewaarden. De Geloofshervorming, die, onder zyne Regeering, ook in de Nederlanden, was ingevoerd, ſcheen hem zeer in den weg te ſtaan. Hy hadt gezien, dat zy, in Duitſchland, verſcheiden' Vorſten en Staaten vereenigd hadt, om zyner heerſchzugt paalen te ſtellen, en hy was, met reden, bedugt, dat de opgang der nieuwe Leere hier te lande gelyke nadeelige uitwerkſels voor hem hebben zou. Hieraan moet men, voornaamlyk, toeſchryven het uitgeeven van zo veele ſcherpe Plakaaten, en het invoeren der Inquiſitie hier te lande, ook na dat Duitſchlands reeds vryheid van Godsdienſt verkreegen hadt. De

FILIPS III. 1555. I. Oogmerken van Filips, by 't aanvaarden van de Regeeringe der Nederlanden.

Filips III. 1555. Keizer begreep ligtelyk, dat men zig eerder tegen zyne oogmerken verzetten zou, wanneer men zyne geslaagen vyanden, de Proteſtantſche Vorſten in Duitſchland, benevens de Hervormden in Frankryk, te vriend hadt; en dat men zig, hier te lande, van deeze vriendſchap verzekerd zou konnen houden, wanneer de Geloofshervorming, alomme, zou doorgedrongen zyn. Hy zogt haar dan, in de geboorte; te ſmooren; zig, hiertoe, van 's Pauſen gezag, van den raad der Kerkelyken, onder welken, de Biſchop van Atrecht de voornaamſte was, en van de geweldigſte middelen zelven bedienende.

Hy volgt de maatregels van Keizer Karel; doch met minder voorzigtigheid.

Filips volgde hem op 't ſpoor. Met het zelfde oogmerk, welk Karel gehad hadt, zag men hem dezelfde middelen ter hand ſlaan, om het te bereiken. Zyne eerſte zorg was, zig het opperſt gezag te verkrygen over 's Lands Regeering (a), zonder zig aan beſwooren wetten en voorregten gebonden te rekenen. Het uitroeijen der Ketterye, dat niet zonder krenking van 's Lands Voorregten geſchieden kon, was het middel, om dit oogmerk te bereiken. En naardemaal het bewimpeld werdt met den dekmantel van yver voor Gods eere, leenden 'er de Kerkelyken gereedelyk de hand toe. In éene zaak, verſchilde Filips egter van zynen Vader. Karel zogt het zelfde oogmerk uit te voeren, door dezelfde middelen, van welken Filips zig bediende. Doch Karel gebruikte deeze middelen voorzigtiger, en met meer gemaatigdheid.

(a) Burgund. *Libr.* I. *p.* 7.

heid. Hy kende de Nederlanders beter dan Filips, en wist dat zy liefst, zagtelyk en allengskens, tot onderdaanigheid wilden gebragt worden (*b*). Filips scheen, in 't eerst, dien zelfden weg te zullen houden; doch 't leedt niet lang, of hy sloeg zo openlyk en zo geweldig voort, dat verscheiden' Landschappen tegen hem opstonden. Zyne strengheid en de wreedheid zyner Staatsdienaaren, daar 't getal der Hervormden tegen aanwies, deeden hem, eindelyk, eenige Landschappen verliezen, welken zyn Vader, door bescheidener beleid, met deezelfs andere Nederlanden, hadt weeten samen te voegen, of vereenigd te houden. Filips III. 1555.

II. Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt algemeene Landvoogd.

Het eerst, dat de Koning ondernam, was het aanstellen van EMMANUEL FILIBERT, HERTOG VAN SAVOYE, tot algemeenen Landvoogd, in de plaats der Koninginne van Hongarye, die zig bereidde, om met den Keizer scheep te gaan. Karel de III, Vader van Emmanuel, was reeds met den Keizer tegen Frankryk verbonden geweest, en door François den I. van zyne meeste Staaten beroofd geworden. De Zoon, die hem opvolgde, bleef in Keizerlyken dienst, en hadt, in 't jaar 1553, het opperbevel over 's Keizers Leger gehad. Filips oordeelde zig, derhalve, verpligt, de dienſten beide van Vader en Zoon, met de Landvoogdy over de Nederlanden, te vergelden. Ook verbondt hem hiertoe het namaagschap; zynde den Hertog gebooren uit eene Zuster

(*b*) *Vid.* STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 121

FILIPS III. 1556.

ter van 's Konings Moeder, eene Dogter van Portugal (*c*). Voorts zogt Filips, door het bewyzen van andere gunſten, ook eenige Nederlandſche Heeren aan zig te verpligten. Op het eerſte jaargetyde zyner inhuldiginge tot Hoofd der Ridderorde van 't Gulden-vlies, ſtelde hy negentien nieuwe Ridders aan, en onder deezen, Willem, Prins van Oranje, *Filips van Mommeranci*, *Graaf van Hoorne*, *Filips van Croi*, *Hertog van Aarſchot*, *Karel*, *Baron van Barlaimont*, *Karel van Brimeu*, *Graaf van Megen*, *Joan van Glimes*, *Markgraaf van Bergen*, *Filips van Stavele*, *Baron van Chaumont en Glaion*, *Joan van Mommeranci*, *Heer van Courrieres*, en *Joan*, *Graaf van Ooſtfriesland* (*d*). De overigen waren Spanjaards of Duitſchers. Sommigen verhaalen, dat Lamoraal, Graaf van Egmond, ook, ten deezen tyde, met de Ridderorde vereerd werdt (*e*); doch hy, de Heer van Beveren, *Pieter Ernſt*, *Graaf van Mansfeld*, en andere voornaame Heeren, waren, reeds in 't jaar 1546, door Karel den V, tot deeze waardigheid verheeven (*f*). Voorts werdt de Heer van Beveren, Markgraaf van Veere, in Zomermaand deezes jaars 1556, beveſtigd, in het Stadhouderſchap van Holland, Zeeland en Utrecht (*g*).

Verſcheiden' Vliesridders aangeſteld.

De Heer van Beveren blyft Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

Hy was, zo wel als de overige Staatsdienaars, met den afſtand des Keizers, van eed en

(*c*) STRADA *Dec. I. L. ibr. I. p. 21.* METEREN I. *Boek, f. 17.*
(*d*) GUICCIARD. Beſchr. der Nederl. *bl.* 67.
(*e*) BOR I. *Boek, bl.* 13 [18].
(*f*) GUICCIARD Beſchr. der Nederl. *bl.* 66.
(*g*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 88.

en ampt ontſlaagen geworden, en men verwagtte nu merkelyke veranderingen in den Raad van Staate, en in andere hooge Collegien; 't welk ſommigen, die, tot hiertoe, eenig bewind gehad hadden, deedt dugten, dat zy den nieuwen Raaden, minder dan den voorigen, zouden konnen voldoen (*b*). By deeze gelegenheid, ſprak Viglius, Preſident van den Geheimen Raad, van zyn Ampt te willen nederleggen. Doch de geweezen' Landvoogdes, die hem het opzigt over haare goederen in Nederland, nevens een jaargeld van tweehonderd guldens, toeleide, en de Koning zelf bewoogen hem, in zynen dienſt, te volharden. Filips voorzag hem, ten zelfden tyde, met de waardigheid van * Medehelper in de Abtdye van S. Baafs te Gend, waarnaar de Markgraaf van Veere en de Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, te vergeefs, geſtaan hadden (*i*). Tot Leden van den Raad van Staate, noemde de Koning een aanzienlyk getal der voornaamſte Nederlandſche Grooten: doch wie in 't byzonder, vind ik nergens uitdrukkelyk gemeld. Men heeft reden om te vermoeden, dat 'er de Biſſchop van Atrecht (*k*), de Prins van Oranje, de Hertog van Aarſchot, de Graaven van Egmond, van Boſſu, van Megen, en de Heer van Barlaimont onder geweeſt zullen zyn (*l*); by welken, naderhand, Viglius van Zuichem gevoegd werdt (*m*). Doch ſom-

Filips III. 1556. Viglius wordt bevorderd.

* *Coadjutor.*

(*b*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31.
(*i*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31, 32.
(*k*) Reſol. Holl. 15 *April* 1558. *bl.* 24.
(*l*) Reſol. Holl. 12 *Maart* 1556. *bl.* 8.
(*m*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 32.

FILIPS III. 1556.

ſommigen melden, dat de Hertog van Savoye zig, terwyl de Koning ten Hove was, zelden van den raad deezer Heeren bedienende (*n*). Ook hieldt Filips, zo lang hy zig hier te lande bevondt, den klem der Regeeringe alleen in handen (*o*). De Biſſchop van Atrecht, Barlaimont en Viglius hadden, ten deezen tyde, het meeſte deel aan 't bewind.

III. Vernieuwing der Plakaaten tegen de Ketters.

In 't ſtuk van den Godsdienſt, leende de Koning het oor aan niemant meer dan aan den Biſſchop van Atrecht. En 't ſchynt dat deeze hem bewoogen heeft, om het Berigtſchrift, in 't jaar 1550, door Karel den V, aan de Inquiſiteurs gegeven, nog voor 't einde des jaars 1555 (1), te vernieuwen en te bekragtigen (*p*). Ook vernieuwde Filips 's Keizers Plakaat tegen de Ketters van den jaare 1550, omtrent deezen tyd (*q*). Het werdt, in verſcheiden' Landſchappen, ook, naar 't ſchynt, in Holland, afgekondigd (*r*). Hier waren de Raaden en alle andere Graafelyke Amptenaars in hunne bedieningen beveſtigd, onder uitdrukkelyke voorwaarde, dat zy de hand aan 's Keizers Plakaaten *tegen de Secten* zouden houden (*s*). In ſommige Steden van Brabant, geſchiedde de afkondiging van 's Konings Plakaat insgelyks. Doch te Antwerpen, wees men 't van de hand,

(*n*) VAN DER HAAR Init. Tumult. *Libr.* I. *p.* 113.
(*o*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 7, 23.
(*p*) VAN DER HAAR Init. Tumult. *Libr.* I. *C.* XIII. *p.* 161.
(*q*) BOR I. *Boek, bl.* 10 [14].
(*r*) Repert. der Plak. *bl.* 85, 86.
(*s*) Repert. der Plak. *bl.* 79.

(1) Den agtentwintigſten, niet, gelyk BOR ſchryft, I. Boek, bl. 11 [15] den agtſten van Slagtmaand.

hand. Ook werdt het Plakaat, kort hierna, op 's Konings laſt, in Brabant, wederom ingetrokken (*t*). Philips III, 1566.

Vreemd ſcheen deeze toegeeflykheid. Doch men ſchreef dezelve toe aan 's Konings oogmerk, om den Landen eene zwaare Bede te doen, die zo ligt niet ſtondt ingewilligd te worden, als men 't volk, met Inquiſitie en ſcherpe Plakaaten, kwelde (*u*). Met Frankryk, was nu wel een Beſtand, voor vyf jaaren, geſlooten; doch beide Henrik en Filips ſchoenen ongezind, om het te houden. 't Was den laatſten, derhalve, niet geraaden, de Krygsmagt, die nog in de Nederlanden op de been gehouden werdt, te verminderen, 't welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben. Doch om dezelve te onderhouden, werdt geld vereiſcht. Zy beſtondt thans uit drie Regimenten Voetvolk, een onder *Lazarus Zwend*, leggende in de nieuwe ſterkten, Charlemont en Philippeville; een, onder den Graaf van Megen, in 't Land van Luxemburg; en het derde, onder *Everſtein*, tot bewaaring van Kameryk en Hesdinfert. Voorts hadt de Koning verſcheiden' benden Ruiterye in dienſt. Aan al dit Krygsvolk, was 't Land nog *twee millioenen en zevenduizend guldens* ten agteren. Nog moeſten de *Benden van Ordonnantien*, beloopende drieduizend Paarden, betaald worden, 't welk, nevens het opmaaken der begonnen' Veſtingwerken, en het verſterken der

IV. Staat van 's Lands Krygsmagt en ſchulden.

(*t*) Boek I. *Boek*, *bl.* 10 [14].
(*u*) Boek I. *Boek*, *bl.* 11 [15].

Filips III. 1556.

der bezettingen op de grenzen, naar gelang dat ste Franſchen hunnen grenzen verſterkten, wel *agttien tonnen ſchats* koſten zou (*v*). De Koning hadt, al in Wynmaand des voorleeden jaars, den Staaten eenen ſtaat van 't gantſche agterwezen der Nederlanden voorgelegd, volgens welken, hetzelve *drie millioenen driemaalhonderd en eenige duizenden* guldens beliep: hun beveelende, denzelven geheim te houden, op dat 'er de Franſchen de lugt niet van krygen mogten (*w*). Hy bereidde hen dus tot de Bede, die, in Lentemaand deezes jaars, te Bruſſel gedaan werdt.

De Koning vordert een' honderdſten en een' vyftigſten Penning.

Zy beſtondt in een' honderdſten Penning van alle onroerende goederen, en een vyftigſten van alle Koopmanſchappen, in drie reizen te betaalen: en om dat de Staaten altoos veele zwaarigheid, in deeze foort van belaſtingen, gemaakt hadden, gaf men voor, een middel te hebben gevonden, om deeze te doen heffen, zonder dat de rykdom der byzondere Ingezetenen ontdekt werdt. Om die van Holland tot bewilliging te beweegen, waren Barlaimont en Filibert de Bruxelles gemagtigd (*x*).

Die geweigerd wordt.

De Staaten, hierop in den Haage beſchreeven zynde, beſlooten, niet te antwoorden, voor dat zy 't gevoelen van Brabant en Vlaanderen verſtaan zouden hebben. Men zondt dan Afgevaardigden derwaards (*y*). En zo dra hadt men niet vernomen, dat Brabant draal-

(*v*) Reſol. Holl. 14 *Maart* 1556. *bl.* 9.
(*w*) Reſol. Holl. 28 *Oct.* 1555. *bl.* 58.
(*x*) Reſol. Holl. 12 *en* 14 *Maart* 1556. *bl.* 8, 9.
(*y*) Reſol. Holl. 27 *Maart* 1556. *bl.* 10, 11.

draalde, en dat Vlaanderen eene maatige somme, in stede van den geëischten honderdsten en vyftigsten Penning, hadt aangebooden (z), of men besloot, hier ook, den Koning, door den Stadhouder, Beveren, te doen zeggen „ dat de gevorderde Bede, in „ Holland, niet in te voeren was; zo om „ de groote kosten, die het aanstellen van „ Gemagtigden tot het schatten der Ingezetenen veroorzaaken zouden, als om dat 'er „ onmin en tweedragt te dugten stondt, als „ 's Lands Ingezetenen, door nabuuren, geschat zouden moeten worden, gelyk te „ wagten was; waarby nog kwam, dat de „ Koophandel, Zeevaart en Vischery deezes Lands, grootendeels, door geringe „ luiden, gedreeven werdt; voor veelerlei „ toevallen blootstondt, en derhalve onmogelyk te schatten was: en zo men de „ schatting ook op de opregtheid der Ingezetenen wilde laaten aankomen, hadt men „ voor veele valsche eeden te vreezen." Zy verzogten dan, even als Vlaanderen, met eene maatige somme, in de plaatse van de gedaane Bede, te mogen volstaan (a). En Filips, geene kans ziende, om den honderdsten en vyftigsten Penning, alomme, in te voeren, stondt, eerlang, ook hier, af van zynen eisch; vorderende van die van Holland, sedert, vierhonderdduizend guldens (b), die, naderhand, op driehonderd en drie-endertigduizend guldens verminderd wer-

Filips III. 1556.

(z) Resol. Holl. 9 *May* 1556. *bl.* 23.
(a) Resol. Holl. 30 *May* 1556. *bl.* 27.
(b) Resol. Holl. 9 *Juny* 1556. *bl.* 31.

Filips III. 1556.

werden, in aanmerking, naar 't ſchynt, van het aandeel, welk de Prins van Oranje, voor zyne Gemaalinne de Graavinne van Buuren, de Graaf van Egmond en de Graaf van Hoorne, uit hoofde van derzelver goederen, in Holland gelegen, wegens Beden, ſchuldig geoordeeld werden. De Koning hadt deeze drie Heeren, onlangs, van Beden vry verklaard. De Staaten bewilligden, na veel uitſtellens, eindelyk in 's Konings Bede (c): en hiermede werdt het Pleitgeding van Holland, tegen Oranje, Egmond en Hoorne, welk, verſcheiden jaaren, voor den grooten Raad te Mecheelen, gehangen hadt, vernietigd gerekend (d). Het aandeel der drie Heeren in 's Konings Beden werdt begroot op den vyftienden Penning, dien de Staaten, in 't vervolg, gaarne alroos van de Beden zouden hebben willen korten. Ook hadt Filips dit toegezeid (e); doch hy vergat het ſedert: poogende de gunſt, welke hy den Heeren hadt beweezen, eindelyk, geheel tot laſte van die van Holland te doen komen. Wat de tegenwoordige Bede aangaat; men vondt dezelve, voor de helft, op de gewoonlyke Schildtalen, en voor de andere helft, uit den tienden Penning. De Stadhouder Beveren niet alleen, maar ook de Heer van Brederode hadt veel toegebragt, om de Staaten tot bewilliging over te haalen (f); waaruit men zien kan, dat deeze zig

Oranje, Egmond en Hoorne, van hun aandeel in 's Konings Beden, ontlaſt.

(c) Reſol. Holl. 5 *Nov.* 11, 13 *Decemb.* 1556. *bl.* 95, 96, 106.
(d) Reſol. Holl. 17 *Decemb.* 1556. *bl.* 108.
(e) Reſol. Holl. 26, 27, 28 *Febr.* 2 *April* 1558. *bl.* 9, 20.
(f) Reſol. Holl. 10 *Aug.* 1556. *bl.* 58.

zig thans, by den Koning, zogt aangenaam te maaken. Aan den Stadhouder, werdt, omtrent deezen tyd, door de Staaten van Holland, een geſchenk van tienduizend guldens toegelegd (*g*). PHILIPS III. 1556.

Met den aanvang des jaars 1557, werdt het Beſtand met Frankryk, dat nog vier jaaren duuren moeſt, gebroken. Hier, oordeelde men, dat de vyandelykheden, van de Fransche zyde, begonnen waren. Doch Henrik de II. beweerde, openlyk, het tegendeel. Zeker is 't, dat Paus Paulus de IV, zeer gebeeten op Karel den V, die zig, heimelyk, gekant hadt tegen zyne verheffing, al in 't jaar 1555, een verbond hadt geſlooten met Henrik den II, waarby deeze beloofde, hem te zullen byſtaan, in den oorlog, dien hy 't Huis van Oöſtenryk, in Italie, wilde aandoen. Ook zondt Henrik den Paus, voor 't einde des jaars 1556, eenigen onderſtand, in geld en manſchap. Doch de Hertog van Alva, die het Spaanſche Leger in Italie geboodt, voerde den kryg zo gelukkiglyk, dat 'er, eerſt, een Beſtand, en eindelyk, in Herfſtmaand des jaars 1557, eene Vrede, tuſſchen den Paus en den Koning van Spanje, op volgde (*b*). V. 't Beſtand met Frankryk wordt gebroken. 1557.

In de Nederlanden, werdt de Veldtogt begonnen met een aanſlag op Douai. De Admiraal van Coligni poogde zig, by verraſſing, van deeze Stad meeſter te maaken. Doch een oud wyf, 't gerugt van 't regten Aanſlag op Douai.

der

(*g*) Reſol. Holl. 8 *Nov.* 1556. *bl.* 99.
(*b*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 146, 147, 152, 163, 173, 175, 185, 188.

Filips III. 1557. der Stormladderen vermeemende, ontdekte den toeleg, met ſchreeuwen, waardoor dezelve te loor liep. De Veldheer trok toen naar Lens in Artois, dat veroverd en plat gebrand werdt (*i*).

Filips beweegt Engeland, om Frankryk den oorlog te verklaaren.

Filips hadt den ſtorm zien aankomen, en, reeds in Lentemaand, allen handel met Frankryk verbooden, en de Franſche goederen hier te lande verbeurd verklaard (*k*). Voorts hadt hy orde geſteld, om een Leger van vyftigduizend man, op de grenzen van Pikardye, byeen te brengen. Ook ſtak hy, in Bloeimaand, naar Engeland, over, en bewoog Koningin Maria, zyne Gemaalin, om Frankryk den oorlog te verklaaren, en agtduizend man, onder den *Graave van Pembrook*, te voegen by het Leger, welk in de Nederlanden verzameld werdt. Filips hadt, voor 't aangaan van het Huwelyk met Maria, beloofd, dat hy Engeland niet in den kryg met Frankryk zou inwikkelen (*l*). Doch hy deedt nu Maria en den Engelſchen Staatsdienaaren verſtaan, dat Henrik een' aanſlag op Calais in den zin hadt; waaruit hy beſloot, dat het belang van Engeland, op zig zelf, den oorlog tegen Frankryk noodzaakelyk vorderde (*m*).

S. Quintin belegerd.

Het Nederlandſch Leger, welk nu, met de Engelſchen, omtrent zeſtigduizend man ſterk was, ſtondt onder het opperbevel van den Hertog van Savoye. De Prins van Oranje,

(*i*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 127. HOOFT I. *Boek*, *bl.* 7.
(*k*) Repert. der Plak. *bl* 88.
(*l*) V. *Deel*, *bl.* 394.
(*m*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 131, 132.

tanje, de Hertog van Aarſchot, de Graaven van Egmond, Megen en Mansfeld, de Heer van Barlaimont en anderen bevonden zig in 't zelve. De Landvoogd hieldt den vyand eenige dagen onzeker, wegens zyn oogmerk, trekkende nu naar de eene, dan naar de andere Plaats, in Pikardye. Eindelyk, berende hy Guize, en bleef 'er drie dagen voor. Toen ſchielyk opbreekende, ſloeg hy 't beleg voor *S. Quintin*, dat ſlegt van Volk voorzien was. De Franſchen wiſten 'er egter eenige manſchap in te krygen. Anne de Mommeranci, Conſtabel van Frankryk, die 't vyandlyk Leger, niet boven dertigduizend man ſterk, geboodt, trok zelf aan op S. Quintin, om 't beleg te doen opbreeken. Filips III. 1557.

De Legers raakten handgemeen, op den tienden van Oogſtmaand, Feeſt van S. Laurens. Doch de Franſchen kreegen de nederlaag, en verlooren 'er wel tweeduizendvyfhonderd, anderen ſchryven vierduizend man: de onzen maauwlyks vyftig. De overwinning werdt, grootendeels, toegeſchreeven aan den moed en 't beleid van den Graave van Egmond, welke geraaden hadt, den vyand die, 't Nederlandſch Leger onverhoeds overvallen hebbende, wederom aan 't wyken gebragt was, op de hielen te volgen, waardoor dezelve in wanorde geraakte en geheellyk geſlaagen werdt. De Conſtabel zelf werdt, gewond zynde, gevangen genomen. Slag van S. Quintin.

VI. Verpanding der Heerlykheid van

Hy en de Maarſchalk de S. André waren Hertoge *Erik van Brunswyk* in handen gevallen, die hen, ſedert, naar zyn land voerde. Filips, die deeze gevangenen gaarne in zyne magt

Filips III. 1557. Woerden.

magt hadt, kwam, in 't volgende jaar, met Hertoge Erik, overeen, dat deeze hem dezelven zou overleveren, tegen een losgeld van honderdentwaalfduizend ponden van veertig grooten; voor een derde gedeelte van welke somme omtrent, Filips het Slot en de Heerlykheid van Woerden aan den Hertoge verpandde (*n*); onaangezien Vrouw Margareet, in 't jaar 1346 (*o*), en Hertogs Filips van Bourgondie, in den jaare 1425, beloofd hadt, deeze Heerlykheid nimmer te zullen *verzetten*, *verkoopen* of *vervreemden* (*p*).

Aanmerkingen over het voorregt om niet van Holland te mogen geschieden worden.

De Heerlykheid van Woerden was, meen ik, de laatste, die, onder de Graaflyke Regeering, tegen voorgaande uitdrukkelyke belofte, van de Graaflykheid van Holland vervreemd werdt: waarom 't niet ondienstig zal zyn, by deeze gelegenheid, kortelyk, te onderzoeken, wat men, van ouds, beoogde, als men op de Graaven, als eene gunst, plagt te begeeren, dat zekere Steden, Plaatsen of Landstreeken, voor altoos, vereenigd mogten blyven met de Graaflykheid. Kort voor en in de tyden van Vrouwe Margareet, schynt zulks eerst in gebruik geraakt te zyn. Uitgeest is de eerste Plaats, my bekend, aan welke dit voorregt, met eenige bepaalinge, vergund werdt, in 't jaar 1341 (*q*). Woerden en Oudewater verwierven gelyke gunst, in 't jaar 1346 (*r*). Amsterdam ook, in 't zelf-

(*n*) *Zie den* Brief, hier van gemaakt, *op den* 30 *July* 1558, *by* Boxhorn *op* Veldenaar, *bl.* 216.
(*o*) Handv. van Oudewat. *bl.* 279.
(*p*) Handv *by* Matthæus de Nobilitate, *Libr.* II. *p.* 206.
(*q*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 493.
(*r*) Handv. van Oudew. *bl.* 279.

zelfde jaar (s). In laater' tyd, verkreegen verſcheiden' andere Plaatſen het zelfde voorregt. Hertog Filips van Bourgondie ſchonk het mildelyk, by meer dan eene gelegenheid. Men ſcheen, in 't algemeen, te begrypen, dat de Plaatſen, die onder 't onmiddelyk bewind der Graaven en Graaflyke Amptenaaren ſtonden, of beter beſchermd; of zagter geregeerd werden dan de Plaatſen; die onder byzondere Heeren behoorden. Wy hebben, te vooren (t), aangetekend, dat de Stad Leiden zeer verheugd was, dat zy van 't gebied der Burggraaven verloſt, en onder de onmiddelyke beheerſching der Graaven gebragt geworden was: waaruit men ſchynt te mogen afneemen, dat het gebied van byzondere Heeren den Onderzaaten, ſomtyds, veel te hard viel: ten ware, mis-ſchien, de vreugde der Leidenaren, door ſommigen, wat breed uitgemeeten was, om zig aangenaam te maaken by de nieuwe Regeeringe. Doch dat de Plaatſen, door de Graaven, beter dan door de byzondere Heeren, beſchermd werden, is, met het voorbeeld van Amſterdam, te bewyzen: dat, onder de Heeren van Amſtel, in geduurige zwaarigheden ingewikkeld werdt, en, eerſt onder de Graaflyke Regeering, begon te bloeijen. Voorts, verzogt men, maar 't ſchynt, het voorregt om niet van de Graaflykheid vervreemd te worden, meeſt onder Vrouwe Margareet en Hertoge Filips, om dat men be-

Filips III. 1557.

(s) Handv. van Amſt. bl. 4.
(t) III. Deel, bl. 444.

FILIPS III. 1557.

bedugt was, dat de eerſte, aan haare Zoonen, en de andere, aan zyne Baſtaarden, eenigen der Plaatſen, die niet van ouds tot Holland behoord hadden, ligtelyk zou willen opdraagen. Ook maakten de Graaven, hierin, ſomtyds, geene zwaarigheid; gelyk wy gezien hebben, dat Koning Filips, ten opzigte van Woerden, deedt. In deeze eeuwe zelf, hebben de Staaten van Holland raadzaam geoordeeld, de Ambagtsheerlykheid te verkoopen van eenige Plaatſen, welken beweerden, niet van 't gemeene Land te mogen geſcheiden worden. Doch dit in 't voorbygaan. Wy keeren weder, tot de gevolgen van den Slag van S. Quintin.

Weinige dagen na dien ſlag, ging deeze Stad ſtormenderhand over, werdt, voorts, geplonderd en aan koolen gelegd. De Admiraal Coligni werdt hier gevangen. Eenige andere Stendjes vielen toen den Hertoge van Savoye in handen. Het jaargetyde ondertuſſchen verloopen zynde, beſloot Filips het Leger te doen ſcheiden, en grootendeels af te danken: zeer tegen 't gevoelen van eenigen, die begreepen, dat hy, 't Krygsgeluk vervolgende, dieper in Frankryk moeſt zyn voortgerukt (*u*).

VII. Toerusting ter zee, in Holland.

De Veldtogt in de Nederlanden liep dus gelukkig genoeg ten einde. Middelerwyl, was men, in Holland, het gantſche jaar, bezig geweeſt, om middelen te beraamen en in 't werk te ſtellen, tot beveiliging der Zeevaart en

(*u*) HOOFT I. *Boek*, *bl.* 7, 8, 9. DANIEL. *Tom.* VIII. *p.* 189-204.

en Viſſcherye. De Landvoogd hadt den Staten, al in den aanvang des jaars, doen aanzeggen, dat zy eenige Oorlogſchepen in zee moeſten brengen, alzo de Franſchen gereedſchap maakten, om het Beſtand te ſchenden. De Staaten draalden lang, eer zy hiertoe beſluiten konden, begeerende, dat de koſten, of uit de ingewilligde Beden gevonden, of ten minſten, ook gedeeltelyk, door de andere Nederlanden, gedraagen werden. Zy vertoonden den Koning 's Lands armoede, veroorzaakt, door de tegenwoordige duurte der Graanen (*v*), die, in 't voorjaar, zo groot was, dat een laſt Rogge honderdenzeſtien goudguldens gelden moeſt, en die van Enkhuizen aan die van Hoorn drie laſten Tarwe weigerden, om welken, eenige Heeren uit de Regeering waren komen verzoeken (*w*). Doch alzo de Staaten wel zagen, dat de Zeevaart diende beveiligd te worden, beſlooten zy, tien ſchepen uit te ruſten, indien de Koning hun vyfentwintigduizend guldens, tot de koſten, benevens alle de ſchepen, die in Zeeland ontakeld lagen, wilde toeſtaan (*x*). Doch Filips hadt hier geene ooren naar. Hy deedt hun eenen ſtaat voorleggen, van de koſten op de uitruſting van tien ſchepen, die twee-endertigduizend tweehonderd vier guldens en tien ſtuivers ter maand beliepen. Van deeze ſchepen wilde hy 'er vyf leveren, en nog vyfentwintigduizend guldens daarenboven, mids dat de Staaten de andere vyf ſche-

Filips III. 1557.

Duurte der Graanen.

(*v*) Reſol. Holl. 23 *Febr.* & *Maart* 1557. *bl.* 1, 9.
(*w*) BRANDT Enkh. *bl.* 81.
(*x*) Reſol. Holl. 16 *April* 1557. *bl.* 34.

FILIPS III. 1557. schepen in zee bragten, en de gantsche Vloot, drie maanden lang, onderhielden (y). Doch 's Konings voorslag vondt ook geenen ingang. Men begreep nogtans de noodzaakelykheid van 't beveiligen der Zeevaart zo klaar, dat de Staaten met Amsterdam overeenkwamen, om, aldaar en in de Watersteden, zes Oorlogschepen, bemand met omtrent vyfhonderd koppen, in zee te brengen, en drie maanden te doen onderhouden, mids daartoe negentienduizend guldens, uit 's Lands kasse, betaalende (z). Voorts, zogt men die van Friesland te beweegen, om, insgelyks, twee of drie schepen uit te rusten. Doch deezen verschoonden zig, op hunne armoede (a). De Hollandsche Vloot geraakte dan in zee, en werdt, inzonderheid, gebruikt, om de Graanschepen, die uit de Oostzee verwagt werden, te beveiligen. Ook kwamen de meesten hier, in den Zomer, behouden aan; waardoor de duurte van 't Kooren ophieldt (b). Tot beveiliging der Haringvisscherye, werden ook eenige schepen in zee gebragt. De Koning droeg tienduizend guldens in de kosten. Het overige werdt, volgens gewoonte, gevonden, uit een lastgeld op den Haring (c).

VIII. Staat van

De zwaare lasten, die de Nederlanden, eeni-

(y) Resol. Holl. 27 *April* 1557. *bl.* 38, 40.
(z) Resol. Holl. 3 *May* 1557. *bl.* 46.
(a) Missiven van den 5 en 21 *May* 1557. *in de* Resol. van Holl. *bl.* 47, 61.
(b) BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [15].
(c) Resol. Holl. 23 *July* 1557. 22 *Juny* 1558. *bl.* 70, 35. BRANDT Enkh. *bl.* 20.

eenige jaaren herwaards, ter oorzaake van den oorlog met Frankryk, moeſten draagen, hadden de gemeene kas dermaate uitgeput, dat de Koning langer geenen raad wiſt, om 't Krygsvolk te betaalen. En veelligt is deeze verlegenheid de voornaamſte oorzaak geweeſt, waarom het Leger zo vroeg geſcheiden, en zelfs gedeeltelyk afgedankt werdt. *Karel, Graaf van Lalaing*, die 't Ampt van Landvoogd, in 't afzyn des Hertogs van Savoye, waarnam, vertoonde den algemeenen Staaten, in Herfſtmaand, te Bruſſel beſchreeven, eenen ſtaat van 's Lands agterwezen, van welken wy dienſtig geoordeeld hebben, den voornaamen inhoud hier in te voegen: Filips III. 1557. het agterwezen der Nederlanden.

's Vorſten Inkomſten uit de Nederlanden beliepen in 't jaar 1551	*f* 327960-17-0
De Renten, vermindering van inkomſten, door vervreemding van veele Domeinen, en andere laſten, van 't jaar 1551 tot het jaar 1556, merkelyk toegenomen zynde, beliepen nu - - - - - -	346818- 5-5
Zo dat 'er te kort kwam	*f* 18857-15-5 (2)
De Hofhouding, Wedden en Jaargelden der Amptenaaren bedroegen, jaarlyks, - - - - - -	241574-19-0
Aan de Bezetting in de Grensſteden waren, voor zes	

(2) In eene deezer drie ſommen, is een kleine misſlag; doch wy hebben het oorſprongkelyke gevolgd.

Filips III. 1557. zes jaaren, aan leevensmiddelen, toegelegd, jaarlyks - - - - f 25000- 0-0
De Penningen, by 's Keizers tyd opgenomen, beliepen 4230304- 0-0
Die ten tyde des Konings 140000- 0-0

Andere Schulden.

Aan de Stenden des Keizerryks - - - - - - 17465- 0-0
Aan die van Antwerpen, wegens Aluin, - - - - - 15000- 0-0
Aan de agterſtallen der nieuwe Veſtingwerken, - - - 36431-12-0
Aan Geſchuten Krygsbehoeften, omtrent - - - - - 30000- 0-0
Aan Mondbehoeften, - - - 238000- 0-0
Aan geleende penningen, in 't jaar 1557 - - - - - 600000- 0-0
Aan 't Bootsvolk, welk den Keizer hadt overgevoerd, 42000- 0-0
Agterſtallen aan de Vliesridders, Raaden en andere Amptenaars - - - - 129040- 0-0
Aan 't Krygsvolk, ten tyde des Keizers, afgedankt, - 607311- 1-2
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienſt gehouden, 329360-11-2
Aan 't Krygsvolk, by 's Konings tyd, afgedankt, - 132515-14-0
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienſt gehouden - - - -

De laatſte poſt en nog een andere, die men den Koopluiden ſchuldig was, ſtondt in de begrooting open (*d*); zo dat men 's Lands

(*d*) Reſol. Holl. 15 Septemb. 1557. bl. 90.

Lands agterwezen niet behoorlyk kon opmaaken. Zo veel bleek egter uit deezen ſtaat, dat de Intreſt der opgenomen' penningen, gerekend tegen agt ten honderd, omtrent *vier tonnen ſchats*, jaarlyks, beliep; dat het Land, daarenboven, meer dan *twee millioenen* ſchuldig was: en dat de andere jaarlykſche laſten, buiten de Intreſten, de tegenwoordige inkomſten omtrent *drie tonnen ſchats* te boven gingen. Philips III. 1557.

Het oogmerk, waarmede de Koning 's Lands agterwezen den algemeenen Staaten hadt doen openleggen, was, dezelven daardoor te beweegen, tot het toeſtaan van eenen honderdſten penning op de onroerende goederen, en een' tienden en vyfden op het zout, de lakens, de ſpeceryen, en diergelyke Koopmanſchappen; op dat het Land uit zyne ſchulden mogt worden gered. Doch de meeſten merkten dit agterwezen aan, als den Koning, en niet de Nederlanden betreffende. Ten minſte, begreepen zy, dat het Keizerryk, Spanje, Milaan en Napels, in het zelve, zo wel als de Nederlanden, behoorden te draagen (*e*), alzo de oorlog, waardoor het veroorzaakt was, zo wel ten behoeve dier Ryken en Vorſtendommen, als ten behoeve der Nederlanden, gevoerd was. Ook vind ik niet, dat eenigen der Staaten, op het voorſtel van den Graave van Lalaing, eenig beſluit hebben genomen. In den aanvang des volgenden jaars, verzegelde men, in Holland, honderdduizend guldens voor den

Men ſpreekt wederom van een' honderdſten Penning.

1558.

(*e*) Reſol. Holl. 2, 26 *Novemb.* 1557. *bl.* 105, 110.

FILIPS III. 1558.

den Koning, die, ten zelfden tyde, eene verzegeling van vierentwintig tonnen ſchats van alle de Nederlanden geëiſcht hadt (*f*), en den Staaten van Holland, ter verzekering van hun aandeel in dezelve, verſcheiden' Tollen, Tienden en andere Graaflyke goederen in handen ſtelde (*g*).

Negenjaarige Bede.

Filips, beſpeurende, dat de Staaten niet te beweegen waren, om in eenen honderdſten en tienden penning te bewilligen, deedt hun, in Sprokkelmaand, eene negenjaarige Bede van agt tonnen ſchats jaarlyks, waarin het aandeel van Holland eenhonderddnizend guldens beloopen zou. Doch Henegouwen, Zeeland, Utrecht, Ryſſel, Douai, Orchies, Doornik en het Doornikſche waren, ten minſten in 't eerſt, onwillig. Ook meenden die van Holland, dat zy te hoog geſteld waren. De Staaten van Brabant hadden de Nederlanden in vier deelen verdeeld, van welken Brabant, Namen en Mechelen een deel; Vlaanderen het tweede, Holland, Zeeland en Utrecht het derde, en Artois, Henegouwen, Valenchyn, Ryſſel, Douai, Orchies, Doornik en het Doornikſche het vierde deel zouden uitmaaken. Zy ſtelden voor, dat elk van deeze deelen zorg zou moeten draagen, om zyn aandeel in 's Konings Bede op te brengen. Doch die van Holland, voorziende dat Zeeland weinig, en Utrecht, niets in de Bede zou willen draagen, en dat zy, al ſtondt de Koning in, voor het aandeel deezer Landſchappen, by wanbetaaling, voor

(*f*) Reſol. Holl. 26 *Febr.* 1558. *bl.* 9.
(*g*) Reſol. Holl. 12 *Febr.* 1558. *bl.* 6. *Zie ook* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 136.

DELIVERED TO LEGF LIBRARY

voor overlast van 't Krygsvolk, te dugten Filips III.
zouden hebben, konden den voorslag van 1558.
Brabant niet toevallen (*b*). In de negenjaa-
rige Bede, hadden zy egter, zo wel als de
meeste andere Landen, bewilligd. Sommigen,
die deeze Bede, ten onregte, tot het jaar
1556, brengen, verhaalen, dat dezelve niet
ingewilligd werdt, dan onder deeze drie
voorwaarden, dat de Staaten zelven de han-
deling der penningen behouden en 't Krygs-
volk betaalen zouden; dat het vreemd Krygs-
volk zou worden afgedankt; en dat men 't
Verbond, in 't jaar 1548, met het Keizer-
ryk, gemaakt, zou onderhouden (*i*). Doch
uit de bewyzen, die men hiertoe bybrengt
(*k*), blykt alleen, dat men de eerste
deezer drie voorwaarden heeft bedongen.
Ook zullen wy, in 't vervolg, toonen, dat
men van de tweede, eerst kort voor 't ver-
trek des Konings, gerept heeft. Voorts heb-
ben de Staaten van Holland, omtrent dee-
zen tyd, ook hun aandeel in twaalfduizend
daalers, en nog eens vyfduizend guldens,
tot betaalinge van 't Krygsvolk, toegestaan
(*l*). Ook vind ik, dat zy den Koning, dit
jaar, nog eene buitengewoone Bede van
driehonderdduizend guldens hebben ingewil-
ligd, waarvan hy nu nog negentienduizend
guldens, voor het aandeel der drie Heeren,
Oranje, Egmond en Hoorne, korten liet (*m*).

Van

(*b*) Resol. Holl. 26 *Febr.* 8, 11, 13 *Apri*, 18 *May* 1558. *bl.* 9, 22, 23, 26.
(*i*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 112.
(*k*) Apolog. van Willem I. *by* Bor Authent. St. II. *Deel*, *bl.* 76. Meteren I. *Boek*, *f.* 17.
(*l*) Resol. Holl. 28 *April*, 23 *Juny* 1558. *bl.* 27, 38.
(*m*) Resol. Holl. 24 *Juny* 1558. *bl.* 38.

FILIPS III. 1558.

Van elders blykt egter, dat Holland, doorgaans agterlyk genoeg in 't bewilligen, somtyds nog agterlyker was, in het opbrengen van 's Konings Beden (*n*).

IX. Calais, Guines en Hames, door de Franschen, overmeesterd.

De aanslag op Calais, tegen welken, Filips het Engelsche Hof, in 't voorleeden jaar, gewaarschuwd hadt, was, in den aanvang deezes jaars, in 't werk gesteld. De Hertog van Guize rukte, op den eersten van Louwmaand, voor de Stad, en wendt 'er, binnen zeven dagen, by verdrag, meester van. Guines en *Hames*, die ook nog Engelsche bezetting in hadden, vielen den Hertoge, weinige dagen daarna, in handen. De Engelschen verlooren dus, in korten tyd, alles wat zy van hunne oude en uitgestrekte bezittingen in Frankryk hadden overbehouden. Filips hadt aangebooden, eenig volk te werpen in Calais, welk slegt voorzien was. Doch de Engelschen, bedugt dat hy 't gevaar grooter maakte dan het was, om voet in 't Ryk te krygen, hadden zynen voorslag van de hand geweezen (*o*).

Ook Diedenhoven, Arlon, Duinkerken en S. Wynoksbergen.

De Koning van Frankryk, omtrent twintigduizend man, in Duitschland geworven hebbende, deedt zyn Leger, in Zomermaand, 't beleg slaan voor Diedenhoven. De Stad ging, by verdrag, over, op den twee-en-twintigsten. Toen werdt *Arlon* bemagtigd. Wat laater, rukte de Heer van Thermes, met omtrent tienduizend man, voor Duinkerken, dat, nevens S. Wynoksbergen, schier

(*n*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1558, *bl.* 47.
(*o*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 136, 137. BORI. *Boek*, *bl.* 11 [16].

ſchier. zonder ſlag of ſtoot, overmeesterd werdt (*p*). Filips toen, het beſte deel van Vlaanderen, voor de ſtrooperyen der Franſchen, ziende blootgeſteld, zondt den Graaf van Egmond, aan 't hoofd van twaalfduizend Knegten en tweeduizend Ruiters, af, om Thermes te keer te gaan. De Legers raakten handgemeen, by Grevelingen, op den dertienden van Hooimaand. Egmond begaf zig in 't heetſt van 't gevegt, en kweet zig zo dapper, dat hy de Franſchen deinzen deedt, en eerlang t'eenemaal overwon. De Heer van Thermes zelf werdt, by deeze gelegenheid, gevangen genomen. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, vyftienhonderd, van de onze, vyfhonderd, in deezen ſlag, bleeven (*q*). Egmond won 'er, onder de Nederlanders, een' onſterflyken roem by: welken hem, alleen door den Hertog van Alva, die, na 't ſluiten der Vrede in Italie, herwaards gekomen was, benyd werdt (*r*).

FILIPS III. 1558.

Slag by Grevelingen.

Midlerwyl, was 'er, in Engeland, eene Vloot uitgeruſt van honderdentwintig zeilen, die, onder den Admiraal *Clinton*, ſtondt. Filips voegde 'er dertig ſchepen by, die meeſt in Holland en Zeeland waren gereedgemaakt, en over welken, *Adolf van Bourgondie, Heer van Wakkene Capelle*, Stedehouder van den Nederlandſchen Admiraal, Graave van Hoorne, 't gebied voerde. Jan, Heer van Kruiningen en andere Nederlandſche Hee-

Landing op de Franſche Kuſt, die kwalyk ſlaagt.

(*p*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 226-231. HOOFT, I. *Boek, bl.* 12, 13.
(*q*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 231.
(*r*) HOOFT I. *Boek, bl.* 13, 14.

Filips III. 1558. Heeren bevonden zig op deeze Vloote. Men hadt voor, eene Landing te doen op de Franſche kuſten, en Breſt of Dieppe te overvallen. Ook werdt 'er, in Zomermaand, een deel volks aan land gezet beneden *Conquet*; welke Plaats bemagtigd en deerlyk geplonderd werdt. De Baron van Querſimont egter, in alleryl, zesduizend man byeen gebragt hebbende, dreef de onzen, met verlies, te rug naar de Vloote. Den Heer de Braſſe, ſedert, middel hebbende gevonden, om de bezetting, in Breſt en S. Malo, te verſterken; liep de aanſlag der vereenigde Vloote te loor (*s*). De ſchepen keerden eerlang naar huis, en men droeg, in Holland en in Zeeland, terſtond, zorg, om het Bootsvolk te betaalen en af te danken (*t*).

Staat der wederzydſche Legers in Pikardye.

Te lande, viel, dit jaar, weinig meer voor. Alleenlyk, zogt men zig, van wederzyde, met nieuwe benden, te verſterken, en 't liet zig aanzien, dat de volgende Veldtogt, niet zonder veel bloedſtorting, zou afloopen. De Legers naderden elkanderen, tot op eenen kleinen afſtand, tuſſchen de Rivieren de Anthy en de Somme. Het Leger van Filips hadt zig, langs de linkerzyde van de eerſte, dat van Henrik, langs de regterzyde van de andere Riviere, nedergeſlaagen. Doch 't kwam tot geenen Veldſlag, gelyk men verwagt hadt (*u*): 't zy dat partyen, onkundig van elkanders kragten, hunne veiligheid niet hangen wilden aan de on-

(*s*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 141. Hooft, I. *Boek*, *bl.* 15.
(*t*) Reſol. Holl. 25 *Oct.* 1558. *bl.* 64.
(*u*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 235. Bor I. *Boek*, *bl.* 12 [17].

onzekere uitkomst van een gevegt; 't zy dat de Vredehandeling, die onlangs begonnen was, elk hoopen deedt, dat men, zonder bloedstorting, tot een redelyk verdrag zou konnen geraaken. Filips III. 1558.

Doch Filips hadt nog eene byzondere reden, om den slag te schuwen, en naar Vrede te staan. Zyne Gemaalin Maria, Koningin van Engeland, overleedt op den zeventienden van Slagtmaand, en werdt opgevolgd, door *Elizabet*, haare Zuster van Vaders zyde, die den Hervormden Godsdienst beleedt. De Koning van Spanje vondt zig dus versteken van den naam en waardigheid van Koning van Engeland, en voorzag klaarlyk, dat hy, voortaan, niet veel onderstand uit dit Ryk te wagten zou hebben. Hy werdt in deeze gedagten bevestigd, toen hy, kort na de dood zyner Gemaalinne, de Koningin, haare Zuster, heimelyk hebbende doen aanzoeken, om zig met hem in de Egt te begeeven, eerst uitstellend antwoord bekomen hadt, en eindelyk afgeweezen geworden was (*v*). Maria Koningin van Engeland, sterft en wordt door Elizabet, haare Zuster, opgevolgd.

X. Heimelyke opening tot eene Vredehandeling.

Met de eerste opening tot de Vredehandeling, die zeer heimelyk geschied was, hadt het zig, volgens de waarschynlykste berigten, op deeze wyze, toegedraagen. De Hertogin van Lotharingen, eene Dogter van Elizabet of Izabelle, Koninginne van Deenemarke en Zuster van Karel den V, hadt zig, in de Lente deezes jaars, met verlof van Koning Henrik, uit de Nederlanden, begeven naar Pe-

(*v*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 142, 149.

FILIPS III. 1558. Peronne, om haaren Zoon, Hertog Karel, die de Franſche zyde hieldt, te bezoeken, en by deeze gelegenheid, eenigen voorſlag tot eene vrede te doen. Ook wordt haar, in het verdrag, welk in de Lente des volgenden jaars, geſlooten werdt, de eer gegeven, dat zy, ſedert eenen geruimen tyd, aan de Vrede gearbeid hadt. Doch zy en haar Zoon waren de eenigſten niet, die deeze heimelyke onderhandeling dreeven. Zy was verzeld van den Biſſchop van Atrecht. De Kardinaal van Lotharingen hadt zig vervoegd by den jongen Hertog, zynen Neef: en deeze twee Kerkelyken hadden, thans, in de Nederlanden en in Frankryk, 't voornaamſte deel aan 't bewind. Onder den ſchyn van een bezoek, tuſſchen de Hertoginne en haaren Zoon, vertoonde de Biſſchop den Kardinaal in 't heimelyk „ hoe leed het den „ Koning van Spanje deedt, dat de twee „ magtigſte Ryken van Europa elkanderen, „ door een' geduurigen oorlog, verzwakten; daar men, met vereenigde kragten; „ de Turken, de oude vyanden der Chriſtenheid, behoorde te keer te gaan: of, „ om nader by huis te blyven, de Ketters, „ nog erger vyanden der waare geloovigen „ dan de Turken, uit te rooijen. Deezen, „ vervolgde hy, verſpreiden hun vergiftig „ zaad in de Nederlanden, zo wel als in „ Frankryk; terwyl de oorlog de Koningen „ belet, behoorlyk, tegen dit inkruipend „ verderf, te waaken. De Kardinaal, beſloot hy, zou dan zynen Koning eenen „ zonderlingen dienſt doen, en zig zelven „ ee-

De Biſſchop van Atrecht legt op de uitrooying der Ketteren toe.

„ eenen eeuwigen roem verwerven, zo hy Filips III.
„ eene vaste Vrede tuſſchen de twee Konin- 1558.
„ gen wiſt te bewerken, op dat men, nader-
„ hand, met gemeen overleg, de Ketterye,
„ beide in Frankryk en in de Nederlanden,
„ mogt konnen te onderbrengen. Hy, Bis-
„ ſchop van Atrecht, wilde hem gaarne,
„ tot bereiking van dit oogmerk, de hand
„ leenen, mids men, niet dan door ver-
„ trouwde Perſoonen, over zulk eene ge-
„ wigtige zaak, handelde, en alles geheim
„ hieldt." Men wil, dat de Kardinaal ſmaals in-'s Biſſchops voorſlag kreeg, en dat 'er, van toen af, eene heimelyke onderhandeling tuſſchen hen beide, zo over de Vrede als over het uitrooijen der Ketterye, werdt aangevangen (w).

Van de Vrede werdt ook, op laſt van Filips, bedektelyk, door den Prinſe van Oranje, gehandeld met den Conſtabel van Frankryk en met den Maarſchalk de S. André, die beide in den ſlag by S. Quintin, gevangen waren (x). En na dat men 't, met het beraamen der voorwaarden, zo verre gebragt hadt, dat de openbaare onderhandelingen konden begonnen worden, kwamen de wederzydſche Gemagtigden, in de Abdye van Cercamp, in 't Graafſchap S. Pol, in Artois, byeen. Omtrent het midden van Wynmaand, verſcheenen hier, van de Spaanſche zyde, Willem, Prins van Oranje, Ferdinand Alvarez van Toledo, Hertog De Vredehandeling wordt openlyk aangevangen.

(w) THUANUS *Libr.* XX. *p.* 610. *Libr.* XXII. *p.* 672. WALSINGHAM *Memoir. Lettr.* XCIX. *p.* 138.
(x) Apologie van Willem I. *bl.* 76.

Filips III. 1558.

tog van Alva, Ruy Gomes de Silva, Graaf van Melita, Anthoni Perenot, Biſſchop van Atrecht, en Viglius van Zuichem van Aytta, Doch de laatſte werdt, in Slagtmaand, door ziekte, genoodzaakt, naar Brufſel te rug te keeren (y). Van den Franſchen kant, kwamen 'er, de Kardinaal van Lotharingen, Anne van Mommeranci, Conſtabel van Frankryk, Jakob d'Albon de S. André, Maarſchalk van Frankryk en Markgraaf van Fronſal, Jean de Morvillers, Biſſchop van Orleans, en de Geheimſchryver van Staat, Claude d'Aubeſpine. De Koningin van Engeland zondt 'er ook drie Gemagtigden: en van wege den Hertoge van Savoye, verſcheen 'er Thomas Langusko, Graaf van Stropiana. De Hertogin van Lotharingen en haar Zoon woonden de vredehandeling ook by. Men ſloot, terſtond, eenen ſtilſtand van wapenen, voor veertien dagen, die naderhand nog tweemaal verlengd werdt (z). Midlerwyl, ſcheidden de Legers, en werden gedeeltelyk, afgedankt. 't Gene 'er, tuſſchen Filips en Henrik, te vereffenen ſtondt, ſcheen, in de heimelyke onderhandelingen, reeds in zo verre geregeld te zyn, dat 'er maar twee voornaame zaaken overſchooten, het wedergeeven van Calais, waarop Engeland ſterk drong, en de herſtelling des Hertogs van Savoye. Men handelde nog over 't eerſte punt, toen de dood van Koninginne Maria, de Vredehandeling, voor eenigen tyd, deedt

(y) VIGLII Vita N. LXIX. p. 32.
(z) DU MONT Corps Diplom. Tom. V. P. I. p. 24, 27, 27.

deedt ſtaaken. De Gezanten kwamen, eerſt in Sprokkelmaand des volgenden jaars, wederom byeen, te Chateau in Cambreſis. De Engelſchen ſlooten toen een afzonderlyk Verdrag met Koning Henrik, die zig verbondt, om Calais, binnen agt jaaren, wederom te zullen geeven, of zo hy dit weigerde, of, langer dan naar behooren, uitſtelde, vyfhonderdduizend Kroonen aan Engeland te zullen voldoen, als eene boete voor het uitſtel of de weigering; terwyl hy, 't zy de boete betaald ware of niet, evenwel gehoude zou zyn, Calais af te ſtaan (2). Voorts kwam

Filips III. 1559.

(2) De meeſte Franſche en andere Schryvers, de Rapin Thoyras egter uitgenomen, hebben den inhoud van dit Verdrag kwalyk verhaald, meldende, dat het aan Henriks keur ſtondt, of Calais te rug te geeven, of de boete te voldoen. Doch wy hebben de woorden van het Verdrag gevolgd, dat men volkomenſt vindt, in het *Recueil de* Frederic Leonard, Tom. II. p. 527., en uit hem, by Du Mont *Corps Diplomat.* Tom. V. P. I. p. 31. doch dat egter, in de plaats, daar 't op aankomt, verſchilt van de anderszins zeer gebrekkelyke uitgaave, in de *Act. Publ. Angl.* Tom. VI. P. IV. p. 170., leezende Leonard *Qua quidem pœna petita, ſive non ſoluta*, in plaats van *Qua quidem pœna petita, ſive ſoluta ſit, ſive non ſoluta.* Maar in de eerſte leezing, ſchuilt eene blykbaare ſchryf- of drukfeil. De laatſte leezing vindt men ook, in de jongſte uitgaave van dit Verdrag, door Dr. Forbes *Publ. Tranſact. of the Q. Elizabeth.* Vol. I. p. 73. met dit geringe verſchil alleen, dat men daar, geen *ſit*, maar *fuerit* leeſt. Wy komen hier niet breeder zyn. Die de Engelſche Hiſtorie kent, weet, van hoe veel belang dit Verdrag, ſedert, geweest is. Wy merken alleenlyk aan, dat de Koning van Frankryk nimmer Calais te rug gegeven, noch de bepaalde boete betaald heeft, ſchoon hy, volgens het Verdrag, in geval van uitſtel van het eerſte, tot beide, of volgens het verhaal der meeſte Hiſtorieſchryveren, in alle geval, tot een van beide gehouden was.

Filips III. 1559. kwam men overeen, dat de Hertog van Savoye herſteld zou worden, in de bezitting van het grootſte gedeelte zyner Erflanden, zullende Koning Henrik, die regt voorwendde op het gantſche Hertogdom, alleenlyk eenige Plaatſen blyven inhouden, tot dat het geſchil, tuſſchen hem en den Hertog, in der minne, zou zyn afgedaan. Toen deeze twee zwaarigheden waren opgeligt, ontbrak 'er niets aan het ſluiten van de Vrede tuſſchen Henrik en Filips, 't welk, op den derden van Grasmaand, geſchiedde. „ De Koningen beloofden elkanderen, den Katholyken Godsdienſt te zullen handhaaven", waardoor men, waarſchynlyk, de uitrooijing der Ketteryen verſtondt, die toen reeds beſtemd ſchynt geweeſt te zyn. „ Ook zouden zy „ het houden eener algemeene Kerkvergaderinge helpen bevorderen. Wyders zouden de wederzydſche Onderdaanen, vredigly k en vryelyk, met elkanderen konnen handelen, en de Plaatſen, die de een van den anderen gewonnen hadt, zou men elkanderen wederom moeten afſtaan." De overige punten betroffen de Nederlanden niet; een alleen uitgenomen, waarby een Huwelyk werdt geſlooten tuſſchen Filips en Elizabet, Dogter van Koning Henrik (*a*). Ten zelfden dage, werden, by een byzonder Verdrag, verſcheiden' Nederlandſche en andere Heeren; in 't bezit hunner verlooren' of onthouden' goederen, herſteld. Willem van Naſſau bekwam, onder anderen, nu eerſt zyn Prinsdom Oranje, waarvan hy, tot hiertoe, verſteken geweeſt was (*b*). Hy,

Verdrag van Chateau in Cambreſis.

Willem van Naſſau herſteld in 't Prinsdom Oranje.

(*a*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 34.
(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 44.

Hy, de Hertog van Alva, de Hertog van Aarſchot en de Graaf van Egmond trokken, kort hierna, als gyzelaars, naar Frankryk, daar zy bleeven, tot dat Filips, na Henrik, de genomen' Plaatſen geruimd hadt. En terwyl Oranje hier met den Koning in een gemeenzaam geſprek geraakt was, ontdekte hy, gevallig, den toeleg, om, met gemeen goedvinden, de Ketterey te dempen, waar over Alva toen al handelde, ſchoon de Prins 'er nog niets van vernomen hadt. Hy heeft naderhand verklaard, dat hy, in dien tyd, reeds voornam, deezen aanſlag tegen te gaan, en de Spanjaards, die denzelven ſtonden uit te voeren, ten lande uit te doen vertrekken (c). Filips III. 1559. XI. Hy ontdekt den toeleg van Henrik en Filips tegen de Ketters.

De ondertrouw van Filips met Elizabet werdt, by volmagt, door den Hertog van Alva, van 's Konings wege, voltrokken. Doch de vreugde hierover werdt geſtoord, door den ontydigen dood van Koning Henrik, die, door den Graave van Montgommeri, in een ſteekſpel, by ongeluk, in 't regter oog gekwetſt zynde, binnen weinige dagen, op den tienden van Hooimaand, aan de wonde, overleedt. Voor zynen dood, deedt hy het Huwelyk voltrekken van den Hertoge van Savoye met Margareet, zyne Zuſter, welk ook te Chateau in Cambreſis beſlooten was (d). Zyn oudſte Zoon, *François de II.* volgde hem op. Huwelyk van Filips.

Omtrent deezen tyd, overleedt ook Maxi- De Stadhouder

(c) Apolog. van Willem I. p. 77.
(d) DANIEL. *Tom.* VIII. p. 252, 253.

Filips III. 1559. Beveren ſterft.

ximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Markgraaf van Veere en Vliſſingen (e), die 't Stadhouderſchap van Holland, Zeeland en Utrecht, ſedert het jaar 1547, bekleedt hadt. Hy liet geene Kinderen na; doch zo zwaare ſchulden, dat zyn boedel met den voet geſtooten, en aan de ſchuldeiſchers overgegeven werdt. Hoe 't met het Markgraafſchap van Veere en Vliſſingen afliep, zal, in 't vervolg deezer Hiſtorie, gemeld worden.

XII. Filips vordert wederom een' honderdſten en vyftigſten Penning.

Eer, in 't voorleeden jaar, de Vredehandeling met Frankryk, openlyk, begonnen was, hadt de Koning den algemeenen Staaten, in Oogſtmaand, te Atrecht, beſchreeven, wederom eenen honderdſten en eenen vyftigſten Penning doen afvorderen (f), of in plaatſe derzelven, eene zekere ſomme gelds, benevens een' nieuwen Impoſt op 't Zout en den dubbelen Impoſt op de Wynen, voor vier jaaren. Doch de Staaten konden niet bewoogen worden, om 'er in te bewilligen: te minder nog, na dat de Vredehandeling in 't openbaar was aangevangen. De Koning ſchreef Brieven aan die van Holland, waarby hy zyn ongenoegen over hunne weigering te kennen gaf (g). Doch 't mogt niet baaten. De Staaten van Holland kwamen te noode, tot het bewilligen in belaſtingen, waardoor hun toeneemend vermogen ten Hove kenlyk worden moeſt, gelyk waren een honderdſte en vyftigſte Penning; of waar door

(e) SUFFRID. PETRI App. *ad* BERAM *p.* 190.
(f) Reſol. Holl. 13 *Sept.* 1558. *bl.* 41.
(g) Reſol. Holl. 1 *Febr.* 1559. *bl.* 9.

door de Koophandel en Viſſchery gedrukt werden, gelyk door een' Impoſt op de Wynen en het Zout, geſchiedde. Zy bewoogen dan den Hertog van Savoye, door een geſchenk van tienduizend guldens (*b*), om by den Koning te bewerken, dat dezelve zig, met eene bepaalde ſomme, in de plaats van 't geëiſchte, genoegen liet. Ook ſtondt Filips, eerlang, af van zynen eiſch, mids hem tweehonderdenvyftigduizend guldens werden opgebragt, waarin de Staaten, in Grasmaand, ſchynen te hebben bewilligd (*i*). Doch ten zelfden tyde, deedt hy nog eene Bede van honderdenvyfentwintigduizend guldens; van de algemeene Staaten, daar benevens, vorderende voorbetaaling, op rekening van 't gene reeds ingewilligd was, ter ſomme van eenhonderdagtenvyftigduizend guldens. En zo dra hadden die van Holland in 't een en 't ander niet bewilligd (*k*), of Filips deedt hun, in Zomermaand, verzoeken, om vyftienduizend guldens jaarlykſche Renten voor hem te verzegelen, op dat hy, met de penningen, die hiervan komen zouden, een gedeelte der agterſtallen aan 't Krygsvolk zou konnen afbetaalen. Doch ik vind niet, dat de Staaten hem hierin te wille geweeſt zyn, ſchoon 'er, nog tot in Wynmaand des jaars 1560, op werdt aangedrongen (*l*).

Filips III. 1559.

Staat 'er van af.

Filips was nu, vier jaaren agtereen, in de XIII.

(*b*) Reſol. Holl. 18-22 *Febr.* 1559. *bl.* 23.
(*i*) Reſol. Holl. 15 *April* 1559. *bl.* 45.
(*k*) Reſol. Holl. 5 *May* 17 *Juny* 1559. *bl.* 57, 75.
(*l*) Reſol. Holl. 17 *Juny* 1559. *bl.* 79. 12 *Octob.* 1560. *bl.* 90.

Filips III. 1559. maakt zig gereed tot de reize naar Spanje.

de Nederlanden geweest, zonder nog gelegenheid gehad te hebben, om naar Spanje over te steeken, en bezit te neemen van het Ryk, aan hem afgestaan; alwaar ook de toestand der zaaken van staat en oorloge beide zyne tegenwoordigheid vorderde. De oorlog met Frankryk hadt hem, tot hiertoe, belet, deeze reize te doen; doch de Vrede was zo dra niet getroffen, of hy besloot, zig gereed te maaken om de Nederlanden te verlaaten, na dat hy, vooraf, de vereischte orde op de Regeering zou hebben gesteld.

Stelt orde op de Regeering der Nederlanden.

De Hertog van Savoye, door de Vrede en door zyn Huwelyk met de Zuster van Henrik den II, in staat gesteld zynde, om bezit te neemen van zyne meeste goederen, hadt zig ontslaagen van de Landvoogdye der Nederlanden: welke waardigheid, in de eerste plaats, door een Personaadje van genoegzaame agtbaarheid, moest worden vervuld. Het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht was ook open, door het afsterven van den Heere van Beveren. Ook stonden, thans, de Stadhouderschappen van verscheiden' andere Landen te begeeven (*m*). Daarenboven, moesten de drie Raaden van Regeeringe, de Raad van Staate, de geheime Raad en de Raad der Geldmiddelen, immers de eerste van de drie, van eenige nieuwe Leden worden voorzien. En zo veele gewigtige bezigheden vertraagden 's Konings vertrek eenige maanden.

Margareet, Her-

't Stuk der Opper-Landvoogdye werde eerst

(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 32.

eerſt afgedaan. 't Volk zou gaarne Oranje of Egmond verkooren hebben gezien tot deeze waardigheid. Doch Filips hadt geenen zin, om de Regeering des gantſchen Lands te vertrouwen aan Heeren, die zo diep in 's volks gunſt ſtonden. Ook zou de verheffing van eenen hunner de afgunſt des anderen te zeer ontſteken hebben. Keizer Ferdinand zelf ſtondt naar deeze eer, voor zynen Zoon, den Aartshertog Maximiliaan. De Koning, die, om de afgunſt en kuipery te beletten, zig verluiden liet, dat hy zynen eigen Zoon, Prins Karel, veelligt, tot Landvoogd zou aanſtellen, ſcheen, eenen tyd lang, in twyfel te ſtaan, tuſſchen twee Hertoginnen, van Lotharingen en van Parma. De eerſte was 's Konings Nigt, de tweede zyne baſtaard Zuſter. De Hertog van Alva en de Biſſchop van Atrecht begunſtigden de laatſte. De Prins van Oranje en de Graaf van Egmond verklaarden zig voor de eerſte. Men wil zelfs, dat Oranje, wiens Gemaalin, Anna van Buuren, in 't voorgaande jaar (3), overleeden was, na dat zy hem eenen Zoon en eene Dogter gebaard hadt, *Dorothea*, Dogter der Hertoginne van Lotharingen, ten Huwelyk verzogt hebbende, haare verheffing zogt te vorderen, om zyn verzoek te meer ingang te doen vinden, en zyn gezag, in de Nederlanden, te beter te veſtigen (*n*). Doch Filips, bewoogen door Alva (*o*), verklaarde zig, eerlang, voor MARGA-

FILIPS III. 1559. togtin van Parma, wordt Landvoogdes.

(*n*) BENTIVOGLIO Verhaalb. II. *Boek*, I. *Hoofdſt. bl.* 58.
(*o*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 16, 17, 18.
(3) Den vierentwintigſten van Lentemaand 1558.

FILIPS III. 1559. GARET, *Hertoginne van Parma*, die de Landvoogdy in Oogſtmaand aanvaardde (*p*), en haaren Gemaal, den Hertog *Octavio Farneze*, die haar herwaards verzeld hadt, eerlang, naar Italie, liet te rug keeren.

De gewoonlyke drie Raaden worden haar toegevoegd.

Gelyk, onder de Regeering van Karel den V, reeds drie Raaden 't Land hadden helpen beſtieren; zo bleeven deeze zelfde Raaden ook tegenwoordig in 't bewind: 't welk wy te noodiger agten aan te merken, om dat de meeſte Nederlandſche Schryvers 't ſtuk zo verhaalen, als of deeze Raaden, of ten minſte de Raad van Staate, nu voor 't eerſt werden opgeregt. De Raad van Staate, weleer gemagtigd, over zaaken van vrede en oorlog, en al wat de beſcherming en veiligheid der Landen betrof, was, ſedert dat Filips de Regeering aanvaard hadt, den klem des gezags kwyt geweeſt, welken de Koning geheellyk aan zig getrokken hadt. Nu herſtelde hy deezen Raad op den ouden voet (*q*), benoemende, tot gewoonlyke Raaden, den Biſſchop van Atrecht, den Prins van Oranje, den Graaf van Egmond, Filips van Stavele, Heere van Glaion, Karel, Baron van Barlaimont, Preſident van den Raad der Geldmiddelen en Viglius van Zuichem van Aytta, Preſident van den geheimen Raad. De Vliesridders, de Leden der twee andere Raaden en die van den grooten Raad te Mechelen, die in Regtszaaken met die van den geheimen Raad onderling verſtand plagten te hou-

De Raad van Staate.

(*p*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 50.
(*q*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 22.

houden, kreegen, gelyk van ouds, ook wederom toegang tot den Raad van Staate, mids, vooraf, daartoe beſchreeven zynde, door de Landvoogdeſſe (*r*). Oranje, die, te vooren, zyne Raadsplaats hadt nedergelegd, om dat hem 't aanzien des Biſſchops van Atrecht in den weg was, liet zig nu, niet dan met moeite, beweegen, om dezelve, op nieuws te aanvaarden (*s*). Filips III. 1559.

De geheime Raad, die brieven van vrydom en vergiffenis verleende, en op wetten en burgerlyke orde opzigt hadt, en de Raad der Geldmiddelen, welken 't bewind over de Vorſtelyke Domeinen en inkomſten was aanvertrouwd, waren, reeds te vooren, op eenen vaſten voet, gebragt (*t*). De byzondere Landſchappen werden, vervolgens, van Stadhouders voorzien. Lamoraal, Graaf van Egmond, werdt Stadhouder over Vlaanderen en Artois; Willem van Nassau, Prins van Oranje, over Holland, Zeeland, Utrecht, Weſtfriesland, Voorne en den Briele (4), waarby, in 't volgende jaar, het Graafſchap van Bourgondie gevoegd werdt, hoewel hy, ſedert, verklaard heeft, van dit laatſte nimmer eenig voordeel te hebben getrokken (*u*). Joan van Ligne, Graaf van

De geheime Raad.

De Raad der Geldmiddelen.

Stadhouders over de byzondere Landſchappen geſteld.

Willem, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

(*r*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.

(*s*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 4.

(*t*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.

(*u*) Apolog. *bl.* 72.

(4) Zyn Laſtbrief was, in 't Franſch, opgeſteld, en, den negenden van Oogſtmaand deezes jaars 1559, gedagtekend. Zie *Repert. der Plak. van Holland*, bl. 94.

Filips III. 1559. van Aremberg, werdt Stadhouder over Friesland, Overyſſel, Groningen en Lingen; Karel van Brimeu, Graaf van Megen, over Gelderland en Zutfen; Pieter Ernſt, Graaf van Mansfeld, over Luxemburg; Joan, Graaf van Ooſtfriesland, over Limburg (*v*); Joan, Markgraaf van Bergen, over Henegouwen, Valenchyn en Chateau in Cambreſis: hy werdt, in 't volgende jaar, ook Baljuw van Henegouwen, na 't afſterven van Jan van Lannoi, Heere van Molembais, die dit Ampt eerſt bekleed hadt (*w*). Voorts werdt de Baron van Barlaimont, Stadhouder over Namen; Joan van Mommeranci, Heer van Courieres, over Ryſſel, Douai en Orchies, en Floris van Mommeranci, Baron van Montigni en Broeder des Graaven van Hoorne, over Doornik en het Doornikſche. Alle deeze Heeren waren Ridders van 't Gulden-vlies, en hadden, elk in zyne Landſtreek, niet ſlegts 't bewind over 't Krygsvolk en de burgerlyke Regeering; maar ook, nevens de Provinciaale Geregtshoven, over de oefeninge des Regts; behalven alleenlyk in Vlaanderen, alwaar de Stadhouder geen zeggen in Regtszaaken te hebben plagt. Voorts werdt, over Brabant, alwaar de Landvoogdes zig ophieldt, geen byzondere Stadhouder geſteld, alzo 't bewind over dit Landſchap, van ouds, aan de Opperlandvoogden plagt toevertrouwd te worden (*x*).

Som-

(*v*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 32.
(*w*) Van der Haer Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 91.
(*x*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.

Sommigen willen, dat de Prins van Oranje zig het Stadhouderſchap over Vlaanderen hadt toegelegd: doch dat de Koning hem Holland, Zeeland en Utrecht, toen merkelyk minder van vermogen, liever hadt willen toevertrouwen (*y*). De Prins zelf heeft egter, naderhand, te kennen gegeven, dat hem het Stadhouderſchap, zo wel als verſcheiden' andere waardigheden, ingevolge der begeerte van Keizer Karel, is opgedraagen geworden (*z*). Zy, die, voor eenige jaaren, gaarne zouden hebben gezien, dat de vreemdelingen, in Holland, ook van het Stadhouderſchap, zo wel als van andere Ampten, waren uitgeſlooten geweeſt (*a*); namen egter genoegen in de verheffing van Oranje tot deeze waardigheid; alzo hy wel, te Dillenburg, in 't Graafſchap Naſſau, geboren was; doch, van jongs op, in de Nederlanden verkeerd hadt; als Heer van Breda, eenige goederen in Holland bezat, en als Voogd over zynen jongen Zoon, *Filips Willem*, ook 't bewind hadt, over verſcheiden' goederen in Holland en in Zeeland, deezen, door zyne Moeder, de Graavinne van Buuren, nagelaaten (*b*). 't Geſlagt van Naſſau hadt ook, te vooren, over Gelderland geregeerd, en zelfs de Keizerlyke Kroon gedraagen; al het welke te wege bragt, dat men zig met 's Prinſen Stadhouſchap vereerd hieldt. Dat de aanhangers der nieu- FILIPS III. 1559.

(*y*) By HOOFT I. *Boek*, *bl.* 21.
(*z*) Apolog. *bl.* 72.
(*a*) V. *Doel*, *bl.* 429.
(*b*) Teſtam. d'Anne d'Egmont *dans le* Suppl. *au* Corps Diplom. *Tom.* III. *P.* I, *p.* 156.

Filips III. 1559. nieuwe Leere zig ook reeds iet goeds van 's Prinſen Regeering beloofd hebben, om dat zyn Vader, Graaf Willem van Naſſau, en zyne Broeders der Lutherſche Leere waren toegedaan, is ten hoogſte waarſchynlyk, onaangezien de Prins zelf openbaare belydenis deedt van den Roomſch-Katholyken Godsdienſt (*c*).

Het Stadhouderſchap van Gelderland en Zutfen was, eenen tyd lang, by voorraad, bekleed geweeſt, door den Graave van Hoorne (*d*), die 't gaarne hadt willen behouden. Doch de Biſſchop van Atrecht wiſt te wege te brengen, dat het den Graave van Megen werdt opgedraagen (*e*). Filips oordeelde, naar 't ſchynt, dat Hoorne zig, met de waardigheid van Admiraal der Nederlandſche zeemagt, waarin hy beveſtigd werdt, behoorde te vrede te houden.

Krygsmagt. De gewoonlyke Krygsmagt, die, in de Nederlanden, ſedert den tyd van Hertog Karel van Bourgondie, op de been gehouden was, beſtondt uit de *Benden van Ordonnantien*, welken Karel de V, in 't jaar 1547, op drieduizend paarden gebragt hadt (*f*). Doch zy waren thans niet voltallig (*g*). Filips poogde dezelven, voor zyn vertrek, op het voorig getal te brengen: maar 't gelukte

(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 90. *Libr.* III. *p.* 137. *Libr.* IV. *p.* 169.

(*d*) Verantw. van Hoorne *bl.* 7. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 50.

(*e*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 20. VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 90.

(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 34. GUICCIARD. Beſchr. der Nederl. *bl.* 41.

(*g*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 19.

te niet. Hy verdeeldeze egter in veertien Benden, over welken de bovengenoemde Stadhouders, uitgenomen den Graave van Oostfriesland en den Heere van Courrieres; en daarenboven Filips van Croi, Hertog van Aarschot, Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, Maximiliaan de Hennin, Graaf van Bossu, Joan van Croi, Graaf van Roeux, en Henrik, Heer van Brederode, allen, behalve den laatsten, Ridders van 't Gulden-vlies, 't bevel hadden. Men plagt zig van deeze benden, in onverwagte toevallen, te bedienen (*b*). Voorts was 'er nog eenig Duitsch voetvolk in dienst, 't welk Filips gaarne betaald en afgedankt zag. Eenige benden Landzaaten gaf hy voor, in dienst te willen houden, mids de Staaten voor derzelver betaalinge zorgden. Een getal van drie- of vierduizend Spanjaarden, meest in 't voorleeden jaar (5), herwaards gevoerd, lag, daarenboven, op de grenzen in bezetting (*i*). Wat de Koning met dit Krygsvolk voorhadt, zullen wy terstond zien. Filips III. 1559.

XIV. Oogmerken van Filips.

De Regeering dus op eenen geregelden voet gebragt zynde, was Filips bedagt om dezelve te doen dienen tot bevordering van zyne oogmerken, het verkrygen en handhaa-

(*b*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 35. Meteren I. *Boek, f.* 24.
(*i*) Thuanus *Libr.* XXIII. *Tom.* I. *p.* 709. C. *Edit.* 1620.

(5) Uit eenen oorspronkelyken Brief, den zesden van Oogstmaand des jaars 1558, uit Antwerpen, geschreeven, is my gebleeken, dat 'er, weinige dagen te vooren, tweeduizend Spanjaards, te schepe, uit Biskaaije, in Vlaanderen waren aangekomen.

Filips III. 1559. haaven van een onbepaald gezag over de Landzaaten, en het verdelgen der Ketterye, dat 'er den weg toe baanen moest. Hy pleegde over alles raad met den Bisschop van Atrecht, op wiens aanhouden, hy Paus Paulus den IV. sterk drong, tot het hervatten der Kerkvergaderinge van Trente, alwaar de nieuwe Leer veroordeeld, en eene nieuwe soort van Hervorming vastgesteld werdt. De besluiten deezer Kerkvergaderinge zogt hy, hier te Lande, in te voeren, en tegen de Ketters te doen gelden. Doch om hierin te slaagen, was hy, sedert eenigen tyd, te raade geworden, 't getal der Bisschoppen in de Nederlanden te vermeerderen, en dezelven ook deel aan de Regeering en zitting en de Staatsvergaderingen te doen hebben. Franciskus Sonnius, van wien wy in 't voorgaande Boek hebben gewaagd, was, om dit werk te bevorderen, reeds te vooren, naar Rome afgezonden (*k*). En op dat de Raad van Staate niets tegen 's Konings oogmerk zou konnen besluiten, hadt de Landvoogdes volmagt, om 't raadpleegen ter gewoonen vergadering na te laaten, en alleen by zig zelve, met agterraad van den Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius, besluit te neemen (*l*). Sommigen melden, dat Margareet alleen gehouden was, den Bisschop te hooren (*m*). Anderen, dat zy niet dan met de meerderheid van alle de Leden des Raads mogt besluiten (*n*). Doch ik maak, in

(*k*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 22.
(*l*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* 1. *p.* 51.
(*m*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 22.
(*n*) METEREN I. *Boek*, *f.* 24.

in dit geval, den meesten staat op 't gene ik uit *Strada* heb aangehaald, die van 't gene de Landvoogdes betrof, uit haare eigen' Papieren, beter dan iemant anders, schynt onderrigt geweest te zyn. Ook meldt hy, dat de agterraad met den Bisschop, Barlaimont en Viglius *Consulta* genoemd werde. Door middel van deezen agterraad nu, kon Filips 't gezag des Raads van Staate tot zyne oogmerken doen dienen. Filips III. 1559.

De Bisschop van Atrecht voorzag egter wel, dat het uitrooijen der Ketteren en het handhaaven van een onbepaald gebied, niet zonder magt van Krygsvolk, dat den Koning genegen was, zou konnen geschieden. Hierom oordeelde hy, dat de drie- of vierduizend Spanjaarden, van welken wy boven gewaagd hebben, by voorraad, in 't Land gelaaten moesten worden, op dat men 'er zig, des noods, van zou konnen bedienen (*o*). En de Koning, dien hy 't voorsloeg, vondt 'er terstond smaak in, tevens nogtans besluitende, 't opperbevel over dit Krygsvolk Oranje en Egmond, welken by 't volk bemind waren; doch onder welken *Juliaan Romero* en *Joan de Mendoza*, Spanjaarden, bewind voeren zouden (*p*), aan te bieden; die 't egter grootmoediglyk van de hand weezen (*q*). Filips, desonaangezien, bevroedende, van hoe veel belang het voor hem ware, dat zyne Span- Filips besluit de Spaansche Knegten in 't Land te doen blyven.

(*o*) Verantw. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5.

(*p*) J. B. de Tassis Comment. *Libr.* I. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p* 133.

(*q*) Hooft I. *Boek*, *bl.* 23. Grotii Annal. I. *p.* 23.

FILIPS III. 1559.

Spanjaarden in de Nederlanden bleeven, was niet van zins dezelven te laaten vertrekken.

Misnoegen hier over.

Doch eenige Heeren, ziende, dat men 't, met het aanhouden van 't vreemd Krygsvolk, toegelegd hadt, op het ſtyven der zulken, die de Plakaaten tegen de Ketters, ten ſtrengſte, wilden uitgevoerd hebben, poogden verſcheiden' aanzienlyke Leden der byzondere Staaten te beweegen, om, by een ernſtig verzoekſchrift, op het vertrek der vreemde Knegten, aan te houden. De Prins van Oranje heeft, naderhand, verklaard, dat hy, omtrent deezen tyd, tot dien einde, voorbedagtelyk, uit Frankryk, was overgekomen (*r*). Ook was elk ingenomen tegen de vreemde Knegten, die, veelligt willens onbetaald gelaaten, op dat menze zo ligt niet zou konnen afdanken, terwyl men Landzaaten voldaan en afgedankt hadt, 't platte land niet alleen, maar zelfs ſommige Steden, gelyk Diedenhoven en Marienbnrg, beroofd en ontvolkt hadden (*s*). Nog was 'er een andere kommer ontſtaan by veelen. Men was bedugt, dat de Raad van Staate, in welken, de Biſſchop van Atrecht reeds ongaarne gezien werdt, nog met meer vreemdelingen mogt vervuld worden: alzo de Koning, dit wiſt men, den Graave van Feria eene Raadsplaats hadt toegezeid (*t*). Veel morrens rees hieruit onder 't gemeen, en in de byzondere Staatsvergaderingen, daar men

(*r*) Apolog. *bl.* 77.
(*s*) Remonſt. au Roy *in de* Reſol. van Holland 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96.
(*t*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 23.

men zig van eene Regeering, uit vreemdelingen beſtaande, en die vreemd Krygsvolk op de hand hadt, niet dan onheil voor de Landen voorſpellen kon. Filips was niet onkundig van 's volks ongenoegen: ook wil men, dat hy Oranje, als den voornaamſten aanſtooker van 't zelve, in 't oog hadt (*u*); doch 't was thans geen tyd, om zig, hierover, in 't openbaar, gevoelig te toonen. Filips III. 1559.

De zomer verliep vaſt, en de tyd van 's Konings vertrek naderde. Hy deedt, derhalve, de algemeene Staaten, tegen den zevenden van Oogſtmaand, te Gend, beſchryven, om afſcheid van hun te neemen, en de Landvoogdy, plegtiglyk, aan Vrouwe Margareet op te draagen. Filips liet hier zeggen „ dat hy, genoodzaakt door den „ toeſtand der zaaken in Spanje, de Neder„ landen, daar hy, anders, uit loutere lief„ de tot de Landzaaten, zyne dagen zou „ wenſchen te eindigen, eerlang, zou moe„ ten verlaaten; dat hy, de vrede met Frank„ ryk, niet zonder zwaare koſten, gedeel„ telyk door de Staaten opgebragt, gedeel„ telyk getrokken uit zyne andere Koningk„ ryken en Staaten, gelukkiglyk getroffen „ hebbende, deeze Landen, met meer ge„ ruſtheid, verlaaten kon. Dat hyze nogtans, voor zyn vertrek, gaarne, van het „ noodeloos Krygsvolk, met naame van het „ Duitſch of Overlandſch, zou hebben wil„ len ontlaſten; doch dat hy, tot hiertoe, „ de volkomen' afbetaaling van dit Krygs„ volk

XV. De Koning neemt afſcheid van de algemeene Staaten, te Gend.

(*u*) VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* VII. *p.* 107.

Filips III. 1559. „ volk niet hadt konnen te wege brengen, „ onaangezien hy, ten deezen einde, nog „ onlangs, elfhonderdduizend guldens, in „ Wisselbrieven op Spanje, hadt opgebragt. „ Dat hy hierom een Regement Overlandsche „ Knegten, aan welk men veel gelds schul„ dig was, hadt moeten overlaaten, 't welk „ hy begeerde, dat door de Staaten onderhou„ den werdt, beloovende hy egter, daartoe, „ ware 't hem mogelyk, ook eenige penningen uit Spanje te zullen overmaaken: en „ zelfs wederom herwaards te zullen komen, „ zo dra de nood zyne tegenwoordigheid „ vorderde." Voorts, werdt 'er bygevoegd, „ dat de Koning, om gewigtige redenen, „ de Opperlandvoogdy zynen Zoon, Prinse „ Karel, voor eerst, niet hebbende konnen „ afstaan; zyne Zuster, de Hertogin van „ Parma, met deeze zorg, belast hadt; die, „ in de Nederlanden gebooren en opgevoed „ zynde, de Nederlandsche taale sprak, en „ den Landen byzondere gunst toedroeg, „ waarom zy, behalve den eerbied en ge„ hoorzaamheid, ook de liefde der Land„ zaaten verdiende. Nog beval hy, dat men, „ aan zyne Zuster, gelyke agting en ge„ hoorzaamheid als aan hem zou hebben te „ bewyzen." De aanspraak werdt besloo-ten, met eene ernstige vermaaning aan alle Leden der Regeeringe, van de Landvoogdesse af, tot de laage Overheid toe, om de Plakaaten, tegen de Ketters gemaakt en vernieuwd, ter uitvoeringe te brengen; alzo verandering in den Godsdienst, veeltyds,

verandering in de Regeering voortbragt: waarby eene diergelyke vermaaning, tot handhaavinge des Regts; omtrent kleinen en grooten zonder onderscheid, gevoegd werdt (v). Filips III. 1559.

Ligtelyk bespeurde men, uit deeze Aanspraak, die, van wege de algemeene Staaten, naar vereisch van zaaken, beantwoord werdt; dat Filips niet van zins was, de Plakaaten tegen de Ketters te laaten slaapen. Ook was hy, onlangs, in persoon, te Mechelen geweest, om den grooten Raad aldaar de zorg voor den ouden Godsdienst aan te bevelen (w). Doch terstond hierna, werdt hem, uit den naam der algemeene Staaten, een Vertoog, in 't Walsch, overgeleverd, welk hem overtuigen moest, dat men hem de middelen zogt af te snyden, waardoor hy de uitvoering der Plakaaten gemakkelyk dagt te maaken, vreemd Krygsvolk, naamlyk, en vreemdelingen in de Regeering. 't Behelsde dit tweeledig verzoek: „ 1: dat 's „ Lands grenzen niet door vreemde Knegten, gelyk tegenwoordig, maar door Landzaaten bewaard, en dat de vreemden afgedankt, of elders gebruikt mogten worden: 2: dat het Land geregeerd worden mogt by den raad van Nederlanderen, niet van uitheemschen." 't Een en 't ander verzoek was met verscheiden redenen bekleed. Onder anderen, klaagden de Staaten over den overlast van 't vreemd Krygsvolk, welk men

XVI. Vertoog der Staaten tegen 't vreemd Krygsvolk en vreemdelingen in de Regeering.

(v) Resol. Holl. 7 Aug. 1559. bl. 90. Zie ook Boek I. Boek, bl. 14 [19]. en Groot-Plakaatb. III Deel, bl. 28.
(w) Burgund. Libr. I. p. 21. Hoppebus Libr. I. Ch. II. p. 20.

PHILIPS III. 1559.

men in dienſt gehouden hadt, terwyl men Landzaaten hadt afgedankt (*x*). Bitter ſmaakte den Koning dit Vertoog, en ſommigen verhaalen, dat hy, terſtond, toornig, uit de vergadering ging, bruskelyk vraagende, *of zy hem, die ook een Spanjaard was, mede het Land wilden doen rnimen?* Zy voegen 'er by, dat de Hertog van Savoye, die toen nog niet vertrokken was, de Staaten, wegens dit Vertoog, als 's Konings Hoogheid te na komende, ernſtelyk beſtraft hadt (*y*). Doch deeze dingen hebben weinig ſchyn van waarheid, alzo de Koning nog niet geraaden vondt, zyne oogmerken dus openlyk te ontdekken. Men mag dit afneemen, uit zyn antwoord op 't vertoog der Staaten, welk hun, twee dagen laater, ter hand gefteld werdt, en van deezen inhoud was: „ Dat „ de Koning niet van zins was, vreemde„ lingen ter Regeeringe in te dringen, 't „ welk uit de aanſtelling der Landvoogdes„ ſe blyken kon, terwyl ook het aanſtellen „ der andere Leden van den Raad van Staa„ te deedt zien, hoe vaderlyk hy voor de „ Landen zorgde. Dat het Spaanſch voet„ volk noodig in 't Land was, om het te „ beſchermen, tegen onvoorziene beweegingen der nabuuren; dat men altyd eeni„ gen overlaſt van Krygsvolk hadt, 't zy het „ inlandſch of vreemd ware, wanneer het „ niet betaald werdt; doch dat hy voor de „ betaaling der Spaanſche Knegten, die maar „ drie-

's Konings Antwoord.

(*x*) Remonſt. au Roy, *in de* Reſol. van Holl. 7 *dag.* 1559. *fol.* 96.

(*y*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 29.

„ drieduizend sterk waren, van drie tot drie Filips III.
„ maanden, uit Spanje, zorg draagen zou; 1559.
„ dat men deeze Knegten kon gebruiken,
„ om zynen Zoon, Prins Karel, af te haa-
„ len, wanneer hy, in Spanje gekomen,
„ gelegenheid vinden mogt, om hem spoe-
„ dig herwaards te zenden; dat hyze gaar-
„ ne op de Vloot, die hem nu overvoeren
„ moest, zou hebben medegenomen, hadt
„ hy van de begeerte der Staaten eerder
„ kennis gehad; dat hy nu zyne genegen-
„ heid te hunwaards toonen wilde, met
„ hun te ontlasten van de soldy deezer Kneg-
„ ten, die nogtans dienden ter hunner be-
„ scherminge; dat hy niet voorhadt al het
„ inlandsch voetvolk af te danken, maar
„ twaalfhonderd man in dienst te houden,
„ ten laste van de Landen: dat hy, einde-
„ lyk, nimmer van zins was geweest, de
„ Spanjaarden langer dan zes of zeven maan-
„ den in 't Land te laaten; doch dat hyze
„ nu, om den Staaten genoegen te geeven,
„ binnen drie, of uiterlyk binnen vier maan-
„ den, zou doen vertrekken, mids de Staa-
„ ten zorg droegen voor de betaaling van 't
„ Krygsvolk, welk, in derzelver plaats,
„ tot bewaaringe der grenzen, zou moeten
„ worden aangenomen (z)." Met welk ant-
woord, de Staaten zig genoegen lieten.

Wy hebben 't een weinig omstandiger willen te boek stellen, om dat het, by niemant onzer Schryveren, te vinden is, alzo niemant Aanmerkingen op het zelve.

(z) Reponce du Roy *in de* Resol. van Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 91.

PHILIPS III. 1559.

ment hunner, naar 't ſchynt, het oorſprongkelyke gezien hadt. Men merkt 'er klaarlyk uit, dat de Koning, door 't vertoog der Staaten, in verlegenheid gebragt was, en het niet voor de vuiſt beantwoorden durfde, om zyne oogmerken niet te zeer te ontdekken. Anders moeſt hy, op het verzoek der Staaten, om geene vreemdelingen in de Regeeringe te ſtellen, niet gezeid hebben, dat de Landvoogdes eene ingeboorne was; want de Stadhouders mogten wel vreemdelingen zyn: maar hy moeſt hebben getoond, dat hy geene mindere ampten aan vreemdelingen gegeven hadt, of dagt te geeven; doch hier zou hem de Biſſchop van Atrecht in den weg geſtaan hebben, die te Beſançon in Bourgondie gebooren was (*a*): en Gomes Figueroa, Graaf van Feria, dien hy eene plaats in den Raad van Staate hadt toegedagt, ſchoon hy 'er, ſedert, vermoedelyk bewoogen door 't vertoog der Staaten, van afgezien heeft (*b*). Nu antwoordt hy, blootelyk, dat, uit de aanſtelling der verdere Leden der Regeeringe, zyne vaderlyke zorg voor de Landen bleek; 't welk niet te pas kwam. 't Gene hy, op het verzoek om het vertrek der Spanjaarden, antwoordt, heeft ook weinig om 't lyf; de belofte, om 'er, binnen drie of vier maanden, aan te voldoen, waartoe hy eindelyk komen moeſt, alleenlyk uitgenomen. Uit zyne aanbieding, om dit Krygsvolk te onderhouden, beſpeurt men, hoe gaar-

(*a*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77.
(*b*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 23.

gaarne hy het in 't Land zou hebben willen laaten. En de uitvlugt, dat hy het met zig op de Vloot zou genomen hebben, zo hy der Staaten begeerte eerder geweeten hadt, is blaauw genoeg, nademaal het niemant onbekend kon zyn, dat de Nederlanders altoos ongaarne vreemd Krygsvolk in 't Land zagen. Men merke egter, in 't voorbygaan, aan, dat, uit dit gedeelte van 's Konings antwoord, blykt, dat men het vertrek der Spanjaarden, in 't jaar 1556, nog niet verzogt hadt, gelyk ſommigen ſchryven (c). Dit vertrek te verſchuiven, tot dat Prins Karel, als Landvoogd, herwaards zou moeten komen, hadt ook geenen ſchyn: alzo de doorzigtigſten wel wiſten, dat de Koning zynen Zoon de Landvoogdy nimmer zou opdraagen. Eindelyk, antwoordt de Koning ook kwalyk, op de aanmerking der Staaten, dat men de vreemdelingen eer dan de Landzaaten hadt behooren af te danken; want de vraag was hier niet, of men ook eenige Landzaaten in dienſt houden zou; maar of 't geraaden ware, vreemdelingen in 't Land te houden, op eenen tyd, als men Landzaaten afdankte, en dus dikwils drong, om in dienſt van vreemde Mogendheden over te gaan. Of de Biſſchop van Atrecht dit antwoord voor den Koning hebbe opgeſteld, is ons onbekend; maar niet, dat 'er weinige blyken van den geeſt en de ſchranderheid, die men hem toeſchryft, in te beſpeuren zyn. Filips III. 1559.

Fi-

(c) Zie hier voor, bl. 25.

FILIPS III. 1559. XVII.

Filips vertrekt naar Spanje.

Filips, affcheid genomen hebbende van 's Lands Staaten, begaf zig van Gend naar Middelburg in Zeeland, om de reis naar Spanje aan te neemen. En hier ontving hy, kort voor zyn vertrek, door Sonnius, de blyde tyding, dat de Paus, in de opregting der nieuwe Bisdommen, bewilligd hadt (*d*). Toen ging hy te Vliſſingen aan boord, verzeld van eenen pragtigen Hofſtoet, en begeleid, door omtrent negentig Schepen (*e*). De Graaf van Hoorne geboodt over de Vloote, als Admiraal. *Karel de Tisnacq*, aangeſteld tot 's Konings Raad in Spanje, wegens de zaaken der Nederlanden, en twee Geheimſchryvers, *Jaoſt de Corteville* en *Paulus Phintſing*, deeden de reis derwaards, te gelyk met den Koning (*f*). Binnen veertien dagen (3), landde hy te Laredo in Biskaaije, na 't doorſtaan van eenen zwaaren ſtorm voor de haven, die de meeſte ſchepen en 's Konings koſtelykſten Huisraad hadt doen vergaan. Men wil, dat Filips, aan land gekomen, betuigd zou hebben, dat hy geloofde, door de voorzienigheid, geſpaard te zyn, om zyne magt, voortaan, te beſteeden, tot het uitrooijen der Ketterye. Ook deedt hy, terſtond na zyne aankomſt, een groot getal van menſchen, te Seville en te Valladolid,

1560. om 't geloof, ten vuure doemen. In Louwmaand des volgenden jaars, voltrok hy zyn Huwelyk met de Dogter van Henrik den II,

(*d*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* II. *p.* 21.
(*e*) METEREN I. *Boek*, *f.* 24 *verſ.*
(*f*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.
(3) Den agtſten van Herfſtmaand.

II, Koning van Frankryk, die onlangs, in Spanje, gekomen was (*g*). Filips III. 1560.

XVIII. Poogingen om de Benden van Ordonnantien voltallig te maaken.

Eer Filips uit de Nederlanden vertrok; hadden de algemeene Staaten bewilligd, in het onderhoud van tweeduizend paarden, tot beſcherminge des Lands, willende zy hierin de Benden van Ordonnantien doen beſtaan. Kort na zyn vertrek, werden zy, door de byzondere Stadhouders, gelyk die van Holland, door den Prinſe van Oranje, aangemaand, om drieduizend, in de plaats van tweeduizend paarden, te onderhouden, die men, volgens 's Konings begeerte, in veertien benden verdeelen moeſt (*b*). Doch de Staaten van Holland weigerden, by herhaaling, hierop, eenig beſluit te neemen, ten ware zy, nevens de algemeene Staaten, ten deezen einde, beſchreeven werden (*i*): waartoe de Landvoogdes, bedugt voor nieuwe vertoogen, van wege de algemeene Staaten, geene genegenheid hadt (*k*). Ook verklaarde zy, ſedert, dat het byeenroepen der algemeene Staaten met 's Konings begeerte ſtreedt.

en om den Staaten nieuwen laſt van anzogt hen, derhalve, te beweegen, om duizend paarden in vaſten dienſt te neemen, in de plaats van deezen zesduizend op waardgeld, te bekoſtigen. Men der Krygsvolk op te dringen.

Te gelyk met de tweeduizend paarden, die in geduurigen dienſt zouden zyn, hadden de Staaten ook bewilligd, om zesduizend paarden, op waardgeld, te bekoſtigen. Men

(*g*) Meteren I. *Boek*, *f.* 25.
(*h*) Reſol. Holl. 7 *Septemb.* 1559. *bl.* 108.
(*i*) Reſol. Holl. 9, 26 *April*, 1560. *bl.* 33, 40.
(*k*) Reſol. Holl. 20 *May* 1560. *bl.* 44.

PHILIPS III. 1560. geld, en daarenboven, drieduizendtweehonderd voetknegten te onderhouden, die, in de plaats van de Spanjaards, op de grenzen, zouden worden gelegd (*l*). Die van Holland egter beweerden, dat het Land, uit de gewoonlyke Beden, moeſt worden beſchermd, waartoe zy, voor dit jaar, honderdduizend guldens geſchikt hadden, mids daarvan de gebruikelyke kwytſcheldingen genietende (*m*). Doch de Landvoogdes nam hierin geen genoegen. En de Staaten, van hunnen kant, geenen zin tot eenige bewilliging hebbende, die 't Hof vorderde, voor dat de Spanjaards 't Land geruimd zouden hebben (*n*), gaven geduurig uitſtellend antwoord, zig beroepende op de algemeene Staaten. 't Is ten hoogſten waarſchynlyk, dat de Prins van Oranje in Holland, en de meeſte Stadhouders, in de andere Landſchappen, de voorſtellen van 't Hof, met welken men, vermoedelyk, alleen het vinden van onderhoud voor de Spaanſche Knegten zelven op 't oog hadt, niet dan flaauwelyk, zullen hebben aangedrongen. In Holland, ſtondt men egter, nog voor 't einde deezes jaars, der Landvoogdeſſe honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van drie jaaren, toe, die op de Schildtalen werden omgeſlaagen (*o*).

XIX. 't Vertrek der Spanjaarden beſtemd

Zo dra waren de vier maanden, binnen welken, het vertrek der Spanjaarden be-

(*l*) Reſol. Holl. 9 *April* 1560. *bl.* 33.
(*m*) Reſol. Holl. 11 *Septemb.* 1560. *bl.* 85.
(*n*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 100. THUANUS *Libr.* XXVI. *p.* 790. A.
(*o*) Reſol. Holl. 19 *Maart* 1561. *bl.* 14.

ſtemd was, niet verloopen, of men begon 'er, op nieuws, ernſtelyk op aan te houden. Doch de Landvoogdes verſchoof het, van tyd tot tyd, onder allerlei voorwendſels (p). Midlerwyl, werdt het Gemeen opgeruid, door onwaarſchynlyke uitſtroojſels. Men verſpreidde, dat de Koning, verre van de Spanjaards te willen doen vertrekken, beſlooten hadt, nog agtduizend man van dien landaart en twintigduizend Waalen herwaards te zenden, om, met behulp deezer manſchap, de Inquiſitie hier in te voeren (q). Het gemor nam hierop toe, van dag tot dag. Men riep, dat de Koning zyn woord niet hieldt. De Staaten, ongetwyfeld aangezet door Oranje en andere Grooten, drongen de Landvoogdes, zonder ophouden; tot dat zy, geene uitvlugten meer komende bedenken, eindelyk, den Bevelhebber over 't Spaanſch Krygsvolk laſt gaf, om zig, met de Knegten, naar den Briel (r) en naar Walcheren, te begeeven, terwyl de ſchepen klaar gemaakt werden, met welken zy moeſten worden overgevoerd. Doch met het uitruſten deezer ſchepen werdt wederom lang gedraald. Terwyl 't volk, en de Zeeuwen, inzonderheid, zo ongeduldig werden, dat zy geene hand ſlaan wilden aan de dyken, die dagelyks dreigden door te breeken; zeggende, dat zy liever het Land overſtroomd, dan langer, door de Spanjaards, kaal geſchooren wilden zien. De Landvoogdes,

Filips III. 1560. Spaanſche Knegten wordt uitgeſteld.

(p) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 97.
(q) Leeven van Willem I. I. *Deel, bl.* 195.
(r) Reſol. Holl. 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 97.

Filips III. 1560.

des, die laſt hadt, om hen hier te houden, overleide met den Biſſchop van Atrecht, Barlaimont en Viglius, of menze niet wederom, uit Holland en Zeeland, zou konnen ontbieden, en in de Grensſteden in bezetting leggen. Doch Barlaimont en Viglius hielden dit ondoenlyk, alzo de Grensſteden, niet minder dan de anderen, tegen de Spanjaards, waren ingenomen; waarom zy oordeelden, dat men hen, zonder uitſtel, moeſt doen vertrekken. De Biſſchop gaf hier ook, ſchoon ongaarne, zyne ſtem toe. Ondertuſſchen hadt de Herfſt eenen aanvang genomen. De Landvoogdes ſchreef, in Wynmaand, naar Spanje, om verlof, tot het afſcheepen der Spanjaarden, die zy onmogelyk langer in 't Land wiſt te houden. De Koning beantwoordde deezen Brief eerſt in Wintermaand, en zou veelligt nog langer gedraald hebben, zo hy, omtrent deezen tyd, geene tyding gekreegen hadt, dat de Vloot, door hem, naar Tripoli gezonden, om den zeeſchuimer, *Dragut*, den oorlog aan te doen, veel volks verlooren hadt. Om dit verlies te boeten, ontboodt hy, eindelyk, de Spanjaards uit de Nederlanden (*s*). Zy gingen, in den aanvang des jaars 1561, en dus volle twaalf maanden laater dan de Koning beloofd hadt, van Vliſſingen, onder zeil; na dat zy, geduurende den Winter, in 't Land van Voorne, alwaar vier vendelen, onder Juliaan Romero, gelegen hadden, en

doch volgt eindelyk.

(*s*) STRADA *Dec. I. Libr. III. p. 97-101.* METEREN I. *Boek, f. 24, 26 verſ.*

en in Walcheren, door de Staaten van Holland en Zeeland, van vuur en bier verzorgd geweeſt waren (*t*). FILIPS III. 1560.

XX. Ongenoegen met Engeland.

De veranderingen in Engeland, alwaar Koningin Elizabet den Hervormden Godsdienſt invoerde, hadden de vriendſchap, tuſſchen Koning Filips en haar, tot zo verre doen verkoelen, dat hy haar de Ridderorde van den Kouſſenband wederom te rug zondt, en Paus *Pius den IV*, die Paulus den V, in 't laatſt van 't jaar 1559, was opgevolgd, zogt te beweegen, om haar in den ban te doen. Ook weigerde hy de oude Verbonden, die opzigt op de Nederlanden hadden, te vernieuwen (*u*). De Hollanders gevoelden haaſt de uitwerkſels van dit misverſtand, tuſſchen Filips en Elizabet. Hunne Koopvaardyſchepen werden, door de Engelſchen, bekommerd, hunne Haringbuizen en Viſchſchuiten, dagelyks, overvallen en beroofd. Ook deedt de Koningin dubbelen tol, te weeten, twaalf ponden ſterlings, heffen van ieder *ſcherpelier* vellen en wolle, dat, uit Engeland, naar de Nederlanden, gevoerd werdt (*v*), waarby de Hollanders, onder anderen, zeer werden benadeeld.

Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.

De Staaten van Holland, op den vyfden van Slagtmaand, hunnen Advokaat, Adriaan van der Goes, verlooren hebbende, traden terſtond tot het opſtellen van eene *Inſtructie* of Berigtſchrift voor zynen Opvolger. Tot be-

(*t*) Reſol. Holl. 10, 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 96, 97.
(*u*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 185, 186. METEREN I. *Boek*, *f.* 31.
(*v*) Reſol. Holl. 30 *Decemb.* 1559. *bl.* 127. 5 *July*, 4, 10. *Sept.* 1560. *bl.* 62, 84, 87.

Filips III. 1560.

bekleedinge van dit Ampt, dat langs hoe gewigtiger werdt, kwamen in aanmerking *Arnoud Coebel*, 's Lands Ontvanger, *Adriaan Sandelyn*, Penſionaris van Amſterdam, en *Jakob van den Einde*, Penſionaris van Delft. Doch de laatſte, die, ſedert eenigen tyd, in verſcheiden' gewigtige zaaken, gebruikt was, werdt, met het zelve, vereerd. Des Advokaats wedde, die, tot hiertoe, maar vierhonderd ponden geweeſt was, werdt op agthonderd ponden verhoogd (*w*). Omtrent deezen tyd, werden de wedden der meeſte Amptenaaren, hier te lande, merkelyk vermeerderd; 't welk men, voornaamlyk, aan den toevoer van goud en zilver uit Amerika, waardoor 't geld, hier, van tyd tot tyd, minder waardig werdt, en aan het verzwaaren der gemeene laſten moet toeſchryven (*x*).

XXI. Opregting van nieuwe Bisdommen, in de Nederlanden.

Behalve het vertoeven van 't Spaanſch Krygsvolk hier te lande, tegen 's Konings uitdruklyke belofte, hadt ook het opregten der nieuwe Bisdommen veel gemors verwekt, onder kleinen en grooten. Filips, die 'er, gelyk wy gemeld hebben, voor zyn vertrek van hier, tyding van gekreegen hadt, zogt het, nog eenigen tyd, bedekt te houden (*y*); doch het lekte ſpoediger uit, dan hy verwagt hadt. Vier Bisdommen waren 'er, tot hiertoe, maar in de Nederlanden geweeſt, van Kameryk, van Utrecht, van Atrecht en van Doornik; die allen afhingen van Aartsbisdommen, buiten 't gebied des Ko-

(*w*) Reſol. Holl. 11 *Novemb.* 15 *Decemb.* 1560. *bl.* 92, 97.
(*x*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 464.
(*y*) METEREN I. *Boek*, *fo* 29 *verſ.*

Konings, in Frankryk en in Duitschland, gelegen. 't Bisdom van Utrecht ſtondt onder 't Aartsbisdom van Keulen, en de drie anderen onder 't Aartsbisdom van Reims. Filips hadt den Paus vertoond, dat de Nederlanden, vooral in deezen tyd, daar de nieuwe gezindheden alomme 't hoofd begonden op te ſteeken, en 't getal der Ingezetenen meer en meer aanwies, aan vier Biſſchoppen te weinig hadden. Ook vondt hy wanvoeglyk, dat deeze Biſſchoppen van Hoofdkerken buiten zyn gebied afhingen. Paulus de IV. hadt, derhalve, by eene Bulle van den twaalfden van Bloeimaand des jaars 1559, veertien nieuwe, by de vier oude Bisdommen, gevoegd, te weeten die van Mechelen, Antwerpen, Haarlem, Deventer, Leeuwaarden, Groningen, Middelburg, 's Hertogenboſch, Roesmonde, Namen, S. Omer, Yperen, Gend en Brugge: en van deeze agttien Bisdommen werden Kameryk, Mechelen en Utrecht tot Aartsbisdommen verheeven. Voorts bepaalde de Paus de uitgeſtrektheid van ieder Stigt, en wees ieder Biſſchop, by voorraad, zeker jaargeld toe, tot dat hunne vaſte inkomſten, door den Koning, geregeld zouden zyn. En men merkte op, dat het jaargeld van den Aartsbiſſchop van Mechelen op drieduizend Dukaaten geſteld was, daar den anderen Kerkvoogden maar vyftienhonderd Dukaaten waren toegelegd: waarvan men de reden niet bevroeden kon, voor dat men gezien hadt, dat dit Aartsbisdom aan den Biſſchop van Atrecht was opgedraagen.

Fum III. 1560.

On-

FILIPS III. 1560. Onder het Aartsbisdom van KAMERYK, ſtonden de Bisdommen van *Atrecht*, *Doornik*, *S. Omer* en *Namen*: onder het Aartsbisdom van MECHELEN, de Bisdommen van *Antwerpen*, *Gend*, *Brugge*, *Yperen*, *'s Hertogenboſch* en *Roermoede*: onder het Aartsbisdom van UTRECHT, de Bisdommen van *Haarlem*, *Deventer*, *Leeuwaarden*, *Groningen* en *Middelburg*. Filips en zyne Opvolgers zouden regt van benoeming hebben tot de Aartsbisdommen van Mechelen en Utrecht, en tot alle de Bisdommen. Aan den Paus zou de aanſtelling en beveſtiging ſtaan. Omtrent het Aartsbisdom van Kameryk, welk, als tot het Duitſche Ryk behoorende, ſcheen aangemerkt te worden, werdt niets bepaald (*z*). Doch Pius de IV, den Biſſchop van Atrecht, ſedert, tot Kardinaal verheeven hebbende, vondt geraaden, het Aartsbisdom van Mechelen, waarmede hy, op 's Konings benoeming, voorzien was, tot eerſten zetel van gantſch Nederland te verklaaren, by eene Bulle van den elfden van Lentemaand des jaars 1560 (*a*). Midlerwyl, waren ook de andere zetels, op Konings begeeren, vervuld. Tot Biſſchop van Antwerpen, werdt de Kanſelier Filips Nigri aangeſteld; in wiens plaats, eerlang, Franciskus Sonnius gekomen is. 't Bisdom van Gend was, zo ſommigen ſchryven, eerſt den Preſident Viglius toegeſchikt doch werdt, ſedert, aan *Kornelis Janſenius* opgedraa-

(*z*) MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* I. *Cap.* CLVI. *p.* 472. *Tom.* I. Oper. Dipl. BOR I. *Boek*, *bl.* 17 [24].

(*a*) MIRÆUS *ubi ſupra*. *Libr.* II. *Cap.* CXXXIX. *p.* 610.

draagen. Over 't Bisdom van Brugge, ſtondt eerſt *Petrus Curtius*, en na hem *Remigius Drutius*. Over 't Bisdom van Yperen, *Martinus Rithove*: over dat van 's Hertogenboſch, eerſt Franciskus Sonnius, en toen *Laurens Mets*. Over dat van Roermonde, *Willem Damaas Lindanus*, die naderhand ook Onder-Inquiſiteur werdt over Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Groningen enz. (*b*). Naar het Bisdom van Kameryk, hadt, in den jaare 1556, en dus eer 't nog tot een Aartsbisdom verheeven was, Robert, Zoon van Reinoud van Brederode, geſtaan; doch de Biſſchop van Atrecht, die nu den naam van *Kardinaal van Granvelle* aangenomen hadt, wiſt te wege te brengen, dat het *Maximiliaan van Bergen* werdt opgedraagen. *François Richardot* bekwam het Bisdom van Atrecht, dat, door de verhooging des Kardinaals, opengevallen was. Dat van Doornik viel *Karel van Croi* ten deel, dat van S. Omer *Gerard van Hamericourt*, dat van Namen *Antoni Havet*. Den Biſſchop van Utrecht, Georgius van Egmond, onlangs overleeden zynde, werdt Fredrik Schenk van Tautenburg tot Aartsbiſſchop verheeven (*c*). Onder hem, werden *Nikolaas a nova terra* of *van Nieuwland*, Abt der Abtdye van Egmond, Biſſchop van Haarlem; *Gillis van den Berge*, Biſſchop van Deventer; *Remigius Drutius*, en, na deszelfs verplaatſing naar Brugge, *Cunerus Petri* Biſſchop

Filips III. 1560.

(*b*) Repert. der Plak *bl.* 112, 113.
(*c*) Catal. Præpoſ. S. Petri Ultraj. *in* Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 233.

Filips III. 1560.

schop van Leeuwaarden; *Joannes Knyf* Minderbroeder, Bisschop van Groningen, en *Nikolaas a Castro*, Bisschop van Middelburg (*d*). De meeste Bullen, waarby Pius de IV. de uitgestrektheid deezer Bisdommen nader bepaalde, zyn nog voorhanden (*e*). Filips hadt, omtrent deezen tyd, ook eene Hoogeschool te Douai opgeregt, op dat zyne Nederlandsche Onderzaaten, die Walsch spraken, zig niet te Geneve, alwaar de Hervorming ingevoerd was, zouden behoeven te laaten onderwyzen. Pius de IV. hadt hem, ook hiertoe, verlof gegeven (*f*). Doch die van Leuven, voor 't verval hunner Hoogeschoole dugtende, waren zeer te onvrede, over deeze nieuwigheid (*g*).

Misnoegen over dezelve.

Veel algemeener nogtans was het ongenoegen over de opregting der nieuwe Bisdommen. De oude Bisschoppen en de Kloosterlingen waren de gereedsten, die 'er over morden. De eersten zagen zig versteken van een groot gedeelte van hun geestelyk Regtsgebied, welk den nieuwen Kerkvoogden werdt toegevoegd. Ook stak den voornaamsten Abten in den krop, dat het getal der Leden van de Staatsvergaderingen vermeerderd werdt. Zy, en de Monniken klaagden, dat men hun hunne oude inkomsten benam, om met dezelven de nieuwe Bisschop-

(*d*) Van der Haer de Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI. *p.* 149. Bor l. *Boek*, *bl.* 19 [26]. Burgund. *Libr.* I. *p.* 38.

(*e*) *Apud* Miræum Oper. Diplom. *Tom.* I. *p.* 476, 618, 482. *Tom.* II. *p.* 790, 797, 903, 913, 1066. 1077, 1085, 1098, 1102, 1104, 1298.

(*f*) Bullau *Vide apud* Miræum *Tom.* I. *p.* 248.

(*g*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 43.

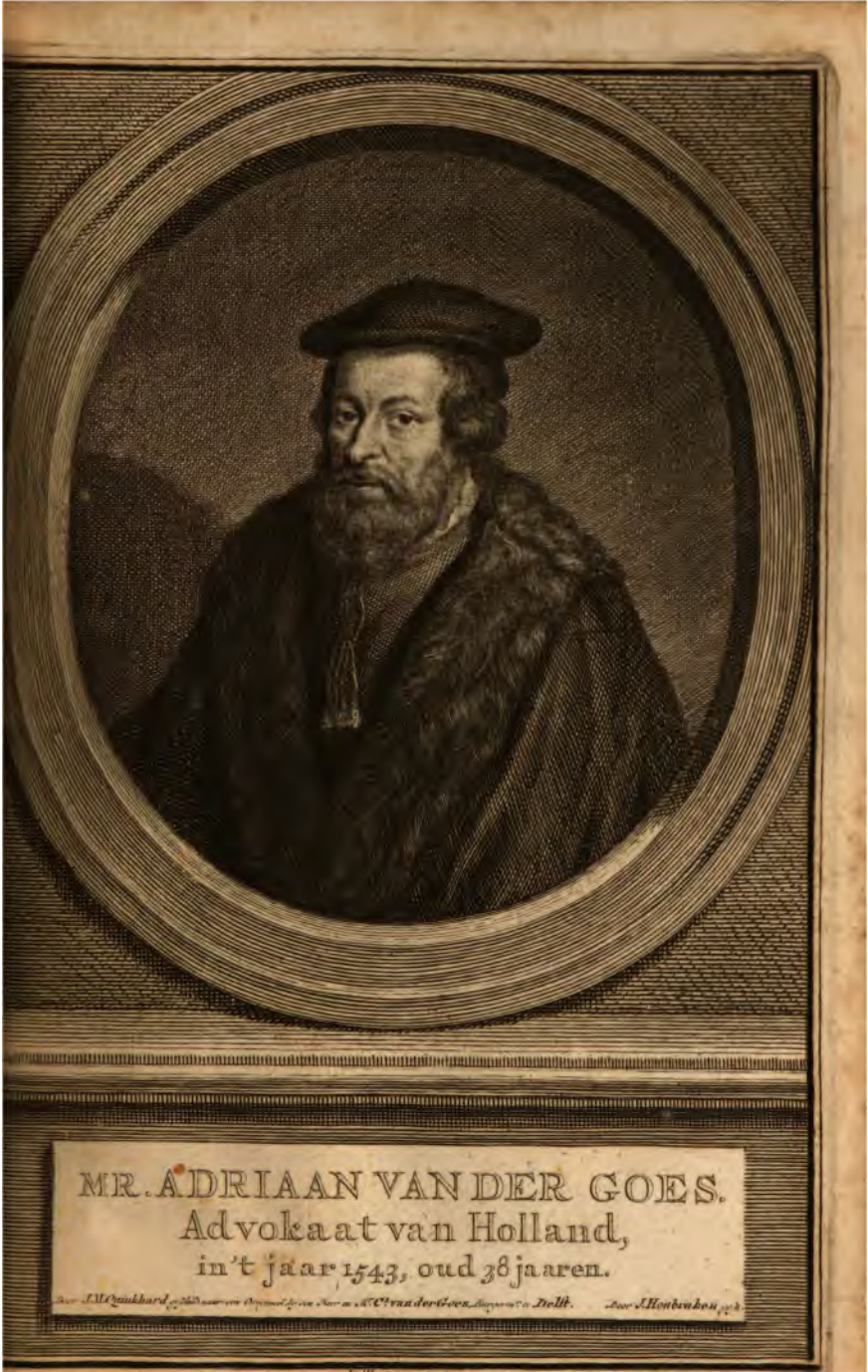
MR. ADRIAAN VAN DER GOES.
Advokaat van Holland,
in't jaar 1543, oud 38 jaaren.

fchoppen te verryken (*i*). Men hadt, naamlyk, den Aartsbiſſchop van Mechelen, de ryke Abtdy van Affligem toegevoegd; de Abtdy van Egmond met het Bisdom van Haarlem; de Lieve-vrouwe Abtdy te Middelburg met het Bisdom aldaar vereenigd, en andere voornaame Abtdyen ook aan andere Bisdommen gehegt (*k*); waardoor verſcheiden Kloofters merkelyk werden benadeeld. 't Gemeen begon ook te vreezen, dat zo groot een getal van Biſſchoppen de Inquiſitie ligter zou konnen doordryven, en de hand houden aan de uitvoering der ſtrenge Plakaaten. De Staaten van Holland ſtieten zig, insgelyks, aan deeze nieuwigheid (*l*). De Grooten gaven van alles de ſchuld aan den Kardinaal van Granvelle, die, zeide men, door het invoeren der nieuwe Biſſchoppen, allermeeſt zyne eigen' grootheid gezogt hadt, en de Staaten, tegen regt, over 't opregten der nieuwe Bisdommen, niet hadt willen kennen (*m*). De Prins van Oranje was een der voornaamſte misnoegden (*n*), en ſchynt dit de reden, waarom de Koning hem, by eenen eigenhandigen Brief, in Sprokkelmaand des jaars 1561 geſchreeven (*o*), ernſtelyk vermaand heeft, om de invoering der nieuwe Biſſchoppen te helpen bevorderen. FILIPS III. 1560. 1561.

Met

(*i*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*k*) VAN DER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI. *p.* 142.
(*l*) Reſol. Holl. 23 *Febr.* 1561. *bl.* 11.
(*m*) HOPPERUS *Libr.* I. *Ch.* III. *p.* 22, 23, 24.
(*n*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*o*) *By* HOOFT I. *Boek*, *bl.* 22.

Filips III. 1561. Beden aan Holland.

Met den aanvang des jaars 1561, hadt de Landvoogdes verzogt, dat de driejaarige Bede van honderdduizend guldens, aan die van Holland gedaan, met zevenduizend ponden, jaarlyks, mogt verhoogd worden, en dat, daarenboven, nog zeſtigduizend ponden, in twee termynen, werden opgebragt; in welke laatſte Bede, de Staaten ſpoedig bewilligden, met deeze verandering, egter, dat zy, in de plaats van zeſtigduizend ponden op te brengen, honderdduizend ponden, ten laſte van den Koning, verzegelden. Doch in de eerſte Bede, bewilligden zy niet voor Oogſtmaand (*p*).

XXII. Ongenoegen tegen Granvelle.

Men begon, omtrent deezen tyd, een algemeen ongenoegen te beſpeuren, tegen den Kardinaal van Granvelle, wiens Staatzugt eerſt den Grooten, en toen ook 't gemeen in 't oog ſtak. Hy hadt 'er, reeds voor 's Konings vertrek, blyken van gegeven, weigerende den Raad van Staate by te woonen, om dat men, niet hem, maar Karel van Lalaing, by afwezigheid des Hertogs van Savoye, tot deszelfs Stedehouder, hadt aangeſteld (*q*). Doch nu maakte het vertrouwen, welk de Landvoogdes in hem ſtelde, en de gunſt, die de Koning hem toedroeg, hem hoe langer hoe trotſer: 't welk oorzaak was, dat men hem openlyke tekenen van kleinagting begon te toonen. Toen hy zyne intrede in Mechelen deedt, was 'er niemant uit de Edelen en Grooten tegen-

(*p*) Reſol. Holl. 9 *Maart* 12 *Aug.* 1561. *bl.* 17, 61.
(*q*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 146.

genwoordig. Elk gaf voor, niet genodigd te zyn, en Granvelle, dat hy 't niet gedaan hadt, om weigering te voorkomen (r). Filips III. 1561.

Oranje, wiens tweede Huwelyk met *Anna*, Dogter van Maurits, Keurvorst van Saxen, door Granvelle, was afgekeurd, om dat de Prinses der Lutherſche Leere was toegedaan; betoonde hem ook, by verſcheiden' gelegenheden, blyken van afkeer en wederwil (s). Hy beweerde, dat Granvelle zig, als Abt van Affligem, te groot een gezag, in Brabant, aanmaatigde, en de voorregten van 's Lands Edelen verkortte (t): waar tegen de Kardinaal den Prinse, op zyne beurt, verweet, dat deeze de Majeſteit des Konings hoonde, door de uitſteekendheid, die hy zig, boven de andere Staaten van Brabant, toeſchreef (u). Doch de ſtaatzugt des Kardinaals, die 't oor der Landvoogdeſſe hadt, liep ook anderen Heeren in 't oog: onder welken 'er verſcheiden' waren, welken hy byzondere oorzaak van ongenoegen gegeven hadt. Oranje verbondt zig, met eenigen van deezen, tegen den Kardinaal, onder anderen, met den Graave van Egmond, met wien hy, te vooren, niet volkomen eendragtig geweeſt was (v). Oranje trouwt Anna van Saxen.

XXIII. De nieuwe Biſſchoppen neemen

De nieuwe Biſſchoppen namen vaſt bezit hunner Stoelen, op verſcheiden' Plaatſen. Doch toen men aan 't aanſlaan der Geeſtely-

(r) Hopperus *Livr* I. *Ch.* III. *p.* 24.
(s) Burgund. *Libr.* I. *p.* 32.
(t) Verantw. van Will. I. *by* Bor Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(u) Viglii Vita *N.* LXXIV. *p.* 35.
(v) Burgund. *Libr.* I. *p.* 33.

FILIPS III, 1561. op sommige Plaatsen, bezit hunner Stoelen.

lyke goederen ging, vervoegden de Kloosters in Brabant zig, met een verzoekschrift, aan den Koning, waarin zy te kennen gaven, dat het vervreemden der Kloosterlyke inkomsten, met de voorregten der Abdyen en het oogmerk der Stigteren, streedt. 't Verzoekschrift vondt geen' ingang. De Kloosterlingen moesten, eindelyk, het vervreemden hunner inkomsten, met eene jaarlykse somme, ten behoeve der Bisschoppen, afkoopen. Evenwel poogde men, in Brabant, de Bisschoppen te weeren. Die van Antwerpen verkreegen uitstel, tot op 's Konings overkomst. Doch toen meenden eenige andere Steden ook vryheid te hebben, om de Bisschoppen buiten te houden, gelyk Roermonde, Deventer, Groningen en Leeuwaarden deeden (*w*). Mechelen en 's Hertogenbosch hadden hunne Kerkvoogden ingehaald. Zo deeden vervolgens ook Utrecht, Haarlem en Middelburg, zig voegende naar het voorbeeld der overige Steden, welker meesten haare Bisschoppen ontvingen (*x*).

Op anderen, worden zy geweerd.

De Rederykers bevorderen de Hervorming.

Doch onder 't gemeen vondt de Hervorming meer en meer ingang, onaangezien de vervolging om 't geloof, omtrent deezen tyd, heviger dan te vooren woedde. De Rederykers schroomden niet, in openbaare spelen van zinnen, of zedelyke Tooneelspelen, den volke de gebreken der Kerkelyken te vertoonen, en te gelyk de onredelykheid der vervolging, om zaaken van Godsdienst:

al

(*w*) BOR I. *Boek*, *bl.* 29, 21 [27, 29].
(*x*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* V. *p.* 28. BOXHORN *op* REIGERSB. I. *Deel*, *bl.* 155. Repen. der Plak. *bl.* 103.

al 't welk greetiglyk gehoord en geloofd werdt (*y*). De Grooten zagen niet ongaarne, dat de aanhang des Kardinaals, door zulke middelen, gezwakt werdt, en begunſtigden, onder de hand of openlyk, de party der Hervormden. Doch van wege 't Hof werdt, onder anderen in Holland, verboden, eenige *Kamerſpelen*, *Balladen*, *Liedekens*, *Commedien*, *Batementen*, *Refereynen*, waarin zaaken, den Godsdienſt of de Geeſtelykheid betreffende, vervat waren, te verſpreiden, te zingen of te ſpeelen. Zelfs mogt men geene enkel zedelyke ſpelen in 't licht brengen, zonder verlof van den Paſtoor of *Officier* (*z*). 't Volk kreunde zig egter luttel aan deeze bevelen. Te Doornik en te Valenchyn, hielden de Hervormden, omtrent deezen ryd, vergaderingen by nagt, met zingen van Pſalmen. Te Valenchyn, raakten twee Predikanten in hegtenis, die, terwyl zy naar de ſtrafplaats geleid werden, geweldiglyk, uit de handen der Geregtsdienaaren werden verloſt: welk bedryf eenigen, ſedert, het leeven gekoſt heeft (*o*). Doch dit was ſlegts een voorſpel van de opſchuddingen, die naderhand ontſtonden. Filips vermaande, op 't einde des jaars 1561, de Landvoogdeſſe ſchriftelyk, wegens eenige Perſoonen, die hem in 't oog liepen. De Preſident Viglius was, over den inhoud van dit ſchryven, zo getroffen, dat hy ernſtelyk aanhieldt, om van zyn Ampt ontſlaagen

Filips III. 1561.

't Wordt hun belet.

Beroerte te Valenchyn.

(*y*) Hooft I. *Boek*, *bl.* 36.
(*z*) Repert. der Plak. *bl.* 96.
(*o*) Burgund. *Libr.* I. *p* 39.

FILIPS III. 1561. gen te worden. Doch de Koning deedt hem, door beloften en geſchenken, van beſluit veranderen (*b*). De Landvoogdes vondt, hierop, geraaden, den Heer van Montigni naar Spanje te zenden, om den Koning van den ſtaat des Lands te onderregten, en hem tevens eenigen onderſtand in geld te verzoeken. Hy keerde, in den aanvang des jaars 1562, te rug, met belofte van hulpe, zonder meer. Ook verſpreidde hy, dat de Koning zig de Nederlandſche zaaken weinig aantrok, en hem ging na, dat hy den Kardinaal, in Spanje, zeer zwart hadt afgemaald (*c*).

Montigni naar Spanje gezonden.

1562.

Schimp-Livrei tegen Granvelle.

Het ongenoegen tegen deezen bleef ſteeds duuren. Men ſmaalde zelfs op hem, door eene ſchertſende Livrei, die, door den Graave van Egmond, uitgevonden was, en eerſt in eene zotskap, den dienaaren op de mouw geſtikt, beſtondt; doch naderhand in een' bondel pylen veranderd werdt (*d*). De vrienden des Kardinaals ſtieten zig aan beide deeze zinnebeelden, houdende de zotskap te ſchimpen op des Kardinaals hoed, en den bondel pylen voor een teken van een eedgenootſchap, ten zynen bederve, geſmeed. Doch de Edelen gaven voor, dat zy, met het laatſte Zinnebeeld, hunne vereeniging ten dienſte des Konings wilden aanduiden (*e*).

De

(*b*) VIGLII Vita *N.* LXXVI. *p.* 35.
(*c*) VIGLII Vita *N.* LXXVIII. *p.* 37.
(*d*) Proces van Egmond *agt.* LE CLERC Nederl. Geſch. I. *Deel, bl.* 618, 619, 636.
(*e*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 149. *Zie ook* Verantw. van Hoorne, *bl.* 98. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel, bl.* 62.

De beweegingen ter oorzaake van den Godsdienſt, ten deezen tyde, in Frankryk uitgeborſten, deeden de Landvoogdes dugten, voor diergelyke zwaarigheid in de Nederlanden. 't Getal der Hervormden was daar zo ſterk toegenomen, dat de Koninginne Moeder, *Katharina de Medicis*, die den klem der Regeeringe in handen hadt, oordeelde, eenen merkelyken ruggeſteun aan dezelven te zullen konnen hebben, tegen die van Guize, welken haare oogmerken dwarsboomden, en te gelyk ſterk yverden tegen de *Hugenooten*. Met deezen naam, verbaſterd van het Duitſch woord *Eedgenoſſen* of *Eedgenooten*, uit Zwitſerland herkomſtig (*f*), werden, ten deezen tyde, de Hervormden in Frankryk benoemd. De Hertog van Guize, zo ſtaatzugtig als de Koninginne Moeder, begon de beweegingen met den moord van Vaſſy, die de Hugenooten terſtond in de wapenen hielp, en aandreef, om Orleans, en naderhand Rouan te bemagtigen. Daarentegen werdt Oranje, Hoofdſtad van het Prinsdom van dien naam, alwaar de Hugenooten, de meeſten in getal zynde, de wapenen hadden opgevat, door *Fabricius Serbellon*, overvallen, bemagtigd, en met roof en moord vervuld (*g*). Guize, in 't begin des volgenden jaars, geduurende het beleg van Orleans, doorſchooten zynde, werdt de Vrede, tuſſchen Koning François en de Hugenooten, getroffen (*b*), by welke, hun vry-

Filips III. 1562. XXIV. Binnenlandſche oorlog in Frankryk.

(*f*) Spon Hiſt. van Geneve, II. *Boek*, *bl.* 188.
(*g*) Thuanus *Libr.* XXXI. *p.* 134 *& ſeqq.*
(*b*) Thuanus *Libr.* XXXIV. *p.* 233, 238, 239.

FILIPS III. 1562. vryheid van Godsdienſt werdt toegeſtaan, die de Prins van Oranje, ſedert, ook aan alle de Ingezetenen van zyn Prinsdom, beide Onroomſchen en Roomſchen verleende (*i*): 't welk hier te liever gemeld zy, om dat voornaame Schryvers hebben aangetekend, dat hy den Godsdienſt, in zyn gebied, onveranderd liet (*k*). Evenwel verzogt hy, wat laater, den Koning, door zynen Gezant, in Frankryk, de zaaken van zyn Prinsdom te willen vorderen; „ 't welk, zei„ de hy, geſchaapen ſtondt verlooren te „ gaan, om dat hy 't, by 't heilig oud „ Roomſch geloof, hadt gezogt te bewaa„ ren." Ook vindt men, dat de Koning beloofd heeft, aan zyn verzoek te zullen voldoen (*l*).

Filips ſteekt 'er zig in.

Filips hadt zig ook geſteken, in den inlandſchen Franſchen oorlog, en den Koning van Frankryk drieduizend Knegten uit Italie toegeſchikt. De Landvoogdes zogt 'er, op 's Konings laſt, tweeduizend Paarden, uit de Nederlanden by te voegen. Doch Oranje en Egmond ſtelden zig hiertegen, beweerende, dat het Paardenvolk, tot beſcherming der Nederlanden, by der hand gehouden moeſt worden. Granvelle wiſt egter te wege te brengen, dat 'er, in plaats van manſchap, eenig geld van hier naar Frankryk geſchikt werdt (*m*). Uit Engeland hadden, daarentegen, de Hugenooten eenige

(*i*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 99.
(*k*) GROTII Annal. I. *p.* 17.
(*l*) HOPPERUS *Libr.* II. *Ch.* I. *p.* 38. HOOFT II. *Boek*, *bl.* 46.
(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 116, 117.

ge hulp gekreegen: 't welk Granvelle zo schynt verbittert te hebben, dat hy, volgens sommiger verhaal (*n*), de Landvoogdes bewoog, om den invoer der Engelsche Lakenen te verbieden. De Engelschen zouden hierop den stapel der Lakenen hebben overgebragt naar Embden, in Oostfriesland (*o*), tot merkelyk agterdeel der Nederlanderen, die, volgens sommiger aantekening, ten deezen tyde, wel twaalf millioenen jaarlyks met de Engelschen verhandelden, en aan Lakens alleen, meer dan vyf millioenen ontbooden. Uit naauwkeuriger Aantekeningen, is my egter gebleeken, dat de invoer der Engelsche Lakenen, in Holland, eerst in Bloeimaand des jaars 1564, na 't vertrek van Granvelle, en na 't verleggen van den Engelschen handel naar Embden (*p*), verbooden is geworden: op verzoek zelf van de Staaten van den Lande (*q*). Deezen bragten ook eerlang te wege, dat men, in 't byzyn van Gemagtigden van Haarlem en Amsterdam, te Brugge, met de Gemagtigden der Koninginne van Engeland, in onderhandeling tradt (*r*): en hier werdt het *Groot-Commercie Traktaat* van den jaare 1496 vernieuwd, waardoor de handel op Engeland wederom op den voorigen voet werdt herstelt (*s*).

Filips III. 1562.

Staat van den Koophandel op Engeland.

De binnenlandsche Kryg duurde nog in Frankryk, toen de Landvoogdes, bedugt, dat

De Hertogin van Parma roept de

(*n*) Rabin *Tom.* VI. *p.* 207.
(*o*) Meteren I. *Boek*, *f.* 31 *verso*.
(*p*) Repert. der Plak. *bl.* 117.
(*q*) Resol. Holl. 11 *July* 1564. *bl.* 39.
(*r*) Resol. Holl. 1 *May* 1565. *bl.* 3. 5 *Febr.* 1566. *bl.* 7.
(*s*) Repert. der Plak. *bl.* 120.

FILIPS III. 1562. dat de Hugenooten ook iets in de Nederlanden mogten willen onderneemen, de Vliesridders en Stadhouders, in Bloeimaand, te Bruſſel, byeen riep (*t*). Zy deedt hun, by monde van den Preſident Viglius, 't gevaar des Lands voor oogen ſtellen, te gelyk met eenige middelen, om het te voorkomen: geevende den Heeren drie dagen tyds, om hunne bedenkingen, over 't een en 't ander, in te leveren. Oranje, deeze gelegenheid willende waarneemen, om eenige verandering in de wyze van 's Lands Regeeringe te wege te brengen, ontboodt alle de Heeren, Granvelle en Viglius uitgenomen, ten zynen huize, hun voorhoudende, *eerſtelyk*, dat men „ gezamenlyk over 't voorſtel der Landvoog- „ deſſe behoorde te oordeelen, en de onder- „ linge gedagten, ware 't mogelyk, tot een- „ paarigheid te brengen: *ten anderen*, dat men „ thans ook, over de algemeene Regeering „ des Lands, moeſt raadpleegen, loopende „ den Staat groot gevaar van zynen onder- „ gang, zo men geen waakend oog hieldt „ op het gedrag van eenige Staatsdienaa- „ ren." Elk begreep ligtelyk, dat hy 't op Granvelle gemunt hadt. Verſcheiden' Heeren bewilligden terſtond in dit tweeledig voorſtel. Doch anderen, met naame Barlaimont, Boſſu, Jan, Graaf van Ooſtfriesland, en Courrieres merkten aan, dat de Landvoogdes hun niet gelaſt hadt, één gevoelen uit aller naam, maar elk zyn byzonder gevoelen in te brengen. Zy voegden 'er

Vliesridders en Stadhouders ſamen.

Oranje houdt byzondere Byeenkomſten met de voornaamſte Heeren.

(*t*) VIGLII Vita, N. LXXVII. p. 16.

'er by, dat zy, als byzondere Stadhouders, geene kennis van 's Lands algemeene Regeering hadden, veel min eenige reden, om 'er over te klaagen: waarom zy niet konden goedvinden, deswege te raadpleegen. Hevig werdt hiertegen, van de andere zyde, getwist. Doch de gevoelens der Heeren bleeven verschillen. Ook antwoordde elk afzonderlyk, op het voorstel der Landvoogdesse. Doch 't is onnoodig, hier, breeder van deeze antwoorden te gewaagen, alzo 'er weinig of niets op beslooten werdt (*u*). Filips III. 1562.

In Zomermaand, hieraan volgende, werden de algemeene Staaten, te Brussel, beschreeven. De Landvoogdes deedt hun hier verzoeken, dat zy, in aanmerking van de gevaaren, die de Landen toen nog uit Frankryk dreigden, hunnen Gemagtigden ten Hove last wilden geeven, om, by schielyken nood, te bewilligen in zekere somme, tot beschermingе der Landen, die voor Holland niet minder dan tweehonderdduizend ponden zou konnen zyn; doch niet zou behoeven te worden opgebragt, zo 't de nood niet vorderde. Men gaf voor, dat men zulk een' breeden last voor de Gemagtigden dienstig hieldt, om de zaaken met te meer spoed te konnen uitvoeren, gedoogende den staat derzelven dikwils niet, dat 'er vooraf verslag van gedaan werdt aan de byzondere gewesten (*v*). Doch de meeste Staaten, met naame die van Holland, dugtende, dat hun- Voorstel der Landvoogdesse, waarin niet bewilligd wordt.

(*u*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 24. VIGLII Vita *N.* LXXVI. *p.* 36.

(*v*) Resol. HoH. 5 *Aug.* 1562. *bl.* 90.

Filips III. 1562. hunne Gemagtigden ligtelyk konden worden overgehaald, om te bewilligen in het gene het Hof vorderde; vertrouwden hun zo breeden laſt niet: waarom de Landvoogdes, na verloop van eenige maanden, haar voorſtel moeſt laaten vaaren (*w*).

Oranje, Egmond en Hoorne ſchryven aan den Koning, over Granvelle.

Oranje gaf, ondertuſſchen, den toeleg niet op, om Granvelle den voet te ligten. Hy hieldt, van tyd tot tyd, byeenkomſten met zulken, die 't naaſt met hem eens waren. Men beſloot hier, na ryp overleg, eenen uitvoerigen brief aan den Koning te laaten afgaan, die, dikwils herſchreeven en veranderd, eindelyk, in deezen zin, ter nedergeſteld werdt: „ Dat zy, lang gezweegen „ hebbende, zonder ondienſt van zyne Ma- „ jeſteit, en zonder deeze Landen voor een „ onvermydbaar bederf bloot te ſtellen, niet „ langer verbergen konden, 't gene hun „ kwelde. Dat 'er een algemeen gevoelen „ heerſchte, onder de Landzaaten, dat de „ gantſche klem der Regeeringe in han- „ den van den Kardinaal Granvelle was; „ welk gevoelen de Koning niet zou kon- „ nen wegneemen, zo lang hy den Kardi- „ naal in 't bewind liet: dat al 't volk mis- „ noegd was, over deezen Staatsman, 't welk „ de oorzaak gerekend moeſt worden, waar- „ om 's Konings zaaken hier niet voorſpoe- „ diger gingen: dat zy, hierom, de vry- „ heid namen van zyne Majeſteit voor te „ houden, hoe betaamelyk het ware, zynen „ voornaamſten Leenmannen en 't gant- „ ſche

1563.

(*w*) Reſol. Holl. 15 *Decemb.* 1562. *bl.* 133.

„ ſche volk liever dan éénen Granvelle ge- Filips III.
„ noegen te geeven. Dat elk nogtans van 1563.
„ de Regeering der Landvoogdeſſe ten
„ hoogſten voldaan was. Dat zyne Maje-
„ ſteit niet moeſt waanen, dat het hun, die
„ dit ſchreeven, om meer gezags te doen wa-
„ re, alzo zy, op 't welbehaagen zyner Ma-
„ jeſteit, gaarne afſtand wilden doen van
„ hunne Plaatſen in den Raad van Staate.
„ Dat, wat den Godsdienſt betrof, zy den
„ Koning altoos de pligten van goede on-
„ derdaanen en Katholyke Leenmannen be-
„ wyzen zouden, oordeelende zy, dat men
„ 't den voornaamſten Heeren, den adel,
„ en anderen braaven luiden alleen te dan-
„ ken hadt, dat de Godsdienſt, nog in den
„ tegenwoordigen geruſten ſtaat, werdt ge-
„ oefend. Dat, waarlyk, het gemeene volk
„ reeds zeer beſmet was, en dat de leevens-
„ wyze en het gezag van den Kardinaal hier-
„ aan geen goed deedt." De Prins van O-
ranje en de Graaven van Egmond en Hoor-
ne, Leden des Raads van Staate, tekenden
deezen Brief alleen. De andere Heeren, die
't met hen eens waren, lieten 't na, op dat
zy, alleenlyk byzondere Stadhouders zyn-
de, niet zouden ſchynen, zig met de alge-
meene Lands-Regeeringe te willen bemoei-
jen. Hoorne was, onlangs, bekleed met
de waardigheid van Raadsheer van Staate,
uit Spanje te rug gekeerd. Na 't afvaardi-
gen deezes Briefs, toonden de drie Heeren
veele tekenen van ongenoegen, over de an-
deren, die zig niet tegen den Kardinaal had-
den willen verklaaren: 't welk van de kun-
dig-

Filips III. 1563.

digsten gehouden werdt, voor het beginsel eener naderende beroerte, die hier het zelfde spoor, als de jongste beweeging in Frankryk, scheen te zullen houden (x).

XXVI. De Kardinaal houdt zig fier.

Granvelle, niet onbewust van 't onweêr, dat hem dreigde, vondt egter, verblind door de eer, die de Landvoogdes hem aandeedt, ongeraaden, zeil te minderen. Hy maatigde zig het bewind aan, over de begeeving der voornaamste Ampten, waarover de Landvoogdes, somtyds, ook Barlaimont en Viglius; doch nimmer Oranje, Egmond en den Admiraal gewoon was te hooren. Dus wist hy zig vrienden te maaken; waartoe den drie Heeren naauwlyks gelegenheid overschoot. 't Ongenoegen borst, eerlang, openlyk uit, en schroomden de Heeren niet te zeggen „ dat het nimmer 's Konings meening geweest was, 't bewind der Regeeringe te laaten in de handen van een' eenigen vreemdeling, verzeld van twee anderen, en met uitsluiting van hun; dat het regt en de billykheid en de oude Landsgewoonten, in tegendeel, 't bestier van den staat en de geldmiddelen, en het opperbewind over de Regtsoefening gesteld hadden in de handen der voornaamste Heeren en Edelen, gezamenlyk: zo als men, met egte stukken en voorbeelden, bewyzen kon, wordende, oudtyds, de openbaare Verbonden en Handvesten, niet slegts door den Vorst, maar ook door de voornaamste Edelen, getekend." Wyders „ maak-

De Heeren vaaren tegen hem uit.

Zy maa-

(x) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 26.

maakten de drie Heeren hun werk, om aan- Filips III.
hang onder de Edelen, en zelfs onder de 1563.
vrienden van Granvelle, te winnen. Veelen ken aan-
vielen hun toe. Sommigen, om dat zy hang.
voorlang; gemeenzaamlyk, met hen verkeerd hadden, of van hun afhingen: anderen, om dat zy 'er hun eigen voordeel, of vryheid van Godsdienst mede beoogden: en anderen, om dat zy het weeren des Kardinaals noodig hielden, ter bevordering van den dienst Gods en des Konings. 't Volk zelf werdt, meer en meer, ingenomen tegen Granvelle, die voor staatzugtig, gierig en welluslig bekaamd werdt, en wien naging, dat hy de Inquisitie zogt in te voeren, door het invoeren der nieuwe Bisschoppen (y), en de Nederlanders slaaven te maaken eener Regeeringe van Spanjaarden. Men riedt Granvelle, omtrent deezen tyd, dat hy den Heeren eenige voldoening zou tragten te geeven, en daardoor hunne gunst wederom winnen. Doch anderen dreeven, dat de Heeren het niet alleen op den Kardinaal en de nieuwe Bisschoppen gelaaden; maar, daarenboven, eene geheele verandering van de Regeering en van den Godsdienst in den zin hadden (z), waarom zy oordeelden, dat 'er, met toegeeven, niet te winnen zou zyn.

De Koning, den Brief der Heeren ontvangen 's Ko-
hebbende, draalde eenen geruimen tyd, eer hy nings
besluiten kon, over een antwoord, dat 'er op Ant-
paste. Eindelyk, schreef hy, in Zomermaand, woord
„ dat drie Hee- aan de
ren.

(y) Verantw. van Willem I. by Bor Auth. Stukk. I. Deel, bl. 6.

(z) Hopperus Libr. I. Ch. I. p. 10.

FILIPS III. 1563. „ dat hy zig verzekerd hieldt van den yver der „ Heeren tot zynen dienst; dat hy voorhadt, „ eerlang, zelf herwaards te komen, om den „ ſtaat der zaaken te onderzoeken; doch „ dat hy, midlerwyl, gaarne zien zou, dat „ een hunner naar Spanje kwame, om hem „ van alles byzonderlyker te onderregten; „ alzo de Brief ſlegts algemeene beſchuldi- „ gingen inhieldt, en het 's Konings ge- „ woonte niet was, iemant zyner dienaa- „ ren, zonder behoorlyke kenniſſe van 't „ gene men ten zynen laſte hadt, te verſtoo- „ ten." De Heeren toonden zig, op 't ont-

Zy blyven uit den Raad van Staate.

vangen van deezen Brief, zeer misnoegd. Zy vonden 't ten hoogſte vreemd, dat hun eene reis naar Spanje gevergd werdt, om eenen enkelen man te beſchuldigen. Na 't houden van verſcheiden' byzondere byeenkomſten, in welken ook andere Edelen tegenwoordig waren, beſlootenze der Landvoogdeſſe ſchriftelyk te vertoonen „ dat zy, met „ de voornaamſte Heeren en byzondere „ Stadhouders, over den ſtaat van 's Lands „ zaaken, geraadpleegd hebbende, dezelven „ vonden geheel anders geſteld dan de dienſt „ zyner Majeſteit en de behoudenis der Lan- „ den vorderde; zo ter oorzaake van 's volks „ ongehoorzaamheid, onder voorwendſel „ van eenige nieuwe en ſchadelyke gevoe- „ lens in den Godsdienſt, als uit hoofde van „ de agterſtallen, die 't Land aan 't Krygs- „ volk ſchuldig was; van den ſlegten ſtaat der „ geldmiddelen, en van 't verval der Grens- „ veſtingen, dat ſchier onherſtelbaar gere- „ kend mogt worden. Dat zy bedugt wa-

„ ren,

„ ren, dat 's Lands Ingezetenen, buiten 's „ Lands, bekommerd zouden worden, om „ 's Konings schulden. Dat 'er geen ander „ middel scheen, om uit deeze zwaarighe- „ den gered te worden, dan het vergaderen „ der algemeene Staaten; doch dat zy, hier- „ op, niet verder durfden dringen, na dat „ haare Hoogheid hun verklaard hadt, dat „ de Koning zulks uitdrukkelyk hadt verboo- „ den. Dat zy nogtans ligtelyk bespeuren „ konden, dat dit verbod alleenlyk ontstaan „ was, uit het mistrouwen, tusschen den „ Koning, de Staaten en eenige Leden der- „ zelven, verwekt, door zulken, die 's Konings „ dienst en 's Lands welvaart weinig ter herte „ namen, en zelven geene middelen ter hand „ sloegen, om de verwarde zaaken te red- „ den. Dat zy, hierom, haare Hoogheid oot- „ moediglyk smeekten, niet te willen mis- „ duiden, dat zy, zo lang de Koning geene „ andere orde stelde op de Regeering, zig „ uit den Raad van Staate hielden, en de „ schaduw, welke zy daar, vier jaaren her- „ waards, vertoond hadden, verdwynen „ deeden: zonder dat zy egter begeerden „ nalaatig te zyn, in het voldoen aan hun- „ nen byzonderen pligt, en aan alles, wat „ haare Hoogheid hun zou gelieven te be- „ veelen" (a).

Filips III. 1563.

Na 't inleveren van dit Vertoog, bleeven Oranje, Egmond en Hoorne uit den Raad van Staate. Ook zondenze 'er, in Hooimaand, een afschrift van aan den Koning, wiens Brief

en schryven andermaal aan den Koning.

(a) Hoppeeus Livr. I. Ch. VI. p. 32-34.

FILIPS III. 1563. Brief zy, op deezen zin, beantwoordden: „ Roemende zyne Majeſteit, dat hy geenen „ zyner dienaaren, zonder oorzaake, ver„ ſtooten wilde, merkten zy aan, dat het „ gene zy, tegen den Kardinaal, inbrag„ ten, niet tot zyne bezwaaringe ſtrekte, „ maar veeleer, om hem te doen ontheffen „ van eenen laſt, die hem weinig voegde, „ en dien hy niet langer zou konnen draa„ gen, zonder veel ongemak en beroerte „ te veroorzaaken. Dat zy zig, in geene „ byzonderheden, hem betreffende, had„ nen ingelaaten, om dat de verwarring „ en het misnoegen in den Staat genoeg „ konden doen zien, van hoe weinig dienſt „ zyne tegenwoordigheid, agting en bewind „ hier te Lande zyn konden. Dat zy zig eg„ ter niet als zyne beſchuldigers voordoen, „ noch eenig pleit tegen hem aanvangen „ wilden; maar als trouwe vaſſalen den Ko„ ning alleenlyk kennis geeven van 't gene „ 'er omging, meenende zy, dat hun aan„ ziens genoeg overſchoot, om hierin ge„ loof te verdienen. Zy voegden 'er by, dat „ niet ſlegts een hunner, maar liever zy „ allen drie, op 's Konings bevel, naar Span„ je verreisd zouden zyn, indien de ſtaat der „ zaaken en de dienſt zyner Majeſteit hun „ afzyn hadt konnen gedoogen, in eenen „ tyd, dat de nabuuren zelven, van alle „ zyden, op liſtige aanſlagen, bedagt ſchee„ nen. Ten beſluite, ſmeekten zy, dat de „ Koning hunnen ſchriften het zelfde geloof „ wilde geeven, welk zy hoopten, dat hy „ hunnen woorden niet zou willen weige„ ren,

„ ren, en dat hy de eenvoudigheid van hun- FILIPS III.
„ schryven ten goede wilde duiden, alzo zy 1563.
„ van natuure geene groote redenaars,
„ maar meer in wel doen dan wel zeggen,
„ bedreeven waren; gelyk luiden van hun-
„ nen staat ook best betaamde (*b*)."

De Graaf van Egmond, wien de Koning eenen vriendelyken Brief geschreeven hadt, om hem van de zyde der andere Heeren af te troonen, waartoe ook de Landvoogdes herhaalde poogingen deedt, antwoordde, op gelyken voet, als hy, met Oranje en Hoorne, te samen, gedaan hadt: duidelyk toonende, dat hy zig, nergens door, zou laaten beweegen, om de party, die hy gekoozen hadt, te verlaaten (*c*). XXVII. Egmond schryft afzonderlyk.

't Misnoegen tegen Granvelle wist zig langer niet te maatigen. Men stak hem, openlyk, eene spotprint in de hand, in welke hy zelf vertoond werdt, zittende te broeijen op een deel eijeren, daar Bisschoppen uit kwamen, terwyl hem een duivel boven 't hoofd zweefde, met dit byschrift, *Hic est filius meus, ipsum audite* „ Deez is „ myn zoon, hoort hem (*d*)." Zelfs liep 'er een gerugt, dat zeker Bourgondier, *Villet* genoemd, op zyn leeven ging (*e*): 't welk, veelligt, zo weinig grond hadt, als een ander, ten zelfden tyde verspreid, dat Granvelle een' aanslag gesmeed hadt, om eenen der drie Heeren van kant te helpen (*f*). Granvelle wordt vinnig bekimpt.

Doch

(*b*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 34.
(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 143, 144.
(*d*) HOOFT, II. *Boek*, *bl.* 42.
(*e*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 54.
(*f*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 35.

Filips III. 1563. Doch zulke gerugten bewyzen, ten minſte, tot welk eene hoogte de partyſchap geſteegen moet zyn, daar men elkanderen, tot diergelyke onderneemingen, bekwaam oordeelt. Oranje, Egmond en Hoorne, die, door hun ſchryven, en door het verlaaten van den Raad van Staate, alomme, voor hoofden van hun, die zig tegen Granvelle verklaard hadden, bekend geworden waren, ſpaarden geene moeite, om aanhang te winnen. De Markgraaf van Bergen, de Baron van Montigni, de Graaven van Hoogſtraaten en Megen, de Heer van Brederode en andere voornaame Edelen hielden hunne zyde. Men ſtelde een Verbondſchrift op, dat getekend en plegtiglyk bezwooren werdt. De inhoud wordt nergens gemeld. Doch men houdt voor zeker, dat er niets in vervat was, welk met den dienſt des Konings, of het belang van den Roomſchen Godsdienſt geloofd werdt te ſtryden (g). Veele aanzienlyke Heeren weigerden er egter in te treeden, met naame de Hertog van Aarſchot, de Graaf van Aremberg, en de Heeren van Barlaimont, Courrieres en Hachicourt; die, nevens eenige anderen, zig noch voor de eene noch voor de andere zyde verklaaren wilden. Omtrent deezen tyd, ſchynen de aanhangers der drie Heeren zig eerſt aan het draagen van eenen bondel pylen te hebben doen kennen, in plaats van de zotskap of het Kardinaals hoofd, zo als anderen ſpreeken, waarmede zy hunne dienaars te vooren hadden laaten pronken. Het draagen van zulk een zigtbaar teken van partyſchap

Medeſtanders der drie Heeren.

Hun Verbond.

(g) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 53.

schap stelde Granvelle dagelyks bloot voor den schimp der menigte (*b*): waartoe nog sloeg, dat de algemeene Staaten, in Wintermaand, beschreeven, om de jongste drie-jaarige Bede, voor nog drie jaaren, in te willigen (*i*), tot onderhoud van 't gewoonlyk Krygsvolk (4), volstrektelyk weigerden, eenig voorstel aan te hooren, daar de Kardinaal tegenwoordig zou zyn. Ook hieldt hy zig toen te Mechelen, daar hy was, zo lang op, tot dat de Staaten wederom gescheiden waren (*k*). Die van Holland bewilligden egter, niet voor Hoolmaand des volgenden jaars, in de geddane Bede (*l*). FILIPS III. 1563. De Staaten weigeren te vergaderen, daar Granvelle tegenwoordig is.

XXVIII. De Landvoogdes besluit zig van den Kardinaal te ontslaan.

De Landvoogdes, den haat tegen Granvelle van alle zyden ziende toeneemen, begon, eindelyk, ook bedagt te zyn, om zig van hem te ontslaan. Sommigen willen, dat de meesterschap des Kardinaals haar, alsedert eenigen tyd, verveeld hadt: anderen, dat zy vreesde, te zullen deelen, in het misnoegen, welk hy zig op den hals hadt gehaald, zo zy hem langer de hand boven 't hoofd hieldt (*m*): en wederom anderen, dat zy waarlyk begaan was, met het gevaar, welk Granvelle dreigde (*n*). Doch wat hier van zyn moge, zy besloot, in Oogstmaand, haaren Geheimschryver, *Thomas Armenteros*, naar

(*b*) HOPPERUS *Libr. I. Ch.* VI. *p.* 355 36.
(*i*) Resol. Holl. 4 *Decemb.* 1563. *bl.* 49.
(*k*) VIGLII Vita *N.* LXXXII. *p.* 38.
(*l*) Resol. Holl. 12 *July* 1564. *bl.* 28.
(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 144.
(*n*) VIGLII Vita *N.* LXXXI. *p.* 38.

(4) 't Blykt, hieruit, dat men de algemeene Staaten, ten deezen tyde, nog wel op Beden; schoon tot geene andere einden, heeft willen beschryven.

FILIPS III. 1563. naar Spanje af te vaardigen, met laſt, om den Koning een wydluftig vertoog te doen van de klagten der voornaamſte Heeren, over den Kardinaal, en van het antwoord, welk 'er de Landvoogdes op gegeven hadt. Hierby moeſt hy voegen „ dat de Kardi-„ naal niet veilig in 't Land was; alzo Eg-„ mond de Landvoogdes, onlangs, verklaard „ hadt, dat men 't hem danken moeſt, dat „ Granvelle nog leefde; doch dat hy deeze „ zorg, voortaan, haarer Hoogheid over-„ liet, aan welke hy betuigen moeſt, dat de „ Kardinaal geen uur zyns leevens zeker „ was." Ten beſluite, moeſt Armenteros den Koning te bedenken geeven, of 't niet geraaden ware, Granvelle van 't bewind der Regeeringe te ontſlaan (*o*). Men heeft geloofd, dat de Kardinaal zelf om zyn ontſlag by den Koning heeft aangehouden (*p*). Doch anderen melden, dat hy, omtrent deezen tyd, zeer veele moeite heeft aangewend, om zig met Oranje en Egmond te verzoenen, biedende hy aan, hun in alles te willen te gemoet gaan, en zelfs op de knieën om vergiffenis verzoeken, indien hy hun iet misdaan hadt (*q*). 't Welk naauwlyks met zyne aanhouding om ontſlag overeen te brengen is, ten ware het merkelyk vroeger gebeurd mogt zyn. De meeſten meenen, dat de ſchimp, voor welken hy bloot ſtondt, en 't gevaar, dat hem dreigde, hem waarlyk kleinmoedig gemaakt en doen zwigten

(*o*) STRADA *Dec. I. Libr.* III. *p.* 145.
(*p*) VIGLII Vita *N.* LXXXI. *p.* 38.
(*q*) REYD. I. *Boek*, bl. 2.

ten heeft (r). Armenteros, zynen last volbragt hebbende, keerde, eerst in Sprokkelmaand des jaars 1564, te Brussel, te rug. Hy bragt Brieven mede aan de drie Heeren, behelzende 's Konings begeeren „ dat „ zy hunne plaatsen in den Raad van Staa„ te wederom zouden inneemen, nevens „ verklaaring, dat hy, over de zaak des „ Kardinaals, wien zy nog niets byzon„ ders te last gelegd hadden, zyne gedagten „ nader zou laaten gaan (s)." Doch Armenteros hadt ook heimelyk bevel of verlof voor Granvelle, om, onder zeker voorwendsel, de landen te ruimen. Men wil, dat hy gaarne naar Spanje zou zyn vertrokken, en dat de Hertog van Alva den Koning ook zou hebben geraaden, hem ten Hove te ontbieden. Doch Armenteros zou dit hebben tegengegaan, den Koning vertoonende, dat de verwarringen in de Nederlanden niet zouden weg te neemen zyn, zo de Kardinaal in Spanje kwam, alzo 's Konings bevelen altoos aangemerkt zouden worden, als door hem vergiftigd: 't welk dezelven minder ingang zou doen vinden: waarop de Koning beslooten zou hebben, hem naar Bourgondie, zyn Vaderland, te doen vertrekken (t). Zeker is 't, dat Granvelle, terstond na de terugkomst van Armenteros, 't gerugt liet loopen, dat hy, binnen kort, naar Bourgondie zou verreizen,

Filips III. 1564.

De Koning geeft hem bevel om te vertrekken.

(r) Burgund. *Libr.* I. *p.* 54. Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(s) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(t) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 152.

FILIPS III. 1564. zen, om zyne Moeder te bezoeken. Ook vertrok hy, verzeld van den *Heere van Chantonai*, zynen Broeder, die lang, als 's Konings Gezant, in Frankryk, geweeft, en nu herwaards gekeerd was, op den dertienden van Lentemaand, uit Brusſel, en verliet deeze Landen (*u*). Hy hieldt zig, by de twee jaaren, op, in Bourgondie; doch alzo hy zig, van daar, nog te veel moeide met de Nederlandſche zaaken, bragt de Landvoogdes te wege, dat de Koning hem naar Rome deedt verhuizen. Vanhier ontboodt hem Filips, in 't jaar 1575, naar Madrid, alwaar hy, tot aan zynen dood, die in 't jaar 1586 voorviel, in het hoogſte aanzien, geleefd heeft (*v*).

Hy verlaat de Nederlanden.

XXIX. Zyne Afbeelding.

Zodanig een lot hadt Antoni Perenot, Kardinaal van Granvelle en Aartsbiſſchop van Mechelen; wiens Grootvader, naar men zeide, een Smid te Nozerois, in Bourgondie, geweeſt was. Zyn Vader, Nikolaas, werdt, van Klerk, Prokureur in 't Parlement van Dole, en eerlang Geheimſchryver van Vrouwe Margareet van Savoye, Landvoogdeſſe der Nederlanden. Wy hebben hem, in 't voorig gedeelte deezer Hiſtorie, als Raad van Keizer Karel den V, in verſcheiden gewigtige zaaken, zien gebruiken. Aanzienlyke ſchatten, in 's Keizers dienſt, hebbende verzameld, kogt hy de Heerlykheid van Granvelle in 't Graafſchap Bourgondie, of 't Fran-

(*u*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36. VIGLII Vita N. LXXXIII. *p.* 38.

(*v*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 156.

Franche Comté, naar welke, hy zig sedert noemen liet. Hy wist zynen Zoon, Anthoni, al vroeg, tot Bisschop van Atrecht, te doen verkiezen (w), en verwierf hem de gunst des Keizers, die hem Filips, op zyn vertrek uit de Nederlanden, ernstelyk aanbeval. Zyne schranderheid in Staatszaaken, bedreevenheid in taalen, vaardigheid in 't raadgeeven, schoon hy dit meer schriftelyk dan mondeling plagt te doen, wordt van veelen hemelhoog geroemd (x). Doch de meeste Nederlanders hielden hem voor gierig en staatzugtig. Zelfs ging hem na, dat hy den Koning aangezet hadt, om zig, door den Paus, te doen ontslaan van den eed, op 't handhaaven van 's volks voorregten, by 't aanvaarden der Regeeringe, gedaan (y). Zeker genoeg is 't, dat hy 's Konings oogmerk, om een onbepaald gebied te voeren over de Nederlanden, uit al zyn vermogen, bevorderd heeft (z), ten welken einde, hy de Edelen en Raaden, die 't niet met hem eens waren, buiten bewind zogt te houden. Hevig dreef hy de vervolging om den Godsdienst, waarom hy by de Hervormden zeer in den haat raakte, rekenende sommigen hem waardig, gehangen of gesteenigd te worden (a). Kortom, hy besteedde zyne bekwaamheden alleen, om 't gezag zyns Meesters hier in top te vyzelen; wiens gunst hy hier-

FILIPS II. 1564.

(w) METEREN I. *Boek*, *f.* 30 *vers.*
(x) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77 *& seqq.*
(y) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 59. Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5, 6.
(z) BENTIVOGLIO Nederl. Hist. *bl.* 19, 20.
(a) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 52.

FILIPS III. 1564. hierom, tot het einde zyns leevens, behieldt. Doch alzo 't Volk en de Grooten niet dan nadeel hadden van deeze zyne bekwaamheden; werden zyne gebreken ligter opgemerkt, vinniger veroordeeld en ſchamperer ten toon geſteld.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad. Hunne inzigten.* II. *De vervolging neemt af. Oranje zoekt vryheid van Godsdienſt, en verandering in de Raaden van Regeeringe.* III. *Egmond wordt naar Spanje gezonden, tegen den zin der Kardinaalsgezinden. Oogmerk deezer reize.* IV. *Verſlag zyner verrigtingen. 's Konings ſtrengheid.* V. *Handeling met eenige Godgeleerden in den Raad van Staate. Oranje keurt hun gevoelen over 't Ketterſtraffen af.* VI. *De Kerkvergadering van Trente wordt aangenomen.* VII. *Onluſten te Amſterdam.* VIII. *'s Konings oordeel over den raad der Godgeleerden. Misnoegen der drie Heeren. Merkwaardig zeggen van Oranje.* IX. *Verandering in de Raaden van Regeeringe.* X. *Verbond der Edelen. Eerſte en voornaamſte tekenaars van het zelve. Toeleg op Antwerpen.* XI. *Schimpſchriften geſtrooid. Belydenis der Gereformeerden.* XII. *Oranje en Hoorne verlaaten het Hof. Egmond blyft. Byeenkomſt der Edelen, te Hoogſtraaten.* XIII. *Raadpleegingen der Landvoogdeſſe. Gerugten van werving, tot voorſtand der Inquiſitie.* XIV. *Brederode le-*

levert het Verzoekſchrift der Edelen over. Inhoud van het zelve. Antwoord der Landvoogdeſſe. XV. *Nieuw verzoek der Edelen. Tweede Antwoord der Landvoogdeſſe. De Edelen ſcheiden.* XVI. *Oorſprong van den naam van* Geuzen, *Hunne tekens.* XVII. *Verzoek der Staaten van Holland. Egmond en Viglius keuren 't af.* XVIII. *Bergen en Montigni worden naar Spanje gezonden. Filips verbiedt het vergaderen der algemeene Staaten.* XIX. *Ontwerp eener* Moderatie *of Maatiging der Plakaaten. Handeling van Bergen en Montigni.* XX. *Aanvang der openbaare Preeke, in Walſch-Vlaanderen, buiten Antwerpen, en in Holland, by Hoorn, by Haarlem, by Alkmaar, by Amſterdam en elders.* XXI. *Raadpleegingen in Spanje.* XXII. *'s Konings orde op 't ſtuk der Plakaaten, Inquiſitie en algemeene vergiffenis.* XXIII. *Vergadering der Edelen te S. Truyen. De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.* XXIV. *Beeldſtorming, in Vlaanderen, Brabant, Zeeland, Holland en andere gewesten.* XXV. *De Landvoogdes ſluit een verdrag met de Edelen.* XXVI. *De Beeldſtormers geſtraft. Oranje, Egmond en Hoorne beſchuldigd. Oproer te Amſterdam.* XXVII. *Brieven van Alava. Dagvaart der Edelen, te Dendermonde.* XXVIII. *Oranje komt te Utrecht en in Holland. Weigert een geſchenk van de Staaten. Schryft over den ſtaat des Lands.* XXIX. *Verzoekſchrift der Gereformeerden. 's Konings ſchryven aan de Landvoogdeſſe.* XXX. *Schadelyke gevolgen der Beeldſtorminge. Doornik en Valenchyn verzekerd. Oranje en anderen zyn op hunne hoede. De Edelen werven. Nieuwe eed.*

XXXI.

XXXI. *Brederode neemt 's Hertogenboſch in. Loert op Utrecht. Komt te Amſterdam. Beroerte aldaar.* XXXII. *Handel van Megen in Gelderland en van Aremberg in Friesland.* XXXIII. *Oranje wykt naar Duitſchland. Hoorne en Hoogſtraaten vlugten, insgelyks. De Graaf van Boſſu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland.* XXXIV. *De Preek wordt geſtaakt. Brederode vlugt en ſterft. De Batenburgen en anderen worden gevangen Deerlyk verval van 't Bontgenootſchap der Edelen.*

't Vertrek van Granvelle verwekte in allen, die zig aan zyne heerſchzugt geſtooten hadden, met naame in Oranje, Egmond en Hoorne, eene uitgelaaten vreugde. De Landvoogdes zelve was 'er mede in haaren ſchik, zig verbeeldende, dat zy nu eerſt van de voogdyſchap, onder welke de Koning haar geſteld hadt, ontſlaagen zou zyn, en uit eigen hoofde konnen regeeren (*a*). Zy liet, terſtond, den drie Heeren aanzeggen, datze nu wederom in den Raad hadden te keeren, om haar, gelyk voorheen, in 't ſtuk der Regeeringe, de behulpzaame hand te bieden. De Heeren deden 't ook, op haar ſterk aanhouden, met verklaaring nogtans, dat zy 'er niet toe verbonden wilden zyn, indien de Kardinaal wederom te rug komen mogt, gelyk men zig hadt laaten verluiden, dat, binnen drie maanden, te wagten was. Voorts gaven zy den Ko-

Filips III. 1564.

I. Vreugde over 't vertrek van Granvelle.

Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad.

(*a*) Vigilii Vita N. LXXXIV. p. 38.

FILIPS III. 1564. Koning kennis van hunne wederkeering in den Raad, hem te gelyk ernſtige belofte doende van getrouwheid en dienſtvaardigheid. Oranje verzogt den Koning, by eenen byzonderen Brief, het oor niet te willen leenen aan zulken, die zyne opregtheid ten onregte zogten verdagt te maaken: waarop Filips antwoordde, dat hy niets ten zynen nadeele vernomen hadt, en hem voor eenen getrouwen dienaar hieldt.

Hunne vlyt in 't waarneemen der zaaken van Regeeringe.

De Heeren, de zorg der Regeeringe wederom aanvaard hebbende, ſtelden 'er zig met zo veel vlyt naar, dat zy, dikwils, geheele dagen ten Hove bezig waren, om al wat hun voorkwam ſpoedig en wel af te doen. Ook hielden zy, in 't eerſt, goed verſtand met de Leden van den geheimen Raad en van den Raad der Geldmiddelen, behalve met Barlaimont (*b*), dien zy, te vergeefs, poogden over te haalen, om zig, nevens hen, tegen de Inquiſitie, te verklaaren (*c*). De Afgevaardigden der Staaten en goede Steden werden ook vriendelyk van hun bejegend, byzonderlyk van Oranje en Egmond, die dezelven, dikwils, ter maaltyd onthaalden, hun de hand biedende, in het bevorderen hunner zaaken ten Hove (*d*).

Hun toeleg, ten deezen tyde.

Door zulke en diergelyke middelen, maakten de Heeren zig vrienden, onder de Edelen en de Gemeente. Men heeft hun, naderhand, beſchuldigd, dat zy tegenwoordig reeds beoogd zouden hebben, de gantſche Re-

(*b*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37, 38.
(*c*) VIGLII Vita *N.* LXXXVII. *p.* 40.
(*d*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37.

Regeering te veranderen, den Koning te verſteeken van 't oppergebied over de Nederlanden, en hetzelve onderling te verdeelen (*e*). Doch 't is ten hoogſten onwaarſchynlyk, dat zy, in deezen tyd, zulke vergaande oogmerken zouden hebben gehad. Onpartydiger berigten leeren ons ook, dat zy niet hoogers bedoelden, dan de vervolging om den Godsdienſt te doen ophouden, en elk, binnens huis, vryheid van geweeten te doen toeſtaan: nog zogtenze, eenige verbetering in 't ſtuk der regtspleeginge en in de behandeling der geldmiddelen te wege te brengen (*f*). Hiertoe nu hadden zy, voor eerſt, de vriendſchap noodig van de Leden des geheimen Raads en des Raads der geldmiddelen, aan welken de zorg voor 's Konings Plakaaten en de handeling van 's Konings penningen was toevertrouwd. Hiertoe konden hun, ten anderen, ook de Leden der byzondere Staaten, edelen en onedelen, van dienſt zyn, konnende zy, door deezen, ten Hove, op vryheid van Godsdienſt en herſtelling van andere misbruiken, doen aandringen. Filips III. 1564.

Doch in de twee Raaden, ſlaagden zy niet naar genoegen. Barlaimont en Viglius en eenige anderen, die men *Kardinaalsgezinden* noemden, dwarsboomden hun geduuriglyk. Oranje zogt, hierom, omtrent deezen tyd, op aanraading van zynen Broeder, Graave *Lodewyk van Naſſau*, eenige nieuwe Leden in den Zy worden, door de Kardinaalsgezinden, gedwarsboomd.

(*e*) Proces van Egmond. *ll.* 618, 619.
(*f*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* III. *p.* 41.

FILIPS III. 1564. den geheimen Raad te doen aanneemen, die zynen aanhang aldaar zouden konnen ſtyven. Men wil, dat hy, hiertoe, byzonderlyk, *Franciskus Balduinus*, en veelligt ook *Georgius Caſſander* hadt uitgekipt: mannen beide van gemaatigde gevoelens in 't ſtuk van den Godsdienſt, en zelfs niet vreemd van eenige hervorming. Doch deeze toeleg haperde (*g*).

't Gezag desRaads van Staate waſt.

't Gezag der drie Heeren, of liever dat des Raads van Staate, waarvan zy Leden waren, nam egter toe, hand over hand. De Landvoogdes gedoogde, dat verſcheiden' zaaken, die, voorheen, in den geheimen Raad en in den Raad der geldmiddelen, waren afgedaan, nu voor den Raad van Staate werden gebragt. Ook vervoegde men zig, eerlang, met verzoekſchriften, niet meer aan de Landvoogdeſſe; maar elk, die iets ten Hove te vorderen hadt, moeſt het doen, door middel der byzondere Stadhouderen, die Leden van den Raad van Staate waren; en dikwils zelfs, door middel van derzelver dienaars. De Kardinaalsgezinden geraakten 'er zo t'eenemaal onder, dat de Landvoogdes geen herts genoeg hadt, om afzonderlyk, gelyk voor deezen plagt te geſchieden, met Barlaimont of Viglius, te raadpleegen (*b*).

II. De Vervolging mindert.

't Leedt ook niet lang, of 't gezag des Raads van Staate hadt merkelyken invloed op de gemeene zaaken. De vervolging, niet zo zeer gehandhaafd wordende als te vooren,

(*g*) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 65, 66, 67. 68.
(*h*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* II. *p.* 39, 40.

ren, minderde allengskens. In Grasmaand, maakte men, in Holland, zwaarigheid (*i*), om een scherp Plakaat af te kondigen, welk, kort te vooren, uitgekomen was, en waarby iemant, die in geene maand ter Kerke was geweest, strafbaar verklaard werdt (*k*). Ook kanteden zig de Staaten aldaar, wat laater, tegen het vervoeren van twee gevangenen om Ketterye (*l*). Elders, werden ook de Plakaaten niet uitgevoerd, en de Inquisitie slappelyk geoefend. De Landzaaten in 't gemeen verheugden zig, in deeze verandering. Doch, gelyk het goed, in zaaken van Regeering, zelden onverzeld is van eenig kwaad; klaagde men, ten deezen tyde, ook over slappe regtsoefening in burgerlyke zaaken. Oranje en de zynen weeten dit gebrek, aan die van den geheimen Raad: doch deezen gaven 'er den Raad van Staate de schuld van; zeggende, dat verscheiden' Edelen de hooge en mindere Regtbanken in kleinagting bragten, alzo zy weigerden, zig te onderwerpen aan de vonnissen, die over hen gegaan waren, wanneer dezelven niet uit last des Raads van Staate waren geveld. Ook zag 't volk ongaarne, dat sommigen, die 't oor hadden der Heeren, de Ampten, over welken de Raad van Staate de bestelling hadt, genoegzaam te koop hielden, en daarze 'er voordeel in zagen, verlof tot het houden van Lombaarden en van Loteryen, en andere gunsten, zelfs vergiffenis van mis-

Filips III. 1564.

Klagten over de Regeering.

(*i*) Resol. Holl. 17 *April* 1564. bl. 27.
(*k*) Repert. der Plak. bl. 126.
(*l*) Resol. Holl. 8 *Januar.* 1565. bl. 23.

FILIPS III. 1564.

misdaaden, die de geheime Raad ſtrafwaardig hadt gekeurd, wiſten te bezorgen (*m*): hebbende zy, als Viglius, die 't zegel bewaarde, weigerde zulke Gunſtbrieven te bezegelen, altoos middel by der hand, om 't gebruik van 't zegel te ontwyken. Armenteros, Geheimſchryver der Landvoogdeſſe, gaat na, dat hy, door zulke wegen, veel gelds heeft weeten byeen te ſchraapen (*n*). In Holland zelf, klaagde men, omtrent deezen tyd, dat ſommige vreemdelingen en anderen, door middel van geld, Ampten binnen den Lande wiſten te verkrygen (*o*). Ook zogt men aldaar te beletten, dat de Lombaardtafelen, van wege 't Hof, voortaan verpagt werden (*p*).

Oranje legt het toe op 't verwerven van vryheid van Godsdienſt.

Midlerwyl, gingen Oranje en Egmond voort, met het onthaalen van den Adel en de Afgevaardigden der Steden, houdende dikwils, met dezelven en met eenige Leden van den geheimen Raad en van den Raad der geldmiddelen, geſprekken, die hierop uitliepen: „ dat het getal der Ketteren, hier „ te Lande, zo groot was, dat dezelven on„ mogelyk, door vuur en zwaard, konden „ worden uitgerooid: doch dat men hiertoe „ andere middelen, als, de zedebetering der „ Geeſtelykheid, het prediken eener gezon„ de leere en diergelyken ter hand ſlaan „ moeſt." En zig allengskens nader verklaarende, voegde men hierby „ dat zelfs de ze-

(*m*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* II. *p.* 39.
(*n*) VIGLII Vita N. LXXXIV. *p.* 38. BURGUND. *Libr.* II. *p.* 60.
(*o*) Reſol. Holl. 13 *July* 5 *Novemb.* 1564. *bl.* 42, 23.
(*p*) Reſol. Holl. 12 *July* 1565. *bl.* 23.

„ zedebetering en het wel prediken, ſchoon Filips III.
„ heilzaam in zig zelven, de Kettery niet 1564.
„ t'eenemaal zou konnen verdryven; maar
„ dat geraaden was, de Plakaaten in te trek-
„ ken, of ten minſte te verzagten, gehen-
„ gende de tyden thans zo veele ſtrengheid
„ niet; waarvan men ook, tot hiertoe, ge-
„ heel geene vrugt hadt gezien." Somtyds ging men, in deeze geſprekken, zo ver, dat men niet ſchroomde te zeggen „ dat 'er
„ geen ander middel overig was, dan aan
„ ieder, in zyn huis, vryheid van Gods-
„ dienſtoefening, en alomme het houden
„ van het Avondmaal onder beiderlei ge-
„ daante toe te ſtaan." Deeze bedenkingen en op betroffen den Godsdienſt. Omtrent de bur- verande-
gerlyke Regeering, hieldt men elkanderen ring in de
voor „ dat de Geldmiddelen en Regtszaa- Raaden
„ ken veel te ſlof werden gehandhaafd: waar- van Re-
„ tegen geen hulpmiddel was, dan 't ver- geering.
„ meerderen der Leden van den Raad van
„ Staate, met tien of twaalf van de voor-
„ naamſte Heeren, die tevens bemind en
„ geagt waren: en dat men aan deezen Raad
„ gezag gave over alle de andere Raaden,
„ zonder onderſcheid (*q*)." Men ſprak hiervan zo dikwils, dat de Landvoogdes, eindelyk, zelve werdt overgehaald, in 't gevoelen der Heeren; die haar wiſten aan te taſten, daar zy zwakſt was; en, door beleefdheid en eerbewyzingen, geheellyk wonnen (*r*). Ook gaven zy haar zo volkomene ope-

(*q*) Hoppervs *Libr.* II. *Ch.* III. *p.* 40.
(*r*) Viglii Vita *N.* LXXXVII. *p.* 40.

FILIPS III. 1564.

opening van 's Lands zaaken, dat zy verklaarde, desaangaande, in weinige maanden, meer te hebben gevat, dan geduirende al den tyd van 't bewind des Kardinaals van Granvelle (s).

III. De Landvoogdes ſlaat een Gezantſchap naar Spanje voor.

Van 't vermeerderen der Raaden van Staate viel egter niets, ten deezen tyde. Doch de Landvoogdes, gheheelyk vervuld met de klagten der Heeren over 't verval der gemeene zaaken, ſloeg, wat laater, voor, in den Raad „ of 't niet dienſtig zou zyn, den „ Koning, by brieven, of liever by eenig „ gezantſchap, van den aanwas der Ketteryen, 't misbruik in de Regtsoefening, en „ den ſlegten ſtaat der Geldmiddelen, omſtandiglyk, te onderrigten." Sommigen verſtonden hierop „ dat de Ketteryen wel „ zeer waren toegenomen; doch wederom „ afneemen zouden, als de Ampteenaars zig „ behoorlyk kweeten van hunnen pligt: en „ als men de Kerkvergadering van Trente, „ die, in Wintermaand des voorleeden jaars, „ geëindigd was (t), hier invoerde. Dat het verval der Regtsoefening niet zo zeer aan „ de Raaden en Regters, wien de zorg hiervoor aanbevolen was, moeſt geweeten „ worden, als aan ſommige byzondere Perſoonen, die de Raaden en Regters in klein„ agting bragten, en zig hunner uitſpraaken „ niet bekreunden. Dat men egter de tweedragt behoorde te verdryven, die, tot hier„ toe, in ſommige Geregtshoven, plaats „ hadt,

De Kardinaalsgezinden ſtemmen 'er tegen.

(s) Verantw. van Will. I. by BOR Aut. St. I. Deel, bl. 5.
(t) Zie V. Deel, bl. 566.

„ hadt, met naame in die van Brabant, Lu- Filips III.
„ xemburg, Gelderland en Utrecht, alwaar 1564.
„ de Stadhouders groot gezag hadden. Dat
„ wyders het verval der Geldmiddelen niet
„ ontſtondt uit eenig wangedrag der Raa-
„ den of bedienden; maar uit de langduu-
„ rige en koſtbaare oorlogen, die de Ko-
„ ning gevoerd hadt, en dat dit verval niet
„ te herſtellen was, dan door een' kragti-
„ gen onderſtand uit Spanje, of door het
„ opbrengen eener merkelyke Bede in de
„ Nederlanden: die men egter niet ſcheen
„ te zullen konnen bekomen, dan na dat de
„ Koning wederom herwaards zou gekeerd
„ zyn. Dat zy deeze overeenkomſt hielden en drin-
„ voor het eenigſte middel, om 's Lands zaaken gen op 's
„ te redden, zonder dat noodig zou zyn, Konings over-
„ zyner Majeſteit, die genoeg van alles ver- komſt.
„ wittigd was, nadere onderrigting, door
„ brieven of door een Gezantſchap, te laa-
„ ten toekomen." Ligtelyk beſpeurt men,
dat dit het gevoelen der Kardinaalsgezinden
geweeſt zy, die zig van een Gezantſchap,
op aanpryzing der Landvoogdeſſe, naar
Spanje, geſchikt, om te klaagen over mis-
bruiken, die ter hunner verantwoording ſton-
den, niet dan nadeel beloóven konden. Doch
zy, die der Landvoogdeſſe het voorſtel in
den mond gelegd hadden, naderhand, hun-
ne gedagten openende, verklaarden „ dat Oranje
„ 's Lands nood, noch door de gewoone en de zy-
„ middelen, noch door ſchriftelyk berigt nen ſtem-
„ aan den Koning, te weeren was. Dat men voor
„ men zyner Majeſteit mondeling verſlag 't Ge-
„ doen moeſt, door een Perſonaadje van zant-
ſchap.

Filips III. 1564. „ aanzien en waardigheid. Dat de Koning, „ van alles, en vooral van 't nadeel, dat „ den Godsdienst dreigde, uitvoerig onder- „ rigt zynde, en te gelyk begreepen heb- „ bende, dat de zwaarigheden, niet dan „ door nieuwe en ongewoone middelen, „ waren weg te neemen, hen en andere „ Heeren, naar zyn welgevallen, zou mo- „ gen raadpleegen, wanneer zy zig gaarne „ van hunnen pligt zouden kwyten; doch „ dat 'er, tegenwoordig, niets te verhan- „ delen viel, dan zyner Majesteit van 't ge- „ ne 'er omging kennis te geeven." Zy voegden 'er by „ dat, indien het haarer „ Hoogheid geliefde, den Graave van Eg- „ mond deezen last op te leggen; een Heer „ van zo veel agtbaarheid, en zo vol yver „ tot den dienst van God en den Koning, „ zyner Majesteit en het Vaderland, in dee- „ te gelegenheid, nieuwe bewyzen zyner „ beproefde trouwe zou konnen geeven." 't Blykt niet min klaar, dat dit het gevoelen geweest is van Oranje en de zynen, die, waarschynlyk, vooraf, met de Landvoog- desse reeds waren overeen gekomen, om Eg- mond, tot dit Gezantschap, te benoemen. Ook stemde zy hem, terstond: en hy nam den last, na eenige weigering, op zig (*u*).

waartoe Egmond benoemd wordt.

Verschil tusschen Oranje en Viglius, over Egmonds

Viglius stelde zyn Berigtschrift op; doch in zulke algemeene bewoordingen, dat 'er Oranje, toen 't in den Raad kwam, geen genoegen in nam, zeggende rondelyk „ dat „ men den Koning onbewimpeld verklaaren „ moest,

(*u*) Hopperus *Libr.* II. *Ch.* III. *p.* 41.

„ moeſt, dat de Staat, op den tegenwoor- Filips III.
„ digen voet, niet langer kon ſtaande bly- 1564.
„ ven; dat men, midden in zo groot een Berigt-
„ verval der Geeſtelykheid, den ouden Gods- ſchrift.
„ dienſt, door Plakaaten, Inquiſitie en Bis-
„ ſchoppen, niet kon behouden; dat de On-
„ derzaaten niet langer verdraagen konden,
„ dat het Regt gehandhaafd werdt, door be-
„ dorven' Regters en Raaden, die elkan-
„ deren een vyandig hert toedroegen, ge-
„ lyk de * Kanſelier van Brabant en de Raads- * Joannes
„ heer *Engelbert Maas* deeden; dat de zaa- Scheyfve.
„ ken van den Hove aan drie Raaden wa-
„ ren toevertrouwd, die elkanderen in den
„ weg waren en benadeelden; waarom al-
„ les aan éénen Raad moeſt onderworpen
„ worden. Dat men den Raad van Staate
„ met meer aanzienlyke Leden moeſt voor-
„ zien. Dat de Koning zig bedroog, als hy
„ waande, de Beſluiten der Kerkvergade-
„ ring van Trente, die, zelfs by Katholy-
„ ke Vorſten, in Duitſchland, veragt wer-
„ den, hier te Lande, te zullen kunnen doen
„ aanneemen. Dat hy, hierom, veel beter
„ zou doen, dat hy de Plakaaten introk of
„ maatigde. Dat wat hem, Oranje, betrof, Oranje
„ hy zig aan den Katholyken Godsdienſt verklaart
„ wilde houden; doch egter niet goedkeu- zig open-
„ ren kon, dat de Vorſten wilden heerſchen, lyk voor
„ over der menſchen gemoeden, hun de vry-
„ vryheid van geloove en Godsdienſt be- heid van
„ neemende (v)." Gods-
dienſt.

De Prins breidde zig hierover uit, met zo veel Viglius krygt ee-

(v) Viglii Vita, N. LXXXVIII. p. 41.

FERD. III. veel ernſt, dat de Landvoogdes, ter tafel
1564. geroepen wordende, den Raad ten zeven
ne be- uuren ſcheiden deedt, zonder dat men, over
roerte. Egmonds Berigtſchrift, tot verder beſluit
kwam. Doch Viglius, diep getroffen door
Oranjes geſprek, en ziende, dat elk, be-
halve Barlaimont, hem toeviel, bragt ſchier
den gantſchen nagt ſlaapeloos door, overleg-
gende, by zig zelven, wat hy den Prinſe,
des anderendaags, antwoorden zou. Al 't
welk den ouden man zo geweldig aandeedt,
dat hy, des morgens, bezig met zig te klee-
den, van eene beroerte overvallen werdt,
die, in 't eerſt, doodelyk ſcheen; doch van
welke hy, allengskens, wederom bekwam,
Hoppe- *Joachim Hopperus*, van wiens *Verhaal der Ne-*
rus be- *derlandſche Beroerten* wy zo veel gebruik maa-
kleedt ken, werdt toen aangeſteld, om zyne plaats
zyne in den geheimen Raad en in den Raad van
plaats, in Staate te bekleeden. Hy maakte eenige ver-
den ge- anderingen in het Berigtſchrift van den Graa-
heimen ve van Egmond, overeenkomſtig met 's Prin-
Raad. ſen meening, doch in zagter bewoordingen
Egmond (w); mits egter met bewilliging, dan onder
vertrekt oogluiking der Landvoogdeſſe (x): en Eg-
naar mond begaf zig, in Louwmaand des jaars
Spanje. 1565. 1565, op reis naar Spanje (y).

Oog- Wat oogmerk Oranje en de zynen met dit
merk Gezantſchap hadden, is niet moeilyk te ont-
deezer dekken. Zy wilden den Nederlanderen vry-
reize. heid van Godsdienſt bezorgen, die nu in
Duitſchland doorgedrongen was; doch za-
gen

(w) VIGLII Vita N. LXXXIX. p. 42.
(x) BURGUND. Libr. II. p. 76.
(y) HOPPERUS Livr. II. Ch. III. p. 44.

VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA,
President van den geheimen Raad
der Nederlanden.

J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

gen wel, dat dit ondoenlyk zyn zou, wanneer de Inquisitie en strenge Plakaaten in kragt bleeven; die nogtans in kragt blyven moesten, zo lang de geheime Raad zo veel gezags behieldt, over Regts- en Regeeringszaaken. Zy hoopten, hierom, den Koning te zullen konnen beweegen, tot het intrekken of verzagten der Plakaaten; of, zo dit niet mogt willen gelukken, hooptenze den Raad van Staate meer gezags te doen opdragen, en de andere Raaden aan denzelven te doen onderwerpen. Om 't een en 't ander te wege te brengen, hielden zy Egmond den bekwaamsten: hebbende deezen, door zyne dapperheid in de voorige oorlogen, veel by den Koning verdiend, en zynde hy, daarenboven, vermaard voor opregt Katholyk. Doch hoe seer zy zig, in hunne hoop, bedroogen gevonden hebben, moeten wy nu ontvouwen. Filips III. 1565.

IV. Egmodd keert te rug.

De Graaf van Egmond keerde, binnen vier maanden, uit Spanje te rug, en deedt, op den vyfden van Bloeimaand, in den Raad van Staate, verslag zyner verrigtingen, welk hierop uitkwam; „ dat hy, van den Koning, „ met veele tekenen van gunst en hoogag- „ ting, ontvangen zynde, hem den staat „ der zaaken, omstandiglyk, hadt opengelegd. Dat zyne Majesteit zig zeer genegen „ getoond hadt, tot de Nederlanden; doch „ dat de kryg met de Turken, die Maltha „ dreigden te overvallen, hem niet zou toelaaten, dit jaar, herwaards te komen, „ maakende hy, hierop, egter rekening, „ tegen het volgende jaar, wanneer hy hoop- „ te

Verslag zyner verrigtingen.

PHILIPS III. 1565. „ te van den Turkſchen kryg ontſlaagen te zullen zyn. Dat hy, om de laſten „ der Nederlanden te verligten, eene aanzienlyke ſomme herwaards zondt. Dat de „ Hertogin, zyne Zuſter, met den Raad „ van Staate, de middelen moeſt beraamen, „ om de misbruiken in de Regtspleegingen „ te beteren, van welke middelen men zyner Majeſteit verſlag moeſt doen; die „ dan, deswege, naar welgevallen, ſchikking maaken zou. Dat, wat den Godsdienſt betrof, die den Koning meer dan „ eenige andere zaak ter herte ging, hy liever duizend leevens, zo hyze hadt, zou „ willen verliezen, dan in denzelven eenige verandering gedoogen. Dat hy, hierom, dienſtig vondt, dat men, heimelyk, „ en onder dekſel van te raadpleegen over „ 't invoeren der Kerkvergaderinge van Trente, twee of drie van de bekwaamſte „ Biſſchoppen, onder welken, die van Ypere zyn moeſt, nevens eenige Godgeleerden en opregt Katholyke Raadsheeren, „ in den Raad van Staate ontboodt, om met „ dezelven te raadpleegen, over de beſte „ middelen, om het volk te voorzien van „ goed onderwys, en voor verleiding te bewaaren; en over den voet, dien men zou „ hebben te volgen, in het ſchoolhouden „ en oefenen der jeugd. Ook zou men, met „ hen, moeten overleggen, of 'er ook eenige andere ſtraffe op de Ketterey, die, voor- „ al, niet ongeſtraft blyven moeſt, kon worden ingevoerd, waardoor de vermetelheid „ der Ketteren betoomd, en hun te gelyk de

„ eere

„ eere benomen werdt, die zy meenden te behaalen, met, tot hun uiterſte toe, vol- ſtandig te blyven. Al 't welk, in de te- genwoordigheid der Landvoogdeſſe, ver- handeld zynde, aan zyne Majeſteit, naauw- keuriglyk, moeſt worden overgeſchree- ven, op dat hy zelf zou mogen zien, wat 'er op diende beſlooten te worden (z)." Filips III. 1565.

De meening des Konings, die Egmond in geſchrifte medebragt, gaf aan Oranje en de zynen weinig genoegen; 't welk duidelyker bleek, toen, kort hierop, laſt uit Spanje kwam, om eenige Herdoopers en andere zo- genaamde Ketters, met de dood, te ſtraffen. Men morde toen, openlyk, tegen Egmond, hem beſchuldigende, dat hy zig, door de eer, die hem in Spanje aangedaan was, de oogen hadt laaten blinden, en meer voor zyn by- zonder belang, dan voor dat van 't gemee- ne Vaderland gezorgd hadt (a). Egmond zelf was misnoegd, over 's Konings ſtrengheid, zig niet ontziende te zeggen, dat dezelve ſtreedt met de beloſte, die Filips hem, mon- deling, gedaan hadt (b). Ongenoegen over 's Konings ſtrengheid.

V. Handeling in den Raad met eenige Biſchoppen, Godgeleerden en Raadsheeren.

Midlerwyl waren, ingevolge ven 's Konings laſt, tegen den vyfentwintigſten van Bloeimaand, ten Hove beſchreeven Martinus Rithove, Biſſchop van Ypere, Antoni Haver, Biſſchop van Namen, en Gerard van Hamericourt, Biſſchop van S. Omer; benevens *Jakob Meertens* en *Hippolitus Perſyn*, Preſidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en U-

(z) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.
(a) Viglii Vita *N.* XCI. *p.* 43.
(b) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.

Filips III. 1565. Utrecht, en *Antoni Meulenaar*, Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen: met nog drie Godgeleerden, *Jooſt de Tillet*, Prooſt van Walcourt, Kornelis Janſenius, verkooren Biſſchop van Gend, en *Wilmar Bernards*, eerſten Hoogleeraar in 't Kerkelyk Regt te Leuven. Men hadt hun, alleenlyk, te verſtaan gegeven, dat men hen, over eenige zaaken, de Kerkvergadering van Trente betreffende, wilde hooren (*c*); doch toen zy, in den Raad van Staate verſcheenen zynde, kennis en afſchrift van 's Konings laſt gekreegen hadden, gunde men hun eenige dagen tyds van beraad: waarna zy, in twee zittingen, eerſt over het leeren des volks, de zedebeteering der Geeſtelykheid en het onderwys der jeugd, en toen over het veranderen de Ketterſtraffe, hunne gedagten openden; die, betreffende het laatſte punt, hierop uitliepen, „ dat de dienſt Gods en de welſtand des Va„derlands geene verandering gedoogden, „ ten ware, veelligt, omtrent onbejaarden, „ en berouwhebbenden, die men, naar 't Ker„kelyk Regt, wat zagter handelen kon."

Hun gevoelen over de Ketterſtraffe.

De drie Heeren willen zagter gaan.

Doch Oranje en de twee andere Heeren merkten hierop aan „ dat men letten moeſt „ op den toeſtand der tyden, en daaruit af„neemen, welke ſtraf kon worden inge„voerd, zonder dat men 'er nieuwe zwaa„righeden van te wagten hadt." De Landvoogdes zelve ſcheen tot zagtheid te neigen, verklaarende, dat men voor opſchudding te dugten hadt, zo men de Plakaaten ten ſtrengſte

Ook de Landvoogdes.

(*c*) Hopprus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 46.

ſte wilde uitvoeren. Doch de Biſſchoppen en eenige andere beweerden „ dat de Ko- „ ning, in zynen laſt, geen gewag van ver- „ zagting der Plakaaten maakte; dat men de „ Ketters ook door geene zagtheid zou win- „ nen, maar eerder, door zig moediglyk te- „ gen hen te verzetten." Drie dagen agter- een, werdt hierover gehandeld, tot dat de Landvoogdes, eindelyk, den beſchreevenen beval, hunne meening, over alles, in ge- ſchrift te ſtellen, welke hierop uitkwam. „ *Voor eerſt*, was 'er, voor het leeren der Ge- „ meente, zorg genoeg gedraagen, by de „ Kerkvergadering van Trente, welker be- „ ſluiten, zonder uitſtel, hier te Lande, afge- „ kondigd en ingevoerd moeſten worden. „ Het overige moeſt, door de naarſtigheid „ der Prieſteren, op welken de Bezoekers en „ Inquiſiteurs behoorlyk agt geeven moes- „ ten, worden uitgevoerd. *Ten anderen*, was „ de zedebetering der Kerkelyken, zo wel „ als het houden der Schoolen; *in de derde „ plaatſe*, insgelyks, door de gemelde Kerk- „ vergadering, geregeld; zo dat het alleen „ op 't onderhouden dier regelen zou aan- „ komen. Ten *vierden*, was 't ongeraaden, „ de Plakaaten te veranderen, die „ voor „ meer dan vyfendertig jaaren, gemaakt, „ en tweemaal vernieuwd waren. Evenwel „ kon men den Geregtshoven heimelyken „ laſt geeven, om alleen hardnekkige Ket- „ ters met de dood te ſtraffen; om onder- „ ſcheid te maaken, tuſſchen Gezindheid „ en Gezindheid, en vooral ook op de jaar- „ ren,

Filips III. 1565.

Schriftelyk berigt der Godgeleerden.

Filips III. 1565. „ ren, ſtaat en andere hoedanigheden der „ Perſoonen agt te geeven, dezelven, of „ ter dood, of tot de galei, of tot ballingſchap en verbeurdverklaaring van goederen, veroordeelende. De Predikanten en Leeraars moeſten egter allen als hardnekkigen worden gehandeld. Doch zulken, die, uit losheid of nieuwsgierigheid, zonder aan Ketterſche gevoelens vaſt te zyn, de Plakaaten overtraden, kon men, met geeſſelen, geldboeten, ballingſchap, of op diergelyke wyze, ſtraffen. Ten beſluite, vondt men dienſtig, dat 'er openbaare ommegangen en gebeden werden gedaan, om van den Hemel te verwerven, dat 'er niet een ſtip van 't Heilig Katholyk Geloof verlooren mogt gaan, met hoe groote gevaaren, het ook, in 't openbaar of in 't verborgen, mogt worden gedreigd."

Oranje en anderen weigeren 'er op te ſtemmen.

De Landvoogdeſſe dit Geſchrift in den Raad van Staate hebbende gebragt, vielen eenigen het zelve toe. Doch Oranje, Egmond, Hoorne en Mansfeld, ziende de gevoelens zig, op 's Konings voorgang, wederom tot ſtrengheid neigen, weigerden te ſtemmen; voorwendende, dat de Koning, tot hiertoe, de meening der Raaden van Staate niet gevraagd hadt; 't welk zynde geſchied, zouden zy niet nalaaten zig verder te uiten. De Landvoogdes zondt, derhalve, alleenlyk het geſchrift der Biſſchoppen en anderen naar Spanje. Over de verdere punten van den laſt, door Egmond, herwaards

waards gebragt, werdt, federt, ook in den Raad van Staate gehandeld, zonder dat 'er iets op beſlooten werdt (*d*).

Filips III. 1565.

VI. De Koning beveelt het aanneemen der Kerkvergadering van Trente.

't Verhandelde met de Godgeleerden, en de ſtrengheid, die zy voorſtonden, werdt wel haaſt rugtbaar, en veroorzaakte veel morrens onder 't gemeen, welk den Kardinaal van Granvelle en deszelfs aanhang, dien men *Papiſten* noemde, nog van alles de ſchuld gaf, ja zig niet wederhouden kon van tegen den Koning uit te vaaren (*e*), toen bekend werdt, dat 'er bevel uit Spanje gekomen was, om de Beſluiten der Kerkvergaderinge van Trente hier alomme te doen aanneemen (*f*). De Landvoogdes vaardigde, in Hooimaand, de Brieven af, waarby het afkondigen dier Kerkvergadering, aan alle Kerkelyken, gebooden werdt, met vermaaning, nogtans, om geene de minſte inbreuk te doen, op het weereldlyk Regtsgebied: waartegen ook den Geregtshoven, by byzondere Brieven, gelaſt werdt te waaken (*g*). Men zag, hiermede, op eenige Beſluiten der Kerkvergaderinge, welken men hielde te ſtrekken tot krenking van de voorregten der weereldlyke Oppermagten. De meeſte Mogendheden, die de Kerkvergadering aannamen, zonderden deeze Beſluiten uit, Zo hadt ook Filips in Spanje gedaan; en op den zelfden voet, zogt hy de Kerkvergadering, in de Nederlan-

Waar en op welk eene wyze zulks geſchied zy.

(*d*) Hopperus *Libr.* II. *Ch.* V. *p.* 47.
(*e*) Viglii Vita N. XCI. *p.* 43.
(*f*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 82.
(*g*) Repert. der Plak. *bl.* 121.

FILIPS III. 1565. landen, te doen erkennen (*b*). In 't Aartsbisdom van Kameryk, geſchiedde, eerlang, de afkondiging der Kerkvergadering, niet zonder veel tegenkanting der Geeſtelyken Te Mechelen was geen Aartsbiſſchop, die 't werk aanbondt, waarom het daar ſteeken bleef. Te Utrecht, haperde het insgelyks; alzo de Aartsbiſſchop hier overhoop lag, met zyne Geeſtelykheid, aan welke nagegeven werdt, dat zy zig liever, door de Ketteryen, wilde laaten bederven, dan, door de waare Kerk, die in de beſluiten der Kerkvergadering ſprak, verbeteren (*i*).

VII. Onluſten te Amſterdam, over 't verbod van den uitvoer der graanen, en over 't betimmeren der

Ten deezen tyde, ontſtondt 'er eenige beweeging te Amſterdam, waaruit eene nieuwe ſchikking ſproot op de Regeering. De duurte der graanen hadt, hier, een verbod van uitvoer derzelven te wege gebragt. Doch 's daags voor dat het afgekondigd werdt, hadden eenigen uit de wet, voor zig zelven en voor hunne vrienden, nog veel tarwe en rogge weeten naar buiten te krygen; waartoe zelfs, des nagts, de boomen geopend werden. Den volgenden dag, toen 't verbod afgekondigd werdt, daalde de markt wel tagtig ten honderd. De Koorenkoopers, die 't verbod niet te gemoet gezien hadden, weeten hunne ſchade aan de baatzugt der Regenten, die, by alle gelegenheid, met ſcheldwoorden en bedreigingen, werden overgehaald. Een ander misnoegen hadt, wel twintig jaaren, geſmeuld, in de Stad. Het tim-

(*b*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 167.
(*i*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 51.

timmeren onder dezelve was, van ouds, hier, gelyk elders, afgekeurd geweest, door de Vroedschap, op dat de vyand, in tyd van oorloge, geen voordeel deedt met de buitentimmeraadjen. Doch tegen deeze keur was men aangegaan, stellende Scheepstimmerwerven en woningen voor 't arbeidsvolk op de *Laastaadje*, aan de Oostzyde der Stad. In 't jaar 1546, moest alles egter afgebroken worden, op bevel der Landvoogdesse, Vrouwe Maria, welk, in de jaaren 1552 en 1553, vernieuwd werdt. Maar de Koning hadt, in 't jaar 1556, toegestaan, dat men, binnen de vyfentwintig roeden onder de Stad, zekere houten hutten met week dak opslaan mogt. En de eigenaars der erven, zo veel voets gekreegen hebbende, waren, sedert verder gegaan, en hadden de Laastaadje, met schuuren, huizen en pakhuizen, bezet. In deezen stand der zaaken, vondt de Wethouderschap geraaden, 't verloop te herstellen: 't welk billyker, in 't eerst, gestaan hadt. De Laastadiers kantten zig hier tegen, dryvende, dat men 't gevaar zou konnen voorkomen, door het uitleggen der Stad, en 't beveesten der Laastaadje. Hangende deezen twist, wil men, dat *Gerrit Teeuwszoon*, of Henrik Dirkszoon, immers één der Burgemeesteren, eenen ingeërfden in de Laastaadje zynen grond willende afkoopen, met bitse woorden, afgeweezen werdt, waarop hy gezeid zou hebben, dat het erf dan ook niet binnen de Stad raaken zou, 't welk hy, anderszins, zou hebben doorgedreeven. Het misnoegen, by

Philips III. 1565. Laastaadje.

Filips III. 1565. deeze gelegenheid, gevat tegen de Regenten, ſtak zo zeer uit, als dat der Kooren-kooperen. Beiderlei aanhang ſpande ſamen met de Schoutiſten, vanwier geſchil met de Henrik Dirkiſten, welk thans op 't hoogſt was, wy elders (*k*) gewaagd hebben. Ook trokken deeze drie partyen, eerlang, eene lyn met de Onroomſchen, waardoor zy verre de ſterkſten werden in de Stad. De zaak der Laſtaadje werdt voor 't regt getoogen, en ſleepende gehouden, tot dat de nood, veroorzaakt door de komſt des Graaven van Lumei, voor Amſterdam, de Regeering bragt tot een verhaaſt beſluit om de Laſtaadje te doen afbranden, gelyk wy, hierna, ſtaan te verhaalen. Doch uit al 't gemeld misnoegen ſproot, in deezen jaare, het inleveren van een verzoekſchrift ten Hove, waarby, over de baatzugt en 't namaagſchap onder de wethouders, ernſtelyk, geklaagd werdt. De wethouders deeden veele moeite, om de tekenaars te weeten. Doch zy raakten 'er nimmer agter (*l*). De Landvoogdes maakte, den eerſten van Herfſtmaand, eene Keur, by voorraad, waarby zy de Regeering zuiver ſchouwde van mishandeling en verkorting der burgerye; doch te gelyk, de paalen van 't maagſchap en bloedverwantſchap der wethouderen nader beëngde (*m*): waarmede de gemoeden, voor eenen korten tyd, in ſtilte raakten. De Stad was, ten deezen tyde, zo welvaarende, dat men eene nieu-

Keur op het namaagſchap en bloedverwantſchap der wethouderen.

(*k*) V. *Deel*, *bl.* 415.
(*l*) Hoopt II. *Boek*, *bl.* 63 *enz.*
(*m*) Handv. van Amſt. *bl.* 75.

nieuwe Waag ſtigtte, over 't Stadhuis; waartoe, ſchoon men gelds genoeg in kas hadt, de penningen egter werden opgenomen, op dat de Landvoogdes de Stad om geene leening kwelde, als zy merkte, dat men zulke gebouwen, uit een' verzamelden voorraad, ſtigten kon (*n*). Filips III. 1565.

VIII. Antwoord van Filips op Egmonds klagten, en op den raad der Godgeleerden, dien hy te zagt keurt.

Midlerwyl, was 'er antwoord, uit Spanje, gekomen, op het Geſchrift der God- en Regtsgeleerden, en op de klagten van Egmond, over 's Konings ſtrengheid. Wegens dit laatſte punt, verklaarde Filips „ dat zyne meening nimmer geweeſt was, de Inquiſitie „ af te ſchaffen; maar dat hyze dagt te handhaaven, op gelyken voet, als zy, door Keizer Karel, gehandhaafd geweeſt was. Dat „ hy wel gewild hadt, dat men overleggen „ zou, of 'er eenige verandering in de ſtraffe der Ketteren gemaakt zou konnen worden; doch dat hy, geduurende dit overleg, met de ſtraffe wilde voortgegaan hebben. Dat hy ook tegen den Graave van „ Egmond wel van eenige verandering van „ ſtraffe geſproken hadt; doch dat dezelve, „ zyns eragtens, alleenlyk hadt te beſtaan, „ in het heimelyk en niet openlyk ter dood „ brengen der Ketteren." Het Geſchrift der God- en Regtsgeleerden prees Filips hemelhoog, hangende aan het zelve zyn zegel, met deeze uitzondering alleenlyk, dat hy nog zo veel verzagting der Plakaaten, als zy zouden hebben konnen inſchikken, niet gehengen wilde; maar beweeren bleef, dat zyns Vaders

(*n*) Hooft Brieven *N.* 595. *bl.* 444.

FILIPS III. 1565.

ders Plakaaten en de zynen, met de vereischte gemaatigdheid, waren opgesteld, en derhalven, in allen deele, moesten worden naargekomen (o).

Misnoegen deswege onder de Heeren.

Toen deeze Brieven, in den Raad van Staate, overwoogen werden, bespeurde men merkelyke tekens van ongenoegen in de drie Heeren, die nu wel zagen, dat zy zig, te vergeefs, met verzagtinge der Plakaaten, gevleid hadden. Ook begeerden zy hunne gedagten, over 's Konings schryven, niet te uiten, voor dat men 'er 't gevoelen des geheimen Raads op gehoord zou hebben: die, nu wederom nieuwen moed beginnende te schappen, kort hierna, verklaarde „ dat „ men, om aan 's Konings meening te voldoen, terstond, den Bisschoppen, Abten, „ Geregtshoven, Hooge-schoolen en Bevelhebberen der goede Steden moest aanschryven, dat elk zig, in het prediken voor „ 't volk, in het verbeteren der Geestelykheid en in het onderwyzen der jeugd naar „ dezelve hadt te gedraagen; dat men de Geregtshoven ook moest beveelen, de hand „ te houden en te doen houden, aan de uitvoering van 's Konings Plakaaten; dat, „ wat de Inquisitie betrof, zyne Majesteit, „ wyslyk, verklaard hadt, deswege, geene nieuwigheid te willen invoeren; waarom het alleenlyk noodig zou zyn, de Berigtschriften der Inquisiteuren te onderzoeken, om te zien, of zy zig overeenkom-

Gevoelen des geheimen Raads.

(o) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 55. *Zie ook* BOR I. *Boek, bl.* 32 [32].

„ komſtig met dezelven gedraagen hadden, FILIPS III.
„ en op dat zy zig, in 't vervolg, naar de- 1565.
„ zelven, zouden gedraagen; waardoor men
„ elk overtuigen zou, dat de Koning niet
„ nieuws voorhadt, veel min hier de Spaan-
„ ſche Inquiſitie in te voeren, gelyk men 't
„ domme volk diets maakte." Eenige Le- Verſchillende bedenkingen der Raaden van Staate.
den van den Raad van Staate ſtemden overeen, met die van den geheimen Raad. Doch Oranje, Egmond en Hoorne weigerden tot het invoeren der Inquiſitie te bewilligen. Zy beweerden egter, met oogmerk, zo ſommigen dagten (*p*), om 't volk, dat reeds begon te morren, nog meer gaande te maaken, dat men 's Konings bevel, aan de Geregtshoven en aan de Wethouders der Steden, behoorde te zenden, op dat zy 't mogten konnen doen naarkomen. Doch Viglius, voorziende 't gene ſedert gevolgd is, hieldt ſtaande, dat men dit bevel nog geheim houden moeſt, tot dat men den Koning eerſt onderrigt hadt, hoe 't hier werdt opgevat. De Heeren verklaarden, hiertegen, dat zy aan 's Konings ſtipte bevelen niet ongehoorzaam durfden zyn, ſchoon zy 'er merkelyke zwaarigheden uit te gemoet zagen. 't Hielp niet, dat Viglius uitboodt, 's Konings ongenade alleen te willen op zig neemen: de Landvoogdes beſloot den laſt zyner Majeſteit ſtiptelyk te agtervolgen (*q*): waartoe de bevelen, tegen 't einde van 't jaar, alomme werden afgezonden (*r*): en 't zyn dee- 's Konings Laſt wordt afgekondigd.
ze

(*p*) VIGLII Vita *N.* XCIII. *p.* 45.
(*q*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(*r*) Repert. der Plak. *bl.* 123. *Zie ook* BOXHORN *op* REIGERSB. I. *Deel*, *bl.* 327. *en* BOR I. *Boek*, *bl.* 22 [32].

Filips III. 1565. ze bevelen, waarby de aanneeming der Kerkvergadering van Trente, de invoering der Inquiſitie en de handhaaving der Plakaaten, op 't ſtrengſt, gebooden werdt, welken men, voor de naaſte en regelregte oorzaaken, houden moet van de beroerte, die, ſedert, gevolgd is. Viglius verhaalt, dat Oranje, na dat het beſluit, om 's Konings laſt af te kondigen, in den Raad van Staate, genomen was, iemant, die 't naderhand verteld heeft, in 't oor boet, *dat men nu haaſt een ongemeen treurſpel zou zien beginnen* (r). Doch met dit verhaal, en met het gene wy hier meer, uit hem en Hopperus, te boek geſteld hebben, is bezwaarlyk overeen te brengen, 't gene de Prins zelf zegt, in eenen Brief aan de Landvoogdeſſe, in Louwmaand des volgenden jaars geſchreeven, alwaar hy, zwaarigheid maakende, om 's Konings laſt, omtrent de Inquiſitie en Plakaaten, in de Plaatſen van zyn Stadhouderſchap, te doen agtervolgen, te gelyk verklaart „ dat men hem, in eene „ zaak van zo veel gewigt en gevolg, gee„ nen raad gevraagd hadt (s)." Dus zag men, hoe weinig vrugt Egmonds reis hadt gedaan, voor zulken, die vryheid van Godsdienſt zogten. Van de verandering, die men, door hem, in de Raaden van Regeeringe, hadt willen bewerken, kwam ook niets.

Merkwaardig zeggen van Oranje.

Twyfeling wegens hetzelve.

IX, Verandering in de Raaden

Alleenlyk deedt de Koning, omtrent deezen tyd, den Hertog van Aarſchot, die de zyde des Kardinaals gehouden hadt, zitting nee-

(r) Viglii Vita N. XCIII. p. 45.
(s) Zie Hoe I. Boek, bl. 23 [31].

neemen, in den Raad van Staate. De Preſident Viglius werdt, op zyn ſterk aanhouden, ontſlaagen, van deeze zyne waardigheid, zulende hy egter Lid des Raads van Staate blyven. Karel van Tisnacq, die de Nederlandſche zaaken, in Spanje, waargenomen hadt, werdt, in deszelfs plaatſe, benoemd, en die van Tisnacq, ſedert, bekleed, door Joachim Hopperus (*t*), van wien wy boven gewag gemaakt hebben. De dienſten, door deezen, aan die van Holland gedaan, en nog te doen, in Spanje, werden, omtrent deezen tyd, erkend, met een geſchenk van tweehonderd Reaalen *in ſpecie*, uitmaakende zevenhonderd ponden van veertig grooten (*u*). Ondertuſſchen, verliepen 'er nog omtrent vier jaaren, eer Tisnacq herwaards kwam (*v*), binnen welken, Viglius het Preſidents-ampt van den geheimen Raad nog ſchynt bekleed te hebben. Filips III. 1565. van Regeeringe.

De Brieven des Konings waren zo dra niet gelezen in den Raad van Staate, of het misnoegen, welk 'er de drie Heeren over getoond hadden, verſpreidde zig onder de Edelen, die hunne zyde hielden, en eerlang ook onder 't gemeen. Sommigen melden, dat de geheime Raad nog bezig was met 's Konings laſt te overweegen, toen Oranje, Egmond en Hoorne, ter gelegenheid van de Bruiloft des Heeren van Montigni, deswege, ook met hunne vertrouwde vrienden, in 't Volk mort tegen den Koning.

(*t*) Viglii Vita *N.* XCIV. *p.* 45. Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 60.
(*u*) Reſol. Holl. 2 *en* 18 *Decemb.* 1565. *bl.* 53, 55.
(*v*) Viglii Vita *N.* CXI. *p.* 52.

Filips III. 1565. in onderhandeling traden (*w*): en zou hier, toen de tongen los geworden waren, door den wyn, hevig, tegen de Inquisitie en Plakaaten, en zelfs tegen den Koning uitgevaaren zyn (*x*). Doch anderen verhaalen, dat iet diergelyks geschied zou zyn, op de Bruiloft van Alexander Farneze, Prins van Parma en Zoon der Landvoogdesse, die, in Slagtmaand, te Brussel, gehouden werdt (*y*). Uit deeze gesprekken, sproot, nog in deeze zelfde maand, het vermaard Verbond der Edelen; waarvan wy nu de waare gelegenheid, die den meesten Nederlandschen Schryveren onbekend geweest is, met de vereischte naauwkeurigheid, gaan ontvouwen.

X. Eerste opening tot het Verbond der Edelen.

Op den tweeden van Slagtmaand, 's daags voor de Bruiloft van Parma, waren, in 't Huis van den Graave van Kuilenburg, staande te Brussel op de Paardenmarkt, omtrent twintig Edelen byeen gekomen: die, waarschynlyk, voor 't grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan, alzo *Franciskus Junius*, Leeraar in de heimelyke Gemeente te Antwerpen, uit wien wy dit verhaalen, dien zelfden dag, en ter zelfder plaatse, voor hun gepredikt hadt. Na de preeke en 't gebed, werdt hier geraadpleegd, over 't Plakaat des Konings op 't stuk der Inquisitie, en voorgeslaagen, dat men de Protestantsche Vorsten in Duitschland moest tragten te beweegen, tot een verbond, om de Nederlanden van de Inquisitie te verlossen. Twee dagen hier-

(*w*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(*x*) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 89.
(*y*) FR. JUNII Vita *p.* 15. *by* BRANDT Reform. I. *Deel, bl.* 289.

hierna, besloot men, zig met geene anderen Filips III.
dan met Duitsche Vorsten te verbinden: en 1565.
op den zesden, werdt vastgesteld, ook een inlandsch Verbond onder de Edelen aan te gaan, waartoe de Edelen van ieder Landschap, door een of twee Gemagtigden uit het zelve, genodigd zouden worden (z). 't Verbond, toen gemeenlyk het *Compromis* genoemd, ontworpen zynde, werdt, allereerst, getekend door elf Edelen (5), onder welken ook was *Maximiliaan van Blois*, gezeid *de Kok van Neerynen*, Edelman des Graaven van Egmond, die, ten zelfden tyde, nog zes afschriften van 't Verbond tekende, en sedert een groot getal van Edelen tot tekenen bewoog. Hy en de tien anderen waren toen byeen geweest, in 't Huis van *Nikolaas de Hammes*, Wapenkoning der Vlies-ridderen, in 't gemeen * *Toison d'Or* genoemd (a), die der Hervorminge toegedaan was (b), en van sommigen, voor den voornaamsten voorstander des Verbonds, gehouden wordt, hebbende hy geroemd, dat hy 'er wel tweeduizend Edelen toe overgehaald hadt (c). Of dit Verbond, welk nog voorhanden is, door *Filips van Marnix, Heere van S. Aldegonde* (d), of door iemant anders, zy opgesteld, heb ik, met gee-

* *Gulden-Vlies.*

(z) Vita JUNII *ab ipso conscr. p.* 15. & Manuscript. JUNII *by* BRANDT Reform. I. *Deel, bl.* 289. *en in de* Byv. *bl.* 53.
(a) Sentent. van ALVA. *bl.* 77.
(b) VIGLII Vita *N.* XCII. *p.* 44. & *Not. p.* 186.
(c) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 195.
(d) GROTII Annal. I. *p.* 19. STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 194.

(5) BURGUNDIUS verhaalt, dat de Heer van S. Aldegonde de eerste was, die 't Verbond onderschreef. Libn. II. p. 116.

Filips III. 1565. geene zekerheid, konnen ontdekken. Doch deszelfs inhoud liep op deezen zin: „ Dat

Deszelfs inhoud. „ een hoop vreemdelingen, bewimpelende „ hunne ſtaatzugt en gierigheid met yver „ voor het Katholyk geloof, zyne Majeſteit, „ tegens zynen eed, en ſtrydig met de hoop, „ die hy den Landzaaten hadt gegeven, o- „ vergehaald hadt, niet ſlegts tot het niet „ verzagten, maar zelfs tot het verzwaaren „ der ſtrenge Plakaaten en tot het gewel- „ digiyk invoeren der Inquiſitie, zo ſtrydig „ met alle Geeſtelyke en weereldlyke Reg- „ ten, en vooral ook met de Privilegien en „ loffelyke Herkomen deezer Landen, ja „ waardoor, alle Koophandel verdreeven, „ de Koning van allen gezag over 't volk „ beroofd, en onbeſchryflyke oproeren en „ verwarringen te wege gebragt zouden wor- „ den. Dat zy, Leenmannen des Konings „ en Edelen des Lands, van dit alles goede „ kennis gekreegen hebbende, niet hadden „ mogen nalaaten, te waaken tegen deeze „ zwaarigheden, en ten dien einde, een heilig „ Verbond te ſluiten, waarby zy, met pleg- „ tigen eede, beloofden, het invoeren der In- „ quiſitie, uit al hun vermogen, te zullen „ beletten, terwyl zy hoog en duur betuig- „ den, niets voor te hebben tegen de eere „ Gods en den dienſt des Konings, of het wel- „ vaaren des Lands: al het welke zy veel eer „ zouden tragten te vorderen. Voorts be- „ loofden zy, elkanderen, als broeders en ge- „ trouwe gezellen, te zullen byſtaan, met „ lyf en goed; indien iemant hunner, uit „ hoofde van Inquiſitie of Plakaaten, eenig

„ leed

„ leed overkwame; zelfs al werdt het ver- Filips III.
„ glimpt, met het dekſel van ſtraffe over 1565.
„ wederſpannigheid of iet diergelyks: mids
„ dat, tot zodaanige onderneemingen, met
„ gemeenen raad van alle de Broeders en
„ Bondgenooten, beſlooten werdt. Eindelyk,
„ badenze God, dat hy hun Verbond en voor-
„ neemen zegenen, en tot eere zyns naams,
„ tot dienſt der Koningklyke Majeſteit, tot
„ vrede en welvaart der Landen, en tot hun-
„ ner zielen zaligheid doen gedyen wilde (e)."
Dit Verbond werdt, terſtond, door een groot getal van Edelen getekend, welk allengskens tot omtrent vierhonderd aanwies. Onder de eerſte en voornaamſte tekenaars, waren Henrik van Brederode, Lodewyk van Naſſau, Broeder des Prinſen van Oranje, de jonge Graaf *Karel van Mansfeld*, *Floris van Palland*, *Graaf van Kuilenburg*, in wiens Huis het Verbond eerſt ontworpen was, twee *van den Bergen*, twee *Batenburgen*, *Riſoir*, *Dolhain*, *Joan van Caſembrood*, *Heer van Bakkerzeel*, Edelman des Graaven van Egmond, *Chriſtoffel van Leefdale*, insgelyks in dienſt van dien Graave; *Boiſot*, *Hautain*, *Ryzenburg*, *Langerak*, twee *Meroden*, *Louverval*, *Lumei*, *Yſſelſtein*, *Liques*, *Liere*, *Manſart*, *Jan van Marnix*, *Heer van Tholouſe*, *Filips van Marnix*, *Heer von S. Aldegonde*, *Jooſt* en *Diderik Sonoi*, twee *van der Aa*, *Tilly*, *Tſeraarts*, *Obdam*, *Jan van Blois*, gezeid *Treslong*, *Crobain*, Bediende van den Graave van Hoogſtraaten, *Longueval*, *Capres*, Eerſte en voornaamſte tekenaars.

(e) *Zie* Boek II. *Boek*, *bl.* 38 [53]. en Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 31.

Philips III. 1565. *pres*, *Sander* en *Lubbert Turk*, *Bentink*, Drossaard van Woudrichem, *Nuinhem*, Drossaard van Hoorne, Yfselstein en Buuren (*f*), *Huibert van Raaphorst*, *Lancelot van Broderode*, *Gysbrecht van Duivenvoorde*, *Fredrik van Egmond*, *Jakob van Ilpendam*, *Rutger van Boetzelaar*, *Heer van Karnisse*, en *Daniel* en *Otto*, zyne Broeders, *Jan van Reneſſe van Wulven*, *Korneliſ van Alkemade*, *Adriaan de Waal van Vrooneſtein*, *Barthold Entes* (*g*), en zeer veele anderen. Doch de naamen van Oranje, Egmond en Hoorne werden, onder deeze Bondgenooten, niet geſpeld. Ook hebben Egmond (*h*) en Hoorne (*i*) beide, ſedert, beweerd, dat zy 'er nimmer onder behoord hebben. Maar Oranje, die, in zyne eerſte Verantwoording, gezeid hadt „ dat het Verbond, buiten zyne kennis of toeſtemming, opgeregt was, „ ſchoon hy 't nooit als eene ſamenzweering „ van muitelingen hadt aangemerkt (*k*), „ erkent egter, in zyne tweede Verantwoording, in 't jaar 1581 uitgekomen, dat hy het inleveren van 't Verzoekſchrift, 't welk, naderhand, uit kragte van 't Verbond, geſchiedde, goedgekeurd heeft, ſtellende hy zelfs, in dien tyd, zyne eer, in deeze zyne goedkeuring (*l*). En als men, hierby, in aanmerking neemt, dat 's Prinſen Broeder, Lodewyk

Of en hoe ver 'er Oranje, Egmond en Hoorne deel aan hadden.

(*f*) Bor II. *Boek*, *bl.* 28 [54].
(*g*) Sentent. van Alva *bl.* 39, 60, 61, 72, 134, 317, 175, 354, 223 *enz.*
(*h*) Proces van Egmond *bl.* 638.
(*i*) Verantw. van Hoorne, *bl.* 108. *by* Bor Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 62.
(*k*) Verantw. van Will. I. *by* Bor *als bov. bl.* 9.
(*l*) Apolog. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 78.

wyk van Naſſau, zyn Schoonbroeder, de Graaf van den Berg, de Heer van St. Aldegonde, zyn boezemvriend, en verſcheiden Edelluiden en bedienden van zyn Huis Leden van 't Verbond geweeſt zyn; zal men zig naauwlyks verbeelden konnen, dat eene zaak van zulk een belang geheel en al buiten-*kennis* van den Prins heeft konnen blyven. Zeker genoeg is 't ook, dat Egmond en Hoorne, die hunne luiden onder de Bondgenooten hadden, al vroeg *kennis* van 't Verbond hebben gehad, en hetzelve niet hebben afgekeurd (*m*). Filips III. 1565.

Men vindt, dat eenige Edelen, kort na 't ſluiten van 't Verbond, heimelyk zouden hebben toegelegd, om de Stad Antwerpen in te neemen, tegen den derden van Wintermaand. Graaf Lodewyk, die 'er kennis van bekomen hadt, zou 'er, met zynen Broeder, den Prinſe van Oranje, over hebben geraadpleegd. Doch deeze zou 't ontraaden hebben, zeggende, kans te zien, om de zaaken, zonder dat men geweld behoefde te gebruiken, tot ruſt te brengen (*n*). Doch alzo geenen onzer Schryveren hiervan gewaagen, weet ik niet, hoe veel ſtaats 'er op te maaken zy. Sommige Edelen worden gezeid Antwerpen te willen inneemen.

XI. Hevigheid tegen de Inquiſitie en Plakaaten.

't Verbond der Edelen, nu ontworpen, werdt, door zendelingen van Brederode en Graave Lodewyk, onder welken, *Jan Zegers van Waſſenhoven*, *Lodewyk van Binkhorſt*, Diderik Sonoi, *Jozua van Alveringen*, *Heer van Hofwegen*, *Sjoert Beima*, Maximiliaan van Blois

(*m*) *Vid.* & Viglii Vita *N.* XCVI. *p.* 46.
(*n*) Manuſcr. F. Junii *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *in de* Byvoegſ. *bl.* 53.

Filips III. 1565. Blois de Kok, *Albert Hugtenbroek* en Jakob van Ilpendam de voornaamſten waren (*o*), alomme vertoond (*p*), en door veelen getekend. 't Gemeen kreeg 'er ſpoedig kennis van, en 't verwekte, terſtond, eene byſtere giſting in de gemoeden. Men voer niet alleen op 't hevigſt uit, tegen de Inquiſitie en tegen 's Konings Plakaaten; maar 't regende alomme Schimpſchriften en Blaauwboekjes, waarin de Kardinaalsgezinden, en ſommigen zelfs met naame (*q*), op 't ſchamperſt, doorgeſtreeken, en van ſnoode voorneemens tegen de voornaamſte Heeren beſchuldigd werden (*r*). Ook vondt men, aan de Kerkdeuren, aan de Poorten van het Hof, en aan de Huizen van den Prinſe van Oranje en van den Graave van Egmond, Geſchriften aangeplakt, waarin de Onroomſchen zig hunner beſcherminge aanbevalen, en hen, tot voorſtanders der goede zaake, aanriepen. De Landvoogdes werdt, dagelyks, laſtig gevallen, door Edelen, Burgers, Staaten en Steden, klaagende over de Inquiſitie: waaronder die van Brabant en Vlaanderen, boven anderen, aanhielden. Aan de andere zyde, vielen ook de Inquiſiteurs en andere Kerkelyke Regters der Landvoogdeſſe klagtig, dat men hun geen behoorlyk ontzag toedroeg. Zelfs verzogten ſommigen, ontſlaagen te worden van hunne Ampten (*s*). De ſchimpſchriften hielpen veel,

Schimpſchriften geſtrooid.

(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 40, 52, 54, 75, 77, 129, 72.
(*p*) VIGLII Vita *N.* XCVI. *p.* 46.
(*q*) VIGLII Vita *N.* XCVIII. *p.* 47.
(*r*) BOR I. *Boek*, *bl.* 25 [35]. 30 [43].
(*s*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VIII. *p.* 61.

veel, om hen, by 't gemeen, in veragting te brengen. Doch de Koning zelf liep niet vry van derzelver ſteeken. Op den drie-en-twintigſten van Wintermaand, vondt men, te Antwerpen, op drie of vier plaatſen, een Geſchrift aangeplakt; waarby de Burgers de Wethouders vermaanden „ om den Koning, „ die zynen eed en 's Lands Handveſten ge-„ ſchonden hadt, voor 't Kamergerigt te „ Spiers te doen dagvaarden, alzo Brabant, „ als onder den vyfden Kreits des Duitſchen „ Ryks behoorende, in de Geloofsvrede, „ te Paſſau en te Augsburg geſlooten, be-„ greepen was." Hier was bygevoegd „ dat „ de Burgers, geene vryheid van Godsdienſt „ konnende verwerven, hun heul aan de „ Staaten zouden moeten zoeken. Voorts, „ wilden zy de wyt niet hebben van eenig „ oproer, welk, om het invoeren der Inqui-„ ſitie, zou mogen ontſtaan (t)." De Landvoogdes verboodt, openlyk, het zaaijen van diergelyke ſchriften, en wendde veele moeite aan, om de maakers van het laatſtgemelde te agterhaalen. Doch deeze was vergeefs. Ook wies de luſt, om ſmaalſchriften te ſtrooijen, aan, tegen 't verbod. Onder deezen, vondt men egter, nu en dan, Boekjes, die de vryheid van Godsdienſt, met klemmende redenen, verdedigden. Ook kwam, omtrent deezen tyd, in 't licht de Geloofsbelydenis der *Kalviniſten*; zo genoemd naar *Jan Kalvin*, Predikant te Geneve, wiens Leer en Kerken-ordening zy, reeds

PHILIPS III. 1565.

Vinnig ſchrift tegen den Koning, te Antwerpen, aangeplakt,

Belydenis der Gereformeerden

(t) Boek I. *Boek*, bl. 24 [34].

PHILIPS III. reeds in Frankryk, van waar zy, in grooten getale, herwaards waren gekomen, hadden aangenomen. Men heeftze, federt, *Gereformeerden* of Hervormden genoemd. De Belydenis, van welke wy ſpreeken, droeg een' Brief aan den Koning in 't voorhoofd, waarin de uitgeevers verklaarden „ dat zy, wel „ honderdduizend ſterk zynde, zig egter „ ſtil hielden, en 's Lands laſten, nevens „ anderen, droegen: 't welk, zeidenze, „ toonde, dat zy geen oproer in den zin „ hadden." Doch 't begrooten van zulk eene menigte werde, ten Hove, misduid, en voor eene bedreiging genomen (*u*). Oranje, Egmond en Hoorne deeden egter ook hun beſt, om de Landvoogdes te verzekeren, dat het getal der Onroomſchen zo groot was, dat men 't onmogelyk zou konnen uitroojen; terwyl anderen haar voorhielden, dat men 't, verre boven de waarheid, uitmat. Doch de voorzigtigſten gingen tuſſchen beide, ziende 't kwaad, gelyk men ſprak, niet zo gevaarlyk aan, dat men 't voor ongeneeslyk hadt te houden; noch zo gering, dat men 't vryelyk verwaarloozen mogt (*v*); terwyl de Landvoogdes, geſlingerd door verſchillende overleggingen, naauwlyks wiſt, welke zyde zy te houden hadt.

1565. komt in 't licht.

Groot getal van Onroomſchen.

Vrymoedige taal der verbonden Edelen.

De Edelen, vaſt arbeidende om aanhang te winnen, ſchroomden niet, eene taal te laaten hooren, die, ten Hove, geoordeeld werdt, naar oproerigheid te ſmaaken. Zy ſloe-

(*u*) BOR I. *Boek*, *bl.* 30 [43]. HOOFT II. *Boek*, *bl.* 71.
(*v*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 62.

floegen uit „ dat de Nederlanders niet zo Filips III.
„ plomp noch beestagtig waren, of zy be- 1565.
„ greepen wel, wat de Vorst zynen Leen-
„ man en wat de Leenman zynen Vorst ver-
„ schuldigd was: en dat, zo men hen langer
„ ringeloorde, zy wel middel vinden zou-
„ den, om een' oorlog te doen voeren, zon-
„ der dat men wist, door wien, of op welk
„ eene wyze." En werden zy zeer, in deeze Verschei-
hunne gedagten, gestyfd, door verscheiden' den' Stad-
byzondere Stadhouders, met naame, door houders
den Prinse van Oranje, de Graaven van Mans- weigeren
feld en Megen, den Markgraaf van Bergen de Inquis
en den Heere van Montigni, die, in den sitie en
aanvang des jaars 1566, zo schriftelyk als Plakaa-
mondeling, aan de Landvoogdesse verklaar- ten te
den, „ dat zy geenen wil noch middel had- handha-
„ den, om de Plakaaten uit te voeren, en ven.
„ de hand te leenen aan de Inquisitie; en 1566.
„ dat zy, zo de Koning en haare Hoogheid
„ hierop bleeven aanhouden, zig liever van
„ hunne Ampten wilden ontslaan (w)." De
Bondgenooten, gehertigd door zulke ver-
klaaringen, hielden, van tyd tot tyd, By-
eenkomsten, in welken, zy elkanderen wee-
zen op den steun, dien de goede zaak hadt,
aan de voornaamste Heeren van den Raad.

XII. Oranje en Hoorne verlaaten het Hof.

Oranje en Hoorne, groot misnoegen over het streng besluit des Konings getoond hebbende, verlieten, omtrent deezen tyd, het Hof, voorgeevende, dat zy zig, in hunne byzondere Heerlykheden, gingen onthouden,

(w) Hoffelijus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 62, 63. *Zie den* Brief van Oranje, *by* Boe I. *Boek*, *bl.* 23 [33].

Filips III. 1566.

den, zonder zig meer met de Regeering te willen bemoeijen. Egmond, die veele Kinderen en meer belang by de gunſt des Konings en der Landvoogdeſſe hadt, ſtondt eene poos in twyfel, of hy hun voorbeeld volgen wilde; doch beſloot, eindelyk, nog te blyven (x). Oranje begaf zig naar zyne Heerlykheid Breda, alwaar hem, omtrent het midden van Lentemaand, verſcheiden Edelen en Grooten kwamen vinden: 't zy dat zy hier ontbooden waren, gelyk men vermoedde: 't zy datze 'er, als ſommigen voorgaven, met verſchillende inzigten, en zonder van elkanderen te weeten, waren verſcheenen (y). Men wil, dat zig hier, behalve den *Graave van Zwartſenberg* en *Joris van Holl*, beide Duitſche Krygsoverſten (z), ook eenige Franſche Bevelhebbers bevonden (a): doch dit laatſte is onwaarſchynlyk (b). Eenige dagen laater, begaf zig dit Gezelſchap van Breda naar Hoogſtraaten: en meent men, dat, hier of te Breda, of veelligt op beide de Plaatſen, beſlooten werdt, het Verzoekſchrift in te leveren, welk, ſedert, zo veel gerugts gemaakt heeft. *Antoni van Lalaing*, *Graaf van Hoogſtraaten*, onlangs wedergekeerd van een Gezantſchap aan 't Keizerlyk Hof, heeft, in openbaaren druk, wel erkend, dat de Edelen ten zynen Huize

Egmond blyft.

Byeenkomſten der Edelen te Breda en te Hoogſtraaten.

Zy beſluiten eed Verzoekſchrift in te leveren.

(x) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 67.
(y) Verantw. van Hoorne, *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.
(z) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 68.
(a) *Vide* LANGUETI Epiſt. IV. *p.* 12.
(b) Verantw. van Hoorne, *bl.* 107. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.

ze vergaderd zyn geweeſt; doch te gelyk beweerd, dat het Verzoekſchrift, aldaar, niet beraamd noch vaſtgeſteld is. Veelligt, is het te Breda ontworpen, en te Hoogſtraaten, door eenigen, ondertekend: welk laatſte de Graaf zelf niet donkerlyk toeſtaat (c). Oranje verhaalt ook, in zyne Verantwoording van den jaare 1581, „ dat de Ridders „ van de Orde en de Leden des Raads van „ Staate, op zyn verzoek, te Hoogſtraaten „ waren byeen gekomen; dat hy hen hier „ hadt gezogt te beweegen, om nevens hem, „ de hand te ſlaan, aan het herſtellen van „ 's Lands ruſt en welvaart; doch dat hy „ hen, tot geene eenpaarigheid, hadt kon„ nen brengen: waarop ſommigen, wien de „ vervolging zeer hard viel, voorſlag van „ geweldige middelen hadden gedaan, wel„ ken hy van de hand geweezen; doch daar„ entegen, het inleveren van een Verzoek„ ſchrift, 't welk van anderen voorgeſlaagen „ was, als een regtmaatig en zagt middel, „ om vryheid van Godsdienſt te verkrygen, „ niet kwalyk gevonden hadt (d)." De Graaf van Egmond heeft doen ſchryven „ dat hy, „ te Breda, van geene andere zaaken dan „ van goede gaſtery hadt hooren ſpreeken, „ en dat hy, met den Heere van Brederode, die hier ook tegenwoordig was, geen „ byzonder geſprek, dan over eene Dykaad„ je, aan welke zy beide deel hadden, ge„ hadt heeft; doch dat hy, ſedert, ver„ trek-

Filips III. 1566.

Wat deel Oranje hierin hadt.

Wat 'er Egmond van wiſt.

(c) Defenſe du Comte de Hoogſtr. *Art.* IV. V. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 28, 29.

(d) Apolog. *by* Bor, Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 78.

Filips III. 1566. „ trekkende, in 't gezelſchap van Oranje, „ Hoorne, Bergen, Megen en Hoogſtraa- „ ten, van Breda naar het Huis van den „ laatſtgemelden, op weg vernomen hadt, „ dat Brederode en eenige andere Edelen „ beſlooten hadden, een Verzoekſchrift o- „ ver te leveren: 't welk hy hadt afgekeurd „ (e)." 't Schynt dan, dat Egmond geen deel aan 't ontwerpen en inleveren van 't Verzoekſchrift heeft gehad, en dat men Oranje, die de Vergadering, te Hoogſtraaten, belegd, en het ontworpen Verzoekſchrift goedgekeurd hadt, voor den voornaamſten voorſtander van dit Verzoekſchrift, houden moet. Hoorne en Hoogſtraaten zyn, na hem, de aanzienlykſten geweeſt, die de Edelen, in 't heimelyk, ondersteund hebben.

Men krygt 'er ten Hove kennis van.

Ten Hove, kreeg men haaſt kennis van het voorneemen der Edelen. De Graaf van Megen, die hunne byeenkomſten hadt bygewoond, was zo dra niet, te Bruſſel, wedergekeerd, of hy verhaalde, in den Raad, „ dat eenige voornaame Heeren en Edel- „ luiden, uit de groote menigte van Ket- „ teren, die de Nederlanden overſtroomd „ hadden, vyfendertigduizend man, zo te „ paard als te voet, in gereedheid hadden „ gebragt, die, binnen kort, zouden, op- „ trekken, om 't Land alomme af te loopen, „ zo men hun geene vryheid van Godsdienſt „ toeſtondt, welke zy, binnen weinige da- „ gen, ten getale van duizend of vyftien- „ honderd, gewapend, te Bruſſel, zouden „ ko-

(e) Proces van Egmond. bl. 617.

„ komen verzoeken." Hy gaf voor, deeze byzonderheden vernomen te hebben, uit eenen vreemden Edelman van zyne vrienden, wiens naam hy zig verbonden hadt, te zullen heelen. De Graaf van Egmond, die tegenwoordig was in den Raad, bevestigde het zeggen des Graaven van Megen gedeeltelyk, verklaarende iet diergelyks gehoord te hebben van luiden, die niet genoemd wilden zyn. Te gelyk, vertoonde hy een Afschrift van het Verbond der Edelen, waarby hun oogmerk klaarlyk was opengelegd. PHILIPS II. 1566.

XIII. Raadpleeging ter deezer gelegenheid.

De Landvoogdes, ten hoogste verzet over deeze tyding, vroeg den Heeren om goeden raad. Megen antwoordde, „ dat 'er maar „ drie middelen waren om het kwaad, dat „ den Landen dreigde, af te weeren: of, terstond de wapenen op te vatten; 't welk nogtans niet zonder 's Konings last geschieden „ kon, dien men zeer laat, en veelligt na „ dat de anderen reeds lang op de been geweest zouden zyn, zou konnen bekomen; „ of, toe te staan, 't gene de Edelen verzoeken zouden, 't welk hy voorzag, dat zyner Majesteit, in geenen deele, zou behaagen: of hun, eindelyk, eenige verzagting te gunnen, in 't stuk der Inquisitie en Plakaaten, benevens vergiffenis van „ de misdaad, die zy hadden begaan." Hierby voegde hy „ dat men de byzondere Stadhouders en eenige andere Heeren ten Hove behoorde te roepen, voor dat de Edelen hun verzoek kwamen doen, en dat „ men den Koning van alles verwittigen „ moest, zonder op zyne herwaardskomst,

FILIPS III. 1566. „ die nu toch te laat komen zou, voor te„ genwoordig, te dringen." Egmond viel hem toe; doch was van gedagten, dat de Edelen, ongewapend, en niet boven vier of vyfhonderd ſterk, binnen Bruſſel zouden komen, en een veel gemaatigder verzoek doen, dan men, by gerugtte, verſpreidde. Eenige andere Leden van den Raad hielden zig, midlerwyl, vreemd, dat zulk eene menigte volks by der hand zou zyn, zonder dat de Bevelhebbers der Grensſteden of anderen hiervan iets zouden hebben vernomen, meenende zy voorts „ dat de Stadhouders en „ Vliesridders, de handen in een ſlaande, „ om geene verandering in 't ſtuk van den „ Godsdienſt te gedoogen, elk, die zig „ roerde, verre te magtig zouden zyn; dat „ men den boozen niets toegeeven moeſt, „ veel min, met hen, als met zyns gelyken, „ in onderhandeling treeden: dat het, eindelyk, naar ſpotten ſmaakte, te vermaanen van vergiffenis, zonder dat men nog „ wiſt, waarin misdaan ware, en door wien?" Zo ſpraken ſommigen, onder anderen Barlaimont (*e*), openlyk; doch heimelyk gaven zy der Landvoogdeſſe te verſtaan, dat zy, de Stadhouders en Vliesridders byeen roepende, ligtelyk zou konnen merken, hoe de meeſten gezind waren. De Landvoogdes gedroeg zig, in zo verre, naar den raad van Egmond en Megen, dat zy, den twintigſten van Lentemaand, laſt gaf, om den Koning alles over te ſchryven, en om de Vliesridders en

(*e*) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 122.

en Stadhouders, ten Hove, te ontbieden. Aan Oranje en Hoorne werden wel drie of vier brieven afgevaardigd: waardoor zy zig beweegen lieten, om wederom, nevens de anderen, in den Raad te keeren. Filips III. 1566.

Eenige Heeren, ondertuſſchen, de moeite genomen hebbende van de Plakaaten, aandagtelyk, te onderzoeken, verklaarden rondelyk „ dezelven te vinden onredelyk en „ onverdraaglyk: daarby voegende, dat zy „ ongezind waren, om de wapenen, tot „ voorſtand van dezelven of van de Inquiſitie, te gebruiken: alzo de Kardinaal van „ Granvelle, onder dekſel van een van beide, hun ligtelyk aan lyf en goed zou konnen komen." Nog zeidenze „ dat 'er eene algemeene vergiffenis vereiſcht werdt, „ om den Prins van Oranje, bedugt voor 's „ Konings ongenade, geruſt te ſtellen: moetende, voor alle dingen, zyne Majeſteit „ met deszelfs Vaſſalen verzoend zyn (f)." Eenigen weigeren de wapenen voor de Inquiſitie op te neemen.

Tegen den zevenentwintigſten van Lentemaand (g), verſcheenen, op 't ontbod der Landvoogdeſſe, ten Hove, Oranje, Egmond, Aarſchot, Bergen, Megen, Aremberg, Hoorne, Hoogſtraaten, Ligne, Barlaimont, Montigni en Hachicourt, allen Ridders van 't Gulde-vlies, benevens den Preſident Viglius, den Raadsheer Bruxelles en die van den geheimen Raad. De Landvoogdes, 't gevaar, waarvan wy gewaagd hebben, hebbende voorgeſteld, vermaande De Vlies-ridders komen ten Hove.

elk,

(f) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* I. *p.* 69. *& ſuiv.*
(g) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

FILIPS III. 1566. elk, om zyn gevoelen rondelyk te openen. In 't verhandelen deezer ſtoffe, werdt aangemerkt „ dat 'er tweeërlei Inquiſitie was, „ eene gewoonlyke, die de Biſſchop, en eene „ buitengewoonlyke, die de Paus oefende. „ Dat deeze Landen, thans zo rykelyk van „ Biſſchoppen zynde voorzien, wanneer „ deezen de gewoonlyke Inquiſitie waarnamen, zeer bekwaamlyk, zouden konnen „ ontheeven worden van de buitengewoonlyke der Inquiſiteuren van den Paus: of „ dat men dezelve, ten minſten voor eenen tyd, zou konnen opſchorten. Dat, „ wat de Plakaaten betrof, toegeſtaan zynde, dat men dezelven niet geheellyk behoorde weg te neemen; men egter, al in „ 't jaar 1550, gezien hadt, datze, door „ den Keizer, verzagt geworden waren (*b*), „ op de voorſpraak zyner Zuſter Maria, Koninginne van Hongarye en Landvoogdeſſe der Nederlanden; waarom het, veelligt, ook tegenwoordig, niet ongeraaden „ zou zyn, dat men, op eene diergelyke „ verzagting, bedagt ware (*i*)." Wat Oranje en die 't met hem hielden, byzonderlyk, in deeze Raadsvergadering, geſtemd hebben, is my, uit geene egte beſcheiden, gebleeken (2). Doch 't is zeker genoeg, dat zy zig, ten minſten, ook voor 't opſchor-

Hun gevoelen over de Inquiſitie en Plakaaten.

(*b*). *Zie* V. *Deel*, *bl.* 349.
(*i*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 72.

(2) NICOLAUS BURGUNDIUS legt (Libr. II. p. 126.) Oranje, in deeze gelegenheid, eene ſierlyke en geleerde Redevoering in den mond, die door HOOFT (II. Boek, bl. 74.) in een fraai Nederduitſch kleed ge-

schorten der Inquisitie, en voor 't verzagten der Plakaaten, zullen hebben verklaard. FILIPS III, 1566.

De raadpleegingen duurden eenige dagen. Midlerwyl, werdt de Gemeente, allengskens, stouter, steunende op de gunst der drie Heeren, welken zy hieldt der Hervorminge genegen te zyn. 't Volk werdt ook, omtrent deezen tyd, ontrust, door de tyding, dat Hertog Erik van Brunswyk, Pandheer van Woerden, te Kleeve, op 's Konings naam, eenig Krygsvolk verzamelde, met welk hy, zeide men, voorhadt in de Nederlanden te komen, om de Inquisitie aldaar in te voeren. Te Leiden zelf, hieldt men, ter oorzaake van dit gerugt, in den aanvang van Grasmaand, de Poorten geslooten, die bewaakt en met geschut voorzien werden (*k*). De werving van Hertoge Erik was zeker. Ook, datze uit 's Konings naam geschiedde. Doch de Landvoogdes beweerde, dat Filips 'er geenen last toe gegeven hadt, en schreef den Hertoge, ernstelyk, aan, dat hy nalaaten zou, zig langer van 's Konings naam te bedienen. Sedert, staakte Hertog Erik de werving; doch 't volk hadt 'er, hier te Lande, zo groote eene ag-

Gerugt dat Hertog Erik van Brunswyk volk werft, tot voorstand der Inquisitie.

(*k*) Oud Chronykje *by* ORLERS Leiden, *bl.* 554.

gesteken; doch, by andere Schryvers, niet aangetekend is. Mogelyk is zy, geheellyk, van BURGUNDIUS uitvinding: die, op dat men zig, aan de meer dan Vorstelyke geleerdheid, welke 'er in doorsteekt, niet slooten zou, (p. 131.) zegt, dat de Prins zo veele kundigheden geschept hadt, uit den ommegang met *Franciscus Balduinus*, van wien wy, boven (Bl. 98.) gewaagden. Ik heb, uit deeze Redevoering, niets durven overneemen,

Filips III. 1566. agterdogt uit geſchept, dat eenigen, te Antwerpen, een beſluit namen, om der Landvoogdeſſe, zo zy de wapenen mogt opvatten, geld en krygsbehoeften te weigeren. Men ſprak hier ook, ten deezen tyde, van zig van de Stad te willen verzekeren, en men trooſtte elkanderen, met eene loſſe tyding, dat de Franſchen en Engelſchen zig onderling verbonden hadden, om den Nederlandſchen Adel by te ſtaan, zo de Landvoogdes iet geweldigs onderneemen mogt. Ook mompelde men, dat de Hugenooten eenen aanſlag op Zeeland in den zin hadden (*l*). Doch alle deeze gerugten, die allengskens in rook verdweenen, ſchynen ontſtaan te zyn, uit verſchillende bedenkingen der verbonden' Edelen, die niet geheim genoeg gehouden werden, of met welken men de Gemeente, voorbedagtelyk, heeft willen vleijen.

Loſſe tydingen verſpreid.

XIV. De verbonden' Edelen komen te Bruſſel.

Omtrent den aanvang van Grasmaand, vervoegden zig de verbonden' Edelen, de een na den anderen, te Bruſſel; waarover de Landvoogdes, zeer ontſteld zynde, in beraad lei, of men 't hun niet beletten kon; doch de Heeren begreepen, eenpaariglyk, „ dat zy, zynde luiden van adel, die aan „ hun, door bloedverwantſchap en dienſt, „ verbonden waren, alleenlyk een Verzoek„ ſchrift kwamen aanbieden, 't welk men hun „ niet weigeren kon, mids dat zy ongewa„ pend verſcheenen, en men eene wagt ſtel„ de aan de Poorten." Op den derden, deedt „ zyne

Afkomſt

(*l*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

zyne intreede, in Bruſſel, met tweehonderd paarden, Henrik, Heer van Brederode, die openlyk ging voor het Hoofd der verbonden' Edelen. Hy was uit het aloud Graaflyk Huis van Holland geſprooten (*m*): en onder 't gemeen werdt geloofd, dat hy een gegrond regt op het Graafſchap hadt. Men wil zelfs, dat ſommigen niet geſchroomd zouden hebben te zeggen, dat hy, eerlang, Graaf van Holland zou worden (*n*). Doch dat hy zelf ooit zo verre zou hebben gezien, is my, nergens, gebleeken. Hy was ook misnoegd geweeſt op Granvelle, en ſedert getreden, in de maatregels der drie Heeren, die hy, tot zynen dood toe, ingevolgd, of ſomtyds zelfs overſchreeden heeft. Kort na hem, kwam Graaf Lodewyk van Naſſau te Bruſſel, en eerlang ook Henrik, Graaf van den Berg, Schoonbroeder van den Prinſe van Oranje. Zy werden verzeld of gevolgd van den Graave van Kuilenburg en van een groot getal van Heeren en Edelen, meeſt Nederlanders; doch ook eenige uitheemſchen. Men vondt 'er eenige bedienden by van den Koning en de Hertoginne, veelen van den Prinſe van Oranje en van den Graave van Egmond. Het getal derzelven beliep in alles driehonderd, weinig meer of minder (*o*). Op den vyfden, gehoor verzogt en verworven hebbende, tradt deezen kryſleep van Edelen, in gelederen van vieren, uit den huize van Kuilenburg, met eene ſtaa-

FILIPS III. 1566. van den Heere van Brederode.

De Edelen krygen gehoor.

te-

(*m*) *Zie* II. *Deel*, *bl* 151.
(*n*) Sentent. ten tyde van Alva *bl.* 265.
(*o*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 73.

FILIPS III. 1566.

telyke defigheid, ten Hove, voorgegaan door den Heere van Brederode en Graave Lodewyk van Naſſau. Voor de Landvoogdeſſe, die van de aanzienlykſte Heeren verzeld was, zynde genaderd, voegde zig Brederode, met eene eerbiedige buiging, voorwaards (p), hare Hoogheid aanſprekende, op deezen zin: „ Mevrouw! de Edelen, „ hier tegenwoordig, en anderen hunne gelyken, in merkelyken getale, om gewigtige redenen, nalaatende hier te verſchynen, hebben geraaden gevonden, dit Verzoek, in allen ootmoed, aan uwe Hoogheid, te behandigen. Zy gelieve daarop „ te beſluiten, 't gene zy dienſtig vinden „ zal. Men berigt ons wel, Mevrouw, dat „ men uwer Hoogheid en eenigen Heeren „ van den Raad heeft aangediend, dat wy „ zouden voorhebben, den weg tot oproer „ en afval te baanen, met vreemde Vorſten, „ en Duitſche en Franſche Krygshoofden, „ heimelyk verſtand houden, en reeds een „ verbond geſlooten hebben zouden; doch „ dit Geſchrift zal zulk een aanbrengen ge„ noegzaam logenſtraffen. Nietteminder, bid„ den wy ernſtelyk, dat uwe Hoogheid ons „ de naamen melde van beſchuldigers en be„ ſchuldigden: op dat, door 't ſtraffen van „ hun, die men in 't ongelyk vindt, verder „ onheil geweerd worde: houdende wy ons „ verzekerd, dat uwe Hoogheid niet ge„ doogen zal, dat zulk een eerlyk gezel„ ſchap als het onze, ongeſtraft, gelaſterd „ wor-

Brederode levert der Landvoogdeſſe hun Verzoekſchrift over.

(p) METEREN II. Boek, f. 97.

't Verzoeklanden, in't jaar 1566.

„ worde (q).” Zo ſpreekende, reikte hy der Landvoogdeſſe 't Verzoekſchrift over, welk van deezen inhoud was: „ De Nederlanders, Mevrouw, zyn altoos en alomme, voor getrouw jegens hunne Vorſten, vermaard geweeſt, met naame de Edelen, die ook nog, zo zeer als ooit, geneigd zyn, de voetſtappen der voorouderen te volgen. Doch de dienſt, dien wy den Vorſt tegenwoordig doen, moet voor den grootſten en voeglykſten gerekend worden, alſchoon wy 'er den ondank uwer Hoogheid door op den hals mogten haalen. De Inquiſitie is, vertrouwenwe, zo wel als de ſcherpe Plakaaten, met eene goede meening, door zyne Majeſteit, ingevoerd, en om te doen naarkomen, 't gene Keizer Karel, eertyds, raadzaam geoordeeld hadt. Doch de tyden verſchillen, en eiſchen byzondere hulpmiddelen. De Plakaaten, ſchoon niet ten ſtrengſte naargekomen, hebben reeds merkelyke Beroerten verwoorzaakt. Wat heeft men anders te wagten, dan een' algemeenen opſtand, tot onherſtelbaar bederf der Landen, zoze, volgens 's Konings laſt, zonder eenige maatiging, worden in 't werk geſteld? Wy hadden gehoopt, dat de Heeren of Staaten, reeds voorlang, eenig vertoog hierover zouden gedaan hebben; doch zulks niet zynde gevolgd, om redenen, die wy niet bevroeden konnen, hebben wy ons, volgens onzen eed en pligt, „ ver-

Filips III. 1565. Inhoud van het zelve.

(q) Zie II. Boek, bl. 41 [31].

Filips III. 1566.

„ verbonden gerekend, om niet langer te
„ zwygen: vertrouwende, dat zyne Maje-
„ ſteit ons dit niet kwalyk afneemen zal,
„ alzo wy, hebbende onze huizen en goe-
„ deren meeſt leggen in het open veld, by
„ eenen gevreesden opſtand, den eerſten
„ aanſtoot lyden zouden; en ook niemant
„ van ons, ja niemant in Nederland zyns
„ lyfs zeker is, zo men de Plakaaten, ten
„ ſtrengſte, wil hebben uitgevoerd; ſtaan-
„ de, in zulk een geval, elk bloot, voor
„ den haat van den eerſten kwaadaartigen
„ beſchuldiger. Wy bidden uwe Hoogheid
„ dan ootmoedigiyk, dat zy, zonder uit-
„ ſtel, iemant gelieve af te zenden aan den
„ Koning, met ernſtig verzoek, dat zyne
„ Majeſteit, in de gemelde zwaarigheden,
„ ten ſpoedigſte, gelieve te voorzien, door
„ het intrekken en te niet doen der Plakaa-
„ ten, maakende nogtans, by raade en be-
„ williging der algemeene Staaten, ande-
„ ren in derzelver plaatſe. Wy ſmeeken,
„ daarenboven, dat uwe Hoogheid, terwyl
„ de Koning deeze onze begeerte overweegt,
„ de Inquiſitie en Plakaaten, by voorraad,
„ buiten uitvoering ſtelt, tot dat zyne Ma-
„ jeſteit ander bevel geeven mogt. Betui-
„ gende wy, anderszins, wel ernſtelyk,
„ onſchuldig te willen gehouden worden aan
„ alle de kwaade gevolgen, die, uit het
„ verwaarloozen van deezen goeden raad,
„ zouden mogen ontſtaan. Wy hebben ons,
„ als getrouwe dienaars en vaſſalen des Ko-
„ nings, gekweeten van onzen pligt, zon-
„ der dien ergens in te buiten gegaan te
zyn,

„ zyn; waarom wy te vlytiger en te vuuri- FILIPS III.
„ ger bidden, dat uwe Hoogheid gelieve te 1566.
„ letten op ons verzoek, eer 'er meer on-
„ heil van kome. 't Welk doende, zal zy
„ wel doen (s)." Sommigen hebben geſchree-
ven, dat dit Vertoog opgeſteld was, door
Franciskus Balduinus, die de byeenkomſt,
te Breda, ook zou hebben bygewoond (t).
Doch hiervan is my niets zekers gebleeken.
De Landvoogdes, het Verzoekſchrift aan-
neemende, gaf voor beſcheid, dat zy 'er
agt op ſlaan, en binnen kort antwoorden zou.
Des anderendaags, ontboodt zy de Edelen
wederom ten Hove, die, zig, in dezelfde
orde, derwaards vervoegd hebbende, het
Verzoekſchrift te rug ontvingen, met eene Ant-
kanttekening van deezen inhoud: „ Dat woord
„ haare Hoogheid genegen was eene bezen- der Land-
„ ding aan den Koning te doen, die, ver- voogdes-
„ trouwdeze, op alles, goede orde ſtellen ſe.
„ zou, met naame op de verzagting der Pla-
„ kaaten, waaraan ook, al voor hunne komſt,
„ in den Raad, gearbeid was. Doch on-
„ dertuſſchen Inquiſitie en Plakaaten te doen
„ ſtilſtaan, ſtondt in haare magt niet. Ook
„ was 't ongerymd, 't Land zo lang zon-
„ der regel te laaten op 't ſtuk van den Gods-
„ dienſt. Nogtans wilde zy den Inquiſi-
„ teuren en Amptluiden van 't Geregt wel
„ doen aanſchryven, dat zy zig, in 't oe-
„ fenen van hun gezag, met alle beſchei-
„ denheid, zouden hebben te gedraagen.
„ Van

(s) Bor II. *Boek*, *bl.* 41 [58].
(t) Niceron Mem. *Tom.* XXVIII. *p.* 262. Biblioth. Belg. *Tom* I. *p.* 284.

Filips III. 1566.

„ Van de Edelen, beloofde zy zig eenen „ goeden wil, om 't Katholyk geloof zui„ verlyk te bewaaren, en zig zo ſtil en ze„ dig te gedraagen, als luiden van hunnen „ ſtaat betaamde (*u*)."

XV. Nieuw verzoek der Edelen.

De Edelen, op dit antwoord gemaadpleegd hebbende, vonden 'er zo weinig genoegen in, dat zy beſlooten, op den agtſten, een nieuw Verzoekſchrift in te leveren, welk inhieldt: „ Dat zy haare Hoogheid dank„ ten, voor zo ſpoedig een beſcheid: doch „ wel gewenſcht hadden, om eenige meer„ dere verzekering van de ruſt des Lands, „ het eenige dat zy zogten. Nademaal eg„ ter de magt haarer Hoogheid zo ver niet „ reikte, 't welk zy, met droefheid, ver„ ſtonden, en wel anders gewenſcht had„ den; zouden zy, in gevolge van haare be„ lofte, verwagten, dat beide de Inquiſi„ teurs en de weereldlyke Overheid zig, „ met meer beſcheidenheid, zouden gedraa„ gen. En aangezien zy hadden vaſtgeſteld, „ zig te voegen, naar 't gene zyne Maje„ ſteit, met bewilliging der Staaten, bera„ men zou, hoopten zy haare Hoogheid gee„ ne de minſte ſtof van ongenoegen gege„ ven te hebben: houdende zy voor rede„ lyk, dat elk, die eenigen oproer, of iets, „ dat 'er naar zweemde, aanving, naar ver„ dienſte, geſtraft werdt. Andermaal, be„ tuigdenze ook, zo hun Vertoog veragt „ werdt, en hierop eenige beroerte volgde, „ dat zy gehouden wilden zyn, ten volle vol„ daan

(*u*) Boek II. *Boek*, *bl.* 42 [59].

„ daan te hebben aan hunnen pligt. Ten be- Paus III.
„ sluite, baden zy ootmoedelyk, dat haare 1566.
„ Hoogheid alles ten beste wilde duiden,
„ alzo 't sproot uit zugt tot den dienst des
„ Konings en haarer Hoogheid, voor wier
„ voeten zy, op haar bevel, bereid waren
„ te sterven." Voorts, alzo hun ter ooren gekomen was, dat eenige kwaadaartigen hun Verzoekschrift reeds hadden doen drukken, en zy bedugt waren, dat het, veelligt, met eenige verandering, mogt worden verspreid, waardoor hun de lak van oproerigheid zou mogen worden aangewreeven; zo verzogten zy, dat het, van woord tot woord, door 's Konings Drukker, mogt worden gedrukt.

De Landvoogdes, de Edelen hebbende doen buitenstaan, en op hun voorstel, met de Heeren van den Raad, hebbende geraadpleegd, gaf hun, kort hierna, voor bescheid „ dat zy „ zig verzekerde, de Inquisiteurs en Over- „ heden daartoe te zullen konnen houden, „ dat 'er geene ergernis noch onheil ontstaan „ zou, zo 'er de Edelen slegts geene oorzaak „ van waren; waarvoor deezen, zo onder- „ ling, als by de gemeente, hadden zorg te „ draagen, en vooral, onder de hand, geene „ meer bondgenooten aan te zoeken (v)." Tweede Antwoord der Landvoogdesse.

Van 't bedryf der Edelen ten beste te duiden, repte zy geen woord; 't welk deezen zo verlegen maakte, dat zy, reeds vertrokken zynde, den Heere d'Esguerdes nog eens te rug zonden, om haare Hoogheid te verzoeken om eene verklaaring, dat zy, al wat 'er gedaan Zy weigert het gedrag der Edelen ten beste te duiden.

was

(v) Bor II. *Boek*, bl. 42 [60].

FILIPS III. 1566.

was hieldt gedaan te zyn, ten dienste Gods en des Konings. Doch de Hertogin antwoordde, dat zy zig 't oordeel over 't bedryf der Edelen niet aanmaatigde, welk beſt, door den tyd en hun gedrag, zou konnen geveld worden (*w*). De bondgenooten, kwalyk genoegd met dit antwoord; doch geene kans ziende, om 't verder te brengen, beſlooten te ſcheiden. Eenige Raaden hielden, midlerwyl, der Landvoogdeſſe voor, dat men hun eenige meerdere verzekering, omtrent het betoomen der Inquiſiteuren en Amptluiden, behoorde te geeven. 't Welk, ſedert, met bewilliging of onder oogluiking der Landvoogdeſſe, geſchied is. De Graaf van Hoogſtraaten, verzeld van *Berti*, Geheimſchryver der Landvoogdeſſe, vertoonde hun de Brieven, waarby den Inquiſiteuren en Overheden alle beſcheidenheid werdt aanbevolen, ten ware eenige openbaare ergernis gepleegd, of eenige daadelykheid aangevangen werdt. De Edelen, zig hiermede, naar 't ſcheen, laatende genoegen, vertrokken wederom uit Brusſel. Vooraf, hadden zy egter zekere orde beraamd en geteekend, waarby 't opperbeleid hunner zaaken, aan vier Hoofden, geſteld werdt, wien elk zou moeten gehoorzaamen. Ook noemdenze drie of vier Perſoonen, in ieder Provincie, die verſtand houden zouden met de Hoofden, te gelyk toeziende, dat de beloften der Landvoogdeſſe werden agtervolgd, en dat nergens eenige beroerte ontſtondt. Voorts, verbonden zy zig, geene ver-

De Edelen ſcheiden misnoegd.

ſtellen orde op hunne zaaken.

(*w*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.

verandering te zullen maaken in den Gods- dienſt, noch in de Regeeringe; maar het be- ſluit des Konings en der algemeene Staaten, geduldiglyk, te zullen afwagten (x). Filips III. 1566.

XVI. Oorſprong van den naam van *Geuzen*.

Doch onder 't gaan en keeren der Edelen, was hun de naam van *Gueux* en *Geuzen* aangewaaid, dien men gewoonlyk den bedelaaren geeft, en die, zo ſommigen willen (y), zo veel als *zonder zorg en kommer* betekenen zou: 't zy dat de Heer van Barlaimont hun allereerſt deezen ſcheldnaam hebbe aangewreeven, zeggende tegen de Landvoogdesſe „ dat zy, voor zulk een' hoop *Gueux* of „ ſchooijers, niet behoefde, bevreesd te „ zyn (z);" 't zy dat hun dezelve, door anderen, naar 't hoofd geſmeeten is, om de geringheid van hun genootſchap te beſchimpen. 't Was, inderdaad, bekend, genoeg, dat 'er, onder de verbonden' Edelen, veelen waren, die, hunne meeſte goederen verkwiſt of verlooren hebbende, een behoeftig leeven leidden, en welken nagegeven werdt, dat zy naar verandering jookten, om, by dezelve, hunnen ſtaat te verbeteren (a). De ſcheldnaam, dien men hun toewierp, werdt, ondertuſſchen, als iet waardigs, van hun aangenomen. Zy gaven elkanderen zelven deezen naam, en dronken, onder den zelven, op elkanders gezondheid. Ook droegenze gouden penningkjes, aan een rood lint of ſluier, om de onderſcheiden. Tekens, waaraan zig de Bondgenooten

(x) Bor II. *Boek*, *bl.* 43 [60].
(y) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(z) Bor II. *Boek*, *bl* 43 [61]. Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 211.
(a) Reyd I. *Boek*, *bl.* 1, 2.

Filips III. 1566. om den hals (*b*), vertoonende, aan de eene zyde, 's Konings beeldtenis, en aan de andere, een' bedelzak, door twee handen vastgehouden, met dit of diergelyk byschrift, *Fidelles au Roy, jusques a la beſace*, dat is, *den Koning getrouw, tot den bedelzak.* Anderen droegen een houten napje, aan een zilveren band, op de borst of aan den hoed: sommigen, uit het gemeen, een bedelaars klap in de hand (*c*). Op de napjes, stondt *Vivez les Gueux, lang leeven de Geuzen*, gesneeden (1): en op dat het een naar het ander geleeke, kleedden veelen zig in aschgraauw gewaad (*d*), zynde de verw van de kleeding der Bedelmonniken (*e*): aan alle welke tekens, de doorzigtigſten de beginſels der naderende beroerte bemerken konden.

XVII. De Staaten van Holland beſluiten een diergelyk verzoek als de Edelen te doen.

Het Vertoog der Edelen hadt, ondertusſchen, zo veel gerugts gemaakt, door 't gantſche Land, dat 'er de byzondere Staaten kennis van namen. In Brabant, Vlaanderen en Namen, beſloot men, eerlang, een Vertoog aan de Landvoogdeſſe te doen, genoegzaam van gelyken inhoud als dat der Edelen (*f*). In Holland, hadt men, uit Brieven der Landvoogdeſſe, in Lentemaand, aan alle de Steden

(*b*) Sentent. van Alva *bl.* 37, 48, 110, 160, 309.
(*c*) Sentent. ten tyde van Alva, *bl.* 294.
(*d*) BOR II. *Boek*, *bl.* 43 [61]. Sentent. van Alva *bl.* 48.
(*e*) METEREN II. *Boek*, *f.* 37 *verſ.*
(*f*) Reſol. Holl. 5 *Juny* 1566. *bl.* 22.

(1) De Penningkjes en napjes, van welken wy ſpreeken, worden nog, by de Liefhebbers van zulke zeldzaamheden, bewaard. Men vindtze afgebeeld, by G. VAN LOON, *Nederl. Hiſtorie-penningen*, I. Deel, bl. 83, 85.

den geſchreeven (*g*), reeds kennis gekree- Filips III.
gen, dat men, ten Hove, vreesde voor eeni- 1566.
ge opſchudding: waar tegen elk de wagt bevolen werdt. Doch toen men, naderhand, hier, het inleveren van 't Vertoog der Edelen en der byzondere Staaten vernomen hadt (*h*), en, ſedert, ook het openlyk prediken der Onroomſchen in Holland, zo wel als elders, was aangevangen (*i*), beſloot men, in Hooimaand, ook opſchorting van Inquiſitie en Plakaaten, en het inſtellen eener nieuwe orde op 't ſtuk van den Godsdienſt, by raade der algemeene Staaten, van de Landvoogdeſſe te verzoeken. Amſterdam alleen nam egter geen genoegen in dit beſluit (*k*). De geheime Raad hadt, kort na 't inleveren van 't Vertoog der Edelen, eene *Moderatie* of maatiging der Plakaaten ontworpen (*l*), die, ſedert, door de Landvoogdes, de Heeren, en die van den geheimen Raad zelven, verbeterd was: waarna Egmond en eenige anderen hadden voorgeſlaagen, om dezelve, by voorraad, vaſt te ſtellen en af te kondigen. Doch alzo ſommigen, hierop, verſtaan hadden, dat men, zonder uitdrukkelyken laſt des Konings, zo verre niet gaan mogt, en dat ook de maatiging zelve geen genoegen geeven zou, zoze, alleen op 's Konings naam, buiten bewilliging der algemeene Staaten, werdt ingevoerd; hadt men beſlooten, 't ontwerp

Ontwerp eener *Moderatie* of maatiging der Plakaaten.

(*g*) *By* Bor II. *Boek, bl.* 40 [57].
(*h*) Reſol. Holl. 21 *April* 1566. *bl.* 17.
(*i*) Reſol. Holl. 6 *July* 1566. *bl.* 26.
(*k*) Reſol. Holl. 15 *July* 1566 *bl.* 29.
(*l*) Viglius *ad* Hopperum Epiſt. VII. *p.* 359.

Filips III. 1566.

werp derzelve den Koning niet slegts, maar ook den Geregtshoven der byzondere Landschappen toe te zenden, en ten zelfden tyde, den byzonderen Stadhouderen last te geeven, om het den Steden onder hun bewind mede te deelen, en derzelver goeddunken daarop te verstaan (*m*). In gevolge van dit Besluit, hadt de Stad Amsterdam, onder andere Steden in Holland, by brieven der Landvoogdesse zelve van den tweeden van Bloeimaand, ook kennis gekreegen van de ontworpen Moderatie; schoon het ontwerp zelf, twee maanden laater, nog niet in Holland gekomen was. Haare Gemagtigden ter Dagvaart stemden, hierom, dat men alleenlyk een Afschrift van dit ontwerp behoorde te verzoeken, waarby men egter voegen mogt de bede, dat Holland niet boven andere Landen met de Inquisitie mogt worden belast. Doch men hieldt zig aan 't gevoelen der meerderheid, wordende *Otto van Egmond, Heere van Keenenburg*, die 't Verbond der Edelen getekend hadt, en *Adriaan, Heere van Mathenes*, uit de Hollandsche Edelen, en twee uit ieder der groote Steden, benevens den Advokaat, gemagtigd, om 't Vertoog der Staaten ten Hove in te leveren (*n*).

De Gemagtigden van Holland maaken eenige

Doch naauwlyks waren deeze Gemagtigden te Brussel gekomen, of zy vernamen, dat hun Vertoog daar reeds eenige dagen bekend geweest en gelezen was. De Raadsheer Coebel, die dit den Advokaat van den Einde

(*m*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(*n*) Resol. Holl. 15 *July* 1566. bl. 29, 30.

de hadt aangediend, hadt 'er zelfs bygevoegd „ hoe dit Vertoog bevonden was van gely- „ ken inhoud als het Verzoekschrift der E- „ delen, die men *Geuzen* noemde, en wel- „ ker bedryf, by den Koning, zo kwalyk ge- „ nomen was, dat zy gevaar liepen van in „ zyne hoogste ongenade te zullen verval- „ len." Voorts gaf hy in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedryf der Geuzen niet billykten, en zig dus ook aan gelyk gevaar met hen bloot stelden. En treedende in het onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hy aan „ dat 'er eene „ vryheid in begeerd werdt, die 't Land „ voor allerlei verleiders en kwaaddoeners „ open stellen moest: waarom het inkomen „ van vreemde Leeraaren, het openlyk pre- „ diken, de opschuddingen onder de ge- „ meente, en andere zwarigheden, die 'er uit „ te wagten waren, den Staaten zouden wor- „ den te last gelegd." Ten besluite, zeide hy „ dat hun Vertoog geene vrugt doen zou, „ alzo zy geen ander antwoord van de Land- „ voogdesse te wagten hadden, dan den Geu- „ zen reeds gegeven was (*o*)." Alle deeze redenen strekten, om de Gemagtigden van Holland af te schrikken van het inleveren van hun Vertoog. Ook bragtenze te wege, dat 'er eenige verandering in gemaakt werdt. De Presidént Viglius en de Graaf van Egmond zelf, dien zy 't, veranderd, vertoonden, vonden 'er egter geen genoegen in; maar hielden hun voor „ dat zy, met hun „ Ver-

Filips III. 1566. verandering in 't Vertoog der Staaten.

Egmond en Viglius neemen 'er geen genoegen in.

(*o*) Resol. Holl. 25. *July.* 1566. *bl.* 30.

FILIPS III. 1566.

„ Vertoog, den brand niet bluſſchen; maar „ veeleer nog meer ontſteken zouden. Dat „ men reeds, na hun beſluit tot het overle- „ veren van zulk een Vertoog, het openlyk „ prediken, in Holland, hadt zien beginnen. „ Dat het hun werk niet was, over de Pla- „ kaaten des Konings, te redentwiſten; met „ diergelyke redenen meer." Voorts onder- ſtonden zy „ wie de Staaten beſchreeven „ hadt, om op dit Vertoog te raadpleegen? Waarſchynlyk was dit door den Advokaat geſchied (*p*). Nog vroegenze „ hoe de „ Heer van Brederode in die Dagvaart ge- „ komen ware (2), en of men den Raad van „ Holland en den Stadhouder van 't houden „ derzelve, vooraf, kennis gegeven hadt?" Al het welke de Gemagtigden der Staaten zo verlegen maakte, dat zy 't verzoek om opſchorting der Plakaaten, en om 't raadpleegen der algemeene Staaten uit hun Vertoog lieten, en het dus, merkelyk veranderd, overleverden. De veranderingen werden, ſedert, door den Stadhouder, den Prinſe van Oranje, goedgekeurd (*q*). En zelfs, voor deeze reize, door de Staaten in den Haage, hoewel men 't den Gemagtigden gantſch niet wel afnam, dat zy hunnen laſt te

Zy leveren 't, nog meer veranderd, over.

't Welk de Staate hun

(*p*) *Zie* Reſol. Holl 26 *Maare* 1566. *bl.* 11.
(*q*) Reſol. Holl. 27, 28, 29, 30 *July* 1 *Aug.* 1566. *bl.* 32, 33, 34.

(2) 't Schynt, dat deeze den eerſten voorſlag, tot het inleveren van het Vertoog, aan de Staaten van Holland gedaan hadt. Hy en de Graaf van Egmond werden, in gevolge van een Beſluit, eerſt voor drie jaaren genomen, op alle algemeene Dagvaarten van Holland, onder de Edelen, beſchreeven. *Reſol. Holl.* 22 May 1563. bl. 13.

te buiten waren gegaan, en 't ook zeer vreemd vondt, dat het Vertoog reeds ten Hove bekend was geweeſt, eer de Gemagtigden daar zyn konden. Men verbondt, hierom, elkanderen, de Beſluiten der Vergaderinge geheimer te houden. Ook werdt verklaard, dat de Gemagtigden der Staaten, als vertoonende de Staaten zelven niet, voortaan, den laſt, hun medegegeven, niet zouden hebben te overſchryden (r). Het antwoord der Landvoogdeſſe op het Vertoog van Holland ſchynt niet gunſtig geweeſt te zyn; doch ik vind niet aangetekend, waarin het beſtaan hebbe (s). Filips III. 1566. niet wel afneemen.

XVIII. Ondertuſſchen was, al terſtond na 't ontwerpen der Maatiging, beſlooten, Joan van Glimes, Markgraaf van Bergen, en Floris van Montmorenci, Heer van Montigni, met herzelve, naar Spanje te zenden, om 's Konings goedduncken daarop te verſtaan (t). Zy ſtonden reisvaardig, toen Bergen, zyn been in de kaatsbaan bezeerende, voor eenen tyd, verhinderd werdt, de reize te doen (u). Montigni trok, derhalve, vooruit; doch vernam, uit den Spaanſchen Gezant te Parys, zo veel van 's Konings misnoegen over 't Verzoekſchrift der Edelen, dat hy berouw kreeg van 't aanvaarden des Gezantſchaps. Zig egter met geene uitvlugten dorvende behelpen (v), vervorderde hy zyne reize Bergen en Montigni naar Spanje gezonden.

(r) Reſol. Holl. 23 *Aug.* 1566. *bl.* 38.
(s) Reſol. Holl. 5, 23 *Aug.* 1566. *bl.* 36, 39.
(t) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76.
(u) Bor II. *Boek*, *bl.* 44 [62].
(v) Hooft III. *Boek*, *bl.* 80.

FILIPS III. 1566.

ze, en kwam, in Zomermaand, aan, te Madrid (*w*). Bergen volgde hem eerlang. Doch 't heeft geen van beide mogen gebeuren, hun Vaderland weder te zien.

's Konings ſchryven.

Filips, vooraf verwittigd, door de Landvoogdeſſe, van hunne komſt (*x*), hadt, nog vroeger, kennis gekreegen van 't ongenoegen van Oranje en Hoorne, die onderrigt waren, dat men hen, by den Koning, valſchelyk bedraagen hadt; en hierop geantwoord, dat hy hen onder zyne voornaamſte en getrouwſte vaſſalen rekende. Voorts hadt hy, op nieuws, beloofd, ten ſpoedigſten herwaards te zullen keeren, der Landvoogdeſſe egter, op 't ernſtigſt, aanbeveelende de bewaaring van 't Katholyk geloof, door de bekwaamſte middelen, zonder dat de algemeene Staaten vergaderd werden. De Koning hieldt deeze vergadering zo ſterk tegen, ten deele, om dat hy den Staaten de eer niet geeven wilde, van hun, op 't ſtuk der Plakaaten, welk hy oordeelde zyne Hoogheid te betreffen, te raadpleegen, ten deele, om dat hy wel wiſt, dat de voornaamſten tot zagtheid neigden, 't welk, als zy vergaderden, bekend moeſt worden onder 't volk, en geſchaapen ſtondt oproer te verwekken. De belofte van 's Konings overkomſt werdt voor het trooſtelykſte deel van zyn ſchryven gehouden. Ook werdt zy den voornaamſten Steden bekend gemaakt (*y*). Doch men vlei-

Hy verbiedt de algemeene Staaten te vergaderen.

de

(*w*) METEREN II. *Boek*, *f.* 18.
(*x*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(*y*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76, 77.

de 'er zig te vergeefs mede. Zy werdt nimmer voltrokken.

Filips III. 1566.

XIX. Handeling van Bergen en Montigni in Spanje. Inhoud van 't Ontwerp der Moderatie.

De Nederlandsche Gezanten werden, in Spanje, in 't eerst, minzaamlyk bejegend. Montigni hadt, zo dra hy aangekomen was, den Koning zynen last geopend, die in *twee* punten bestondt. „ *Eerstelyk*, moest hy het „ afschaffen der Inquisitie en de maatiging „ der Plakaaten verzoeken (z), volgens het „ ontwerp, te Brussel gemaakt, welk hierop „ uitkwam. Dat de Leeraars, bewindsluiden, „ schryvers en aanhouders van vergaderingen van den onroomschen Godsdienst, benevens zulken, die openbaare ergernis gaven en hoofden der nieuwe Leere herbergden, met de galge, gestraft zouden „ worden, en hunne goederen verbeurd, „ daar 't de Handvesten gedoogden. Die hunne Kettery verzaakten zouden 't zwaard „ krygen, en hunne Erfgenaamen hunne „ goederen. Aan gemeene en boetvaardige „ Ketters, zou genade beweezen; doch de „ onboetvaardigen zouden, met ballingschap, „ gestraft worden, blyvende deezen nogtans „ hunne goederen bezitten, mids zyze hunnen wettigen erven nalieten: maar zy zoudenze verbeuren, zo zy ondernamen andere Ingezetenen te verleiden. De Herdoopers alleen, geen berouw toonende, „ zouden hunne goederen verbeuren, daar „ verbeurte plaats hebben kon. Daar 't anders gelegen ware, zoudenze terstond aan „ hunne erfgenaamen vervallen. Hervallen' „ Ket-

(z) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.

FILIPS III. 1566. „ Ketters, mids op nieuws berouw toonende, zouden met ballingſchap geſtraft worden; doch Herdoopers, in zulk een geval, „ niet zagter dan met de dood (*a*)." Montigni bragt de meening der Staaten van Vlaanderen, Artois en Henegouwen met zig, op 't ſtuk der Maatiging: die der Staaten van Luxemburg, Namen en Doornik werdt hem nagezonden. Doch 't oordeel der Geregtshoven kwam niet in Spanje: en dat der Staaten van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland werdt nimmer gevraagd.

Streeken, om de Staaten de Maatiging te doen goedkeuren.

In 't vorderen van 't gevoelen der andere Staaten, waren, volgens gewoonte, de geringſten en dienſtbaarſten, gelyk Henegouwen en Artois, eerſt aangemaand; op dat men de voornaamſten, vooral die van Vlaanderen, te ligter winnen zou (*b*): vallende het aanſtootelyker tegen te ſpreeken, 't geen anderen reeds hebben toegeſtemd. Ook hadden ſommige Staaten de beraamde maatiging gelyk verworpen, begeerende zig aan de Plakaaten te houden, zo alzoe lagen. Anderen hadden dezelven, met eenige verandering, goedgekeurd (*c*). Doch als 't gemeen de lugt kreeg van de middelen, welken men gebruikt hadt, om de Staaten in te leiden, vreesde elk, dat men de Landzaaten, door eene zogenaamde verzagting der Plakaaten, zogt te verſtrikken: en noemde men, omtrent deezen tyd, de Maatiging of *Moderatie*, ſchimpswyze, *Moorderatie* (*d*). Montigni hadt egter bevel, om een

die den naam van *Moorderatie* krygt.

(*a*) BOR II. *Boek*, *bl.* 45 [64].
(*b*) METEREN II. *Boek*, *f.* 38.
(*c*) HOPPERUS *Lijw* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(*d*) METEREN II. *Boek*, *f.* 38.

een ontwerp, welk hier zo weinig genoegen gaf, in Spanje, te doen goedkeuren. Het *tweede* hoofdpunt van zynen laſt beſtondt, in het verhandelen van verſcheiden' byzonderheden, met naame „ van het wantrouwen, „ tuſſchen zyne Majeſteit en veele Nederlandſche Staaten, van de veranderingen „ in den Raad van Staate, eertyds door den „ Graave van Egmond voorgeſlaagen, en „ van 's Konings reize naar de Nederlanden." Terwyl hy en Bergen, die na hem kwam, in Spanje handelden, namen zy, nu en dan, de vryheid van 's Konings Raaden voor te houden „ dat de opſchuddingen in „ de Nederlanden, voornaamlyk, ontſtaan „ waren uit de Brieven zyner Majeſteit, op „ 't ſtuk der Inquiſitie en Plakaaten. Dat „ de kwaal niet te helpen ware, zo men de „ Inquiſitie niet afſchafte, en de ontworpen' „ maatiging en eene algemeene vergiffenis „ toeſtondt. Of de Bondgenooten, die alles „ by raade der algemeene Staaten wilden afgedaan hebben, dan nog te vrede zouden „ zyn, konden zy niet verzekeren. Dit wel, „ dat de Heeren" meenende Oranje, Egmond, Hoorne en miſſchien nog een of twee „ beſlooten hadden, zo de Koning hierin bewilligde, zig te bevlytigen, om de beroerten, of door onderhandeling van eerlyke „ luiden, of zelfs, zo 't noodig ware, door „ de wapenen, te ſtillen. Ook behoefde zyne Majeſteit zig dan met de reis naar Nederland niet te verhaaſten, konnende dezelve veilig verſchooven worden, tot dat „ de

Filips II. 1566.

Oorzaak der Beroerten, naar 't begrip der Gezanten in Spanje.

Filips III. 1566. „ de ruſt herſteld ware." Doch hierop werdt geantwoord „ dat de Koning niets geſchree-
Wat 's Konings Raad hier tegen heeft. „ ven hadt, dan 't gene op reden ſteunde: „ en zo iemant zyn misnoegen, met dit ſchry- „ ven, zogt te verſchoonen; moeſt zulks niet „ zyner Majeſteit geweeten worden, maar „ hun, die 't afkondigen der Brieven, bui- „ ten 's Konings laſt en tegen 't goeddunken „ van den geheimen Raad, hadden doorge- „ dreeven. Konden, daarenboven, de Hee- „ ren de beweegingen ſtillen, wanneer de „ Koning in de drie voorgeſtelde punten be- „ willigd zou hebben; zy konden 't ook te- „ genwoordig doen, zonder dat men eene „ Vergadering der algemeene Staaten, waar- „ toe de Koning, in zyn afzyn, niet kon be-
Weder-antwoord der Gezanten. „ willigen, noodig hebben zou." De Gezan- ten brugten hiertegen wederom in „ dat, „ zonder de genoemde drie punten, affchaf- „ fing der Inquiſitie, maatiging der Plakaa- „ ten en eene algemeene vergiffenis te ver- „ werven, de Heeren middel noch wil had- „ den, om de wapenen op te neemen tot ſtil- „ linge der beroerten; maar zig dagten te „ houden elk op zyn huis, ziende zig zo wei- „ nig geagt by den Koning; of liever by de „ Spanjaarden; die, alle anderen ſtootende „ uit den raad des Konings, zig bedunken „ lieten, de Nederlandſche Heeren, even „ als die van Milaan, Napels en Sicilie, te „ zullen kunnen vervoogden: 't welk, ſtaande „ hun, in geenerlei wyze, te verdraagen, ge- „ weeſt was en nog was de eenigſte of de „ voornaamſte oorzaak der zwaarigheden en

„ op-

„ opſchuddingen (*e*)." Men kan ligtelyk bevroeden, hoe zulke taal, ſmaakende naar de oude Nederlandſche rondigheid, den Hovelingen in de ooren geklonken hebbe. Ook heeft zy, ongetwyfeld, den Koning misbaagd. De handel der Gezanten ſlaagde kwalyk, en werdt lang ſleepende gehouden. Middelerwyl, hadt de Landvoogdes, op den derden van Hooimaand, een Plakaat in 't licht gegeven, meeſt ontworpen naar den beraamden voet van maatiging (*f*): doch verſcheiden' Steden, onder anderen Antwerpen, hadden geen herts genoeg, om het af te kondigen. In Holland, ſchynt zulks nogtans geſchied te zyn (*g*). Filips III. 1566. Plakaat op den voet van 't Ontwerp der Moderatie.

't Misnoegen der Grooten en Edelen over de Inquiſitie en Plakaaten was, ſedert twee of drie maanden, zo rugtbaar geworden, door 't gantſche Land, dat de onroomſchen, zig verlaatende op de gunſt en hulpe van de aanzienlykſten, alomme 't hoofd begonden op te ſteeken. Men hadt, tot hiertoe, heimelyk, in byzondere Huizen, gepredikt; doch, in Zomermaand, begon men 't openlyk te doen, eerſt in Walſchvlaanderen en Artois, omtrent Doornik, S. Omer, Yperen, Ryſſel en andere Plaatſen: daarna in Brabant, en eindelyk ook, in Hooimaand, in Holland, en in 't Stigt van Utrecht. Voorts in Zeeland, in Gelderland, in Friesland, en in de overige Nederlanden (*b*). Sommigen giſſen, dat XX. Aanvang der openbaare Preeke.

(*e*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 79, 80.
(*f*) *Zie het by* Bor II. *Boek, bl.* 51 [72].
(*g*) Repert. der Plak. *bl.* 126.
(*h*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 80.

Filips III. 1566. dat de Edelen, zig ziende in ongenade vervallen, 't Gemeen, uit vertwyfeldheid, hiertoe hebben opgehitst (*i*). Doch 't is waarschynlyker, dat beide Edelen en Gemeente den Koning vryheid van Godsdienst hebben willen afdringen, eer de maatiging stand greepe, waardoor haar de deur voorgoos gesloten stondt te worden (*j*). De onroomschen vergaderden eerst in Bosschaadjen, daarna in 't open veld: in den beginne ongewapend; doch toen men hen dreigde, of stoorde, kwamense, gewapend met zinkroers en zydgewoer, en eerlang zelfs met bussen en hellebaarden, ter preeke (*k*). De tyd en plaats der preeke werdt, of in stilte, onder de goedgunners, of zelfs openlyk, by aangeplakte Briefjes (*l*), bekend gemaakt: wanneer 't volk, by duizenden, uit de naaste Steden, ter gehoor kwam. De Leeraars waren, gedeeltelyk, uit Frankryk herwaards gekomen, en predikten in de Walsche taale. Doch eerlang werden 'er anderen ontbooden, van Embden, alwaar de Hervorming, voor eenige jaaren, ingevoerd was; en ook van andere Plaatsen. Verscheiden' Priesters en Geestelyken hier te Lande verlieten ook hun gewoonlyk gewaad, en predikten de Leer der Hervorminge, in hunne Kerken, zo lang men 't hun toeliet (*m*). Ook deeden zig eenige vroome Handwerksluiden op, om 't volk te leo-

(*i*) *By* HOOFT III. *Boek, bl.* 83.
(*j*) FR. JUNII Vita *p.* 16, 17. *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 303.
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epist. X. *p.* 366.
(*l*) Sentent. van Alva *bl.* 49, 295.
(*m*) Sentent. van Alva *bl.* 99, 164, 298, 384, 385, 387, 388.

leeren en te vermaanen (*n*). De Vergaderin- Filips III.
gen, die dikwils zeer talryk waren, werden 1566.
zeldzaamer gehoord, na dat men begonnen
hadt, dezelven gewapend by te woonen. Ook
ſtonden 'er ſchildwagten op de toegangen,
die van den minſten onraad, by tyds, kennis
gaven; en daarenboven hun werk maakten,
om de voorbygangers te nodigen tot de
preeke, en den weg derwaards aan te wy-
zen. De Predikant leerde, veeltyds, van
eenen wagen, waarop men eene ſoort van
een' Predikſtoel, inderyl, wiſt toe te ſtel-
len (*o*). Somtyds, werdt hem de ſtoel, door
de yverigſten, nagedraagen, boven welken,
een zeil geſpannen werdt, om hem voor den
regen en heete zomerzon te beſchutten (*p*),
terwyl 't volk beneden den wind van hem
werdt geplaatſt, om te beter te konnen hoo-
ren (*q*). Buiten Antwerpen, was, op meer buiten
dan één plaats, reeds in 't laatſt van Zomer- Antwer-
maand, verſcheiden' reizen, openlyk gepre- pen.
dikt, met zo groot een' toeloop, dat de Wet-
houderſchap, zig onmagtig vindende, om
denzelven te beletten, en voor erger bedugt,
eerſt de Landvoogdes zelve, en daarna van
haar een ander aanzienlyk Perſonaadje ver-
zogt, in de Stad te komen, om orde te ſtel-
len tegen verdere beroerte. Vrouw Marga-
reet bewoog hiertoe, met veele moeite, den
Prins van Oranje, die, voerende, van wege
zyn geſlagt, den titel van *Erfburggraaf van*
Ant-

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 179, 233.
(*o*) BURGUND. *Libr.* III *p.* 159.
(*p*) Sentent. van Alva *bl.* 272, 450.
(*q*) Memor. van L. J. REAAL *by* BRANDT, I. *Deel*, *bl.* 335.

Libr. III. 1566. *Antwerpen*, den dertienden van Hooimaand, aldaar zyne intreede deedt. De Heer van Brederode, zig toen te Antwerpen bevindende, was, van eenige bondgenooten en burgeren verzeld, hem te gemoet gereeden, terwyl hem de gemeente, met een geduurig geroep van *Vivez les Gueux*, verwellekomde (*r*). De Prins hoorde, terſtond, de klagten, die Wethouders en Gemeente over elkanderen deeden. Eerlang, bezoldigde hy twaalfhonderd waardgelders uit de Burgerye, tot verzekering van de ruſt der Stad. Ook bewoog hy een groot gedeelte der Kalviniſten tot het afleggen van 't geweer, hun voorhoudende de onbetaamlykheid van zig te gelyk ter preeke en in de wapenen te vinden. De Lutherſchen ſchynen zig zo verre niet te hebben laaten brengen. Ook rees 'er, onder die van Kalvyns gevoelen, op het minſte gerugt, zo veel agterdogt, dat zy, naderhand, verſcheiden' reizen, met meer geweers, ter preeke gingen. Oranje wiſt egter, door onvermoeide poogingen, de ruſt, meer of min, in de Stad, te herſtellen (*s*). Doch terwyl hy zig hier ophieldt, was de openbaare preeke ook in de voornaamſte Plaatſen van zyn Stadhouderſchap aangevangen. De Graaf van Kuilenburg liet, in de Kerk zyner Stad, ſedert eenigen tyd, door zekeren Leeraar, *Gerardus* genoemd, de Hervormde Leer prediken. Veele Hollanders, hier, meer dan eens, ter gehoor zynde geweeſt, gaven, eindelyk, in

in Holland en wel eerſt

(*r*) Hoppervs *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 90.
(*s*) Boxhk *Boek*, *bl.* 49 [69]- 54 [77].

in den aanvang van Hooimaand, elkanderen in bedenking, of 't niet haaſt tyd werdt, ook in Holland, met de openlyke preeke, te beginnen. Zes Burgers van Amſterdam, *Reinier Kant*, *Frank de Waal*, *Kornelis Janszoon Koſter*, *Albert Heyes*, *Willem Floriszoon* en *Laurens Jakobszoon*, in de gouden reaal op 't water, raadſlaagden hier over, buiten de Sint Antonis poort, tuſſchen de Stad en Houtewaal, aan den Y-kant, in 't riet, met den Leeraar *Jan Arendszoon*, mandemaaker zyns handwerks, die, nevens *Pieter Gabriel*, de hervormde Gemeente in Holland, eenigen tyd, in 't heimelyk, bediend hadt. Jan Arendszoon hadt zig te Alkmaar onthouden; doch was nu van Embden, werwaards hy, vervolgd wordende, geweeken was, wederom ontbooden, naar Amſterdam. Hier hadt Gabriel, eenigen tyd, in zyn Huis, in de Engelſche ſteeg, des Zondags, den Heidelbergſchen Katechismus verklaard, voor eene kleine Gemeente. Doch nu was hy naar elders vertrokken. Jan Arendszoon en de zes burgers beſlooten, na ryp overleg, de preeke in Holland ook te beginnen; doch vooreerſt niet omtrent Amſterdam, daar de Wethouderſchap zo ſtreng was tegen de Ketters, dat de Stad, omtrent deezen tyd, den naam van *Moorddam* kreeg (*t*). De eerſte preek werdt, door hem, gedaan, by Hoorn, op den veertienden van Hooimaand (*u*). Des Zondags daaraan, den eenentwintigſten, werdt, voor de

Filips II. 1566.

by Hoorn.

Voorts buiten Haarlem.

(*t*) Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 313, 316, 317.

(*u*) Velius Hoorn, *bl.* 295.

Filips III. 1566.

de tweede reize in Holland, openlyk gepredikt, even buiten Haarlem, by 't Huis te Kleef, onder 't gebied des Heeren van Brederode; daar Reinier Kant, Laurens Jakobszoon Reaal, *Kornelis Willemszoon Hooft*, *Aagt Kornelis*, zyne Dogter, *Jan Janszoon Smid* en veele andere Amsterdammers tegenwoordig waren; die, t'huis gekomen, openlyk erkenden, dat zy ter preeke waren geweest, zonder dat 'er hun, voor dien tyd, eenig leed over wedervoer (*v*). Ten zelfden dage, als men by 't Huis te Kleef gepredikt hadt, waartoe, meent men, *Willem van Zonnenberg*, Baljuw en Rentmeester van Brederode, en *Lancelot van Brederode*, Bastaardbroeder van Heere Henrik, benevens *Fredrik van Egmond*, de voornaamste aanleiding gegeven hadden (*w*),

en Alkmaar

hadt Jan Arendzoon buiten Alkmaar geleerd; vanwaar hy, des anderendaags, te Haarlem gekomen, nog eens, by 't Huis te Kleef, predikte, voor eene talryke menigte; alzo men de poorten der Stad nu ongeslooten liet, die, 's daags te vooren, digt gehouden waren.

en eindelyk buiten Amsterdam,

Eerlang, waagde men 't ook, omtrent Amsterdam, te prediken. Dit geschiedde, insgelyks, door Jan Arendszoon, den laatsten van Hooimaand, niet verre van de Haarlemmer Poort, regt over 't Karthuizers Klooster, ter plaatse, de *Rietvink* genoemd, op 't buitendyks Voorland, in de derde kamp (*x*). Ik vind,

(*v*) Memor. van REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 319, 321.
(*w*) Sentent. van Alva *bl.* 59, 61.
(*x*) Memor. van REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 322, 323, 325. *Zie ook* ADR. PAUW Relaes *by* BOR Arch. Stukk. IV. *Deel*, *bl.* 3.

vind, in zekere aantekening, de Gereformeerde Diakonie deezer Stede betreffende, dat 'er, onder deeze eerſte preeke, door *Kornelis van Teilingen*, Diaken, twee-entwintig guldens verzameld werden. Het prediken op de Rietvink en naderhand op de laſtaadje, aan den Y-kant, genoegzaam onder de Stad, werdt, in de volgende maand, eenige reizen hervat. De Schout *Pieter Pieterszoon* poogde de tweede byeenkomſt te ſtooren; doch 't rot ſchutters, dat de dagwagt hadt aan de Haarlemmer Poort, belette het hem. Men toog hier, na deezen, ook gewapend ter preeke: die de Schout toen ongeſtoord liet. Ten zelfden tyde, werdt 'er ook, op verſcheiden' Plaatſen in Waterland, gepredikt: alzo 'er, ſchier dagelyks, meer Predikanten in Holland kwamen. Den vyfentwintigſten van Hooimaand, hadt *Pieter Korneliszoon van Alkmaar* ook, by Enkhuizen, in 't openbaar geleerd (*y*). Wat laater, predikte Pieter Gabriel, aan de Hoornbrugge, tuſſchen Delft en den Haage, op eene plaats, de *Ruiterkamp* genoemd: welke vergadering men vindt, dat, door Diderik Sonoi, *Jan* en *Gilaen Zegers van Waſſenhoven*, en anderen uit de verbonden' Edelen, is bygewoond (*z*). Eerlang predikte men, in den Haage zelven, zo in 't Voorhout, als op den Vyverberg (*a*), en zelfs voor 't Huis van den Preſident van den Hove, Meeſter *Kornelis Suis*, die 't door een glasvenſter aanzag; doch niet

Filips III. 1566.

Voorts buiten en in den Haage en elders.

(*y*) Memor. van Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 326, 327, 328, 332.
(*z*) Sentent. van Alva *bl.* 37, 52.
(*a*) Sentent. ten tyde van Alva *bl.* 265, 267, 270.

PHILIPS III. 1566. niet beletten kon, wordende de Vergadering beſchermd, door eene menigte gewapende Delftſche ſchutters (*b*). Even buiten Utrecht, en op verſcheiden' Plaatſen in 't Stigt, ving men ook aan, openlyk te leeren, in 't begin van Oogſtmaand. Buiten Dordrecht en Gouda, zogt men 't insgelyks te doen; doch uit deeze Steden, kwam niemant ter gehoor; waarom 't hier, voor deez' tyd, agterbleef (*c*). Maar buiten Gorinchem, werdt, naar 't ſchynt, al in Hooimaand, op een' Waard van den Graave van Hoorne, en ook elders, gepredikt. *Adriaan van den Heuvel Dirkszoon*, Burgemeeſter der Stede, en een groot getal van burgeren waren hier der Hervorminge toegedaan (*d*). Ook ondernam men, buiten Leiden, te Rynsburg, te Wadding, en elders daaromtrent, te prediken: waartoe, *Jakob*, *Heer van Wyngaarden*, gehouden werdt, de meeſte aanleiding te hebben gegeven (*e*). Te Middelburg, heeft de Predikant *Willem van Hoorn*, onder de begunſtiging van verſcheiden' Leden der Regeeringe, al vroeg, in 't openbaar geleerd. Ook predikte men, in eene Zoutkeet van de *Weduwe Baſtiaan Matthyszoon*, op den dyk, buiten Arnemuiden: voorts, te Veere, te Vliſſingen, te Zierikzee, te Thoolen, en op veele andere plaatſen in Zeeland (*f*). Wy maaken geen byzonder gewag van de Steden der andere Nederlanden, alwaar, ten deezen zelfden tyde

By Dordrecht en Gouda mislukt het.

(*b*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 329.
(*c*) REAAL *als boven*, *bl.* 330.
(*d*) Sentent. van Alva *bl.* 86, 89, 326, 330.
(*e*) Sentent. van Alva, *bl.* 48, 166.
(*f*) Sentent. van Alva *bl.* 63, 103, 104, 105, 106, 177, 178, 230.

de, de openbaare preeke begonnen werdt. Filips III. 1566.

De Koning, de tydingen deezer nieuwigheid, de eene na de andere, gekreegen hebbende, hieldt raadvergadering op raadvergadering, zo te Madrid als in 't Boſch van Segovia, met den Hertog van Alva, den Graave van Feria, *Antonio de Toledo*, Grootmeeſter der Orde van S. Jan, *Jan Manriquez de Lara*, Groot-hofmeeſter der Koninginne, *Ruy Gomez*, Prins van Eboli, *Lodewyk de Quichada*, Groot-ſtalmeeſter van Prins Karel, benevens den Raadsheer Tisnacq, benoemd tot Preſident van den geheimen Raad in Nederland, Hopperus, 's Konings Zegelbewaarder, en den Geheimſchryver Courteville (*g*). Hier werdt, eerſt, op de kwaal, en derzelver oorzaaken, en daarna, op het geneesmiddel der kwaale, gelet. „ De kwaal werdt, door ſommigen, geoordeeld geſprooten te zyn, uit „ het misnoegen van een of twee Perſoonaadjen, die den klem der Regeeringe in han„ den zogten te krygen, om daarna vryheid „ van Godsdienſt, of openlyk, of voor elk „ in zyn huis in te voeren. Dit was te ſpeu„ ren aan de treden, reeds tot bereiking van „ dit oogmerk gedaan: van welken de eerſte „ was het weeren van den Kardinaal van „ Granvelle; de tweede Egmonds reis naar „ Spanje: welken geen van beide beantwoord „ hebbende aan hun oogmerk, warenze voort„ geſchreeden tot den derden trap, het Ver„ zoekſchrift der Edelen, die, bloedverwan„ ten of dienaars der misnoegde Heeren zyn„ de,

XXI. Raadpleegingen in Spanje, over de beweegingen hier te Lande.

Oorzaak dier beweegingen, naar 't oordeel des Spaanſchen Raads.

(*g*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* IV. *p.* 87.

FILIPS III. 1566. „ de, ligtelyk lieten raaden, wiens werktuigen zy waren. Hierby was, laatſtelyk, „ de vierde trede gekomen, 't gezantſchap „ van Bergen en Montigni, welker laſt, in „ deszelfs *eerſte* hoofdpunt, genoegzaam overeenkwam met het Verzoekſchrift der „ Edelen. Het *tweede*, betrof, *eerſtelyk*, het „ wantrouwen tuſſchen den Koning en eenigen zyner vaſſalen, waarvan zyne Majeſteit egter dikwils geſchreeven hadt, dat „ hem niets bewuſt was, en *ten anderen*, de „ verandering in den Raad van Staate, of „ liever in de algemeene Regeering der Nederlanden, daar, in de *derde* plaatſe, de overkomſt zyner Majeſteit bykwam, die niet „ begeerd werdt, dan na dat al 't andere zou „ zyn toegeſtaan. Doch, met het dringen „ op het een en 't ander, deedt men duidelyk zien, dat men 't op het verkrygen van „ den klem der Regeeringe en vryheid van „ Godsdienſt gemunt hadt. Wanneer men „ hierby nu aanmerkte, dat de Heeren niet „ ſlegts een onderling verbond hadden aangegaan; maar ook de Edelen, en laatſtelyk „ de Ketters zelven, waaruit de openbaare „ preeke geſprooten was; hadt men te wagten, dat 'er, by de vier gemelde treden, „ eerlang een vyfde ſtondt te worden gevoegd, van welke verdere uitſpoorigheid „ te dugten was." Komende vervolgens tot het geneesmiddel, zeide men „ dat 'er tweederlei was, een waar en een gewaand: welk „ laatſte, als gevaarlyk, geſchuwd, terwyl „ het eerſte alleen gebruikt moeſt worden. „ 't Schyngeneesmiddel was, door de ge-

Middel omze te ſluiten.

„ zan-

„ zaaken, voorgeſlaagen, en beſtondt in het vernietigen der Inquiſitie, dat de agtbaarheid des Konings, des Paufen en der heilige Kerke niet gedoogen kon; in het maatigen der Plakaaten, dat alle misdaaden van verzuim, als niet ter Kerke of ter misſe gaan, ongeſtraft liet; en in het verleenen eener algemeene vergiffenis, die Leeraars en oproermaakers influiten zou, en derhalve, zo min als de twee andere punten, kon worden ingewilligd. Het eenige waare geneesmiddel dan beſtondt in 's Konings reis naar Nederland, die, zonder uitſtel, moeſt worden ondernomen. Hierdoor, zouden de onheilen, die men nog vreesde, konnen worden verhoed. De Koning, van zyne vaſſalen met eerbied ontvangen zynde, zou alle gemaakte verbonden konnen doen verbreeken: voorts orde ſtellen op den Godsdienſt, en daarna overleggen, of 'er eenige verandering, in de Plakaaten en in de Raaden van Regeeringe, zou behooren te worden gemaakt. Vooraf, moeſt men, mids 't ſtuk meeſt de eere Gods en der waare Kerke betrof, door gebeden en ommegangen, 's Hemels zegen tragten te verwerven; terwyl de Koning zig moeſt blyven voorſtellen, de Nederlanders vaderlyk te handelen, en de regtvaardigheid te paaren met de barmhertigheid (*b*)." Filips III. 1566.

Filips, verklaarende, tot dit laatſte, volkomen gezind te zyn, beſloot, ſedert, geheel over- XXII. Filips beſluit tot de reize

(*b*) Hopperus *Lib.* III. *Ch.* IV. *p.* 81.

Filips III. 1566. herwaards.

overeenkomstig met deezen raad, de reis herwaards aan te neemen. Doch alzo hy niet voor den winter vertrekken kon, en de reis ter zee, door den Oceaan, ook te gevaarlyk geoordeeld werdt, moestze uitgesteld worden tot in 't voorjaar. Men vreesde zelfs nu reeds in Spanje, dat de oproerigen zig mogelyk van 't Eiland Walcheren, daar de Koning zou moeten landen, zouden konnen meester maaken; waarom goedgevonden werdt, dat zyne Majesteit, de Middellandsche zee zynde overgesteken, verder te lande herwaards trekken zou. Van al 't welke de Landvoogdes, by Brieven van den Koning, terstond, kennis gegeven werdt (*i*).

Wat hy, op de Inquisitie, Plakaaten en algemeene vergiffenis, beraamt.

Midlerwyl, hadt hy, op de drie punten, by eigen monde, in den Raad, vastgesteld: „ Dat de Pausselyke Inquisitie mogt geschort „ blyven, mids de gewoone Bisschoppelyke „ haare kragt behieldt. Dat men, in Nederland, „ een nieuw ontwerp van maatiging der Plakaaten mogt opstellen, waarby 's Konings „ agtbaarheid en 't Roomsch geloof bewaard „ werdt, zullende hy dan, hierop, de vereischte orde beraamen. Dat ook de Landvoogdes vergiffenis zou mogen verleenen „ aan de Bondgenooten alleen, of ook aan „ anderen, naar dat zy 't raadzaam vondt, „ mids deezen niet geregtelyk van misdaad „ overtuigd waren. Dat zy egter voor het „ toestaan deezer drie punten, verzekering „ hebben moest, dat de Heeren, zig hiermede laatende genoegen, voortaan de behou-

„ de-

(*i*) Hopperus *Libr.* III. *Ch.* V. *p.* 18.

„ denis van den Godsdienſt en 's Lands ruſt, Filips III.
„ uit al hun vermogen, behertigen zouden. 1566.
„ Voorts moeſten alle verbonden, ſamen-
„ komſten, preeken en openbaare ergernis-
„ ſen worden afgeſchaft, of zo de weder-
„ ſpannigen hiertoe niet konden worden ge-
„ bragt, en daarentegen de wapenen opna-
„ men, mogt de Landvoogdes zig van de
„ Benden van Ordonnantien en van de ge-
„ woone bezettingen dienen, ter haarer be-
„ ſcherminge. Des noods, mogt zy zelfs
„ een genoegzaam getal van waardgelders
„ aanneemen, over dezelven zulke Hoofd-
„ luiden ſtellende, als zy zelve bekwaamſt
„ oordeelde (*k*)."

Met de Brieven, waarby de Landvoogdes kennis kreeg van 's Konings beſluit, werden ook herwaards gezonden vriendelyke Brieven aan de drie Heeren, en onder deezen, eenen aan Oranje, geſchreeven met 's Konings eigen' hand, en vervuld met betuigingen van volkomen vertrouwen op zynen yver voor den dienſt zyner Majeſteit. Ook werdt hy, om 't gene hy te Antwerpen vertigt hadt, gepreezen. En op dat aan zulke vleijende taal de ſchyn van openhertigheid niet ontbrake, was 'er eene vermaaning bygevoegd, om toe te zien op zynen broeder, die zig, naar 't gene men den Koning hadt aangebragt, te diep geſteken hadt, in 't werk, dat hier gedreeven werdt (*l*). Zulk ſchryven, diergelyk ook aan de goede Steden afgevaardigd

Zyn ſchryven aan Oranje en de andere Heeren.

(*k*) Hoppervs I. *Libr.* III. *Ch.* V. *p.* 89.
(*l*) *By* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 17.

PHILIPS III. 1566.

digd werdt, diende alleenlyk, om de zaaken, hier, zo veel mogelyk ware, tot op 's Konings overeenkomst, in rust te houden.

XXIII. Vergadering der Edelen te S. Truyen.

De verbonden' Edelen hadden, terwyl men, over hun verzoek, in Spanje, handelde, hier te Lande, niet stil gezeten; maar elkanderen, in Zomermaand (3), te S. Truyen, in 't Bisdom van Luik, beschreeven, alwaar zy ten getale van vyftienhonderd of tweeduizend paarden, byeen kwamen, en tot in de volgende maand of langer, vergaderd bleeven. De voornaamsten, die hier verscheenen, waren Graaf Lodewyk van Nassau, de Graaven van Kuilenburg en van den Berge, en de Heer van Brederode (*m*). Voorts vindt men, dat hier ook, onder anderen, tegenwoordig geweest zyn Jozua van Alveringen, Heer van Hofwegen, Jan van Blois, gezeid Treslong, Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok van Neerynen, Jan van Casembrood, Heer van Bakkerzeel (*n*), *Bernaerd Uitenenge*, Rutger van Boetzelaar, Heer van Karnisse en Otto zyn Broeder, Floris van Boetzelaar, Heer van Langerak, en Jan van Reneste van Wulven, Heer van Wilp. De twee laatsten waren, uit den naam der verbonden' Edelen van Holland, derwaards gezonden (*o*). Bakkerzeel was, met kennis van den Graave van Egmond, verreisd, dien hy beloofd hadt, niets, buis

(*m*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 92.
(*n*) Proces van Egmond, *bl.* 612, 641.
(*o*) Sententi van Alva, *bl.* 53, 73, 77, 109, 111, 144.

(3) HOOFT zegt in Oogstmaand (III. Boek, bl. 97); doch wy volgen, ten opzigte van den tyd, de stukken van het *Proces van den Graave van Egmond*, bl. 622, 623.

buiten 't Verbond en 't Verzoekſchrift, te zullen helpen beſluiten. Ook verklaarde hy den Graave, ſedert, dat hy het uitvoeren van verſcheiden' aanſlagen, door eenige Edelen en Onroomſchen ontworpen, hadt belet (p). 't Gerugt liep, ondertuſſchen, en 't vondt ten Hove geloof, dat men, te S. Truyen, beſloo- ten hadt, vierduizend Paarden en veertig vendelen Knegten, Duitſch Volk, in waard- geld, aan te neemen, om zig, tegen den Ko- ning zelven, te verzetten, zo hy onderneé- men mogt, gewapend, herwaards te komen. Ook zouden de Edelen den Onroomſchen hier hunne beſcherming hebben beloofd (q). Ze- ker is het, ten minſten, dat, zo wel de Kal- viniſchen als Lutherſchen, hen te S. Truyen, ſchriftelyk, om dezelve, verzogt hebben (r), Zelfs wil men, dat 'er middelen beraamd zouden zyn, om penningen te heffen (s), 't welk wel van nooden was, zo men anders, tot het aanneemen van Krygsvolk, beſlooten heeft. Men voegt 'er by, dat hier ook de Beeldenſtorm, die, in Oogſtmaand, aanhief, werdt vaſtgeſteld (t): 't welk my egter gantſch niet waarſchynlyk dunkt.

Filips III. 1566.

Wat hier gehan- deld werdt.

De Landvoogdes, kennis gekreegen heb- bende van de Byeenkomſt te S. Truyen, en 't ergſte vermoedende, bewoog Oranje en Egmond, om in onderhandeling te treeden met de Bondgenooten, die twaalf gemagtig- den,

Oranje en Eg- mond ſpreeken met de Bondge- nooten.

(p) Proces van Egmond *bl.* 623.
(q) Sentent. van Alva *bl.* 74, 78, 108, 134.
(r) Bor II. *Boek, bl.* 56 [79]. Hopperus *Libr.* IV. *Ch.* II. *p.* 93.
(s) Proces van Egmond, *bl.* 623.
(t) Viglii Vita *N.* XCVIII. *p.* 47.

FILIPS III. 1566. den, met Graave Lodewyk aan 't hoofd, afzonden, eerſt naar Aarſchot, dat twaalf, en toen naar Duffel, dat maar zes mylen van Antwerpen gelegen is (*u*); alzo men 't ongeraaden hieldt, dat de Prins zig, tegenwoordig, te verre van deeze Stad, daar 't nog vol onruſt was, verwyderde. Te Duffel, vertoefden Oranje en Egmond, naauwlyks een half etmaal (*v*), in welken tyd, zy, met de gemagtigden der Edelen, in gevolge van hunnen laſt, beraamden „ dat de Bondgenooten „ 's Konings antwoord op hun Vertoog nog „ vierentwintig dagen zouden afwagten, en „ in dien tyd, geene nieuwigheid aanvangen." De Landvoogdes gaf den Koning hiervan terſtond kennis, te gelyk meldende, dat het vergaderen der algemeene Staaten, door haar, door de Heeren, en door den Raad van Staate, werdt aangezien, als het eenige middel, om verdere onheilen te voorkomen (*w*). Doch Filips was, hiertoe, niet te bewegen. Hy gaf, in tegendeel, der Landvoogdeſſe bevel, om drieduizend Duitſche Ruiters en tweeduizend Voetknegten, onder Hoofdluiden, die hy zelf zou benoemen, aan te neemen, zo 't nood deedt; of zo niet, ten minſte voor twee maanden in waardgeld te houden, waartoe hy de noodige penningen overmaakte (*x*): en niet lang hierna, kreeg men, in 't zeker, berigt, dat Hertog Erik van Brunswyk, by Lingen, volk voor den Koning byeen trok (*y*). Op

De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.

(*u*) BOR II *Boek*, *bl.* 55 [79].
(*v*) Proces van Egmond. *bl.* 642.
(*w*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 186.
(*x*) HOPPERUS *Libr.* IV. *Ch.* I. *p.* 92.
(*y*) BOR II. *Boek*, *bl.* 56 [80].

Op de Vergadering der Edelen te S. Truyen, verſcheen, in Hooimaand, een Perſoon, derwaards afgezonden, door den Prinſe van Condé en den Admiraal van Chatillon, Hoofden der Hugenooten in Frankryk, om den Bondgenooten allen verdrag met de Landvoogdeſſe te ontraaden, en vierduizend Edelluiden ter hulpe aan te bieden, die, binnen eene maand na datze waren opgeëiſcht, te paarde zitten zouden. Doch de Vergadering, geenen zin hebbende, om zig 's Konings onverzoenbaaren haat op den hals te haalen, ſloeg deeze aanbieding heuſchelyk af (z). Eenigen zouden egter gaarne gezien hebben, dat menze aangenomen hadt, en wil men, dat, hieruit, en uit den voorſlag van ſommigen, om volk en geld te ligten, de eerſte verwydering onder de bondgenooten ontſtaan zy, konnende de Roomſchen onder hen, gelyk Mansfeld en anderen, met geene goede oogen aanzien, dat men zig met de Ketters zo diep t'zee begeeven wilde (a). FILIPS III. 1566. Aanbieding van hulpe uit Frankryk, door de Bondgenooten afgeſlagen.

De Vergadering te S. Truyen was, naar 't ſchynt, reeds geſcheiden, toen de Landvoogdes, den twaalfden van Oogſtmaand, 's Konings brieven, den laatſten van Hooimaand getekend, ontving (b); waarin 't Beſluit op de drie punten vervat was, welk wy, hier boven (c), hebben te boek geſteld. 't Werdt egter niet afgekondigd, weigerende Viglius, Barlaimont en anderen, in 't afzyn der XXIV. 's Konings beſluit op de drie punten komt te laat.

(z) BOR II. *Boek*, *bl.* 69 [91].
(a) HOOFT III. *Boek*, *bl.* 99.
(b) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 199.
(c) *Bladz.* 172.

FILIPS III. 1566. der voornaamſte Heeren, daartoe te ſtemmen. Doch de Bondgenooten kreegen haaſt de lugt van den inhoud, en vernamen, ongaarne, dat Filips nog geene Vergadering der algemeene Staaten, daar zy zeer op gezet waren, gehengen wilde (*d*). Men raadpleegde ten Hove nog over 's Konings brieven, toen de Beeldenſtorm, ſchielyk aangeheeven, in weinige weeken (4), byna alle oorden van Nederland doorliep, en zulk eene byſtere verwoeſting maakte, aan beelden, ſchilderyen, boeken, kruiſſen, altaaren, ſakramentshuizen en allerlei Kerkſieraaden, ten platten Lande en in de Steden, dat men, het graauw, welk 'er de hand in hadt, aanziende voor te zwakke werktuigen, om zo veel yſſelyks, in zo weinig tyds, uit te voeren, tot de vreemde gedagten kwam, dat 'er booze geeſten onder gewerkt hadden (*e*). Wy hebben niet voor, omſtandiglyk te verhaalen, hoe deeze ſchennis, eerſt in Vlaanderen en Artois, aanving, op den veertienden van Oogſtmaand (*f*), noch hoe zy, van daar, voortſloeg naar Antwerpen, alwaar, de groote Kerk, een der prágtigſte gebouwen

Aanvang der Beeldenſtorming.

in Vlaanderen, en

te Antwerpen.

(*d*) HOPPERUS *Libr.* IV. *Ch.* II. *p.* 96.
(*e*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 242.
(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235.

(4) In tien, of ten hoogſten twaalf dagen, zegt VAN DER HAER, *de Init. Tumult. Belgic.* Libr. II. Cap. VII. p. 351. en HOPPERUS tekent aan (Livr. IV. Ch. II. p. 97), dat 'er, in drie of vier dagen, meer dan vierhonderd Kerken geplonderd zyn. Doch dit moet van Vlaanderen en Brabant alleen verſtaan worden. In Friesland, heeft men, met de beeldenſchennis, eerſt in Herfſtmaand, begonnen. BOR II. Boek, bl. 64 [91].

wen van Europa, door eenhonderd rabauwen, geholpen van eenen hoop hoeren en jongens, in weinige uuren, geplonderd en te ſchande gemaakt werdt (g): noch, eindelyk, hoe alle de Nederlanden, Luxemburg en Namen uitgezonderd (5), deeze dartelheid hebben moeten lyden. Verſcheiden' Nederlandſche Hiſtorieſchryvers hebben dit alles, uitvoerig en deftig, te boek geſteld. 't Zal ons genoeg zyn, hier, na 't aanwyzen der oorzaaken van dit woeſt bedryf, beknoptelyk, te ontvouwen, hoe 't zig, met den Beeldenſtorm, in de nu Vereenigde Nederlanden, met naame in Holland, Zeeland en 't Stigt van Utrecht, hebbe toegedraagen. FILIPS III. 1566.

Men is 't, wederzyds, eens, dat de Kerkplondering, op de meeſte Plaatſen, door ſlegt geboefte en gemeene Handwerksluiden, is uitgevoerd; doch 't is twyfelagtig, of deeze ruwe hoop niet, hier of daar ten minſten, aangezet zy, door luiden van meerder aanzien. De Spaanſchgezinde Schryvers willen, gelyk wy boven zagen, dat 'er de Edelen zelven, te S. Truyen, toe beſlooten hadden. Doch 't heeft weinig ſchyn van waarheid, dat men, by opregte Roomſchen, gelyk veele verbonden' Edelen waren, van zulk een voorneemen zou hebben durven reppen, veel minder, dat men, met hen, de uitvoering zou hebben beſtemd. Anderen heb- Byzonderheden wegens deezelve,

(g) Bor II. *Boek*, *bl.* 58 [82].

(5) Strada zondert (Dec. I. Libr. V. p. 245) ook Artois uit; doch hy heeft zelf, te vooren, (p. 235) verhaald, dat de Kerken en Kloosters der Dorpen om S. Omer geplonderd zyn.

FILIPS III. 1566. hebben den Prins van Oranje aan deeze ſchennis ſchuldig gehouden, of zynen Broeder, Graave Lodewyk (*h*). Doch de Prins heeft zig altoos afkeerig getoond van de woeſtheid der Beeldſtormeren, en is zelfs, ſedert, van ſommige Onroomſchen gelaſterd, om dat hy oordeelde, dat de Kerken, niet dan na voorgaanden laſt der Overheden, behoorden gezuiverd te worden (*i*). Aan den anderen kant, vindt men 'er, onder de onzen, die deeze Heeren niet alleen; maar ook de verbonden' Edelen, de hervormde Kerkendienaars en de Leden der Kerke in 't gemeen, van alle ſchuld aan de ongeregeldheid der Beeldſtorminge, hebben willen vrypleiten (*k*). My komt egter, met anderen, niet ongegrond voor, dat ſommigen uit de hervormden, ja uit de Edelen zelven, dien 't naderhand openlyk te laſt gelegd is, in dit werk, de hand gehad, of het, ten minſten, met genoegen aanſchouwd hebben: al 't welk hier, meeſt uit de vonniſſen, twee of drie jaaren na deezen tyd geveld, naauwkeuriger dan tot nog toe geſchied is, ſtaat aangeweezen te worden.

De openbaare preek was, onlangs, in Vlaanderen begonnen, daar 't getal der Onroomſchen zo groot was, dat de Stadhouder deezer Landſtreeke, de Graaf van Egmond, rekende, dat 'er wel vyftig- of zeſtigduizend mannen onder waren, die, gewapend, op om-

(*h*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99. STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235, 247.
(*i*) Apolog. *by* BOR, Authent. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 79.
(*k*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 496.

omtrent zeſtig Plaatſen, ter preeke kwamen (*l*). Zo groot een' hoop heeft het, buiten twyfel, verdrooten, met het naderen van den winter, langer in 't open veld byeen te komen. En gelyk, onder allerlei gezindheden, boozen en goeden zyn, hebben de eerſten geoordeeld, dat zy zig, met geweld, in 't bezit mogten ſtellen van de Kerken, die hun, zekerlyk, geweigerd zouden geweeſt zyn, als zy 'er alleenlyk om verzogt hadden. Zy, die, onder de Edelen, uit wanhoop aan 's Konings genade, of uit begeerte naar verandering, 't werk gaarne tot daadelykheid zagen voortſlaan, hebben hieronder geroeid, en de Beeldſtorming is juiſt begonnen, in de Landſtreek, daar de openbaare Preek eerſt ondernomen was. Doch of Graaf Lodewyk, gelyk 't gerugt toen liep, dit werk aangedreeven, en geſchikt hadt, om, binnen vyf of zes dagen, te worden afgedaan, en of hy, nevens *Mol*, Stadhouder der Leenen van Brabant, en *van der Meere*, beide Edelluiden van den Prinſe van Oranje, verſcheiden' vergeefſche poogingen hebbe gedaan, om 't graauw, te Bruſſel, aan 't beweegen te helpen, zo als de Wethouderſchap der Landvoogdeſſe aandiende (*m*), zou ik niet durven verzekeren. Ook weet ik niet, wat men te houden hebbe van zekere brieven, door de Landvoogdeſſe onderſchept, waarby die van Doornik den bondgenooten ſchreeven, dat zy zouden uitvoeren, 't gene zy voorgenomen hadden, zo hun

Filips III. 1566.

(*l*) Proces van Egmond *bl.* 644.
(*m*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99.

Filips III. 1566.

hun 's Konings antwoord niet ſpoedig werdt bekend gemaakt (*n*). Zeker is 't, dat de plondering, te Bruſſel belet zynde, ſchielyk, naar Zeeland, overſloeg.

In Zeeland.

Te Middelburg, hief zy aan, op den tweeentwintigſten van Oogſtmaand. Verſcheiden' Leden der Regeeringe, met naame, de Schepens *Andries Jakob Oertszoon*, *Simon Janszoon van Rome*, *Vincent Laurenszoon* en *Hugo Jooszoon* waren hier der Hervorminge toegedaan: 't welk het graauw der Onroomſchen, aangezet of voorgegaan door eenigen uit den Kerkenraad, ſtouter maakte. Men viel dan, in de Abtdy der Lieve-vrouwe, die deerlyk geplonderd werdt. Den Burgemeeſter *Adriaan Klaaszoon* gaat na, dat hy 't volk, hiertoe, zou hebben opgehitſt: doch mooglyk heeft hy alleen bevel gegeven, om de beelden, met orde, weg te neemen: gelyk, ſedert, ook elders geſchiedde. Maar de Notaris *Willem Deynoot* heeft 'er, volgens zyne eigen' bekentenis, de hand in gehad, en zyn misdryf, naderhand, met den hals moeten boeten. De S. Pieters Kerk werdt, op gelyke onbezuiſde wyze, van beelden beroofd (*o*). Te Vliſſingen, te Veere, en gantſch Walcheren door, geſchiedde dit, insgelyks. Zelfs noodzaakten de Onroomſchen de Wethouderſchap tot het ſlaaken der gevangenen om den Godsdienſt (*p*). Te Arnemuiden werdt, zo men wil, het werk begunſtigd, door den Baljuw, *Jan Y-*

pens-

(*n*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 205.
(*o*) Regiſt. ten Raade van Middelb. 23 *Aug.* 1566. *f* 7. Sentent. van Alva *bl.* 64, 66, 67, 69, 101, 102, 210, 346, 329, 331.
(*p*) Boe II. *Boek*, *bl.* 62 [90].

penszoon, die den Beeldſtormeren de Kerkdeur zou hebben doen openen (*q*). Te Thoolen en elders in Zeeland, werden de beelden ook ter Kerke uit geſtommeld (*r*). In 't Stigt van Utrecht, met naame in de Aartsbiſſchoppelyke Stad zelve, geſchiedde zulks, op den vieren vyfentwintigſten, met veel verwoedheid. Men hadt hier ſchryvens gekreegen, dat de Onroomſchen, tot agtduizend in getal, gewapend door 't land liepen, en alomme de Kerken beroofden: welke tyding, ſchoon buiten de waarheid, die van den nieuwen Godsdienſt zo veel moeds gaf, dat zy, eerſt naar S. Geertruids Kerk, daar eene wyle tyds geplonderd werdt (*s*), en toen naar 't Stadhuis liepen, begeerende dat hun twee Kerken werden ingeruimd. De Vroedſchap, zeggende niet ſterk genoeg te zyn, om op zo gewigtig een ſtuk te beſluiten, kreeg van eenen der Kalviniſche Gemagtigden ten antwoord, *Eet ham met moſtard, zo wordt gy ſterk:* welke onbeſchoftheid hem, ſedert, den hals gekoſt heeft. Hy en de zynen lieten zig egter te vrede ſtellen, met een beſluit der Regeeringe, om, eerſt na agt dagen en 't inneemen van het goedvinden der Landvoogdeſſe en des Prinſen van Oranje, te antwoorden. Doch aan 't volk, dat, gewapend, in grooten getale, op 't Kerkhof van S. Maria ſtondt, was geen houden. Men valt, in de Buur-, S. Jakobs-, S. Nikolaas- en S. Geertruids- Kerken, en in die van de Predik- en Minderbroe-

FILIPS III. 1566.

de-

(*q*) Sentent. van Alva. *bl.* 103, 104, 195, 236.
(*r*) Sentent. van Alva. *bl.* 215, 266.
(*s*) Sentent. van Alva. *bl.* 352, 353.

FILIPS III. 1566.

deren, daar alles van den wand gerukt, verbryzeld en vernield werdt (*t*). Jan van Reneſſe, Heer van Wilp, die eerſt tuſſchen beide gegaan was, om 't volk met de Vroedſchap te bevredigen, wees, zo men wil, daarna, den Beeldſtormeren den weg naar de Buurkerke en naar die van S. Geertruid, zeggende, dat hy al 't nadeel, dat 'er hun van komen mogt, op zig nam, en voorziende ſommigen van werktuigen, om te breeken. Zyne natuurlyke Broeders, Filips en Willem van Reneſſe, Steven van Zuilen, Willem van Zuilen van Nyveld, Kornelis van Nyenrode en verſcheiden' anderen zouden den Heere van Wilp de hand hebben gebooden: en gaat ſommigen na, dat zy 't graauw, tot het beeldſtormen, gehuurd en betaald hedden (*u*). De Wethouderſchap werdt, eindelyk, op den zevenentwintigſten, genoodzaakt, den Kalviniſchen de S. Jakobs Kerk af te ſtaan, en des noods, nog eene andere toe te zeggen (*v*). In Holland, ontſtondt de woede, ten zelfden tyde. De Wethouderſchap van Amſterdam, de bui ziende opkomen, hadt bevolen, de meeſte koſtelykheden uit de Kerken te bergen (*w*); gelyk geſchied was: doch alzo de zwaarſte beelden, en die meeſt in 't oog liepen, waren blyven ſtaan, viel het graauw, zig hierdoor getergd rekenende, op den drieentwintigſten, tegen den avond, in de oude Ker-

in Holland, en wel te Amſterdam.

(*t*) BOR II. *Boek*, *bl.* 63 [90].
(*u*) Sentent. van Alva *bl.* 29, 110, 251, 253, 349, 352, 357. *Zie ook* twee Sentent. *by* MATTHÆUS Fundat. Eccleſ. *p.* 169.
(*v*) HOOFT III. *Boek*, *bl.* 106.
(*w*) ARR. PAUW Relaes, *by* BOR Auth. St. IV. *Deel*, *bl.* 1.

Kerke. De Schout Pieter Pieterszoon, met omtrent veertig helpers, op 't mat gekomen, verdreef egter den woesten hoop (*x*). Doch Burgemeesteren ging zo groot een angst aan, dat zy zig, door den Raad, elk vyf of zes helbaardiers, ter hunner beschermingе, lieten toevoegen. Voorts stondt men der Gemeente toe, dat de beelden geweerd en de Kerken geslooten zouden worden, tot op naderen last der Landvoogdesse (*y*). Te Leiden, begon de Beeldenstorm, op den vierentwintigsten, in de S. Pieters Kerke (*z*), door aandryven, zo getuigd wordt, van twee der verbonden' Edelen, Jakob van Wyngaarden en Arend van Duivenvoorde. De Lieve vrouwe-, Hooglandsche- en andere Kerken werden, naderhand, ook beroofd. Men vindt, dat sommige beeldstormers hier een rooden sluijer om den hals hadden, waaraan een Geuspenningkje hing. De hervormden predikten, sedert, in de Minderbroeders Kerke en in de Voskuil, even buiten de Stad (*a*). In den Haage, onder 't oog van den Raad, viel het graauw in het Klooster der Predikheeren, daar de beelden verbroken en de boeken vernield werden. Zelfs werden 'er de kisten opgeslaagen, en 't geld uit dezelven geroofd, waarmede, sedert, zekere *Wouter Willemszoon* en anderen betigt werden. De Kapelle van Wassenaar, in 't byzonder, werdt hier deerlyk verwoest (*b*). Men gaf den Hee-

Filips III. 1566.

te Leiden.

in den Haage.

re

(*x*) Adr. Pauw Relaes, *als bov. bl.* 1.
(*y*) Adr. Pauw Relaes. *Byl bl.* 11. Hooft III. *Boek, bl.* 104.
(*z*) Oud Chron. *by* Orlers Leiden *bl.* 554.
(*a*) Oud Chron. *als bov.* Sentent. van Alva *bl.* 48, 308, 310, 311.
(*b*) Sentent. van Alva *bl.* 55, 56, 263, 274, 277, 279.

FILIPS III. 1566.

re van Hofwegen na, dat hy zig beroemd zou hebben, de Haagſche Beeldſtormers, met zeshonderd Edelen, te zullen beſchermen, zo iemant onderham, hun tegenſtand te doen (*c*). Ook melden ſommigen, dat *Adriaan Mennink* en *Dirk Jooſten* den Preſident Suis werkvolk hebben durven afvorderen, om de beelden weg te neemen: welk hun zou toegeſtaan zyn (*d*). Doch ik vind hiervan niet gewaagd, in het vonnis van Dirk, welk nog voorhanden is (*e*). Te Schoonhoven, waren de ſchutters, op den vyfentwintigſten, zynde Kermisdag, in de Doele, gewapend byeen gekomen, om 't Sakrament, naar gewoonte, door de Stad te volgen. Doch veelen derzelven, der Hervorminge toegedaan, weigerden zulks. Zekere *Frans van Nes* zogt zelfs 't volk te beweegen, tot het plonderen der Kerſpelkerke (*f*). Ook meen ik, dat het geſchied is, hoewel 't my niet klaar is gebleeken. Gelyke verwoeſting ſchynt, te Gorinchem, gepleegd te zyn (*g*). Te Woerden, daar veele Lutherſchen woonden, hadt de Wethouderſchap de beelden, uit de Kerken, doen haalen; en toen de beroerte ophieldt, op aanſchryvens van Hertoge Erik van Brunswyk, Pandheer der Steden, wiens oorſprongkelyken brief, gedagtekend den agttienden van Herfſtmaand, ik zelf gezien heb, den Paſtoor gelaſt, zynen dienſt we-

te Schoonhoven.

te Gorinchem.

te Woerden.

(*c*) Sentent. van Alva *bl.* 54.
(*d*) METEREN II. *Boek*, *f.* 42.
(*e*) Sentent. van Alva. *bl.* 274.
(*f*) Sentent. van Alva. *bl.* 46, 152, 281, 294, 297.
(*g*) Sentent. van Alva. *bl.* 27.

wederom waar te neemen, 't welk hy egter naliet. Hertog Erik, ſchoon zelfs Lutherſch, bediende zig, ſedert, van de geringe beweeging, die hier geweeſt was, om Krygsbehoeften en Soldaaten, op 't Slot, te brengen. De Wethouderſchap klaagde hierover, aan de Staaten (*b*); doch 't blykt niet, dat deeze klagten van eenige vrugt geweeſt zyn. *Weſſel van Boetzelaar*, Heer van Aſperen, die, ſedert eenen geruimen tyd, in zyne Stede, hadt laaten prediken, liet, zo men wil, de beeldſtormers, door de waterpoort, agter zyn Slot, in de Stad; waarna, alle de Kerken en Kloosters, door hen, geplonderd werden. Zy hadden *Willem van Nyveld van Aartsbergen*, Droſſaard van Kuilenburg, aan 't hoofd; die, door eenen natuurlyken Zoon des Heeren van Aſperen, ook *Weſſel* genoemd, derwaards, ontbooden was. Onder 't plonderen, verboodt *Wouter Jakobszoon*, uit naam der Heeren van Asperen en van Karniſſe, het vervoeren of bergen van eenige Kerkſieraaden, op lyfſtraffe. Het vernielde Houtwerk werdt hier den armen geſchonken (*i*). Te Kuilenburg en te Viane, hadt men, te vooren, de beelden reeds verbroken (*k*). Doch te Dordrecht, wiſten de Burgemeester *Arend van der Myle* en anderen alle handdaadigheid te beletten. 't Zelfde gelukte te Gouda den Slotvoogd, *Kornelis van der Myle*, Zoon van den Dordſchen Burgemeeſter (*l*).

Filips III. 1566.

te Aspe-ren.

te Kuilenburg en te Viane.

't

(*b*) Reſol. Holl. 5, 6 en 9 Oct. 1566. bl. 46, 47, 48.
(*i*) Sentent. bl. 26, 27, 108, 132, 135, 137, 138, 139, 140, 153.
(*k*) Sentent. van Alva. bl. 154, 224.
(*l*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. *verg. met* Balen Dordr. bl. 835, en Walvis Gouda, bl. 80.

FILIPS III. 1566.

't Schynt, dat de Hervorming, die egter, te Dordrecht, by ſommigen, al vroeg, omhelsd was (*m*), in deeze twee Steden, nog niet veel opgang gemaakt hadt: hebbende men hier, in 't voorjaar, ook raad geweeten, om 't buiten preeken te weeren (*n*). In Wynmaand des jaars 1567, heeft men egter, ook te Dordrecht, in twee Kerken, de beelden gebroken (*o*). Haarlem is geheel vry gebleeven (*p*). Delft en Briel ook, voor deezen tyd, hoewel 'er, naderhand, in beide deeze Steden, merkelyke moeite voorviel. Te Delft, werden, in Wynmaand, verſcheiden' Kerken en Kloosters geſchonden; hebbende, hier ook, eenigen, zo men wil, geld beloofd, voor 't ſmyten (*q*). Sommigen verhaalen, dat Rotterdam ook verſchoond is (*r*): doch van elders blykt, dat 'er eenige beeldſchennis gepleegd is, door *Jakob Franszoon Snap*, die 't, naderhand, met den hals heeft moeten boeten (*s*). Ook liep het Noordelyk deel van Holland niet vry. Te Alkmaar, werden, gelyk elders, de Kerken geplonderd. Hoorn werdt, meent men, verſchoond (*t*). Te Enkhuizen, ſchynt men 't ook, by dreigen, gelaaten te hebben (*u*).

eenige Steden blyven geheel of voor een' tyd vry,

De

(*m*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 418.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 168.
(*o*) Sentent. van Alva, *bl.* 275.
(*p*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. AMPZING Haarl. *bl.* 460.
(*q*) Sentent. ven Alva. *bl.* 57, 58, 158, 159, 163, 286, 313, 314, 315.
(*r*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. VIGLIUS *ad* HOPPER. Epiſt. XV. *p.* 377.
(*s*) Sentent. van Alva *bl.* 146, 359.
(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 299. Sentent. van Alva. *bl.* 142, 335.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 98. Sentent. van Alva. *bl.* 172.

De Heer van Brederode bevondt zig, omtrent deezen tyd, in 't Noorderkwartier, verzeld van zyne Gemaalin, twee Zusters des Prinsen van Oranje, den Heere van Wilp en verscheiden' andere Edelen. Hy zogt hier aanhang te maaken. Te Hoorn, in 't byzonder, onthaalde hy de Wethouders, dikwils, in zyne Herberg, daar 't geroep van *Vive le Gueux*, by den wyn, meer dan eens, gehoord werdt. Zelfs hing hy Burgemeester *Willem Pieterszoon Enkhuizen*, die beschonken was, half met, half tegen wil, een gouden geuspenning om den hals: met welken, deeze, ontnugterd zynde, zig zeer verlegen vondt. Ook heeft het hem, naderhand, een goed deel zyner middelen gekost (*v*). Doch van 't beeldstormen werdt, ook terwyl Brederode zig hieromtrent onthieldt, niets vernomen. In de andere Nederlanden, Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen, heeft men deeze baldaadigheid, insgelyks, wat vroeger of laater, moeten lyden (*w*); doch wy agten 't noodeloos, hiervan byzondere melding te maaken. Nergens byna, leeden de beeldstormers eenigen tegenstand van belang, dan by Auchyn, alwaar 'er omtrent vierhonderd, door *Robert van Longueval*, Heer van La Tour, aan 't hoofd van eenen hoop huisluiden, verslaagen werden (*x*). Philips III. 1566.

De Landvoogdes, verschrikt door de tydingen der Beeldstorminge aan alle oorden (*y*), en XXV. De Landvoogdes

(*v*) Velius Hoorn, *bl.* 298.
(*w*) Bor II. *Boek*, *bl* 64, 65 [91, 92]. Sent. van Alva. *bl.* 97, 208, 215.
(*x*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98.
(*y*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 232.

FILIPS III. 1566.

en verwagtende dezelve nu, dag voor dag, binnen Bruſſel, beſloot, op den raad des Hertogs van Aarſchot (z), de Stad te verlaaten, en de wyk te neemen naar Bergen in Henegouwen, daar zy zig veiliger oordeelde. Doch de andere Heeren, en de Preſident Viglius zelf ontrieden 't haar zo ernſtig (a), dat zy aan 't wankelen gebragt, en voorts, door de Burgerye van Bruſſel, die de poorten geſlooten hieldt en bewaakte, zo goed als gedwongen werdt, te blyven. Zy ſchreef toen zelve aan den Koning, dat zy genoegzaam gevangen gehouden werdt, binnen Bruſſel (b), waarvan zy Oranje, Egmond, Hoorne en Hoogſtraaten de voornaamſte ſchuld gaf (c); ſchoon men gemeld vindt, dat het, door Viglius, werdt te wege gebragt (d). Raadpleegende, wyders, met de Leden van den Raad van Staate, op het gene haar, in deeze omſtandigheden, te doen ſtondt, kwam zy, ten opzigte van den tegenwoordigen nood, tot een beſluit „ om den Edelen te „ belooven, dat niemant, ter oorzaake der „ preeke, op plaatſen, daar zy tegenwoordig ingevoerd was, gemoeid zou worden, „ mids men zig van ongeregeldheid en ergernis onthieldt, de wapenen afleide, „ en de Roomſchen, in derzelver Gods-„ dienſt-

wil Bruſſel verlaaten.

beſluit een weinig toe te geeven.

(z) VIGLIUS ad HOPPER. Epiſt. XIV. p. 774.

(a) Brief van Hoorne *agter zyne* Verantw. *bl.* 463. *by* BOR Arſth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 91. VIGLII Vita *N.* XCIX. *p.* 48.

(b) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 99.

(c) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 100, 101. BOR II. *Boek*, *bl.* 67 [95].

(d) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 235.

„ dienstoefening, ongekweld liet (*e*)."

Filips III. 1566.

In gevolge van dit besluit, welk, op den drie-entwintigsten van Oogstmaand, genomen was, werdt, des anderendaags, een Verdrag gemaakt, met Graave Lodewyk en twaalf Gemagtigden der verbonden' Edelen, behelzende „ dat de Koning aannam, 't Land „ te ontheffen van de Inquisitie; dat 'er, op „ 't stuk van den Godsdienst, een nieuw Plakaat stondt te worden gemaakt; doch dat „ zyne Majesteit nog niet hadt vastgesteld, „ of 'er de algemeene Staaten op zouden gehoord worden, waartoe hem de Landvoogdes egter zou tragten te beweegen. Dat „ zy den Edelen brieven van verzekering, „ tot hun genoegen, zou leveren, waarby „ de Koning verklaaren zou, 't voorleedene niet te willen gedenken, mids elk zig, „ voor het toekomende, kweete van zynen pligt, en beloofde niets te zullen bestaan, tegen den Koning, deszelfs Staaten en Onderzaaten; en daarentegen zyn „ best te zullen doen, om de beroerten te „ stillen, 't beschadigen van Kerken en Godshuizen te beletten, en 't afleggen der wapenen te wege te brengen. De preek zou ook, „ zo veel mogelyk ware, verhinderd worden, „ daar zy niet aangevangen was. Eindelyk, „ moesten de Edelen hun vermogen aanwenden, om allen, die, ter zaake van 't „ geloof, misnoegd waren, zig te doen onderwerpen aan 't gene de Koning, met „ toe-

Verdrag met de Edelen.

(*e*) Hopperus *Libr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 100, 101. Boxhi. *Boek, bl.* 67 [95].

FILIPS III. 1566. „ toeſtemming der algemeene Staaten, be„ ſluiten zou (*f*)". Oranje, Egmond, Hoorne, Hachicourt en Aſſonville, die dit Verdrag bewerkt hadden, deeden 't bezweeren, door de Gemagtigden der Bondgenooten, en leverden hun Brieven over, waarby beloofd werdt, dat hun, ter oorzaake van 't Verbond en 't ingeleverd Verzoekſchrift, nimmer eenig nadeel overkomen zou. 't Verdrag werdt allen Geregtshoven der Landſchappen en allen goeden Steden toegezonden (*g*); doch allereerſt gekreukt, te Bruſſel, daar het gemaakt was, verhinderende men hier de Onroomſchen, naar Vilvoorde, ter preeke te gaan (*b*). Het werdt, ſedert, ook in andere opzigten, van de Spaanſche zyde, geſchonden: en wordt dit ſchenden des Verdrags door de Spaanſchen, by ſommigen, gehouden, voor het egt kenmerk van de regtvaardigheid der wapenen, die men, naderhand, hier te Lande, tegen den Koning, heeft opgenomen.

XXVI. Straf der Beeldſtormeren.

Midlerwyl, deeden de Stadhouders niet alleen, maar zelfs de verbonden' Edelen hun beſt, om het Verdrag te doen naarkomen. Oranje, te Antwerpen wedergekeerd, liet eenige Beeldſtormers, met de galge, met ballingſchap, en op andere wyze, ſtraffen. Ook maakte hy hier een verding met de Onroomſchen, op 't welbehagen des Konings en der algemeene Staaten, waarby hun 't pree-

(*f*) Groot-Plakaasb. IV. *Deel, bl.* 43, 44, 45. BOR II. *Boek, bl.* 67 [96].
(*g*) BOR II. *Boek, bl.* 68 [97].
(*b*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 245.

preeken binnen de Stad, en 't houden van Kerkelyke Vergaderingen, op welken de Prins egter Gemagtigden uit de Wethouderſchap zenden mogt, toegeſtaan werdt (z). 't Verleenen van zo veele vryheid werdt Oranje nogtans kwalyk genomen, door de Landvoogdeſſe (a). 't Zelfde geviel Hoorne (b), die, met veel moeite en gevaar, een diergelyk Verding, te Doornik, gemaakt hadt, uitgenomen, dat, by het zelve, 't prediken buiten de Stad alleen geoorlofd geſteld was (c). Egmond zelf, die de beeldſtormers, door gantſch Vlaanderen, deedt opzoeken, en wiens Edelman, Caſembrood, eene Vergadering van Onroomſchen betrapte, van welken hy 'er twaalf verſloeg, twee-entwintig met de galg en omtrent dertig met geeſſeling ſtrafte, die van Kerkſchennis betigt werden (d); zelf Egmond, zeg ik, konden blaam niet ontgaan, dat hy zig kwalyk gekweeten hadt, om dat hy, te Gend en elders, met de Onroomſchen, diergelyk een Verding gemaakt hadt, als Oranje, te Antwerpen (e).

Ferns III. 1566. Oranje, Egmond en Hoorne beſchuldigd, over 't verleenen van vryheid tot prediken.

De overeenkomſt, welke men, te Utrecht, getroffen hadt, werdt, op bevel der Landvoogdeſſe, te niet gedaan. Men beſoldigde hier vyfhonderd man, ten laſte der Stad, door middel van welken, de preeke naar buiten

't Verding te Utrecht, vernie. tigd.

(z) Bor II. *Boek, bl.* 69 [91].
(a) Bor II. *Boek, bl.* 71 [100].
(b) Sentent. van Alva *bl.* 23.
(c) Verantw. van Hoorne *bl.* 162 enz. *by* Bor Auth. *Stukk.* I. *Decl, bl.* 71.
(d) Burgund *Livr.* III. *p.* 241. Meteren II. *Boek, f.* 42 *verſ.*
(e) Proces van Egmond, *bl.* 644.

FILIPS III. 1566.

buiten gedreeven werdt (*f*). Doch te Amsterdam, betoonde men minder ontzag voor de bevelen der Landvoogdesse. De Onroomschen weigerden hier afstand te doen van 't gene zy te vooren bedongen hadden.

Oproer te Amsterdam.

Ook ontstondt 'er, schier dagelyks, eenige nieuwe opschudding, met naame eene, op den zesentwintigsten van Herfstmaand, die de gantsche Stad op de been hielp. Terwyl men eenen dooden, op de Kalvinische wyze, ter Nieuwe Kerke indroeg, drong een groote hoop vreemdelingen naar binnen (*g*), zonder de Wagt, hier gesteld, te ontzien, ja dezelve noodzaakende, met agterlaating van 't geweer, de wyk te neemen. Op deeze leus, stoof het graauw op, streevende eerst naar het Minderbroeders- binnen, toen, des anderendaags, naar het Karthuizers-Klooster, pas buiten de Stad, daar alles vernield, en de Monniken verjaagd werden. Men hadt het op deeze twee Kloosters geladen, meer dan op agttien anderen, die onbeschadigd bleeven; om dat, in het eerste, als in een tweede Stadhuis, alles, wat de vervolging der Onroomschen betrof, voorafging, beraadslaagd werdt, en de Karthuizerbroeders, om hun gasten en brassen, daar die van de Regeeringe dikwils deel aan hadden, zeer in 't oog liepen by de gemeente. De bescheidenste Onroomschen, als Laurens Jakobszoon Reaal, *Adriaan Pauw* en *Klemens* en *Frans Volkaartszoonen Koornhert*, zagen dit geweld

(*f*) BOR II. *Boek*, *bl.* 72 [101].
(*g*) ADR. PAUW Relaes *bl.* 4. *Byl. bl.* 13.

weld ongaarne, en zogten 't, zelfs met gevaar hun lyfs, te weeren. Doch 't mogt niet baaten. 't Gevolg van deezen oproer was, dat 'er, op den dertigſten van Herſſtmaand, ten overſtaan van *Paulus Root* en *Reinier van der Duin*, Gemagtigden des Hofs van Holland, een nieuw Verding met de Kalviniſchen gemaakt werdt, waarby hun de Minderbroeders Kerk en Kerkhof werden ingeruimd. De overige punten kwamen genoegzaam overeen, met die van Antwerpen (*b*). Filips III. 1566.

XXVII. Brieven van d'Alava komen in 't licht.

Omtrent deezen tyd, hadt de Graaf van Hoorne, uit Brieven van zynen Broeder, Montigni, die nog in Spanje opgehouden werdt, kennis gekreegen van 's Konings misnoegen, over de beroerten in Nederland, en over 't gehengen der openbaare preeke (*i*). Daarenboven, hadt Oranje, ſchrander boven maate, in het uitvorſchen der geheimen zyner vyanden, in handen weeten te krygen de afſchriften van twee Brieven, door *Francisko d'Alava*, 's Konings gezant in Frankryk, aan de Landvoogdeſſe, geſchreeven, meldende „ dat de Koning nu ſchoone „ gelegenheid hadt, om, door 't loozen van „ eenigen, en 't bedwingen van anderen, „ te geraaken tot eene onbepaalde heer„ ſchappy over de Nederlanden, waarnaar „ zyne voorzaaten, en hy zo lang geſtaan „ hadden. Dat men, om hiertoe te komen, „ den drie Heeren, naamlyk Oranje, Eg-

„ mond

(*b*) Hooft III. *Boek*, (*bl.* 113. Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt. Reform. I. *Deel*, *bl.* 379 enz.
(*i*) Proces van Egmond *bl.* 641.

Filips III. 1566. „ mond en Hoorne, ſlegts ſchoon gelaat toonen moeſt, tot dat de tyd gebooren „ zou zyn, om hun, die met regt gehou„ den werden, voor de ſtookers der beroer„ ten, loon naar werken te verſchaffen. Dat „ Montigni en Bergen, met gelyke liſt, in „ Spanje, om den tuin werden geleid, al„ waar men hen, en den Raadsheer Renard „ dagt op te houden. Dat de voorſlag der „ Landvoogdeſſe, om zig, door heimelyk „ verſtand, te verzekeren van eenige ſter„ ke Plaatſen, ten Hove aangenaam geweeſt „ was" (*k*): met meer andere dingen van verre uitzigt, die de Gezant onvoorzigtig genoeg 't papier hadt durven toevertrouwen. De Spaanſche Schryvers hebben bedenkelyk geſteld, dat deeze Brieven verzierd waren, en men heeft de Bondgenooten verdagt gehouden van zulk eene konſtenaary (*l*). Doch Oranje heeft zig altoos zo vrymoediglyk beroepen, op derzelver egtheid (*m*), dat 'er weinig reden overblyft, om hieraan te twyfelen. Hy en Hoorne ontbooden dan den Graaf van Egmond, te Dendermonde, werwaards zy, van Graave Lodewyk en Hoogſtraaten verzeld, zig begeven hadden, tegen den derden van Wynmaand (*n*). Men heeft gewild, dat hier beſlooten werdt, de wapenen op te vatten, tegen den Koning (*o*), en uit de Verantwoording des Graaven van

Dagvaart te Dendermonde.

(*k*) *Zie deeze Brieven by* Bor II. *Boek, bl.* 77 [109].
(*l*) Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 262.
(*m*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel, bl.* 11.
(*n*) Meteren II. *Boek, f.* 53 *verſ.* IV. Hoppervs *Liv.* IV. *Ch.* VI. *p.* 112.
(*o*) Defenſ. de Hoogſtr. *N.* XVII. *by* Bor Aut. St. I. *Deel, bl.* 31.

van Egmond, is niet donkerlyk afteneemen, dat Graaf Lodewyk eenigen geweldigen voorslag heeft gedaan (*p*). Ook heeft de Prins van Oranje, hier, of anders, wat laater, te *Willebroek*, Egmond en andere Vliesridders en Raaden van Staate getragt te beweegen, om, nevens hem, lyf en goed te waagen, om de Spanjaards, die men nu te gemoet zag, uit het Land te houden (*q*). Nogtans komen hy, Egmond, Hoorne en Hoogstraaten, in hunne Verantwoordingen, overeen, dat 'er, te Dendermonde, geen besluit altoos, tot het aanvaarden der wapenen, is genomen. Egmond verklaart, dat de voorslag van Graave Lodewyk verworpen werdt. En in de Verantwoording des Graaven van Hoorne, daar 't verhandelde, te Dendermonde, omstandigst verhaald wordt, vindt men, dat het besluit, daar genomen, na 't leezen der Brieven van Montigni en d'Alava, alleenlyk, op deeze vier punten uitliep: „ 1. dat men, of eene Vergadering der Algemeene Staaten, of de overkomst des Konings zou tragten te wege „ te brengen, tot stillinge der beroerten, „ waarover de Koning te onvrede was. 2. „ Dat men, onaangezien 's Konings mistrouwen, waarvan d'Alava gewag maakte, in zynen pligt, jegens zyne Majesteit „ en de Landen, volharden zou. 3. Dat „ Hoorne, in 't byzonder, die, ziende hoe „ veel ondanks zyn gedrag, te Doornik, „ hem

Filips III. 1566.

Wat hier besloten werdt.

(*p*) Proces van Egmond, *bl.* 640.
(*q*) Apolog. *by* Bor Arnh. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 77.

Filips III. 1566. „ hem op den hals gehaald hadt, beſlooten „ hadt, de Stad en zyne Ampten te verlaa- „ ten; zulks, met allen ernſt, zou ontraaden „ worden. 4. En dat Oranje, die, ſedert „ eenigen tyd, gebeden was, in Holland, „ Zeeland en Utrecht te komen, de Land- „ voogdes zou verzoeken, om Hoorne, die „ 't nogtans affloeg, of Hoogſtraaten, tot „ zynen Stedehouder over Antwerpen, aan „ te ſtellen (r)." Meer niet zou 'er, te Dendermonde, beſlooten zyn. Alleenlyk, werden de Brieven van d'Alava, ſedert, der Landvoogdeſſe, door Egmond, die wederom naar Bruſſel keerde, vertoond (s). Doch zy ſloegze in den wind, of gaf 'er eene andere uitlegging aan (t). Hoorne vertrok zig, nu of wat laater, naar 't Huis te Weerd in zyn Graafſchap, blyvende by zyn opzet, om zig te ontſlaan van zyne Ampten. Hoogſtraaten werdt tot Oranje's Stedehouder over Antwerpen aangeſteld. En de Prins zelf begaf zig, den twaalfden van Wynmaand, op reize naar Holland (u).

XXVIII. Men zoekt Oranje in Holland te hebben.

't Was reeds omtrent een jaar geleeden, dat de Staaten deezes Landſchaps zyne overkomſt, te Bruſſel, verzogt hadden (v). Doch de Landvoogdes, die den Prins liever nader by 't Hof hieldt, hadt 'er, tot omtrent deezen tyd toe, niet in konnen bewilligen. Ook ſchynt het, dat zyne Doorlugtigheid zelve zig liever te Antwerpen heeft wil-

(r) Verantw. van Hoorne *bl.* 139 *enz.* *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 67, 68.
(s) Proces van Egmond. *bl.* 649.
(t) Burgund. *Libr.* III. *p.* 289.
(u) Bor II. *Boek*, *bl.* 74 [105].
(v) Reſol. Holl. 20 *Novemb.* & *Decemb.* 1565. *bl.* 38.

willen onthouden: en vindt men, dat by den Heer van Brederode, gaarne, in zyne ſtede, naar Holland, zou hebben zien zenden. Doch de Landvoogdes hadt hier geene ooren naar (*w*), zo om dat hy, openlyk, 't Hoofd der verbonden' Edelen was, als om dat men hem, in een gedrukt Schrift, onlangs verſpreid (*x*), *Erfgenaam en Opvolger in 't Graafſchap van Holland* genoemd hadt. Nu hielden die van Holland zo ernſtig aan, by de Landvoogdeſſe, dat zy, de ruſt binnen Antwerpen eenigszins herſteld ziende, eindelyk beſloot, den Prins te laaten verreizen. Om hem ook over te haalen, gaf men hem te verſtaan, dat de Staaten voorhadden, tot meerder verzekering van zyn gezag binnen 's Lands, drieduizend Knegten aantenoemen, dezelven leggende in de beſlooten' Steden: hoewel Amſterdam en Gouda hiertoe nog niet bewilligd hadden (*y*). Ook was, ter Staatsvergaderinge, in bedenking genomen, om den Prins, volgens gewoonte, een geſchenk te doen: gelyk die van Vlaanderen, onlangs, aan hunnen Stadhouder, den Graave van Egmond, gedaan hadden. Eenigen van 's Prinſen Amptenaars hadden, desweege, den Advokaat en de Gemagtigden der Staaten, nu en dan, vermaand, met bygevoegde verklaaring, dat de Prins zulks egter nimmer, ter Staatsvergaderinge, zou voorſtellen, gelyk door andere Stadhouders wel ge-

Filips III. 1566.

Hy weigert een geſchenk van de Staaten van Holland te ontvangen.

(*w*) Hoppervs *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 121.
(*x*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 190.
(*y*) Reſol. Holl. 5 en 9 *Octob.* 1566. *fol.* 45, 49.

FILIPS III. 1566. geſchied was (z). Ook was hy, niet lang, in Holland, geweeſt, of men beſloot, eenpaariglyk, hem een geſchenk te doen van vyfenvyftigduizend ponden, waarvan nogtans zou ingehouden worden, 't gene hy, wegens den tienden penning zyner viſſcheryen, en andere ommeſlagen, gehouden werdt, den Lande ſchuldig te zyn (a). Doch alzo men, naderhand, vernam, dat de Prins, oordeelende, dat 's Lands penningen, in deezen kommerlyken tyd, wel beter beſteed konden worden, dit geſchenk niet zou willen aanvaarden; vondt men geraaden, hem, tot verval zyner koſten, alleenlyk tienduizend ponden van veertig grooten te betaalen, die egter in mindering ſtrekken zouden van de penningen, hem, by Staatsbeſluit, toegelegd (b).

Zyne verrigtingen te Utrecht.

Oranje, gevolgd van zyne Bende van Ordonnantien, die tweehonderdenzeſtig paarden ſterk was, vertrok eerſt naar Utrecht, alwaar hy, * by Jan van Reneſſe, Heere van Wilp, een' der verbonden' Edelen, zynen intrek nam (c). De Wethouderſchap viel hem, hier, terſtond, klagtig, over de Onroomſchen, die wederom aanhielden, om eene Kerk. De Prins bragt de zaaken, eindelyk, tot een verdrag, welk, by wyze van Plakaat, op zynen naam, als Stadhouder, in Slagtmaand, werdt afgekondigd. By het zelve, werdt de Preeke buiten de Stad bepaald,

* *Apud nobilem* Wulpium.

(z) Reſol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 28.
(a) Reſol. Holl. 19 en 30 *Nov.* 1566. *bl.* 58, 60.
(b) Reſol. Holl. 27 *Januar.* 1566. [1567]. *bl.* 2.
(c) Adverſ. Canon. Regular. *apud* MATTHÆUM Fundat. & Pactis Eccleſ. *p.* 226.

paald, en die van den ouden en nieuwen Godsdienſt beide vermaand, elkanderen geenen overlaſt, met woorden of daaden, aan te doen (*d*). Filips III. 1566.

Midlerwyl, hadt hy, door Preſident en Raaden van Holland, de Staaten deezes Landſchaps, te Schoonhoven, doen beſchryven, tegen den negenentwintigſten van Wynmaand: en hun hier raad gevraagd, aangaande de middelen, om de tegenwoordige beroerten te ſtillen, te gelyk verklaarende „ dat de Hertogin de Preeke toelaa„ ten zou, daar zy, voor 't Verdrag met „ de Edelen van Oogſtmaand laatſtleeden, „ ingevoerd geweeſt was; doch alleenlyk „ buiten de Steden; en dat zyze, op alle „ andere Plaatſen, op de bekwaamſte wyze, „ wilde hebben afgeſchaft (*e*)." De Staaten, ſedert, op dit Voorſtel, in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, Delft en Leiden „ dat zyne Doorlugtig„ heid zelve orde behoorde te ſtellen, tot „ onderhouding van den ouden, en op de „ oefening van den nieuwen Godsdienſt, „ en dat men, tot handhaaving van 't Ge„ regt, en weering der uitheemſchen en „ Landloopers, die de meeſte daadelykhe„ den hadden aangevangen, een zeker ge„ tal van Knegten, in eigenlyken dienſt, „ of op een taamelyk Waardgeld, behoorde „ aan te neemen, alles egter, op 't welbe„ haagen van den Heere Prinſe." Dordrecht be-

Dagvaart te Schoonhoven. Voorſtel des Stadhouders.

Gevoelen der Leden van Holland, over het zelve.

(*d*) Bor II. *Boek. bl.* 74 [105].
(*e*) Reſol. Holl. na 10 *Oct. 1566. bl.* 51, 52.

PHILIPS III. 1566.

begreep „ dat de behoudenis van 't gezag „ der Wethouderen in de Steden, welk, op „ veele Plaatſen, in kleinagting was geraakt, „ het eenig middel was, om de ruſt te her„ ſtellen." Haarlem oordeelde „ dat men „ de Inquiſitie afſchaffen, de Plakaaten maa„ tigen, en den Beeldſtormeren vergiffenis „ belooven moeſt, voegende hier by, dat „ de oproerigheid van eenigen, vooral, „ geenen geheelen Genootſchappen of Ste„ den te laſt gelegd moeſt worden." Amſterdam gedroeg zig „ omtrent de ruſt van „ 't Land in 't algemeen, aan de middelen, „ door de Hertoginne, voorgeſlaagen, en „ door den Prinſe nader te beraamen; doch „ dagt, dat de Prins, als Stadhouder, in „ de byzondere Steden, naar derzelver „ byzondere gelegenheid, orde zou konnen „ ſtellen". Die van Gouda verklaarden „ dat „ zy, vooralsnog, vry van oproer geweeſt „ zynde, hoop hadden, hunne Gemeente „ voorts in ruſt te zullen houden, hebben„ de zy, verders, tot herſtelling der ruſt in „ andere Plaatſen, niets byzonders voor te „ ſlaan (*f*)." De Advokaat van den Einde en de Penſionaris van Leiden, Meeſter *Paulus Buis*, kreegen laſt, om, over de meening der Staaten, in onderhandeling te treeden met den Prinſe (*g*); die, ondertuſſchen, den vyftienden, of, volgens anderen, den twintigſten (*h*) van Wintermaand, te Amſterdam gekomen was, daar hy eenige wee-

De Prins komt te Amſterdam.

(*f*) Reſol. Holland 20 *Novemb.* 1566. *bl.* 53. *enz.*
(*g*) Reſol. Holl. 31 *Decemb.* 1566. *bl.* 64.
(*h*) ADR. PAUW Relaes *bl.* 4.

weeken doorbragt, en de ruſt herſtelde, ſluitende een verdrag met de Kalviniſchen, waarby bedongen werdt, dat zy, de Minderbroeders Kerk ruimende, bekwaame Plaatſen, buiten en binnen de Stad, tot oefening van hunnen Godsdienſt, zouden mogen gebruiken: waartoe hy hun, by eigenhandig geſchrift, der Huiszitten-Armenhuis en eenige Spykers of Pakhuizen aanwees. Voorts werdt beraamd, dat men tweehonderd Burgers bezoldigen zou, tot verzekering der gemeene veiligheid (6); dat men de Sleutels der Stad, op 't Stadhuis, zou bewaaren, en de Poorten niet openen, dan met bewilliging van Burgemeeſteren. Over de bezoldigden, kreegen *Willem Pauluszoon van Theneſſe* en *Bouwen Reyerszoon* 't bevel (*i*). Te Leiden, maakten de Wethouders, omtrent deezen tyd, een zonderling Verdrag met de Onroomſchen; die de Augsburgſche belydenis, zo alsze, door Melanchton, voorgeſteld was, verklaarden toegedaan te zyn, en hun beloofden, alle andere Gezindheden uit de Stad te zullen helpen weeren. De Prins van Oranje en de Preſident Kornelis Suis, Heer van Ryswyk, waren, by 't ſluiten van dit Verdrag, tegenwoordig (*k*). Weinige dagen laater, vertrok de Prins weder

Filips III. 1566.

Zonderling verdrag te Leiden.

(*i*) Bor II *Boek*, *bl.* 75 [107]. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 127. Kraal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 425 enz.
(*k*) Bor II. *Boek*, *bl.* 76 [107].

(6) Zie den *Artikelbrief* voor deeze Knegten, door den Prinſe van Oranje gemaakt, in 't *Relaes van* Adriaan Pauw in de *Bylaagen* by Bor *Authent. Stukk.* IV. Deel, bl. 15.

FILIPS III. 1566.

derom naar Antwerpen, daar hy, in 't begin van Sprokkelmaand des jaars 1567, aankwam. De gevoelens der Hollanderen gepeild hebbende, ſtelde hy, ten deezen tyde, een Geſchrift op, over den ſtaat des Lands, waarin hy openlyk beweerde, dat men elk vryheid van Godsdienſtoefening verleenen moeſt, wilde men 't Land in ruſt houden (*l*). Doch dit Geſchrift en meer diergelyken vonden geheel geen' ingang ten Hove.

Oranje ſchryft, over den Staat des Lands.

XXIX. Verzoekſchrift der Kalviniſchen, waarby dertig tonnen gouds, voor de vryheid van Godsdienſt beloofd worden.

Te Antwerpen, was, kort na 's Prinſen vertrek, wederom nieuwe beroerte ontſtaan. Ook hadden hier de Kalviniſchen een verzoekſchrift overgeleverd aan den Graave van Hoogſtraaten; welk aan den Koning gerigt was, en waarby zy dertig tonnen gouds beloofden, zo men hun vryheid van Godsdienſt wilde toeſtaan (*m*). Ik vind, dat dit Verzoekſchrift, ook elders, als te Gorinchem, te Middelburg, te Vliſſingen, te Veere en te Utrecht, aan de Wethouders, vertoond werdt, om derzelver voorſpraak, daarop, ten Hove, te verzoeken (*n*). Het was, door veele Onroomſchen, Edelen en gemeenen, getekend, en onder anderen, door Jozua van Alveringen, Heere van Hofwegen, voor vyfhonderd, en door Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, voor vierhonderd Kroonen (*o*).

In Henegouwen, met naame te Valenchyn,

(*l*) BOR III. *Boek*, *bl.* 92 [131].
(*m*) *Zie het by* BOR III. *Boek*, *bl.* 86 [122].
(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 66, 68, 93, 100, 103, 105, 115, 189, 233, 356.
(*o*) Sentent. van Alva, *bl.* 54, 78.

chyn, daar *Filips van S. Aldegonde, Heer van Noirkarmes*, als Stedehouder des Markgraafs van Bergen, bewind voerde, ſtondt het thans zeer gevaarlyk. De Onroomſchen hadden hier verſcheiden' Kerken bemagtigd, die zy niet wederom ruimen wilden. Noirkarmes ſchreef, derhalve, brief op brief, aan de Landvoogdeſſe, meldende, dat hy haaren laſt, hier, zonder geweld te gebruiken, niet wiſt te volbrengen (*p*): en Vrouw Margareet verzuimde niet, van alles, wat in de Nederlanden omging, den Koning, van tyd tot tyd, uitvoerig te berigten. FILIPS III. 1566. Geſteldheid van Valenchyn.

Filips ontving deeze laatſte tydingen, in 't Boſch van Segovia, daar hy te bedde lag, aan de kooriſe. Zy troffen hem ten hoogſten. Vooral, nam hy kwalyk den uitbod van dertig tonnen ſchats, door de Kalviniſchen; als of deezen, door 't roemen van zo grooten rykdom, de Duitſche Vorſten, zouden hebben willen beweegen, om hun by te ſtaan (*q*). 's Konings krankheid belette hem, ondertuſſchen, niet, dagelyks te raadpleegen, over 't gewigtig nieuws, dat hem, ſedert het ſtormen der beelden, van hier, werdt overgebriefd. Men verſtondt, in zynen Raad „ dat het graauw, welk de Ker„ ken geplonderd hadt; de Ketters, die 't „ graauw hiertoe hadden omgekogt; de E„ delen, die de Ketters beſchermden en 't „ graauw hadden aangehitſt; en de Heeren, „ wier Bloedverwanten en Dienaars de Ede„ len waren, voor vier ſchakels aan een' en „ den- Raadpleegingen in Spanje.

(*p*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 267. HOOFT III. *Boek*, *bl.* 120.
(*q*) BOR III. *Boek*, *bl.* 88 [124].

Filips III. 1566.

„ denzelfden keren gehouden moeſten wor-
„ den; hoewel men ook niet onkundig was,
„ dat de Heeren, volſtrekkelyk, bleeven
„ loochenen, eenig deel in de Kerkſchen-
„ nis gehad te hebben". Voorts, in beraad leggende, wat nu te doen ſtondt, kwam men overeen, dat de Koning zig ten eerſten gereed moeſt maaken, tot de reize herwaards, waartoe hy, eindelyk, ook ſcheen te beſluiten. Hy ſchreef, hierop, twee Brieven aan de Landvoogdeſſe, een' om openlyk vertoond te worden, en een' om geheim te blyven. In den eerſten, werdt gemeld „ hoe, de Koningin, onlangs, ge-
„ lukkiglyk verloſt zynde van eene Dogter,
„ *Izabella Klara Eugenia*; de Koning, die,
„ ondertuſſchen, ook genezen was van de
„ koortſe, alles tot zyn vertrek deedt ge-
„ reed maaken". Hier was bygevoegd „ dat
„ hy de Vergadering der algemeene Staaten,
„ voor zyne overkomſt, ondienſtig hieldt,
„ om de onluſten te ſtillen." Doch in den geheimen brief, gaf hy toe „ dat de Land-
„ voogdes, zo men tot verdere daadlyk-
„ heid en dwang voortſloeg, de Staaten
„ mogt doen ſamen komen, mids zy zorg
„ droeg, dat niemant wiſt, dat hy 'er in be-
„ willigd hadt". Van de overeenkomſt met de Edelen en met de Onroomſchen, op verſcheiden' Plaatſen getroffen, repte de Koning, voorbedagtelyk, geen woord. 't Was nog geen tyd, omze te veroordeelen, en hy was niet van zins, omze goed te keuren: waarom hy 'er liever geheel van zwy-

Inhoud van een' openbaaren en geheimen Brief aan de Landvoogdeſſe.

gen

gen wilde (r). Zyne neiging, om ſtreng met de Nederlanders te handelen, bleek ook omtrent deezen tyd, uit het afſtaan der bemiddeling, die Keizer *Maximiliaan de II.*, als Hoofd des Duitſchen Ryks, uit welk, verſcheiden' Vorſten gemengd waren in de Nederlandſche beroerten, Koning Filips hadt aangebooden (s). Ook ſchreef de Koning, nog voor den uitgang des jaars, aan de Landvoogdeſſe, dat hy, in Sprokkelmaand naaſtkomende, de reis ſtondt aan te neemen, verzeld van weinig Krygsvolk, ten ware de zaaken, in Nederland, verder verloopen mogten, wanneer men hem met een Leger te wagten hadt (t): welk ſchryven, toen het bekend werdt, veelen, die deel aan de beroerten gehad hadden, ten uiterſte verlegen maakte; terwyl het hunnen partyen den moed hooger ryzen deedt, dan immer te vooren. Filips III. 1566.

De Koning ſlaat 's Keizers bemiddeling af. Belooft herwaards te zullen komen.

't Jaar van zesenzeſtig, dat zo veel onruſt gebaard hadt, was nog niet ten einde geloopen, of men ondervondt, hoe veel kwaads de Beeldenſtorm en 's verder gewald der Onroomſchen te wege hadt gebragt. De Bondgenooten, die den Roomſchen Godsdienſt beleeden, niet konnende verdraagen, dat hunne Kerken, zo ſchandelyk, mishandeld waren, vreesden voor den geheelen ondergang des ouden Geloofs, zo een aanhang, die zulke euveldaaden ſteef of goedkeurde, eens de overhand bekwam. 't Bondgenootſchap

XXX. Schadelyke gevolgen der Beeldſtorminge.

(r) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* V. *p.* 104.
(s) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 109. *Ch.* VII. *p.* 113.
(t) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* VII. *p.* 115.

Filips III. 1566.

schap kreeg hier eenen geweldigen krak door, en veele Roomsche Edelen zogten zig, met de Landvoogdesse, en door haar, met den Koning, te verzoenen. Ook diende de Hertogin zig van deeze gelegenheid, om de Bondgenooten te verdeelen. Egmond zelf werdt oneens met Oranje, die niet goedvinden kon, zig te verlaaten op den Koning; van wiens goedertierenheid de Graaf den mond vol hadt. 't Zy dat hy 'er waarlyk op steunde, of dat hy den schyn niet durfde geeven, dat hy wanhoopte aan 's Konings gunst, welke hy, minder dan Oranje en Hoorne, ontbeeren kon. Zulken uit de Edelen, die zig vuurigst kweeten, tegen de beeldstormers en 't verbooden preeken, vielen, daarentegen, in de ongunst van 't graauw en van de Onroomschen in 't gemeen; aan welken men egter eenen steun diende te hebben, tegen de sterkte der Spaansche partye.

De Landvoogdes komt in de wapenen.

De Landvoogdes dan, het bondgenootschap aan 't waggelen ziende, gaf last tot ligtinge van Krygsvolk, om het geheel te doen vallen. De Graaven van Aremberg en Megen en eenige anderen kreegen 'er bevel over (*u*). Men vertrouwde zelfs 't bewind over vyf Vendels aan den Prinse van Oranje; doch men stelde onder hem den Kolonel *Walderfinger*, dien men bekwaam hieldt, om hem den voet dwars te zetten, en die heimelyken last hadt, om zynen wandel te bespieden (*v*). Het eerst, dat de Landvoogdes ondernam, was

(*u*) METEREN II. *Boek*, *f.* 43.
(*v*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 281.

was het beleg van Valenchyn, dat, in Slagtmaand, bezetting geweigerd hebbende, en, in Wintermaand, voor vyandſch zynde verklaard, door Noirkarmes, aan 't hoofd van een aanzienlyk getal van Krygsknegten, belegerd werdt (*w*). Een hoop onbedreeven Volk, uit Weſtvlaanderen en van omtrent Doornik opgeſtommeld, zonder ervaaren' Hoofdman, der Stad eenige hulp willende toebrengen, werdt, door den Bevelhebber van Douai en Orchies, ligtelyk, verſlaagen. De Ontroomſchen van Doornik ook, ten getale van drieduizend uitgetrokken, werden, door Noirkarmes, met tien Vendelen Knegten en zeshonderd Paarden, aangevallen, verſtrooid, en gedeeltelyk te rug gejaagd, binnen Doornik, welke Stad, terſtond hierop, bezetting inneemen moeſt. Valenchyn, ſedert, beſchooten zynde, ging, op den vierentwintigſten van Lentemaand, over, by verdrag. Noirkarmes hadt de Ingezetenen in 't eerſt gevleid, met 's Konings genade; doch zy dezelve verſmaad, en hem tot den ſtorm genoodzaakt hebbende, deedt hy, terſtond na 't inneemen der Stad, *Guido de Bres* en *Peregrin de la Grange*, Leeraars der Kalviniſchen, nevens andere aanzienlyke burgers, vatten en ter dood brengen. 't Zelfde lot hadt hy, te vooren, ook eenige Leeraars, te Doornik, doen ondergaan (*x*).

Filips III. 1566. 1567. Doornik en Valenchyn, door Noirkarmes, van bezetting voorzien.

Oranje, Hoorne, Hoogſtraaten, Graaf Lo- XXXI. Oranje

(*w*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 94. [134].
(*x*) Bor III. *Boek*, *bl.* 99. [142]. Burgund. *Libr.* III. *p.* 291, 326, 331.

Filips III. 1567.

Lodewyk, Brederode en anderen uit de verbonden' Edelen, ziende de zaaken, van de zyde der Landvoogdeſſe, zig ſchikken tot ſtrengheid en geweld, waren, al ſedert eenigen tyd, op hunne hoede, en op middelen bedagt geweeſt, om zig te beſchermen. Men ſloeg, in de eerſte plaats, het oog op hulp uit Duitſchland (*y*); doch om deeze te verkrygen, ſtondt, onder anderen, in den weg de verdeeldheid der Lutherſchen en Kalviniſchen, hier te Lande, die Graaf Lodewyk eerſt, en naderhand de Prins van Oranje zelf, te vergeefs, poogden te vereenigen. Voorts, zogt men eenig geld by-een te brengen. Graaf Lodewyk meende zig, hiertoe, te bedienen van den aanbod van dertig tonnen ſchats, aan den Koning gedaan, waarſchynlyk, met heimelyk inzigt, om, onder den glimp van aan deezen aanbod te voldoen, penningen te verzamelen, tot onderſteuning van 't Bondgenootſchap (*z*). Doch te Antwerpen, daar hy 't eerſt ondernam, wees men hem af met te zeggen, dat het verzamelen van geld verbooden was, en niet geſchieden kon, ten ware de Stadhouders aannamen, de Landzaaten te vryen, voor de ſchade, die 'er uit zou konnen ryzen (*a*). Vervolgens, ondernamen eenige Edelen zig te verſterken op hunne Sloten. De Graaf van den Berg deedt zyn Slot te *Heel*, in de Bommelerwaard, in ſtaat van tegenweer ſtellen, zig hiertoe, on-

en anderen beginnen op hunne beſcherming verdagt te zyn.

De Edelen verſterken hunne

(*y*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 298.
(*z*) *Zie* Staatent. van Alva. *bl.* 78, 89, 94.
(*a*) HOOFT III. *Boek*, *bl.* 125.

onder anderen, bedienende, van *Boudewyn* en *Dirk vander Meulen*, gebroeders (*b*). Ook sterkte de Heer van Brederode zyne Sloten, te Viane en te Ameide, by raade van den Prinse van Oranje, die hem, hiertoe, drie stukken geschuts vereerde, welken hy te Utrecht hadt doen gieten (*c*). Hierby bleef het niet. Brederode, door Oranje, zo men wil (*d*), aangezet, begon, heimelyk, volk aan te neemen (*e*), welk te Viane verzameld werdt. Men vindt, dat Maximiliaan de Kok van Neerynen, Sjoert Beima, *Antoni van Bombergen*, Jan van Renesse, Heer van Wilp, *Wynand Augustynszoon* van Deventer, Albert Hugtenbroek, *Melchior van Kuilenburg Gerritszoon*, *Evert van Zante*, *Gysbrecht* en *Diderik van Batenburg*, Longueval, Dandalot, Nyveld en anderen, als Kapiteinen, en *Robert de Kok van Neerynen*, *Filips van Renesse*, *Otto Mor* van Utrecht, en veele anderen, als Vendrigs, onder hem, gediend hebben, behalven een groot getal van gemeenen, uit Gorinchem, Ameide, Harderwyk, Reenen, Utrecht, en andere Plaatsen (*f*). De Heer van Brederode hadt zig, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, bevonden binnen Viane, en aldaar, met Graave Lodewyk, *Hartman Galama*, Sjoert Beima en

Filips III. 1567. Sloten, en gaan aan 't werven.

an-

(*b*) Sentent. van Alva. *bl.* 34, 130. Defens. de Hoogstr. N. V. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 29.

(*c*) Verantw. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 11, 12. Sentent. van Alva *bl.* 31.

(*d*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 298.

(*e*) HOPPERUS *Liur.* IV. *Ch.* VI. *p.* 111.

(*f*) Sentent. van Alva *bl.* 26, 32, 34, 55, 76, 79, 97, 98, 109, 110, 111, 116, 117, 128, 130, 139, 155, 165, 174, 175, 204, 225, 227, 234, 251, 252, 347, 351, 358, 378, 382.

Filips III. 1567. anderen, op hunne onderlinge beſcherming, geraadpleegd (g). Doch eer hy en de zynen voortſloegen, tot verdere daadelykheid, hadt de Landvoogdes een' nieuwen eed ontworpen, waarby alle Amptenaars en Wethouders belooven moeſten, het Roomſch geloof te zullen handhaaven, de beeldſtormers ſtraffen, en de Ketteryen uitrooijen. Ook verbonden zig alle Leenmannen, by den zelven, den Koning te zullen dienen tegen elk, dien men hun noemen zou, niemant uitgezonderd (7). De Hertogin, het Bondgenootſchap aan 't vallen ziende, zogt, door deezen eed, te toetſen, op wien zy zig zou konnen verlaaten. Pieter Ernſt, Graaf van Mansfeld, was de eerſte in den Raad, die den eed beloofde te zullen doen. Hem volgden Aarſchot, Egmond, Megen en Barlaimont, die allen, kort hierna, den eed afleiden. Doch Oranje en Hoogſtraaten weigerden 't, bybrengende, dat zy, eens hulde gezwooren hebbende, daarmede behoorden te konnen volſtaan. Of Hoorne den eed gedaan hebbe, is twyfelagtig. Brederode, die zig nu, op zyn Huis te Kleef, by Haarlem, onthieldt, werdt 'er, by brieven en boden der Landvoogdeſſe, toe vermaand; doch hy wees het, insgelyks, van de hand, waarop hem zyne Bende van Ordonnantie werdt afgenomen. Diderik So-

Nieuwe eed, door de Landvoogdeſſe gevorderd.

(g) Sentent. van Alva. bl. 81.

(7) *Zie* den Eed, zo als hy, door gemeene Amptenaars, gedaan werdt, by Brandt *Reform.* I. Deel, bl. 438.

Sonoi, Gilein Zegers van Waſſenhoven en verſcheiden' andere Edelen hebben zig ook niet laaten beweegen, tot het afleggen van den nieuwen eed (*b*). Kort hierna, verzogt Brederode gehoor by de Hertoginne, welk hem geweigerd werdt. Toen zondt hy haar een ſmeekſchrift toe, waarby hy om vryheid der Preeke en afdanking van 't aangenomen Krygsvolk durfde aanhouden. Doch hierop kwam zulk een antwoord, dat Brederode zelf, benevens den Graaf van den Berg en verſcheiden' anderen hunnen zoen met den Koning zogten te maaken. De Landvoogdes, die getoond hadt, dat zy onderregt was van de werving, door Brederode begonnen, en van 't ſterken der Stede Viane, begeerde, dat hy en van den Berg zig, zonder voorwaarden, aan 's Konings genade onderwerpen zouden. 't Welk hun zo hard ſcheen, dat zy, niet lang hier na, uit vertwyfeldheid, verſcheiden' geweldige aanſlagen ondernamen (*i*). De Staaten van Holland, in Louwmaand, voor 't vertrek van den Prinſe van Oranje, ook kennis gekreegen hebbende van den nieuwen eed, dien men den Leenmannen afvergde, en te gelyk, van het uitſtellen der algemeene Staatsvergadering, tot op 's Konings overkomſt, beſlooten, tegen het een en 't ander, een Vertoog te doen aan de Landvoogdeſſe, die hun, in Sprokkelmaand, antwoordde „ dat „ men niet beoogde, door den nieuwen „ eed,

Filips III. 1567.

De Graaf van den Berg en Brederode zoeken zig met de Landvoogdeſſe, te vergenade zoenen.

(*b*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 103 [147]. Sentent. van Alva *bl.* 17.
(*i*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 105 [149]. 106 [151].

FILIPS III. 1567. „ eed, eenen nieuwen laſt te leggen op de „ Leenmannen, en dat de Staaten ook zou„ den mogen vergaderen, als van ouds, „ wordende zulks tegenwoordig, om by„ zondere redenen, ſlegts voor eenigen tyd, „ uitgeſteld": met welk antwoord, men zig moeſt laaten genoegen (*k*).

Brederode verzekert zig van 's Hertogenboſch voor een tyd,

Brederode, kennis gekreegen hebbende, dat de Graaf van Megen bezetting in 's Hertogenboſch zogt te werpen, zondt Antoni van Bombergen, in Sprokkelmaand, derwaards, Men liet hem binnen, met zyn volk; doch hy hieldt het 'er niet langer, dan tot in Grasmaand, wanneer hy, gepraamd door de Landvoogdeſſe, die de Perſoonen en goederen der Ingezetenen, alomme, deedt aanſlaan, de Stad verliet, welke, ſedert, Spaanſche bezetting innam (*l*).

Aanſlag op Utrecht, dat, door Megen, bezet wordt.

By Viane, lagen nu omtrent drieduizend Knegten, met welken, de Heer van Brederode Utrecht dagt te verraſſen. Doch hier was hem Megen te gaauw, die, met een Regiment Voetvolk, uit het Land van Heusden en Altena, naar Utrecht toog, en zig van de Stad verzekerde. Terwyl hy Gorinchem voorby trok, hielden de Onroomſchen, bedugt, dat hy ook iets tegen deeze Stad in den zin hadt, in grooten getale, de wagt aan de Poorten (*m*). Brederode hadt hier merkelyken aanhang. Hy hieldt 'er, dikwils,

(*k*) Reſol. Holl. 27 *Jan.* 1566. [1567]. *bl.* 1, 2. 15 en 18. *Febr.* 2 en 14 *Maart* 1567, *bl.* 10, 12, 13.

(*l*) METEREN II. *Boek*, *f.* 44 *vers* BOR III. *Boek*, *bl.* 196. [151].

(*m*) Sentent. van Alva, *bl.* 88, 92, 333,

wils, Byeenkomſten met de verbonden' E- Filips III. delen, ten huize van *Pieter Janszoon van* 1567.
Grootveld, in de Roos (*n*). Brederodes Knegten, dus verſteken van de hoop om Utrecht in te krygen, koelden hunnen moed, aan het Klooſter *Marienweerd*, welk geplonderd werdt (*o*). Sedert, doorliepen zy 't platte Land van Utrecht en Holland, beroovende verſcheiden' Kerken en Klooſters (*p*). Arend van Duivenvoorde en Herbert van Raaphorſt, Hollandſche Edelen, lagen, met een deel volk, in 't Klooſter te Egmond; alwaar zy, in wêerwil van den Abt, Biſſchop van Haarlem, eenige maanden huis hielden (*q*). In 't Klooſter te Heilo en elders, ſloegen zy en anderen zig, insgelyks, voor eenigen tyd, neder (*r*). De bezetting, die binnen Vlaand gebleeven was, werdt, door de Onroomſchen van verſcheiden' Steden, met naame van Gorinchem, Utrecht en Amſterdam, van Krygs- en Mondbehoeften voorzien (*s*). Te Amſterdam, liet men de tonnetjes buskruid plaatſen in vaten, die voorts met Rogge gevuld, en, onder 't geleide van Bernard Uitenheng, voor Rogge, uitgevoerd werden (*t*). De Heer van Brederode zelf hadt zig, midlerwyl, geworpen binnen Amſterdam, ter gelegenheid eener nieuwe beroerte, aldaar, in den aanvang des jaars, ontſtaan. De Ge-

Nieuwe beroerte binnen Amſterdam.

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 91, 95.
(*o*) Bor II. *Boek*, *bl.* 107 [153].
(*p*) Meteren II. *Boek*, *f.* 48.
(*q*) Sent. van Alva. *bl.* 49. Burgund. *Libr.* III. *p.* 349.
(*r*) Sentent. van Alva. *bl.* 34, 50, 61, 129.
(*s*) Sentent. van Alva. *bl.* 26, 30, 92, 93, 95, 111, 135.
(*t*) Sentent. van Alva. *bl.* 111, 342.

FILIPS III. 1567. Gemagtigden der Wethouderſchap en der Kalviniſchen waren, in Louwmaand, van daar, vertoogen naar Bruſſel, om 't bekragtigen der jongſte overeenkomſt, ten Hove, te bevorderen; doch in plaats van hier, gezamenlyk, te handelen, deeden die van de Wet hunne zaaken op zig zelven, en keerden, zonder de Kalviniſchen te kennen, naar huis. Dit wekte 't wantrouwen, welk vermeerderd werdt, door een briefje van Brederode, gerigt aan de Kalviniſche Gemeente, in welke men, by het jongſte Avondmaal, in Wintermaand, gehouden, reeds meer dan duizend Ledemaaten geteld hadt (*v*); met verzoek, om Gemagtigden te zenden, naar Viane, daar hy hun zaaken verhaalen zou, welken hy geenen brief hadt mogen vertrouwen. Laurens Jakobszoon Reaal en Kornelis Floriszoon van Teilingen werden, terſtond, aan hem afgevaardigd. Terwyl zy uit waren, geeft de Vroedſchap laſt, om vier- of vyfhonderd Soldaaten te ligten. Eenige Burgers, hiervan de lugt gekreegen hebbende, vraagen naar de reden aan den Burgemeeſter Jooſt Buik, die in 't eerſt loochent (*w*), dat 'er nieuw volk aangenomen was, doch 't, geperſt zynde, eindelyk, bekent, en dat het, uit laſt der Hertoginne, geſchiedde. Hierop raakt de menigte, ten getale van twee- of driehonderd, voor zyne deur, vergaderd, aan 't roepen, van *Vive, vive, vive le Gueux*; loopt voorts te wa-

(*v*) *Uit* Aant. der Amſterd. Gereform. Diakonie.
(*w*) ADR. PAUW Reiaes, *bl.* 5.

wapen, en bezet, toen en des anderendaags, den vyfentwintigſten van Sprokkelmaand, de Reguliers Poort, en de Nieuwe Brug, aan vier oorden, daar afgekondigd werdt „ dat men 't op Kerken noch Kloosters ge„ munt hadt; maar alleen op 't handhaaven „ der orde, by den Prinſe van Oranje ge„ raamd." De Burgemeesters hielden, ondertuſſchen, 't Stadhuis met de nagtwaakers en anderen, de Waag met Soldaaten, onder Bouwen Reyerszoon, bezet; doch verſtaande zig verder te ſterken, ontboodenze alle de Roomſchen op den Dam. Juiſt toen keeren Reaal en Teilingen te rug van Viane, met berigt „ dat de Prins den Heere „ van Brederode hadt laaten weeten, op „ dat deeze de Amſterdamſche Gemeente „ zou waarſchouwen, hoe Burgemeesters „ voorhadden, vierhonderd Soldaaten aan „ teneemen, met dezelven en de Stads waa„ kers, de gantſche Kalverſtraat, van 't Stad„ huis af, te bezetten, en den Graaf van „ Megen, die, over Gorinchem en Utrecht, „ met twee-entwintighonderd man, naar de „ Stad ſtondt te komen, door de Reguliers „ Poort, binnen te laaten: waarna men een„ honderd burgers of twee 't hoofd voor de „ voeten dagt te leggen." Men begreep, dat dit nieuws geheim blyven moeſt. Nogtans lekte het ergens uit, en baarde nieuwe verſlagenheid. *Jan Broek Valentynszoon*, een hartig man, met eenig volk, van de Nieuwe brug, eenen keer doende, langs den Zeedyk en Warmoesſtraat, terwyl hy met de trom deedt omſlaan, *dat, wie lyf, wyf*

Filips III. 1567.

FILIPS III. 1567. *en kinderen lief hadt, bem nu volgen zou;* sleept, inderyl, negenduizend man agter zig, allen voorzien van geweer, dat hun gereedst was. Twee broeders, *Jan* en *Kornelis Pieterszoonen* in Deventer, elkanderen in de wapenen geholpen hebbende, zeide de een, op onderlinge vraage, *werwaards het gemunt ware? naar de Markt, by die van den ouden Godsdienst:* de ander, *naar de Straaten, by die van den oudsten: dan zo 't op een slaan gaat, ontziel my niet, ik zal u ook niet ontzien.* Hierop, bezetten de Onroomschen de toegangen naar den Dam, de Kalverstraat uitgenomen, die de Regeering beslooten hieldt; planten zes bassen op de bekwaamste plaatsen, om de Markt te bestryken, en stoffeeren eenige huizen in de Warmoesstraat, van agteren, met schutten. De Burgemeesters, van dit alles verkondschapt, en door geweld, tegen zo veel magt, moed en orde, niets ziende uitteregten, vaardigden Burgemeester *Simon Kops* af, om 't Volk diets te maaken, dat zy niets kwaads in den zin gehad hadden; dat alles maar misverstand was, en dat men, de wapenen afleggende, met een verzoekschrift, te regt raaken kon. Doch niemant zo dwaas, die hieraan geloof sloeg. Ook trokken de Schout Pieter Pieterszoon en *Albert Markus*, zyn Zwaager, met eenige Soldaaten en Roomsche Burgers, midlerwyl, af, om de Reguliers-Poort te bemagtigen. Doch 't werdt hun, door Jan Broek, *Pieter* en *Jan Kies*, *Pieter Reierszoon* (*x*), en an-

(*x*) Scatent. van Alva *bl.* 295, 206, 374.

anderen, belet. 't Volk toen, de loosheid der Heeren bemerkt hebbende, aan 't roepen, *naar 't Stadhuis, naar 't Stadhuis, wy hebben 't; hebben wy 't hart: anders is 't omgekomen.* De befcheidenfte Onroomfchen en onder dezelven Adriaan Pauw, een voornaam Koopman, hielpen egter deeze drift, door redenen, aan 't bedaaren, tot geluk der Regenten, die, eerlang, met de Gemeente, in onderhandeling kwamen, en een Verdrag flooten (*y*), volgens welk, onder anderen, het aanneemen van Krygsvolk geftaakt worden moeft. 't Werdt, des anderendaags, den zesentwintigften van Sprokkelmaand, met de trompet, afgekondigd: waarmede de ruft, voor dien tyd, herfteld was. Doch Brederode, terwyl de twift nog duurde, hoop gefchept hebbende, om 'er eenig voordeel uit te haalen, was de Kalviniíche Gemagtigden kort gevolgd, en des nagts na 't afkondigen van 't Verdrag, te Ouwerkerk gekomen, vanwaar hy te voet voortgegaan was, tot digt aan de Stad. Hier ontboodt hy Klement Volkaartszoon Koornhert by zig in de herberge, die hem, alleenlyk van twee Edelen verzeld, nevens zig, in een' Schuit, deedt zitten; toen, zonder zig aan 't roepen der wagt te kreunen, fnellyk, door de boom roeijen, en, op de Turfmarkt, aan Land treeden. 't Gerugt van zyne aankomft liep haaft door de Stad, en ontftelde de Wethouderfchap geweldig. De treflykfte Onroomfchen vervoegden zig, dagelyks, in

Filips III, 1567.

De Heer van Brederode komt in Amfterdam.

(*y*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 6, 39.

FILIPS III. 1567. In zyn gezelſchap. Ook begaven zig veele Frieſche (z), Stigtſche en andere Edelen en voornaame Burgers naar Amſterdam, die, vermomd als Koopluiden, Schippers of Boeren, de Wagters, aan de Poorten, met looze naamen, blinddoekten: onder welken, ik Sjoert Beima, Hartman Galama, Willem van Zonnenberg, Lancelot van Brederode en Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, genoemd vind (a). Ten Hove, was men niet zonder kommer, dat de ſamenkomſt van zo veele Bondgenooten binnen Amſterdam iet euvels brouwen mogt. De Landvoogdes zondt hierom den Geheimſchryver van den Heimelyken Raad, *Jakob de la Torre*, die zig toen te Utrecht bevondt, af naar Amſterdam, met brieven aan de Wethouders, hun laſtende, 't vertrek van Brederode, by wege van overreding of uitgedrukt bevel, te bevorderen. De la Torre verklaarde hem, federt, in perſoon, den wil der Landvoogdeſſe; doch hy, hiervan blyk gevorderd hebbende, welk de Geheimſchryver niet toonen kon, hieldt zig onverpligt, om mondelyken laſt te volgen. De Regeering, twee Schepens en den tweeden Penſionaris, *Maarten van Blokland*, aan hem hebbende afgezonden, om hem 't vertrekken aan te raaden, kreeg geen ander beſcheid, dan dat hy doen zou, gelyk hy 't verſtondt. De Burgery, midlerwyl, bekommerd voor zynen Perſoon, hieldt, met om-

Voorval met den Geheimſchryver De la Torre.

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epiſt. VI. *In* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 357.

(a) Sentent. van Alva *bl.* 59, 60, 76, 79, 81.

omtrent honderd man, de wagt voor zyne Herberg, alwaar de Prins van Oranje uithing (*b*). Eenige Frieſche en andere Edelen zelfs, en onder deezen, Lancelot van Brederode, vervorderden zig, op den zeventienden van Lentemaand, de la Torre, in zyne Kamer, op den Dam, te overvallen, hem zyne gewigtigſte papieren te ontneemen, en die aan den Heere van Brederode te behandigen (*c*); de anderen te doorſnuffelen, en hem, eenen geheelen dag, gelyk als in gyzeling, te houden, waarom hy, voor erger bedugt, heimelyk, ter Stad uit week. De la Torre zelf heeft, naderhand, aan iemant, die dit ſchryft, verhaalt, dat de Edelen hem, met woorden en wapenen, de dood gedreigd hadden (*d*). De Onroomſchen toen, 't hoofd op nieuws opſteekende, klaagden over den eed, dien de Amptenaars, nieuwlings hadden moeten doen, en verzogten van de Regeering, dat men meer Knegten bezoldigde, en Brederode tot Overſte aanſtelde. Men bewilligde hierin, ter wederzyde (*e*); doch op 't welbehaagen van den Prinſe van Oranje, die, ſedert, zyne toeſtemming tot de werving gaf; doch niet tot de aanſtelling van Brederode, dien hy beloofde, zyne meening, by byzonderen bode, te zullen doen verſtaan. Men ging dan voort, met het werven van drie- of vierhon-

Filips III. 1564.

Men beogeert Brederode tot Overſte der Stad.

(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 41.
(*c*) Sentent. van Alva *bl.* 42, 60.
(*d*) Vander Haar Init. Tumult Belg. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 477.
(*e*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 6.

FILIPS III. 1567. honderd Knegten, die, onder 't bevel van twee aanzienlyke en beminde Burgers, geſteld werden. Zy trokken, elken dag of nagt, drie en een halven ſtuiver, en kreegen, hierom, den naam van de *Reaal-waags* (*f*). De Heer van Brederode bleef, na deezen, nog omtrent eene maand in Amſterdam (*g*).

XXXII. Handel van Megen in Gelderland, en van Aremberg, in Friesland en Groningen.

Terwyl dit, in Holland, voorviel, wiſt de Graaf van Megen, in Gelderland, de openbaare preeke te doen ſtaaken, en de ſchade, aan Kerken en Kloosters veroorzaakt, te doen boeten, by verdrag (*b*). In Friesland, bragt de Graaf van Aremberg het zelfde te wege, ondersteund door niet meer dan vier Vendelen Voetvolks en zeſtig Paarden. Doch de Inquiſitie en ſtrenge Plakaaten beloofde hy te doen ſtilſtaan. Men vertrouwde nogtans zo weinig op deeze beloften, dat wel zeventig Edelen, die 't Verbond getekend hadden, na 't ſluiten van dit Verdrag, naar Amſterdam en elders, de wyk namen. Aremberg hadt hun eenen ſchrik aangejaagd, door het vatten van Jakob van Ilpendam, Geheimſchryver van Brederode (*i*), die, ſedert, te Bruſſel onthalsd werdt (*k*). Met het verzekeren van Groningen, voor den Koning, hadt hy langer werk, zynde 't volk hier kreigel van aart, en trots op de ſterkte der Stede (*l*). 't Ge-

(*f*) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 7.
(*g*) HOOFT, IV. *Boek*, *bl.* 134, 141.
(*h*) BOR III. *Boek*, *bl.* 102 [145].
(*i*) VIGLII *ad* HOPPER. Ep. I. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. P. II. *p.* 345. BOR III. *Boek*, *bl.* 102 [145] *enz.*
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 72.
(*l*) VIGLIUS, *ubi ſupra.*

't Gelukte hem, eerſt in Zomermaand, onder allerlei glimpige beloften, die naderhand weinig gerekend werden, vier Vendelen Duitſche Knegten, onder *Blaſius van Vegersheim*, in de Stad te krygen, die, meeſt by Odroomſchen, onder 't dak geholpen werden (*m*). Filips III. 1567.

Aanſlag op Walcheren, mislukt.

Oranje was, naauwlyks, te Antwerpen, wedergekeerd, of hy ſchynt geraaden gevonden te hebben, 't geluk der wapenen, tot voorſtand der Bondgenooten, ook van zynen kant, te beproeven. De oorzaak en 't beleid van den aanſlag, die op Walcheren was aangelegd, is nergens klaarlyk beſchreeven. De Prins heeft zig ook, ſedert, gedraagen, als of hy 'er geen deel aan gehadt hadt (*n*). Doch men heeft reden om te vermoeden, dat hy 'er, bedektelyk, de hoofdaanleider van geweeſt is (*o*): en zo deeze onderneeming, en die van Brederode op Utrecht en Amſterdam, welke, insgelyks, door den Prinſe, begunſtigd was (*p*), gelukt ware, zou hy zig, eer men 't verwagten kon, van de voornaamſte Plaatſen zyns Stadhouderſchaps meeſter hebben gezien. 't Beleid van den togt op Walcheren was toevertrouwd aan *Jan van Marnix*, Heere van Tholouſe, Broeder des Heeren van S. Aldegonde, eenen boezemvriend van Oranje. Deez' hieldt heimelyk verſtand met *Pieter Haak*, gewezen Baljuw van Middelburg (*q*), die hem gelegenheid geeven zou, om

(*m*) Bor III. *Boek*, *bl.* 103 [146].
(*n*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 12.
(*o*) *Vide* Burgund. *Libr.* III. *p.* 298, 310, 322.
(*p*) Grotii Annal. I. *p.* 26.
(*q*) Viglius *ad* Hopper. Epiſt. V. *p.* 355.

FILIPS III. 1567. om bezetting te werpen, in Middelburg en Vlisſingen (*r*). Ook hadt met Tholouſe ſaamengeſpannen een der verbonden' Edelen, van der Aa genoemd, die volk aannam, te Antwerpen, tot uitvoering van den aanſlag: 't welk nogtans zo bedekt niet geſchieden kon, of 't Geregt kreeg 'er de lugt van. Oranje kon toen niet voorby, by uitroep, te laaten bekend maaken, dat alle vreemdelingen, en krygsknegten, buiten Stads dienſt, Antwerpen zouden hebben te ruimen, op lyfſtraf. Ligtelyk, meent men, zou hy, ware het hem ernſt geweeſt, de vreemde knegten, na 't ſluiten der Poorten, hebben konnen betrappen en ſtraffen. Nu dreef hy hen tegelyk ter Stad uit, en op den togt. Zy verzamelde zig dan te Dambrugge. De Landvoogdes, midlerwyl, hiervan verkondſchapt, en bedugt voor Walcheren, zondt tweehonderd man, onder Anthonis van Bourgondie, Heere van Wakkene, Kapelle en Kattem (*s*), tot verſterking der bezetting van Zeeburg of Rammekens. Doch de Slotvoogd wees deeze manſchap af, bevel ontvangen hebbende van Oranje, om, zonder zynen uitdrukkelyken laſt, geen volk inteneemen. De Prins verſchoonde zig, zo goed als hy kon, toen hem dit, ten Hove, kwalyk genomen werdt, en liet, ſedert, toe, dat men vyftig man van de tweehonderd, in Rammekens, ontving (*t*). Tholouſe, ondertuſſchen, ook van Dambrugge verjaagd, zak-

(*r*) VIGLII Vita N. CIV. *p.* 50.
(*s*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 311.
(*t*) BOR III. *Boek*, *bl.* 109 [141].

zakte, met drie Schepen, over welken Haak 't bevel hadt, de Schelde af, tot voor Rammekens (*v*); doch 't Marktschip van Antwerpen, kort te vooren, aangekomen, hadt het gerugt van den aanslag, binnen Vlissingen, gebragt, waarom men, hier, op zyne hoede was, en de Schepen afhieldt (*w*), die toen schynen voortgezeild te zyn, tot voor Arnemuiden. Eenige Middelburgers, die van den aanslag wisten, verzorgden hun hier van mondbehoeften, en verwekten eenige opschudding in de Stad. *Jakob Janszoon*, Schoonzoon van Haak, zou der Wethouderschap eenige onredelike dingen hebben afgevergd, en, onder anderen, hebben gezeid, dat hy de Burgemeesters noodzaaken zou, tot het overleveren van de Sleutels der Stad, waarna hy Haak wilde inlaaten (*x*). Doch deeze beweegingen hadden geen gevolg. Haak werdt, eerlang, genoodzaakt, den stroom wederom op te zeilen, tot aan *Oosterweel*, in 't gezigt van Antwerpen, daar hy zyn Volk ontscheepte, en op den oever nedersloeg. Men wil, dat Tholouse hier, eenigen tyd, leggen bleef, om te beproeven, of die van Antwerpen ook zouden konnen bewoogen worden, om hem toe te vallen. Doch de Wethouderschap was zo verbitterd op hem en op zyn Volk, dat zy voorsloeg, om hem, met de Stads Sol- FILIPS III. 1567.

(*v*) Sentent. van Alva *bl.* 103.
(*w*) METEREN II. *Boek*, *f.* 44 *vers.*
(*x*) Sentent. van Alva *bl.* 63, 64, 65, 68, 69, 74, 99, 100, 101, 211, 235.

Filips III. 1567.

Soldaaten, op 't lyf te vallen. Oranje en Hoogſtraaten wilden hiertoe egter niet verſtaan, zeggende, dat men zig bloot ſtellen zou voor beroerte van binnen, wanneer men de Soldaaten ter Stad uitzondt. Doch 't leedt niet lang, of de Landvoogdes ſchikte *Filips van Lannoi*, Heere van Beauvais, met vierhonderd man, naar Oſterweel; die den zorgeloozen hoop, den dertienden van Lentemaand, zonder moeite, verſloeg. Tholouſe zelf liet hier, meent men, 't leeven in eene ſchuur, die in den brand geſteken werdt. Ook ſneuvelden 'er verſcheiden' Edelen, en onder deezen, een uit den Huize van Boetzelaar. Doch terwyl de ſlagting duurde, raakten de Kalviniſchen, te Antwerpen, op de been, wilden ter roode Poorte uit, en hunnen broederen byſpringen: 't welk hun egter, door Oranje en Hoogſtraaten, met moeite en lyfsgevaar, belet werdt. De Prins moeſt hier hooren, dat men hem, met het zinkroer op de borſt, ſcholdt voor eenen Verraader, die oorzaak van den moord daar buiten was. Twee dagen, bleeven de Kalviniſchen in de wapenen, terwyl zy, des nagts, de ſtraaten van 't geroep *Paapen uit! Paapen uit!* deeden dreunen: waarna Oranje, de Lutherſchen en de uitheemſche Koopluiden bewoogen hebbende, om zig te wapenen, de oproerigen tot nadenken, en de Stad, die met een deerlyk bloedbad gedreigd werdt, tot ruſt bragt (*y*)

Tholouſe wordt, by Oosterweel, verſlaagen.

De

(*y*) Bor III. *Boek*, *bl.* 110 [144] *enz.* Meteren II. *Boek*, *f.* 44 *verſ.*

De Prins, kort hierna, berigt uit Spanje bekomen hebbende, dat de Hertog van Alva, met een leger, herwaards, ſtondt gezonden te worden, nam een vaſt opzet, om zyne Ampten neder te leggen, en naar Duitſchland te vertrekken. Hy wiſt wel, hoe ver 's Konings magt de zyne overtrof, en hoe weinig ſtaat 'er te maaken ware op 's Volks yver. Ook zag hy Egmond, wien alle de oude Soldaaten aanhingen, met leedwezen, de zyde verlaaten, die zy beide, te vooren, gevolgd hadden. Om de Geeſtelykheid, door 't beeldſtormen vervreemd van de bondgenooten, wederom te winnen, was geen kans altoos. De Bondgenooten zelve waren, tot op een derde deel, geſmolten, en de Onroomſchen in 't gemeen ongenegen, tot het ſchieten van geld, de ziel van alle onderneemingen; tot zo verre, dat zy weigerden, vyf- of zeshonderdduizend guldens byeen te brengen, ten ware men hun ontdekte, waaraanze beſteed zouden worden, waartoe de Prins niet verſtaan kon (z). Ook zag hy kommerlyk in 't verſchil der Kalviniſchen en Lutherſchen, die, door geene redenen, tot eendragt te beweegen waren, begeerende de eerſten, of ſlegts drie of vier Leeraars onder hen, daar de zaak aan hing, niets toe te geeven: welke naauwgezetheid de Duitſche Vorſten zo zeer ſtiet, dat zy zig bezwaarlyk ſcheenen te zullen laaten beweegen, om den Prinſe ee-

Filips III. 1567. XXXIII. Oranje beſluit het Land te verlaaten.

(z) Zie III. Boek, bl. 119 [166].

PHILIPS III. 1567.

eenigen onderſtand te doen (*a*). Al dit maakte hem zo verdrietig, dat hy, de Landvoogdes verzogt hebbende, een' ander', met zyne Ampten, te willen voorzien (*b*), en te Willebroek, by Antwerpen, een teder afſcheid van den Graave van Egmond hebbende genomen (*c*), den elfden van Grasmaand, uit Antwerpen, ſcheidde, en na een dag of twee toevens, te Breda, voortreisde naar 't Graafſchap Naſſau, verzeld van zyne Gemaalin, die, bits van aart en ongeregeld van leeven, hem, op deezen togt, met veele ſmaadheden, bejegende (*d*). Men hadt den Prins nagegeven, dat hy zyne ſchulden niet betaalen kon, en daarom nieuwigheid zogt; doch hy verklaarde, op zyn vertrek, aan een' voornaam' Perſoon, dat hy nog zeſtigduizend guldens vry inkomen hadt, en nimmer iet tegen den Koning onderneemen zou, zo hem deeze niet, in zyne eer of goederen, aantaſtte (*e*). De Staaten van Holland verſtrekten hem, egter, omtrent deezen tyd, twintigduizend guldens, tegen den penning zeſtien, waaryoor hy hun eenigen zyner goederen verpandde (*f*). Te gelyk met den Prinſe, vertrokken de Onroom-

Hy vertrekt naar Duitſchland.

(*a*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 143.
(*b*) BURGUND *Libr.* III. *p.* 325.
(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 304. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 335.
(*d*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 146. VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 480.
(*e*) REYD I. *Boek*, *bl.* 1.
(*f*) Reſol. Holl. 29 *April*, 6 *May*, 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januarii* 1567 [1568]. *bl.* 19, 21, 22, 29, 34.

roomsche Leeraars uit Antwerpen, hebbende de Landvoogdes weeten te bewerken, dat de preeke aldaar, by voorraad, geschorst werdt. Doch kort hierna, bragt zy bezetting in de Stad, en deedt de nieuwe Kerken afbreeken. Hoorne en Hoogstraaten verlieten, omtrent deezen tyd, ook deeze Landen (*g*). De Graaf van Mansfeld werdt aangesteld, tot Bevelhebber over Antwerpen (*h*), en *Maximiliaan van Hennin, Graaf van Bossu*, by voorraad, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht (*i*). Filips III. 1567. De Graaf van Bossu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland, Zeeland en Utreht.

De brand der vervolginge, in Brabant en Vlaanderen ontsteken, dreigde nu over te slaan naar Holland, toen de Kalvinischen, te Amsterdam, van zelve aanbooden, de preeke te staaken, mids men hun vryheid en tyd gave, om hunne onroerende goederen te gelde te maaken, en, met de roerenden, 't Land te ruimen: 't welk hun, op den zesentwintigsten van Grasmaand, werdt toegestaan. Toen werdt het vlugten algemeen, hier en door gantsch Holland. Brederode, die, tot nu toe, te Amsterdam, gebleeven was, liet zig ook verluiden, dat hy geneigd was, te vertrekken, zo de Stad hem eene maatelyke som, op zekere Landen, bedykt in de Berger- en Kleimeer, verstrekken wilde. Men bewoog dan, den ondank van 't Hof willende ontgaan, *Herman Roodenburg den Ouden* en Adriaan Pauw, om

XXXIV. De Preeke wordt gestaakt.

(*g*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 341.
(*h*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 345.
(*i*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 131.

Filips III. 1567. om hem agtduizend guldens, op hunnen naam, doch voor rekening der Stad, op te ſchieten, alzo men verlangde, hem te loozen. Ook deedt men, terſtond, vyfentwintighonderd en twee guldens van 't Excyns-Huis haalen, en aan de wooning van Roodenburg brengen, daar het overige, tot agtduizend guldens toe, door Pauw en Roodenburg, uit hunne eigen' beurze, en die hunner goede vrienden, verzorgd werdt. Ook is 't hun, daarna, door de Stad, wederom goedgedaan (*k*). Brederode, deeze penningen ontvangen hebbende, vertrok, den zevenentwintigſten van Grasmaand, in den nagt, begeleid tot in 't Vlie, door een Waterſchip met geſchut: vanwaar hy op Embden, en voorts in Duitſchland raakte. Hy overleefde zyn ongeluk niet lang. Sommigen ſchryven, dat hy, zyne droefgeeſtigheid, alleen door ſterk drinken, zoekende te verdryven, in eene heete koorts viel (*l*), die hem, den vyftienden van Sprokkelmaand des jaars 1568, op het Slot Harnhof of Harenburg, in de Veſte Rekelinghuizen, uit het leeven rukte. Hy werdt te *Gemmen*, in 't Land van Kleeve, begraaven. Kort voor zyn vertrek van Amſterdam, hadden eenige Liefhebbers der vryheid, Onroomſchen en Roomſchen, plegtelyk gezwooren, den honderdſten penning hunner goederen op te zullen brengen, tot vervalling van elfduizend gul-

Brederode vertrekt uit Amſterdam.

Hy ſterft.

Meineedigheid van eenige Amſterdammers.

(*k*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 7.
(*l*) Viglii Vita *N.* CV. *p.* 51.

guldens, die aan verſcheiden' koſten, ten dienſte der gemeene zaake waren beſteed. Tot ontvangſt van dit geld, ſtelde men een' kiſt, met een gat in 't dekſel en drie ſloten. Doch eenigen hadden hunnen eed zo verre vergeten, dat 'er, by 't openen, niet boven zevenhonderd guldens in gevonden werden, die der Waardinne des Heeren van Brederode (8), in mindering zyner verteerde koſten, werden aangeteld. Filips III. 1567.

Eenig volk van Brederode, begeleid door Gysbrecht en Diderik van Batenburg en anderen, kwam, 's daags na zyn vertrek, voor Amſterdam; doch werdt 'er buiten gehouden, zelfs door de Onroomſchen, die hun nogtans wederom eenige zakken buskruid, in ſchyn van Kooren, toeſchikten. Zy ſcheepten toen, over 't Y, naar Waterland. Te Hoorn, werden zy verlaaten van de Heeren van Batenburg en anderen, die, over de Zuiderzee, naar Friesland voeren. Doch by Harlingen, ontmoette deezen een Schip met Krygsvolk, onder eenen Kapitein van den Graave van Aremberg (*m*), genoemd *Ernſt Mulart*, die de vlugtenden aantaſt- Brederodes volk voor Amſterdam.

De Heeren van Batenburg, en anderen gevangen.

(*m*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 350.

(8) In de *Sententien van Alva*, bl. 43. lees ik, dat de Heer van Brederode by *Kornelis Loefszoon*, niet by eene Vrouwe, heeft t'huis gelegen. HOOFT, die, wegens de Amſterdamſche zaaken inzonderheid, veel geloofs verdient, ſchryft nogtans, (IV. Boek, bl. 147.) dat deeze penningen aan Brederode's Waardinne gereld werden. Veelligt, was zy de Vrouw van Kornelis Loefszoon, en haar man toen reeds gevlugt.

PHILIPS III. 1567. mſtte ; ten getale van omtrent honderd overweldigde, en te Harlingen opbragt (*n*); daar 'er vierentwintig op de galeijen gebannen, zeven gehangen en eenigen verbeeden werden. Doch de gebroeders Batenburg, Beima en Galama, Frieſche Edelluiden, werden, tot de overkomſt des Hertogs van Alva, geſpaard. De Graaf van Megen, te Slooterdyk, by Amſterdam, gekomen, en van Lyftogt, uit de Stad, voorzien zynde, ſtak ook naar Waterland over, om 't overſchot van Brederodes volk te agterhaalen; doch 't was, na 't plonderen van eenige Kloofters in Weſtfriesland, 't welk, nogtans, vierkant aanliep tegen een Verdrag, met die van Hoorn gemaakt (*q*), te Medenblik, ſcheep gegaan, en landde eerlang, aan den Muiderdyk, te Ypefloot, zonder dat Megen. die hen, in eenige kleine vaartuigen, gevolgd was, hun eenig nadeel van belang hadt konnen toebrengen. Zy ſtreefden, vandaar, door de Veluwe en Betuwe, naar Heuſſen, alwaar zy, over den Ryn getrokken, de Vendels ſcheurden, en verliepen. Amſterdam nam, wat laater, bezetting in van Noirkarmes (*p*), die zig, kort te vooren, ook van Maaſtricht en 's Hertogenboſch verzekerd hadt. Hertog Erik van Bruns-

Verloop van Brederodes Knegten.

Amſterdam en andere Plaatſen ontvangen.

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 76, 79, 81, 128, 129.
(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 129, 336, 337, 340. VELIUS Hoorn, *bl.* 303.
(*p*) ADR. PAUW Relaes *bl.* 8.

Brunswyk wierp volk in Viane en Amei- Einde HET
de (q), na dat hy drie Vendels, onder Hug- 1567.
tenbroek, Nyveld en Reneſſe, die de Spaan-
Schans aan de Vaart zogten te bemagti- ſche be-
gen, verſlaagen hadt. Reneſſe (9) werdt zetting.
hier gevangen genomen (r), en ſedert, te
Utrecht, onthalsd (s). Zo geweldig en Deerlyk
plotſelyk een val deedt het Bondgenoot- verval
ſchap der Edelen, eer 't jaar nog half ten van 't
einde was. Niemant zo koen meer, die 'er noot-
voor ſpreeken durfde. Ook werden nu de ſchap.
Onroomſche Kerken met zo veel drift afge-
broken, als de beelden en altaaren, te voo-
ren: en de bindten derzelven, aan ſommige
oorden, met naame in Vlaanderen, gebe-
zigd tot galgen, waaraan de ſtigters ge-
hangen werden (t). 't Land liep zo ledig
van volk, en vooral Amſterdam, dat men
hier, dikwils, ſchepen gebrek hadt, om de
vlugtelingen, die zig meeſt naar Embden
be-

(q) Sentent. van Alva *bl.* 31. VAN DER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *Cap* XXI. *p.* 473.
(r) HOOFT IV. *Boek*, (*bl.* 146-148.
(s) Sentent. van Alva, *bl.* 307.
(t) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 316.

(9) Deeze was Jan van Reneſſe van Wulven, Vader van Jan van Reneſſe, Heere van Wilp, van wien wy, reeds meer dan eens, gewaagd hebben. Zie *Sentent. van Alva*, bl. 106, 317. BOR III. Boek, bl. 119 [169]. Voorts, werdt 'er, wat laater, ook een Gerrit van Reneſſe, Raad in den Hove van Utrecht, met den zwaarde, geregt, die, met deezen, niet verward moet worden. Zie BOR *Authent. Stukken* I. Deel, bl. 125, 129.

Filips III. 1567. begaven, te vervoeren. Die bleeven, zagen ſidderende uit, naar het Leger des Konings, dat, binnen eene maand of twee, uit Spanje, verwagt werdt.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Onluſten met Deenemarke.* II. *Filips ſchikt een Leger herwaards, onder den Hertog van Alva. Togt van het zelve. Alva komt in de Nederlanden.* III. *Dood van Bergen en Montigni. De Landvoogdes zoekt ontſlag van 't bewind.* IV. *Egmond, Hoorne en andere Heeren worden gevangen. Raad der Beroerten opgeregt. Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.* V. *Deszelfs ſtrengheid. Hy krygt den naam van* Bloedraad. VI. *Verbindtenis eeniger Edelen en anderen, tot het opbrengen van penningen. Vertrek der Landvoogdeſſe. Kaſteel van Antwerpen.* VII. *Oranje en andere Heeren worden openlyk ingedaagd. De Graaf van Buuren vervoerd. Oranje verantwoordt zig.* VIII. *De Staaten van Holland begroeten Alva. De Advokaat van den Einde wordt gevat. Oorzaaken hiervan. Hy ſterft.* IX. *Zwaare vervolging. Ontwerp om de Nederlanden tot een Koningkryk te verheffen. Wilde Geuzen.* X. *Oranje verzamelt een Leger. Zyn toeleg. Coqueville ontbalsd. Gevegt by Daalhem. Graave*

ve ingenomen en verlaaten. Oranje belydt den Hervormden Godsdienſt. XI. *Graaf Lodewyk van Naſſau wint het Huis te Wedde. Slag by Heiligerlee. Groningen belegerd.* XII. *Aanſlag om Alva te ligten. Vonnis tegen Oranje en anderen.* XIII. *Egmond en Hoorne onthalsd.* XIV. *Groningen verlaaten. Aanſlag op Alkmaar en Hoorn. 't Huis van Kuilenburg geſloopt.* XV. *Optogt van den Prins van Oranje. Hy trekt over de Maaze. Alva dringt hem, naar Frankryk te wyken. Hy dankt zyn Leger af. Alvas beeld.* XVI. *Oranje keert naar Duitſchland. Vervolging. Crimineele Ordonnantie. Raadpleegingen op het heffen des tienden Pennings. Alvas eiſch. Bewilliging van Holland. Utrecht weigert.* XVII. *Onluſten met Engeland.* XVIII. *Gemor onder 't gemeen. Oranje geeft beſtellingen ter zee uit, Bedryf der Watergeuzen.* XIX. *Oranje handelt, heimelyk, om zig van eenige Steden te verzekeren. Holland zoekt den tienden Penning af te koopen. Moeite in 't Stigt. Plakaat op het drukken.* XX. *Algemeene vergiffenis. 's Konings vierde Huwelyk. Dood van Prinſe Karel.* XXI. *Oranje zoekt hulp in Duitſchland. Zyne aanſlagen, op verſcheiden Steden. Oorlog te water.* XXII. *Watersnood op Allerheiligen dag.* XXIII. *'s Prinſen Schepen te Embden beſlaagen. Treslong gevat. Loeveſtein gewonnen en verlooren.* XXIV. *Toeleg op Utrecht.* XXV. *Oranje handelt in 't Noorden, en met Frankryk en Engeland.* XXVI. *Alva zoekt den tienden Penning door te dryven. Zyne dubbelheid. Zyn twiſt met Viglius.* XXVII. *Inneeming van den Briel, door de Watergeuzen. Muitery te Utrecht.* XXVIII. *Boſſu ſtoot het*

hoofd

hoofd voor Dordrecht. Neemt Rotterdam in. XXIX. *Vlissingen en Veere kiezen 's Prinsen zyde. Pacheco gehangen.* XXX. *Enkhuizen valt Oranje toe.* XXXI. *Sonoi wordt 's Prinsen Stedehouder in 't Noorderkwartier.* XXXII. *Medenblik, Hoorn, Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende worden omgezet.* XXXIII. *Graaf Lodewyk verrast Bergen. Zierikzee, Oudewater, Gouda, Leiden, Dordrecht, Gorinchem en Haarlem slaan om.* XXXIV. *Verandering in Gelderland en Friesland.*

FILIPS III. 1567.

I.

IN Holland, hadt men, midden onder de beroerten, daar de Nederlanden door geschokt werden, niet nagelaaten te zorgen voor 't belang des Koophandels. *Fredrik de II*, Koning van Deenemarke, zynen Vader Christiaan den III, in 't jaar 1559, zynde opgevolgd, scheen ongezind, om zig te willen houden aan de overeenkomsten wegens den Zondschen Tol, voor deezen, met de Nederlanden getroffen. Hy verhoogde den zelven geweldig, in 't jaar 1561 (*a*). Doch die van Holland bewoogen hem, sedert, tot eenige maatiging, door een Gezantschap, waarvan de Stad Amsterdam, die 't meeste belang hadt by de Vaart op de Oostzee, de kosten hadt verschooten (*b*). In 't jaar 1565, hadt hy de Zond, nogtans, wederom doen sluiten, voor elk, die hem, boven den gewoonlyken Tol, geen' Daaler opbragt van

Onluften met Deenemarke, over 't verhoogen der Zondsche tollen.

(*a*) Resol. Holl. 24 *Sept.* 1561. *bl.* 70.
(*b*) Resol. Holl. 24 *July* 1563. *bl.* 28.

FILIPS III. 1567. van ieder laſt, welk de ſchepen voeren konden: 't welk men, in Holland, niet ſlegts hieldt te ſtryden met de gemaakte overeenkomſten; maar ook als verderfelyk voor den Ooſterſchen handel aanmerkte. De Staaten verſoonden dit der Landvoogdeſſe, in Bloeimaand (*c*); doch men kwam, eerſt in Oogſtmaand des jaars 1566, overeen, wegens de Perſoonen, die, over deeze nieuwigheid, van 's Konings wege, naar Deenemarke zouden gezonden worden, onder welken, die van Amſterdam gaarne eenen hunner Poorteren hebben wilden. De Landvoogdes benoemde, eindelyk, den *Heer van Groesbeek* en *Joris Rataller*, Raadsheeren in den Grooten Raad te Mechelen, tot dit Gezantſchap (*d*). Doch ſommigen hebben aangetekend, dat 'er, van Amſterdam, de Geheimſchryver, Meeſter (1) *Pieter Vlotinus*, en van Hoorn, de Paalmeeſter, *Jan Korneliszoon Buurmans*, zyn bygevoegd. Zy keerden, in den aanvang des jaars 1567, te rug, zonder den Koning te hebben konnen beweegen, tot het afſtellen der nieuwe Tollen. Men wil, dat zulks, eerſt naderhand, door den Hertoge van Alva, te we-

(*c*) Reſol. Holl. 6 *Febr.* 1564. [1565]. *bl.* 8. 2 *May* 1565. *bl.* 10.
(*d*) Reſol. Holl. 1 9', 28 *Aug.* 1566. *bl.* 34, 35, 39.

(1) Men vindt geen' Geheimſchryver van deezen naam, in de lyſt derzelven, voor de *Handveſten van Amſterdam*. Doch wel eenen Mr. *Pieter Vloots*, op het jaar 1553. En deezen zal VELIUS meenen. Ik denk niet, dat hy dezelfde is, met Mr. *Pieter Bicker*, dien Amſterdam, te vooren, verklaard hadt, gaarne, by 't Gezantſchap te willen voegen. *Reſol. Holland* 8 Aug. 1566. bl. 34.

wege gebragt is (e). Amsterdam en de Waterſteden hadden, tot vordering deezer zaake, vyfentwintighonderd zevenenzeventig guldens, agt ſtuivers en een blank uitgeſchooten, die zy verzogten, ten laſte van 't gemeene land te mogen brengen; doch 't werdt hun, na lang aanhouden, geweigerd (f). Filips III. 1567.

II. De Nederlanders ſchikken zig tot onderwerping aan de Landvoogdeſſe.

Midlerwyl, begon 't zig, in de Nederlanden, na het ſcheuren van 't Bondgenootſchap; na het vlugten van edel en onedel, welk de Hertogin, vergeefs, door een Plakaat, zogt te beletten (g); en na het vangen en ſtraffen der Beeldſtormeren en Onroomſchen in 't gemeen, alomme te ſchikken tot onderwerping. Margareet meende nu 't werk onder de knie gekreegen te hebben, en, door 't vernieuwen der ſtrenge Plakaaten (h), den ouden Godsdienſt, haaft, in den voorigen luiſter, te zullen konnen herſtellen. Veelen dagten egter, dat men, voortaan, den voet van zagtheid te volgen hadt, om de Nederlanders, tot onderdaanigheid, te brengen; en dat meerder ſtrafheid de Landzaaten tot de gedempte oproerigheid zou doen wederkeeren. Doch anderen meenden, dat het volk zig, ſlegts uit vreeze, niet uit berouw, ſtil hieldt, en zyn voorneemen in 't werk ſtellen zou, zo dra men 't ſlegts eenigen tyd zou hebben laaten ruſten (i): waarom zy oordeelden, dat men den weg van ſtrengheid moeſt blyven houden.

(e) Velius Hoorn, bl. 301.
(f) Reſol. Holl. 21 Decemb. 1562. 47. 7 Sept. 1569. bl. 66.
(g) Bor III. Boek, bl. 121 [172], 123 [175].
(h) Bor III. Boek, bl. 120 [170], 121 [171].
(i) Tassis Comment. Libr. I. p. 136.

Filips III. 1567.

den. Dus dagt men ook, in 's Konings Raad in Spanje, alwaar de Graaf van Feria de eenigſte was, die tot zagtheid riedt, terwyl de Hertog van Alva en anderen den Koning aanhitſten, tot het oefenen eener ſtrenge wraake, over de Nederlandſche Ketters en Muitelingen. Doch elk hunner hadt het oog ook op zig zelven, in 't geeven van deezen raad. Feria, in Staatkunde doorſleepen, voorzag, dat hy, in eenen tyd van vrede, meer gebruikt worden en uitmunten zou. Maar Alva, een geoefend Krygsman, beloofde zig meer eer, uit den oorlog (*k*). Ook hieldt zig de Koning aan zynen raad, hem, daarenboven, 't opperbevel opdraagende over 't Leger, dat naar de Nederlanden geſchikt was, en, reeds in Herfſtmaand des voorleeden jaars, was begonnen verzameld te worden (*l*). De Koning hadt de bezettingen uit het Ryk van Napels, Sicilie en Sardinie geligt, en te Genua doen ſamentrekken. In Spanje, werden veertien Vendels geworven, om derzelver plaatſen te vullen; drie, om den Hertoge te verzellen. *Alberik, Graaf van Lodron*, kreeg laſt, om een Regement van twaalfhonderd Hoogduitſchen op te regten, in Tirol. De Italiaanſche Ritmeeſters moeſten de oude benden voltallig maaken. Aan *Sanchio d'Avila* en aan *Lopes Satapa* werden ieder honderd Italiaanſche ligte paarden toegevoegd. *Pedro Montanez*, Bevelhebber van Novara, kreeg een Kornet van hon-

Filips neigt tot ſtrengheid.

Verzamelt een Leger, over welk hy Alva 't opperbewind geeft.

(*k*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 278.
(*l*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 278.

honderd zwaargewapende Spanjaards. In 't Graafſchap Bourgondie, moeſten driehonderd ſpeeren en eenhonderd volharnaſte Ruiters worden geworven, over welken de *Baron van Vergy*, de *Baron van Cherau* en de *Heeren van Cleraux* en *Momertin* 't bevel hebben zouden. Voorts werden ook Alva's Zoonen bevorderd, *Don Fredrik*, tot Overſte van 't Voetvolk en algemeenen Stedehouder van 't Leger (*m*), en *Don Ferdinand*, tot Overſte der Ruiterye (*n*). Doch naar maate dat de tyd tot den togt genaakte, ontdekten 'er zig meer zwaarigheden in. Sommigen ſchrikten, voor de ſteilte der klippen en de engte der dalen, in 't Alpiſch gebergte, die 't heir afmatten, en in gevaar ſtellen zouden van, door den minſten wederſtand, geſtuit en overhoop geworpen te worden. Men ſloeg hierom voor, dat men 't Leger overſcheepen moeſt op Provence, en by Toulon doen landen; om, van daar, door 't Lionnoiſche, Bourgondie te bereiken. Deezen weg was Karel de V. eertyds ingeſlaagen, en hy ſcheen nu Filips ook beſt te gevallen. Doch de Koning van Frankryk weigerde, des verzogt, hem den doortogt, anders dan met hofgezin en lyfwagt, toe te ſtaan. Toen verkoos men, den weg, door Savoye en Lotharingen, te neemen, waartoe Filips, van Vorſten, die in magt verre by hem te kort ſchooten, ligtelyk verlof verwierf (*o*). Frankryk hadt, midlerwyl, zy-

Filips III. 1567.

Zwaarigheden in den togt herwaards.

(*m*) Burgund *Libr.* III. *p.* 279.
(*n*) Boe IV. *Boek, bl.* 128 [181].
(*o*) Burgund. *Lib.* III. *p.* 282.

FILIPS III. 1567. zyne grenzen met Krygsvolk bezet. Ook waren die van Geneve, de Zwitsers en Graauwbunders, bedugt voor de Spaansche Krygsmagt, die digt langs hunne grenzen trekken moest, by tyds in de wapenen geraakt: 't welk den togt des Spaanschen Legers, door Savoye, gevaarlyk maakte (*p*). Men wil, dat Filips toen eerst geopenbaard zou hebben, dat hy het Leger vooraf zou laaten trekken, en zyne herwaardsreize nog eenigen tyd verschuiven, schoon hy, meent men, nimmer ernstelyk voorgenomen hadt, dezelve te doen.

De Landvoogdes zoekt het Leger te rug te houden.

De Landvoogdes, verwittigd van de toebereidsels, die men in Spanje maakte, en bedugt, dat een ander, gewapend herwaards komende, den roem wegdraagen mogt, dien zy, door het stillen der beroerten, meende te hebben ingelegd; zogt den Koning, door brieven en boden, te beweegen, tot het te rughouden, immers tot het verminderen der Krygsmagt, die herwaards geschikt was. Zy vertoonde hem „ dat zo zwaare kosten ver„ geefs zouden gespild worden; alzo de rust, „ hier te Lande, hersteld, de misdaadigen „ gestraft, de onderzaaten, van nieuws, on„ der 's Konings eed gebragt waren, en een „ Leger van Spanjaarden geschaapen stondt, „ gelyk voormaals, ongenoegen te zullen „ verwekken onder de gemeente (*q*)." Anderen schreeven ook, van hier, naar Spanje, „ dat de Hertog van Alva weinig bemind „ was,

(*p*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 326. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 292.

(*q*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 333. BOR III. *Boek*, *bl.* 127 [180].

„ was, hier te Lande, en geheel geen nut Filips III.
„ doen zou, zo de Koning niet mede kwam: 1567.
„ dat 's Konings komst alleen meer dan een
„ Leger van vyftigduizend man te wege bren-
„ gen zou; dat elk schrikte voor 't Spaansche
„ Krygsvolk enz. (*r*)." Doch alle deeze Ver- Vergeefs.
toogen waren vrugteloos. De Koning hadt zyn besluit genomen: waarin hy, door den Hertoge van Alva, versterkt werdt.

Op den vyfden van Bloeimaand, ging, eindelyk, de Hertog, met dertig galeijen van den Prinse *Andreas Doria* (*s*), te Kartagena, onder zeil, en landde, binnen agt etmaalen, te Genua. Hieromtrent, het heir hebbende byeen doen trekken, monsterde hy het, op den derden van Zomermaand, te S. Ambrosio, aan den voet van 't gebergte. 't Voetvolk was tusschen de agt- en negenduizend koppen sterk; doch de Schryvers verschillen in 't getal. 't Was verdeeld in vier Regementen, van Napels, van Sicilie, van Lombardye en van Sardinie, begeleid door *Alfonso d'Ulloa*, Juliaan Romero, *Sanchio Lodogno* en *Gonzalo de Braccamonte*. 't Paardevolk bestondt, in twee volharnaste en vyf ligte Kornetten Spanjaarden: met nog drie Italiaansche en twee Albaniſche van de laatste soort, in alles ruim twaalfhonderd beloopende. *Chiappin Vitelli*, Markgraaf van Cetone, diende het Leger voor Veldmaarschalk, *Gabriel Cerbellon* voor Overste van 't geschut. Alva, het heir gemonsterd hebbende, begaf Togt van 't Spaansche Leger.

zig

(*r*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* IV. *p.* 353. V. *p.* 355. XXX. *p.* 418.
(*s*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 279.

FILIPS III: 1567. zig naar Turin, om den Hertog van Savoye te begroeten, die hem een' beroemd' Ingenieur, *Paciotto* of *Pacieco* genoemd, byzette (*t*), van wiens raad hy zig bedienen wilde, om eenige Sterkten in de Nederlanden te ſtigten. Terſtond na 's Hertogs te rugkomſt, brak het Leger op; in drie hoopen, een voor-, middel- en agtertogt, naar 't gebruik dier tyden, verdeeld. De Hertog zelf geboodt de voorhoede, beſtaande uit de ligte Italiaanſche Paarden, het Regement van Napels, en de zwaargewapende Spaanſche Ruiters. De middeltogt werdt, door Don Fredrik, geleid, en beſtondt uit het Regement van Lombardye, de Pakkaadje, en vier Kornetten Spanjaards. De Regementen van Sicilie en Sardinie en de Albaniſche Ruiters maakten de agterhoede uit, over welke Chiappin Vitelli bewind hadt. Daar de voorhoede, 's morgens, opbrak, kwam de middeltogt, des avonds, legeren, en werdt, des anderendaags 's avonds, door de agterhoede, opgevolgd. Dus trok het Leger, langs den weg van Aſti, door Piemont, den berg Senis op, en 't pad, welk men houdt, oudtyds, door Hannibal, gebaand te zyn. In Savoye, ontving Alva ſchryvens van de Landvoogdeſſe, hem berigtende, hoe de zaaken hier te Lande thans op eenen goeden voet ſtonden, en te overleggen geevende, of 't niet geraaden ware, een deel van zo groot een Leger te rug te ſchikken. Doch hy beriep zig op 's Konings laſt, en trok voort. 't Heir, eerlang,

De Landvoogdes ſchryft aan Alva.

(*t*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 334.

lang den top van 't gebergte gewonnen hebbende, moeſt daalen, langs een pad, zo eng, dat men 't, hier, met eene geringe magt, zou hebben konnen vernielen, ten minſte te rug jaagen; wanneer het, in 't gebergte, zou hebben moeten vergaan van honger en ongemak, alzo, op elke Legerplaats, ſlegts voor eenen dag, voorraad beſteld was. Voorts, afgezakt tot in 't diepſt eener valeije, weêrzyds met ſteile rotſen geboord, kreeg het Leger een' ſtroom voor de borſt, die, ſnellyk, tot in de Izer loopt, en waaraan geen overkomen is, zonder brug. Hier kon men 't Spaanſch geweld ook ligtelyk hebben afgekeerd, zo men zig ſchrap geſteld hadt, aan den overkant der Riviere. Doch de naaſte volken, meeſt bedagt, om zig zelven te beſchermen, hadden geenen zin, om den Spanjaard aan te vallen, die ook zo ſcherp een' Krygstugt, op de reize, onderhieldt, dat hy niemant ſtof tot ongenoegen gaf. 't Geluk liep hem alleszins zo zeer mede, dat hy 't, met de veertiende legering, tot in Bourgondie bragt, alwaar hy de vier Vaanen Ruiters bekwam, die hier onlangs geworven waren (*u*). Toen trok hy voort door Lotharingen, en bereikte, in Oogſtmaand, het Hertogdom Luxemburg. Hier ſloeg hy 't Leger neder, en begaf zig, in Perſoon, naar Diedenhoven, alwaar hy zig, eenige dagen, ophieldt (*v*).

FILIPS III. 1567.

Alva komt in de Nederlanden.

Hy was nog niet lang uit Spanje vertrokken geweeſt, toen de Markgraaf van Bergen, III. Dood van den Mark-

(*u*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 351.
(*v*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 337.

FILIPS III. 1567.

gen, die, nevens den Heere van Montigni, dus lang, ten Hove, opgehouden was, onverwagt overleedt, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn. Dit gebeurde, op den eenentwintigſten van Bloeimaand (*w*). De Landvoogdes hadt 'er, binnen agt dagen, kennis van, en wierp, terſtond, bezetting binnen Bergen op Zoom, voorgeevende, dat de Onroomſchen aldaar eenig kwaad voorneemen hadden. De dood des Markgraafs hieldt zy, zelfs voor de Markgraavinne, verborgen, die anders zo ligt geen Spaanſch Krygsvolk, in de Hoofdſtad des Markgraafſchaps, zou ontvangen hebben (*x*). De Heer van Montigni werdt, naar ſommiger verhaal, ruim een jaar laater, volgens een vonnis, in Spanje geveld, onthalsd (*y*): hoewel anderen melden, dat hy, nog tot in Wynmaand des jaars 1570, in hegtenis bleef, en toen, uit vreeze, dat de Koningklyke Bruid hem verbidden mogt, gelyk zy beloofd hadt, door vergif, van kant geholpen werdt: waarop, by een vonnis des Raads van Beroerten, in Lentemaand des jaars 1571 gegeven, alle zyne goederen verbeurd werden verklaard (*z*).

graave van Bergen en van den Heere van Montigni.

Te Diedenhoven, kwamen de Duitſche Regementen onder Lodron, Overſtein en Schouwenburg by Alva's Leger. Ook werdt hy, hier, van wege de Landvoogdeſſe, begroet. door Barlaimont en Noirkarmes. Eerlang, ver-

Alva toont der Landvoogdeſſe zynen Laſtbrief.

(*w*) BOR, III. *Boek*, *bl.* 120 [170].
(*x*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 330.
(*y*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 182. [255].
(*z*) METEREN III. *Boek*, *f.* 53 *verſ.*

verdeelde hy 't Leger, in de voornaamſte Steden van Brabant en Vlaanderen, en begaf zig naar Brüſſel, alwaar hy, verzeld van de aanzienlykſte Heeren, en onder anderen van de Graaven van Egmond en Hoorne (*a*), zyne intrede deedt, voor het einde van Oogſtmaand (*b*). By zynen Laſtbrief (*c*), dien hy der Landvoogdeſſe, terſtond, vertoonde, en behalve welken, hy geen byzonder * Berigtſchrift ſchynt gehad te hebben (*d*), was hem 't opperbewind over 't volk van oorloge, als Kapitein Generaal der Nederlanden, opgedraagen, blyvende de overige zaaken 't bewind der Landvoogdeſſe aanbevolen. Voorts betuigde de Koning te vertrouwen „ dat de Hertog 's Konings Vaſſa„ len en Onderdaanen zou handelen, met al„ le zoetigheid en goedertierenheid, en, zo „ veel mogelyk ware, genade gebruiken „ voor ſtrengheid." Doch Alva verklaarde, behalve deezen algemeenen laſt, nog veele byzondere bevelen te hebben, waarvan hy, ten bekwaamen tyde, opening doen zou. De Landvoogdes beſpeurde hieruit ligtelyk, dat ook de klem der Regeeringe, voortaan, zou zyn by den Hertoge, wien de Koning de wapenen in handen geſteld, en van zo veele byzondere bevelen voorzien hadt. Doch zig niet gezind vindende om hem voor ſchaduwe te dienen, klaagde zy, in haare brieven aan

Filips III. 1567.

* *Inſtructie.*

Vronw Margareet is 'er ongenoegd o-

(*a*) Meteren II. *Boek, f.* 47 *verſ.*
(*b*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 337.
(*c*) *Zie* den zelven *by* Bor IV. *Boek, bl.* 129 [182]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 46.
(*d*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CXIX. *p.* 599.

PHILIPS III. 1567. den Koning, over de breede magt, die hy, den Hertoge gegeven hadt, en verzogt, ernſtelyk, van de Landvoogdye ontſlaagen te worden (*e*). Midlerwyl, wiſten de Hovelingen naauwlyks, hoe zy zig, omtrent den Hertoge en de Hertoginne, gedraagen zouden, „ konnende zy, gelykze zig zelven uitdruk-„ ten, de opgaande zon, dat 's Alva, zo „ niet aanbidden, dat zy de ondergaande, „ dat 's Margareet, kleinagting betoonden: „ waarom zy reikhalsden naar 's Konings laſt, „ by welken de Hertog, in 't opperbewind „ over alles, geſteld werdt, alzo de tegen-„ woordige tuſſchenregeering, of liever re-„ geering van tweeën, aan menigvuldige „ zwaarigheden onderhevig was (*f*)."

ver, en verzoekt ontſlaagen te worden van 't bewind.

IV. Doch Alva behoefde geenen nieuwen laſt, om elk te toonen, wien men, voortaan, meeſt naar de oogen zou moeten zien. Zonder de Landvoogdes te kennen, ſloeg hy, op den negenden van Herfſtmaand, voort, tot het vangen der Graaven van Egmond en Hoorne, welk zig, op deeze wyze, toedroeg. De Hertog hadt hen, kort na zyne aankomſt, met groot betoog van vriendelykheid, ten Hove, onthaald (*g*), hoopende, hierdoor, eenige andere voornaame Heeren, met naame Hoogſtraaten, derwaards, te troonen. De twee Graaven, niets args vermoedende, vervoegden zig, dikwils, aan 't Huis des Graaven van Kuilenburg, te Brusſel, daar Alva zynen intrek genomen hadt. Ten ge-

Alva doet Egmond en Hoorne vangen.

(*e*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 338, 342.
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XLV. *p.* 448.
(*g*) BOR IV, *Boek*, *bl.* 331 [184].

gemelden dage, warenze 'er ter maaltyd genoodigd, door Don Ferdinand, Alva's Zoon, willende den Hertog zelv', na den eeten, met hen, over 't ſterken van eenige Steden, handelen (*b*). Ook geſchiedde dit zo lang, tot dat Alva heimelyk berigt kreeg, dat zyn laſt, om *Anthoni van Straalen*, Burgemeeſter van Antwerpen, en Joan Caſembrood, Heer van Bakkerzeel, Egmonds Geheimſchryver, te vatten, was uitgevoerd. Toen breekt hy de onderhandeling, gevoeglyk, af, (*i*): en Egmond, verzogt, om het Kaartſpel, aangevangen, na de maaltyd, met Don Ferdinand, te hervatten, begeeft zig naar de Eetzaal. Doch onderweg ontmoet hem Sanchio d'Avila, toen Hoofdman van 's Hertogs Lyfwagt, die hem, uit 's Konings naam, gevangen neemt en 't geweer doet afleggen; 't welk niet toeging, zonder zwaare klagten over 't ſchenden van 's Lands Vryheden en van de voorregten der Vliesorde. Hoorne, zynen weg, door eenen anderen hoek van 't huis, genomen hebbende, werdt, op gelyke wyze, gevat, door *Hieronimo de Salinas*, Burgtvoogd van Portorole. De Graaven zaten, te Bruſſel, elk in een byzonder vertrek, tot op den twee-entwintigſteſt, wanneer zy, onder een geleide van drieduizend Spanjaarden, naar 't Slot te Gend werden gevoerd, daar zy, tot diep in 't volgende jaar, bewaard werden. Te gelyk met hunne Perſoonen, hadt men zig ook van hunne papieren

Filips III. 1567.

Ook de Burgemeeſter van Straalen, Bakkerzeel en anderen.

(*b*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49.
(*i*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 339, 340.

FILIPS III. 1567.

ren verzekerd. Ook werden, terſtond hierna, verſcheiden' andere aanzienlyke luiden in hegtenis genomen. Doch Hoogſtraaten, reeds op weg naar Bruſſel, het vangen van Egmond en Hoorne vernomen hebbende, keerde raſſer te rug dan hy gekomen was, en hieldt zig buiten 't gevaar (*k*). Men vindt, dat Granvelle, die toen te Rome was, op 't hooren der vangenis van Egmond van Hoorne, gevraagd zou hebben, *of men den Zwyger*, zo noemde hy den Prins van Oranje, *ook hadt weeten te bekomen?* verder, toen hierop *neen* geantwoord werdt, zeggende, *dat men, aan den eenen Zwyger, meer gevangen zou hebben, dan aan alle de overigen* (*l*). 't Is, inderdaad, kenlyk, dat deeze Vorſt ſtilzwygend van aart was, en plagt te zeggen, dat geene geveinsdheid den grond verbergen kan van eenen, die zig aan 't praaten laat krygen. Doch Oranje, hoe zeer 't Granvelle ſpyten mogt, was den haat van zynen vervolger ontweeken. 't Vangen van zo veele aanzienlyke luiden joeg wederom eene geheele menigte van Ingezetenen ten Lande uit, wel tot twintigduizend in getale (*m*), boven nog omtrent honderdduizend, die, na 't ſchryven der Landvoogdeſſe van den agtſten van Herfſtmaand, reeds te vooren, geweeken waren (*n*). De Abt van S. Bernards by Antwerpen, *Thomas van Thielt*, verliet zyne Abtdy

Hoogſtraaten ontwykt het gevaar.

Algemeen vlugten der Ingezetenen.

(*k*) HOOFT IV. *Boek, bl.* 163.
(*l*) METEREN III. *Boek, f.* 49 *verſ.* STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 341.
(*m*) HOOFT IV. *Boek, bl.* 164.
(*n*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 338.

dy en zeſtigduizend guldens inkomens, trouwde in 't Land van Kleeve, en werdt, daarna Leeraar der Hervormde Kerke, eerſt te Haarlem, en toen te Delft, daar hy geſtorven is (o). Duitſchland, Frankryk, Engeland, Embden, Ooſtland liep vol vlugtelingen, die medenamen, 't gene zy konden, en de onroerende have agterlieten, om 'er 't lyf, ten minſten, af te brengen. Nog waren zy gelukkig, die by tyds weeken, alzo Alva, voor 't einde van Herfſtmaand (p), een nieuw Geregtshof inſtelde, onder den naam van *Raad der Beroerten*, voor welken, alles, wat eenige betrekking tot de voorgaande of tegenwoordige beweegingen hadt, gebragt en afgedaan moeſt worden. FILIPS III. 1567. Raad der Beroerten opgeregt.

Twaalf Leden zouden deezen Raad uitmaaken, te weeten, Karel, Heer van Barlaimont, en Filips, Heer van Noirkarmes, die egter nimmer in denzelven verſcheenen zyn; de Licentiaat *Jan de Vargas*, een Spanjaard, dien de Hertog, ſedert, 't voornaamſte gezag in den Raad overliet; *Adriaan Nicolai*, Kanſelier van Gelderland, *Jakob Meertensz* en *Pieter Aſſet*, Preſidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en Artois, *Jan de Blaſere*, Raadsheer van Mechelen, *Jakob Heſſels* en *Jan de la Porte*, Raadsheeren van Gend, *Lodewyk del Rio*, Fiskaal van Bourgondie, *Belin Bieſe* en *Jan du Bois*, welke laatſte het Ampt van Prokureur Generaal bekleedde (q). Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.

De

(o) Bor, IV. *Boek*, *bl.* 131. [185]. Viglius *ad* Hopp. *Epiſt.* XL. *p.* 440.
(p) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XMI. *p.* 441.
(q) Not. *ad* Viglii Vitam *p.* 190.

FILIPS III. 1567. De Hertog hadt Viglius ook eene plaats in deezen Raad toegeſchikt, doch hy verſchoonde zig, om zynen ouderdom en den Geeſtelyken Staat, dien hy, vyf jaaren geleeden, aangenomen hadt (*r*). Hy noemde den Hertoge egter eenige andere Leden, van welken 'er verſcheiden' werden aangeſteld. Alva zelf was het Hoofd van deezen Raad (*s*), die alleen in zynen naam vonnis ſtreek. Doch Nicolai, die zwak van lighaam was, kwam weinig te raade. Ook onttrokken zig van denzelven verſcheiden' anderen, zo dat het werk, eindelyk, op drie of vier Leden (*t*), ja genoegzaam op den eenen Vargas aankwam (*u*), die, 't oor des Hertogs hebbende, elk bondt aan 't gene hy ſtemde. Een monſter van wreedheid was deeze man, ook naar 't getuigenis der Spaanſchgezinde Schryveren, die hem de maatelooze ſtrengheid aantygen, welke de onzen Alva te laſt leggen (*v*); wien Vargas ook zo zeer naar de oogen zag, dat zulk een dienaar geene ſchuld hebben kon, die zulk een' Meeſter niet te regt geweeten werdt. Heſſels ſtondt Vargas wakker by (*w*). Hy was gehuwd aan eene Nigt van Viglius (*x*), die ongaarne zag, dat haar man in den Raad der Beroerten zat, en, reeds voor 't aangaan van 't Huwelyk, be-

met naame wegens Vargas.

en Heſſels.

(*r*) VIGLII Vita N. LXXIX. *p.* 37. N. CX. *p.* 52. VANDER HAER Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* XX. *p.* 221.
(*s*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XLI. *p.* 442.
(*t*) METEREN III. *Boek*, *f.* 48 *verſ.*
(*u*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XC. *p.* 544.
(*v*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XLVI. *p.* 450. LXVIII. *p.* 498. LXXXI. *p.* 523.
(*w*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXVII. *p.* 495.
(*x*) VIGLII Vita *N.* LXXI. *p.* 33.

bedongen hadt, dat hy 't Ampt van Prokureur Generaal, welk hy toen bekleedde, afleggen, en zig voorts van haatelyke bedieningen onthouden zou (*y*). Doch hy hadt hier geene ooren naar. Men geeft hem na, dat hy, gewoon zynde te ſlaapen in den Raad, wanneer zyne ſtem gevraagd werdt, half ontwaakt, alleenlyk, plagt te zeggen, *ad patibulum, ad patibulum, naar de galg, naar de galg* (*z*). Doch Viglius, die, dikwils, in zyne Brieven, van hem gewaagt, beſchryft hem, nergens, als zo dom en vadzig. Alva bediende zig, ſedert, van hem, in de zaak des tienden pennings, en Viglius hieldt hem bekwaam, om in den heimelyken Raad te zitten (*a*). De haat tegen zyne bediening in den Raad der Beroerten heeft dan, vermoedelyk, iets willen verzinnen, om hem veragt te maaken. Voorts was, na Vargas, Del Rio meeſt gezien by den Hertoge: die niets goedkeurde, dat, by deezen twee, den toets niet hadt doorgeſtaan (*b*). Filips III. 1567.

V. Geweldige ſtrengheid des Raads der Beroerten.

Naauwlyks hadt deeze Raad zitting genomen, of elk, die zig, meer of min, gemengd hadt in de jongſte beroerten, werdt 'er voor gedagvaard. Die niet verſcheen, gelyk byna niemant deedt, werdt, met verbeurdverklaaring zyner goederen, die terſtond aangeſlaagen en van 's Konings wege beſtierd werden, en met ballingſchap geſtraft.

(*y*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* LXVII. *p.* 495.
(*z*) Meteren VIII. *Boek, f.* 143.
(*a*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XXXVIII. *p.* 436. LXVII. *p.* 495. CCXXXIV. *p.* 815.
(*b*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* L. *p.* 458.

FILIPS III. 1567.

straft. Die men betrappen kon, werden, meest allen, ter dood gebragt. 't Branden, 't vierdeelen, 't hangen, 't onthalzen, 't bannen op de galeye was dagelyks werk: zynde 'er schier geene schuld zo gering, die men geene lyfstraffe waardig rekende. De Raad der Beroerten hieldt de Onroomsche Leeraars en Kerkendienaars, en zulken, die de wapenen tegen den Koning hadden aangenomen, niet alleen voor doodschuldig; maar rekende ook, onder de halsstrafbaare misdaaden, het inleveren en toestaan van allerlei smeekschriften tegen de Inquisitie, Plakaaten en nieuwe Bisschoppen; 't gehengen der Preeke, 't niet wederstaan der Kerkplonderaaren, het zeggen of beweeren, dat de Raad der Beroerten zig naar Handvesten of Vryheden te schikken hadt (*c*): voorts het huisvesten van Onroomsche Leeraaren, het maaken en zingen van geuzen Liedekens, 't bywoonen van Kalvinische begraafenissen, het zeggen, dat de nieuwe Godsdienst ook, binnen kort, in Spanje opgang maaken zou, en dat men Gode meer dan den menschen gehoorzaamen moest (*d*), met andere dierlyke uitdrukkingen. De ongehoorde wyze van regtspleegen, welke men hier volgde, was oorzaak, dat de Raad der Beroerten, by 't gemeen, haast den naam van *Bloedraad* kreeg. De Wethouders der Steden, die men hieldt te slap tegen de Ketters geweest te

Wat men al, in den zelven, voor misdaad schouwt.

Hy krygt den naam van *Bloedraad.*

(*c*) METEREN III. *Boek, f.* 48 *vers.* BOR IV. *Boek, bl.* 178. [249].

(*d*) Sentent. van Alva. *bl.* 29, 33, 316, 210, 212, 232, 199 *enz.*

te zyn, zelfs die van Amsterdam (*e*), werden, voor deezen Raad, beschuldigd. Veelen vervoegden zig aan denzelven met Vertoogen, vervattende blyken van hunnen yver, in 't vervolgen der Onroomschen, of verschooningen van 't gene men onnydige slapheid in hen noemde. 't Vertoog, welk die van Leiden, by deeze gelegenheid, inleverden, is nog voorhanden (*f*). Filips III. 1567.

Van de zyde der verbonden' Edelen, werdt, ondertusschen, naauwlyks, iets ondernomen, om 's Lands vryheid, tegen 't Spaansch geweld, te verdedigen. Alleenlyk, vindt men, dat eenigen, na 't vangen van Egmond en Hoorne, doch voor Sprokkelmaand des jaars 1568, een Geschrift getekend hebben (*g*), waarby zy zig verbinden, eenige penningen op te brengen, tot voorstand der goede zaake. De Heer van Brederode, die toen nog leefde, heeft 'er twaalfduizend Karels guldens by beloofd; Albrecht van Hugtenbroek, Adolf van der Aa en Diderik Sonoi, ieder vierhonderd guldens Brabantsch; Christoffel van Leefdale tweehonderd zulke guldens; *Dirk van Haaften* honderd gouden Kroonen; *Willem van Zevenbergen* honderd Karels guldens; *Krispinus van Albrug* tweehonderd guldens, met zyn' Persoon; en *A. Domburg* honderd Kroonen, insgelyks boven zyn' Persoon. Doch men weet niet, of deeze penningen opgebragt, veel min, hoe zy besteed zyn. VI. Verbindtenis tot het opbrengen van eenige penningen tot voorstand van 't Verbond der Edelen.

Uit Spanje kwam, midlerwyl, schryvens Vertrek aan der Land-

(*e*) Hooft, IV. *Boek*, *bl.* 165.
(*f*) By Bor IV. *Boek*, *bl.* 154 [217].
(*g*) *Zie* het *by* Gargon Walch. Arkadia, I. *Deel*, *bl.* 274.

FILIPS III. 1567. voogdesſe.

aan de Landvoogdeſſe, waarby zy van 't hoog bewind ontſlaagen, en Alva, in haare plaatſe, aangeſteld werdt (*b*). Zy nam toen, terſtond, ſchriftelyk afſcheid van de Staaten, en vertrok, op den dertigſten van Wintermaand, naar Italie (*i*). De Staaten van Brabant deeden haar een geſchenk van vyftentwintigduizend guldens (*k*). Doch ik vind niet, dat de andere Landſchappen dit voorbeeld gevolgd hebben. In Holland, werdt het, by de meerderheid, afgeſtemd, ter oorzaake van 's Lands zwaaren laſt en de benaauwdheid der tyden. Ook lei men zig ſoberen dank toe, voor een geſchenk, dat der Hertoginne, die reeds vertrokken was, niet, in perſoon, zou konnen aangebooden worden (*l*). De harde regeering van haaren Opvolger Alva is oorzaak geweeſt, dat haar naam, by de Nederlanders, in goede gedagtenis gebleeven is. Men heeft haare ſchranderheid in Staatszaaken hoog geroemd, ſchoon zy 'er, mogelyk, niet veele blyken van gegeven heeft, die men, eeniglyk, op haare rekening, zou durven ſtellen. Doch zy hadt bekwaame Staatsdienaars, die haar te rug hielden, als zy op 't punt ſtondt van eenen kwaaden ſtap te doen: gelyk bleek, toen zy Bruſſel verlaaten wilde, in den aanvang der Beeldſtorminge. Zy wordt, ergens, beſchuldigd, dat zy iemant zou hebben uitge-

Brabant legt haar een geſchenk toe; waartoe men in Holland niet verſtaan kan.

(*b*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 133 [187].
(*i*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 132 [186], 134 [188].
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XXII. *p.* 397. XLV. *p.* 448.
(*l*) Reſol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 35, 3.

gezonden, om den Prins van Oranje van kant te helpen (*m*). Doch op wat grond deeze beſchuldiging ſteune, heb ik niet konnen vinden. Filips III. 1567.

De Hertog van Alva, nu verheeven tot Opperlandvoogdye, ſtelde terſtond zyn voorneemen, om de voornaamſte Steden van Kasteelen te voorzien, aan Antwerpen, te werk. Hier werdt, door magt van volk, in weinige weeken, eene aanzienlyke Sterkte van vier bolwerken geſtigt, waaraan veertien tonnen ſchats beſteed werden, welker derde deel, door de Stad, gedraagen worden moeſt (*n*). Naderhand, ving hy ook elders het bouwen van Sterken aan; doch de beroerten, die eerlang ontſtonden, verhinderden 't voltrekken der meeſten. Ook waren 'er Steden, die 't ſtigten van Sterkten af kogten: Amſterdam, onder anderen, voor eene ſomme van tweehonderdduizend guldens, te gelyk bedingende, vry te moeten blyven van Spaanſche bezetting (*o*). Voor 't einde des jaars, zondt Alva den Koning van Frankryk, die met zyne Onroomſche onderzaaten, wederom, in oorlog geraakt was, vyftienhonderd Ruiters en tweeduizend Knegten te hulpe, onder den Graave van Aremberg, die, in de volgende Lente, na 't vernieuwen der Vrede, te rug keerden (*p*). Alva ſtigt een Kaſteel te Antwerpen. Zendt Aremberg met eenig Krygsvolk naar Frankryk. 1568.

Midlerwyl, hadt de Hertog, op den vier- VII. Oranje en-

(*m*) Apol. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 96.
(*n*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 155 [219]. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 164.
(*o*) Bor V. *Boek*, *bl.* 127 [260].
(*p*) Meteren III. *Boek*, *f.* 50. Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 344.

FILIPS III. 1568. entwintigſten van Louwmaand (*q*), openlyk doen indaagen den Prins van Oranje, den Heer van Brederode, en de Graaven van Naſſau, van den Berge, van Hoogſtraaten en van Kuilenburg. De Prins werdt beſchuldigd, als het hoofd der oproerigen, en hem voorts te laſt gelegd „ dat hy de Regeering „ getragt hadt te onderkruipen; dat hy de „ onderzaaten hadt vervreemd van de liefde „ tot hunnen natuurlyken Heer; dat hy de „ Edelen opgeſtookt, en, tot hunne oproe„ rige ſamenkomſten, zyne Huizen, te Bre„ da en te Bruſſel, geleend hadt; dat hy Bre„ derode geſchut verſchaft, 's Konings „ Krygsvolk uit Zeeland geweerd, werving „ en geldligting, en zelfs het ſtigten van „ Onroomſche Kerken, te Antwerpen, toe„ gelaaten hadt (*r*)." Den anderen werden diergelyke misdaaden aangetygd: byzonderlyk ook, dat zy den Prinſe van Oranje, in alles, hadden aangehangen. Den Heere van Brederode werdt het aanneemen van Krygsvolk, 't voeren van wapenen tegen den Koning, 't heffen van penningen, 't plonderen en brandſchatten van geeſtelyken en weereldlyken verweeten. Over alle deeze wanbedryven, moeſten de ingedaagden zig, binnen driemaal veertien dagen, voor den Hertoge van Alva, komen verantwoorden (*s*).

en andere Heeren, openlyk ingedaagd.

De Graaf van Buuren wordt naar

Ten zelfden tyde, of weinig laater, deedt Alva Filips Willem, Graaf van Buuren, oudſten Zoon des Prinſen van Oranje, uit de

(*q*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XXIV. *p.* 400.
(*r*) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 14.
(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 156 [216].

de Hooge Schoole van Leuven, alwaar zyn Vader, vertrouwende op 's jongelings onſchuld en op de vryheden der Schoole, hem gelaaten hadt, met geweld, ligten, en te ſchepe naar Spanje voeren (*t*): daar hy, agtentwintig jaaren lang, gevangen gehouden werdt (*u*). Men verhaalt, dat Vargas, toen de Beſtierders der Hooge Schoole hem vertoonden, hoe zulk vervoeren met hunne voorregten ſtreedt, hun, in kwaad Latyn, zou geantwoord hebben, *non curamus veſtros privilegios, wy kreunen ons niet aan uwe voorregten* (*v*): 't welk, 't zy 't hier geſproken wierdt of niet, naderhand, ook in andere opzigten, klaar genoeg gebleeken is. De Heer van Barlaimont werdt, ſedert, aangeſteld, om de goederen des jongen Graafs van Buuren, als zyn *Momber* of Voogd, te beſtieren (*w*). Oranje, midlerwyl, in Duitſchland, kennis gekreegen hebbende van zyne indaaging, vondt, gelyk men denken kan, ongeraaden, om, op dezelve, te verſchynen. Hy gaf 'er zyne redenen van, in eenen Brief aan den Prokureur Generaal Jan du Bois, van welken hy Alva zelven een Affchrift toezondt (*x*), te gelyk klaagende, over 't vangen en vervoeren van zynen onnozelen Zoon, een' jongeling van dertien jaaren. Voorts wees hy de nietigheid zyner indaaginge aan, vertoonende, dat hy, als een Lid des Ryks en der Vliesorde, op ee-

Filips III. 1568.

Spanje gevoerd.

Straffe taal van Vargas.

Oranje verantwoordt zig op de indaaging.

(*t*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XXVII. *p.* 408.
(*u*) Meteren XVIII. *Boek, f.* 337.
(*v*) Apol. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 79.
(*w*) *Zie* Reſol. Holl. 28 *Nov.* 1570. *bl.* 96. 16 *Febr.* 1571. *bl.* 3.
(*x*) *Zie* Bor Auth. Stukk. I. *Deel, bl.* 16.

Filips III. 1568.

eene gantſch andere wyze, te regt geſteld behoorde te worden. Op de byzonderheden, die hem te laſt gelegd werden, antwoordde hy niet, by deeze gelegenheid: doch wat laater, gaf hy eene wydluftige verdediging van zyn gehouden gedrag (*y*) in 't licht; waarin hy „ Granvelle afmaalde, als de „ eerſte oorzaak der Nederlandſche beroer„ ten, beweerende te gelyk, dat het Ver„ bond der Edelen, buiten zyne kennis, ge„ ſlooten was. De werving te Antwerpen „ kon, zeide hy, hem, die 't geworven „ volk hadt helpen verſtrooijen, niet gewee„ ten worden. Voorts, beriep hy zig op de „ dienſten van zig zelven en van zyne voor„ zaaten, die veel te ligt geſchat werden, „ ſluitende, eindelyk, met bede, dat de He„ mel den Koning de onſchuld zyner ver„ volgde dienaaren wilde doen zien, op dat, „ eindelyk, bleeke, dat het kwaad, welk „ men leedt, niet hem, maar zulken, die „ hem, tot hiertoe, de waarheid verdon„ kerd hadden, moeſt geweeten worden." De Graaf van Hoogſtraaten (*z*) en andere Heeren hebben, ſedert, ook diergelyk een antwoord op de Indaagingen in 't licht gegeven (*a*).

VIII. De Staaten van Holland begroeten Alva.

De Staaten van Holland, in Louwmaand, by Brieven van den Koning en van den Hertoge, kennis gekreegen hebbende van de verheffing van Alva tot de algemeene Landvoogdye, beſlooten, terſtond, hem, te Bruſſel, te

(*y*) *Zie* dezelve *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.
(*z*) *Zie* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 19.
(*a*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 157 [222].

te gaan gelukwenſchen (*b*), gelyk zy, den negenden van Sprokkelmaand, ſtaatswyze, op Gouda na, vergaderd zynde, in de Walſche taale (*c*), deeden. Zy verzogten hem, by deeze gelegenheid, den Koophandel te willen voorſtaan, en vooral de Viſſchery, door het uitruſten van eenige Oorlogsſchepen, tegen de zeeroovers, voor welken men thans wederom bedugt was, te willen beveiligen: waarover hy beloofde, zyne gedagten te zullen laaten gaan (*d*). De geweezen Landvoogdes hadt die van Holland, kort voor haar vertrek, doen verzoeken, de driejaarige Bede, die nu afgeloopen was, voor nog een jaar, te willen opbrengen. Alva ſcheen van dit verzoek geene kennis te hebben. Men beſloot 'er dan ook niet van te reppen (*e*): en 't ſchynt, dat 'er de Hertog, ſedert, ook geen vervolg op gedaan heeft. Doch het vangen van den Advokaat van den Einde verſchafte den Staaten van Holland, eerlang, meer werks ten Hove. Filips III. 1568.

Hy was, in Louw- of Sprokkelmaand, by den Graave van Boſſu, thans, gelyk wy gemeld hebben, by voorraad, tot Stadhouder van Holland aangeſteld, in den Haage, ter avondmaaltyd genodigd zynde, na den eeten vaſtgehouden (*f*), en eerlang, naar Vilvoorden (*g*), en van daar naar Bruſſel gevoerd (*h*), daar: De Advokaat van den Einde wordt gevat.

(*b*) Reſol. Holl. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 1, 3.
(*c*) Reſol. Holl. 8, 7 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 6, 8.
(*d*) Reſol. Holl. 9 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 9.
(*e*) Reſol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. & *Jan.* & *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 31, 2, 9.
(*f*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 148 [209].
(*g*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XLVIII. *p.* 455.
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XXIX. LX. *p.* 458, 480.

FILIPS III. 1568. daar hy, op Treurenberg, gevangen gezet werdt. Van de redenen zyner hegtenis vindt men weinig gegrond beſcheid. Hy was, onder de Spaanſchgezinden zelven, bekend voor een' geleerd' en gemaatigd' man, en zelfs voor goed Katholyk (*i*); zo dat hy, ter oorzaake van den Godsdienſt, niet ſchynt te hebben konnen gevat worden. Sommigen melden, dat hem naging, dat hy, voor dat de Koning naar Spanje keerde, buiten bevel van de Staaten, en enkelyk op het aandryven van den Prinſe van Oranje, op het vertrek der Spaanſche Krygsknegten, zou hebben aangedrongen, en dat dit de oorzaak van zyn ongeluk zou geweeſt zyn (*k*). Doch hy is, naar alle waarſchynlykheid, de opſteller, zekerlyk een der overleveraaren geweeſt van het Vertoog, welk die van Holland, in den Zomer des jaars 1566, aan de Landvoogdesſe hadden ter hand geſteld, en welk, genoegzaam, met het Verzoekſchrift der Edelen, overeenkwam, gelyk wy, ter zyner plaatſe, gemeld hebben (*l*). Ook heeft hy, wat laater, uit laſt der Staaten, ten Hove, gearbeid, om de Landvoogdes, of den Koning zelven te beweegen, tot het ſamenroepen der algemeene Staaten (*m*). De Staaten van Holland, Dordrecht uitgenomen, in Oogſtmaand des gemelden jaars, beſlooten hebbende, hierop, met nieuwen ernſt, aan te

Oorzaaken hiervan.

(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CXXXV. *p.* 629.
(*k*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 148 [109].
(*l*) XXII. *Boek*, *bl* 153.
(*m*) Reſol. Holl. 23 *Aug.* 19 en 30 *Nov.* en 21 *Dec.* 1566. *bl.* 89, 57, 60, 63.

te dringen; hadt de Advokaat ook laſt gekreegen, om, ten dien einde, een Verzoekſchrift te ontwerpen: gelyk hy gedaan hadt. En ſchoon de Staaten, op den dertigſten, afziende van het verzoek tot het vergaderen der algemeene Staaten, beſlooten, alleenlyk de herwaardskomſt des Prinſen van Oranje te begeeren (*n*); ſchynt nogtans het dringen op het vergaderen der algemeene Staaten den Advokaat zo kwalyk genomen te zyn, dat men dit, en het overleveren van 't Verzoekſchrift in den Zomer des jaars 1566, wel voor de voornaamſte oorzaaken van zyne gevangenis mag houden. Men liet hem lang zitten. Zyne Huisvrouw, *Elizabet van Nieuwland*, en zyne Kinderen begeerden, in Bloeimaand, dat de Staaten iemant wilden magtigen, om, nevens hen, het ontſlag des Advokaats te verzoeken. Men beſloot, toen, ten Hove aan te houden, op het wedergeeven van 's Lands Papieren, die, met den Advokaat, in verzekering genomen waren; en zelfs op zyn ontſlag, zo men bevinden mogt, dat hy, ter oorzaake van dienſten, den Staaten gedaan, gevat was. Ook ſprak men, hierover, met Vargas en del Rio (*o*), met zo veele vrymoedigheid, dat de Advokaat *Jan van Treslong*, die van den Einde verdedigde, een' geheelen dag, gelyk als in hegtenis, gehouden werdt: 't welk de andere Afgevaardigden, vermomd en heimelyk, uit Bruſſel ontvlieden deedt (*p*). Dee- Filips III. 1568.

(*n*) Reſol. Holl. 28, 29, 30 *Aug.* 1566. *bl.* 27, 29, 30.
(*o*) Reſol. Holl. 12, 21, 27 *May* 5 *Juny* 1568. *bl.* 2, 9, 15, 28, 20.
(*p*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 149 [210].

FILIPS III. 1568.

Deeze ontmoeting, en de punten, die de Prokureur Generaal van den Einde te laſt lei, ſedert, in Holland, bekend geworden zynde, werkten zo veel uit, dat de Leden, in de uitvoering van 't genomen beſluit, begonden te aarzelen. De Edelen ſtemden, den Advokaat alleenlyk zo ver te willen voorſtaan, als hy gehandeld hadt, overeenkomſtig met het Regiſter der Staatsbeſluiten, en verder niet. Die van Dordrecht verklaarden, dat de Prokureur Generaal den Advokaat van zaaken beſchuldigde, waartoe zy hem geenen laſt gegeven hadden, en waarin zy hem niet zouden konnen verdedigen. Zy zagen, ongetwyffeld, op het ſtellen van het Verzoekſchrift van Oogſtmaand des jaars 1566, waarin zy niet hadden bewilligd. De andere vyf Steden wilden zig niet verklaaren, voor dat Dordrecht zig nader verklaard hadt (*q*). Doch hiervan kwam niets. De zaak des Advokaats werdt, by den Raad der Beroerten, verſcheiden' jaaren, ſleepende gehouden. Midlerwyl overleedt hy, in de gevangenis (*r*), op den twaalfden van Lentemaand des jaars 1569. Twee jaaren laater, werdt zyne gedagtenis egter vrygeſproken van den eiſch, tegen hem gedaan. Ook werden toen zyne goederen, die reeds waren aangeſlaagen, wederom vrygegeven (*s*). Doch 't verhaal van de zaak des Advokaats heeft ons een weinig gevoerd buiten de orde

Hy ſterft in de gevangenis.

(*q*) Reſol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 38, 39.
(*r*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LV. *p.* 469.
(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 149 [210].

de der andere Geſchiedeniſſen, tot welken wy nu wederkeeren. FILIPS III. 1568. IX.

't Vangen en vervolgen hieldt, de gantſche Lente door, ſterk aan hier te Lande. De Hertog hadt zelfs een' toeleg geſmeed, om de Onroomſchen, 's nagts voor Aſſchenwoensdag, aan veele oorden tevens, te verraſſen: waartoe verſcheiden' Gemagtigden werden afgezonden; doch ſommige Schouten, en onder anderen, *Jan van Beerendregt*, Schout van Leiden, en de Schout van Monnikendam waarſchuwden de luiden tegen deeze laage: waardoor veelen 't gevaar ontkwamen (*t*). Veelen werden egter gevangen genomen, onder welken verſcheiden', zelfs luiden van aanzien zwaar gepynigd werden, om uit hen te haalen, 't gene zy wisten en niet wiſten. Sommige Spaanſchgezinden zelven, met naame Viglius, veroordeelden deeze ſtrafheid, en zogten den Koning tot maatiging te beweegen. Doch 't mogt niet baaten. Vargas en anderen beloofden hem, daarentegen, goudmynen uit de verbeurdverklaarde goederen, dat egter, ter oorzaake van de laſten, die 'er op ſtonden, op verre na, zo breed niet uitviel (*u*). Zwaare vervolging.

De Spaanſche Inquiſitie, welker gevoelen de Koning hadt willen hooren, verklaarde, den zeſtienden van Sprokkelmaand, alle de Nederlanders, eenigen, welker naamen men, van hier, naar Spanje, gezonden hadt, uitgenomen, voor Ketterſch of Ketterguniſtig, en Vonnis tegen de Nederlanden in Spanje geveld.

(*t*) Boe IV. *Boek*, *bl.* 163 [230].
(*u*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49 *verſ.* 50.

FILIPS III. 1568. en uit dien hoofde ſchuldig aan Majeſteitſchennis: welk ongehoord vonnis de Koning, den zesentwintigſten, beveſtigd hadt (*v*).

Ontwerp omze tot een Koningkryk te verheffen.

Ook kwam, omtrent deezen tyd, een Ontwerp in 't licht, welk men hieldt den Koning ter hand geſteld te zyn; waarby hem geraaden werdt, de Nederlanden tot een Koningkryk te verheffen, met aanwyzing der middelen, om een volſtrekt gebied over dit nieuwe Ryk te voeren: onder welken, het opregten van Kaſteelen en Wapenhuizen, het invoeren van vreemd Krygsvolk, en het beſnoeijen der Voorregten niet vergeten waren (*w*).

Wilde Geuzen.

De Landzaaten dan, ziende, dat het den Spanjaarden te doen was, om hen geheellyk te onderdrukken, ſloegen tot vertwyfeldheid en wanhoop over. Een hoop volks, in Weſtvlaanderen ſamengeſchoold, zig vindende beroofd van huis en have, viel in de Kloosters, plonderde de Geeſtelykheid en ſneedt ſommigen, uit dolle wraakluſt, neus en ooren af. Men gaf deezen hoop, daar zig ook het ſnoodſt geboefte onder mengde, den naam van *Wilde Geuzen*; die egter, wel haaſt, door eenig Krygsvolk des Hertogs van Alva, verſtrooid werden (*x*).

X. Oranje verzamelt geld en Krygsvolk.

De Prins van Oranje, uit het gene in de Nederlanden omging, ligtelyk konnende opmaaken, dat hy, eerlang, een nadeelig vonnis te wagten hadt; en geduurig wordende aangezogt, door gevlugte Edelen en anderen,

(*v*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [226].
(*w*) *Vide* PONTANI Hiſt. Gelr. *Libr.* XIV. *p.* 895.
(*x*) BOR IV. *Boek*, (*bl.* 158 [224].

ren, om iet in 't werk te ſtellen, tot verlos- Filips III.
ſing van 't verdrukte Vaderland, zogt, om- 1568.
trent deezen tyd, een Leger in Duitſchland op de been te brengen. Wy hebben reeds aangemerkt (*y*), dat hy, voor zyn vertrek uit de Nederlanden, verklaard hadt, nimmer iet tegen den Koning te zullen onderneemen, ten ware deeze hem, in zyne eer of goederen, aantaſtte (*z*). Doch de verwagting van een ſchandelyk en ſchadelyk vonnis deedt hem nu, naar 't ſcheen, veranderen van voorneemen. Hy vervoegde zig dan by verſcheiden' Duitſche Vorſten, en bewoog ſommigen, tot het leenen van eenige penningen, en anderen, tot het toeſtaan van werving. Zyn oudſte Broeder, Graaf *Jan van Naſſau*, bezwaarde alle zyne Heerlykheden, om den Prinſe van penningen te voorzien. Hy zelf verkogt de Huisſieraaden, kleinoodjen en koſtelykheden, welken hy, uit de Nederlanden, naar Duitſchland gevoerd hadt. Ook ontving hy eenigen onderſtand in geld van de Onroomſchen hier te Lande; doch veel minder dan hy verwagt hadt. Ik vind, dat Jonkheer *Arend van Dorp* hem, onder anderen, tienduizend guldens ter leen opſchoot, in vergoeding van welken, de Staaten van Holland hem, naderhand, honderdvierenveertig morgen Lands, uit de geeſtelyke goederen onder Leiderdorp leggende, hebben opgedraagen (*a*). Terſtond hierna, begaven de Prins en verſcheiden' Nederlandſche Edelen

(*y*) Boven, *bl.* 228.
(*z*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 3.
(*a*) Reſol. Holl. 25 *Oct.* 1574. *bl.* 156, 157.

FILIPS III. 1568.

len onder hem zig aan 't werven van Krygsvolk. De Paltsgraaf *Joan Kasimir*, die in Frankryk gediend hadt, liet den Prins, die toen te Duisberg was, door *Malberg* en *Cormaillon*, Nederlandsche Edelen, den bystand zyner benden aanbieden, welken hy, by mangel van geld, van de hand wees. Een gedeelte van dit volk schynt egter, naderhand, te Heidelberg, tegen Alva, aangenomen te zyn (*b*). De Hertog, ondertusschen, kennis bekomen hebbende van deeze toebereidsels, nam ook nog tweeduizend Waalen aan en een goed getal van Italiaansche Ruiters, die, in Frankryk gediend hebbende, zo wel als de Paltsgraaf, met de herstelling der rust aldaar, waren afgedankt. De Hertog versterkte met dit volk de Nederlandsche grenzen (*c*).

Alva neemt ook meer volks aan.

Toeleg van Oranje.

Oranje hadt voor, den Hertog, aan drie oorden tevens, te doen overvallen, en zelf, met het gros des Legers, in 't hert van Brabant, in te dringen; wanneer hy hoopte, dat hem eenige Landschappen, of eenige voornaame Steden toevallen zouden, alzo hy zig niet in staat vondt, om de Krygsmagt, die hy op de been gebragt hadt, zonder den bystand der Nederlanderen zelven, lang te onderhouden. Een Edelman uit Normandye, *Coqueville* genoemd, zou, met zeven- of agthonderd man, door bestel van den Admiraal van Coligni en den Prinse van Condé, in Frankryk, geworven, eenen inval doen in Artois en Henegouwen. Graaf Lodewyk van Nassau

(*b*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXI. *p.* 64.
(*c*) METEREN III. *Boek*, *f.* 51.

ſau zou Friesland en Groningen aantaſten, en de Graaf van Hoogſtraaten, langs den Ryn en Maaze, naar Gelderland trekken. De Prins zelf zou Brabant inrukken, zo dra de Hertog zyne Krygsmagt, aan deeze drie kanten, verdeeld hebben zou (*d*). Doch deeze welbelegde aanſlag liep te loor, by mangel van magt en voorzigtigheid onder eenigen van 's Prinſen bevelhebbers, en door de vlyt en loosheid des Hertogs van Alva. Filips III. 1568.

De Heer van Coqueville wordt betrapt en onthalsd.

Coqueville, die de vyandlykheden, in Artois, begonnen hadt, werdt, op de klagten van Alva, door bevel des Konings van Frankryk, te S. Valeri, op den Franſchen bodem, betrapt, en, geenen behoorlyken laſt konnende toonen, als een roover, onthalsd (*e*). Hiermede liep de onderneeming aan den Walſchen kant te niet. Aan den Maaskant, ſcheen zy, in 't eerſt, beter te zullen ſlaagen. De Graaf van Kuilenburg bemagtigde zyn eigen Slot *Wittem*, niet verre van Valkenburg, verdryvende de Spaanſche bezetting, die Alva, in 't zelve, gelegd hadt (*f*). De Stad Graave was, insgelyks, verraſt, door eenige Nederlandſche Edelen, onder welken, ik Sander Tork genoemd vind (*g*): ook het Huis van 's Heerenberg, door *Krespyn van Zeltbrugge*, hiertoe gemagtigd, door Willem, Graave van den Berg zelven. Doch Sanchio de Lodogno verdreef hem, eerlang, wederom van daar (*b*). Midlerwyl, hadden eenige vlugtelin-

Wittem bemagtigd.

Ook Graave en 't Slot te 's Heerenberg.

(*d*) Meteren III. *Boek*, *f.* 51.
(*e*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 169 [233].
(*f*) Languети Epiſt. *Libr.* I. *Epiſt.* XXXI. *p.* 65.
(*g*) Sentent. van Alva *bl.* 28.
(*b*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 166 [234].

FILIPS III. 1568.

lingen een getal van tweeduizend Knegten, Duitschers en Nederlanders, op de been gebragt, met welken zy, hoe slegt voorzien van geweer en geschut, het beleg van Roermonde ondernamen: zeer tegen den zin van den Prinse van Oranje, die bedugt was, dat de Spanjaards, die de Maaze vast naderden, hen overvallen en verstaan zouden. Hy waarschuwde hun, deswege; doch zy pasten weinig op zynen raad. *Filips, Graaf van Everstein*, met zes of zeven vendelen Knegten en eenige Ruiters, noodzaakte hen, eerlang, Roermonde te verlaaten, en de wyk te neemen naar Daalhem; by welke Stad, den vyfentwintigsten van Grasmaand, een hevig gevegt voorviel, ten nadeele der ballingen, die, grootendeels, verslaagen werden (*i*). De voornaamsten, gelyk *Jan van Montigni, Heer van Villers*, de *Heer van Huy* en anderen werden, gevangelyk, naar Brussel gevoerd (*k*). Eenigen, die gevlugt waren, werden, sedert, met verbeurdverklaaring hunner goederen, ten Lande uit gebannen (*l*). Terstond na deeze nederlaag, verliep de bezetting uit Graave en Boxmeer, welke Plaatsen wederom van Spaansch Krygsvolk voorzien werden. 't Verlies, by Daalhem geleeden, bragt te wege, dat 'er, ook aan deezen kant, niets met voordeel tegen Alva kon ondernomen worden. Doch de aanslag van Graave Lodewyk tegen Friesland en Groningen viel gelukkiger uit.

's Prinsen volk by Daalhem verslaagen.

Graave wordt verlaaten.

De

(*i*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXI. *p.* 65.
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LVII. *p.* 474. LVIII. *p.* 475.
(*l*) Sentent. ven Alva, *bl.* 204, 205.

De Graaf was tot denzelven voorzien van eenen laſtbrief zyns Broeders, gedagtekend te Dillenburg den zesden van Grasmaand. De Prins geeft, by deezen laſtbrief, te kennen „ dat hy de wapenen alleenlyk heeft „ opgevat tegen de Spanjaards, welker „ wreedheid de Nederlanden in 't uiterſte „ verderf dreigde te dompelen: waartegen „ hy, *by raade der gemeene Staaten*, willende „ voorzien, zynen Broeder, Graaf Lode„ wyk, magtig gemaakt hadt, om Krygs„ knegten, tot verdediging van 's Lands vry„ heden, aan te nemen." Voorts vindt men, in deezen Laſtbrief, het eerſte blyk, dat de Prins den Roomſchen Godsdienſt verlaaten hadt, alzo hy de hervormde Leer *het zuiver woord en dienſt Gods* noemt, en zegt, dat hy, „ door de Ingezetenen deezer Landen, zo „ wel *van wegen het Euangelium als de Roomſche Kerke*, tot het aanneemen der wapenen, verzogt was, hebbende hy ook voor, „ beiderlei gezindheden, by de vryheid van „ Godsdienſt, te behouden (*m*)." 't Is, derhalve, te denken, dat hy, eerſt na zyne aankomſt in Duitſchland, zig nader in de nieuwe Leere hebbende laaten onderwyzen, eerlang, den hervormden Godsdienſt, openlyk, heeft beginnen te belyden; alzo geloofwaardige Schryvers getuigen, dat hy, op zyn vertrek uit de Nederlanden, van denzelven, nog weinig ſmaaks hadt (*n*). Graaf Jan van Naſſau, die den Prins veel dienſt deedt,

Filips III. 1568.

Oranje geeft Graave Lodewyk laſt tot den togt naar Friesland.

Blyk van 's Prinſen verandering van Godsdienſt.

(*m*) *Zie de* Commiſſie *by* Bor IV. *Boek, bl.* 165 [233].
(*n*) Reyd I. *Boek, bl.* 3.

FILIPS III. 1568.

deedt, en veel op hem vermogt, heeft, waarſchynlyk, ook wel iet, tot 's Prinſen verandering, toegebragt.

XI. Graaf Lodewyk bemagtigt 't Huis te Wedde.

Graaf Lodewyk, aan 't hoofd van een klein Leger, te Embden gekomen, begaf zig, van daar, op hoop van zyne magt, uit de Landzaaten, eerlang, te zien aangroeijen, naar Weſtwoldingerland, alwaar hy zig van 't *Huis te Wedde*, den Graave van Aremberg toebehoorende, meeſter maakte (*o*). Dit Huis opende hem den weg naar Groningerland: ook maakte het hem den toevoer uit Duitſchland gemakkelyk. Kort hierna, trok hy op naar Appingadam, neemende aldaar zynen intrek, by den Burgemeeſter *Sebaſtiaan Wabbens*, die zyne onderneeming zeer begunſtigde (*p*). Vanhier, ſchreef hy den Staaten der Ommelanden aan, dat zy hem van penningen voorzien moeſten, om zyn volk, dat nog ongemonſterd was, eenige betaaling te doen. Hy hadt nu zes- of zevenhonderd Knegten byeen, waarby, onlangs, honderd Ruiters, onder *Adolf van Naſſau*, zynen broeder, gekomen waren. In zyne Vendels, voerde hy de woorden, *nunc aut nunquam*, dat is, *nu of nooit*, te kennen geevende, dat men de vryheid, voor altoos, verlooren rekenen moeſt, zo menze nu niet wiſt te bevegten. De Ommelanden, geraadpleegd hebbende met den Heere van Groesbeek, die 't Stadhouderſchap van Groningen, voor den Graave van Aremberg, waarnam, kreegen

Legert zig te Appingadam.

Bekomt geld uit de Ommelanden.

(*o*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 166 [214].
(*p*) Sentent. van Alva *bl.* 223.

gen verlof, om Graave Lodewyk eene ſoort van brandſchatting te betaalen. Alva, midlerwyl van 's Graaven togt kennis bekomen hebbende, zondt den Graaf van Aremberg, pas te rug gekeerd uit Frankryk, af, om hem aan te taſten. Omtrent duizend Spaanſche en vierhonderd Duitſche Knegten ſtonden onder zyn bevel, benevens eene bende Ruiters, geleid door *Curtio Martinengo*. De Graaf van Megen, Stadhouder van Gelderland, hadt laſt, om zig by hem te voegen, aan 't hoofd van vierhonderd Ruiters en vyftienhonderd Knegten. Doch voor zyne aankomſt, taſtte Graaf Lodewyk den Graave van Aremberg aan, by 't Klooſter *Wittewerum*. Hier viel een vinnig gevegt voor, waarin de Spaanſchen meenden de overhand gehad te hebben. Ook week Graaf Lodewyk, terſtond na den ſtryd, naar *Slogteren*, en voorts naar 't Huis te Wedde. De Spanjaards, waanende den vyand reeds aan 't vlugten te hebben gebragt, drongen den Graaf van Aremberg, die Megen liever eerſt afgewagt hadt, om hem te vervolgen. Graaf Lodewyk, verkondſchapt, dat hem de Spanjaards op de hielen zaten, ſtelde zig in ſlagorde by 't Klooſter Heigerlee, en viel toen de Spaanſche voorhoede, welke hy geenen tyd gaf, om zig te ſchaaren, met zyne Ruiters, aan. Zy werdt haaſt in verwarring gebragt. Twee hinderlaagen, door Graave Lodewyk, in de Slooten gelegd, ſtooven ook onverhoeds op, treffende de Spanjaards in de zyden. Arembergs benden werden, eerlang, geheellyk geſlaagen. De Graaf zelf, zig dapperlyk wee-

Filips III. 1568.

Slaat de Spaanſchen, by 't Kloofter Heiligerlee.

Filips III. 1568. weerende, ſneuvelde in den ſtryd, nevens verſcheiden' Hopluiden en een aanzienlyk getal van gemeenen. Graaf Lodewyk leedt geen' zwaarer verlies, dan dat van zynen Broeder, Adolf van Naſſau, die, in eenen aanval op 't Klooſter Heiligerlee, welk, door de Spanjaards, ingenomen was, doorſchooten werdt. Voorts behaalde hy hier grooten buit, en onder anderen zes metaalen Veldſtukken, die de Stad Groningen den Graave van Aremberg hadt bygezet. De Slag, van welken wy ſpreeken, viel voor op den drie-entwintigſten van Bloeimaand (*q*). Graaf Lodewyk floeg zig, eenige dagen hierna, neder voor Groningen, daar men, ondertuſſchen, den Graaf van Megen met zyn volk binnen gelaaten hadt. Zyne magt, ſchoon nu wederom geſterkt, door eenen hoop Ruiters, onder Graave Jooſt van Schouwenberg, en door een groot getal van Friezen en Groningerlanders (*r*), was egter te zwak, om de Stad, met geweld, te winnen (*s*). Alva hadt, daarenboven, den Admiraal *François van Bosbuizen*, met eenige ſchepen, gezonden naar de Eems en voor Delfzyl, om Graave Lodewyk den toevoer, dien hy, gedeeltelyk, van daar bekomen moeſt, af te ſnyden. Ook bragt de Hertog te wege, dat de Keizer Graave Lodewyk, als zynen Leenman, bevel zondt, om Groningen en de Ommelanden terſtond te verlaaten. En ſchoon de Graaf dit bevel niet naarkwam, deedt het egter een

Belegert Groningen.

(*q*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 167 [235, 236].
(*r*) VIGLIUS *ad* HOPPER *Epiſt.* LVII. *p.* 473.
(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 169 [237].

een goed deel van syn volk, bedugt voor 's Keizers ongenade, vanloopen van voor Groningen. 't Beleg wendt dan slaauwlyk voortgezet (t). De belegerden deeden, nu en dan, uitvallen, in eenen van welken, de Graaf van Megen eene wonde kreeg (u), waaraan hy, naderhand, overleeden is. Anno 1568.

't Gerugt der overwinninge by Heiligerlee klonk, ondertusschen, over 't gantsche Land. De Onroomschen, en allen, die den Prinse van Oranje heimelyk waren toegedaan, verheugden 'er zig hertelyk over. Doch Alva werdt, over de tyding van de nederlaag der zynen, zo zeer ontsteken, dat hy, kort na 't ontvangen derzelve, besloot, het vonnis tegen den Prinse van Oranje en anderen te doen uitspreeken. De aanslag, die, wat vroeger, tegen zynen persoon, gesmeed was, heeft hem, ongetwyfeld, ook zeer op den Prinse verbitterd. De Heeren van Risoir en Carlo, uit den Huize van der Noot, hadden, met kennisse van Oranje, eenen toeleg ontworpen, om den Hertog, als hy, geduurende de vasten, naar 't Klooster *Groenendaal* by Brussel, gaan zou, te ligten. Carlo, als een Monnik gekleed, uit vrees, zo hy voorgaf, voor den Hertoge, begaf zig in dit Klooster, wagtende op de gelegenheid. Men hadt zes- of zevenhonderd paarden besteld, die zig, niet verre van daar, onthielden. Ook waren 'er vyfhonderd Knegten aangenomen, die, in en om Brussel, moesten oppassen. Doch een

XII. Aanslag om den Hertog van Alva te ligten.

(t) BOR IV. *Boek*, bl. 186 [226].
(u) METEREN III. *Boek*, f. 51 vers.

FILIPS III. 1568.

een van deezen ontdekte den aanslag, kort voor de uitvoering, aan den Heere van Liques, wien hy, voor deezen, gediend hadt. Terstond kreeg 'er toen de Hertog berigt van. De ontdekker wist niemant te noemen, die kennis van den toeleg hadt, dan zynen Hopman, die weleer Ruiter geweest was, onder de Bende des Graaven van Egmond. Deez', gevat zynde, liet zig wreedelyk pynigen, en zelfs ter dood brengen, zonder eenigen medverwant te willen beklappen (v). Alva heeft, ongetwyfeld, den Prins van Oranje verdagt gehouden, van de hand gehad te hebben in deezen aanslag. Het uitspreeken van zyn vonnis kon dan, vooral na den ongelukkigen slag by Heiligerlee, niet langer worden opgeschort.

Mislukt.

Vonnis tegen den Prinse van Oranje, en anderen.

Op den agtentwintigsten van Bloeimaand, werdt het, op 's Hertogs naam, door den Raad der Beroerten, uitgesproken. De Prins werdt beschuldigd met de misdaad van gekwetste Hoogheid, en byzonderlyk ook, „ dat hy, na zyne indaaging, en in verag„ ting van dezelve, de wapenen opgevat „ hadt tegen den Koning, in welke zyne „ wederspannigheid, hy nog bleef volhar„ den. Hy werdt, hierom, voor altoos, uit „ 's Konings Staaten gebannen, op straffe „ des doods, en alle zyne goederen werden, „ ten behoeve des Konings, verbeurd ver„ klaard (w)." Over Graave Lodewyk, over de Graaven van den Berg, Kuilenburg en Hoog-

(v) METEREN III. *Boek, f.* 50 *vers.*
(w) Sentent. van Alva, *bl.* 70.

Hoogstraaten, en zelfs over den Heere van Brederode, die reeds overleeden was, werdt, ten zelfden dage, diergelyk een vonnis geveld (x). Doch eenige Edelen en anderen, die gevangen zaten, werden veroordeeld, om onthalsd te worden: onder welken, de bekendsten waren Gysbrecht en Jan van Batenburg, Jakob van Ilpendam, Jan van Blois van Treslong, Maximiliaan van Blois gezeid de Kok en de twee Friezen, Sjoert Beima en Hartman Galama (y). 't Gene deezen als misdaad te laste gelegd werdt, heeft men reeds, uit het voorig gedeelte deezer Geschiedenisse, konnen opmaaken. De Heeren van Villers en Huy, die, in 't gevegt by Daalhem, gevangen waren, gingen, op den tweeden van Zomermaand, ter dood. En drie dagen daarna, de Graaven van Egmond en Hoorne, die op den derden, onder een sterk geleide, van Gend naar Brussel, waren overgebragt. Filips III. 1568.

XIII. Egmond en Hoorne onthalsd.

Terwyl hun geding werdt opgemaakt, hadden zy en hunne bloedverwanten, zelfs ook de Staaten van Brabant, veele moeite aangewend, om hen, volgens de voorregten van den Lande en van de Vliesorde, te doen oordeelen (z). Doch 't was alles vergeefs. Alva wilde de zaak voor den Raad der Beroerten hebben afgedaan, voor welken, de beschuldigden zig, schriftelyk, zonder behulp van Regtsgeleerden, verantwoorden moesten. Ook deeden zy dit beide, byzonderlyk Eg-

(x) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXI. *p.* 481.
(y) Sentent. van Alva. *bl.* 70, 72, 73, 75, 77, 80.
(z) Bor IV. *Boek*, *bl.* 134 [189]. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XXIII. *p.* 398. XXIV. *p.* 400. XXV. *p.* 402.

FILIPS III. 1568.

Egmond, met zo veele ronduigheid, dat zy zig van de voornaamſte klaudden, die men hun aanwreef, voor onpartydigen, volkomenlyk, zuiverden (*a*). Den Heere van Villers gaat na, dat hy, geregtelyk ondervraagd zynde, Egmond hadt beſchuldigd van het toeſtemmen eeniger geweldige voorſlagen des Prinſen van Oranje, in de byeenkomſt te Dendermonde; doch dat hy hem, voor zynen dood, wederom ontſchuldigd hadt (*b*). In het vonnis, welk den vierden geveld, en door den Hertoge van Alva getekend was, werden, beide Egmond en Hoorne, aan misdaad van gekwetſte Hoogheid ſchuldig verklaard, alzo zy den Prinſe van Oranje aangehangen, de verbonden Edelen begunſtigd, en zig, in Vlaanderen en te Doornik, omtrent de Onroomſchen, kwalyk gekweeten hadden. Voorts werden zy ten zwaarde verweezen, moetende hunne hoofden op ſtaaken ſtaan, zo lang als 't den Hertoge gelieven zou. Hunne goederen werden allen verbeurd verklaard (*c*). De Hiſtorieſchryver Hoofт verhaalt, uit den mond van *Simon de Ryke*, Raad van Amſterdam, die 't zeide verſtaan te hebben van Egmonds oudſten Zoon, Filips, dat beide de vonniſſen geſteld waren op blanken, met 's Konings naam onderſchreeven, en door Alva, in groote menigte, herwaards gebragt (*d*): waarom zy ſcheg-

Of hunne vonniſſen, door den Koning, getekend waren.

(*a*) *Zie* 't Proces van Egmond, *bl.* 635. en Bor IV. *Boek*, *bl.* 330 [195].

(*b*) Vander Haer Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *p.* 457.

(*c*) Sentent. van Alva. *bl.* 82, 85.

(*d*) *Zie* Supplic. aan den Koning *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 341 [663].

ſcheenen door den Koning getekend te zyn (*e*). Doch dit blykt niet in deeze vonniſſen, zo alsze, voor eenige jaaren, in 't licht zyn gegeven. Ook meende Viglius, op den laatſten van Bloeimaand, toen de Raad, naar men zeide, reeds bezig was, met het opſtellen der twee vonniſſen, dat de Hertog, wegens dezelven, vooraf, nog aan den Koning ſchryven zou (*f*). Veelligt, hadt 'er Filips al te vooren zyne toeſtemming aan gegeven, en zal dan deeze toeſtemming als eene ondertekening van 't vonnis aangemerkt en voortverteld zyn. FILIPS III. 1568.

De Graaven ontvingen beide het doodvonnis, met mannelyke kloekmoedigheid. Egmond vleide zig, tot op 't ſchavot, nog met de hoop van genade; doch toen Romero, 't hoofd in de ſchouders haalende, hem te kennen gegeven hadt, dat 'er geene overſchoot; knielde hy neder, ſprak, van den Biſſchop van Ypere geholpen, zyn gebed, kuſte een zilveren Kruisbeeld, hem, door den Biſſchop, toegereikt, en ontving den jongſten ſlag, na 't roepen van *Heere, in uwe handen beveel ik mynen geeſt*: woorden, die Hoorne ook, kort voor zyn einde, doch in 't Latyn, uitſprak. Hy tradt, terſtond na Egmond, op 't ſchavot. Men vindt niet, dat hy zig, in zyn uiterſte, met eenige Roomſche plegtigheden, gelyk Egmond, heeft opgehouden. Zo dra hy onthalsd was, werden de beide lighaamen gekiſt; doch de hoofden, twee uuren

(*e*) Hooft, V. *Boek*, *bl.* 180.
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* LXI. *p.* 481.

Filips III. 1568.

ren lang, op ſtaaken, ten toon geſteld: een gezigt, dat de aanſchouwers zo diep trof, dat den Spaanſchen Krygsknegten zelven de traanen uit de oogen geperſt werden (g). Gantſch Bruſſel, ja 't gantſche Land treurde om de dood der twee Graaven, en Alva, die zig, door deeze ſtrengheid, gevreesd zogt te maaken, haalde zig, tevens, den haat van de meeſte Landzaaten op den hals.

XIV. Alva trekt op tegen Graave Lodewyk.

Niet lang hierna, begaf zig de Hertog naar Groningen, om Graaf Lodewyk te verdryven. Hy hadt Chiappin Vitelli, met tien Vendelen Duitſche Knegten, het Walſch Regiment van den Heere van Hierges en vyf vendelen van den Heere van Billy, reeds voorüit gezonden, en Hertoge Erik van Brunswyk gelaſt, zig, met vyftienhonderd paarden, by Vitelli te voegen. Vitelli hadt laſt, om geenen ſlag te waagen, voor dat Alva by 't Leger gekomen zou zyn, 't welk, niet voor den veertienden van Hooimaand, geſchiedde.

Groningen verlaaten.

Graaf Lodewyk was, midlerwyl, reeds voor Alvas aankomſt, opgebroken van voor Groningen, en geweeken naar Slogteren, en eerlang naar *Jemmingen*, een Dorp aan de Eems, alwaar hy zig nedergeſlaagen hadt.

Slag by Jemmingen.

De Hertog volgde hem op de hielen: hem ſlag leverende, op den eenentwintigſten van Hooimaand. De overmagt der Spaanſchen en de moedeloosheid en muitzugt van Graave Lodewyks knegten, die zig niet weeren wilden, zo men hen vooraf niet aan geld hielp, veroorzaakten de nederlaag des Graaven.

(g) BOR IV. *Boek*, *bl.* 170 [119].

ven. Een groot gedeelte van zyn Leger, welk nu op zevenduizend man begroot werdt (*b*), sneuvelde hier. Al zyn geschut, pakkaadje en voorraad bleef in den loop. Hy zelf bergde zig, zo sommigen willen, in een schuitje, en ontkwam 't over de Eems. Doch Alva schreef, 's anderendaags, aan den Raad van Staate, uit den mond van eenen Luitenant van Graave Lodewyk, dat deeze, zig geheel naakt ontkleed hebbende, de Eems overgezwommen was (*i*). Hier verzamelde hy het deerlyk overschot zyns Legers, trekkende, met het zelve, naar Duitschland, tot versterking van het Leger zyns Broeders, dat, in 't Land van Trier, verzameld werdt. Doch eene groote menigte van Friezen en Groningerlanders, die onder hem gedient hadden, werdt, sedert, met verbeurdverklaaring van goederen, ten Lande uit gebannen (*k*). FILIPS III. 1568.

Oranje, bezig met verzamelen van Krygsvolk, hieldt, middelerwyl, heimelyk verstand, hier te Lande, smeedende, in den Zomer deezes jaars, eenen aanslag, om Alkmaar en Hoorn in te neemen. Onze Schryvers spreeken niet van deezen aanslag; doch uit de vonnissen van den Raad der Beroerten bespeurtmen, dat 'er eenige Friezen en Noordhollanders in gemengd geweest zyn: onder welke laatsten, *Klaas Koman Reierszoon* van Ouddorp, *Jakob Pieterszoon* en *Jan Korneliszoon* van Alkmaar, Aanslag van Oranje op Alkmaar en Hoorn.

(*b*) METEREN III. *Boek*, *f.* 54 *verf*.
(*i*) Brief van Alva, *by* BOR, IV. *Boek*, *bl.* 175 [245].
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 188, 189, 190, 191, 193, 194, 219, 221, 223.

PHILIPS III. 1568.

maar, *Antoni van Mechelen*, *Egbert 's Kind* van Meppel, *Kornelis Korneliszoon*, *Sybrand Teeuwszoon* en Meester *Thomas Wybrandszoon* van Schoorl zig onderling verbonden hadden, om den Prins, als hy in Holland komen zou, Alkmaar en Hoorn te doen overgeeven. Doch deeze onderneeming liep te niet, en veelen, die 'er deel aan hadden, werden, naderhand, ten Lande uit, gebannen (*l*). In Slagtmaand, ondernam men nog, in Waterland en in Weſtfriesland, de trom te roeren, en volk voor den Prinſe van Oranje byeen te brengen. Doch de Graaf van Boſſu verſtrooide den geringen hoop, die hier vergaderd was, ligtelyk, en deedt eenigen, die hem in handen gevallen waren, ſtraffen met de galge (*m*).

Oranje verdedigt zig, in gedrukte ſchriften, over 't aanneemen der wapenen.

Eer Oranje zig te velde begaf, liet hy, in den aanvang van Oogſtmaand, in openbaaren druk, uitgaan verſcheiden' meer en min wydluftige Geſchriften, vervattende de redenen, die hem de wapenen hadden doen aanneemen. Hy vertoonde in dezelven „ dat „ de Spanjaards, de Nederlanders, al voor „ lang, by den Koning, verdagt gemaakt „ hebbende van Ketterye, de Inquiſitie, on„ der dezelven, hadden doen invoeren, „ met oogmerk, om, op deezen grondſlag, „ het gebouw eener willekeurige Regeerin„ ge te veſtigen. Dat de Edelen zig hier„ tegen, door een Verzoekſchrift, hadden „ verzet, waarop de Beeldſtorming gevolgd „ was, welke, in Spanje, ten ergſten, o„ ver-

(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 143, 147.
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXIV. *p.* 439.

„ vergebragt, den Koning bewoogen hadt, FILIPS III.
„ om Alva herwaards te zenden, die schul- 1568.
„ digen en onschuldigen vervolgde, beroof-
„ de en ter dood bragt. Dat men zyne Ma-
„ jesteit, op dat hy geene kennis zou ko-
„ men neemen van deeze wreedheid, arg-
„ listiglyk, in Spanje ophieldt. Dat Alva,
„ ondertusschen, de voorregten, door den
„ Koning zelven bezwooren, met voeten
„ treedende, de Landzaaten voor 't Spaansch
„ geweld bloot stelde. Dat hy, Prins van
„ Oranje, deeze onheilen voorziende, den
„ Koning, deswege, reeds voor lang, hadt
„ gewaarschuwd; doch vergeefs. Waarom
„ hy, uit medelyden met het verdrukte volk,
„ en uit regtschaapen zugt voor den dienst
„ zyner Majesteit, op het verzoek van Room-
„ schen en Onroomschen beide, eindelyk,
„ beslooten hadt, de wapenen op te vatten,
„ tot geen ander einde, dan ter eere Gods,
„ ter bescherming van Gods woord en van
„ Gods Dienaars, tot dienst zyner Majesteit,
„ en tot handhaaving van 's Lands voorreg-
„ ten en vryheden, tegen 't geweld der Span-
„ jaarden. Dat hy goed en bloed veil hadt,
„ om zulk een einde te bereiken; waartoe
„ hy reeds, *op eigen kosten*, een treflyk Le-
„ ger op de been gebragt hadt: ten be-
„ sluite, verzoekende, dat de Landzaaten
„ zyne onderneeming wilden begunstigen,
„ op dat Alva bedwongen, de voorregten
„ hersteld, de waare Godsdienst vryelyk ge-
„ oefend mogt worden, en de Landen, on-
„ der 's Konings Regeering, in vrede en wel-

„ stand

PHILIPS III. 1568. „ ſtand bloeijen mogten (*n*)." Men vindt niet, dat 'er, van de Spaanſche zyde, op deeze Geſchriften des Prinſen van Oranje, geantwoord werdt. Alleenlyk, ſtelde Del Rio, met hulp van Vargas, wat laater, eene verdediging op van het vonnis, welk de Raad der Beroerten, tegen den Prinſe, geveld hadt. Doch bekwaame luiden van de Spaanſche zyde zelve vonden weinig ſmaaks in dit Geſchrift (*o*). Omtrent twee jaaren laater, kwam 'er eene wederlegging van 's Prinſen verdediging, uit Spanje, hier te Lande. De Preſident Viglius, die laſt hadt omze te doen drukken, oordeelde, dat 'er te veel in geroemd werdt op 's Konings genade, waarvan men hier nog byna niets ondervonden hadt (*p*). Of deeze wederlegging in 't licht gegeven zy, is my niet gebleeken.

Straalen en Bakkerzeel onthalsd.

De geweldige Regtspleegingen des Raads van Beroerte gingen, middlerwyl, haaren gang. De Burgemeeſter Antoni van Straalen en de Heer van Bakkerzeel werden, in Oogſtmaand, gevonniſt, om onthalsd te worden.

't Huis van Kuilenburg geſloopt.

Het Huis van den Graave van Kuilenburg te Bruſſel, alwaar 't Verbond der Edelen eerſt ontworpen was, werdt, ten grondе toe, afgebroken. In de plaats, daar 't geſtaan hadt, werdt een ſteenen gedenkzuil opgeregt, waarop de tyd en oorzaak der vernielinge, in vier taalen, gelezen kon worden. Doch deeze zuil werdt, na verloop van eenige jaaren, door de Burgerye, om verre-

ge-

(*n*) *Zie* BOR IV. *Boek*, *bl.* 181 [253].
(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt. L. p.* 458.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXXIX. *p.* 723.

gehaald (*q*). Sommigen verhaalen, dat de Graaf van Kuilenburg, ſedert, in Holland, werwaards hy vertrokken was, zulk een afgezonderd leeven leidde, dat hy zelfs by die van zynen aanhang waren, onbekend gebleeven is (*r*). Doch hoe weinig grond dit verhaal hebbe, blykt, uit het Regiſter der Reſolutien van Holland, waarin men zien kan, dat hy niet alleen onder de Edelen ter Staatsvergaderinge beſchreeven; maar ook, in verſcheiden' gewigtige zaaken, gebruikt is (*s*). Na verloop van eenige jaaren, heeft hy zig, egter, tot een ſtil leeven begeven. De Hertog, om de verbonden' Edelen, die nog in 't Land waren, te ontdekken, liet hun, by Brieven, gerigt aan de Raaden der byzondere Landſchappen, vergiffenis belooven, mids zy zig, binnen dertig dagen, voor hem of zynen Raad, kwamen vertoonen. Doch niemant zo koen, die, op deeze nodiging, verſchynen durfde (*t*). Filips III. 1568.

XV. De Prins van Oranje trekt op.

De Prins van Oranje trok laater te velde dan hy gemeend hadt; alzo hem de beloofde penningen van hier niet werden overgemaakt, waarom hy 't volk niet monſteren kon. Op de verzekering egter, die hem *Markus Perez*, een Antwerpſch Koopman, gaf, dat 'er driemaalhonderdduizend Ryksdaalers gereed laagen, beſloot hy 'er, eindelyk, toe. In den aanvang van Herfſtmaand, brak hy op, van omtrent het Klooſter Rommersdorf, Staat zyns Legers.

(*q*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 177 [247, 248].
(*r*) Aubery Memoir. *p.* 182
(*s*) Reſol. Holl. 6, 7, 9 *July* 1573. *bl.* 473, 474, 482 *enz.*
(*t*) Bor, IV. *Boek*, *bl.* 177 [248].

Filips III. 1568. dorf, in het Trierſche, alwaar zyn Leger verzameld geweeſt was. 't Beſtondt, volgens ſommigen (*u*), uit zesduizend paarden en veertienduizend Knegten; doch over 't juiſte getal, verſchillen, gelyk meermaalen, de ſchryvers. Verſcheiden Duitſche, Franſche en bovenal Nederlandſche Edelen verzelden den Prinſe, onder welken Graaf Lodewyk van Naſſau, de Graaf van Hoogſtraaten, Obdam en Sonoi de bekendſten waren, in Holland (*v*). Ook bevondt zig, in 's Prinſen Leger, *Willem van Lumei, Graaf van der Mark*, die, zo men wil, beloofd hadt, hair en baard te zullen laaten groeijen, tot dat hy de dood der Graaven van Egmond en Hoorne gewrooken zou hebben (*w*). In ſommigen van 's Prinſen vendels, las men *Pro lege, grege & Rege*, dat is, *voor de Wet, het Volk en den Koning:* in anderen, was een Pellikaan, zyne jongen met zyn eigen bloed voedende, afgebeeld (*x*). 't Regenagtig jaargetyde bedorf dermaate de wegen, dat het Leger weinig ſpoed maaken kon. Ook was men bedugt, dat de Prins, die de Maas over moeſt, om in 't hert van Brabant te konnen geraaken, die Rivier te hoog gezwollen zou vinden (*y*), in geval hy genoodzaakt werdt, lang, onder weg, te ſukkelen. Hy bragt het egter, eerlang, te *S. Vit*, zyne eigene Heerlykheid, in 't Hertogdom Luxemburg. Vanhier, trok hy,

Hy bemagtigt

(*u*) GROTII Annal. I. *p.* 32.
(*v*) BOR IV. *Boek, bl.* 182 [255].
(*w*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 385. BOR IV. *Boek, bl.* 183 [255].
(*x*) BOR IV. *Boek, bl.* 182 [255].
(*y*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. *Ep.* XXXIII. *p.* 72. XXXIV. *p.* 74.

hy, eenige dagen agtereen, herwaards en derwaards, bemagtigende, midlerwyl, *Aremberg* en *Kerpen*, en nog eene of twee plaatsen van weinig belang. 't Platte land, met naame de Kerken en Kloosters (*x*), leeden veel van zyn Krygsvolk, welk hy schier alles inwilligen moest, om het voor muitery te bewaaren, waartoe 't, by gebrek van betaaling, dreigde over te slaan. Zelfs hadden de beginsels van eenen opstand Nikolaas des Hammes, voor deezen Wapenkoning der Vliesorde en een der eerste tekenaaren van het Verbond der Edelen (*a*), reeds het leven gekost, wordende hy, door de muitelingen, doorschooten (*b*). Doch de Prins, zonderling bekwaam om het gemeen te leiden naar zynen zin, wist deeze beroerte, met een weinig gelds, te stillen (*c*). Filips III. 1568. eenige Plaatsen. Stilt eene muitery, onder 't Krygsvolk.

Alva, midlerwyl, onkundig van 's Prinsen eigenlyk oogmerk, hadt zig, met een Leger, welk men houdt merkelyk sterker dan Oranjes Krygsmagt geweest te zyn, nedergeslaagen, ter linkerzyde van de Maaze, by Maastricht, zig aldaar vast verschansende en begraavende. Hy hadt voor, den Prins, die 't Land tusschen den Ryn en de Maaze haast kaal gegeten zou hebben, hier te stuiten, en te noodzaaken tot het afdanken zyner benden; weinig denkende, dat hyze, eerlang, over de Maaze, te wagten hadt. Te weeten, Oranje, den doortogt, door Luik, Alva legert zig by Maastricht. Zyn toeleg. De Prins trekt o-

(*x*) Brief van Alva. *by* Bor IV. *Boek*, *bl.* 114 [257].
(*a*) *Zie* hier voor, *bl.* 123.
(*b*) Languetti Epitt. *Libr.* I. *Epist.* XXXIII. *p.* 71.
(*c*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 390.

Filips III. 1568. ver de Maaze.

Luik, over den Stroom, te vergeefs, verzogt hebbende, en zig ontbloot vindende van gereedſchap, om bruggen te ſlaan, waarin hy ook, door Alva, gehinderd zou geworden zyn; beſloot, eindelyk, op den zevenden van Wynmaand, des avonds, by *Stochem*, tuſſchen Maaſtricht en Roermonde, daar de Stroom waadbaar was, met zyne gantſche magt, over te trekken: 't welk, naar men ſchryft, in 't gezigt van Alva, gelukkiglyk, verrigt werdt. Om de kragt der afloopende Riviere te breeken, hadt hy, naar 't voorbeeld van Julius Cezar, eenige gelederen Ruiters, midden in dezelve, geplaatſt, beneden welken, het gantſche Leger, met geſchut en pakkaadje, behouden overtrok (*d*). Hadt de Prins, toen, terſtond, op het Leger des Hertogs, konnen aantrekken, 't zou, meent men, in de eerſte verbaasdheid, die deeze onverwagte overtogt veroorzaakt hadt, hebben konnen geſlaagen worden. Doch de nagt en de vermoeidheid van 's Prinſen benden gehengden dit niet. 's Anderendaags, poogde de Prins den Hertog, in eenen velſlag, in te wikkelen; doch deeze bleef by zyn voorneemen, om zynen vyand, zonder ſlag, en eindelyk door mangel van voorraad, het veld te doen ruimen (*e*). Hy hieldt zig, derhalven, in zyn voordeel, tot dat Oranje genoodzaakt werdt van legerplaats te veranderen, wanneer hy hem op de hielen volgde, en ſchutgevaarten hieldt met 's Prinſen agterhoe-

Alva weigert te ſlaan.

(*d*) METEREN III. *Boek*, *f.* 55.
(*e*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 387, 389.

hoede; tot nadeel van wederzyde. In een van deeze schutgevaarten, zo sommigen willen, sneuvelde de Graaf van Hoogstraaten (*f*). Doch anderen melden, dat hy, wat laater, zig zelv' by ongeluk gekwetst hebbende, aan zyn einde kwam (*g*). Alva deedt, wyders, den Prinse veel nadeels, door hem, aan alle kanten, den toevoer af te snyden: hem, daarenboven, noodzaakende, meer dan twintig reizen, van Legerplaats te veranderen, waardoor zyn volk, vrugteloos, afgemat werdt. Hy hoopte ook even vrugteloos, dat hem de eene of de andere Stad van aanbelang de poorten openen zou: alzo 'er geene zo koen was, die dit, in 't gezigt van Alva's Leger, zou hebben durven onderneemen. Zo veel tegenspoeds maakte den Prins verdrietig. Hier sloeg het jaargetyde toe en de naderende winter, dien hy op 't vlakke veld niet doorbrengen kon. Ook kwam 'er geen geld uit de Nederlanden in 't Leger: hebbende den Prinse, in de plaats van driemaalhonderdduizend, die hem beloofd waren, niet meer dan tien- of twaalfduizend Ryksdaalers ontvangen (*h*). Hy besloot dan, eindelyk, in Slagtmaand, door Henegouwen, naar den Franschen bodem te trekken, en zig te voegen by het Leger der Hugenooten, onder den Prinse van Condé. Alva volgde hem, tot by Kameryk, alwaar hy zig nedersloeg, zonder verder te willen trekken (*i*).

Filips III. 1568. Dood van den Graave van Hoogstraaten.

Oranje heeft geld gebrek.

Hy trekt naar Frankryk.

De

(*f*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 391.
(*g*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 184 [257].
(*h*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 184 [256].
(*i*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXVII. *p.* 494. Cabala en Mysteries of State, *p.* 146.

FILIPS III. 1568. De Prins was, in 't begin van Wintermaand, reeds tot Soiſſons gevorderd, toen de Heer van Schomberg, afgezonden door Koning Karel den IX, om met hem in onderhandeling te treeden, zyn volk wiſt te beweegen, tot het ſtaaken van den voorttogt. Zy begonden dan voor te geeven, dat zy, niet tegen Frankryk, maar tegen den Hertog van Alva, waren aangenomen, begeerende, voorts, op den Duitſchen bodem, te rug gevoerd en afbetaald te worden. De Prins was genoodzaakt, hun te wille te zyn. Hy voerde zyne afgematte benden, in 't felſt van den Winter, door Champagne en Lotharingen, naar Straatsburg (*k*), daar hy, zyn geſchut en krygsbehoeften te gelde gemaakt hebbende, hen hielp aan een gedeelte der verdiende ſoldye (*l*), en voorts afdanken deedt. Alleenlyk, behieldt hy tien- of twaalfhonderd Ruiters in zynen dienſt (*m*), met welken hy zig, in Grasmaand des volgenden jaars, voegde by den Hertog van Tweebrugge (*n*), die, tot onderſtand van den Prinſe van Condé, naar Frankryk trok. Dus ongelukkig ſlaagde de eerſte onderneeming des Prinſen van Oranje, waarvan veelen de verloſſing der Nederlanden verwagt hadden. Alva was zo trots op zynen voorſpoed, dat hy eene zegepraalende intreede deedt in Bruſſel, op den tweeentwintigſtan van Wintermaand. Paus Pius

en dankt zyn Leger af.

1569.

de

(*k*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. *Epiſt.* XXXVIII. *p.* 83. *Epiſt.* XXXIX. *p.* 84, 84.

(*l*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. *Ep.* XLI. *p.* 95.

(*m*) METEREN III. *Boek, f.* 56.

(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LI. *p.* 463. *Ep.* LXXV. *p.* 513.

de V. vereerde hem, eerlang, met eenen hoed en zwaard, ryk van goud en geſteenten (*o*). Ook liet hy zig, ſedert, van het geſchut, by Jemmingen veroverd, een metaalen Standbeeld gieten, welk, in 't jaar 1571, in het Kaſteel te Antwerpen, geplaatſt werdt, met een Latynſch Opſchrift, waarby hem *het ſtillen der beroerten, 't verjaagen der muitelingen, 't bezorgen van den Godsdienſt, het handhaaven der geregtigheid en 't bevredigen der Landſchappen* toegeſchreeven werdt. Doch deeze verwaandheid ſtak den Nederlandſchen adel zo zeer in 't oog, dat de meeſten, die hem uiterlyk ſcheenen aan te hangen, in hun hert, allengskens, afkeeriger van hem werden (*p*). Ook was het afwerpen van dit praalbed het eerſte werk, dat zyn opvolger in de Landvoogdye, Don Louis de Requeſens, in den aanvang des jaars 1574, ondernam (*q*).

FILIPS III. 1569.

Alva laat zig een beeld maeken.

XVI. De Prins keert wederom naar Duitſchland.

Ondertuſſchen bleef de Prins van Oranje in Frankryk, tot in 't midden des jaars 1569, woonende aldaar eenige onderneemingen by, ten dienſte der Hugenooten. Doch den Hertog van Tweebrugge, op den elfden van Zomermaand, overleeden zynde, beſloot hy het Leger te verlaaten, en, alleenlyk van vyf perſoonen verzeld, in onbekend gewaad, met groot gevaar zyns leevens, naar Duitſchland, te keeren (*r*).

De Hertog van Alva oordeelde, na 't verdry- De vervolging wakkert

(*o*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 369. BOR V. *Boek*, *bl.* 194 [270].

(*p*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 184[257]. STRAD *Dec.* I. *Livr.* VII. *p.* 397.

(*q*) METEREN III. *Boek*, *f.* 61 STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 433.

(*r*) BOR V. *Boek*, *bl.* 193 [269].

Filips III. 1569. wederom.

dryven van den Prinſe van Oranje, de handen ruim te hebben, omze, op nieuws, te ſlaan aan het onderzoeken der genen, die zig, in de voorgaande beroerten, vergreepen hadden. 't Vervolgen, veroordeelen en ſtraffen wakkerde dan wederom; doch te gelyk ook het vlugten van veele Ingezetenen, willende men, dat, omtrent deezen tyd, eene groote menigte van Wollenweevers, uit Vlaanderen, geweeken is, die 's Lands bloeijende Handwerken, naar Duitſchland, en vooral ook naar Engeland, hebben overgebragt (*s*). Men kan van het getal der geweekenen eenigszins oordeelen, uit het getal der zulken, die, door den Raad der Beroerten, geregtelyk ingedaagd zynde, gebannen werden: welk, in Slagtmaand deezes jaars, al meer dan agtduizend beliep (*t*). Alva ook, zig geprangd vindende, door de byzondere voorregten der Steden, die hem geduurig werden tegengeworpen, om de verbeurdverklaaring van alle de goederen der verweezenen te ontgaan, beval, omtrent deezen tyd, dat elk zyne Voorregten en Gewoonten in geſchrift ſtellen en aan hem overleveren zou; 't welk men ook vindt, door ſommige Landen en Steden, geſchied te zyn (*u*). Voorts, gaf hy, in 't volgende jaar, twee algemeene Ordonnantien op de Crimineele Regtsoefening uit, die men houdt verſtandelyk te zyn ingeſteld (*v*); doch

Verſcheiden' Handwerksluiden vlugten.

Alva eiſcht de Privilegien op.

Geeft de Crimineele Ordonnantien uit.

(*s*) Meteren III. *Boek*, *f.* 56 *verſ.*
(*t*) Viglius *ad* Hopp. *Epiſt.* CXII. *p.* 547.
(*u*) *Zie* Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 425, 426, 431.
(*v*) *Zie* dezelven *in 't* Groot-Plaaatb. II. *Deel*, *Kol.* 1037, 1046.

doch de uitvoering derzelven werdt, in 't jaar 1576, opgeschort (*w*), tot dat anders, by de algemeene Staaten, verstaan zou zyn; 't welk naderhand niet gevolgd is; hoewel men zig, in Gelderland, in Holland en in 't Stigt, alwaar, sedert, onzes weetens, geene andere algemeene Ordonnantie op de Crimineele Regtsoefening is gemaakt, nog, grootendeels, naar die des Hertogs van Alva, gedraagt. Men houdt Viglius, in 't gemeen, voor den opsteller deezer Ordonnantien: en hy zelf geeft te kennen, dat zy, door den geheimen Raad, ontworpen zyn, alwaar hy Presidént was, en 't voornaamste werk deedt. Hy voegt 'er egter by, dat Vargas en andere Leden van den Raad der Beroerten eenige punten by deeze Ordonnantien hadden gevoegd, die met de Privilegien der Landen niet overeen kwamen, of waarin dezelven begreepen werden verkort te zyn (*x*). En dit is, ongetwyfeld, de oorzaak geweest, waarom het invoeren deezer Ordonnantiën werdt opgeschort. Filips III. 1569.

't Voornaamste egter, dat den Hertoge, in 't jaar 1569, bezig hieldt, was het ontwerp om eene nieuwe en zwaare belasting te leggen op alle de Nederlanden. Tot hiertoe hadt hy den algemeenen Staaten nog geene nieuwe bede gedaan. De verzegeling van honderdenvyftigduizend ponden, die hy den Staaten van Holland, reeds in Bloeimaand des voorleeden jaars, afgevergd hadt (*y*), was toegestaan, onder zekere voorwaarden, die de Hy zoekt den tienden Penning in te voeren.

(*w*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 4.
(*x*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Ep.* CXI. *p.* 586. *Ep.* CXXII. *p.* 607.
(*y*) Resol. Holl. 12, 13 *May* 1568. *bl.* 1, 7.

Filips III 1569. de Hertog weigerde te volbrengen (z). Even-wel ſchynt men, wat laater, hieromtrent, over-een gekomen te zyn: waarna de verzegeling geſchied was (a). Men hadt zig verbonden, de Hoofdſom, binnen korten tyd, af te los-ſen: en moeſt, om hiertoe in ſtaat te zyn, in de Lente deezes jaars, Renten verkoopen, en den grooten Impoſt op de Wynen, nog een jaar, inwilligen (b). Voorts hadden die van Holland, in de gewoone Bede van honderd-duizend guldens, voor nog een jaar, bewil-ligd (c). Doch deeze inkomſten konden de koſten niet goedmaaken, die Alva, ten dee-zen tyde, doen moeſt. Hy was dan op mid-delen bedagt, om meer gelds van de Landen te trekken. Men hadt, in Spanje, eene ſoort van ſchattingen in gebruik, die op de ver-kogte goederen geheeven werden, en van welken de Hertog zelf, voorgaf, in zyne Stad Alva, groote inkomſten te trekken. Deezen wilde hy, ook hier te Lande, invoe-ren, gelyk hy reeds, by zyne intreede, te Diedenhoven, aan Barlaimont en Noirkar-mes, verklaard hadt (d). 't Kwam 'er alleen-lyk op aan, omze den Staaten ſmaakelyk te maaken. Hy raadpleegde hierover, vooraf, met eenige Leden der drie Raaden, en on-der anderen met den Preſident Viglius; van wiens aantekeningen omtrent dit ſtuk wy ons, hier

Raad-pleegin-gen hier over ten Hove.

(z) Reſol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 42, 44.
(a) Reſol. Holl. 21 *Dec.* 1568. *bl.* 46 *ad calcem Anni* 1569. *bl.* 104.
(b) Reſol. Holl. 10 *Febr.* 1569. *bl.* 9.
(c) Reſol. Holl. 19 *Juny* 1568. *bl.* 27, 29.
(d) VIGLIUS Comm. de Decimo Den. *Cap.* V. VI. XI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 288, 290, 291.

hier en vervolgens, doorgaans, bedienen zullen; hun voorslaande, dat hy van zins was, een' honderdsten penning eens te vorderen van alle goederen zonder onderscheid; en nog een' tienden penning der roerende en een' twintigsten der onroerende goederen, zo dikwils als dezelven verkogt werden. Men vertoonde hem, hierop „ dat de Koning, in „ 't jaar 1556, insgelyks een' honderdsten „ penning geëischt hadt; waartoe de Staaten niet hadden konnen bewilligen, voor „ reden geevende, dat de Ingezetenen niet „ te beweegen zouden zyn, om hunnen staat „ open te leggen: waarom zyne Majesteit „ den gevordenden honderdsten penning, „ met eene bepaalde som, hadt laaten afkoopen." Men voegde 'er by „ dat de „ Hertog kans moest zien, om deeze zwaarigheid weg te neemen, eer hy besloot den „ honderdsten penning te doen eischen." En toen hy verklaarde, hiertoe raad te weeten, hieldt men hem, op 't stuk van den tienden penning der roerende goederen, te betaalen door den verkooper, voor „ dat „ dezelve, byna onmogelyk, en niet dan „ met zwaare kosten, zou te heffen zyn, en „ tot veel bedrog gelegenheid geeven. Dat de „ prys der waaren geweldig ryzen zou, alzo „ de buitenlanders hunne goederen zo veel „ hooger houden zouden, als 'er, hier, op 't „ verkoopen, zwaarer belasting gelegd was. „ Dat de Bondgenooten, veelligt, ook zouden klaagen, dat zulk eene belasting streedt „ met de gemaakte overeenkomsten, volgens „ welken zy, onder betaaling der gewoon-

Philips III. 1569.

Zwaarigheden tegen den tienden Penning.

FILIPS III. 1569. „ lyke tollen en regten, hier te Lande, mog-
„ ten komen handelen." Doch de Hertog
bragt hiertegen in „ dat de tiende Penning
„ eene zeer regmaatige belasting was, als
„ waardoor het eene Landschap niet be-
„ zwaard werdt boven het andere. Ook zou
„ zy den Staaten ontheffen van de lastige
„ verzegelingen en verkoopingen van Ren-
„ ten, om welken te lossen, men zig, na 't
„ invoeren van den tienden Penning, van
„ de Verpondingen en Hoofdgelden zou
„ konnen bedienen." Voorts dagt hy „ dat
„ de verkoopers, gereedelyk, een behoor-
„ den te geeven, als zy negen behielden."

Heimelyk oogmerk van Alva, in het dringen op deeze belasting.

Zig naderhand uitlaatende, over de heime-
lyke reden, waarom hy op deeze belasting
gesteld was, verklaarde hy „ dat 's Vorsten
„ gezag te veel leedt, door het geduurig
„ vorderen van onderstand, die, veeltyds,
„ niet werdt toegestaan, dan na 't verkry-
„ gen van buitenspoorige Privilegien. Dat
„ men, hierom, een altoosduurend middel
„ van belasting invoeren moest, en den Ko-
„ ning ontheffen van de moeite der herhaal-
„ de Beden. Dat 'er, tot het stigten en on-
„ derhouden der nieuwe Sterkten, geld noo-
„ dig was. Dat de tiende Penning meest
„ tot laste van Koopluiden en Handwerks-
„ luiden komen zou; doch de Landluiden,
„ den Adel en de Geestelykheid, daarente-
„ gen, wederom weinig drukken. Dat hy van
„ zins was, de belastingen op de Leevens-
„ middelen af te schaffen, als de tiende Pen-
„ ning ingewilligd zou zyn. Dat men dier-
„ gelyke belastingen in Spanje en in ande-

„ re

„ re Geweſten, met eenen goeden uitſlag, Filips III.
„ hadt ingevoerd: dat ſommige Geweſten ge- 1569.
„ woon waren uitkoop van zulke belaſtingen
„ te doen, en de beloofde penningen te vin-
„ den, uit Impoſten op de Leevensmiddelen,
„ aan welken de Gemeente meer gewoon
„ was. Dat men dit, ook hier, aan eenige
„ Landſchappen, zou konnen vergunnen.
„ Dat de tiende penning, alomme, veel op-
„ brengen moeſt, alzo hy 'er, uit zyne Stad
„ Alva alleen, jaarlyks, veertig- of vyftig-
„ duizend Dukaaten van trok."

De Leden der drie Raaden, kundiger van den toeſtand der Nederlanden dan de Hertog, merkten hiertegen aan „ dat men on- Breed Vertoog daar tegen.
„ derſcheid tuſſchen Spanje en deeze Lan-
„ den maaken moeſt. Dat Spanje niet zo zeer
„ door Koophandel en Handwerken beſtondt,
„ als uit goede en uitgeſtrekte Landeryen.
„ Dat ons Land, daarentegen, klein was, en
„ voornaamlyk door neering en handel be-
„ ſtaan moeſt. Dat Spanje geene nabuuren
„ hadt dan de zee en 't gebergte; doch dat
„ de Nederlanden van handeldryvende Ge-
„ weſten omringd waren, die geſchaapen
„ ſtonden, de neering naar zig te trekken,
„ zo draze hier zwaar belaſt werdt. Dat Her-
„ tog Filips van Bourgondie, wien men de
„ opkomſt der Nederlanden te danken hadt,
„ altoos zorg hadt gedraagen om den Koop-
„ handel, maatiglyk, te belaſten, en de Lee-
„ vensmiddelen laag in prys te houden: 't
„ welk, uit de Verbonden van Koophandel,
„ met Engeland gemaakt, en uit de vryhe-
„ den, aan uitheemſche Koopluiden verleend,

FILIPS III. 1569. „ kon worden afgenomen. Dat, wat de nieuwe Sterkten betrof, men dezelven niet behoorde op te regten, dan wanneer men 'er middelen toe hadt, en tegenwoordig liever, voor het welonderhouden der oude Grensveſtingen, zorg draagen. Op 't gene wegens een duurzaam middel van belaſting gezeid was, moeſt men aanmerken, dat de belastingen, hier, van ouds, naar den nood, plagten verligt of verzwaard te worden. Dat men de Landluiden ontlaſten wilde was goed, mids de laſt niet geheelyk op de Koopluiden en Ingezetenen der Steden nederkwame, en men Sint Pieters outer niet afbrak, om Sint Pauwels op te bouwen. Dat het, eindelyk, den Raaden grootelyks verwonderde, dat de Hertog, uit de eene Stad Alva, zo veele inkomſten trok; doch dat zy niet voorby konden, hem daarmede geluk te wenſchen (*e*)."

De Hertog eiſcht den honderdſten, twintigſten en tienden Penning.

Hunne redenen deeden Alva niet veranderen van gedagten. Hy hadt zig, ondertuſſchen, gereed gemaakt, om zynen eiſch met grond te doen, en, onder anderen in Holland, de *Quohieren* van den tienden Penning, die, laatſtelyk, in 't jaar 1561, geheeven was, door Gemagtigden, doen onderzoeken (*f*). Voorts beſchreef hy de Staaten der oude of aangeërfde Nederlanden tegen den twintigſten van Lentemaand (*g*), te Bruſſel, alwaar hy, door den Raadsheer de Bruxelles, den honderdſten, twintigſten en tien-

(*e*) VIGLII Comment. *p.* 287-291.
(*f*) Reſol. Holl. 26 *Febr.* 6 *Maart* 1569. *bl.* 12, 15.
(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt. LI. p.* 463.

tienden penning eischen deedt: welke twee laatste belastingen komen zouden, in de plaats der gewoone en buitengewoone jaarlykſche Beden. Tot verklaaring van deezen eisch, deedt de Hertog, wyders, zeggen, dat vreemdelingen, hunne waaren hier ter markt brengende, voor den eersten verkoop, vry zouden zyn van den tienden penning: waaromze, zyns oordeels, door de belasting, die op de volgende verkoopingen gelegd werdt, niet zouden worden afgeschrikt, om hier te komen handelen (*b*). Filips III, 1569.

De Staaten, raadpleegende op 's Hertogs voorslag, vonden de minste zwaarigheid, in het toestaan van den honderdsten penning eens. Die van Holland bewilligden hierin, in Grasmaand, onder zekere bepaalingen (*i*). Doch in den tienden en twintigsten Penning, vonden de Staaten in 't gemeen merkelyke zwaarigheden (*k*). In Holland, bewilligden egter de Edelen en Dordrecht, schoorvoetende, in deeze belasting. Doch de andere vyf Steden bleeven, eenen geruimen tyd, weigerig. Zy vertoonden den Hertoge „ dat „ Holland, laag en aan zee gelegen, niet „ dan met zwaare kosten, tegen de overstroomingen, kon beveiligd worden. Dat „ men deeze kosten niet vinden kon, dan „ uit het voordeel, dat de Zeevaart en Koop„ handel aanbragt. Dat de Vorsten van den „ Lande, hierom, den Koophandel, van o-

De Staaten bewilligen in den honderdsten Penning.

In Holland, de Edelen en Dordrecht ook in den tienden.

De vyf Steden zyn, in 't eerst, weigerig.

ver

(*b*) *Zie de* Propositie *in de* Resol. Holl. 24 *Maart* 1569. *bl.* 22-27. *en by* BOR V. *Boek, bl.* 201 [280].
(*i*) Resol. Holl. 14 *April* 1569. *bl.* 32.
(*k*) VIGLII Comment. *p.* 291.

Filips III. 1569. „ ver lang, door allerlei middelen, aange-
„ moedigd en bevoorregt hadden. Doch dat
„ het heffen van den tienden en twintigſten
„ Penning geſchaapen ſtondt een gantſch ver-
„ loop van Zeevaart en Koophandel te ver-
„ oorzaaken. Dat die van Brabant, Vlaan-
„ deren en andere Geweſten, gewoon de
„ Ooſterſche en andere waaren, in Holland,
„ te koopen van Ingezetenen, dieze, uit zee
„ komende, hadden opgekogt; zig, zeker-
„ lyk, op vreemde markten, of by vreem-
„ delingen, in Holland, vervoegen zouden,
„ zo dra de eerſte verkoop, die Ingezetenen
„ deeden, met eenen tienden Penning, be-
„ zwaard werdt. Dat hierop 't verloop van
„ den Koophandel, neeringen en handwer-
„ ken volgen moeſt; wanneer de Koning ook
„ zeer geringe inkomſten van den tienden
„ Penning trekken zou. Dat 's Lands wee-
„ veryen zouden moeten vervallen, alzo de
„ vreemden de Hollandſche ſtoffen niet zou-
„ den willen koopen, zo de verkoopers de-
„ zelven een tiende hooger in prys hielden
„ dan te vooren, gelyk zy zouden moeten
„ doen, om de nieuwe belaſting te vinden.
„ Dat men hiertegen niet kon inbrengen,
„ dat de Koopluiden den tienden penning
„ minder behoorden te winnen, en hunne
„ ſtoffen tot den ouden prys te geeven; al-
„ zo 'er, vertrouwde men, geene Koopluі-
„ den zouden gevonden worden, die zig, te
„ vooren, niet met de winſt van eenen tien-
„ den penning te vrede zouden gehouden
„ hebben. Dat, wyders, alle Koopmanſchap
„ geene winſt gaf, en de Koopman dikwils
„ met

„ met ſchade verkoopen moeſt, om aan geld Filips III.
„ te geraaken: in welk geval, de tiende pen- 1569.
„ ning hem, boven maate, bezwaaren zou.
„ Dat de Koopluiden de waaren, hier te Lan-
„ de vallende, over zee verzenden moeſten,
„ onzeker of dezelven behouden overkomen
„ en winſt geeven zouden of niet, waarom
„ het onredelyk ſcheen, hun, hier, van dee-
„ ze waaren den tienden penning te doen
„ betaalen. Dat de tiende penning ook zeer
„ ten laſte van de armen zou komen, die de
„ Hertog ſcheen te willen verligten; alzo zy
„ de eet- en andere waaren, in 't klein, en,
„ gemeenlyk, na datze, meer dan eens ver-
„ kogt waren, koopen moeſten. Dat de
„ Haringvaart en kleine viſſchery vervallen
„ zou, zo men 'er den tienden penning van
„ zou moeten geeven. Dat de twintigſte
„ penning van de onroerende goederen ook
„ een ondraaglyke laſt zou zyn, alzo thans,
„ nu de honderdſte penning was toegeſtaan,
„ een Huis, dat ſlegts eens in dit jaar ver-
„ kogt werdt, 't gene, dikwils, uit nood ge-
„ ſchiedde, zes honderſten penningen zou
„ moeten betaalen. Dat dit de eigenaars bui-
„ ten ſtaat ſtellen zou, om de laſten, op de
„ huizen ſtaande, te voldoen enz." 't Slot van
dit Vertoog was eene verklaaring, dat de E-
delen en Dordrecht, in den tienden en twin-
tigſten Penning, die, kortheidshalve, de tiende
Penning genoemd werdt, gelyk wy dien voor-
taan ook noemen zullen, bewilligd hadden;
doch dat de andere vyf Steden, in de plaatſe en bieden
des tienden pennings, twee jaaren na 't op- nog een'
brengen van den tegenwoordigen, nog een honderd-
hon- ſten Pen-
ning.

FILIPS III. 1569.

honderdſten penning wilden opbrengen (*l*).

Alva zoekt de Staaten, door bedreigingen, tot bewilliging te dringen.

Alva, zeer onvergenoegd over de onwilligheid der Staaten, belaſtte den byzonderen Stadhouderen, met naame ook den Graave van Boſſu, alle vlyt aan te wenden, om zynen eiſch te doen toeſtaan. Ook dreigde hy ſommigen, dat hy 's Konings gezag gebruiken zou, om hen tot bewilliging te noodzaaken, alzo zyne Majeſteit den tienden Penning volſtrektelyk begeerde. Somtyds, mengde hy 'er onder, dat eenige Staaten, die zig, in de voorgaande beroerten, kwalyk gekweeten hadden, die ſchuld wel met den tienden Penning boeten mogten. Eenigen dreigde hy met bezetting van Spaanſch Krygsvolk. Doch die van Henegouwen, Artois en Namen liet hy, door Barlaimont en Noirkarmes, voorhouden, dat het hem min om den tienden Penning dan om de behoudenis van 's Konings gezag te doen was: waardoor zy de eerſten tot bewilliging bewoogen werden. Hun voorbeeld werdt, met meerder of minder bepaalingen, door anderen, gevolgd (*m*).

De vyf Hollandſche Steden bewilligen. Amſterdam laatſt. Utrecht alleen blyft weigerig.

De vyf Hollandſche Steden zelve, ſterk gedrongen wordende door den Graave van Boſſu, bewilligden, in Bloeimaand; hoewel de Stad Amſterdam 't Beſluit langſt tegen hieldt, en in de *Acte van Conſent* ſtellen liet, dat zy bewilligde, *als overſtemd zynde* (*n*). Utrecht alleen bleef weigerig, biedende, in de plaatſe van den honderdſten, tienden en twintigſten penning, eerſt twee-enzeventig-, naderhand

(*l*) Reſol. Holl. 26 *April* 1569. *bl.* 37.
(*m*) VIGLII Comment. *p.* 291-294.
(*n*) Reſol. Holl. 17 *May* & *Juny* 1569. *bl.* 49, 52.

hand honderd-, en toen, honderdenvyftig- Filips III.
duizend guldens (*o*). Doch de Hertog was hier- 1569.
over zo geſtoord, dat hy bezetting binnen Utrecht zondt, om de Staaten te noodzaaken tot volkomen' bewilliging (*p*).

Alva wil, in plaats van den tienden Penning, met twee millioenen te vreda zyn.

Hy hadt niet willen gedoogen, dat de Staaten, die bewilligd hadden, eenige voorwaarden bedongen, by de Acte van Conſent. Doch hy liet toe, dat zy de zwaarigheden in 't heffen des tienden Pennings, by byzondere ſmeekſchriften, aan hem vertoonden, belovende daarop, alsdan, gunſtiglyk te zullen letten. Doch deeze zwaarigheden werden, in de Raaden van Staate en der Geldmiddelen, dien de Hertog raadpleegen moeſt, zo groot gevonden, dat hy, geene kans ziende, om den tienden Penning met vrugt te doen heffen, eindelyk, in Wynmaand, op den raad, zo geloofd werdt, van den Geheimſchryver Jozef de Courteville, beſloot, in de plaats van den zelven, te vrede te zyn met twee millioenen 's jaars van alle de Nederlanden, voor den tyd van zeven jaaren; waarby hy nog een' honderdſten Penning wilde gevoegd hebben, om tegen een' onverwagten nood te worden opgelegd. Doch hy bemerkte haaſt, dat de honderdſte Penning den meeſten niet geviel. Ook vreesde hy, kort hierna, dat de bewilliging in den tienden Penning, die reeds gegeven was, wederom ingetrokken worden zou, wanneer hy een nieuw voorſtel deedt. Hierom veranderde hy, ſedert, van gedagten,

(*o*) Bor V. *Boek*, *bl.* 206, 207 [287], 223 [310].
(*p*) Bor V. *Boek*, *bl.* 207 [288].

Filips III. 1569.

ten, en beſloot den tienden Penning, voor zekere ſomme en tyd, te laaten afkoopen (q). Hy vorderde toen van de Nederlanden in 't gemeen dezelfde twee millioenen, en van Holland, tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den tyd van zes jaaren, boven eenen tweeden honderdſten penning, binnen denzelfden tyd. Doch de Staaten van Holland, voorziende, dat men voorhadt, hun, na verloop der zes jaaren, met den tienden Penning, te blyven belaſten, en geenen wil hebbende, om eenen tweeden honderdſten Penning op te brengen; ſloegen den eiſch des Hertogs, in 't eerſt, af (r). Eenige andere bewilligden in den uitkoop, voor den tyd van twee jaaren (s). Doch alzo Alva gaarne eene eenpaarige bewilliging gezien hadt, die nogtans bezwaarlyk te verkrygen was, moeſt hy 't ſtuk des tienden Pennings, eenige maanden, ſteeken laaten.

Dit hapert, in 't eerſt, by Holland en anderen.

XVII. Onluſten met Engeland.

Ook verſchafte hem de onluſt, tuſſchen Engeland en deeze Landen gereezen, thans werk in overvloed. Eenige Italiaanſche Koopluiden hadden, op het einde des voorleeden jaars, agthonderdduizend Kroonen, te ſchepe, herwaards gezonden, ten dienſte des Hertogs van Alva. De ſchepen, op welken men deeze penningen verdeeld hadt, door Franſche Vrybuiters, gejaagd wordende, waren genoodzaakt geweeſt, in eenige Engelſche havens in te loopen, alwaar de Koningin het geld, dat zy verſtondt, niet den Koning van Span-

(q) VIGLII Comment. p. 294.
(r) Reſol. Holl. 14 Nov. 1569. bl. 79.
(s) VIGLII Comment. p. 295.

Spanje, maar byzondere Perſoonen toe te behooren, in beſlag hadt doen neemen (*t*), voorgeevende, het zelve ter leen te willen houden (*u*). Ook gafze den eigenaaren zekerheid, voor hoofdſom en rente. Doch Alva nam dit der Koninginne zo kwalyk af, dat hy terſtond alle Engelſche goederen hier te Lande beſlaan en den invoer der Engelſche Wollenſtoffen verbieden deedt. In Engeland beſloeg men ook de Nederlandſche goederen, die meerder waren, dan 'er van de Engelſchen hier werden gevonden (*v*). Alle handel met Engeland ſtondt, hierop, ſtil (*w*). Zelfs vindt men van 't neemen van eenige Nederlandſche ſchepen, door de Engelſchen, gewaagd. Ook begonden de Engelſchen, in de Lente des jaars 1569, hunnen handel, van Antwerpen, te verleggen op Hamburg, werwaards wel agttien ſchepen in zee ſtaken (*x*). Alva zondt toen den Raadsheer *Aſſonville* naar Engeland, die, als ſlegts van eenen Koninglyken bewindsman afgevaardigd, geen gehoor, by de Koninginne, verwerwen kon (*y*). Naderhand werden 'er andere Gezanten afgevaardigd (*z*): doch de twiſt werdt niet bygelegd voor 't jaar 1573, wanneer men, by voorraad, overeen kwam, om den onderlingen handel wederom open te ſtellen (*a*). Hierop

Filips III. 1569.

(*t*) Languети Epiſt. *Libr.* I. *Ep.* XXXV. XXXVI. *p.* 76, 77.
(*u*) Tassis Comment. *Libr.* I. *p.* 145.
(*v*) Bor V. *Boek*, *bl.* 196 [272]. *Vide &* Act Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 153.
(*w*) Viglius *ad* Hopper *Epiſt.* LXXIX. *p.* 519. LXIX. *p.* 502.
(*x*) Languети Epiſt *Libr.* I. *Ep.* XXXVIII. *p.* 23. LX. *p.* 86.
(*y*) Bor V. *Boek*, *bl.* 199 [277]. Cabala of Myſteries of State *p.* 147, 149.
(*z*) *Voiez auſſi* Walsingh. *Lettr.* XXX. *p.* 42. XXXVIII. *p.* 51.
(*a*) Bor V. *Boek*, *bl.* 201 [279].

FILIPS III. 1569. op volgde een eindelyk Verdrag, in 't volgende jaar. Doch de Nederlanders verlooren, by deeze onluſt, elf tonnen gouds aan geld, of aan goederen, door de Engelſchen, verkogt, en nog zo veel aan 't gene bedorven, of verduiſterd was. In Engeland, hadt men den Ingezetenen, wier goederen, hier te Lande, aangeſlaagen waren, vergoeding gedaan uit de Nederlandſche goederen, in Engeland bekommerd. Doch de Koning ſtreek hier alles, wat van de aangeſlaagen Engelſche goederen kwam, naar zig, zonder te gehengen, dat de Nederlanders een gedeelte hunner ſchade aan dezelven verhaalden (*b*).

XVIII. 't Volk klaagt over de Regeering.

De onluſten met Engeland, die hevigſt waren, toen de tiende penning gevorderd werdt, maakten, zo wel als 't gerugt deezer nieuwe ſchatting, de gemeente alomme gaande. 't Klaagen over Alvas ſtrenge regeering werdt algemeen, en hy zelf bleef 'er niet onkundig van, doordien hy eenige luiden aanhieldt, by 't gemeen, *zeven ſtuivers Luiden* genoemd, om datze zo veel 's daags verdienden; welken hem geduurig berigt gaven van 't gene 'er, onder 't volk, geſproken werdt. Oranje, die zig thans in Duitſchland bevondt, kreeg ook, in 't heimelyk, kennis van den toeſtand der zaaken hier te lande; uit Meeſter Paulus Buis, die, van de Dagvaart te Bruſſel te rug keerende, zyne medegemagtigden vooruit liet reizen, voorwendende nog iets in Brabant te doen te hebben, en over nagt en dag naar Dillenburg toog, daar

Zeven ſtuivers Luiden.

Buis trekt naar den Prinſe van Oranje.

(*b*) METEREN III. *Boek, f.* 57. HOOFT V. *Boek, bl.* 101.

daar hy zig, flegts een etmaal, by den Prinſe, ophieldt, en niet boven drie dagen, na de andere Gemagtigden, wederom in Holland kwam (*c*). Hy was, ten deezen tyde, Penſionaris van Leiden, en hadt, geduurende, de gevangenis van 's Lands Advokaat, en by afwezendheid van den Penſionaris van Dordrecht, ſomtyds, de Dagvaart waargenomen (*d*). Na de dood van van den Einde, in Lentemaand deezes jaars voorgevallen, beſlooten de Staaten, voor eerſt, geenen Advokaat aan te neemen (*e*), ſchoon 'er verſcheiden waren, die hunnen dienſt hadden aangebooden: van welk beſluit geene andere reden ſchynt te zyn geweeſt, dan dat zy Meeſter *Dirk van der Nyenburg*, die hun, door Alva, aangepreezen was (*f*), noch afwyzen durfden, noch aanneemen wilden. Doch toen men, na 't uitberſten van den oorlog in Holland, Alva niet meer behoefde te ontzien, werdt Meeſter Paulus Buis, tot 's Lands Advokaat, aangeſteld. Hy hieldt, van den tyd zyner reize naar Dillenburg af, met kennisſe der Heeren van Zwieten en Kalſlagen, geduurig heimelyk verſtand met Oranje: waartoe men, ſomtyds, in ſtilte, te Alſen, byeen kwam, op een Huis van den Heere van Kalſlagen, *Jakob Koppier*, uit wiens mond, de Hiſtorieſchryver BOR deeze byzonderheid te hoek ſtelt (*g*).

PHILIPS III. 1569.

Holland verſchuift het aanſtellen van eenen Advokaat.

Oran-

(*c*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(*d*) Reſol. Holl 29 *January* 1569. *bl.* 5.
(*e*) Reſol. Holl. 4 *April* 1570, *bl.* 14.
(*f*) Reſol. Holl 22 *Nov.* 1669, *bl.* 84. 28 *Aug.* 1571. *bl.* 66.
(*g*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

FILIPS III. 1569.

Oranje, uit Buis, berigt van den ſtaat der Landen bekomen hebbende, beſloot, zo men wil (*b*), op den raad, hem, in Frankryk, gegeven, door den Admiraal de Coligni, 't geluk der wapenen, dat hem te lande tegengeloopen was, ter zee te beproeven, en aan eenige gevlugte Edelen, Koopluiden en anderen, laſtbrieven te geeven, om, met ſchepen, die ſommigen, voor eigen' rekening, in zee bragten, te vrybuit te vaaren. Hy ſtelde dan Jonkheer *Adriaan van Bergen*, *Heere van Dolhain*, aan, tot zynen Onder-Admiraal over eenige ſchepen, die onder bevel ſtonden van Jonkheer *Lodewyk van Bergen*, des Onder-Admiraals Broeder, Jonkheer *Albrecht van Egmond*, Jonkheer Lancelot van Brederode, Baſtaardbroeder van Heere Henrik, *Adriaan Menning*, Jan Broek, Nikolaas Ruikhaver (*i*), Barthold Entes van Mentheda, *Willem van Imbiſe*, *Dirk van Breemen* (*k*), *Kornelis Geerlofz Roobol*, *Fokke Abelszoon*, *Egbert* en *Juriaan Wybrandszoonen*, *Jan Klaaszoon Spiegel* (*l*), *Dirk Duivel*, *Jan van Troye* (*m*), en verſcheiden anderen: welker getal, van tyd tot tyd, aanwies. Zy hadden laſt van den Prinſe „ om de Steden, Plaatſen of Ingezetenen van „ het Roomſche Ryk, Engeland, Deenemar„ ke, Zweeden, Frankryk, en alle ande„ ren, die den woorde Gods en hem waren „ toegedaan, niet te beſchadigen:" doch deeze

De Prins geeft beſtellingen ter zee uit.

Voornaamſte Bevelhebbers zyner Vloote.

Hun laſt.

(*b*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.
(*i*) Sentent. ven Alva, *bl.* 246.
(*k*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 243, 246.
(*m*) Reſol. Holl. 29 *Juny* 1570. *bl.* 45.

ze laſt werdt kwalyk naargekomen. De ſchepen hielden zig, gemeenlyk, op, in de Engelſche zeehavens, daar zy, ter oorzaake van het ongenoegen tuſſchen de Koninginne en Alva, gedoogd werden; of te Rochelle in Frankryk, daar de Hugenooten meeſter waren, of op de Rivieren de Elve en de Eems. Zelfs ontzagen zy zig niet, 't Vlie in te loopen (*n*), en op en langs de Zuiderzee te ſtroopen: waarom men, in den Zomer deezes jaars, te Amſterdam, een Oorlogſchip en eenige platbodemde Schuiten te water bragt, die de vrybuiters verdreeven, en drie derzelven gevangen namen, welken hun bedryf, met den hals, boeten moeſten (*o*). Weinig laater, vielen de *Watergeuzen*, dus noemde men 's Prinſen Zeevolk, in de Grietenye van Viglius Broeder, in Friesland, alwaar zy 't Klooſter *Weerd* aan koolen leiden. Ook deeden zy eene landing op Ameland, daar zy 't Huis plonderden van den Heere *Pieter van Kamminga*, en op ter Schelling, daar 't Huis des Graaven van Aremberg verwoeſt werdt. Ook voerdenze, van hier, den Droſſaard en Paſtoor gevangelyk met zig (*p*). Doch 't voornaamſte, dat zy, hier omtrent, verrigtten, was het neemen van twee Vlooten van zeſtig en veertig ſchepen, die, langs het Vlie, naar Amſterdam wilden; en, na 't betaalen van losgeld, vry raakten (*q*). Naderhand be-

FILIPS III. 1569. Hunne bedryven.

le-

(*n*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.
(*o*) Reſol. Holl. 19 *Aug.* 1569. *bl.* 60.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXXXVII. *p.* 537. LXXXIX. *p.* 542.
(*q*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

PHILIPS III. 1569.

legerde de Heer van Dolham de Schans Delfzyl te water, met eenige Schepen; doch *Gaspar Robles, Heer van Billy*, die over eene Vloot, welke, naar 't schijnt, te Amsterdam uitgerust was (*r*), gebied voerde, noodzaakte hem, omtrent het einde van Slagtmaand, de plaats te verlaaten en zee te kiezen (*s*).

Ongelukkig einde van Jan Broek.

Jan Broek van Amsterdam, een wakker Koopman, viel, omtrent deezen tyd, den Hamburgeren in handen, die hem, als een zeeroover, 't hoofd afsloegen (*t*): waaruit, zo wel als uit het ter dood brengen van eenigen te Amsterdam, af te neemen is, dat men 's Prinsen lastbrieven niet erkennen wilde: alzo men de gevangen' Watergeuzen, anders, niet gelyk zeeroovers, maar naar Krygsgebruik, gehandeld zou hebben.

Onderzoek, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven,

Ook werdt, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven, ten deezen tyde, in en omtrent de Nederlanden, getwist: oordeelende sommigen, dat hy, geen Regt van Opperste magt bezittende in eenigen der Nederlanden, hier, geenen last tot het voeren van oorlog vermogt te geeven (*u*). Anderen meenden, dat zyn Prinsdom Oranje hem hiertoe regt gaf (*v*). Doch de beste en voornaamste grond van zyn Regt hieldt men het verzoek veeler voornaame Nederlanderen, die, tegen bezwooren Voorregten, verdrukt worden de, geoordeeld hadden, hem te mogen verkiezen, om hen, door de wapenen, te beschermen. On-

(*r*) Resol. Holl. 15 *Juny* 1570. *bl.* 45.
(*s*) VIGLIUS. *ad* HOPPER. *Epist.* XCV. *p.* 552.
(*t*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.
(*u*) METEREN III. *Boek*, *f.* 58
(*v*) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 213.

Ondertuſſchen, maakten 't de Watergeuzen zo grof, met berooven van vrienden en onzydigen, dat de Prins, hierover misnoegd, den Heer van Dolhain, die ook geene rekening deedt van den bekomen buit, eerſt eenigen tyd in hegtenis hieldt, en toen van zyn ampt ontſloeg (*w*). Doch ik meen, dat dit eerſt in 't volgende jaar gebeurde, na dat de Watergeuzen, bedugt voor de Vloot, die, te Amſterdam en in 't Noorderkwartier, tegen hen uitgeruſt werdt, de Frieſche kuſten, in Lentemaand, verlaaten hadden (*x*). Filips III. 1569. Dolhain wordt afgezet.

XIX. Handel van Oranje, om zig van eenige Steden meester te maaken.

Midlerwyl, ruſtte de Prins niet, met het uitvinden en te werk ſtellen van veelerlei middelen, om den begonnen Kryg voort te zetten, houdende heimelyke briefwiſſeling met voornaame Luiden, in de Nederlanden, zo om, door hunne hulp, zig van de eene of de andere Stad meeſter te maaken (*y*), als om eenige penningen in 't Land te verzamelen, tot bevordering zyner oogmerken. Men beſchreef, in deeze bedekte onderhandelingen, die, naar 't ſcheen, over zekere Koopmanſchap gehouden werden, Plaatſen en Perſoonen, onder verbloomde benaamingen, noemende Holland, *Koper*; Gelderland *Staal*; Overyſſel, *Tin*; Amſterdam, *Saturnus*; den Haage, *Jupiter*; Delft, *Apollo*; Leiden, *Merkuur*; Alkmaar, *Pluto*; 't Vlie, *Titan*; Texel, *Boreas*; Embden, *Brunswyk*; Dillenburg, *Dantzig*; Wezel, *Koppenhagen*; den Prins van Oranje, *Maarten Willemszoon*; den Hertog Bedekte ſchryfwyze.

(*w*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [290].
(*x*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* LXXIII. *p.* 509.
(*y*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59 *verſ.*

FILIPS III. 1569. tog van Alva, *Paulus van Albias*; de Koningin van Engeland, *Henrik Filipszoon*; Diderik Sonoi, *Daniel van Zante* of *Nathanael van Kalkar*, Albrecht van Hugtenbroek, *Adolf van Zon*; enz. De Prins gaf ook, ten deezen tyde, bevel aan Meester *Joan Basius*, om, op zynen naam, nieuwe beſtellingen tot zee uit te geeven, trekkende de laſtbrieven, door hem, te vooren, verleend, allen wederom in 1570. (z). En om de verzameling van penningen, in de Nederlanden, met ernſt, door te zetten, verleende hy, hiertoe, op den zevenden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, ſchriftelyke volmagt aan Jonkheer Diderik Sonoi; die eenige Predikanten en anderen aanſtelde, om, in Holland, in 't Stigt en elders, met groot gevaar, geld byeen te zamelen (a). Veelen yverden hierin, om hun gewiſſe geruſt te ſtellen: anderen dreef de eerzugt, om, niet minder dan hunne geloofsgenooten, uit te munten: eenigen gaven geld, om hunne ſchepen en goederen, op zee, te beveiligen. Ook vindt men, dat 'er eene aanzienlyke ſomme beloofd werdt, onder beding, dat menze niet zou behoeven te betaalen, voor dat de Prins een talryk heir op de been hadt (b).

Volmagt aan Basius en Sonoi.

Geldverzameling.

De Staaten van Holland, eindelyk beſlooten hebbende, om, in plaats van den tienden en twintigſten Penning, tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den

Holland beſluit den tienden Penning af te koopen.

(z) BOR V. *Boek*, *bl.* 224 [309, 310].
(a) BOR V. *Boek*, *bl.* 224 [312].
(b) HOOFT V, *Boek*, *bl.* 210.

den tyd van zes jaaren, op te brengen (*c*), waren den gantschen Zomer bezig, om middelen te beraamen, tot het vinden deezer penningen. Zy verzogten en verkreegen Oktroi, op 's Konings naam, om, ten dien einde, eene menigte van nieuwe Impoften in te voeren (*d*). Doch alzo de andere Landschappen nog niet bewilligd hadden, bleef 't werk der belastinge ook steeken, in Holland. In 't Stigt, haperde 't insgelyks nog geweldig. Hier hadt de Geestelykheid den Hertoge vertoond, dat het haar, volgens 's Pausen Bulle *in Cœna Domini*, niet vrystondt, zulk eene schatting op te brengen, zonder Pauselyk verlof. Men hadt zelfs deeze Bulle, met kennis van den geheimen Raad, onlangs, gedrukt, in 't licht gegeven: 't welk Alva zo euvel nam, dat hy den Geheimschryver De la Torre, die 't verlof getekend hadt, eerst, in zyn huis, in hegtenis hieldt (*e*), en toen verboodt, in een rond jaar, zyn Ampt te oefenen. Kort hierna, kwam 'er een Plakaat uit, waarby 't gantsche bewind der Drukkerye aan eenen Gemagtigde gesteld werdt, en verbooden, iet in 't licht te geeven, zonder byzondere goedkeuring (*f*). Men hieldt dit Plakaat, door Vargas, gesmeed te zyn, die zig van de hulp van den beroemden *Arias Montanus* bediend hadt. En Viglius schryft, dat de geheime Raad, aan wien anderszins 't ontwerpen van dergelyke

Filips III. 1570.

Moeite in 't Stigt.

Plakaat op het drukken.

(*c*) Resol. Holl. — *May en 19 Juny 1570, bl. 35, 43.*
(*d*) Zie *het in-de* Resol. Holl. *19 Juny 1570, bl. 45.*
(*e*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXXII. *p.* 507.
(*f*) BOR V. *Boek, bl.* 225 [313].

Filips III. 1570.

ke Plakaaten ſtondt, hun deeze eer niet misgunde (*g*). Midlerwyl, bedroef de bezetting, die Alva binnen Utrecht gelegd hadt, veel moedwil in de Stad, perſonde der Gemeente vierentwintighonderd guldens af, ter weeke. 's Lands Staaten waren, ten deezen tyde, ook voor den Raad der Beroerten gedagvaard, om zig, wegens 't voorgevallene in 't jaar 1566, te verantwoorden (*h*). Lang en hevig werdt hier tegens hen gepleit: 't welk zy, met een taai geduld en onbezweeken moed, doorſtonden, weetende, dat men 't ſlegts toeleide, om hen, door allerlei wegen, te dwingen tot bewilliging in de geëiſchte ſchatting; waartoe zy niet verſtaan konden. Men beſchuldigde hen, dat zy te ſlap tegen de Onroomſchen geweeſt waren, en beroerte hadden gedoogd, die zy, geweldigerhand, moesten belet hebben. Doch ſommige Spaanſchgezinden zelven oordeelden, dat zy, met het wederſtaan van Brederode en Oranje, veeleer, lof hadden ingelegd (*i*). Zy antwoordden „ dat zy niet gewoon waren byeen te „ komen, dan byzonderlyk beſchreeven zyn„ de, en dan nog alleen over zaaken van geld„ middelen. 't Stillen der beroerten ſtondt, „ meendenze, niet aan hun, maar aan den „ Koning en aan 's Konings Stadhouder." Die van de Stad in 't byzonder beriepen zig op den laſt en het voorbeeld der Landvoogdeſſe, welk zy, omtrent de Onroomſchen, ſtiptelyk gevolgd hadden. Doch Alva, dit te-

Alva's

(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXXIII. *p.* 509.
(*h*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XCII. *p.* 547.
(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXXII. *p.* 508, CV. *p.* 572.

tegenſpreeken niet konnende dulden, verklaarde, in Hooimaand, de vyf Kerken van Utrecht, de Edelen, die 't Verdrag met de Onroomſchen gemaakt hadden, en de Steden Utrecht, Amersfoort, Wyk te Duurſtede en Reenen vervallen van het voorregt, om ter Staatsvergaddering te mogen verſchynen, met verbeurtenis van alle andere Vryheden, tot dat de Koning ander bevel geeven zou. Doch die van Utrecht beriepen zig, van dit Vonnis, op den Koning zelven, en zonden *Willem Vetzel*, Deken van S. Pieter, naar Spanje, om hunne zaak te verdedigen, die zig, hierin, ook deftig en vrymoedigly kweet. Alva ſtondt, ondertuſſchen, den Verhouderen van Utrecht toe, in hunnen dienſt te volharden: doch 't Hof kreeg bevel, om geene Staaten meer te beſchryven. Meeſter *Floris Thin* toog dikwils naar Brabant, om Alva te vermurwen. Men boodt, in de plaats van honderdenvyftig, honderdtwee-enzeſtig, en eindelyk honderdentagtigduizend guldens, om van bezetting ontlaſt te zyn, en 't beroep op den Koning voortgang te doen hebben. Doch de Hertog liet zich nergens door verzetten (*k*). De nieuwe Nederlanden, gelyk menze noemde, om datze Keizer Karel, nieuwlings, waren aangekomen, en niet aangeërfd van zyne voorzaaten, kogten den tienden penning af, Gelderland met vyfhonderdenvyfduizend guldens; Friesland met eenhonderdagtenzwintigduizend, Overyſſel, en

Filips III. 1570.

Vonnis tegen de Stigtſchen.

Men laat de nieuwe Nederlanden den tienden Penning afkoopen.

(*k*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 *enz.* [190 *enz.*] 223 [210], 229 [218], 235 *enz.* [226 *enz.*].

Fils III. D. 1570. en Drente met vierepnegentigduizend, Groningen en Ommelanden met zeſtigduizend guldens; en Lingen met tienduizend Rykſdaalers (*l*). Die van Utrecht oordeelden, insgelyks, tot de nieuwe Staaten te behooren, en, uit dien hoofde, ook den tienden Penning te mogen afkoopen. Doch Alva wilde hen, tegen alle reden, naar 't ſcheen, onder de aangeërfden, gerekend hebben (*m*).

XX. Algemeene vergiffenis afgekondigd.

Twee dagen na 't uitſpreeken van het vonnis tegen Utrecht, op den zeſtienden van Hooimaand, deedt de Hertog, te Antwerpen, eene algemeene vergiffenis afkondigen, voor alle berouwhebbende Ketters. Doch alzo de Leeraars, Ouderlingen en Diakenen der Onroomſchen; zulken, die Leeraars hadden geherbergd; zulken, die de wapenen hadden opgevat tegen hun Vaderland; die daartoe penningen hadden verzameld of opgebragt; die eenig geweld aan geeſtelyke goederen en perſoonen hadden gepleegd; de Verbondtekenaars en inleveraars van 't Verzoekſchrift aan de Hertoginne; alle Regenten, Overſten van Plaatſen en Amptenaars, die zig in den oproer gemengd hadden, en verſcheiden' anderen van de vergiffenis waren uitgeſlooten; ten ware zy, binnen zes maanden, welke tyd naderhand verlengd werdt, in perſoon, of door gemagtigden, voor den Hertoge, verſcheenen; vondt men naauwlyks iemant, die zig op deeze vergiffenis verlaaten durfde (*n*). Weinige en geringe luiden maakten

Zy baart weinig geruſtheid.

'er,

(*l*) BOR V. *Boek*, *bl.* 223 [310].
(*m*) VIGLII Comment. *p.* 292.
(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CIII. *p.* 567. CVIII. *p.* 573.

'er, alleenlyk, gebruik van (o). Ook was de zugt tot vervolgen nog zo ſterk, dat de Hertog, weinige weeken geleeden, vier afgevallen' Prieſters, die lang in den Haage gevangen gezeten hadden, hadt doen ter dood brengen (p). De Preſident Viglius hadt het eerſte Ontwerp der algemeene vergiffenis gemaakt (q), enze veel ruimer begreepen. Anderen hadden 'er, naderhand, de meeſte bepaalingen bygevoegd, waarom hy vreesde, dat de Koning, van wiens zagtmoedigheid men, tot hiertoe, groote verwagting gehad hadt, ter oorzaake van deeze bepaalingen, voor gierig en wreed, zou worden uitgekreeten. Ook ſchreef hy, omtrent deezen tyd, dat men, in Spanje, van ouds, zig goedertierener tegen de doolenden of oproerigen gedraagen hadt, dan men nu in de Nederlanden deedt (r). Omtrent deezen tyd, was Koning Filips, voor de vierde reize, in de Egt verbonden, met *Anna*, Dogter van Keizer Maximiliaan den II. Zyne derde Gemaalin, Izabelle van Valois, was, in 't voorleeden jaar, overleeden, weinige maanden na de dood van den Erfprins Karel, dien de Koning, om redenen van ſtaat, en, zegt men, om de groote gemeenzaamheid met de Koninginne, die hem, te vooren, ter Vrouwe beloofd geweeſt was, hadt doen van kant helpen. Ook wil men, dat de dood der Koninginne, door ver-

Filips III. 1570.

Vier afgeweeken' Prieſters geregt.

Vierde Huwelyk van Koning Filips.

Dood van Prins Karel.

(o) Bor V. *Boek*, *bl.* 230 *enz.* [319 *enz.*].
(p) Bor V. *Boek*, *bl.* 225 [312].
(q) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* LXVIII. *p.* 498.
(r) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* LXXXII. *p.* 514.

Filips III. 1570.

vergif, was verhaast (s). De Koningklyke Bruid, Anna van Oostenryk, kwam, in Oogstmaand, in de Nederlanden, en ging, in Herfstmaand, van Vlissingen, onder zeil, naar Spanje, alwaar zy, in agt dagen, behouden aankwam (t). Oranje hadt zynen Gemagtigde over de zeezaaken, Joan Basius, uitdrukkelyk bevolen, zorg te draagen, dat 's Prinsen Schepen der Vloote, die 's Keizeas Dogter overvoerde, geen het minste belet deeden. In haare reize door de Nederlanden, was zy, door 's Lands Staaten, begroet en begiftigd (u). Die van Holland ontmoetten haar, te Nieuwmegen, haar aanbiedende een geschenk van negenentwintigduizend ponden. Alva oordeelde, dat de geschenken der Staaten aan Tapyten, met het wapen van elk Landschap bestikt, aan lynwaaten, en aan andere meubelen moesten besteed worden (v). De byzondere Staaten, werden 'er, sedert, schriftelyk, door den Hertoge, en door den Koning zelven, voor bedankt (w). Haarlem sloeg, in Hooimaand deezes jaars, en naderhand meermaalen, ter Vergadering van Holland, voor, dat men den Graave van Bossu ook tien- of twaalfduizend ponden behoorde te schenken (x). Doch de andere Leden, zyn Stadhouderschap en den gantschen staat van 's Lands Regeeringe aan 't waggelen ziende, stelden de raad-

Geschenken aan 's Konings Bruid.

Voorslag om den Stadhouder Bossu een geschenk te doen.

(s) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [225]. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 189. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 355.
(t) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 143.
(u) BOR V. *Boek*, *bl.* 225 [313], 233 [322].
(v) Resol. Holl. 28 *July* 1570 *bl.* 51.
(w) Resol. Holl. 16 *Febr.* 19 *April* 1571. *bl.* 10, 29.
(x) Resol. Holl. 28 *July* 1570. *bl.* 50.

raadpleegingen hierover, van tyd tot tyd, uit. Eindelyk beſlootenze, in Bloeimaand des jaars 1571, den Stadhouder, tegen Paaſchen toekomende, tienduizend ponden te doen betaalen (y). Doch toen deeze tyd kwam, was de ſtaat des Lands reeds zo zeer veranderd, dat Boſſu dit geſchenk, zekerlyk, nimmer ontvangen heeft. Filips III. 1570.

XXI. Oranje zoekt onderſtand in 't Duitſche Ryk.

Het Huwelyk van 's Keizers Dogter deedt nadeel aan de zaaken des Prinſen van Oranje in Duitſchland. Verſcheiden' gevlugte Edelen, onder welken de Graaven van Kuilenberg en van den Berge waren, verzogten, omtrent deezen tyd, de beſcherming en voorſpraak des Keizers en der Duitſche Vorſten, op den Ryksdag te Spiers. Doch Alvas Gemagtigden, die hier ook tegenwoordig waren, beweerende, dat het den Koning van Spanje vryſtondt, zyne wederſpannige onderzaaten te ſtraffen, wiſten te wege te brengen, dat 'er geen beſluit werdt genomen (z). Ook zal de Keizer, die, in 't voorleeden jaar, zynen Broeder, te vergeefs, naar Spanje gezonden hadt, om Oranje met den Koning te bevredigen (a), nu, na 't ſluiten van het Huwelyk zyner Dogter, minder aandrang gevonden hebben, om eene onzekere verzoening te helpen bevorderen.

Aanſlagen van Oranje op verſcheiden' Steden, als

Maar, terwyl Oranje, te Spiers, de bevrediging van Filips met de Nederlanden ſcheen te zoeken, ſmeedde hy den eenen aanſlag na den anderen, op verſcheiden' Holland-

(y) Reſol. Holl. 19 *May* 1571. *bl.* 39.
(z) Bor V. *Boek*, *bl.* 228 [316].
(a) Hooft V. *Boek*, *bl.* 203.

PHILIPS III 1570. landſche en andere Steden; die egter allen mislukten (*b*). Van Vliſſingen en Enkhuizen poogde hy zig, op éénen tyd, meeſter te maaken, door ſchepen, die, op de Eems, onder Hopman *Poppo Ufkens*, en te Breemen, onder Sonoi, werden uitgeruſt. Doch de Regeering van Embden, deedt het geſchut ligten van 's Prinſen ſchepen: waardoor de tyd, geſchikt tot den togt naar Vliſſingen, verliep. Ook hadt de onderneeming op Enkhuizen geenen voortgang, alzo Sonoi, in Bloeimaand, berigt kreeg, dat de Enkhuizers beſlooten hadden, noch van de eene, noch van de andere party, eenige bezetting in te neemen (*c*). Sedert, werdt 'er, heimelyk, gehandeld, om Enkhuizen, Hoorn en Medenblik, aan 's Prinſen zyde, te brengen, waartoe zig gebruiken lieten *Richard Klaaszoon* van Enkhuizen, Predikant der Gereformeerden, en *Jan Klaaszoon Sloot*, die naderhand Burgemeeſter werdt, te Edam. Zy gaven van 's Prinſen toeleg, te Enkhuizen, kennis aan verſcheiden' voornaame Burgers, en zelfs aan eenige Leden der Regeeringe. De handel bleef egter bedekt; doch 't liep nog meer dan een jaar aan, eer de Steden van 't Noorderkwartier zig voor den Prinſe verklaarden. Om Dordrecht, Briele, Delft en Rotterdam te doen omſlaan, werden, insgelyks, eenige vrugtelooze poogingen aangewend (*d*). Men zogt zig van Dordrecht en den Briele meeſter te maaken, door middel van

Vliſſingen,

Enkhuizen,

Dordrecht, Briele, Delft, Rotterdam,

(*b*) METEREN III. *Boek, f. 59 verſ.*
(*c*) BOR, V. *Boek, bl.* 227, [315].
(*d*) BOR V. *Boek, bl.* 233 [323], 238 [330].

van *Jan Gysbrechtszoon Koning*, die, met zynen Vader en Oom, te Dordrecht woonagtig, heimelyk verſtand hieldt. Doch hunne briefwiſſeling ontdekt zynde, werdt Koning gevat, en te Bruſſel verbrand (*e*). 's Prinſen gedagten liepen, insgelyks, op Deventer. Hy hieldt hier ook heimelyk verſtand met eenige Burgers, die hem de Stad zouden leveren, zo dra hy 'er voorkwam. Doch de togt derwaards, die laat in 't jaar voorgenomen ſcheen, werdt belet, door den zwaaren ſneeuw, die de wegen onbruikbaar maakte. De Prins liet den weg tuſſchen Dillenburg en Wezel, door eenige honderden boeren, betreden; terwyl hy en zyne Broeders hen, een ſtuks wegs, te voet, volgden. Hy moeſt egter, verhinderd door 't zwaar opperwater, dat op den ſneeuw volgde, den togt ſtaaken. Ook kreeg Pacheco, die binnen Deventer geboodt, eenige lugt van den aanſlag, welke zeer bedekt gebleeven was, ſchoon 'er ook Vrouwen van wiſten, hebbende eene derzelven dien geopenbaard aan den Hiſtorieſchryver VAN REYD, die zig, ten deezen tyde, binnen Deventer bevondt. De Spaanſche Bevelhebber deedt eenige verdagte Ingezetenen vatten en ter dood toe pynigen; doch 't geheim des aanſlags bleef voor hem verborgen (*f*). FILIPS III. 1570. en Deventer.

Onder 't beleggen en mislukken van zo veele onderneemingen, werdt egter 's Prinſen Vloot, van tyd tot tyd, talryker, en maakte grooten buit op zee. De Prins ſtelde, hiertoe, De Heer van Lumbres, door den Prins, tot Admiraal

(*e*) Sentent. van Alva, bl. 244.
(*f*) REYD I. Boek, bl. 5.

PHILIPS III. 1570. om, in Oogſtmaand, nieuwe orde op den oorlog te water. *Gilain van Fiennes, Heer van Lumbres*, werdt, in de plaats van den Heere van Dolhain, tot *Overſte en Kapitein Generaal* der gantſche Vloote verheeven (*g*). Zyn laſtbrief hieldt in, dat hy niemant beſchadigen mogt dan Alva en deszelfs aanhangers. Voorts wilde zyne Doorluchtigheid, op ieder ſchip, eenen Predikant onderhouden hebben. Ook beval hy, dat de buit, voor een derde deel, aan hem of zynen Gemagtigde, Joan Baſius, zou worden uitgekeerd, moetende de overige twee deelen, voor de helft, door de Kapiteinen, die 'er de ſchepen uit voorzien moeſten, en, voor de andere helft, door de Schippers en 't Bootsvolk, genooten worden: en behoudende den Admiraal een tiende gedeelte van 't geheel (*h*). Sedert ging het vry buiten wakker zynen gang. Lancelot van Brederode, Adriaan Menning, *Albrecht Benninger-hof* en anderen namen, in 't laatſt van Herfſtmaand, in 't Vlie, meer dan twintig groote en kleine ſchepen. Ook handelde Sonoi, door twee Amſterdammers, *Jan Beth Janszoon*, Koopman, en *Jan Koenenszoon*, Notaris, met Schipper *Jan Gilliszoon*, die, van Antwerpen, met eene koſtbaare lading, naar Italie moeſt, om ſchip en goed den eigenaaren te ontvoeren, en den Prinſe van Oranje te leveren; waarvoor hy tweeduizend guldens trekken zou. 't Verdrag geſlooten zynde met kennis van den Prinſe, voerde de Schip-

aangeſteld.

Orde op den oorlog te water.

Bedryf van 's Prinſen volk op zee.

Slinkſche handel van twee Amſterdammers.

(*g*) *Zie* zyne Commiſſie *by* BOR V. *Boek*, *bl.* 233 [323].
(*h*) BOR V. *Boek*, *bl.* 234 [324].

Schipper zyn schip in de Haven van Rochelle, daar de lading, voor de halve waarde, te weeten voor twaalfduizend negenhonderd guldens, verkogt werdt. Graaf Lodewyk, die toen te Rochelle was, trok hiervan, volgens 't verdrag, de helft. De andere helft droop, grootendeels, aan onkosten, door de vingeren. 't Overige werdt zo gemaaldeeld, dat Bonifer niet meer dan zeshonderdenvyftig guldens van genoot, en anderen zig, sedert, deezen slinkschen handel, voornaamlyk egter om 't gering voordeel, dat 'er van gekomen was, zeer geschaamd hebben (*i*). In Slagtmaand, maakten Nikolaas Ruikhaver, *Jan Junszoon van der Nyenburg* en eenige anderen zig meester van 't Marktschip van 's Hertogenbosch op Antwerpen, waarin zy, behalve de Koopmanschappen, vyfenveertighonderd Rykdaalders aan geld vonden (*k*).

Philips II. 1570.

Doch onder die stroopen der Watergeuzen, waarby de Kooplui den 't meest te lyden hadden, trof de Nederlanden in 't gemeen een veel zwaarer ramp. Op den eersten van Slagtmaand, stak een zo felle storm uit den Noordwesten op, dat de meeste dyken en sluizen, voor 't hoog opgezet water, bezweeken, menigte van huizen om verre spoelde, en een groot getal van menschen en beesten verdronk. Vlaanderen leedt, in deezen Watersnood, meer dan Brabant, Holland, daar de Zyp doorging, en 't bezwyken des Diemerdyks, op twaalf of dertien plaatsen, kelders en

XXII. Watersnood op Allerheiligen dag.

(*i*) Boek V. Boek, bl. 237 [325].
(*k*) Sententat. van Alva. bl. 241, 242, 249.

Filips III. 1570.

en pakhuizen, te Amſterdam, onder water zette, verloor boven Vlaanderen. Zeeland en 't Stigt van Utrecht leeden insgelyks veel, Doch nergens was de elende grooter, dan in Friesland en Oostfriesland, alwaar men meent, meer dan twintigduizend menſchen te zyn omgekomen. Robles, Heer van Billy, die binnen Groningen geboodt, deedt, toen 't weêr, na twee dagen, wat bedaard was, grooten dienſt, met het bergen van luiden, die, hier en daar, op hoogten geklaugerd waren, en met honger, koude en doodsgevaar worſtelden: 't welk hem, te vooren niet wel gezien by de Gemeente, elks agting verwierf. 't Domme volk ſchreef deezen ramp, die, op Allerheiligendag, voorgevallen was, toe aan de ſtoornis der Heiligen, over 't ſchenden hunner beelden. Doch de Onroomſchen, de zalige zielen vry keurende van wraakluſt, zagen dit kwaad aan, als een voorbode der naderende beroerten, die Holland, eerlang, meer dan de andere Nederlanden, troffen (*l*). Ondertuſſchen, hieldt men 't daar voor, dat deeze Landen, die, van ouds, veel van overſtroomingen plagten te lyden, te hebben, nimmer zwaarer Watersnood dan den tegenwoordigen bezuurd hadden (*m*). De ſtorm hadt zig, langs de noordkuſt des Oceaans, uitgeſtrekt, tot aan Deenemarke toe, en meent men, dat 'er, in 't geheel, wel honderdduizend menſchen door zyn omgekomen (*n*).

Dienſt, door Billy, den elendigen beweezen.

XXIII. 's Prinſen

's Prinſen ſchepen op de Ems en elders daar

(*l*) Bor V. *Boek*, *bl.* 222 [329].
(*m*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CLXVIII. *p.* 597.
(*n*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 217.

daar omtrent leggende, leeden veel, by deezen zwaaren storm, waardoor ook verscheiden' aanslagen te loor liepen. Hier sloeg toe, dat de Graaf van Oostfriesland verscheiden' schepen deedt beslaan, voorgeevende, dat Alva aan 't Ryk over hem geklaagd hadt, dat hy Oranjes vrybuiters aanhieldt. De Prins of Sonoi zondt, eerlang, *Dirk Volkaartszoon Koornbert*, die uit Amsterdam geweeken was, naar Embden, om 't ontslag der schepen te bevorderen. Ook werdt 'er, sedert, min scherpe wagt over gehouden. Doch in 't volgende voorjaar, deedt de Graaf Willem van Blois van Treslong in hegtenis neemen, voorwendende dat Roobol, Treslongs Luitenant, eenige vyandlykheid op 's Graaven bodem gepleegd hadt. Treslong zat veele weeken; doch werdt eindelyk, onder borgtogt, ontslaagen, mids hy beloofde, niet zonder verlof van den Graave, in wiens dienst hy zig, eer hy gevangen werdt, begeven hadt, uit Embden, te zullen vertrekken. Hy ligtte nogtans, eerlang, de hielen, klaagende, dat men hem niet te regt stelde, en verklaarende, dat hy zig altoos vervoegen zou, daar men hem geregtelyk wilde aanspreeken. Uit Embden vertrokken zynde, nam hy dienst ter zee, onder den Prinse van Oranje (*o*).

Filips III. 157.

schepen te Embden beslaagen.

Treslong in hegtenis.

Hy ontsnapt.

Eer 't jaar 1570 nog ten einde liep, bestondt *Herman de Ruiter*, Ossenkooper van 's Hertogenbosch, een stuk, dat hem eenen onvergangkelyken naam verworven heeft, in 's Lands Ge-

Kloekhertigheid van Herman de Ruiter, die

(*o*) Bor V. *Boek*, *bl.* 238 [339], 346 [340].

Furnis III. Geſchiedenissen. Gedooken in eenen mon-
1570. nikskap, onderneemt hy, beſtelling, op 's
Prinſen naam, van den Graave van den Ber-
Loeve- ge, bekomen hebbende, van drie anderen
ſtein in verzeld, het Slot te *Loevesſtein*, gelegen ten
neemt; einde de Bommelerwaard, in Wintermaand,
te verraſſen. 't Gelukt. De Ruiter geraakt
binnen 't Slot, verzekert zig van den Kaſte-
lein, en paſt, met omtrent vierentwintig man,
welken hy, ſedert, by zig kreeg, de Plaats,
die onweerbaar was, in alleryl, te verſter-
ken. Doch Alva, kennis van zulk een zon-
derling voorval gekreegen hebbende, zondt
Lorenzo Pereit, met driehonderd Spanjaards,
af, om 't Slot te herneemen. 't Wordt opge-
eiſcht: en de Ruiter, den zynen een hert
onder den riem geſteken hebbende, en zig zel-
ven en hen, met de hoope van ontzet, vleijen-
de, beſluit, zig tot het uiterſte te verdedigen.
De belegeraars baanden zig haaſt eenen weg
naar de Veſting, door 't grof geſchut, datze
doch 't 'er op ſpeelen lieten. Loeveſtein werdt in-
wederom genomen. Doch de Ruiter, in een binnen-
verliest. vertrek geweeken, weerde zig, met een ſlag-
zwaard, dat, heen en weder gezwaid, me-
nigen aanvaller velde. Toen hy zig, einde-
lyk, overweldigd vondt, ſtak hy den brand
in 't buskruid, daar de vloer, vooraf, mede
beſtort was, en deedt zig zelven en zyne
vyanden, met éénen ſlag, in de lugt vliegen.
De Spanjaards zogten zyn hoofd op, uit den
hoop verſcheurde lighaamen, en deeden 't,
te 's Hertogenboſch, aan de galge nagelen.
Eenigen der zynen werden, te Antwerpen,

ge-

gehangen, twee derzelven geradbraakt (p): alzo de Hertog, omtrent de aanhangers des Prinſen, die hy voor muiters hieldt, geen Krygsregt wilde gevolgd hebben. FILIPS II. 1570.

In deeze zelfde maand, liep hier een algemeen gerugt, dat men den Kardinaal van Granvelle haaſt wederom in de Nederlanden te wagten hadt. Viglius ſchreef 'er over naar Spanje, zeggende, dat het, door verſcheiden' Brieven, beveſtigd werdt (q). Doch het verdween eerlang, geheelyk. Veelligt was het alleenlyk uitgeſtrooid, om te beproeven, of het Gemeen thans ook met zulk eene verandering gedient zyn zou. Gerugt van Granvelles komſt.

Met den aanvang des jaars 1571, vervolgde de Prins zyne heimelyke onderhandelingen, om eenige voornaame Stad, aan zyne zyde, te doen omſlaan, tegen dat hy met een Leger herwaards zou komen, om haar te beſchermen. De deftigſte Kapiteinen op 's Prinſen Vloote haakten ook zeer naar eene vrye haven hier te Lande, ziende zy geene kans, om 't volk, verwilderd door 't rooven, anders, in toom te houden. Want zo ver ging de wanorde, dat men openlyk uitſloeg, op niemants, zelfs niet op 's Prinſen bevelen te willen paſſen, geene beſtellingen erkennende, dan die men zig zelven gaf; en dat 'er, nu en dan, een ſchip van de vloote doorging, om, voor eigen' rekening, te kaapen. Een groot deel deezer wanorde zou geweerd hebben konnen worden, als men zig van de eene XXIV. Ongeregeldheid op 's Prinſen ſchepen. 1571.

(p) Bor V. Boek, bl. 239 [331].
(q) Viglius ad Hopper. Epiſt. CXX. p. 601.

FILIPS III. 1571. ne of de andere Haven, in Holland of in Zeeland, hadt konnen meester maaken (r). Oranje en de zynen deeden hiertoe dan hun best. De Prins handelde met Jakob van Duivenvoorde, Heere van Warmond, Otto van Egmond, Heere van Keenenburg, den Heere van Benthuizen en andere Hollandsche Edelen: ook met eenige voornaame Burgers, als Reinier Kant van Amsterdam en anderen, om de eene of de andere Stad te winnen. Sonoi zoekt Utrecht te doen omslaan. noi ook, dien Alva vrugteloos gepoogd hadt te doen vatten, door den Hertog van Kleeve (s); en Hugtenbroek zogten Utrecht te doen waggelen. Doch hiertoe was minder kans, doordien de Slotvoogd van Vredenburg onlangs overleeden, en een Spanjaard in deszelfs plaatse gesteld was. De Spaansche bezetting, eindelyk, in Lente- en Bloeimaand, de Stad verlaaten hebbende, en op Alva's last naar Alkmaar, Leiden, Delft en Briele zynde vertrokken, scheen zig de gelegenbeid, om de Stad in te krygen schooner voor te doen, Doch alzo 't Stigt zig ten uiterste toe bleef kanten tegen den tienden Penning, werdt de bezetting, in Slagtmaand, wederom geligt, uit de gemelde vier Steden, en naar Utrecht gezonden, daar zy, vyftien maanden soldy te goede hebbende, op den burger bleef teeren, en veele baldaadigheid bedreef. De Wethouderschap viel, hierop, aan 't smeeken by den Hertoge. Doch met geen ander gevolg, dan dat haar gelast werdt, alle haare Staat der Stad.

Hand-

(r) BOR V. *Boek*, bl. 241 [334].
(s) BOR V. *Boek*, bl. 242 [332].

Handveſten en Privilegien Alva in handen te ſtellen: waartoe zy, na veele vergeefſche klagten ten Hove, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, door 't Krygsvolk, gedwongen werdt (*t*). Deeze en diergelyke handelingen, gelykze den Hertog haatelyk maakten by de Landzaaten, verwekten, aan den anderen kant, wederom grooter gunſt tot den Prinſe. Ook wiſten de zynen 't bedryf en de oogmerken des Landvoogds, door woorden en ſchriften, op 't lelykſt, af te ſchilderen: al het welke, hier en daar, zo groot eene vertwyfeldheid verwekte, dat ſommigen, zo men wil, den Prinſe aanbooden, brandpoppen in hunne eigene Huizen te leggen, om de Steden buiten ſtaat van tegenweer te ſtellen, als hy zig voor dezelven vertoonen zou (*u*). Ondertuſſchen, was het den zynen, in Lentemaand, gelukt, wederom dertig groote ſchepen, in Texel, te neemen: onder welken 'er agt waren, die vrygeleide van Graave Lodewyk hadden, en egter losgeld betaalen moeſten (*v*). Ook melden ſommigen, dat Monnikendam, Monniten deezen tyde, door 's Prinſen ſchepen, verraſt, geplonderd, en, na verloop van eenigen tyd, wederom verlaaten werdt (*w*). Daarentegen, bemagtigde de Admiraal Boshuizen eenigen van 's Prinſen ſchepen op de Eems. Men was, omtrent deezen tyd, bekommerd voor eene landing der Watergeuzen

Filips III. 1571.

Byſtere vertwyfeldheid.

Dertig ſchepen genomen.

Monnikendam verraſt.

(*t*) Bor V. *Boek*, *bl.* 243 [334], 246 [340], 252 [348]. VI. *Boek*, *bl.* 259 [357].
(*u*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 228.
(*v*) Bor V. *Boek*, *bl.* 242 [331].
(*w*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59 *verſ.*

PHILIPS III. 1571.

zen op Walcheren, hebbende men, te Middelburg, vernomen, dat zy, met vyftig ſchepen, in Duins lagen en 't oog op dit Eiland hadden: 't welk zo veel indruk maakte op de Wethouderſchap, dat zy den Heere van Wakkene, thans, van 's Konings wege, Bevelhebber over Zeeland, verzogten, daartegen de noodige voorziening te willen doen (*x*). Doch de onderneeming op Walcheren hadt geen gevolg.

XXV. Oranje handelt in 't Noorden.

Oranje, midlerwyl, bedugt, dat hy den oorlog tegen Alva, met eigen magt, en onderſteuning der Landzaaten, die hem genegen waren, niet lang zou konnen voeren, zogt zig, door uitheemſche Bondgenootſchappen, te ſterken. In Bloeimaand, vaardigde hy Diderik Sonoi, *Herman van der Meere* en *Jan de l'Ecluſe* af naar Deenemarke en Zweeden, om onderſtand. Zy vertrokken eerſt naar Koppenhage. Doch de Franſche Gezant aldaar, met wien zy laſt hadden te raadpleegen, riedt hun, geen gehoor by den Koning van Deenemarke te verzoeken, alzo hy, onlangs, een Verbond met Spanje gemaakt hadt, en reeds eenige ſchepen liet uitrüſten, om op de Nederlandſche vrybuiters te kruiſſen. Zy begaven zig, hierop, naar Stokholm, daar zy minzaam ontvangen, doch lang opgehouden werden, en eindelyk tot affcheid kreegen, dat Zweeden oude verbindteniſſen hadt met Spanje, uit hoofde van welken, men den Prinſe van Oranje geenen onderſtand belooven kon (*y*). Graaf Lodewyk,

en met Frankryk

(*x*) Regiſt. ten Raede van Middelb. 21 *April* 1571. *f.* 88 *verſ.*
(*y*) Boa V. *Boek*, *bl.* 241 *enz.* [334 *enz.*].

wyk, die zig, ten deezen tyde, te Rochelle, ophieldt, werdt, door de Koninginne Moeder, met de hoop gevleid, van eenige hulp, uit Frankryk, te zullen komen verwerven. Men hielde zig daar insgelyks op 't Spaansche Hof, ter oorzaake van de dood der Koninginne Izabelle, eene Dogter van Frankryk, die men, openlyk, zeide, door vergif, te wege gebragt te zyn. Men ontboodt Graaf Lodewyk ten Hove, en liet zig verluiden, dat men een Leger, onder den Admiraal van Coligni, naar de Nederlanden, geschikt hadt. Doch 't bleek, by de uitkomst, dat men den Prins slegts zogt op te houden, om, onder voorwendsel van hem te willen ondersteunen, Coligni en andere voornaame Hugenooten, met welken men onlangs wederom vrede gemaakt hadt, ten Hove te lokken, en naderhand op de slagbank te brengen (z). Graaf Lodewyk, aangezet door het Fransche Hof, handelde, ten deezen tyde, ook met *François Walsingham*, Gezant der Koninginne van Engeland in Frankryk, poogende, door hem, haare Majesteit, insgelyks, te beweegen, om den Prinse eenigen ondersland toe te schikken. Hy gaf te kennen, dat zy zig, ter belooninge van den dienst, den Nederlanderen gedaan, van Zeeland zou konnen verzekeren, waardoor zy altoos in staat zyn zou, om de Duitsche Vorsten te sterken, en te beletten, dat Frankryk te magtig werdt. Doch de Koningin, schoon, reeds voor meer dan drie jaaren, aangezogt,

Furs III. 1571. en Engeland.

Loosheid van 't Fransche Hof.

Graaf Lodewyk vleit Engeland met het gebied over Zeeland.

(z) BOR V. *Boek*, bl. 258[357]. Discours sur la vie de Cath. de Medicis, *p.* 75.

PHILIPS III. 1571.

zogt, door den Prinſe van Oranje, kon niets beſluiten, om zig, voor als nog, openlyk, voor den Prinſe te verklaaren (*a*). De Engelſche Gezant meende, dat de Duitſche Vorſten, die den Prins van Oranje ondersteunden, voorhadden, de Nederlanden te verdeelen: Vlaanderen en Artois aan Frankryk, en Holland en Zeeland aan Engeland toeleggende. Brabant en de andere Landſchappen, die voorheen onder het Duitſche Ryk behoord hadden, hadt men een' Duitſch' Vorſt, hy dagt, den Prinſe van Oranje toegeſchikt (*b*). Doch veelligt heeft Graaf Lodewyk hem van deeze ontworpen' verdeeling meer doen vermoeden, om, door hem, de Koningin, te ligter, tot het geeven van onderſtand te beweegen: waartoe zy egter, voor tegenwoordig, nog geene ooren hadt.

Holland verzoekt ontſlag van de ingewilligde lasten.

In Holland, was men, deezen gantſchen Zomer, bezig met het herſtellen der ſchade, door den jongſten Watervloed, aan dyken en ſluizen, veroorzaakt. Hiertoe werdt veel gelds vereiſcht: waarom de Staaten, al in Wintermaand des voorleeden jaars, by den Hertoge, om ontſlag van het opbrengen der beloofde tweemaalhonderd eenenzeventigduizend guldens hadden aangehouden (*c*). Doch de Hertog verleende ſlegts eenig uitſtel aan de overſtroomde Landen (*d*). En wat laater, vorderde hy al twee-enzeventigduizend guldens op rekening, omze, tot krenking der vry-

(*a*) Memoir. de WALSINGHAM *Lettr.* XCVIII. XCIX. &c. *p.* 136, 140, 143 Cabala *or* Myſteries of State *p.* 136.
(*b*) WALSINGHAM *Lettr.* C. *p.* 143.
(*c*) Reſol. Holl. 12 *Dec.* 1570. *bl.* 99.
(*d*) Reſol. Holl. 1571. *bl.* 10.

vrybuiteren, te beſteeden: waarin de Staaten niet bewilligen konden. Toen hieldt hy aan, om ſlegts negenduizend tweehonderdzeventenveertig guldens, tot uitruſtinge van een groot Oorlogſchip en twee Boots: die hem, door de Staaten, werden toegeſtaan (*e*). In Herfſtmaand, moeſtenze, daarenboven, tot afbetaalinge van 't Bootsvolk, nog agttentwintigduizend guldens opbrengen (*f*).

Philips III. 1571.

XXVI. Alva zoekt den tienden Penning door te dryven.

Midlerwyl, was Alva wederom te raade geworden, den tienden Penning door te dryven, en de afkooping, die, door eenigen, voor twee jaaren, ingewilligd was, welken met Oogſtmaand ten einde liepen, niet langer te gedoogen. Hy vertoonde den Raad van Staate, „ dat het volk niet behoorde te weeten, „ wat het den Vorſte opbragt, waarom „ hy raadzaamer oordeelde, den tienden „ Penning niet te laaten afkoopen. Ook verklaarde hy, „ dat de Koning misnoegd op „ hem was, om dat hy den tienden Penning „ nog niet had ingevoerd: voorts, dryven„ de, dat men, om deeze belaſting den volke ſmaakelyk te maaken, vooraf de Impoſten en Excyzen, die hun ondraaglyk „ vielen, behoorde af te ſchaffen, en in eene belaſting op de Huizen en Landeryen „ te veranderen (*g*)." Doch de Raad merkte hierop aan, „ dat men de Impoſten niet „ moeſt vernietigen, zoo dat men middelen gevonden had, uit welken de Staaten voldoen zouden kunnen, 't gene zy be-

(*e*) Reſol. Holl. 1571. *bl.* 25, 27, 31, 38.
(*f*) Reſol. Holl. 11, 15 *Sept.* 1571. *bl.* 70, 72.
(*d*) VIGLII Comment. *p.* 295, 296.

Filips III. beloofd hadden. Ook verklaarde de Vorst zig eenpaarig tegen den tienden Penning.

1571.

Zyn verschil met Viglius.

De President Viglius zeide, bedugt te zyn, „ dat men, op den tienden Penning „ blyvende dringen, den tweeden honderdsten Penning, die niet toegestaan was, dan „ onder voorwaarde, dat men den tienden „ zou mogen afkoopen, ligtelyk zou moeten missen; die nogtans wel vier millioenen, en dus zo veel als de afkoophing des tienden Penning voor den tyd van twee „ jaaren, bedragen zou. Doch Alva, nam dit tegenspreeken kwalyk. Vooral, wilde hy niet geleid hebben, dat het toestaan des tweeden honderdsten Penning, door eenigen, onder voorwaarde, geschied was (*h*). Aan Viglius verklaarde hy, nogtans, in 't byzonder, dat hy 't niet heimeens was; doch, om redenen, wel wilde, dat men dit, voor tegenwoordig, openlyk ontveinsde. Van welke verklaaring men de rede niet bevroeden kon; schoon men naderhand begreep, dat Alva den President beletten wilde, heimelyken Raad tegen te spreken, op dat hy daar zyn gevoelen te ligter zou kunnen doordryven. 't Bleek, dat zyn voorslag was, den tienden Penning eerst te doen toestaan, zonder van den tweeden honderdsten te reppen, en zig, daarna, op de vorigbaande toestemming der Staaten te beroepen, om ook deezen te verderen; welke dubbelheid Viglius eerst naderhand ontdekte (*i*). De

Zyne dubbelheid.

Plakaat.

Her-

(*h*) VIGLII Comment. *p.* 297, 298.
(*i*) VIGLII Comment. *p.* 299, 300.

Hertog beſloot, in Zomermaand, tot het invoeren des tienden Pennings, tegen 't gevoelen des Raads, die eenpaarig verklaarde, dat zulk eene ſoort van belaſting te willen heffen zo veel was, als tegen de ſtroom te willen aanroeijen. In het ontwerp der Ordonnantie op den tienden Penning, werdt egter eenige maatiging gebruikt. 't Plakaat, hiernaar geſchikt, werdt, op den laatſten van Hooimaand getekend, en ſedert alomme afgekondigd (*k*). Te Amſterdam, geſchiedde zulks egter zeer ſchoorvoetende. De Stad leverde den Deurwaarder een geſchrift over, waarby zy zig bezwaard verklaarde, door den tienden Penning. Doch Alva nam dit zo euvel, dat hy de Stad, voor 't Hof in den Haage, dagvaarden deedt, alwaar zy, of, zo anderen melden, een der Burgemeeſteren (*l*), in eene boete van vyfentwintigduizend guldens, verweezen werdt. Men beriep zig, op den grooten Raad te Mechelen. Doch daar werdt de zaak naar den Hertoge geweezen, by wienze, ſedert, is blyven hangen (*m*). De byzondere Staaten, ondertuſſchen, ſchoon aangemaand door hunne Stadhouders, maakten geenen haaſt, met het invoeren des tienden Pennings, noch ook met het afſchaffen der Impoſten, 't welk de Hertog, insgelyks, raadzaam gevoordeeld hadt (*n*). Die van Holland, onder anderen, in Wynmaand, te Bruſſel verſcheenen, verzogten, op 't ernſtigſt, ontheeven

Philips III. 1571, op den ophef van den tienden Penning.

Moeite met Amſterdam.

De Staaten driaden met het uitvoeren van 't Plakaat.

(*k*) VIGLII Comment. *p.* 301, 302, 303. BOR VI. *Boek*, *bl.* 248 [343].
(*l*) Apolog. van Willem I. *bl.* 84.
(*m*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 250 [345].
(*n*) Reſol. Holl. XI, 29 *Aug.* 1571. *bl.* 60, 63, 68.

Filips III. 1571.

ven te blyven van den tienden Penning, en de Impoſten te mogen aanhouden, alzo zy geene andere middelen te gebruiken wiſten, om de Renten te vinden, daar 't Land mede bezwaard was. Doch de Hertog bleef onverzettelyk, dryvende, dat de Staaten, gelyk waar was, te vooren reeds, in den tienden Penning bewilligd hadden, en nu niet te rug loopen moeſten (o). Zy antwoordden „ dat de „ Hertog hun verzekerd hadt, dat 'er eene „ algemeene bewilliging van alle de Neder„ landen zou moeten voorgaan, eer hy hun „ den tienden Penning zou afvorderen, en „ dat Gelderland, Overyſſel en andere na„ buurige Gewesten nu nog met eene bepaal„ de ſomme voldeeden: waarom zy oordeel„ den, dat hunne bewilliging, die, op den „ voet van 's Hertogs verzekering geſchied „ was, hun niet behoorde te benadeelen (p)."

Alva is ongenoegd op die van Holland.

Alva wilde 'er egter mede door. Zelfs verklaarde hy „ dat hy den Gemagtigden der „ Staaten van Holland geen gehoor verleend „ zou hebben, zo hy geweeten hadt, dat zy „ 's Konings bevelen tot welſtand van den „ Lande, dus noemde hy 't Plakaat op den „ tienden Penning, nog niet ter uitvoeringe „ hadden gebragt (q); hun voorts beveelende, terſtond naar huis te keeren." Zy deeden van deeze ontmoeting verſlag in den Haage:

Hun laatſte Beſluit, op 't ſtuk

waarop de Staaten, bedugt voor Alvas ſtrengheid, een beſluit namen, dat, met deeze woorden, in 't Regiſter der Reſolutien, aange-

(o) Reſol. Holl. 1571. bl. 83-98. Boh Vk. Boek, bl. 251 [346].
(p) Reſol. Holl. 5, 24 Nov. 1571. bl. 92, 100.
(q) Reſol. Holl. 24 Nov. 1571. bl. 101.

getekend staat: *Overleggende de Staten de gelegentheyt van den tydt, de maniere van doene soo syne Excellencie procedeert in 't stuk van den Thienden ende Twintighsten Penningh, en geen verder middel wetende, om d'executie te beletten; en hebben by de meeste stemmen, voor desen tydt, anders geen Resolutie daar op weten te nemen* (r). Na dit Besluit, is 'er, ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer over den tienden Penning gehandeld. Doch ten Hove, was men 'er, den gantschen Zomer (s), en een gedeelte der volgende Lente, nog bezig mede. De byzondere Staaten niet alleen; maar de Stadhouders en Leden der Raaden van Staate en der Geldmiddelen stelden 'er zig tegen, tot zo verre, dat Alva dikwils hevig uitvoer tegen eenigen derzelven, en zelfs van geene opschorting van 't Plakaat op den tienden Penning voor eene of twee maanden, welke hem Viglius voorsloeg, hooren wilde (t). En toen de President vervolgde, dat men, midlerwyl, met het invorderen der beloofde † aandeelen, zou konnen voortvaaren, hernam de Hertog, *dat hy, reeds te vooren, verklaard hadt, niet te verstaan, dat men hem meer sprak van aandeelen:* den President voorts beschuldigende van gebrek van ontzag voor 's Konings bevelen, en hem dreigende, dat hy zyn gedrag den Koning aandienen zou. Doch Viglius hadt moeds genoeg, om te antwoorden, *dat hy*

Filips III. 1571.

des tienden Pennings.

† *Quota.*

Hevige twist tusschen Alva en Viglius.

(r) Resol. Holl. 7 *Dec.* 1571. *bl.* 103.

(s) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXLIV. *p.* 643. *Ep.* CXLIX. *p.* 652.

(t) VIGLII Comment. *p.* 304, 305, 306. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXLVI. *p.* 649.

FILIPS III. 1571.

hy hoopte, dat zyne Majesteit hem dan het ander oor nog wel zou willen gunnen, en dat hy, in allen geval, voor zynen gryzen kop niet bekommerd was: waarop de Hertog hervatte, *dat hy wel middel wist om zig te doen ontzien: dat het besluiten aan hem stondt; aan den Raad slegts te bewilligen in 't gene hy beslooten hadt.* Na 't scheiden van den Raad, sprak hy van 't voorgevallene met zynen Zoon, Don Fredrik, met Vargas en anderen; zo dat zyn ongenoegen op den President haast rugtbaar werdt, en te wege bragt, dat de Staaten, verneemende, dat Alva met Viglius, over den tienden Penning, verschilde, te minder tot bewilliging besluiten konden (*u*). Hy zelf begon, eerlang, zo groote zwarigheden te zien, in 't heffen deezer belasting, dat hy, door Noirkarmes, een Ontwerp van maatiging beraamen deedt. Toen dit in den Raad kwam, vondt men 't stuk nog al netelig en verward. 't Ontwerp werdt dan nog eens veranderd, en de tiende Penning, eindelyk, gelegd op een verkoop alleen van zulke waaren, die geene verandering meer behoefden te ondergaan, eerze gebruikt konnen worden. Doch 't geviel egter den Staaten niet; die, voor een gedeelte, in Wintermaand, te Brussel gekomen waren. De Hertog, ziedende van gramschap, om dat men 't hem dus uithieldt, liet zig verluiden „ dat hy zig van 't Krygsvolk zou „ bedienen, om den tienden Penning te doen „ opbrengen; en zo de Landzaaten hem niet „ voor Ontvangers dienen wilden, dat hy „ 'er

't Plakaat op den tienden Penning wordt merkelyk gemaatigd.

Alva valt aan 't dreigen.

(*u*) VIGLII Comment. *p.* 307, 308.

„ 'er Italiaanen en Spanjaards toe gebruiken „ zou." Elk ſidderde toen voor den ſchok, die den Staat des Lands dreigde. Viglius, Barlaimont en Aarſchot niet alleen; maar Don Fredrik zelf zogten den Hertog tot uitſtellen te beweegen. Al om niet (*v*). Eenigen hadden zig laaten ontvallen, dat Alva zelf eenen aanvang behoorde te maaken, met het heffen des tienden Pennings te Bruſſel: wanneer de byzondere Stadhouders, veelligt, zyn voorbeeld volgen zouden. Dit geviel den Hertoge. Na dat men dan, in de Lente des volgenden jaars, hier te Lande, tyding gekreegen hadt, dat de Koning zelf den tienden Penning wilde opgebragt hebben (*w*), belaſt hy der Wethouderſchap van Bruſſel dien te doen heffen: en zy, bedugt voor Alva's ongenade, begint hand aan 't werk te ſlaan. Maar vleeſchhouwers, bakkers en brouwers ſluiten; hierop, hunne winkels, zeggende niets te koop te hebben (*x*). Toen ging 'er een algemeene kreet op door de Stad, dat men 't op 's Lands ondergang gemunt hadt. Elk raakte op de been. Alva, nog niet gezind om 't ſtuk op te geeven, beſluit eenige winkeliers te doen vatten, en in hunne eigen' deuren te doen ophangen, oordeelende, dat de ſchrik voor zulk een lot, de anderen gedwee maaken zou. En wil men, dat de beul reeds laſt hadt, om zeventien ſtroppen, en ladders van tien of twaalf voeten gereed te maa-

PHILIPS III. 1571.

Hy ontdeemt het heffen des tienden Pennings te Bruſſel. 1572.

(*v*) VIGLII Comment. *p.* 309-314.
(*w*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CXXIX. *p.* 616. *Ep.* CXXXI. *p.* 619.
(*x*) VIGLII Comment. *p.* 312.

Filips III. 1572. maaken, ja, dat de bezetting in de wapenen, en Don Fredrik, ten huize van Viglius, bezig was, om de vonniſſen te ſtellen (y), toen de tyding, dat de Watergeuzen den Briel ingenomen hadden, den Hertog van beſluit deedt veranderen, en 't heffen des tienden pennings ſtaaken (z). Doch de gelegenheid van dit inneemen, daar de behoudenis of herſtelling van 's Lands vryheid uit ſproot, moet thans omſtandiglyk ontvouwd worden.

Doch laat het plotſelyk ſteeken.

XXVII. Treslong by Wieringen in gevaar.

Willem van Blois van Treslong, laſt van den Prinſe van Oranje bekomen hebbende, om twee ſchepen in zee te brengen, hengelde, met een derzelven, in Sprokkelmaand, omtrent de gaten der Zuiderzee. De vorſt noodzaakte hem, eerlang, onder Wieringen te loopen, daar hy door 't ys bezet raakte, en tot in Lentemaand toeven moeſt. Hy en de zynen kwamen hier dagelyks aan land: doch de Wieringers bragten 'er, op éénen nagt, zeventien, die eenigen moedwil gepleegd hadden, om 't leeven, Treslong, naderhand, eenen eed afvergende, dat hy 't hun nimmer vergelden zou. Grooter gevaar liep hy van het Spaanſche Krygsvolk. Boſſu zondt vier vendelen Knegten, onder Jan Simonszoon Rol, naar Wieringen, om Treslongs ſchip te bemagtigen. 't Werdt, eerſt, naar Krygsgebruik, opgeeiſcht. Doch Treslong wees hen op zyn geſchut, zeggende, niets dan kruid en lood voor hun ten beſte te hebben. De Spaanſchen bragten toen eenige praamen en

(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 262 [361]. Apol. van Will. I. *bl.* 86.
(z) Viglii Comment. *p.* 315.

en ſleeden op 't ys, waaruit zy hevig vuur- Filips III.
den op 't ſchip; doch zy werden, uit Treslongs 1572.
geſchut, zo begroet, dat zy wyken moeſten. Midlerwyl, arbeidde Treslongs volk, om 't ſchip los te byten, dat eindelyk gelukte. 't Schip ſchoot uit het ys, en ontkwam 't gevaar, hebbende niet meer dan éénen man verlooren. Treslong wendde toen den ſteven naar Engeland, daar hy zig voegde by 's Prinſen Vloote, onder Willem, Graave van der Mark, Heere van Lumei (1), die nu tot Admiraal verheeven was (*a*). Derwaards was ook gezeild *Jakob Simonszoon de Ryk*, voordeezen Koorenkooper te Amſterdam; doch, ter oorzaake der voorgaande beroerten, gebannen, en nu, met een Oorlogſchip, op eigen' kosten uitgeruſt, zyn geluk op zee zoekende. Deez' hieldt Lumei en den anderen Hopluiden geduuriglyk voor, dat zy te eerlyk geboren waren, om hun leeven in 't zeeſchuimen te ſlyten, hen aanzettende, om iet loflykers en van meer gewigt, ten dienſte des Vaderlands, te onderneemen (*b*). Men liet dan zyne gedagten wederom gaan over 't verraſſen van Enkhuizen, of eenige andere Stad in 't Noorderkwartier van Holland. En terwyl men hierop peinsde, geviel 't, dat Ko-

Hy komt in Engeland.

Koningin Elizabet doet de Geuzen

(*a*) Bor, VI. *Boek*, *bl.* 264 [365].
(*b*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 228.

(1) Hy was een Zoon van *Jan van der Mark*, *Heere van Lumei*, en van *Margareet*, Dogter van *Jan*, *Heere van Waſſenaar* (Zie Goudhoeve, bl. 138), en ſchynt zig, ter oorzaake van zyne afkomſt uit eene Hollandſche Moeder, te eerder, in de Hollandſche zaaken geſteken te hebben.

FILIPS III. 1572. 't Ryk ruimen.

Koningin Elizabet, geperſt door den Hertog van Alva, die, in deezen winter, de vredehandeling, aan 't Engelſche Hof, ſterk hadt voortgezet; den Graave van der Mark en den zynen beval, het Ryk te ruimen (c). De Koningin zogt, in deezen tyd, den Koning van Spanje te vriend te hebben, bedugt, dat hy, anderszins, de Schotten, die zy van zig afhangkelyk wilde maaken, te veel ondersteunen zou (d). Hierom besloot zy te eerder Alva te believen, met het verdryven van 's Prinſen Vloote. Lumei dan, van den nood eene deugd maakende, loopt, aan 't hoofd van vierentwintig ſchepen, met eenen gunſtigen wind in zee, koers zettende naar Texel, om daar Alvas ſchepen aan te taſten, of de eene of de andere Stad te verraſſen. Onderweg, neemt hy twee Koopvaardyſchepen, die uit Spanje kwamen. Kort hierna, keert de wind. En toen eerſt beſluit men den mond der Maaze in te loopen, en Briele, dat nu geene bezetting inhadt (e), te bemagtigen. Twee ſchepen, gevoerd door de Hopluiden *Marinus Brand* en *Daam* zeilen dan vooruit: de anderen vierentwintig, waaronder de twee genomen' ſchepen, volgen. Allen ſtreeken zy voor 't hoofd van den Briele, op den eerſten van Grasmaand, omtrent twee uuren na den middag. De Ingezetenen der Stede ſtonden verbaasd, over zo groot een getal van Koopvaardyſchepen; want daarvoor hieldenze 's Prinſen Vloote. Niemant dagt om de Watergeu-

Zy zeilen naar Texel,

loopen door tegenwind de Maaze in.

(c) WALSINGHAM *Lettr.* CXXXVIII. *p.* 212.
(d) WALSINGH. *Lettr.* CXXXV. *p.* 203. *Lettr.* CXXXIX. *p.* 213.
(e) *Zie* hier voor, *bl.* 328.

geuzen. De Veerman *Jan Pieterszoon Koppestok* was de eerste, dien 't inviel. Hy ontdekte zyne meening aan eenige luiden, welken hy, van Maaslandsluis naar den Briel, brengen moest: die, den naam van Watergeuzen hoorende, zo verschrikten, dat zy zig te rug en aan land zetten deeden. Maar Koppestok, niets te verliezen hebbende, roeit der Vloote aan boord, en vraagt naar Treslong, wel bekend in deezen oord, alzo zyn Vader Baljuw van den Briele geweest was. Treslong brengt den man by Lumei, zeggende, dat deez' de regte was, om hun dienst te doen. Men zendt hem dan naar de Stad, hem, voor geloofsbrief, Treslongs zegelring medegeevende, dien men wist by die van de Wet kenbaar te zyn. Hy roeit aan land, neemt gang naar de Poorte, die hem geopend wordt, en voorts naar 't Stadhuis. Den Raad, hier byeen gekomen, dient hy aan, „ dat hem, by den „ Graave van der Mark, Treslong en ande„re Hopluiden des Prinsen van Oranje, ge„vergd was, te verzoeken, dat de Wetholt„derschap twee gemagtigden naar buiten „ wilde schikken. Hun zou geen leed ge„schieden, alzo de Vloot daar tot geen ander „ einde gekomen was, dan om hen van den „ tienden Penning te verlossen, en tegen Al„vas dwinglandy te beschermen." Te gelyk toont hy den ring, 't bewys van zynen last. *Jan Pieterszoon Nikker*, de oudste Burgemeester, vraagt hem, *hoe sterk de Vloot bemand ware?* waarop hy, min uit list dan uit losheid, antwoordt, *wel met vyfduizend man.* Toen stemde men, terstond, tot bezending: doch nie-

FILIPS III. 1572.

Filips III. 1572.

mant wilde 'er aan. Eindelyk kreeg 'er de Veerman twee mede. De Graaf, die hen, in een huis tuſſchen de Stad en 't hooſd, wagtte, eiſchte de Stad op, uit den naam des Prinſen van Oranje, als Stadhouder des Konings, en geeft hun twee uuren tyds van beraad. De tyding hiervan kwam naauwlyks in de Stad, of elk viel aan 't zakken, en pakken, en vlugten, ter Zuidpoorte uit. 's Graaven volk, midlerwyl, te land geſtapt, rukt aan tot voor de Water- of Noordpoort, vraagende, *of men hen, dan of zy zig zelven zouden binnen helpen?* De Wethouderſchap 't ſtuk in beraad leggende, ſtemde Nikker 't eerſt tot de overgaave. Hy werdt, terſtond, van *Klaas Janszoon Koekebakker* gevolgd, en toen van alle de anderen. Nogtans, marde men met antwoorden. Lumei dan, ziende de uuren van beraad verſtreeken, zendt Treslong, met een deel volk, naar de Zuidpoorte, daar hy den Rentmeeſter, *Joan van Duivenvoorde*, aantreft, gezind te vlugten: dien hy tot blyven dringt. De Graaf zelf trekt naar de Noordpoort, daar Roobol, zyn volk takken, rys, ſtroo en pek hebbende doen byeen brengen, den brand in ſteekt. Voorts werdt zy, met een eind van een' maſt, opgeloopen. Des avonds tuſſchen agt en negen uuren, was men der Stad meester; Lumei de Noord-, en Treslong de Zuidpoorte intrekkende, met tweehonderdvyftig man in alles, ten deele Luikerwaalen, gelyk Lumei zelf was, ten deele gevlugte Nederlanders. De naamen der voornaamſten, die, met het inneemen van den Briel, den grondſlag van 't gebouw der Vaderlandſche vry-

en bemagtigen den Briel.

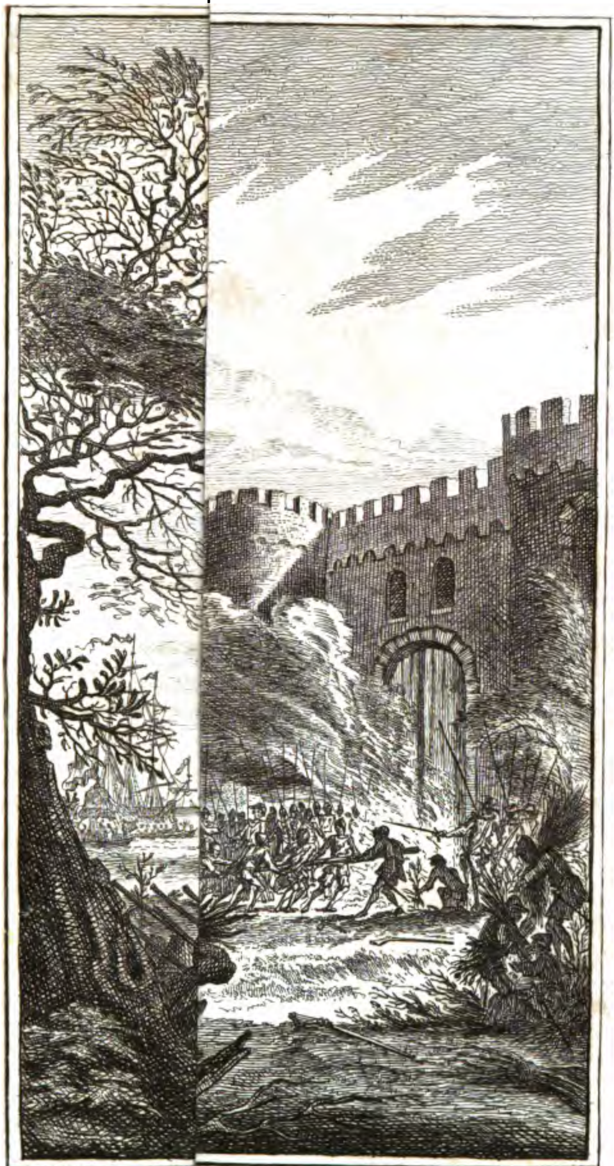

r 1572.

vryheid gelegd hebben, zyn, dat wonder is, nergens naauwkeurig aangetekend. By verscheiden' schryvers, vinden wy de volgenden genoemd: Willem, Heer van Lumei, Graaf van der Mark, Barthold Entes van Mentheda, Onder-Admiraal, Willem van Blois van Treslong, Kornelis Geerlofszoon Roobol, Jakob Simonszoon de Ryk, Marinus Brand, Hopman Daam, Jonkheer Lancelot van Brederode, Jonkheer Adriaan van Zwieten, Nikolaas Ruikhaver, Jan Klaaszoon Spiegel, Dirk Duivel, Jonkheer Jakob Kabeljaauw, *Willem de Graaf van Gend*, *Wouter Fransszoon*, Fokke en Jan Abelszoonen, Hopman *Looi* of *Eloi*, Hopman *Gilain*, Hopman *Jelmer*, *Maarten Merous*, *Gillis Steltman*, *Jaques Hennebert*, *Henrik Thomaszoon*, *Ellerd Vlierhop*, *Bruin van Utrecht*, *Kornelis Louwszoon van Everdingen*, *Jakob Anthoniszoon* en *Salomon van der Hoeve*, voorheen Baljuw van Schiedam, en naderhand van 's Graavenhaage (*f*). Voorts leest men, dat een der twee Koopvaardyschepen, door Lumei, onderweg, genomen, gevoerd werdt, door *Oom Hedding Dovelens* van Antwerpen (*g*). Filips III. 1572.

Na dat de Stad over was, werden, 's anderendaags, Kerken en Kloosters overvallen, geschonden, beroofd. Doch men verschoonde de burgery. Lumei hadt geen verder wit, dan de Stad te plonderen, en wederom te verlaaten. Doch Entes, Treslong, de Ryk en Dirk Duivel, zig hiertegen kanten-

(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 265 [365]. Hooft VI. *Boek*, *bl.* 228. Alkemade Briel, *bl.* 123 en Byvoegs. *bl.* 374.
(*g*) Meteren III. *Boek*, *f.* 62 *vers.*

Parma III. 1572.

tende, bewoogen hem, 's Prinsen goeddunken eerst af te wagten, en, midlerwyl, de Stad te sterken, gelyk geschiedde (*b*).

Verbaasdheid van Alva, over 't inneemen van den Briel

De Hertog van Alva ontving de tyding van 't inneemen van den Briel, dien men voor den sleutel van Holland hielde, met geene kleine verbaasdheid (*i*), schoon hy, uiterlyk, goed gelaat toonde (*k*). Terstond staakte hy het geweldig heffen des tienden Pennings, te Brussel, en zondt bevel aan den Graave van Bossu, in den Haage, om, met het Regiment van Lombardye, dat toen in Utrecht lag, in alleryl, naar den Briel, te trekken, en de Plaats te herwinnen, eer menze versterken kon. Doch Bossu was hem reeds voorgekomen. Hy hadt zo dra niet vernomen, dat Briele over was, of hy begaf zig naar Maaslandsluis, en ontboodt aldaar het Regiment van Lombardye, dat onder Don Ferdinand de Toledo stondt, by zig (*l*). Regt tydig,

Muitery onder 't Spaansch Krygsvolk te Utrecht.

verliet dit volk de Stad Utrecht, alwaar, in deeze zelfde week, eene muitery broeide onder de Spanjaards, misnoegd, om dat men hun vyftien maanden soldy schuldig bleef. Men wil, dat zy niets minder beoogden, dan de plondering der Stad, waartoe zy den tyd van eenen plegtigen ommegang, op Witten-donderdag, wilden waarneemen. Doch dit toeleg werdt ontdekt, en met het vangen en straffen van 't hoofd der oproerigen gestuit.

Bossu poogt

(*m*). Bossu voerde dit Krygsvolk, van Maas-

landt-

(*k*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 230.
(*i*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 407. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXVIII, *p.* 684.
(*k*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].
(*l*) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 147, 148.
(*m*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].

landsluis, in vyftentwintig vaartuigen, over, naar Geervliet, in 't Land van Putten, van waar hy, door 't water Borniſſe, daar de ſchepen leggen bleeven, ligtelyk, op 't Eiland van Voorne geraaken kon. Toen trok hy regt aan op den Briele, in verwagting dat de Stad hem terſtond opgegeven zou worden, waarom hy geen grof geſchut hadt medegevoerd (*n*). Doch dit mislukte hem. Hy werdt, uit de boomgaarden onder de Stad, die geſtoffeerd lagen met Geuzen, ranuwelyk, met handgeſchut begroet. Ook ſprong de Stads timmerman, *Rochus Meeuwszoon*, in 't water, en ſloeg 't Nieuwlands ſluisje open, waardoor de binnenwegen onder liepen. Boſſu moeſt toen, den Nieuwlandſchen dyk langs, aantrekken op de Zuidpoorte, daar men 't grof geſchut op hem los brandde. Ten zelfden tyde, waaren Treslong en Roobol, met eenig volk, naar Borniſſe, daar zy de Spaanſche ſchepen ten deele in brand ſteeken, ten deele in den grond booren. De Spanjaards, ondertuſſchen, 't water ziende waſſen, begeeven zig op de vlugt, en brengen 't, al zwemmende en waadende, door Borniſſe, op Putten, en voorts op nieuw Beyerland. Lumei, de Brielenaars mistrouwende, durfde de Spanjaards niet vervolgen, die anders grooter neêrlaag geleeden zouden hebben. Twee dagen na deeze zege, die, op Paaſchavond, den vyfden van Grasmaand, behaald was, monſterde de Graaf de Opgezetenen van 't Land van Voorne, en deedt hen zweeren, dat zy de Stad, voor den Prin-

Anno 1572. Briele te herwinnen.

Hy wordt afgeweezen.

(*n*) Tassis *Libr.* I. *p.* 147.

FILIPS III. 1572. Prinſe, als Stadhouder des Konings over Holland, zouden houden (*o*). Oranje toonde egter weinig genoegen over 't bemagtigen van den Briel, dat hem ontydig ſcheen. Hy hadt, naamlyk, verſcheiden' aanſlagen in den zin, die zo ligt niet ſcheenen te zullen gelukken, als Alva, gelyk, na 't inneemen van eene Stad van zo veele aangelegenheid, te wagten was, beter, dan tot nu toe, op zyne hoede zou zyn. Ook zou de Prins gaarne gezien hebben, dat de Hertog zig, door het geweldig doordryven des tienden Pennings, nog meer vyanden in 't Land gemaakt hadt; dat, nu hy 't, na 't bemagtigen van den Briel, zagter ging opneemen, minder te wagten was. Niettemin, 't ſtuk nu zynde uitgevoerd, liet de Prins 't zig gevallen, en beloofde den Graave onderſtand, om welken hy, naar verſcheiden' Plaatſen, ſchreef. Ook begaven zig verſcheiden' gevlugte Edelen en Burgers naar den Briel, nevens een deel geboefte, dat de naaſte landen en ſtroomen, met plonderen en ſchuimen, ten hoogſten, onveilig maakte (*p*).

Oranje genoegt zig kwalyk, aan 't inneemen van den Briel.

XXVIII. Bofſu ſtoot het hoofd voor Dordrecht, Ondertuſſchen was Boſſu, met zyn volk, door de Beyerlanden en verder, voortgetrokken tot omtrent Dordrecht, alwaar men hem weigerde in te neemen. Men voorzag hem egter van ſchepen, met welken, hy overſtak naar Rotterdam. Hier verzogt hy alleenlyk te mogen doortrekken. Doch de Burgers, een kwaad oog hebbende op de Spanjaards, wil-

(*o*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [367].
(*p*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [367].

wilden dit niet gehengen. Eindelyk, kwam men overeen dat zy, by vyfentwintig man tevens, met doove lonten, door de Stad, zouden worden gelaaten (*q*). Doch zo dra waren Bossu en de eersten niet in de Poort, of hy velde, met eigen' hand, eenen Smid, *Zwart Jan* genoemd, die zig, voor anderen, tegen 't inkomen der Spanjaarden, gekant hadt. De wagt werdt, voorts, afgemaakt, de Poort overweldigd, en alle de Spanjaards binnen gelaaten. De Burgers, zig tegen deezen overval willende verzetten, schooten 'er, in merkelyken getale, het leeven by in (*r*), van welke gesneuvelden egter niet meer dan eenenveertig, by naame, genoemd gevonden worden (*s*). Doch 't schenden van 't gegeven woord verwekte zo groot een' haat tegen de Spanjaards, door 't gantsche Land, dat men reden heeft, om te twyfelen, of 't bemagtigen van Rotterdam hun niet meer nadeel dan voordeel hebbe gedaan (*t*). Bossu zondt, eerlang, eenig volk af, om de Geuzen te verjaagen, uit Schiedam, Delftshaven en Maaslandsluis, welke Plaatsen, te vooren, waren ingenomen, door 't Krygsvolk van Lumei, dat zig nu alleen in 't Eiland van Voorne ophieldt (*u*).

Filips III. 1572. en neemt Rotterdam in, door list.

Alva, nu aan den Briel geleerd hebbende, hoe veel aan 't bewaaren der Zeesteden gelegen ware, schikte terstond *Pieter van Kwarebbe*, XXIX. Alva zoekt zig te verzekeren van

(*q*) Tassis *Libr.* I. *p.* 147.
(*r*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 267-[267].
(*s*) Chron. van Rott. *door* Jan Gerritsz. *M. S.*
(*t*) Bentivoglio Nederl. Hist. V. *Boek*, *bl.* 126, 128.
(*u*) Tassis *Libr.* I. *p.* 147, 148.

PILIPS III. 1572.

Dordrecht

be, Bevelhebber van Breda, en *Jan Baptist de Tassis*, nawaagschap van hem, wiens aantekeningen wy reeds meermaalen hebben aangehaald, en, in 't vervolg, ook nog zullen gebruiken, naar Dordrecht, met last, om deeze Stad, by haaren pligt, te bewaaren, en Bossu, dien de Hertog nog in 't Land van Voorne hieldt te zyn, van mondbehoeften te voorzien. Kwarebbe en Tassis deeden, te Dordrecht, vyf schepen gereed maaken, met welken zy, de stroomen en oevers, tegen de strooperyen der Geuzen, beschermden. Naar Vlissingen, zondt de Hertog, volgens sommigen, drie (*v*), volgens anderen, agt vendelen Spanjaards, onder *Osorio Angelo*. Doch eer deezen kwamen, stookte *Jan van Kuik*, Heere van Erpt, die, met de tyding van 't verrassen van den Briel, derwaards gekomen was, 't volk, onder de hand, op, om zig nu de vryheid te verzorgen, die hun, door den dwingeland, nimmer gegund worden zou. En hy vindt zo veel gehoor, dat de Burgery, op den eersten Paaschdag, zynde den zesden van Grasmaand, op de been raakt, de Walsche bezetting, die Alva reeds te vooren derwaards gezonden hadt, ter poorte uit dryft, en vaststelt, de Spanjaards, die te schepe naderden, buiten te houden. Kuik ook, haar vertoonende, dat zy, met het verjaagen der bezetting, zig reeds in Majesteitschennis vergreepen hadt, vermaant haar, 't werk niet ten halve te laaten steeken; maar de schepen van de Stad te weeren. Hy hangt 'er by, dat de

en Vlissingen.

Vlissingen verjaagt zyne bezetting.

(*v*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 148.

de Prins, met een Leger, in aantogt was, om haar te beschermen, en beweegt, daarop, een' uit den hoop, wien 't hoofd kroes stondt van den drank, door een geschenk van twee daalers, om 't geschut van de wallen los te branden op de Spaansche schepen: die, zulk een' welkomst niet verwagt hebbende, verbaasd naar Middelburg weeken. Hier vondenze den Heer van Wakkene Kapelle; Admiraal van Zeeland; die zig, terstond, naar Vlissingen begaf, en 't volk, met zagte woorden, tot omzien zogt te brengen. Doch men bejegende hem zulks, dat hy blyde was, dat hy 't behouden wederom te Middelburg bragt. Kuik hadt hier ook onder geroeid, en des Admiraals vleijende woorden *een lammeren tong, om de Vlissingers den wolven te leveren*, genoemd. Men meende, dat hy niet binnen Vlissingen gekomen was, zonder last van den Prinse, dien hy terstond kennis gaf van het omslaan der Stede. Zelf begaf hy zig, eerlang, naar den Briel, om van daar eenig volk naar Vlissingen te doen overscheepen: en keerde, met goede hoop, weder te rug. Ook volgde Treslong hem spoediglyk, met drie schepen, en styf tweehonderd mannen, die, uit de naaste Plaatsen van Holland, opgestommeld, en met monnikskappen, kazuifels en ander geestelyk gewaad, in plaats van geweer, uitgestreeken waren; zo dat menze, op stroom, voor Vlissingen, eerst wapenen moest (*w*). Doch eer dit gebeurde, hadt men Alvarez of Pedro Pacheco of Paciotto, Overste

Filips III. 1572.

Pacheco aldaar gehangen.

(*w*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 268 [369].

Filips III. 1572.

ſte eener Bende Ruiterye, te Vliſſingen in handen gekreegen (*x*). Hy, ook door Alva afgezonden, om de Wethouderſchap en Burgery voor wankelen te bewaaren (*y*), en onkundig van 't omkeeren der Stad, was daar, onlangs, aangekomen, en, naauwlyks te lande geſtapt zynde, gevat, door Hopman Jakob Simonszoon de Ryk, die, kort te vooren, uit Engeland, daar hy wapenen en krygsbehoeften hadt opgedaan, met drie ſchepen, te Vliſſingen, gekomen was, hebbende hy van de verandering, aldaar voorgevallen, kennis gekreegen, uit eenige Vliſſinger vlugtelingen, die hem, op zee, ontmoet waren, en met hem, naar de Stad, te rug zeilden (*z*). Pacheco werdt ſpoedig te regt geſteld, en, nevens twee andere Spaanſche Jonkers, ter galge gedoemd, van welke hem zyn adeldom, dien hy zo hoog ſtelde als dien der Graaven van Egmond en Hoorne, welken men egter 't zwaard gegund hadt, niet bevryden kon (*a*). Doch ſommigen ſchryven, dat men hem by de beenen ophing (*b*), 't welk met het verhaal der meeſten niet overeenkomt. Men hieldt zig hier aan de gewoonte, die Alva ingevoerd hadt, om de gevangenen, in den begonnen burgerkryg, niet naar krygsgebruik te handelen. Naderhand, is verſpreid en geloofd, dat Pacheco een' lyſt by zig hadt van een groot getal van Nederlanderen, edel en one-

(*x*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 411.
(*y*) Tassis *Libr.* I. *p.* 149.
(*z*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 234.
(*a*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 268 [369, 370].
(*b*) Tassis *Libr.* I. *p.* 142.

onedel, die Alva van kant geholpen wilde hebben (*c*). Doch veelligt heeft men, met zulk een uitſtrooiſel, de ſchandelyke ſtraf, hem aangedaan, willen verſchoonen, en de Spanjaards meer in den haat brengen. Het Slot, dat Alva te Vliſſingen hadt begonnen te bouwen, werdt eerlang geheellyk geſlegt (*d*). Amſterdam hadt, om zelf verſchoond te blyven van ſterkten, tot het ſtigten van dit Slot, te Vliſſingen, twee tonnen ſchats opgebragt (*e*). De Vliſſingers, niet vergenoegd met zig zelven Alvas heerſchappy onttrokken te hebben, ondernamen, na 't ontvangen van eenigen onderſtand uit Frankryk, uit Engeland, uit Vlaanderen en van elders, ook hunne nabuuren te doen omkeeren. *Jeronimus Tſeeraarts*, Stalmeeſter des Prinſen van Oranje, die, onlangs, te Vliſſingen, gekomen was, om, als Stadhouder uit 's Prinſen naam, over Walcheren, te gebieden, en de Heer van Erpt begaven zig, met omtrent zeſtig man, voor Veere, beproevende, of men hen zou willen binnen laaten. Hier was 't gemeen opgeruid tegen de Spanjaards, door *Lyn Taayen* en *Koeyevleeſch*, twee Viſſchers van Veere, die, onlangs, in den Briel, gevangen gezeten hebbende, op voorſpraak van den Heere van Erpt, zonder losgeld, geſlaakt waren. Ook hadt men onder 't volk verſpreid een kort Geſchrift, verdedigende de regtvaardigheid van 't aanneemen der wapenen tegen de Spanjaards. De Burgers van Veere wan-

Filips III. 1572.

Veere kieſt ook 's Prinſen zyde.

(*c*) Supplic. aan den Kon. *by* Boh VI. *Boek*, *bl.* 346 [470].
(*d*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 64 *verſ.*
(*e*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CXXXVIII. *p.* 633.

Filips III. 1572. wankelden' reeds. Doch de Wethouders, die Tfeeraarts te woord geſtaan hadden, weigerden volk in te neemen. Tfeeraarts keerde toen, om meer volks, naar Vliſſingen, terwyl Kuik, zonderling geſleepen op 't beroeren der gemeente, de twee viſſchers bewoog, om de Burgers in de wapenen te doen komen (*f*); dat zo dra niet geſchied was, of *Jeannin*, een Franſch Heer, werdt, met veertig man, ter Stad in gelaaten, en in de Kerk gehuisveſt. Maar hier beſluit hem Jonkheer *Jeronimus de Rollé*, Baljuw van Veere; die nu de ſterkſte in de Stad was, en nog om hulp naar Middelburg zondt. Doch deeze hulp werdt, by *Zandwyk*, onderſchept en geſlaagen, door Hopman de Ryk, die van Vliſſingen naar Veere ontbooden was, en, 's anderendaags, den vierden van Bloeimaand, door de Burgerye ingelaaten zynde, Jeannin verloſte, en de Wethouderſchap den eed aan den Prinſe deedt afleggen. Rollé zelf ſchroomde niet dien te doen, toen men hem beloofde, dat hy zyn ampt behouden zou. Na dien tyd, kwamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks, ſtroopen tot voor Veere. De Burgers keerden hen, door menigen uitvalt. De wederzydſche gevangenen werden terſtond gehangen, met zo byſter eene bitterheid, dat men getuigt, den eenen broeder den anderen, met eigene handen, te hebben opgeknoopt. In eenen anderen uitval, daar de Ryk, met zyn volk, wel zes- of zevenhonderd Spanjaards verſloeg, ſneedt zeker

Byſtere bitterheid.

(*f*) Zie VI. *Boek*, *bl.* 269 [371].

ker wondheeler eenen Spanjaard 't hert uit de borst, en stak het op 't gallioen van een schip, daar 'er verscheiden' persoonen de tanden in zetteden. Voorts was 't ook gemeen, de Spanjaards, die men gevangen kreeg, rug aan rug te binden, en in zee te smyten: 't welk men *de voeten spoelen* noemde. Ondertusschen, kreeg men, te Vlissingen, 's Prinsen wapenplaats in deezen oord, van tyd tot tyd, onderstand van volk uit Engeland. De Koningin gedoogde thans, oogluikende, dat de gevlugte Nederlanders eenige manschap in 't Ryk wierven. Zy zag niet ongaarne, dat Filips, in Nederland, nieuw werk kreeg, en wilde 'er wel, heimelyk, de hand toe leenen. Ondertusschen, begreepen sommige Engelschen zelfs, dat de Nederlanders beter zouden doen, datze zig zelven vry vogten, dan datze te zeer naar vreemde hulp stonden, alzo hunne bondgenooten hun, veelligt, de verkreegen vryheid niet lang zouden laaten behouden (*g*). Men verzamelde, te Vlissingen, ook voorraad van Krygsbehoeften, die *Ewout Pieterszoon Worst*, Admiraal der Vlissinger zeemagt (*h*), van *Gillis Hoofdman*, een ryk Koopman te Antwerpen, ging koopen. Hierdoor werdt 's Prinsen aanhang langs hoe sterker (*i*), en begon men, eerlang, toeleg te maaken, om de andere Zeeuwsche Steden ook te doen omkeeren. Filips III. 1572.

Doch eer 't hier toe kwam, hadt het gantsche Noorderkwartier van Holland 's Prinsen XXII. Beroerte te Enkhuizen.

(*g*) Walsingham *Lettr.* CXLIII. *p.* 219.
(*h*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 69 *verf.*
(*i*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 237, 238, 239.

FILIPS III. 1572.

sen zyde gekooren. Enkhuizen ging voor, daar de verandering zig deezerwyze toedroeg. Alva hadt, om zig van deeze Stad te verzekeren, eene Vloot van twintig schepen (*k*), onder den Admiraal Boshuizen, te Amsterdam en te Enkhuizen uitgerust, voor de laatstgemelde Stad, doen verzamelen, voorhebbende, zo men meende, eenig volk uit de Vloote, bedektelyk, daar binnen te brengen. Van diergelyk een' toeleg, hadt de Scheepshopman *Schuilenburh*, met een' bakker, dien hy brood zonder geld afhaalen wilde, in woorden geraakt zynde, zig iet laaten ontvallen; waarop de burgers de hoofden byeen staken, en een opzet namen, om de bezetting buiten te houden. De Burgemeesters, die meest allen de Spaansche zyde hielden (*l*), zogten de ontstelde Gemeente, met goede woorden, te paaijen. Doch zy rustte niet, voor zy Hopman *Kwikkel* en zyne Knegten, die men listiglyk in de Stad hadt weeten te krygen, wederom naar buiten gejaagd, en Boshuizen op 't Stadhuis, onder eene wagt van burgeren, gevangen gezet hadt: 't welk op den tweeden van Bloeimaand geschiedde. Des anderendaags, kwam de Burgery voor 't Stadhuis in de wapenen, rondelyk verklaarende, dat men zig behoorde te begeeven aan de zyde des Prinsen van Oranje, die niets zogt dan 's Lands welvaart en vryheid: waarop *Volkert Harkszoon*, een der Burgemeesteren, zeide, te wenschen, dat de Prins

(*k*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 151.
(*l*) VELIUS Heera, *bl.* 327.

Prins aan 't bewind, en zy daarvan ontslaagen waren. Terwyl de zaaken dus ſtonden, kwamen 'er, dagelyks, verſcheiden' ballingen in de Stad. De Predikant Jan Arendszoon bewerkte dit, op aandryven van Sonoi. Onder deeze ballingen, was *Pieter Luitgesz Buiskes*, die ſchriftelyken laſt van den Prinſe hadt (*m*), gedagtekend den twintigſten van Grasmaand, om Enkhuizen te doen omſlaan, en de vyandelyke ſchepen, die voor de Stad lagen, te bemagtigen. Deez' en *Kornelis Janszoon Brouwer* verhinderden, eenige dagen laater, dat *Paulus van Loo*, Droſſaard van Muiden, met een Karveelſchip vol Krygsvolk, in de Stad gelaaten werdt. Ook bewerkte Buiskes een verdrag met de Wethouderſchap, waarby, onder anderen, bedongen werdt, geene bezetting van de eene noch de andere zyde in te neemen. Voorts werden toen vier nieuwe Hopluiden gekooren over de Burgerye. Een van deezen, *Fredrik Simonszoon* de oude, der Spaanſche Regeeringe toegedaan, zogt de Burgers te beweegen, om van 't voorgevallene verſchooning te verzoeken, en hunnen zoen met den Hertoge te maaken. Doch ſommigen vielen hiertegen in; beweerende; dat men de Oorlogſchepen in de Haven haalen, 't geſchut op de wallen brengen moeſt. Midlerwyl, hadt men Boshuizen los en ter Stad uit weeten te krygen. Ook wiſten de Burgemeeſters, voorwendende, heimelyk, den Prinſe van Oranje toegedaan te zyn, de Burgery zo ver te beleezen, dat zy in 't vertrek

Filips III. 1572.

(*m*) *Zie* denzelven *by* Brandt Enkh. *bl.* 111.

Filips III. 1572. trek der Oorlogsſchepen bewilligde. Doch in 't afzeilen, raakte een Vlieboot aan den grond, die, naderhand, door de Watergeuzen, welken 't Vlie waren ingeloopen, bemagtigd en verbrand werdt. De Burgemeesters, deeze ſchade willende vergoeden, zogten 't ſchip van zekeren burger, dat, in de Zuiderhaven, binnen de brug, lag, in de plaats der verongelukte Boot, naar buiten te brengen, en was de fokkemaſt reeds door, toen de burgers de Valbrug voor de groote maſt nederlieten, zo dat het ſchip heen noch weder kon, en dus eenige dagen leggen bleef. De Heeren, ondertuſſchen, een Vendel burgers in ſoldy genomen hebbende, trokken, met het zelve, naar de valbrug, om 'er 't ſchip door te helpen, dat, door Kornelis Brouwer en anderen, die zig, gewapend, by de brug vervoegd hadden, geweldigerhand, belet werdt. Doch te gelyk raakte de burgery op de been. De Spaanſchgezinden haalden 't geſchut voor den dag, dreigende los te branden op de anderen, die zig by Burgemeeſteren vervoegden, met verzoek, dat het geſchut naar de wallen gebragt mogt worden. Doch men ſtelde 't antwoord uit, tot dat men beſcheid van Boſſu, die toen te Amſterdam was, gekreegen zou hebben. *Hans Kolterman*, die, nevens anderen, laſt hadt, om Haarlem aan 's Prinſen zyde over te brengen, bevondt zig, ten deezen tyde, even buiten Enkhuizen. Verneemende hier, hoe 't binnen geſchaapen ſtondt, zondt hy, in der yl, een deel briefjes in de Stad, die alomme aangeplakt werden, en den burgeren waarſchuwden

den, dat men voorhadt, elk, die de handen aan Boshuizen hadt gelegd, ter ſtraffe te vorderen. Toen raakte 't volk wederom gaande. *Dirk Janszoon Brouwer*, *Jakob Erikszoon* en Pieter Buiskes begaven zig naar 't Stadhuis, en vernieuwden den eiſch der Burgerye, om 't geſchut op de wallen te hebben. *Daar was zyne plaats*, meende men, *zou de bezetting, met welke men de Stad belaſten wilde, buiten gebouden worden.* Doch de Heeren, nu beſcheid van Amſterdam gekreegen hebbende, zeiden plat uit, *dat het hier niet op aankwam; dat de Graaf van Boſſu begeerde, dat men den Hertog van Alva getrouwheid zweeren zou, of de Stad verlaaten.* Buiskes en de anderen verklaarden zig ongezind tot beide. De Heeren, ſteunende op de hulp, hun door Boſſu beloofd, en op het vendel bezoldigde burgers, krenkten egter niet; ja verzogten zelfs ontſlaagen te worden van het Verdrag, onlangs geſlooten. 't Geſchiedde. Doch zo dra kwam deeze tyding niet onder 't volk, of de kreet ging op, dat Buiskes nu zynen laſt in 't werk, en de Stad in vryheid ſtellen moeſt. En 't leedt maar tot kort na den middag, 't was nu elf uuren, toen men de Stads Tromſlaager, hiertoe, door Dirk Janszoon Brouwer, of iemant anders, omgekogt, hoorde omſlaan, *dat al wie den Koning van Spanje en den Prins van Oranje lief hadden, gewapend, op het Zuider- en Noorderſpui, zouden hebben te vergaderen.* Over de menigte, die hier te hoop liep, ſtelden zig *Jakob Dirkszoon Brouwer* en Pieter Buiskes tot Hopluiden. De Burgemeeſters ontbieden, hierop, hunne bezoldigde Burgers voor 't

Filips III. 1572.

Filips III. 1572.

Stadhuis: werwaards Dirk Brouwer twee ſtukken geſchuts ſleepen deedt, zonder zig, hierin, van de vrouwen, die, voor een bloedbad bedugt, kermende tuſſchen beide liepen, te laaten verhinderen. Ook drukte *Jan Fredrikszoon Flutske* zyn roer los, op *Albert Reinierszoon*, een' der driftigſte Spaanſchgezinden: de ſchoot miſte; doch baarde zo veel ſchriks onder de Spaanſchgezinde Schutters, dat zy de wyk namen. Toen ſloot de Wethouderſchap zig in 't Stadhuis: doch Dirk Brouwer deedt 'er 't geſchut op los branden, en de deuren, daarna, met een ſtuk balks, op den vloer loopen (*n*). Men nam de Burgemeeſters gevangen, en liet, terſtond, het Oranje-vendel van de muuren, poorten en toorens waaijen, zig te gelyk voor den Prinſe en tegen Alva verklaarende. Dit gebeurde, op den eenentwintigſten van Bloeimaand. Buiskes, die 't Ampt van Overſte der Stad aangenomen hadt, nam driehonderdenvyftig burgers in ſoldy, die hy, uit zyn eigen beurs; want men hadt, op 't Stadhuis, geen geld gevonden, te vrede ſtellen moeſt (*o*), tot dat zy, na de aankomſt der Watergeuzen, die in 't Vlie gelegen hadden, werden afgedankt. Op den agtentwintigſten, werdt de Wet veranderd. Buiskes en andere yveraars werden, tot Burgemeeſters, aangeſteld. Zy zwoeren den Koning, als Graave, den Prinſe, als Stadhouder, en der Stad Enkhuizen getrouwheid, beloovende wyders den Hertog van Alva en zynen aanhang, den tien-

Enkhuizen valt den Prinſe toe.

(*n*) Aant. van een' Oogget. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 121.
(*o*) Aant. *als boven*, *bl.* 123.

tienden en twintigſten penning en de tiranniſche Inquiſitie te zullen wederſtaan. Voorts werden ook, by meerderheid van ſtemmen, twintig nieuwe Vroedſchappen aangeſteld (*p*). De Burgers van Enkhuizen waren dus de eerſten in Holland en Weſtfriesland, die zig zelven der Spaanſche Regeeringe onttrokken, en tot het bewind des Prinſen van Oranje overgingen: hierin ongelyk aan Briele, dat, door magt van buiten, was omgezet. Filips III. 1572.

XXXI. Diderik Sonoi wordt Stadhouder des Prinſen, in 't Noorderkwartier.

Sonoi was, ondertuſſchen, reeds op den twintigſten van Grasmaand, door den Prinſe, aangeſteld tot zynen *Luitenant en Gouverneur*, over Enkhuizen, Medenblik, Hoorn en andere Steden van het Waterland. En 't verdient onze opmerking, dat de Prins, in zynen laſtbrief (*q*), die te Dillenburg gete-kend was, deeze Steden reeds aanmerkt, als aan zyne zyde overgegaan. 't Zy, dat hy zig zo vaſt verzekerd hieldt van het omſlaan derzelven, dat hy 't wel, in den laſtbrief, als reeds geſchied, durfde ter neder ſtellen: 't zy, dat hy den laſtbrief dus heeft doen ſchryven, om 'er zig, alleenlyk, van te bedienen, wanneer de omkeering, waarop hy hoopte, gebeurd zou zyn. Hoewel 't anders vreemd mag ſchynen, dat gantſch Weſtfriesland en Waterland, op den twintigſten van Grasmaand, reeds beſchreeven worden, als overgegaan aan 's Prinſen zyde; ſchoon de eerſte Stad in deeze geweſten, eerſt eene maand naderhand, omgezet werdt. Doch, veelligt, oor-

Aanmerking op zynen laſtbrief.

(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 265-272 [371-374]. Meteren IV. *Boek*, *f.* 66 *verſ. enz.*

(*q*) *Zie* denzelven *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 272 [375].

PHILIPS III. 1572. oordeelde de Prins, dat dit geweſt moeſt geagt worden hem als Stadhouder nog onderhoorig te zyn; en dat hy 'er, uit dien hoofde, reeds zo vroeg, eenen Luitenant mogt aanſtellen. Sonoi, hoe 't zy, bevondt zig te Breemen, toen hy de tyding kreeg van 't overgaan van Enkhuizen. Derwaards en naar Hamburg, was hy gezonden, om tien vendelen Duitſche Knegten en ander volk te werven, en om eenig geld, onder de gevlugte Nederlanders, te verzamelen (*r*). Doch 't omſlaan van Enkhuizen deedt hem, in allerly, de reis derwaards aanneemen. Ook kwam hy, niet zonder gevaar, in de Stad, alwaar hy, terſtond, in zyne waardigheid, erkend werdt. In een byzonder Berigtſchrift, hem gegeven, was hem gelaſt „ de Steden van „ Weſtfriesland en Waterland te herſtellen „ in haare vryheden, aldaar den gezuiverden Godsdienſt te doen oefenen, naauwe „ wagt te doen houden, toezigt op de Veſtingwerken te hebben, de ballingen wederom in te roepen, de Ingezetenen van „ beiderlei Godsdienſt voor overlaſt te bewaaren, de Wethouders, den Prinſe toegedaan, in dienſt te houden, de anderen „ af te zetten, en eindelyk, de Kerkſieraaden te doen optekenen en de Koningklyke „ inkomſten te doen ontvangen, door iemant, „ by hem, met goedvinden van de Wet, daartoe aangeſteld; tot dat, by mynen Heere „ den Prinſe, hierop, nader zou worden „ voorzien (*s*)." Op welk Berigtſchrift, wy

Inhoud van zyn Berigtſchrift.

(*r*) BOR VI. *Boek, bl.* 270 [272].
(*s*) *Zie* BOR VI. *Boek, bl.* 272 [275].

wy alleenlyk aanmerken, dat het, door den Prinſe, op zynen eigen naam, gegeven, en met zyn geheim zegel bekragtigd was. Filips III. 1572.

XXXII. Medenblik wordt omgezet.

Sonoi dan, eerſt orde geſteld hebbende, op de bewaaringe van Enkhuizen, maakte zyn werk, om de andere Steden van deezen oord om te zetten. Medenblik werdt eerſt aangezogt. Naar deeze Stad, hadt Alva, kort te vooren, eenige Waalen geſchikt, die men niet hadt willen inlaaten. Sonoi zondt dan de Hopluiden Ruikhaver, Kabeljaauw en Dirk Brouwer derwaards, om, met de Wethouderſchap, te handelen. Doch de Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van Ryswyk*, wiſt dit eenige dagen te beletten. 't Stuk werdt, nogtans, derwyze beleid, dat de Enkhuizers, eerlang de Stad van twee kanten overvallende, de Spaanſchgezinden noodzaakten, de vlugt op 't Slot te neemen, welk, overmids men 'er de vrouwen en kinders der gevlugtten, tot eene borſtweering, tegen aan zette, haaſt werdt opgegeven: waarna de Stad 's Prinſen zyde koos, in den aanvang van Zomermaand (*t*). Hoorn was, door den Prinſe, ſchriftelyk vermaand. En hierop, was 'er, even als te Enkhuizen, beweeging onder de Burgerye ontſtaan, die de Wethouders, eerſt door 't inlaaten van bezetting, en toen dit niet gelukken wilde, door het aanneemen van drie vendelen Knegten, zogten te ſtillen. In deezen ſtaat der zaaken, bewoogen die van Ook Hoorn,

(*t*) Boe VI. *Boek*, *bl.* 274 [177].

FILIPS III. 1572. van Enkhuizen twee der drie Hopluiden deezer Knegten, om 's Prinsen volk, by nagt, in te laaten. Doch de Burgery, die zy 't eerst voorsloegen, wilde 'er niet toe verstaan. Op den agttienden van Zomermaand, vergaderde de Raad, met de Hoofden der Gilden en Schutteryen, om te overleggen, wiens volk men inneemen zou, Alva's of 's Prinsen. De meesten stemden voor 's Prinsen volk, dat, 's anderendaags, onder Jaques Hennebert, in de Stad kwam, over welke, sedert, Josua van Alveringen, Heer van Hofwegen, tot Overste gesteld werdt. De Regeering veranderd zynde, deeden de Ingezetenen den nieuwen eed, eerst op den derden van Hooimaand (*u*). De andere Steden van 't Noorderkwartier, Alkmaar, Edam, Monniken dam en Purmerende, waren, op gelyke wyze, in Zomermaand, omgezet. Doch 't zal niet noodig zyn, ons over de omstandigheden deezer veranderingen, die onderling groote overeenkomst hadden, breeder uit te laaten. Boshuizen, omtrent deezen tyd, met zyne Vloot, voor Enkhuizen, gekomen, moest zien, dat drie zyner Hopluiden zig, met hun volk, naar de Stad en in 's Prinsen eed begaven (*v*).

Alkmaar Edam, Monnikendam en Purmerende.

XXXIII. Graaf Lodewyk verrast Bergen in

Niet lang na 't overgaan van Enkhuizen, hadt Graaf Lodewyk van Nassau, de Stad Bergen in Henegouwen, onverhoeds, ingenomen. Twaalf Persoonen, zig aldaar voor Wyn-

(*u*) VELIUS Hoorn, *bl.* 331 *enz.*
(*v*) BOR VI. *Boek, bl.* 274 [377].

Wynkoopers uitgegeven hebbende, hadden, onder voorwendſel van hunne wynen, voor zonnen opgang, te moeten vervoeren, om dezelven koel te houden, de Poort, by nagt, doen openen, toen, de wagt omgebragt, en Graaf Lodewyk, die, in alleryl, van Parys (*w*) derwaards gekomen was, met duizend Knegten en vyfhonderd ligte paarden, binnen gelaaten. De Graaf deedt, met den dag, 't was de vierentwintigſte van Bloeimaand, de Wethouderſchap den eed aan den Prinſe afleggen. Valenchyn werdt, ten zelfden tyde, door 's Prinſen volk, ingenomen; doch alzo 't Slot, dat Spaanſche bezetting inhadt, niet bemagtigd worden kon; moeſt men de Stad, eerlang, wederom verlaaten (*x*). Filips III. 1572. Henegouwen.

Het verraſſen van Bergen was, midlerwyl, oorzaak van het omſlaan der meeſte Hollandſche Steden, en der Stad Zierikzee in Zeeland. Want Alva hadt, op de eerſte tyding van den opſtand in Vliſſingen, Veere en Enkhuizen, een Leger, by Bergen op Zoom, doen verzamelen, welk geſchikt was, om Zeeland, en daarna Enkhuizen, tot onderwerping te brengen. Doch het verraſſen van Bergen in Henegouwen deedt den Hertog van opzet veranderen, en een beſluit neemen, om deeze Stad, voor alle anderen, te herwinnen. Voor 't einde van Zomermaand, hadt Alva doet Bergen belegeren.

(*w*) Walsingham *Lettr.* CLIII. *p.* 235.
(*x*) Walsingham *Lettr.* CLVI. *p.* 237. Bor VI. *Boek, bl.* 374 [377]. Meteren IV. *Boek, f.* 70 *verſ.* 71.

Philips III. 1572.

hadt hy 't beleg reeds doen aanvangen (*y*): waar van wy de uitkomst, in 't volgende Boek, staan te ontvouwen.

Zierikzee kiest 's Prinsen zyde.

Zeeland en Holland kreegen ruimte, zo dra 't Beleg van Bergen ondernomen was. Zierikzee was de derde Stad, in Zeeland, die overging, op den vyfentwintigsten van Zomermaand (*z*), bedwongen wordende, door de Ryk en eenige anderen, die, met hun volk, voor de Stad gekomen waren (*a*). Wat laater, deedt Tseraarts Goes in Zuidbeveland opeischen; doch meu sloeg hem hier plat af, schietende zelfs naar den Trompetter, dien hy, derwaards, gezonden hadt (*b*).

Ook veele Hollandsche Steden, als Oudewater,

Maar in Holland, daar men minder voor Alvas Landmagt te dugten hadt, en ter zee sterker was dan hy, vielen de Steden, om strydt, den Prinse toe. Jonkheer Adriaan van Zwieten hadt Oudewater, reeds op den negentienden van Zomermaand, met een handvol voetvolks, ingenomen. Twee dagen laater, overmeesterde hy Gouda, en bragt het onder 's Prinsen eed. Ook werdt hem 't Slot, dat niet meer dan vyfentwintig man inhadt, onder den Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van der Myle*, by verdrag, opgegeven (*c*). Ten zelfden tyde, werdt Leiden omgezet, voornaamlyk, door beleid van Meester Paulus Buis, Pensionaris der Stad, in welke men een ver-

Gouda,

Leiden,

(*y*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 279 [284].
(*z*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 65 *verso*.
(*a*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 251.
(*b*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 65 *verso*.
(*c*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 275 [278]. Vigilius *ad* Hoff. *Epist.* CLXIX. CLXX. CLVI. *p.* 636, 637, 666.

vendel Knegten, onder Hopman *Jan Eilof*, ontving (*d*). Dordrecht, vanwaar men die van Gouda reeds van mondbehoeften voorzien hadt, ging, door aanraading van *Adriaan van Blyenburg*, oud Schepen, en van den Vroedschap, *Jakob Muis van Holy*, op den vyfentwintigsten, een verdrag aan met Barthold Entes, die, met dertig schepen en twee galeijen, voor de Stad gekomen was (*e*). Joan Baptist de Tassis was, kort te vooren, uit Dordrecht, vertrokken, tot zyn geluk, zeker, alzo Kwarebbe, die 'er gebleeven was, te Gorinchem, gevangen gehouden werdt, tot aan zynen dood toe (*f*). Gorinchem was, naamlyk, 's daags na Dordrecht, omgezet, door Marinus Brandt, die zig, met zestien schepen, voor de Stad vertoonde. 't Slot, dat nog eenen dag ingehouden werdt, door den Drossaard, *Gasper Turk*, moest zig egter ook overgeeven. De Geestelykheid, hier ter Stede, werdt zeer mishandeld, door de Geuzen. Eenigen werden naar Briele gevoerd, en aldaar, op last van Lumei, ter dood gebragt. Weinige dagen na Gorinchem, werdt Bommel bemagtigd, en eerlang ook 't Slot te Buuren, welk door eenen *Vogelenzang* ingenomen werdt (*g*). Ook werden, ten zelfden tyde, de Sloten Loevestein en Liesveld gewonnen. Te vooren, op den derden van Hooimaand, was Haarlem, by verdrag, bewerkt door *Gerrit*

Filips III. 1572. Dordrecht, Gorinchem, en Haarlem.

(*d*) Meteren IV. *Boek, f. 66 vers.*
(*e*) Bor V. *Boek, bl. 276* [370].
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXVI. *p. 697.* Tassis *Libr. I. p. 149, 150.*
(*g*) Meteren IV. *Boek, f. 66 vers.*

Filips III. 1572.

rit van Berkenrode, *Pieter Kies* en Hans Kolterman, Gemagtigden van den Prins van Oranje, aan 's Prinsen zyde overgebragt. Men bedong, zo wel hier, als te Dordrecht en elders, dat de Roomsche Geestelykheid onbeschadigd zou blyven, en haaren Godsdienst vryelyk oefenen mogen (*q*); doch deeze voorwaarden werden, of uit redeloozen haat tegen de Geestelyken, of, om dat men hen, met grond, verdagt hieldt van te zeer te neigen naar de Spaansche zyde, op veele Plaatsen, kwalyk gehouden. Voorts werdt de Hervormde Godsdienst, in alle Plaatsen, die overgingen, openlyk ingevoerd.

XXXIV. Gelderland en Overysſel keeren zig ook, gedeeltelyk, den Prinse toe.

Terwyl 't zig in Holland dus toedroeg, was Willem, Graaf van den Berge, bezig om Gelderland en Overyssel om te zetten. Hy verzekerde zig van Zutfen, Deutichem, Doesburg, Harderwyk, Hattum, Kampen, Zwol, Hasselt, Steenwyk, Genemuiden en Vollenhove. Ook bemagtigde hy het Slot Tautenburg, dat, eerst door *Willem Lieuweszoon*, derwaards, door Sonoi, afgezonden, belegerd geweest was. Doch de Graaf, oordeelende dat hem alleen 't bewind van den kryg in deezen oord was aanvertrouwd, hadt hem genoodzaakt te vertrekken, en 't Slot, federt, by verdrag, ingekreegen. Toen nam hy ook Amersfoort in, en voorzag het van bezetting; een gedeelte van welke zig, in Hooimaand, binnen Naarden wist te werpen, alwaar de Drossaard van Muiden, Paulus van Loo, te vergeefs,

Amersfoort en Naarden bezet, door 's Prinsen volk.

(*h*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 279 [330]. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXX. *p.* 687.

geefs, gepoogd hadt, eenige Spanjaards bin- Filips III.
nen te krygen (*i*). 1572.

In deeze algemeene omkeering, begon zig Verande-
Friesland ook te beweegen. Eenige Edelen ring in
hadden aan Sonoi geschreeven, om vier of Fries-
vyf Vendelen Voetvolk. Doch hy zondt 'er land.
slegts een. De Graaf van den Berge voegde 'er vierhonderd nieuwgeworven' Knegten by, onder den Heere van Nederwormter, die een' sterke schans in de Kuinder bemagtigde. 't Hof van Friesland zondt, hierop, naar Groningen; om den Heere van Billy; zynde hunnen Stadhouder; den Graave van Megen, kort te vooren, overleeden (*k*), en zynen Opvolger, den Heere van Hierges, door de onveiligheid der wegen, belet over te komen. Doch Sneek, Bolswaard en Franiker openden van zelven de Poorten voor de Geuzen: die, eerlang, ook Dokkum en Staveren bemagtigden, welke Steden zy egter, geprangd door 't volk van Billy, in korten tyd, wederom verlaaten moesten. Toen kwam Graaf Joost van Schouwenburg over, om 't Stadhouderschap over Friesland en Groningen, van 's Prinsen wege, waar te neemen. Hy stelde terstond een nieuw Geregtshof te Franiker in, alzo Leeuwaarden, daar 't Hof van Friesland anders plagt te zitten, nog eenen geruimen tyd, de Spaansche zyde bleef houden (*l*). Nergens werden de Steden, zo spoedig en in zo groot een getal, omgezet, als in

(*i*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381].
(*k*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 65 *verso*.
(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381]. Meteren IV. *Bek*, *f.* 69 *verso*.

FILIPS III. 1572. in Holland, alwaar, gelyk de Biſſchop van Namen, ten deezen tyde, aan de geweezene Landvoogdeſſe ſchreef „ den Prinſe van „ Oranje, voor den tienden en twintigſten „ Penning, een nieuw Vorſtendom gekogt „ was (*m*). Men hieldt het, zelfs onder de Spaanſchgezinden, voor eenen grooten misſlag in Alva, dat hy verzuimd hadt, de zeeplaatſen in Holland en in Zeeland, by tyds, behoorlyk, te bezetten en te verſterken (*n*); hoewel anderen oordeelden, dat het verſchil met Engeland, welk gelegenheid gegeven hadt, tot het toelaaten der Nederlandſche ballingen in de Engelſche havens, voor de voornaamſte oorzaak van het bemagtigen en omſlaan der Hollandſche en Zeeuwſche Zeeplaatſen, gehouden moeſt worden (*o*).

(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 412.
(*n*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 142.
(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVIII. *p.* 703.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIER-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Tiende Penning in Holland. De Hertog van Medina Celi wordt Landvoogd. Keert naar Spanje te rug. De Tiende penning afgeſchaft. Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.* II. *Eerſte Vergadering der Staaten van Holland. De Graaf van der Mark wordt 's Prinſen Stedehouder. Rotterdam, Delft, Woerden en Schoonhoven kiezen 's Prinſen zyde. Dagvaart te Haarlem. Aanſlag op Amſterdam.* III. *Oranje trekt op met een Leger. Wint Roermonde. Ordonnantie op de Regeering. Oranje neemt eenige Steden in Brabant en Vlaanderen in.* IV. *Moord van Parys. 's Prinſen Leger afgedankt. Bergen verlooren.* V. *De Naſſauſchen belegeren Goes vergeefs.* VI. *Boſſu loert op Gouda. Krygsbedryven in Waterland en Weſtfriesland.* VII. *Misnoegen op Lumei en Sonoi. Oranje in Holland. Dagvaart te Haarlem. Nieuw Hof. Raad nevens den Prinſe. Verlofgelden.* VIII. *Gelderland, Overyſſel en Friesland vallen den Prinſe af. Moord te Zutfen.* IX. *Boſſu bezet Amersfoort. Naarden overweldigd.* X. *Merkwaardige verloſſing van eenige ſchepen uit het ys.* XI. *Boſſus*

toeleg op Haarlem. Verhaal van het beleg en de overgaave deezer Stad. Scheepsſtryden op de Meer. XII. *Lumei en Entes in hegtenis genomen. Dood van Lumei.* XIII. *Boſſu zoekt Oranje te doen vatten. Baldaadigheid van Sonois volk.* XIV. *Voordeelen in Zeeland behaald. Aanſlag op Thoolen.* XV. *Vergeefs beleg van Alkmaar.* XVI. *Muitery te Haarlem. Staat van 't Noorderkwartier.* XVII. *Alva zoekt de afgevallen' Steden te herwinnen. Geertruidenberg ingenomen, door 's Prinſen volk.* XVIII. *Slag op de Zuiderzee. Boſſu gevangen. Vergadering der Gekommitteerde Raaden in 't Noorderkwartier.* XIX. *Leiden belegerd. Den Haage en Maaslandsſluis verlooren. Aldegonde gevangen.* XX. *Alva wykt uit Amſterdam. Schriften tegen hem verſpreid.* XXI. *Don Louis de Requeſens komt herwaards, als Landvoogd. Alva ſtookt hem op. Alvas vertrek, afbeelding en dood.* XXII. *Staat des Lands.* XXIII. *Requeſens tragt Middelburg te ontzetten. De Stad gaat over. Vliſſingen en Veere met verſcheiden' voorregten beſchonken.* XXIV. *Oranjes aanſlag op Antwerpen. Noirkarmes loert op Gouda.* XXV. *Oranje zoekt zig met Engeland, en daarna met Frankryk te verbinden.* XXVI. *Leiden verlaaten. Slag op de Mookerheide. Graaf Lodewyk ſneuvelt.* XXVII. *Muitery der Spanjaarden. Hunne aanſlagen. Woudrichem, Leerdam en Asperen, door Vitelli, ingenomen. Chevreaux geſlaagen.* XXVIII. *Toeruſting te water, in Spanje.* XXIX. *Algemeene vergiffenis afgekondigd. Eiſch des Landvoogds.* XXX. *Vrugtelooze handeling over eene bevrediging met Holland en Zeeland. Dagvaart te Rotterdam.* XXXI. *Kerkelyke Byeen-*

eenkomſt, te Dordrecht. XXXII. *Moeite te Utrecht. Zwaare ziekte van Oranje. Verhaal van de tweede Belegering en van het ontzet van Leiden.*

DE Hertog van Alva beſpeurde nu, aan het omſlaan van zo veele Steden, te laat, welke ſchadelyke gevolgen zyn driftig dringen op het opbrengen des tienden Pennings naar zig geſleept hadt. Want ſchoon hy, te Bruſſel, met het meeſte geweld, ſcheen te zullen voortſlaan, hadt hy ook *Albrecht van Loo*, al in 't einde des voorleeden jaars, naar Holland gezonden, om den ophef der gehaatte ſchatting aldaar te bevorderen; doch deeze, in de plaats van iets te winnen, liep gevaar van, door 't gemeene volk, te Amſterdam, daar hy zig ophieldt, te worden aangetaſt (*a*). De Hollandſche en Zeeuwſche Steden vielen, te ligter, den Prinſe toe, om dat zyne bewindsluiden niet verzuimden, alomme te verſpreiden, dat zy 't volk van den tienden Penning kwamen verloſſen. In andere Landſchappen, ſtondt het ook hagchelyk. Die van Brabant, Vlaanderen, Artois en Henegouwen zonden Gemagtigden naar Spanje, om hunne vertoogen tegen den tienden Penning, die by den Hertog geen' ingang vonden, by den Koning zelven te doen (*b*). Ook was Alva, ſedert een jaar of langer, geprangd geweeſt door

Filips III. 1572.

I. Moeite, om den tienden Penning, in Holland, in te voeren.

(*a*) Viglius *ad* Hopp. *Epiſt.* CXXVII. *p.* 615. *Ep.* CXLVIII. *p.* 684.

(*b*) Viglii Comment. *p.* 315.

FILIPS III. door eene andere zorg. Men hadt, naamlyk,
1572. reeds in den Zomer des jaars 1571, hier te Lande, vernomen, dat Filips hem van de Landvoogdye ontslaan wilde, en *Joan de la Cerda, Hertog van Medina Celi*, tot zynen Opvolger, benoemd hadt (*c*): en 't gerugt hiervan alleen was genoeg, om hem de agting der weinige Nederlanderen, die hem, tot hiertoe, naar de oogen gezien hadden, geheellyk te doen verliezen. Veelen zagen reikhalzende uit naar de aankomst des nieuwen Landvoogds, van wiens minzaamheid en zagtzinnigheid men den volke veel goeds beloofd hadt. Doch Alva verlangde 'er minst naar (*d*). Toen men nu in 't zeker berigt was, dat de Hertog van Medina Celi uit Spanje was gezeild, waren de Vlissingers en andere Zeeuwen, met eene Vloot, onder *Boudewyn Ewoutszoon*, uitgeloopen, om op hem te kruisſen. Ook troffenze hem aan, en vuurden wakker op zyne Vloote, neemende, te gelyk, meer dan twintig Koopvaardyschepen, die onder zyn geleide voeren. Hy zelf ontkwam hunne handen egter gelukkiglyk, en raakte, op of omtrent den twaalfden van Zomermaand, te Sluis in Vlaanderen binnen (*e*). Doch men bespeurde haast, dat de Koning hem nog te weinig gezags gegeven hadt (*f*): luidende zynen lastbrief alleenlyk, om de Landvoogdye niet eer te aanvaarden, voor dat

De Hertog van Medina Celi, tot Landvoogd in Alvas plaats benoemd, komt in de Nederlanden.

(*c*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635.
(*d*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635. *coll. Ep.* CLXXXIV. *p.* 714.
(*e*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXII. *p.* 689.
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXIII. *p.* 691.

dat Alva hem dezelve zou hebben afgeſtaan (*g*), waarmede deeze geenen haaſt maakte. Ook ſcheen Medina Celi, die hier, veeltyds, ongezond was (*b*), geenen ſmaak te hebben in 't bewind over de Nederlanden, waarom hy, na verloop van eenige maanden, op zyn verzoek, van de Landvoogdye ontſlaagen werdt, en naar Spanje te rug keerde (*i*). Filips III. 1572. Hy vertrekt wederom.

Maar Alva, als ware 't, om de gunſt der Landzaaten te herwinnen, voor hy zig van de Landvoogdye ontſloeg, boodt, nog voor 't einde van Zomermaand, aan, den tienden Penning gantſchelyk te willen afſchaffen, mids men de twee millioenen, te vooren beloofd, voor dit loopende jaar, opbragt. De Koning hadt, juiſt op den zelfden dag, 't was de zesentwintigſte, den afgezondenen der Staaten, in Spanje, diergelyk afſcheid gegeven (*k*), en te gelyk, by monde van den Preſident Hopperus, verklaard, dat hy zig verzekerd hieldt, dat de Staaten zig, met een goed oogmerk, en om 's Konings dienſt en 's Lands welvaart te bevorderen, tegen den tienden Penning, gekant hadden. Alva dan ſchreef den Stadhouderen der byzondere Landſchappen aan, dat elk hunner de Staaten des Landſchaps, ten zekeren beſtemden dage, zou doen vergaderen, om, op zynen voorſlag, te beſluiten. De Graaf van Boſſu kreeg laſt, om die van Holland, tegen den vyftienden van Hooimaand, in den Haage, te De tiende Penning wordt afgeſchaft.

(*g*) Viglii Vita *N.* CXIII. *p.* 53.
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CXCVIII. *p.* 743.
(*i*) Bor VI. *Boek, bl.* 286 [393]. Tassis *Libr.* I. *p.* 153, 181.
(*k*) *Zie* het in Notis *ad* Viglii Comment. *p.* 334.

FILIPS III. 1572.

te doen byeen komen (*l*). Doch my is niet gebleeken, dat Boſſu, of iemant anders uit zynen naam, de Leden beſchreeven heeft. De meeſte en voornaamſte Hollandſche Steden erkenden ook 't gezag des Hertogs van Alva niet meer, en zouden zig aan Boſſus beſchryving niet gekreund hebben. Zy en eenige Edelen hadden geheel wat anders in den zin, en waren, ten deezen tyde, bezig, om de Regeering van Holland, die, ſedert het omſlaan der Steden, in wanorde geweeſt was, op eenen anderen en vaſten voet, te brengen. Zo verre, uit de Regiſters der Staatsbeſluiten van Holland, is af te neemen, was 'er, na Wintermaand des voorleeden jaars, geene Dagvaart gehouden: waarvan de toeneemende beweegingen over den tienden Penning en 's Prinſen aanſlagen op verſcheiden' Steden de voornaamſte oorzaaken waren. Ook was zulks, na 't omſlaan van vier der zes groote Steden, Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda, geheel onmogelyk geworden. Doch na dat nu de meeſte Steden 's Prinſen zyde gekooren hadden, kwamen zy, wel op den dag, door Alva beraamd; doch te Dordrecht byeen: vermoedelyk beſchreeven, door Paulus Buis, Penſionaris van Leiden, die, te vooren, meermaalen, de Dagvaart waargenomen hadt, en, in deeze zelfde Vergadering (*m*), nog tot Advokaat des Lands aangeſteld werdt. In deeze Vergadering, werdt het eerſte en ruwſte bewerp gemaakt van

Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.

(*l*) BOR VI. *Boek, bl.* 280 [284, 285].
(*m*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *Septemb.* 1574. *bl.* 93.

van 't Gemeenebeſt der Vereenigde Nederlanden: waarom wy niet voorby konnen, kortelyk te ontvouwen, wat 'er gehandeld werdt. Filips III. 1572.

II. Eerſte Vergadering der Staaten van Holland, die 's Prinſen zyde hielden, te Dordrecht.

Uit de Edelen van Holland, waren te Dordrecht verſcheenen Jonkheer *Jakob*, *Heer van Wyngaarden*, en Jonkheer *Aart van Duivenvoorde*, welke laatſte volmagt hadt van den Graave van der Mark: voorts de Afgevaardigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, Gorinchem, Alkmaar, Oudewater, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam en Monnikendam. De kleine Steden, die, ſedert veele jaaren, niet ter Dagvaart plagten te verſchynen, kreegen nu wederom plaats op dezelve, op dat men haar, door 't zoet der Regeeringe, zou aanlokken tot het williger draagen der gemeene laſten; en anderen, die 't nog met Alva hielden, te ligter doen omſlaan. De Prins van Oranje, die van deeze Vergadering kennis, ofze veelligt zelf doen beſchryven hadt, zondt derwaards Filips van Marnix, Heere van S. Aldegonde, die, zynen laſtbrief, den agttienden van Hooimaand, hebbende overgeleverd, de Staaten, in eene gepaſte aanſpraak, prees over 't verlaaten van Alva's en 't kiezen van 's Prinſen zyde. Voorts vertoond hebbende „ hoe de Prins al het zyne „ hadt opgezet, by 't voorſtaan van 's Lands „ vryheden, verhaalde hy, dat zyne Door„ lugtigheid wederom een Leger op de been „ gebragt; doch den Krygsknegten eene „ maand ſoldy op de hand, en verzekering voor „ nog twee maanden toegezeid hadt, eer zy „ zouden behoeven te velde te trekken; waar-

Filips III. 1572. „ om] hy verzogt, dat de Steden, hier vergaderd, de betaaling deezer eerſte maand, „ ter ſomme van honderdduizend Kroonen, „ op zig neemen, en de vereiſchte verzeke„ ring voor nog twee maanden, geeven „ wilden." De Staaten, zo groot was thans de yver, bewilligden terſtond in dit verzoek, en beſlooten de penningen te vinden, gedeeltelyk uit 's Lands Impoſten en de loopende Beden, gedeeltelyk by leening van den Rykdom, de Geeſtelykheid en de Gilden: ook uit de noodelooze Kerkſieraaden en andere koſtelykheden. Toen ſloeg Aldegonde nog eenige andere punten voor, hem door den Prinſe belaſt: waarop de Staaten, insgelyks, een ſpoedig en eenpaarig beſluit namen „ om „ den Prins, voor 's Konings wettigen Stad„ houder over Holland, Zeeland, Friesland „ en Utrecht, te erkennen, en zig te voegen, „ met de andere Landſchappen, om te we„ ge te brengen, dat hy ook voor Beſcher„ mer van alle de Nederlanden, geduuren„ de 's Konings afwezendheid, verkooren „ werdt. Voorts zou zyne Doorlugtigheid „ eenen Admiraal mogen aanſtellen, aan „ wien, met zekere Gemagtigden uit de Wa„ terſteden, 't beleid van den oorlog te wa„ ter ſtaan zou. Over 't beleid van den oor„ log te lande, zouden die van Dordrecht, „ Leiden en Enkhuizen, met den Graave van „ der Mark, handelen. Ook zou men dien „ Graave aandienen, dat hy zou hebben te „ zorgen, dat de boeken, regiſters en ſtuk„ ken, beruſtende in der Staaten-Kamer en „ in de Regiſters en Griffie van den Hove

„ in

„ in den Haage, ongeſchonden bleeven. Maar van de Privilegien en ſtukken, Hol- FILIPS III. 1572.
„ land betreffende, en beruſtende, tegen-
„ woordig, en zelfs al ſedert eenige jaaren
„ (*n*), op het Slot te Gouda, zou men, met
„ verlof des Prinſen, een' lyſt en afſchrif-
„ ten maaken, om aan de Steden te worden
„ medegedeeld. Voorts beloofden de Staa-
„ ten aan Aldegonde, en Aldegonde, uit 's
„ Prinſen naam, aan de Staaten, dat men,
„ met den Koning of met iemant van zynen
„ wege, geen verdrag aangaan zou, zonder
„ onderlinge bewilliging, en zonder 'er el-
„ kanderen, des begeerende, in te begry-
„ pen. Ook zou men, tot dit Verbond, no-
„ digen andere Steden, zo in als buiten Hol-
„ land; de Stad Delft, die zig nog Spaanſch
„ hieldt, den toevoer affnyden, en den Prins
„ verzoeken, dat hy, in Deenemarke en de
„ Ooſtzee, wilde te wege brengen, dat de
„ Ooſterſche handel, van Amſterdam, op
„ Enkhuizen, Hoorn en andere Steden van
„ dien oord, verlegd werdt: 't welk men het
„ beſte middel hieldt te zyn, om deeze Stad
„ tot reden te brengen. Aangaande den
„ Godsdienſt, werdt, by den Prins en de
„ Staaten, vaſtgeſteld, de openbaare oefe-
„ ning van denzelven den Hervormden niet
„ alleen, maar ook den Roomſchen toe te
„ ſtaan, zelfs de Geeſtelykheid ongemoeid
„ laatende, zo lang zy zig niet in ongehoor-
„ zaamheid en vyandſchap verliep (*o*)." Na 't neemen van deeze Beſluiten, kwam de Graaf De Graaf van der Mark wordt

(*n*) Zie Reſol. Holl. 17 *Octob.* 1561. *bl.* 79.
(*o*) Boek VI. *Boek*, *bl.* 281 *enz.* [386 *enz.*].

Filips III. 1572.

Graaf van der Mark, in perſoon, in de Vergadering, vertoonende zynen Laſtbrief en Berigtſchrift, als *beſtelde Overſte* des Prinſen van Oranje *in Holland*, en beloovende, zig, daarnaar, in allen deele, te zullen ſchikken: waarop de Staaten hem, in de gemelde hoedanigheid, erkenden, hem, voorts, by handtaſting, alle * eere, dienſtwilligheid en behoorlyke † gehoorzaamheid toezeggende (*p*).

voor 's Prinſen Stedehouder erkend.

*reverentie.

†obedientie.

De Graaf van der Mark heeft zelf, naderhand, geſchreeven (*q*) „ dat hy, op deeze „ Vergadering, de Staaten, die toen vier„ entwintigduizend guldens by zig hadden, „ ſlegts om zesduizend Daalers verzogt hadt, „ op dat hy 't volk in monſtering en eed zou „ konnen brengen; dat Dordrecht, in dit „ verzoek, bewilligde; doch dat een der „ Staaten, eer de overige Leden zig ver„ klaard hadden, met al 't geld, naar den „ vyand gevlugt was."

Rotterdam en Delft gaan aan 's Prinſen zyde over.

De eerſte Vergadering der Staaten te Dordrecht zat nog, of was maar pas geſcheiden, toen Alva de bezetting, uit Rotterdam, Schiedam en Delftshaven, deedt vertrekken, omze te gebruiken in 't beleg van Bergen. De Graaf van der Mark maakte zig, nog voor 't einde van Hooimaand, meeſter van deeze Plaatſen. 't Bemagtigen derzelven deedt Delft, dat zig, uit vreeze voor de Spaanſche bezetting, te Rotterdam en daaromtrent leggende, niet hadt durven verklaaren, terſtond, 's Prinſen zyde kiezen. 't Hof van Holland, meeſt

(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 283 *enz.* [389 *enz.*].
(*q*) *By* Bor VI. *Boek*, *bl.* 311 [425].

meest uit Spaanschgezinde Leden bestaande, hadt, tot hiertoe, zyne zittingen in den Haage blyven houden, zig genoeg gedekt agtende door 't Krygsvolk, welk langs den Maaskant lag. Doch terstond na 't overgaan van Delft en Rotterdam, vertrokken alle de Raaden en andere Koningklyke Amptenaars, behalven *Adriaan van der Hoef* en *Arnoud Nicolai*, gewoone Raaden, *Reinoud Moens*, buitengewoonen Raad, en *Barthold Ernst*, Griffier (*r*), uit den Haage naar Utrecht: daar 't Hof nog eenigen tyd zitten bleef; doch eerlang, naauwlyks ergens in Holland, behalve te Amsterdam, erkend werdt (*s*). Holland, nu geheellyk van de Spanjaards verlaaten zynde, werdt het Slot en de Stad van Woerden, door beleid van Jonkheer Adriaan van Zwieten, Overste van Gouda, by verdrag, aan 's Prinsen zyde overgebragt, in 't begin van Oogstmaand. By 't overgaan deezer Stad, werdt, onder anderen, bedongen „ dat het „ regt aldaar gehandhaafd zou worden, op „ gelyken voet, als, sedert eenigen tyd, al„ daar gevolgd was, buiten benadeelinge van „ den Pandheer, Hertoge Erik van Bruns„ wyk, wiens Rentmeester zyns Heeren „ inkomsten, vry en onbelet, zou mogen „ komen ontvangen." Voorts begaven die van Woerden zig ook in het verdrag, laatstelyk, tusschen de Leden van Holland, te Dordrecht, gemaakt (*t*). Schoonhoven werdt door

Filips III. 1572.

't Hof wykt uit den Haage naar Utrecht.

Woerden vóór den Prinse verzekerd.

Ook Schoonhoven.

(*r*) Zie *Aant.* (*a*) *op de* Decis. en Resol. Van den Hove, *gedr.* 1751. *N.* 350. *bl.* 185.
(*s*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 288 [396, 397].
(*t*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 296 [406].

FILIPS III. 1572. „ oefening en goede Regeering in hetzelve „ te herſtellen. En nademaal hiertoe geld „ vereiſcht werdt, beſluiten zy, den twaalf„ den Penning van de huuren of inkomſten „ der Landeryen te doen heffen (*a*)."

Franſch ontzet van Bergen geſlaagen.

't Beleg van Bergen in Henegouwen was, midlerwyl, van 't einde van Zomermaand af, geduuriglyk voortgezet. De belegerden deeden, van tyd tot tyd, uitvallen, nu met voordeel dan met ſchade (*b*). Vyfduizend man, door de Hugenooten in Frankryk, onder de Heeren van *Jenlis* en *Jumelles*, tot ontzet der Stad, afgezonden, werden, door Don Fredrik, geſlaagen (*c*). Sedert kwam Alva, verzeld door den Hertog van Medina Celi, zelf in 't Leger, van zins, om de Stad, het koſtte wat het wilde, te herwinnen (*d*).

III. Oranje heeft geld gebrek.

Oranje hadt ondertuſſchen, wederom een aanzienlyk Heir op de been gebragt; doch, by gebrek van geld, nog niet konnen monſteren. Aan deezen zenuw des Krygs, hadt het hem, het gantſche jaar, gemangeld, onaangezien de Koning van Frankryk hem tweemaalhonderdduizend Kroonen ter leen opſchoot, en naderhand ſchonk (*e*): en onaangezien men, in de Nederlanden, alomme, zo veel by een ſchraapte, als men krygen kon (*f*). In den zomer deezes jaars, ſchreef de Prins aan *Karel Beaulieu*, Koopman te Antwerpen, om zeſtigduizend Kroonen voor hem

ter

(*a*) Reſol. Holl. 1572. *bl.* 1.
(*b*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [384].
(*c*) WALSINGHAM *Leet.* CLXVI. *p.* 265. CLXVII. *p.* 266.
(*d*) BOR, VI. *Boek*, *bl.* 289 [397].
(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 262 [362]. 264 [365].
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVI. *p.* 697.

ter leen op te neemen; doch zulk een maa- Filips III.
tige somme was nergens te bekomen (*g*). Na 1572.
't houden der Dagvaart te Dordrecht, werdt hy egter in staat gesteld, om zyn Leger, dat nu wel vierentwintigduizend man sterk was, te doen optrekken. Wederom eene verdediging zyner toerusting, in druk, hebbende laaten uitgaan (*b*), en by Duisberg, den Ryn zynde overgetoogen, sloeg hy zig in 't Overkwartier, van Gelder neder: alwaar hy Roermonde, dat geweigerd hadt zyn Leger te spyzigen, stormenderhand, veroverde, op den veertienden van Oogstmaand. 't Krygsvolk bedreef hier veel gewelds aan Kerken en Kloosters. Ook werden eenige Geestelyken van aanzien, moorddaadiglyk, omgebragt. Doch deeze moedwil smertte den Prins. Ook zogt hy dien, door een Plakaat (*i*), eene week laater, te Hellenrade, by Roermonde, getekend, te stuiten. Doch 't baatte weinig. En de Prins, die de Landzaaten, in gedrukte schriften, welken hy nu wederom verspreiden liet (*k*); verzekerd hadt, dat hy niet van meening was, iemant overlast te doen, moest, zyn ondanks, gedoogen, dat veelen van zyn volk, en zelfs eenige Hopluiden hunne handen aan Geestelyken en Huisluiden schonden, en een groot getal van Ingezetenen afkeerig van hem maakten. Hy lag nog in Hellenrade, toen de Gemagtigden van Holland hem eene goede somme gelds kwamen brengen, en

Hy trekt op met een Leger, en bemagtigt Roermonde.

(*g*) Reyd. I. *Boek*, *bl.* 7.
(*b*) *By* Bor Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 151.
(*i*) *By* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [299].
(*k*) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [298].

Filips III. 1572. en te gelyk verzekering voor de beloofde ſoldy zyner Knegten (*l*). De Prins erkende dit, in eene Ordonnantie op de Regeeringe, den vyfentwintigſten van Oogſtmaand getekend. Hy verklaart, daarenboven, in deeze Ordonnantie, de Landen by hunne voorregten te willen bewaaren: „ten welken einde, hy „de Staaten magtigt, om eene lyſt en afſchriften te maaken van 's Lands Privile„gien, berustende op 't Slot te Gouda:" waartoe men, te Dordrecht, niet dan op 't welbehagen des Prinſen, hadt durven beſluiten. Voorts belast hy „dat de Staaten, „by voorraad, de Rekenkamer in den Haage herſtellen, de Leden derzelve, zo wel „als byzondere Rentmeeſters en Ontvangers benoemende, wanneer de Prins hen, „in hunne ampten, beveſtigen zou. Ook „geeft hy hun magt, om eenen Ontvanger „der penningen, tot den oorlog geſchikt, „en drie Krygskommiſſariſſen te benoemen, „die de Prins insgelyks zou beveſtigen. Maar „tot Raaden in den Hove van Holland moesten de Staaten eenigen benoemen, uit welken de Prins de keuze aan zig behieldt. De „eed van 't Krygsvolk moeſt aan hem, als „Stadhouder, en aan 's Lands Staaten geſchieden. De ommeſlagen zouden alleen „door de Staaten worden gedaan: en werden zy, door den Prinſe, gemagtigd, om „de penningen, hem op zyne begeerte verſtrekt, by de bekwaamſte middelen, te „vinden. Eindelyk, de beſtelbrieven, door „hem

Oranje maakt eene Ordonnantie op de Regeering van Holland.

(*l*) Zie VI. *Boek*, *bl.* 290 [399].

„ hem, tot hiertoe, uitgegeven, vernietigen- Filips III.
„ de, en allen Krygsoverſten en Wethoude- 1572.
„ ren belaſtende, den eed af te leggen, op
„ de Ordonnantie tegen den moedwil der
„ Knegten, onlangs gemaakt, begeert hy,
„ dat men, in al 't overige, zig ſchikke naar
„ 't goedvinden van den Graave van der
„ Mark, en van de Raaden hem, door den
„ Prinſe, op benoeminge der Staaten, toege-
„ voegd, of nog toe te voegen, mids zy, over
„ zaaken de *Politie* en welvaart des Lands be-
„ treffende, niets, buiten voorgaanden raad
„ der Staaten, vaſtſtellen. De Regeering der
„ Steden laat hy aan de Wethouders derzel-
„ ven, aan zig behoudende, tot derzelver ver-
„ zekering, eenen Gouverneur over dezel-
„ ven aan te ſtellen, by raade van de Staa-
„ ten (*m*)."

In gevolge van deeze Ordonnantie, wer-den, ſedert, nieuwe Raaden en Rekenmees-ters in den Haage gekooren (*n*): waardoor de Regeering en Regtsoefening in Holland haaſt eene andere gedaante kreeg. Ook wer-den, in Wynmaand des volgenden jaars, Jonkheer Aart van Duivenvoorde, *Albrecht van Egmond* en Meeſter *Jakob van Weezenbeeke*, tot Krygskommiſſariſſen benoemd (*o*).

Oranje, ondertuſſchen opbreekende van by Hellenrade, trok, met zyn Leger, over de Maaze en naar Brabant. Hy bemagtigde hier Meche- De Prins komt wederom over de Maaze.

(*m*) *Zie* Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 32. Bor VI. *Boek*. *bl.* 291 [400].

(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVI. *p.* 697. GOUDHOEVEN, *bl.* 106.

(*o*) Reſol. Holl. 1572. *bl.* 5.

Filips III. 1572. Mechelen, Leuven en andere Steden ingenomen.

Mechelen (*p*), door 't beleid van Arend van Dorp, die, de Stads Sleutels meester geworden zynde, de Poort, voor 's Prinsen volk, opende. Daarna overkwam de Prins met Leuven, op den eersten van Herfstmaand, wordende hier de plondering, voor welke men bedugt was, om dat de Stad, opgeëischt zynde, schoon onweerbaar, eenigen tegenstand gebooden hadt, voor dertigduizend guldens afgekogt. Nivelle, Diest, Sichem en Tienen volgden het spoor van Leuven (*q*). Dendermonde en Oudenaarden werden, met geweld, ingenomen. In Oudenaarden, werdt veel moedwils gepleegd aan de Geestelyken, en zestien derzelven, toen men, naderhand, de Stad verlaaten moest, aan handen en voeten gebonden, in 't water gesmeeten; daar zy allen, op eenen na, verdronken. Meer Steden zou de Prins, hieromtrent, hebben konnen bemagtigen; doch hy schroomde zyn Leger te dunnen, en spoedde zig, om Bergen te ontzetten, omtrent welke Stad hy, op den agtsten van Herfstmaand, aankwam (*r*).

Moedwil te Oude naarden.

IV. Moord van Parys.

Doch eenige dagen te vooren, kreeg hy de tyding van den moord der Hugenooten te Parys, die hem zeer trof en groote verandering in zyne oogmerken maakte. Wy hebben niet voor, deeze yselyke gebeurtenis, omstandiglyk, te verhaalen. Men weet, dat de Hoofden der Hugenooten, eenen geruimen tyd geleeden, onder den schyn van vriendelykheid en vertrouwen, door Koning Karel

(*p*) Walsingham *Lett.* CXCI. *p.* 283.
(*q*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 416.
(*r*) Bor VI. *Boek, bl.* 292 [401]. Hooft VII. *Boek, bl.* 271.

rel den IX, ten Hove gelokt waren, en dat men de gelegenheid der Bruilofte van Henrik, Koning van Navarre, met 's Konings Zuſter, waarnam, om den Admiraal van Coligni, den Heer van Teligni, zynen Schoonzoon, en zeer veele andere Heeren, benevens omtrent tienduizend gemeene Hugenooten, zo in de Stad als in de Voorſteden van Parys, gantſch onverhoeds en wreedelyk, te doen vermoorden: waartoe die van Guize, boven anderen, de hand leenden (*s*). Wy voegen 'er alleenlyk by, dat deeze moord, dien verſcheiden' nazaaten van Koning Karel gaarne uit de Geſchiedboeken zouden uitgewiſcht hebben willen zien, in den nagt van den drie-entwintigſten van Oogſtmaand, is voorgevallen, en van Parys tot andere voornaame Steden in Frankryk overſloeg. Men vindt 'er, die melden, dat de Koninginne Moeder van Frankryk, die haaren Zoon tot den moord aangezet hadt, ten deezen zelfden tyde, zou hebben toegelegd, om, door den *Heere van Schomberg*, of door den Overſte *Ernſt van Mandesloo*, die, in 't Naſſauſche Leger, over drieduizend paarden, geboodt (*t*), ook den Prins van Oranje, die naauw met de Hugenooten verbonden was, van kant te doen helpen; doch dat Mandesloo dit ſlinks voorneemen den Prinſe ontdekt zou hebben (*u*). By onze ſchryvers, vindt men hiervan egter geen gewag. Na

Filips III. 1572.

Vermoeden van een' aanſlag op 't leeven van den Prins.

(*s*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 726. *& ſuiv.* Boek VI. *Boek, bl.* 293 [402].
(*t*) Reyd I. *Boek, bl.* 8.
(*u*) Diſcours de la vie de Cath. de Medicis, *in* 't Leev. van Willem I. II. *Deel, bl.* 310.

FILIPS III. 1572.

Oranje poogt, te vergeefs, Bergen te ontzetten.

Na 't ontvangen der droeve maare van Parys, ſtelde Oranje alle zyne hoop in 't ontzet van Bergen. Hy deedt veel weer, om Alva uit zyn voordeel en op 't vlakke veld te lokken. Doch de Hertog toonde wederom, gelyk voor vier jaaren, dat hy voorhadt, den Prins te overwinnen, zonder gaan. Men hieldt, nu en dan, ſchutgevaarten (*v*). Doch 't kwam tot geen beſliſtend gevegt. De Prins verſtoutte zig zelfs, eenen aanval te doen op 's Hertogs verſchanſingen; doch werdt hier, met zwaar verlies, afgeweezen. Romero beſtookte ook 's Prinſen Legerplaats, op eenen nagt, met drieduizend man; daar de Prins groot gevaar zyns leevens liep, wordende hy, maar even van paſſe, door eenen hond, gewekt (*w*).

Hy breekt op, en dankt zyn Leger af.

Ondertuſſchen, werdt het beleg ſterk voortgezet, den Hertog zig, volgens zyne gewoonte, tot geenen Veldſlag willende laaten beweegen. Oranje dan, geen' kans ziende om de Stad te ontzetten, en vreezende, dat de Duitſche Knegten hem om betaaling zouden maanen, eer zy iet verders zouden willen onderneemen, terwyl hy zig buiten ſtaat vondt, om hun te voldoen; beſloot, na weinige dagen, op te breeken. Hy trok, zynen Broeder, Graave Lodewyk, berigt gegeven hebbende, dat hy nog eenen ſtorm of twee afwagten, en dan de Stad, op de beſte voorwaarden, overgeeven moeſt, over Mechelen, naar den Maaskant (*x*), bereikte eerlang de over-

(*v*) WALSINGHAM *Lettr.* CXCIV. *p.* 288.
(*w*) STRADA *Dec* I. *Libr.* VII. *p.* 419. REYD. I. *Boek*, *bl.* 8.
(*x*) WALSINGHAM *Lettr.* CCIX. *p.* 316.

overzyde, en voorts ook die van den Ryn, by Orsoi. Hier dankte hy zyne benden af, zonderze te konnen betaalen. De Overſten egter paaiden 't volk nog, met de ſchriftelyke verzekering, hun door de Staaten van Holland gegeven (y). Filips III. 1572.

Bergen, daar nu geen houden meer aan was, ging, op den negentienden van Herſſtmaand, over, by Verdrag, dat eerlyk werdt naargekomen. Graaf Lodewyk en de andere Overſten trokken, elk met zyn paard, wapenen en pakkaadje, uit: de Franſche Knegten, in vollen geweer, met brandende lonten, vliegende vendels, en zo veel als zy draagen konden: doch de Nederlandſchen alleen met dolk en degen en hun gewoon gewaad (z). De Steden in Brabant, te vooren door den Prinſe bemagtigd, vielen, na 't overgaan van Bergen, den Hertoge wederom in handen. Zy moeſten allen het inneemen van 's Prinſen bezetting, met zekere ſomme gelds, boeten. Mechelen alleen, daar men eerſt Spaanſche bezetting geweigerd, en toen 's Prinſen volk ingelaaten hadt, werdt het Krygsvolk ter plondering overgegeven, en, drie dagen agteneen, vervuld met roof, moord en vrouwenſchennis: waarna de overgebleevenen hun leeven van de Hopluiden, die, zo 't heette, geen deel aan den buit hadden gehad, ten duurſten, koopen moeſten. De Stad werdt wyders met verbeurdverklaaring van alle haare voor- Bergen gaat by Verdrag over. Mechelen geplonderd.

(y) Bor VI. *Boek, bl.* 298 [402].
(z) Walsingham *Letter.* CCII. *p.* 304. Bor VI. *Boek, bl.* 298 [402].

FILIPS III. 1572.

voorregten geſtraft (*a*): doch in 't volgende jaar, by vonnis des Raads van Beroerte, wederom in dezelven herſteld. Ondertuſſchen oordeelden zelfs de Spaanſchgezinden, dat Mechelen veel te ſtreng gehandeld was (*b*): en nam de haat tegen Alvas Regeering, hand over hand, toe onder de Landzaaten (*c*).

V. Goes belegerd door de Naſſauſchen.

In Zeeland, ſcheenen, na den aftogt van voor Goes, 's Prinſen zaaken een weinig te rugge te gaan: doch 't ſlaan van een gedeelte der Middelburgſche bezetting, welke, door Beauvois, Overſte van Middelburg, tegen Tſeraarts, die zig, by Zuidland, gelegerd hadt, was aangevoerd, gaf der Naſſauſche partye wederom moed. Tſeraarts ondernam dan 't beleg van Goes andermaal, omtrent het midden van Oogſtmaand. Hy verſtoutte zig zelfs, de Stad, by nagt, te beklimmen, zonder te weeten, welke wagt men van binnen hieldt. Doch naauwlyks hadden de zynen 't hoofd boven de wallen, of zy werden zo begroet met musketkogels, dat zy de ſtormladders ten beſte geeven en afwyken moeſten. Nogtans verliet men de Stad niet. Barthold Entes begaf zig, op 's Prinſen laſt, met tweeduizend man, derwaards, om Tſeraarts te ondersteunen. Doch Alva vaardigde, in Wynmaand, tot ontzet der Stede, den Kolonel Mondragon af, met drieduizend man, die, van Bergen op Zoom, een' hagchely-

(*a*) BOR VI. *Boek, bl.* 299 [409], 301 [412]. *en* Auth. St. I. *Deel, bl.* 140.

(*b*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXXIII. *p.* 712. CLXXXIV. *p.* 713.

(*c*) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 163.

lyken togt deeden, over drie diepe killen en twee mylen verdronken lands, naar Zuidbeveland: daar de Naſſauſchen de onvoorzigtigheid hadden van de natte en vermoeide benden den geheelen nagt te gunnen, om uit te ruſten. Met den dag, ſtreeft Mondragon, regt toe regt aan, naar de Stad. De belegerden, hem in 't oog gekreegen hebbende, deeden een' ſcherpen uitval aan de andere zyde, en gaven hem dus gelegenheid, om in en door de Stad te trekken, waarna hy, nevens hen, den belegeraaren, op 't lyf viel, en van voor Goes verſtuiven deedt. Omtrent zevenhonderd Naſſauſchen ſneuvelden hier. De overigen bergden zig in de Vloote, die, hier omtrent, op ſtroom, ten anker lag. Ook wiſt men 't geſchut nog ſcheep te krygen. Tſeraarts trok, met eenen hoop volks, naar Arnemuiden, daar Spaanſche bezetting in lag; doch hier werdt hy ook, met verlies, afgeſlaagen. Zo veel ramps op een, verwekte nieuw gemor onder de Gemeente, die, al te vooren, een kwaad oog op hem gehad hadt, om dat zyn Broeder (*d*) en andere Vrienden zig, by den Vyand, onthielden. Men maakte hem, eerlang, 't bewind zo moede, dat hy 't *Jakob Smid*, *Heere van Baarland*, overdroeg, en naar den Prinſe trok, om zig, tegen zyne beſchuldigers, te verdedigen; aanbiedende, zynen goeden naam, *of in regte*, *of met eenen kamp*, te willen voorſtaan. Ook dag-

Filips III. 1572.

Ontzet, door Mondragon.

Misnoegen op Tſeraarts.

(*d*) Zie Reyd I. *Boek*, *bl.* 9. & Walsingh. *Lettr.* CLIV. *p.* 236. CLXXVIII. *p.* 220.

FILIPS III. 1572.

dagvaarde hy, ſedert, in een gedrukt geſchrift, elk, die hem agter zynen rug laſterde, om 't in 's Prinſen byzyn te doen. Doch niemant kwam te voorſchyn (*e*). Oranje vondt, derhalve, niet goed, Tſeraarts geheel buiten bewind te houden.

VI. Boſſu zoekt Gouda, met verraad, in te krygen.

De Graaf van Boſſu, die zig nu te Utrecht onthieldt, bewoog, omtrent het midden van Oogſtmaand, eenen *Maarten Schets*, om Gouda, door verraad, te bemagtigen. Schets gaf voor, van den Graave van den Berg gezonden te zyn, om de bezetting van de Stad en 't Slot te verſterken, met een Vendel Knegten, waarover hy bevel voerde. Hy wiſt, naamlyk, dat de Heer van Zwieten den Graave van den Berge, onlangs, om meer volks geſchreeven hadt: en zyn toeleg ſcheen, de Onroomſchen in de Stad om te brengen, en de Roomſchen en zyne Vrienden alleen te verſchoonen. Doch in 't begin van Herfſtmaand, op eenig vermoeden, gevat zynde, en beleeden hebbende, dat de Laſtbrief, dien hy vertoonde, valſch was, heeft hy zig, uit vreeze voor erger, in den Kerker, verhangen: waarmede de aanſlag te niet liep (*f*).

Wederzydſche vyandelykheden in Weſtfriesland en Waterland.

De Admiraal Boshuizen, kruiſſende, ten deezen tyde, langs de Zuiderzee, kwelde allermeeſt die van Enkhuizen, en ſtak, op éénen tyd, den brand in verſcheiden' Wooningen buiten de Noordpoorte. Daarentegen deedt Sonoi, om Amſterdam te benaauwen, de Zaan-

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 286 *enz.* [393 *enz.*].
(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 299 [410].

Zaandammer Sluizen, Nieuwendam en andere Waterlandſche Dorpen, in Wynmaand, beſchanſen. De Amſterdammers zogten hem hierin, met tien groote Schepen en zes Boots, en naderhand nog met eenige branders, te hinderen. Doch zy werden zo ontvangen van de galeijen, die Sonoi, uit Hoorn, Edam en Monnikendam, byeen gebragt hadt, dat zy den toeleg ſtaaken moeſten. De moed rees, ſedert, den Ingezetenen van 't Noorderkwartier zo hoog, dat zy aan 't bemagtigen der Zuiderzee durfden denken, en eenige Schepen en Galeijen te water bragten, om Amſterdam te verſteeken van de vaart op de Ooſtzee (g). Filips III. 1572.

VIII. Misnoegen op den Graave van der Mark en Sonoi.

Het afdanken van 's Prinſen Leger hadt groote verſlagenheid veroorzaakt in Holland, daar men van 't Krygsvolk dos Graaven van der Mark meer overlaſt hadt dan dienſt. Hy zelf was woeſt van aart, geheeten op de Geeſtelykheid, en ongezind of onbekwaam, om zyne knegten in toom te houden: die, vooral ten platten lande, groote ongeregeldheid bedreeven. Sommigen lieten zig, derhalve, dunken, dat zy 't, onder de Spaanſche Regeering, naauwlyks erger dan tegenwoordig gehad hadden. De Staaten zelven zagen, dat zyn beſtier te geweldig was, om lang te konnen beſtaan. Ook ging 't hun, in 't Noorderkwartier, onder 't bewind van Sonoi, niet naar den zin; waarom zy, in Wynmaand, Jonkheer *Jan van Vliet* en Reinier Kant magtigden, om, nevens hem, 't beleid van de zaaken des Oorlogs in dien

(g) Boek VI. *Boek*, bl. 301 [413].

FILIPS III. 1572. dien oord te hebben. Doch kort te vooren, hadden zy den Prins verzogt, zelf in Holland te willen komen, om op alles orde te ſtellen. En hy, den moed opgeevende om, in Duitſchland, ten derde maale, een Leger op de been te brengen, en zo hy 't al doen kon, veelligt geene kans ziende, om 'er iet van belang mede uit te regten, trok, met zyn Hofgezin en omtrent zeventig Paarden, naar Kampen, vanwaar hy, omtrent den twintigſten van Wynmaand, te ſchepe, naar Enkhuizen toog, begeleid door eenige Enkhuizer galeijen, onder Pieter Buiskes (*b*). Te Enkhuizen, werdt hy, met uitgelaaten' blydſchap, ontvangen. Hy vertoefde hier ettelyke dagen, laſt geevende, tot het uitruſten van eenige Schepen van oorloge en tot het verſterken der Stad, buiten de Zuidpoorte; waaraan de Burgery zo gereedelyk de hand leende, dat men het bolwerk, hier, in zeventien dagen tyds, in 't felſt van den winter, opgeworpen, ſedert, den naam van *Willigenburg* gaf. De Prins, de andere Steden in deezen oord insgelyks bezogt hebbende, begaf zig, eerlang, naar Haarlem, daar hy de Staaten beſchreeven hadt (*i*).

De Prins komt in Holland.

Dagvaart der Staaten te Haarlem.

Hier werdt hem vertoond „ in hoe veel „ gevaars men zig in Holland hadt geſteken, „ uit zugt en trouwe te hemwaards, en hoe „ weinig dit Land vermogt, tegen zulk eenen „ magtigen vyand als Alva; waarom men van „ hem opening verzogt van eenige middelen „ ter

(*b*) BOR VI. *Boek, bl.* 302 [413, 314].
(*i*) METEREN IV. *Boek, f.* 74 *verſ.*

„ ter hunner redding, die hy reeds in de „ hand, of ten minsten in 't oog hebben „ mogt." De Prins stelde hen op alles te vrede; doch 't gene hy hun voordroeg, en vermoedelyk zeer geheim gehouden wilde hebben, vindt men nergens gemeld. Voorts regtte hy, by raade der Staaten, ten deezen tyde, het Hof en de Rekenkamer; in den Haage, wederom op (*k*), welke Kollegien egter, ter oorzaake van 't beleg van Haarlem, dat, kort hier na, ondernomen werdt, naar Delft wyken moesten, alwaar de eerste Regtdag, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, gehouden werdt (*l*). De Prins zelf begaf zig eerlang ook naar Delft, vanwaar hy, tegen 't einde van dit en met den aanvang des volgenden jaars, verscheiden' Ordonnantien en Plakaaten, op zynen naam, liet uitgaan, behelzende verbod van handel met den vyand, en verbod van uitvoer van eenige leevensmiddelen, waaraan thans merkelyk gebrek begon te komen. Ook stelde hy orde op den loop der Munte, en op 't beleid van den Kryg te lande en te water, beveelende wyders allen Leenmannen, den eed van getrouwheid, aan hem, als *Stadhouder Generaal*, *aan 's Lands Staaten en aan 't Gemeenebest* te komen doen, op verbeurte hunner Leenen: *want*, besluit zyne Doorlugtigheid, *onse intentie ende begeerte sulcks is*. Nog regelde hy het aantekenen der vyandelyke en geestelyke goederen en den ophef des twaalfden Pennings, en be-

Filips III. 1572.

Nieuw Hof van Holland.

De Prins geeft verscheiden' Plakaaten en Ordonnantien uit.

(*k*) VII. Memorialb. Ernst, *f.* 9. *enz.*
(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 302 [414].

Filips III. 1572. bekragtigde de Ordonnantie, by de Staaten ontworpen, om den Impoſt van zeven grooten op de Morgen Lands en den tegenwoordigen Impoſt op de Bieren en Wynen te verdubbelen, en daartegen alle de andere Impoſten op de Graanen, Boter, Kaas, Slagtvee, Lakens, Olie en Haring af te ſchaffen: welke Ordonnantie hy allen *Gouverneurs, Overſten, Officieren, Burgermeeſteren en Regeerders van de Steden ende Dorpen belaſt te onderhouden en te doen onderhanden* (*m*). Ook geſchiedde, ingevolge van dezelve, de verpagting van vier ſtuivers op de tonne biers, door Gemagtigden van zyne Doorlugtigheid (*n*). Uit al het welke, af te neemen is, dat de Prins, ſchoon hy de Staaten, op de voornaamſte zaaken, hoorde, alles als Graaf beſtierde, zonder zig egter van dien naam te bedienen. Doch in de Lente des jaars 1573, ſtelde hy, by raade der Staaten, eenen Raad nevens zig, die de zaaken van ſtaat en oorlog, zo wel te water als te lande, hielp beleiden. En van toen af werdt beſlooten, den naam des Konings wederom in 't hoofd der Plakaaten te doen ſtellen, en in de inleiding te verklaaren, dat dezelven gegeven waren, *by advis van den Prinſe van Oranje, als Stadhouder, en van den Raade nevens hem weſende.* In 't ſlot werdt, ſomtyds, geſteld, *ter Relatie van den Stadhouder, de Raaden nevens hem weſende, mitsgaders die Raade Provinciaal over Holland, Zeeland en Weſt-Friesland*; doch alzo men deezen

Groot gezag van zyne Doorlugtigheid, in Holland.

Raad nevens den Prinſe geſteld.

(*m*) *Zie* deeze Plak. en Ordonn. *in* Reſol. Holl. 1572, 1573. *bl.* 13, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26.

(*n*) Reſol. Holl. 1572. *bl.* 2.

zen laatſtgemelden Raade 't bewind over zaaken van Regeeringe, langs hoe meer, onttrok, doorgaans alleenlyk *ter Relatie van den Stadhouder en de Raaden nevens hem weſende* (o). Wat voorts 't gebruik van 's Konings naam aangaat; men maakte geene zwaarigheid, om zig van den zelven te bedienen, tegen de bevelen des Konings zelven (p). De Raad, van welken wy ſpreeken, beſtondt uit negen leden, Jonkheer *Jakob van der Does*, Meeſter *Paulus Buis*, Meeſter *Pieter Waſteel*, *Jakob Muis*, *Henrik Duiſt*, *Willem Jan Reierszoon*, Meeſter *Jan Jakobszoon*, Meeſter *Sebaſtiaan Loſen*, Meeſter *Levyn Janszoon Kaarsmaaker*, en twee Geheimſchryvers, *Antoni Geniets* en *Henrik van Perſyn* (q). Filips III. 1572.

In Zeeland, werwaards de Prins *Willem van Bronkhorſt*, *Heere van Batenburg*, gezonden hadt, om orde te ſtellen, was men, in Wynmaand, begonnen met het heffen van * Verlofgelden op waaren, die, in Plaatſen den Prinſe toegedaan gekogt zynde, naar vyandelyke Plaatſen, werden vervoerd. 't Voorbeeld der Zeeuwen werdt, in Grasmaand daarna, in Holland, gevolgd, en kwam hier, dit eerſte jaar, van deeze belaſting agthonderdenvyftigduizend guldens (r). De Verlofgelden zyn, tot heden toe, in zwang gebleeven, en de toevoer aan den vyand, ſchoon menigmaalen, in Oorlogstyd, verbooden, heeft, om aan 't gemeen en byzonder

Verlofgelden in Zeeland ingevoerd.

* *Licenten.*

Ook in Holland.

(o) Reſol. Holl. 1573, 1574. *bl.* 26-46.
(p) Grotii Annal. II. *p.* 40, 41. Aubery Memoir. *p.* 45, 56.
(q) Bor VI. *Boek*, *bl.* 331 [450].
(r) Reyd. I. *Boek*, *bl.* 9.

Filips III. 1572. der belang te gemoet te komen, zo wel als de Verlofgelden, ſtand moeten houden (*s*). Wyders begonden ſommige Landſtreeken in Holland en byzondere Steden zelve, wat laater, een Convooi- of Geleigeld te heffen van goederen, die ten Lande in- en uitgevoerd werden: om uit hetzelve te vinden de koſten der Oorlogſchepen, die, tot beveiliging derzelven, werden uitgeruſt: welk Geleigeld, ſomtyds, door byzondere Steden, naar willekeur, verhoogd werdt (*t*), en veel opbragt. Ook kwam 'er veel van zeker Vrygeleidegeld, dat, door 's Prinſen Gemagtigde, Karel Beaulieu, met oogluiking des Konings van Frankryk, te Calais werdt ontvangen. De Nederlanders, Spanjaards en Italiaanen gaven tien, de Portugeezen agt, de Franſchen vyf ten honderd, om veilig te zyn voor de Hollandſche en Zeeuwſche Vrybuiters. Men wil, dat hiervan meer gekomen zou zyn, dan van alle de verlof- en geleigelden, met malkanderen. Doch de Vrybuiters, eerlang ziende, dat hun, hierdoor, de gelegenheid afgeſneeden werdt, om voordeel ter zee te doen, ſloegen geen agt op 's Prinſen Vrygeleibrieven, waarom de Koopluiden nalieten, dezelven te Calais te gaan haalen (*u*). 't Heffen van Geleigeld is ook, tot heden toe, in gebruik gebleeven.

VIII. Gelderland Overyſſel. Doch terwyl, de tegenwoordigheid des Prinſen van Oranje de Hollandſche Steden vereenigd hieldt, zag men, reeds in Slagtmaand,

(*s*) Grotii Annal. II. *p.* 42.
(*t*) Reſol. Holl. 5 *Sept.* 2 *Octob.* 1574. *bl.* 70, 124.
(*u*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 13.

maand, de meeſte Gelderſche en andere Steden, die te vooren 's Prinſen zyde gekooren hadden, den Spaanſchen wederom toevallen. Na 't overgaan van Bergen en de Brabantſche Steden, hadt de Hertog zynen Zoon, Don Fredrik, met het gros zyns Legers, welk egter, in de plondering van Mechelen, door verloop, merkelyk geſmolten was, gezonden naar Gelderland, terwyl hy zelf, over Maaſtricht, naar Nieuwmegen toog, alwaar hy eenigen tyd vertoefde (*v*). Don Fredrik ſloeg zig eerſt neder, voor Zutfen. De bezetting, hier oneens zynde met een goed deel der Burgerye, verliet de Stad, die toen den Spaanſchen geopend werdt. Deezen, misnoegd om dat men de Stad niet terſtond hadt opgegeven, ſtorten ter Poorte in, of vallen over de begonnen' breſſe, ſtigten brand aan agt oorden, ſlaan al dood wat hun ontmoet, dryven een deel der Ingezetenen in den Yſſel, een deel anderen, moedernaakt, ter Stede uit, en boeten hunne geilheid, met vrouwen en maagden. Die overbleeven moeſten, federt, zwaare leeningen aan 't Krygsvolk doen: waarin zelfs de Geeſtelykheid des Landſchaps niet verſchoond werdt. De Steden Lochem en Doesburg hadden, ondertuſſchen, te Nieuwmegen, by den Hertoge, genade gezogt en verworven. Oranje, wel bevroedende, hoe groot eene verbaasdheid 't verkragten van Zutfen alomme veroorzaaken, en welke nadeelige gevolgen voor Holland

Filips III. 1572. en Friesland vallen den Prinſe wederom af.

Moord en plondering, te Zutfen.

(*v*) Bor VI. *Boek, bl.* 301 [413]. Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CLXXXV. *p.* 716.

PHILIPS III. 1572. land het naar zig sleepen zou, maakte zig gereed, om naar Overyssel te vertrekken, den Hertoge daar, den gantschen winter, werk te geeven, en uit Holland te houden.

Vlugt van den Graave van den Berg. En hy hadt nu veertig vendelen byeen gerukt, toen hy vernam, dat de Graaf van den Berg, die de zorg over Gelderland en Overyssel aan zig genomen hadt, met zyne Gemaalin en goederen, uit Kampen gevlugt was (*w*). Terstond hierop, verliep de bezetting uit alle de Steden van deezen oord en van Gelderland, die zig, de eene na de andere, Bommel, alleenlyk, uitgenomen, aan Don Fredrik, of aan Gillis van Berlaimont, Heere van Hierges, kwamen onderwerpen (*x*). In Friesland, liepen 's Prinsen zaaken ook agteruit. De Heer van Billy overviel en sloeg zesduizend Nassausschen, by Staveren; waarop 't wederomslaan der afgevallen' Steden volgde, die allen haare wallen slegten moesten. Graaf Joost van Schouwenberg hadt, reeds te vooren, uit vreeze voor Billy, de begonnen schans by Makkum, en voorts gantsch Friesland verlaaten (*y*): alle welke rampen den Prinse verhinderden, den ontworpen togt naar Overyssel voort te zetten.

IX. Amersfoort door Bossu bezet. Don Fredrik was nu, na 't omslaan van Harderwyk, Hattum en Elburg, van de gantsche Veluwe meester, waarlangs hem de weg naar Holland open stondt. Want uit Amersfoort, dat hem, eenen korten tyd, zou hebben

(*w*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 303 [414].
(*x*) BRVII Daventr. *Litr.* IV. *p.* 475.
(*y*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 304 [416].

ben konnen ophouden, was de bezetting ook, onlangs, verloopen; waarna Bossu, te Utrecht, hiervan kennisse gekreegen hebbende, met een vendel Knegten, in de Stad gekomen was. Don Fredrik dan, aangespoord door die van Amsterdam, besluit, regt toe regt aan, naar Holland, en langs de Veluwe, over Amersfoort, op Naarden aan te trekken. In deeze Stad, lagen slegts honderdentwintig Duitschers, onder *Jan Kruisbergen*, een' verloopen Priester. Men hadt 'er, onlangs, de hekken der Regeeringe verhangen, en Onroomschen in 't bewind gesteld, die zig nu voorstaan lieten, dat de vyand om Naarden niet denken zou; voor dat Buuren, welk den Ryn schier geslooten hieldt, bemagtigd was. Men antwoordde dan aan Bossu, die honderd Ruiters voor de poort gezonden hadt, om de Stad, uit 's Konings en zynen naam, op te eischen, *dat menze, voor zyne Majesteit en den Prinse, dagt te houden.* Doch toen men, den laatsten van Slagtmaand, berigt kreeg, dat Don Fredrik, met het gantsche heir, in aantogt was, ontzonk elk de moed. Men schikte twee Gemagtigden ter Stad uit, die Don Fredrik, te Amersfoort, aantroffen; doch geen gehoor verwerven konden. Alleenlyk, werdt hun gelast, het Leger te volgen tot voor de Poort van Naarden, daar men hun bescheid geeven zou. Een hunner, de Schepen *Gerrit Pieter Aartszoon*, deedt dit: de ander, de Burgemeester *Maarten Laurenszoon*, pakte zig weg. Omtrent den middag, was de voortogt in 't gezigt der Stad, die, terstond, van alle kan-

Filips III. 1572.

Aanslag op Naarden.

FILIPS III. 1572.

ten, omringd werdt. Don Fredrik hieldt zyne Legerplaats te Laagbuſſem, alwaar Gerrit Pieter Aartszoon, door toedoen van Paulus van Loo, Droſſaard van Muiden, gehoor kreeg by Boſſu, die hem vraagde, *of de Stad zig de bezetting hadt kwyt gemaakt?* Hy bevestigde dit, een en andermaal, zelfs met eede. 't Was ook waar, dat eenige Ruiters ontglipt waren. Doch de overige bezetting was, door de Regeering en Burgery, met geweld, in de Stad gehouden, en de poorten, ſedert, met meſt gevuld. Ook verklaarde van Loo, in de tegenwoordigheid van den Schepen, dat Naarden nog bezet was. De Graaf wilde hem toen niet langer te woord ſtaan; doch beval hem, 's anderendaags, een bekwaam aantal van Gemagtigden naar 't Leger te doen ſchikken, om op plegtiger wyze genade en draaglyker voorwaarden te verzoeken. Op den eerſten van Wintermaand, vervoegden zig zes of zeven Gemagtigden, en onder dezelven *Lambert van den Hove* of *Hortenſius*, Prieſter en Rektor der Latynſche Schoole, naar Laagbuſſem. Doch onderweg ontmoet hun Romero, die hun verzekert, dat Don Fredrik de zaak van Naarden aan hem geſteld hadt: waarop zy, uit ſchroom of onbedreevenheid, zonder blyk te vorderen van 't gene hy zeide, hem te voet vallen en de ſleutels der Stad aanbieden. Hy weigertze te ontvangen, zeggende, dat menze hem by de Poort zou hebben ter hand te ſtellen, en daar verſtaan, welke genade men te wagten hadt. Dit geſchiedde, en Romero belooft, eindelyk, op hun aanhoudend ſmeeken, by hand-

De Stad gaat over, by

tas-

taſting, dat Burgers noch bezettelingen, aan lyf of goed, zouden beſchadigd worden. Men liet hem, hierop, ter Stad in, met ruim vierhonderd man, die allen, door de burgers, ten beſte, onthaald werden. Romero, na 't houden van de maaltyd by Gerrit Pieter Aartszoon, met de trom hebbende doen omſlaan, dat burgers en bezettelingen, ongewapend, in de Gaſthuiskerke, die toen voor Stadhuis diende, hadden te verſchynen, om den eed aan zyne Majeſteit te vernieuwen; vervoegt zig de meeſte hoop in de Kerke: weinigen, iet euvels vermoedende, verſteeken zig heimelyk. 't Leedt niet lang, of zeker Prieſter, die, eene wyl, met de Spanjaards, voor de Kerke, heen en weder gewandeld hadt, komt der onnozele menigte aanzeggen, dat zy op den ſtaat haars gemoeds denken, en zig ter dood bereiden moeſt. 't Woord was 'er pas uit, en 't kryten en kermen begonnen, of de vyand ſtuift ter deure in, valt op den weerloozen hoop, en veltze allen, op vier na, die, onder beloſte van zwaar rantſoen, vry raakten. Toen ſtak men de vlam in 't Kerkje, die de zieltoogenden en gewonden voorts verteerde: en rekent men, dat hier vierhonderd burgers, benevens een goed deel ſoldaaten, omgekomen zyn. Gerrit Pieter Aartszoon, die Romero, korts te vooren, aan zyne tafel, getoefd hadt, vondt hier ook zyn einde. Toen de woede in de Kerke haar zat hadt, ging 't op een plonderen en blaaken: ook op een moorden van zulken, die zig verſteken hadden, welker ſommigen aan rappieren gereegen; anderen, met vleeſchhouwers

Filips III. 1572. mondeling Verdrag.

Dat ſchendig verbroken wordt.

Moord te Naarden.

PHILIPS III. 1572.

bylen, aan ſtukken gekapt; anderen, als viſſchen, gekorven werden. Sommigen dienden der wreedheid tot ſpel: vermids de Spanjaards hen, met de ſpitſen van 't geweer, elkanderen toeſtieten, en lagchende en ſchertſende aan hun einde hielpen. 't Verhaal der yslykheden, hier gepleegd, gaat ſchier 't geloof te boven. Men heeft ſtokouden 't bloed afgetapt, en het, gulziglyk, ingezwolgen, kranken, in 't bedde, vermoord, zwangeren geſchonden, en haar de vrugt uit het lyf geſneeden, ofze, by de borſten, opgehangen, en dood gemarteld; maagden en meisjes van dertien en minder jaaren ſchandelyk misbruikt. Hortenſius, dien, verbeden door een' Spaanſch' jongman, eertyds zynen leerling, het leeven geſchonken was (z), moeſt, in zyn eigen Huis, vyf Perſoonen zien ombrengen, waaronder zyn Zoon was, dien hy 't hert uit den boezem zag rukken. Een Smid, *Huibert Willemszoon van den Eiken*, een' drieſtal in de eene en een' kling in de andere hand gevat hebbende, beſchermde den ingang van zyn Huis, eenen tyd lang, tegen de Spanjaards, en ſtiet 'er eenigen onder de voet: eindelyk, overmand, en zwaar gekwetſt, zeeg hy neder, op den drieſtal. Half zielroogende, greep hy daar, met zyne harde Smids handen, de degens van twee Spanjaards, die hem dagten te grieven, aan, by 't ſcherp; waarop zyze te rug trokken, hem alle de vingers affnydende. Terſtond hierna, werd hy doorſteken, en 't warme bloed, dat uit de won-

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXXVII. *p.* 719.

wonden ſprong, zyne Dogter, die, te ver- Filips III.
geefs, op de bloote knieën, om haars Vaders 1572.
leeven gebeeden hadt, in 't aangezigt gekleſt (*a*). Een tamelyke hoop burgeren, agterhaald ten platten lande, werdt van alles beroofd en moedernaakt aan boomen opgehangen. In alles, zouden 'er maar zeſtig burgers te lyve gebleeven zyn, van welken veertig met de vlugt ontkwamen, de overigen op losgeld geſteld werden. De Burgemeeſter *Henrik Lamfertszoon*, die zig ook dagt te rantſoeneeren, werdt, naderhand, door beleid van eenigen, die te vooren uit de Regeering gezet waren, op een vonnis van Don Fredrik, in zyne eigen' deure, opgehangen, waarna 't lyk gevierendeeld en de ſtukken ter poorte uit geſteken werden. 't Krygsvolk niet ſlegts; maar de Ingezetenen der naaſte Plaatſen, Muiden en Weesp, kwamen de Stad van alles berooven: en vondt men 'er, die de elendigen nog met het digten en zingen van ſchampere liedjes bedroefden. Toen alles uitgemoord en leêg geroofd was, zag men de poorten, muuren en toorens ſlegten, door de Gooiſche Dorpelingen; tot dit werk, onder zwaare bedreigingen, opgepreſt. Ten beſluite, werdt de Stad, by een vonnis des Landvoogds, eerſt op den zesden van Slagtmaand des volgenden jaars geſtreeken, van alle Handveſten, vryheden, en inkomſten vervallen verklaard. Dus jammerlyk een lot trof Naarden, tegen 't gegeven woord van Romero: en baarde 't bedryf der

(*a*) Boxhorn. Theatr. Urb. Holland. *p.* 343.

Filips III. 1572. der Spanjaarden, hier en te Zutfen, zo groot een afgryzen van hunne Regeering onder Roomſchen en Onroomſchen, die alomme over éene kam geſchooren werden, dat de Hollandſche Steden, welken voor den Prinſe hielden, een eenpaarig beſluit namen, om alle handeling met den vyand te ſchuwen, en zig tot het uiterſte toe te verdedigen (*b*): welk hertelyk beſluit wy, wel haaſt, door verſcheiden' Steden, zullen zien ter uitvoeringe brengen.

X. Merkwaardige verloſſing der Waterlandſche Schepen uit het ys.

De Enkhuizers, die, onlangs, door die van Kampen, vergeefs, waren aangezogt, om den Prinſe af te vallen (*c*), en hunne naburen hielden 't, ten deezen tyde, nog op 't Y en in den mond der Zuiderzee, hebbende zelfs, voor Amſterdam, eenige Scheepswrakken doen zinken, om de vaart derwaards te belemmeren. Doch nu begon 't zo fel te vriezen, dat de ſchepen en galeijen, omtrent een vierendeel uurs van den Diemerdyk, in 't ys bezet raakten. Hier lagenze in groot gevaar van de Spanjaards, die, dagelyks, den dyk langs trokken naar Amſterdam, en verder; en van de Amſterdammers zelven. 't Scheepsvolk dreigde, derhalve, te verloopen, en liet zig, door de kloekmoedigheid van den Geweldigen *Jochem Nieuwvink*, niet dan met moeite, wederhouden. In deeze verlegenheid, werden de Waterlandſche Dorpen opontbooden, om eene vaart in 't ys te byten, langs welke, men de ſchepen, over de

(*b*) Boh VI. *Boek*, *bl.* 305 *enz.* [417 *enz.*]. Hooft VII. *Boek*, *bl.* 286 *enz.* Tassis *Libr.* I. *p.* 165.
(*c*) Boh VI. *Boek*, *bl.* 303 [415].

de ondiepte van 't Pampus, in veilige haven, zou konnen brengen. Ook kreeg men, met veel moeite, de galeijen, die eerſt op 't droog geraakt waren, te Monnikendam binnen. Maar de groote ſchepen, die te weinig waters hadden, waren, door geene menſchelyke poogingen, uit het ys en van den grond te krygen: en was 'er nu laſt van Sonoi gekomen, omze allen in den brand te ſteeken, toen de wind, Noordweſtwaards gezwaaid, zulk eene wyde ſcheur in 't ys maakte, en 't water zo hoog opzette, dat alle de ſchepen, over de ondiepten, en dien zelfden dag nog, te Hoorn en te Enkhuizen, voor den wal kwamen. Merkwaardig was, dat de wind, des anderendaags, weder omliep, en de ysſcheur digt ſchoof: waarop het zo ſterk vroor, als te vooren. De zonderlinge verloſſing deezer ſchepen, ſchoon, naar ſommiger begrip, de gewoone kragten der natuure niet overtreffende, werdt egter, door de meeſten, aangezien, als een byzonder gunſtbewys der Hemelſche voorzienigheid, en hielp veel om den moed der Hollanderen, verflaauwd door de tydingen van Zutfen en van Naarden, wederom te doen wakkeren (*d*). Doch in deezen ſtaat der zaaken, werdt het beleg van Haarlem ondernomen, dat zeven maanden geduurd, en menigten van rampen naar zig geſleept heeft; waarom wy het, ſchoon dikwils beſchreeven, ook hier, uitvoeriglyk, te boek ſtellen moeten. Filips III. 1572.

De Graaf van Boſſu, zo ſommigen, ten dee- XI. Toeleg

(*d*) Boe VI. *Boek. bl.* 307 [410]. Vellius Hoorn, *bl.* 354. van Bos-

Prins III. 1572. deezen tyde, meenden, heimelyk verſtand houdende, met den Schout, *Adriaan Jansſu, om Haarlem te verraſſen.* *zoon van Dort*, hadt, al in Hooimaand, gepoogd, zig, door verraad, van de Stad meester te maaken: doch Hans Kolterman hadt den aanſlag ontdekt en te loor geſteld, en ſedert, hadt de Stad verſterking van bezetting gekreegen, onder Lazarus Muller (*e*). Doch na 't overgaan van Naarden, beſloot men Haarlem, als naaſtgelegen, om verder zuidwaards of noordwaards door te dringen, openlyk aan te taſten. Boſſu hadt de Stad, reeds in Slagtmaand, ſchriftelyk vermaand, om haaren zoen met Alva te maaken (*f*). 't Beleg der Stad wordt ondernomen. De Regeering van Amſterdam deedt haar de zelfde vermaaning, in 't begin van Wintermaand, toen 't Spaanſche Leger, van Naarden, over Amſterdam, reeds derwaards in aantogt was. En deeze jongſte waarſchuwing bragt te wege, dat de Vroedſchap famen kwam, alwaar in beraad werdt gelegd, of men, met Don Fredrik, die reeds te Amſterdam gekomen was, in onderhandeling treeden zou, of niet. Sommigen ſtemden 't plat af, beweerende, dat men aan Naarden gezien hadt, hoe weinig op handeling te telken ware: waarom zy meden, dat men aan den Prinſe ſchikken moeſt, om onderſtand. Anderen gaven, daartegen, te bedenken, dat het dwaasheid ware, met zo magtig een' Koning, als die van Spanje was, te willen kampen, en dat ook de Prins nog geene eene Stad

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 288 [396].
(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 304 [416].

Stad hadt konnen ontzetten. Zy ſtonden, derhalve, voor de handeling, en hadden de moerderheid aan hunne zyde. Jonkheer *Chriſtoffel van Schagen*, *Dirk de Fries*, Oudburgemeeſter, en *Adriaan van Aſſendelft*, Penſionaris der Stad, werden naar Amſterdam geſchikt, met laſt, om vier of vyf dagen tyd van beraad te verzoeken. Doch Hopman *Wybout van Ripperda*, Overſte der Stede, hiervan de lugt gekreegen hebbende, roept de ſchutters en burgers, in de nieuwe Doele, byeen, vertoont hun „ hoe de Vroedſchap, „ buiten kennis der burgery, en tegen haaren eed, in onderhandeling getreden was „ met den vyand: hoe ydel het ware op genade te hoopen, na 't gene men te Mechelen, te Zutfen, en te Naarden, gezien hadt; „ en eindelyk, hoe veel loflyker het ware, „ de vryheid der Stede, tot den uiterſten „ ſnik zyns leevens, te verdedigen." Voor dit laatſte, verklaart hy zig, en krygt den meeſten hoop tot medeſtemmers. Daarna geeft men van den toeſtand der Stad den Prinſe kennis, en zendt aan Lazarus Muller, toen te Nieuwendam gelegerd, om meer volks. Deez', terſtond, de Waterlandſche ſchanſen ruimende, welken, zonder uitſtel, door de Amſterdammers werden ingenomen, zendt vier vendelen, onder *Jakob Steenbach*, *Chriſtoffel Vader*, *Lambert van Wirtenberg* en *Maarten Pruis*, naar Haarlem, en trekt, met het overſchot zyns volks, de Stad voorby, naar Leiden. In Haarlem, kwam, naderhand, tot in Lentemaand des volgenden jaars, geduurig zo veel toevoer van verſch volk, dat de

FILIPS III. 1572.

Men handelt met Don Fredrik, te Amſterdam.

FILIPS III. 1572. de bezetting, eindelyk, drie- of vierduizend man sterk werdt (*g*). Midlerwyl, hadt men, in de Stad, de beelden ter Kerken uit gestommeld, en die den Hervormden ingeruimd. Twee der drie Gemagtigden, met slaauwe hoop, van Amsterdam te rug zynde gekeerd, werden, terstond, in hegtenis genomen, en naar Delft aan den Prinse gezonden, die hen te regt stellen, en Assendelft onthalzen deedt. Schagen, zwaar, naar men zeide, gepynigd, stierf in de gevangenis. De Fries was te Amsterdam gebleeven. Schagen en Assendelft meenden zig, met het besluit der Vroedschap, te konnen verantwoorden; doch de Prins verstondt, dat niemant eenen last aanvaarden mogt, die, met zynen eed, strydig was. En ziende, hoe 't meerderdeel der Vroedschap tot handeling geneigd was, zondt hy Aldegonde naar de Stad, die de Wet aldaar, uit 's Prinsen naam, veranderde, stellende Jonkheer *Jan van Vliet*, *Nikolaas van der Laan*, *Gerrit Stuiver* en *Pieter Kies* aan, tot Burgemeesters; en tot Schepens, *Willem Adriaanszoon*, *Jakob van Heussen*, *Kornelis Ryken*, *Pieter Bal*, *Nikolaas Mattheuszoon*, *Adriaan van Berkenrode* en *Mattheus Augustynszoon*. In de Vroedschap, werden 'er tien verwisseld (*h*). Al dit geschiedde, onder verklaaring, dat het niet zou geagt worden te strekken tot krenking der Handvesten, die 't veranderen der Wet, op eenen anderen tyd en wyze, vorderden.

Twee der Gemagtigden gevat en een derzelven gestraft.

De Prins verandert de Wet, te Haarlem.

Don Fredrik. Zo stondt het in Haarlem, toen Dirk de Fries

(*g*) Memor. by AMPZING Haarl. bl. 177.
(*h*) METEREN IV. Boek, f. 78 verf.

Fries en anderen uitgeweekenen eenen brief fchreeven, om de Regeering te beweegen, tot het zoeken van genade, en het uitdryven der bezetting. Doch de brenger werdt, met den ſtrop, geſtraft. Don Fredrik, ſchrikkende tegen 't beleg, in 't holſt van den winter, zou gaarne gezien hebben, dat de Stad 't hoofd in den ſchoot gelegd hadt: doch beſpeurende, dat zy zig, door vleijen noch dreigen, verzetten liet, brak hy, den agtſten van Wintermaand, op van omtrent Amſterdam. Filips III. 1572. breekt op van by Amſterdam.

De voortogt, langs den hoogen dyk, tot by Sparendam, zynde gekomen, vondt hier den weg geſlooten, met twee bolwerken, waaragter, men bezig was, met den dyk door-, en den vyand den gewoonen weg naar de Stad af te ſnyden. Doch Juliaan Romero, begeleid door eenige Roomſchgezinde boeren, kieſt een pad beneden den dyk, over 't ys, overvalt de verſchanſing aan den weſtkant, daar zy minſt verſterkt was, en verſlaat driehonderd man van de bezetting, die, onder *Gerrit van der Laen* en Maarten Pruis, ſtondt. Pruis zelf ſneuvelde hier. De overigen werden op de vlugt gejaagd. Jammer was 't, dat men het doorſteeken van den dyk niet eerder begonnen hadt: doch dit was, voor de verandering der Haarlemſche Regeeringe, niet doenlyk geweeſt. Nu ſtondt den Spanjaarden de weg naar Haarlem open. Ook vertoonden zig de eerſten, op den elfden van Wintermaand, voor de Stad: daar zy 't Leproozenhuis innamen. Don Fredrik, twee vendelen Waalen in Sparendam gelaaten hebbende, volgde, met het gros des Legers, dat, Sparendam ingenomen.

De Spanjaards komen voor de Stad.

Filip III. 1572. dat, van tyd tot tyd, aanwassende in kragten, eindelyk, op dertigduizend man, waaronder vyftienhonderd Ruiters waren, begroot werdt. Zesendertig vendelen Spanjaards legerden zig voor de Kruispoorte: agttien vendelen Duitschers, onder den Graave van Overstein, voor de Houtpoorte, en twee-entwintig vendelen Waalen, onder Noirkarmes, Kapres en Liques, in 't Westen, aan den duinkant. De Ruiters lagen in de naaste Dorpen, zo langs strand, als binnen door, op den weg naar Alkmaar. Van Amsterdam kreeg de Veldheer veertien metaalen stukken, veertig en zesenveertig pond schietende. Ook zondt hem de Hertog drieduizend Luiksche graavers toe, die, sedert, meest allen, aan en omtrent de wallen, zyn omgekomen.

Gelegenheid van Haarlem. Haarlem hier tegen, genoegzaam de zwakste Stad van Holland, hadt weinig voorraad van mond- en krygsbehoeften; doch de Meer en 't Spaarne open, waarlangs de Stad, eenen geruimen tyd, voorzien werdt van volk en voorraad. Zy hadt ook duizend delvers in dienst, en driehonderd wyven, onder *Kenau Simons Hasselaar*, eene Weduwe van zesenveertig jaaren en van een der beste geslagten, die niet schroomde, met spiets, roer en rappier, in vrouwen-kleedinge, den vyand te keer te gaan: welke dienst haar, in 't jaar 1574, door de Staaten van Holland en Zeeland, met het Waagmeesterschap en Ontvangerschap van den nieuwen Impost op de Turf, binnen Arnemuiden, vergolden werdt

KENAU SIMONS HASSELAER,
Bevelhebſter over eene Bende Vrouwen
in 't beleg van Haarlem.

H. Pothoven del. naar eene Schildery by den H.r Burg.r Haſſelaer. J. Houbraken fec.

Is. TIRION excud. 1760.

werdt (*i*). Men viel, in der yl, aan 't ſterken der Stad, werpende eenige ſchansjes op langs de Meer, en een kloek Ravelyn voor de Kruispoorte, over de Legerplaats van Don Fredrik, die zynen intrek op 't Huis te Kleef genomen hadt. Filips III. 1572.

Oranje hadt, midlerwyl, den Graaf van der Mark, met vyftien vendelen Knegten, vier Kornetten paarden, en zes veldſtukken, by Leiden verzameld, afgezonden tot onderſtand van Haarlem. Doch hy werdt, by den weeligen berg, door Boſſu, Noirkarmes en Romero, onderſchept en geſlaagen. Hier bleeven vier ſtukken geſchuts, de meeſte vendels en duizend man op de plaats. De Spanjaards lieten 'er niet boven twaalf. Lumei hadt zig, door de vlugt, gebergd. Met de gevangenen werdt wreedelyk gehandeld. *Baptiſt van Trier*, voor wien Lumei tweeduizend Kroonen en negentien Spaanſche krygsgevangen' foldaaten gebooden hadt, en *Hans Keller* werden, by 't eene been, opgehangen: waarop Lumei ook de gemelde negentien ter galge verweesen. Lumei, door den Prinſe, tot ontzet der Stad, afgezonden, wordt geſlaagen.

Don Fredrik, de Legerplaatſen voor Haarlem omgraaven hebbende, en zig verbeelden-de, dat de Stad het naauwlyks eene week houden zou, regt, na 't delven van ſlegts ééne loopgraaf, eene battery op voor de Kruispoorte, die hy, met zyne veertien metaalen ſtukken, op den agttienden, beſchieten liet. De Poort, het Ravelyn, en de naaſte gordynen werden geweldig beſchadigd, door zes- De Stad beſtormd.

(*i*) Reſol. Holl. 2 *Sept.* 1574. *bl.* 72.

FILIPS III. 1572. zeshonderdentagtig ſchooten, die, deezen dag, gedaan werden. Den volgenden, deedt men 'er vyf minder op de S. Jans Poorte, en 't muurwerk aan dezelve gehegt. Doch de belegerden ſtopten, des nagts, de breuken, met wolzakken, ſteen, hout, aarde en andere ſtoffen, en beſteedden de lange winterſche nagten, om eenen nieuwen wal op te werpen agter den ouden, van de S. Jans Poorte af, tot aan de S. Katrynen brugge toe, waardoor de Stad, aan deezen kant, genoeg gedekt was. Op den eenentwintigſten, werdt het Ravelyn, den gantſchen morgen, wederom fel beſchooten: waarna Don Fredrik bevel gaf, om ſtorm te loopen. De aanval was hevig; doch de belegerden verweerden zig zo dapperlyk, dat de aanvallers, met agterlaating van honderdenvyftig of tweehonderd (*k*) dooden, wyken moeſten. De verweerders verlooren 'er boven tien of twaalf niet, ſchoon Krygsvolk en burgers zig, in groote menigte, begeven hadden naar de wallen en naar 't Ravelyn, vanwaar de vyand, uit het grof geſchut, met kogels, ketens en ſchroot geladen, en uit de handbuſſen, begroet, en met een' vlugt gloeijende koolen, brandende pekhoepen, heete aſſche en olie, en geſmolten lood overſtort werdt. Uit dit begin, werdt groote moed geſchept by de belegerden. Ook zag Don Fredrik, dat de Stad met geene domme kragt te winnen was: waarom hy bevel gaf, het Ravelyn, door loopgraaven, te naderen, en eenige mynen te delven (*l*).

De

(*k*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 170.
(*l*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307 [420 *enz*].

De Haarlemmers, om 't graaven der Spanjaarden te hinderen, deeden geduurige uitvallen. Ook overrompelden zy, den dertienden, of, volgens anderen, den zeventienden van Louwmaand, de ſchans te Ruſtenburg, daar Duitſchers lagen, die genoegzaam allen verſlaagen werden: doch de ſchans werdt, daarna, door de Spanjaards hernomen. 't Verſch volk, welk de Haarlemmers, van tyd tot tyd, inkreegen, maakte hen heet op zulke aanſlagen: hoewel 't ook den Spanjaarden, nu en dan, gelukte, het ontzet op te ligten: 't welk, onlangs, *Filips de Koning*, met tweeduizend man, door den Prinſe, naar Haarlem gezonden, te beurt gevallen was. De Spanjaards, hem 't hoofd hebbende afgehouwen, wierpen het over de veſten, met een byſchrift, *dat hy 't was, die 't ontzet, zo ongelukkiglyk, aangevoerd hadt.* Die van binnen, hierdoor getergd, hangen, 's nagts daarna, twaalf gevangenen op, houwen 'er elf hoofden af, en kuipenze in eene ton, daar een papier op geplakt was, inhoudende, *dat men Alva, voor den tienden penning, waarom hy Haarlem belegerd hieldt, de tien koppen toezondt, en den elfden voor intereſt, op dat hy over geene ſchraale betaaling te klaagen hadt.* 't Delven ging vaſt zynen gang van de Spaanſche zyde; doch de belegerden groeven 'er tegen aan, en zag men, dikwils, de wederzydſche mynen ſpringen, met eene yslyke vernieling van vyand en vriend. De Spanjaards naderden 't Ravelyn, ſedert, langs eene overdekte gaandery, zo digt, dat men 't, eerlang, verlaaten moeſt, eerſt egter eene geweldige halve maan, bin-

Filips III. 1573.

Uitvallen der belegerden.

Wederzydſche wreede ſchimp.

Mynen geſpronaan.

't Ravelyn verlaaten.

Filips III. 1573. nenwaards, hebbende opgeworpen: waaraan elk, tot Burgemeesters toe, de hand geslagen hadt. 't Gelukte den belegerden ook, eene vyandelyke myn, van boven, door geweldige zwaarten, in te persen. Doch Don Fredrik, ziende zyn Krygsvolk, welk het, in 't veld, daar de schildwagten, nu en dan, waren doodgevrooren, naauwlyks harden kon, verloopen by menigten, besloot, des nagts voor den laatsten van Louwmaand, een' nieuwen storm te doen op de Kruispoorte, die men tot een bolwerk verbouwd hadt. Men bekroop den wal, heimelyk, pas voor den dageraad. Die van binnen merkten 't niet, voor dat de vyand op de vesten was. Toen aan 't schieten, aan 't schreeuwen, aan 't wekken der burgeren. De bespringers worden verjaagd van den wal aan de Kruispoorte: vanwaar de verweerers egter ook agter de nieuwe werken weeken, na dat Don Fredrik den grooten aanval doen blaazen hadt, en met het meeste heir genaderd was. Doch naauwlyks stak de vyand 't hoofd boven 't blokhuis, of hy zag zig, van alle zyden, begroeten, met een ontelbaar getal van kogels, die, van de einden der halve maane, en uit de naaste huizen, op hem afvloogen. Te gelyk, liet men de myne onder 't blokhuis springen, waardoor veertig man omkwam. Ondertusschen, hadt Billy, met tweehonderd zyner rapste Waalen, uit Friesland ontbooden, eenen aanval gedaan op de S. Jans Poorte, daar hy afgeweezen was. Aan de Kruispoorte, boodt men ook zo veel weer, dat de Spanjaards, eindelyk, den moed vallen lieten, en mes verlies van drie-

driehonderd man aftrokken. De Haarlemmers hadden slegts tien of twaalf man verlooren. Filips III. 1572.

De belegeraars, dus ten tweede maale afgeslaagen, begonden 't wat zagter op te neemen, en naauwlyks op iet anders, dan op 't uithongeren der Stad, bedagt te zyn. Veelen Oversten spraken zelfs van 't beleg op te breeken: waar toe de Veldheer zelf scheen te neigen; doch de Hertog, zyn Vader, die thans ziekelyk was, schreef hem „ dat hy, „ in persoon, 't beleg zou komen voortzet„ ten, zo Don Fredrik vertrekken wilde, of „ deszelfs Moeder, uit Spanje, ontbieden, „ om haars Zoons plaats te bekleeden: " welke schamperheid den Veldheer besluiten deedt, om met het graaven voort te gaan (m), en de Stad, ondertusschen, den toevoer, die reeds schaars begon om te komen, en met ysfleeden moest worden aangebragt, zo veel mogelyk ware, af te snyden.

Don Fredrik neigt tot het opbreeken van 't beleg.

Alva styft hem, om 't voort te zetten.

In Sprokkelmaand, sloeg het aan 't dooijen, waardoor 't beleg van Haarlem een ander aanzien kreeg. Men hadt, om den toevoer langs de Meer vry te houden, vier groote en eene kleine galeije op stapel gezet, en de eene na de andere te water gebragt (n). De Amsterdammers onderstonden, sedert, met vyf schepen en eene kleine galei, die zy, door Sparendam, in 't Spaarne gebragt hadden, in de Meer te komen, langs een gat, dat zy, by 't penningsveer, in den laagen

Scheepsstryden op de Haarlemmer Meer.

(m) Bor VI. Boek, bl. 315 [431 enz.].
(n) Ampzing Haarl. bl. 203.

FILIPS III. 1573. gen weg, graaven wilden. Doch hierin werden zy belet, door de Haarlemmers. Bossu, toen op een ander middel denkende, liet den Overtoom, een half uur van Amsterdam, aan den heiligen weg, doorgraaven, en kreeg, door dit gat, eenige smakzeilen in de Meer, die, door de Haarlemmer galeijen, aangetast en verjaagd werden: en schoon zy meermaalen te rug keerden, doorgaans, gelyk lot troffen. Ook verstoegen de Haarlemmers, in eenen uitval met duizend man, op den vyfentwintigsten van Lentemaand ondernomen, meer dan agthonderd vyanden, veroverende, te gelyk, vyf bassen, twee metaalen slangen, negen standaarden en een' grooten buit van kostelykheden. Doch weinige dagen daarna, bragt Bossu, door den dyk, geopend by 't Huis ter Hart, wel drie-endertig schepen en zeven galeijen op de Meer: ook werden 'er alomme schansen opgeworpen, waardoor de toevoer naar de Stad langs hoe moeilyker werdt. Zelfs waren 'er, zonder groot gevaar, geene brieven meer uit of in de Stad te krygen, waarom men zig van eenen vond bediende, dien de oude Romeinen reeds in 't werk hadden gesteld: hierin bestaande, dat men tamme en in de Stad op slag gewende duiven naar buiten zondt, die, met briefjes aan 't lyf gehegt, zo digt aan de Stad als 't mooglyk ware, opgeschooten werden, en veeltyds gelukkiglyk over raakten. 't Ontzet der Stede werdt, een en andermaal, vergeefs ondernomen: de overmagt des vyands deedt 's Prinsen Volk en Vloote te rug wyken. Maar de schans te Rustenburg werdt, door Hop-

Duivenvoorbriefdraagers gebruikt.

man

man Balfour, veroverd en eenigen tyd inge- Filips III.
houden. De Koeijen gingen, onder deeze 1573.
ſchanſe, buiten de Schalkwyker en Spaarne-
wouder Poorten, den gantſchen tyd der be-
legeringe door, weiden: hoewel 'er de Span-
jaards, nu en dan, eenen aanval op deeden (o).

't Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem veroorzaakte, eerlang, eene zetting op 't brood, dat elk dagelyks te gebruiken hadt: ook werden 't ſlegte volk en de jongens verpligt, alleenlyk moutkoeken te nuttigen. Voorts beſloot de Stad, ſchoon zy 't Regt der Munte niet hadt, by mangel van gangbaare penningen, eenige zilveren ſtukken te doen ſlaan, die boven de waarde werden uitgegeven. Zy volgde, hierin, den Prins van Oranje, die onlangs ook, by raade der Staaten, de munt van zeven op agt verhoogt hadt (p). Om nu en dan wat meels en buskruids binnen te krygen, gebruikte men luiden, ligt gekleed, die zakjes met den voorraad om den hals en twee Piſtoolen aan den gordel hadden; en, met polſen of verrejagers, over ſlooten en gebroken land, wipten, tuſſchen de Spaanſche ſchildwagten door. Sommigen werden egter gevat, en in 't gezigt der belegerden opgehangen: 't welk, en dat men, onlangs, het hoofd van Hopman Olivier, die Bergen hadt helpen verraſſen, en nu, in een gevegt op den Diemerdyk, geſneuveld was, met een byſchrift, over de muuren geworpen hadt, de Haarlemmers derwy-

Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem.

Noodmunten geſlaagen.

(o) Ampzing Haarl. bl. 196.
(p) Reſol. Holl. 1573, bl. 18.

FILIPS III. 1573.

wyze verbitterde, dat zy *Quiryn Dirkszoon* en *Lambert Jakobszoon*, oud Burgemeesters, die, op eenig vermoeden, in hegtenis gezet waren, en *Adriaan van Groeneveen*, een' Haarlemmer, die, in Spaansche dienst, gevangen was, uit den Kerker haalen, en, tegen den zin der Wethouderschap, nevens nog vyf soldaaten, eenen Priester en een' jongen van vyftien jaaren, aan eene galg, op den wal geplant, opknoopen deeden. De vrouw en dogter van Meester Quiryn, die hem, ter dood gaande, moed inspraken, werden, door 't graauw, met smyten en stooten, in 't water gejaagd, daar zy beide verdronken. Wyders, onderstondt men, den Spanjaarden ten spyt, de beelden der heiligen naar den wal te draagen, om 'er de breuken mede te stoppen. Doch deeze dartelheid werdt den Haarlemmers verleerd, door de nederlaag van 's Prinsen schepen op de Meer, onder Marinus Brand, als Admiraal, en den Heere van Batenburg, als Overste des Krygsvolks; die 's vyands Vloote onder Bossu sterker, of beter op haare hoede vindende, dan zy verwagt hadden, eer 't op een slaan ging, de vlugt namen. Bossu vervolgdeze, en veroverde twee-entwintig vaartuigen: de overigen bergden zig in de Kaag of in de oude wetering. Dit gebeurde, op den agtentwintigsten van Bloeimaand: en de Spaansche bleeven, sedert, meester van de Meer, waardoor der Stad de toevoer te water belet werdt. Hierop volgde het bemagtigen van eenige schansen der belegerden. In 't leger, meende men, dat de Stad nu terstond zou hebben moeten bui-

Bitterheid van de Haarlemmers tegen eenige Roomschen.

Nederlaag der Nassausschen op de Meer.

buigen: doch 't viel anders uit. Men hadt twee metaalen ſtukken van Dordrecht en Leiden bekomen, uit welken men zo hevig vuurde op de battery des vyands, dat men 'er den kruin afſchoot, en nog twee andere werktuigen, in de plaatſe der batterye opgeregt, om de belegerden van de veſten te houden en hunne binnenwerken te ontdekken, geheellyk vernielde. Filips III. 1573. 's Vyands Battery vernield.

Hierna, kwam 'er zo veel volks in 't Leger, en de toegangen werden, alomme, zo ſterk bezet, dat de Stad, aan welke, onlangs, de toevoer te water afgeſneeden was, nu, ook te lande, niet langer voorzien kon worden. De Prins, hiervan verkondſchapt, zag geene uitkomſt, dan in 't benaauwen van den vyand, door hem, op gelyke wyze, den toevoer af te ſnyden. Hy was, hierop, reeds te vooren, bedagt geweeſt, en Sonoi hadt zig, op zyn bevel, in Lentemaand, verſchanſt, op den Diemerdyk, te Jaaphannes, tuſſchen Amſterdam en Muiden, daar hy 't Y ter eene zyde hadt, en ter andere de Diemermeer, die tot in den Amſtel en aan den Utrechtſchen Wagenweg ſtrekte: eene plaats, regt gelegen, om den toevoer, van boven naar 't Leger, beide te water en te lande, te beletten. Doch de Amſterdammers hadden hem van daar verdreeven, en 'er, ſedert, eene ſchans gelegd. Nu, in den aanvang van Zomermaand, onderneemt hy, tuſſchen deeze ſchans en Amſterdam, den Diemerdyk, by nagt, te doorgraaven, en, hier en hieromtrent, zes ſchanſen op te werpen, die hy, tot na 't overgaan Sonoi verſchanſt zig op den Diemerdyk.

Filips III. 1573. van Haarlem, inhieldt. Batenburg wierp zig in Ouwerkerk, dat hy insgelyks verſterkte. Doch hy en Sonoi konden, ten deezen tyde, den toevoer naar 't Leger voor Haarlem, bezwaarlyk, beletten. De Amſterdammers waren nu meeſter van de Diemermeer, en van de vaart, die, uit de Vegt, door Weesp en Diemen, in dezelve liep; waarlangs men 't Leger voorzien kon. Men poogde wel de Vegt boven de vaart te ſluiten, ten welken einde, *Adriaan Vyg*, Overſte van Gorinchem, met vyfhonderd man, derwaards toog, zig begon te verſchanſen, en 't Huis te Gunterſtein innam. Doch Jan Baptiſt de Taſſis, die toen te Utrecht was, trok, met twee vendelen Knegten en eene bende Ruiters, op hem af, verdreef hem, en deedt de begonnen ſchans ſlegten. Dezelfde toeleg werdt, ſedert, te Nieuwerſluis, hervat; daar hy, insgelyks, mislukte, mids het muiten der Duitſchers, die zig egter haaſt ſtillen lieten. Ook hadt Alva toen alle de poſten van belang in deezen oord doen bezetten, door *Don Francisko Baldes*, die Batenburg, uit Ouwerkerk, verdreeven hadt (*q*): waarom men van 't ſluiten der Vegt moeſt afzien. Die van Buuren ondernamen, omtrent deezen tyd, het doorſteeken van den Lekdyk, waardoor 't Stigt onder water gezet, en de toevoer, van boven naar 't Leger, ook belet geweeſt zou zyn. Doch de Heer van Hierges, thans Stadhouder van Gelderland, was hun hier in den weg, en verzekerde zig van den dyk. 't Mislukken van

Batenburg te Ouwerkerk.

Poogingen om de Vegt te ſluiten.

Gemor

(*q*) Ampzing Haarl. bl. 211.

van zo veele aanslagen, die tot ontzet van Haarlem ondernomen waren, hielp het volk, daar, aan 't morren over de Regeeringe, die, riep men, de Gemeente, door verdigte troostbrieven, misleidde: 't welk van zo veel gevolg was, dat der Burgerye gegund werdt, zes, of, volgens sommigen, zestien mannen te kiezen, om, met de Wethouders, na te zien, wat 'er geschreeven werdt. Maar 't ongenoegen nam toe, met het minderen der mondbehoeften: daar 't nu zo schraal mede omkwam, dat men brood van hennip- en raapzaad begon te bakken, gebruikende 't vleesch van honden, katten en paarden tot toespyze. 't Weinige Kooren, dat 'er overschoot, werdt gespaard voor 't Krygsvolk. Men schikte dan, by donkeren nagt, onder een geweldig geluid van trommels en trompetten, een der snelst bezeilde jagten ter Stad uit, dat, ongemerkt, tusschen Bossus schepen door raakte en den Prinse tyding bragt van den nood der Stede. Zyne Doorlugtigheid hadt, na dat de Spaanschen meester op de Meer geworden waren, Haarlem verlooren gerekend, weetende, wat het inhadt, door 's vyands schansen, te breeken. Doch de Gemeente, gewoon met blinden yver voort te slaan, meende, men moest wat meer onderneemen, om zulk eene Stad te ontzetten; waartoe, immers, zeide men, gelds genoeg opgebragt was. Zelfs booden veele Delftsche, Leidsche en Rotterdamsche burgers aan, hun lyf, tot behoudenis der Stede, te willen waagen. De Prins moest zig dan, zyns ondanks, laa-

Filips III. 1573. der belegerden.

Hongersnood in de Stad.

PHILIPS III. 1573. laaten overhaalen, om eenig volk, burgers en bezettelingen, byeen te brengen; dat te Sassem geschiedde.

Vrugteloze handel over een Verdrag.

Doch terwyl hy hiermede bezig was, traden die van Haarlem, op den eersten van Hooimaand, in mondgesprek met den vyand; over een Verdrag: welk egter vrugteloos afliep, 't zy dat Don Fredrik te veel eischte, of dat de belegerden 't Verdrag niet ernstig zogten, en voorhadden, den vyand op te houden, tot dat het verwagtte ontzet gereed zyn zou.

De Stad wordt hevig beschooten.

't Ging dan wederom op een beschieten, aan poorten, toorens en wallen, die, op den derden van Hooimaand, door duizend en agt schooten, 't grootste getal, dat, in den gantschen loop der Belegeringe, op éénen dag, geslaakt werdt, geweldig beschadigd werden. De vyand dreigde daarna storm te loopen; doch 't bleef agter, om dat een overlooper hem berigt hadt, dat er, naauwlyks voor zes dagen, leeftogt in de Stad was.

Uiterste benaauwdheid in dezelve.

Ook gaven de belegerden, ten deezen tyde, hunnen uitersten nood te kennen, door het uitsteeken eener zwarte vlagge. Want zo ver was 't nu gekomen, dat men, na 't uitpluizen van 't kruid, dat tusschen de steenen groeit, 't lyf houden moest, by gekookte ossen- en paardenhuiden, en zelfs by schoenleder; en dat, de een by den anderen, op straat, van honger verslagtte. De bezettelingen, in deezen toestand, aan 't muiten geraakt, plonderden de Lombaard en verscheiden' andere winkels.

Batenburg afgezon-

De Prins trooste de bedrukten, zo veel hy kon, door brieven, en verzogt hen,

die

die erbarmelyk om onzet aanhielden, eindelyk, flegts twee dagen te toeven, wanneer hy een' loozen aanval doen zou op de *Fuik*, een water, waardoor de Meer gemeenſchap met de Stad heeft, en welk, door den vyand, ſterk beſchanſt was; terwyl 't ontzet, van den kant van den Hout, zou worden aangevoerd. Ook hieldt hy zyn woord. De Heer van Batenburg trok, den agtſten van Hooimaand, tegen den avond, op van Saſſem, aan 't hoofd van vierduizend Knegten, grootendeels burgers der naaſte Steden, met naame van Gouda (r) en van Delft, onder welke laatſten, zig bevondt *Joan van Oldenbarneveld*, die, naderhand, Advokaat van Holland werdt. Voorts hadt Batenburg zeshonderd Ruiters, onder *Gaspar van der Noot*, *Heere van Karlo*, zeven veldſtukken en vierhonderd wagens met krygs- en mondbehoeften by zig: en, om 's vyands verſchanſingen te veiliger te konnen genaaken, hadt hy zig voorzien van borſtweeringen van musketſchootvrye planken, die, op wielen, voortgeſchooven konden worden, en gaten hadden, daar 't geſchut door ſpeelen kon. Een optogt met zo veel volks en omſlags kon niet verhoolen blyven voor Don Fredrik, die 'er, daarenboven, kennis van kreeg uit de briefjes, welken hy, aan twee duiven, in de vlugt geſchooten, gehegt gevonden hadt. Nog vernam hy, dat de belegerden een gordyn doorſneeden hadden, om, door de breuke, uit te vallen, zo ras 't ontzet vernomen werdt. Dus dubbel ge-

Filips III. 1573. den om Haarlem te ontzetten,

(r) Boek XII. *Boek*, in het Byvoegſel.

FILIPS III. 1573. gewaarſchuwd, doet hy, in den zelfden nagt, eenen grooten hoop nat ſtroo in den brand ſteeken, regt over de genoemde breuke, waarmede hy den belegerden, door vlam en ſmook, verhinderde het teken te zien van 't naderend ontzet, welk met vuur geſchieden moeſt. Agter 't ſmeulend ſtroo, plaatſt hy vyfduizend man van zyn beſte Voetvolk: een diergelyk getal Knegten en vyfhonderd Ruiters worden naar den duinkant gezonden, onder *Jan Baptiſt del Monte*, die laſt hadt, om, op zeker teken van 't geſchut, den Naſſauſchen in de linker zyde te vallen. Zes Regementen onder Romero en anderen moeſten, ten zelfden tyde, ooſtwaards, over de beſnydingen ſpringen, en de gelegenheid waarneemen, om Batenburg op de regter zyde aan te taſten. Het overig deel des heirs ſtondt, binnen de Legerwallen, in ſlagorde. Batenburg, die, tot middernagt, te Noordwykerhout, getoefd hadt, genaakt, tegen drie uuren des morgens, het mannenpad, daar hy ſtal houdt, om zyne borſtweeringen toe te ſtellen. Doch terwyl hy hiermede bezig is, begint het Spaanſch geſchut te balderen: waarop hy, onvoorziens, van de eene en de andere zyde, aangevallen wordt. Zyne voorhoede, uit Ruitery beſtaande, was, midlerwyl, binnen de verſchanſingen geraakt, daar zy van een' veel ſterker hoop ontvangen en te rug gejaagd wordt, tot aan 't mannenpad. Hier ſtort zy op haar eigen voetvolk, dat, van drie kanten, overvallen, zo zwaar een' ſchok niet wederſtaan kon; maar agteruit en aan 't vlugten ſloeg. Zevenhonderd bleeven 'er op

wordt geſlaagen.

de

de plaats, waaronder beide Batenburg en Karlo waren. De wagens, zynde de voerluiden, meest allen, met de paarden, ontvlugt, 't geschut en dertien of veertien vendels werden veroverd. De belegerden, 't beraamde teken niet vernomen hebbende, hadden geenen uitval gedaan, en zelfs gewaand, dat het gerugt van den stryd, welk zy hoorden, looslyk, door den vyand verwekt was, om hen in 't net te lokken. Nu kreegen zy de tyding van de nederlaag der hunnen, door eenen gevangen, dien de vyand neus en ooren afgesneeden hadt. Zy werdt bevestigd, door eenige hoofden van verslaagen' burgeren, die men wederom over de vesten wierp, en eerlang door eenen brief van den Prinse, die hun riedt, ten beste mogelyk, voor zig zelven te zorgen, en 't Leger te Salfem opbrak. Filips III. 1573.

De benaauwde Stedelingen, nu geene uitkomst meer ziende, namen in overleg, om, in eenen algemeenen uitval, door 's vyands Leger te slaan, en de Stad te verlaaten. Doch de vrouwen en kinderen, vermeemende dat men hen niet dagt mede te voeren, vielen aan 't schreijen en jammeren, en stremden de uitvoering van 't genomen besluit. Daarna stelde men voor, om den uitval, met vrouwen en kinderen, en elk die mede wilde, te doen (s), en begon men, hiertoe, al gereedschap te maaken, toen Don Fredrik, kennis van den toeleg gekreegen hebbende, in eenen Brief, op Eversteins naam geschreeven, den belegerden aandiende, dat 'er nog genade was, De belegerden neemen in overleg, om de Stad te verlaaten.

(s) Meteren IV. Boek, f. 10.

Filips III. 1573. was, zo men de Stad, terſtond, opgave. De Duitſchers luiſterden hiernaar, en weigerden uit te trekken. De Waalen wilden 'er mede door; doch aarzelden, als 't er op aankwam. Ganſch Haarlem raakte over einde, willende ſommigen vertrekken, anderen blyven en handelen. Tot dit laatſte beſlooten de Regenten en Overſten van 't Krygsvolk, die, op den twaalfden van Hooimaand, buiten de Zylpoorte, in onderhandeling traden, en, ten negen uuren des morgens, ſlooten, *dat de Stad zig op genade en ongenade hadt over te geeven; doch de plondering met tweehonderd-enveertigduizend guldens zou mogen afkoopen.* De Gemagtigden, in de Stad te rug gekeerd zynde, gaf men 't den Duitſchen, Schotſchen en Walſchen Knegten in de keur, of zy, ongewapend, uittrekken, of 's Hertogs genade afwagten wilden: tot welk laatſte zy beſlooten. Alleenlyk *Bordet*, een Franſch Edelman, die, na 't herneemen van Bergen in Henegouwen, 's Prinſen dienſt hadt moeten verlooven, wanhoopte, in zo verre, aan vergiffenis, dat by zig van zynen dienaar doorſchieten liet (*t*), of, zo ſommigen meenen, de handen aan zig zelven ſloeg (*u*), na dat de knegt hem dien harden dienſt geweigerd hadt. De ſchuttery ook in 't Verdrag bewilligd hebbende, kreegen poorters en ſoldaaten bevel, om hun geweer op 't Stadhuis te brengen, de Duitſchers en Schotten alleenlyk uitgezonderd, die, ondertuſſchen, de veſten bewaarden. Voorts moeſten de burgers zig in 't Kloos-

Zy geeft zig over.

Bordets wanhoop.

ter

(*t*) METEREN IV. *Boek, f.* 80.
(*u*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 176.

ter te Zyl te vervoegen, de vrouwen en kinderen in de groote, en de Walsche en andere soldaaten in de Bakeneffer Kerk. Daarna trokken de Spanjaards naar binnen, en toen moesten ook de Duitschers en Schotten hun geweer boven brengen, en zig naar 't S. Katrynen en S. Ursulen-Klooster begeven. En zag men alreeds 't Verdrag schenden, en eenige burgers huizen plonderen. Don Fredrik, daarna, met den Graave van Bossu en andere Grooten, in de Stad gekomen zynde, deedt de Hoplui den en Vendrigs verzekeren, en naar 't Huis te Kleef brengen: en met den volgenden dag, hief het straffen aan van soldaaten, en van burgers, die, om de beroerten des jaars 1566, gevlugt, en, na 't omslaan der Stede, wederom binnen gekomen waren. Zy kreegen 't zwaard, zo zy biegten wilden; zo niet, den strop. Vyf beuls met hunne knegts floofden zig, dag aan dag, af, aan 't ombrengen van menigte van menschen. Don Fredrik deedt, daarenboven, driehonderd elendigen, by paaren, rug aan rug, binden, en in den mond der Meere verdrinken. De Overste der Stad, Wybout van Ripperda, Lancelot van Brederode, Heer van Veenhuizen, Jonkheer Jan van Duivenvoorde, Kolonel der Burgerye, en andere voornaame Persomadjen werden onthalsd, zelfs een bastaardzoon des Kardinaals van Granvelle, die, zig aan 's Prinsen zyde in Krygsdienst begeven hebbende, liever sterven wilde, dan zig, door 't melden van zyne afkomst, redden. Een Luthersch Predikant van Hopman Steenbach werdt gehangen: Simon Simonszoon, Pre-

PAUS III. 1573.

Strenge straf over soldaaten en voordeezen uitgeweeken burgers.

PHILIPS III. 1573. Predikant der Stede, onthoofd. Hopman Balfour behieldt zyn leeven, mids hy zwoer, den Prins van kant te zullen helpen, dien hy 't egter te kennen gaf, en getrouw bleef. De Schout Adriaan van Dort, de Burgemeesters van Vliet, Kies en Stuiver werden in hegtenis gezet. Men meent, dat omtrent de helft der bezettelingen, die, by 't overgaan der Stad, tot op omtrent agttienhonderd gesmolten waren, daarna, door beuls handen, omgebragt werdt. De vyand hadt, zo men wil, geduurende 't beleg, drieduizend man door scherp, zevenduizend, door ziekte, honger en ongemak, verlooren. De schade, by de Stad, door de belegering, geleeden, is op twaalfhonderddrie-entagtig duizend guldens berekend (*v*), dat eene geweldige somme was, ten deezen tyde. De Duitsche Knegten, 's Prinsen dienst afgezwooren hebbende, werden, onder geleide van zestig Spaansche Ruiters, naar Gelderland gezonden. Doch Sonoi, die toen den Diemerdyk nog inhadt, welken hy, kort hierna, verliet, zondt hun drie galeijen met volk agter na, onder *Walter Heegeman*, die hen te Nieuwkerk inhaalden. De Ruiters namen de vlugt, na den eersten aanval. De Duitschers lieten zig toen naar Sonoi leiden, die hen wederom tot 's Prinsen dienst bewoogen zou hebben, zo Don Fredrik hunnen Hopluiden, die nog te Haarlem zaten, in zulk een geval, den dood niet gedreigd hadt. Deezen bewoogen dan Sonoi, om hun volk, met 's Prinsen verlof, van den Krygs-

Verlies van wederzyde.

(*v*) METEREN IV. *Boek, f.* 80 *verso.*

Krygsdienſt, te ontſlaan. De Haarlemmers bragten van de beloofde penningen tot afkooping der plonderinge nog geene honderdduizend guldens op (1). Om de overigen, werden zy nooit gemoeid; doch zy moeſten, zes weeken lang, tuſſchen de drieën vierduizend ſoldaaten onderhouden. In Oogſtmaand, deedt Don Fredrik, plegtiglyk, zyne intrede in de Stad, en ten zelfden tyde, werdt de groote Kerk herwyd, door *Godefrid van Mierlo*, tweeden Biſſchop van Haarlem. Kort daarna, werdt 'er eene algemeene vergiffenis afgekondigd, met uitſluiting nogtans van zevenenvyftig Perſoonen, onder welken de Schout, de Burgemeeſters, Schepens, Krygsoverſten en anderen begreepen waren. De Schout en negen anderen ſtierven in de hegtenis: eenigen lagen 'er lang te kwynen. Weinigen genooten 't voorregt der vergiffeniſſe. Burgemeeſter Jan van Vliet, na lang zitten, op zyn woord van eer ontſlaagen, wiſt, als een molenaars knegt gekleed, ter Stad uit te raaken (*w*). Dus deerlyk een uitſlag hadt de belegering van Haarlem, die twee dagen langer dan zeven maanden geduurd hadt. De Spaanſchgezinden ontvingen de tyding van 't overgaan deezer aanzienlyke Stad, met uitgelaaten' blydſchap; die, hier en daar, tot dartelheid uitſpatte. Te Utrecht, maakte men eenen Prins van O-

Filips III. 1573.

ran-

(*w*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 316 *enz.* [431 *enz.*] 420 *enz.* [446 *enz.*] 330 [449]. Hooft VII. *Boek*, *bl.* 293, 301, 308, 314, 316.

(1) Juiſt 96876 guldens. Zie Bor VI. Boek, bl. 330 [449].

Filips III. 1573.

ranje van ſtroo, die, met veel omſlags, naar de markt gebragt, op een rad gelegd en verbrand werdt (x). De merkwaardigheid van dit zwaar Beleg verdiende, dat wy 'er ons wat langer mede ophielden, en 's Lands overige geſchiedeniſſen, onderwyl, onaangeroerd lieten. 't Wordt tyd, dat wy den afgebroken draad derzelven hier wederom aanhegten.

XII. Lumei en Entes in hegtenis genomen.

De Prins, die nu zyn verblyf te Delft hieldt, zag zig, in den aanvang deezes jaars, genoodzaakt, om den Graaf van der Mark, zynen Overſte over Holland, en deszelfs Luitenant, Barthold Entes, door de Staaten, in hegtenis te laaten neemen. De woeſtheid deezer twee en hunne wreedheid omtrent de Roomſche Geeſtelyken ſtaken, ſedert eenen geruimen tyd, den Landzaaten in 't oog, en gaven gelegenheid, dat 's Prinſen naam zeer gelaſterd werdt van de vyanden zyner Regeeringe. Snood was, boven allen, 't ombrengen van Kornelis Muis, man van tweeënzevontig jaaren en Pater van 't S. Aagten Klooſter te Delft, alwaar de Prins thans zynen intrek genomen hadt. Lumei hadt hem, op 't einde des voorleeden jaars, op zeker los vermoeden, dat hy, met zyne beſte middelen, tot Stad uit, naar den vyand, wyken wilde (y), doen vatten, doen pynigen, en, tegen 's Prinſen wil, eer men hem te regt geſteld en verhoord hadt, te Leiden, doen ophangen (z). Wat laater, hoorde men 't volk

Mishandeling van Pater Muis.

van

(x) J. UYTENBOGAERTS Leven ehz. Cap. XVII. bl. 257.
(y) Zie BOR VI. Boek, bl. 313 [428].
(z) BOR VI. Boek, bl. 309 [422].

van Entes morren over wanbetaaling, en de Staaten schelden voor Landverraaders: en men bevondt, by onderzoek, dat zy, door Entes zelv', waren opgemaakt. Hy en Lumei werden dan, te Delft, voor de Staaten ontbooden; daar Entes, derwyze, uitvoer, dat men last gaf, om zig van zynen Perſoon te verzekeren. Lumei, hierover geſtoord, wilde zynen Luitenant, met geweld, ter Stad uit brengen. De Prins zogt, vergeefs, een hert, zo hoog geplaatſt, neder te zetten. Hy liet zig nergens in gezeggen. 't Liep eerlang zo ver, dat men, den vyfden van Louwmaand, de ſchuttery in de wapenen bragt, en Lumei, zo wel als Entes, in verzekering nam. De Graaf werdt op 't Slot te Gouda gezet. Men zondt hem de punten zyner beſchuldiging ſchriftelyk toe, op welken hy zig, op zyn Krygsmans, verdedigde, vergoelykende zyne wreedheid jegens de Roomſchen, met den yver voor den hervormden Godsdienſt. De zwakheid der tegenwoordige Regeeringe gedoogde egter niet, eenen man van zo veel aanziens, en die, door 't inneemen van den Briel, den weg tot 's Lands verloſſing gebaand hadt, aan 't lyf te ſtraffen. Men ontſloeg hem dan; doch 't leedt niet lang, of hy, ſchynende eenigen onraad met zyne Waalen te brouwen, werdt wederom gevat, en buiten Rotterdam op 't Slot Honingen gelegd. Van hier ontſnapt, maakte hy den Prinſe en den Staaten nog vry wat ſpels, tot in Bloeimaand des volgenden jaars, wanneer men hem, met zyne goederen, ten Lande uit, Filips III. 1573

Dood van Lumei.

PHILIPS III. 1573. uit, naar Luik, vertrekken liet (*a*): daar hy, drie of vier jaaren laater, aan de beet van eenen dollen hond, of, zo anderen willen, door vergif, aan zyn einde geraakt is (*b*). Kort na dat hy de eerſte reize gevat was, hadt de Prins alle beſtellingen, op zynen naam gegeven, ingetrokken (*c*), en den Heere van Batenburg, Willem van Bronkhorſt, in zyne ſtede, tot Overſten Luitenant over 't Krygsvolk, aangeſteld: die, na verloop van weinige maanden, voor Haarlem, aan zyn einde kwam. Wat Entes aangaat; hy is, meen ik, te gelyk met Lumei, ontſlaagen (*d*), en, zo als wy, in 't vervolg, zien zullen, naderhand, wederom, in 's Lands dienſt, gebruikt.

XIII. Aanſlag van Boſſu om den Prins in handen te krygen.

Het vatten van Lumei baarde opmerking by den vyand, die waande, dat 'er eenig heimelyk misnoegen tegen den Prinſe onder ſchool. Boſſu ſchreef, derhalve, aan *Huig Janszoon van Groenewegen*, Burgemeeſter van Delft, en Roomſchgezind, die de ſchuttery hadt aangevoerd, toen Lumei gevat werdt, *dat men zo voortvaaren, den Prins ook in hegtenis neemen en naar 't Leger voeren moeſt; waarop loon naar verdienſten ſtaan zou.* Doch de brenger des briefs, een gevangen ſoldaat, leverde dien den Heere van Batenburg, door wien hy den Prinſe ter hand kwam. De Burgemeeſter, by zyne Doorlugtigheid ontbooden, nam God tot getuigen zyner opregtheid, verklaarende, dat

(*a*) BOR VI. *Boek, bl.* 310 *enz.* [424 *enz.*].
(*b*) METEREN V. *Boek, f.* 89 *verſ.* STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 427.
(*c*) Reſol. Holl. 1573. *bl.* 17.
(*d*) METEREN X. *Boek, f.* 167 *verſ.*

dat hy Boſſus pen niet in zyne magt hadt. De Prins hervatte, dat zyne trouw blyken zou, wanneer hy Boſſu zelf in de laage lokte, die hy voor anderen bereid hadt. Doch Groenewegen betuigde, dit van zig zelven niet te konnen verkrygen: waarop de Prins hem, eenigen tyd, in zyn huis, verzekeren deedt (*e*). Filips III. 1573.

In Weſtfriesland en 't Noorderkwartier, leeden de huisluiden, ten deezen tyde, veel van de ongebondenheid van Sonois Krygsvolk: waaronder de Hopluiden en bevelhebbers de gemeenen voorgingen in baldaadigheid. Men viel den Prins, deswege, dagelyks, klagtig: en hy ſchreef brief op brief, met de ernſtigſte bevelen tot weering van wanorde. Doch 't baatte weinig. Hopman *Michiel Krok* hadt zig reeds aan zo veele ſchelmſtukken ſchuldig gemaakt, dat zyne ſoldaaten verklaarden, niet langer onder hem te willen dienen. Dikwils, was hy, op belofte van beterſchap, verſchoond: doch, onlangs, dronken zynde, te Langendyk, eenen Prieſter neus en ooren afgeſneeden, toen aan den ſtaart van zyn paard voortgeſleept, en eindelyk, doorſteken hebbende; deedt Sonoi hem vatten, en in den Voorhof van 't Huis te Schagen onthalzen (*f*): welke ſtraf, voor eerſt, eenig ontzag verwekte. Baldaadigheid van Sonois Krygsvolk. Hopman Michiel Krok onthoofd.

XIV. Voordeelen in Zeeland, door de

Midlerwyl, bleef Middelburg in Zeeland nog al de Spaanſche zyde houden, onaangezien men de Stad, na 't opbreeken van 't beleg

(*e*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 315 [431].
(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 318 [434].

FILIPS III. 1573.

leg van Goes, te lande, door het doorſteeken der dyken, en te water, hadt begonnen te benaauwen, en de ſchepen, die den toevoer van Antwerpen derwaards bragten, nu en dan, met voordeel, was aangevallen (*g*). Zelfs gelukte het den Naſſauſchen, in den aanvang deezes jaars, de ketens van eenige ſchepen, te Antwerpen aan de kaai leggende, aan ſtukken te ſlaan, en de ſchepen weg te voeren. In Sprokkelmaand, ondernam Sanchio d'Avila, Overſte van Antwerpen, Middelburg wederom te ſpyzigen. Doch de Vliſſingers hadden de Schelde, by Lillo, met ſchepen vol puins, gekropt, zo dat 'er de grootſte ſchepen niet vlooten konden, en de kleinen, deerlyk, door 't geſchut, werden gehavend. Doch 't puin, na weinige dagen, zynde in zee geſpoeld, kwam d'Avila, met eenige zwaare ſchepen, voor Walcheren, daar een hevige waterſtryd voorviel. De Elefant, een zyner ſchepen, werdt aan boord geklampt, en, met nog een ander, vegtenderhand, overmeeſterd. Vier ſchepen, aan den grond geraakt en verlaaten van 't volk, dat in de boots overzeild werdt, werden, insgelyks, bemagtigd: nog een, dat ook vaſt zat, door de Spanjaards, verbrand. De overigen bergden zig onder Rammekens; doch werden, in 't keeren naar Antwerpen, nogmaals aangetaſt door de Naſſauſchen, die twee ſchepen vermeeſterden. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, in deeze gelegenheid, agthonderd man omgekomen zyn (*b*). De Naſſauſchen

Naſſauſchen, bevogten.

Mislukte

(*g*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 77.
(*h*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 318[433]. METEREN IV. *Boek*, *f.* 81.

ſchen in Zeeland ſchepten hieruit zo veel moeds, dat zy, op 't aanhouden van eenige Vlaamſche Edelluiden, eenen aanſlag op Thoolen of Tertoolen ondernamen. Zy landden, met vyftienhonderd man, tuſſchen Bergen op Zoom en Thoolen. Doch Mondragon was hun hier te kloek, en ſloeg hen, eerlang, op de vlugt. In 't wyken, maaktenze eene opening in den dyk, ſedert, het *Geuzengat* genoemd. In eenen tweeden aanval, met verſterking van verſch volk ondernomen, werden zy geheellyk overwonnen. Schoonewal, Rollé, Kloot, Steêland en Courteville bleeven op de plaats, met omtrent twee derde van 't volk. De Ryk werdt gevat, en de eerſte in deezen oord in 't leeven geſpaard, hoopende den vyand, veele geheimen uit hem te zullen trekken (*i*). Doch 't nadeel, hier geleeden, werdt, ſedert, eenigszins, vergoed. In Oogſtmaand gelukte het den Overſte van Zeeland-van 's Prinſen zyde, *Karel van Boiſot*, met hulpe van zynen Broeder, *Lodewyk*, Zee-Admiraal, Rammekens in te neemen, waardoor Middelburg nog meer benaauwd werdt. Maar *Filips van Lannoi, Heer van Beauvois*, wederom met eene Vloot Voorraadſchepen van Antwerpen vertrokken, zeilde door de Roompot, landde aan de Vrouwen Polder, en wiſt, behendiglyk en ſpoedig, eenige behoeften, van agteren, in Middelburg te krygen (*k*). Twee maanden te vooren, was de Admiraal der

Filips III. 1573. onderneeming op Thoolen.

Rammekens gewonnen.

Ne-

(*i*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 215.
(*k*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 320 [409].

FILIPS III. 1573. Nederlandſche Vloote van den Spaanſchen kant, Antoni van Bourgondie, Heer van Wakkene Kapelle, terwyl hy de naderende Naſſauſche ſchepen bezigtigde, even buiten Middelburg, met een agt ponds kogel, getroffen, dat hy het terſtond beſtierf (*l*). Hy was ook, by voorraad, Stadhouder van Zeeland geweeſt, welke waardigheid toen aan Chriſtoffel van Mondragon opgedraagen werdt (*m*).

XV. Alkmaar neemt bezetting in.

In Holland, zat men, kort na 't verraſſen van Rammekens, in grooten kommer, ter oorzaake van 't beleg van Alkmaar, dat, terſtond na 't overgaan van Haarlem, ondernomen was. De Prins, wel voorziende, dat Alkmaar aan de beurt leggen zou, zo dra Haarlem vermeeſterd zou zyn, hadt Jonkheer Jakob Kabbeljaauw, met eenig volk, derwaards gezonden; doch men hadt geweigerd, hem in te neemen: waarom hy, te *Heilo* en te Egmond, was blyven leggen: hebbende hy, by 't opwerpen eener ſchanſe ter laatſtgemelde Plaatſe, de aloude Abtdy aldaar, op twee toorens na, ten gronde toe, geſlegt (*n*). Doch toen men nu de Spanjaards, alle uuren, te wagten hadt, trok Kabbeljaauw wederom onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten. Regeering en Burgery verſchilden hier. Eindelyk, liet men hem en Ruikhaver binnen en op 't Stadhuis komen, daar de Wet byeen was. Hier haperde het nog aan 't beſluit, tot dat Ruikhaver, vergramd, uitborſt:

(*l*) BOR VI. *Boek*, *bl* 321 [433].
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCII. *p.* 752.
(*n*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 83 *verſ.*

borst: *'t Was geen tyd van sammelen: kort moest men antwoorden, aan, of af.* Toen ryst Burgemeester *Floris van Teilingen* op, en verklaart zig gezind, om, met den Prins en de Burgers, te leeven en te sterven. Met strykt hy 't Stadhuis af, en streeft, genoegzaam alleen alles over zig neemende, met een deel Burgers, naar de Friesche Poort, die hy doet openslaan: waarna 's Prinsen volk intrekt, en straks daarop, de Kennemerpoort wederom uit, om de Spanjaards, die, tot nog toe, maar tweeduizend Knegten en driehonderd paarden sterk waren, doch de Voorstad reeds hadden ingenomen, van daar te verdryven. Dit gelukte, en werdt de Voorstad, terstond daarna, in den brand gesteken. De Spanjaards leiden toen Egmond binnen aan koolen, daar de Nassausschen gelegerd geweest waren, en keerden, vervolgens, naar Haarlem te rug (*o*). Te Alkmaar, viel men, na hunnen aftogt, aan 't sterken der Stede (*p*). 't Liep aan, tot den eenentwintigsten van Oogstmaand, eer de Spanjaards zig wederom voor dezelve vertoonden. Don Fredrik, aan 't hoofd van zestienduizend man, legerde zig te Oud-dorp, en deedt de Stad, van alle zyden, besluiten. Vlak voor den boom, liet men een schip zinken, waardoor de haven, insgelyks, gestopt werdt. De belegeraars kreegen hunnen toevoer te water over de Beverwyk, alwaar zy dertig of veertig Ruiters gelegd hadden. In de Stad, waren niet boven de agthon-

Filips III. 1573.

De Stad wordt belegerd.

(*o*) Bor, VI. *Boek*, *bl.* 326 [444].
(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 328 [445].

Filips III. honderd ſoldaaten, omtrent dertienhonderd
1573. burgers, en eenige gevlugte Huisluiden. Men was 'er thans gezind, het uiterſte af te wagten, ſchreef aan Sonoi om ontzet, en maande hem aan, tot het doorſteeken der zeedyken. Sonoi deedt ook, terſtond, de ſluizen open zetten; doch tot het doorſteeken der dyken, waren de andere Steden van 't Noorderkwartier bezwaarlyk te brengen, wederhouden wordende, door het nadeel, dat zy, hiervan, aan weide en wintervoeder, te wagten hadden. Midlerwyl, wierp Sonoi vier ſchanſen op, te Ruſtenburg op den Huigendyk, te Broek op Langendyk, te Schoorldam en te Krabbendam: door welken, hy den vyand verhinderde zo veel voortgang te maaken om Alkmaar, als Boſſu onlangs gedaan hadt, in Waterland; alwaar hy Landsmeer, Zunderdorp en Zuiderwoude ingenomen, en zig, ſedert, langs 't Y, van Zaandam tot Nieuwendam toe, verſterkt hadt. Die van Alkmaar deeden uitval op uitval, niet zonder voordeel. Men verhaalt, dat zy, op den vyftienden van Herfſtmaand, eenen Spanjaard gevangen kreegen, die veel beloofde te ontdekken, zo men hem 't leeven laaten wilde. 't Werdt hem toegezeid; doch hy, na dat men hem uitgehoord hadt, egter opgeknoopt. Don Fredrik, vaſt bezig met het maaken zyner loopgraaven, waaraan, onder anderen, driehonderd Haarlemmers arbeiden moeſten, beſloot de Stad, op den agttienden, voor 't eerſt, te doen beſchieten, aan twee oorden. Na den middag, deedt hy ſtorm loopen langs twee bruggen, die, 's nagts te voo-

De Haarlemmers moeten aan de loopgraaven arbeiden.

ren,

ren, over de graft geworpen waren. De Spanjaards, onder een yslyk geſchreeuw, vliegen ter breuke op, aan de Frieſche Poorte; doch werden zo ontvangen, datze, tot drie reizen, deinzen moeſten. 't Zelfde gebeurde aan den Rooden Tooren, ſchoon de verweerders, hier, ook van agteren, uit het Spaanſch geſchut, geplaatſt tegen over de zoutkeeten, beſtookt werden. De vrouwen en jongens bragten, op de eene en de andere plaats, brandende pekhoepen, ongeleſchte kalk, ziedend water, geſmolten lood en andere brandſtoffe aan, en hielpen den vyand weeren van de wallen. De aanval duurde vier uuren, en, in al dien tyd, week 'er van de belegerden niemant uit zyne plaats, zonder dood, of zwaarlyk gekwetſt te zyn. Zy verlooren egter niet boven dertien burgers, en vierenveertig ſoldaaten: de aanvallers wel duizend man. Twee dagen daarna, werdt het ſchieten hervat: doch de Spanjaards waren niet aan den ſtorm te krygen; ſchoon die van binnen hen, met trotſe woorden, tergden, om aan te vallen. Daarna, werden eenige openingen in den Ooſterdyk gemaakt, daar 't water, met den ſpringvloed en noordenwind, zo hoog door gejaagd werdt, dat het land, op veele plaatſen, met ſchuiten, werdt bevaaren. Het doorſteeken van den Havendyk, tuſſchen Bergen en de Koedyker Sluis, ontbrak alleen nog; om den vyand dit geweſt te doen ruimen. En ſchreef de Prins, in 't laatſt van Herfſtmaand, aan die van Alkmaar, dat zy, zo de nood ſterker drong, ook 't verder doorſteeken der dyken te wagten hadden.

Filips III. 1573. Alkmaar. beſtormd

De dyk wordt doorgeſteken.

Doch

FILIPS III. 1573. 't Beleg opgebroken.

Doch deeze Brief viel, by ongeluk, den vyand in handen, of liever by geluk, want Don Fredrik, dien gelezen hebbende, en overweegende, in welk een gevaar, zyn gantſche Leger was, beſloot het grof geſchut te vervoeren, en 't beleg, op den agtſten van Wynmaand, geheellyk op te breeken. De Stedelingen vielen toen moedig uit, en den wykenden vyand in den ſtaart, dien zy een goed deel volks affloegen. Het Spaanſche heir trok, op verſcheiden' Dorpen, omtrent Haarlem en Leiden, in de winterlegeringen (*q*).

XVI. Muitery van 't Spaanſch Krygsvolk te Haarlem.

De mislukte belegering van Alkmaar, welke Stad de Spaanſchen gewaand hadden, binnen kort, meeſter te zullen zyn, veroorzaakte, onder hen, groote verſlaagenheid, en deedt ſommigen voor Haarlem, Amſterdam en Utrecht vreezen. Hier ſloeg nog toe, dat Alva geld gebrek hadt, en den Krygsknegten het noodige niet verzorgen kon (*r*): 't welk hen, hier en daar, aan 't muiten hielp. Onder anderen, was dit te Haarlem gebeurd, niet lang na dat het overgegaan was. De Spaanſche Knegten vorderden agtentwintig maanden ſoldy, nevens eene vereering voor 't veroveren der Stad, en om hunnen eiſch klem te geeven, trokkenze, ten getale van vierhonderd, naar buiten, om 't geſchut binnen de wallen te voeren. Don Fredrik moeſt dit aanzien, alzo hy noch Spanjaarden noch Waalen beweegen kon, om hunne Spitsbroeders te ſtuiten. Toen ſtondt de uiterſte elende

(*q*) BOR VI. *Boek, bl.* 331 [451] *enz.*
(*r*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCVI. *p.* 762. *Ep.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXI. *p.* 768.

de van Haarlem voor de deur. Chiappin Vitelli wist, eindelyk, de muitelingen tot bedaaren te brengen, mids men hun dertig kroonen telde, veertien op rekening der agterſtallige ſoldye, en zeſtien voor de vereering (s). Sommigen melden, dat het ongenoegen der Spanjaarden zo ver hadt gegaan, dat twaalf hunner, als Koopluiden verkleed, den Prinſe van Oranje te Delft waren komen vinden, aanbiedende, hem Haarlem te zullen leveren voor eene ſomme van veertigduizend guldens; doch dat hy, zo veel niet weetende byeen te krygen, deeze aanbieding hadt moeten van de hand wyzen (t). PHILIPS III. 1573.

Klagten van Sonoi, over den ſtaat van 't Noorderkwartier.

En, waarlyk, gebrek aan geld was, aan 's Prinſen zyde, zo wel als aan de zyde der Spaanſchen, oorzaak van veele zwaarigheden. Sonoi hadt, al in Hooimaand, aan den Prinſe geklaagd „ dat het, in 't Noorderkwartier, „ vanwaar veelen, na 't overgaan van Haarlem, met hunne goederen, gevlugt waren, „ mangelde aan krygs- en mondbehoeften en „ aan ſoldaaten, dreigende het klein getal, „ dat men nog hadt, aan 't muiten te ſlaan, „ zo dra de betaaling, over den vervaltyd, „ wegbleef. Ook meende hy, dat men eene „ ſchans op Texel leggen moeſt, eer het de „ vyand deedt; wanneer de vaart naar de „ Maaze, die nu alleen buiten om kon geſchieden, en de gemeenſchap met Zuidholland zou afgeſneeden zyn: hy beſloot, „ eindelyk, dat men 't, in den tegenwoordigen toeſtand, niet langer harden kon, in- „ dien

(s) Bor VI. *Boek*, *bl.* 330 [449]. Taſſis *Libr.* I. *p.* 181.
(t) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 327.

Filips III. 1573. 's Prinsen ruſtig antwoord.

„ dien zyne Doorlugtigheid geen vaſt verbond met eenige Mogendheden gemaakt, „ en bekwaam ontzet voor handen hadt." Op welke klagten, de Prins antwoordde, met redenen, die de Godsdienſt meer dan de Staatkunde uitlevert, de klaagers wyzende op het Verbond, dat hy met den Vorſt der Vorſten hadt aangegaan (*t*): 't zy dat hy waarlyk nog weinig ſtaats maakte op eenig uitheemſch Verbond, of dat hy niet raadzaam hieldt aan 't gemeen van zyne oogmerken kennis te geeven. Ook beſpeurde men, dat zyne redenen regt geſchikt waren, om de luiden, in deezen tyd van benaauwdheid, met hoope en moed, te vervullen.

XVII. Alva ſtelt allerlei middelen in 't werk, om de afgevallen' Steden te herwinnen.

Alva, ondertuſſchen, onderrigt van de verlegenheid, waarin 's Prinſen aanhang in Holland zig bevondt, ſtelde al zyne behendigheid in 't werk, om de Steden wederom tot zig te lokken. In Hooimaand, hadt hy, in de Steden, die hem waren toegedaan, met naame, te Amſterdam en te Middelburg, openlyk doen afkondigen, dat elk, die 's Prinſen zyde nog tegenwoordig verliet, genade, doch elk, die hem bleef aanhangen, de uiterſte verdelging te wagten hadt (*u*). Ook liet hy geene middelen onbeproefd, om byzondere Steden, door vriendelyk ſchryven van hem en van ſommige uitgeweeken' burgers, te winnen (*v*): waarin de Regeering van Amſterdam hem, boven anderen, behulpzaam was, zyne Brieven, van de haaren ver-

ver-

(*t*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 328 [446].
(*u*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 327 [445].
(*v*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 348 [473].

zeld, aan verſcheiden' Steden afzendende (w). De Graaf van Boſſu zogt den Slotvoogd van Medenblik, Kornelis van Ryswyk; te beweegen, om het Slot en de Stad, binnen welke, in Slagtmaand des voorleeden jaars, een hevige twiſt, tuſſchen de Burgers en 't Krygsvolk, geweeſt was (x), aan hem te leveren. Doch Ryswyk was hier te eerlyk toe. De Heer van Billy poogde zig, in Oogſtmaand, ook van Enkhuizen meeſter te maaken, by verraſſing; maar zyn voorneemen was uitgelekt en te niet geloopen (y). De afkeer van Alva's Regeering, voor wiens Raad der Beroerten, omtrent deezen tyd, wel vyftienduizend zaaken, onafgedaan, hingen (z), was zo diep geworteld in de herten der Landzaaten, dat men, hoe groot 's Lands nood ook zyn mogt, zyne beloften in den wind ſloeg, en zig verhardde tegen zyne bedreigingen. Ook gaf het den volke wederom een weinig moeds, dat de Heer van Poyet, op den agtentwintigſten van Oogſtmaand, Geertruidenberg, by verraſſing, innam. De Spaanſche Hopman Draak vloodt, uit een agtervenſter zyner wooninge, met zo veel ſpoeds, dat hy 't geld, welk hy der bezettinge tellen zou, op de tafel leggen liet. Hier werdt een Prieſter doorſteken, en een Minderbroeder opgehangen. Tot Overſte der Veſting ſtelde de Prins Jeronimus Tſeeraarts, die, naderhand, het breeken der beelden beletten willende, door

Filips III. 1573.

Vyftienduizend zaaken voor den Raad der Beroerten.

Geertruidenberg ingenomen door 's Prinſen volk.

Tſeeraarts komt om.

(w) Bor VI. *Boek*, *bl.* 318 [434].
(x) Bor VI. *Boek*, *bl.* 304 [415].
(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 430 [599].
(z) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CLXIII. *p.* 677.

PHILIPS III. 1573. door 't Krygsvolk, in eenen oploop, werde omgebragt: 't welk den handdaadigen het leeven, en het Vendel, daar zy onder behoorden, de eer gekoſt heeft (*a*).

XVIII. Slag op de Zuiderzee. Doch de overwinning der Naſſauſchen, vier dagen na 't opbreeken van 't beleg van Alkmaar, op de Zuiderzee, behaald, gaf 's Prinſen zaaken, in Holland, eene veel betere gedaante. Boſſu hadt, deezen zomer, te Amſterdam, eene Vloot doen uitruften van agttien ſchepen, bemand met dertienhonderdentwaalf koppen, welker ſoldy en mondkoſt, op twintigduizend zeshonderd twee-ennegentig guldens en tien ſtuivers, ter maand, berekend was. Met deeze Vloot, meende men het Noorderkwartier onder te brengen. De Heer van Billy zou 'er eenige ſchepen byvoegen, die, in Friesland en te Groningen, werden gereed gemaakt; doch zo veel leeden van eenen zwaaren ſtorm, omtrent den twintigſten van Oogſtmaand, dat zy agterblyven moeſten (*b*). Boſſus Vloot, over welke hy zelf, als Admiraal, en Boshuizen, als Luitenant-Admiraal, geboodt, liep uit, op den twaalfden van Herfſtmaand, en geraakte over de wrakken, die Sonoi in 't Y hadt doen zinken, en welken men meende, met den jongſten ſtorm, verdreeven te zyn. Toen werden de ſchanſen, in Waterland, bemagtigd, waarvan wy, te vooren (*c*), gewaagd hebben. In 't Noorderkwartier, bevondt men zig in groote verlegenheid. De Weſtfrieſche ſche-

(*a*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 336 [457].
(*b*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 331 [450].
(*c*) *Bl.* 442.

ſchepen weeken agterwaards, tot aan en over 't Pampus; en men bragt, te Hoorn en te Enkhuizen, nog eenige ſchepen in zee, zo dat de Naſſauſche Vloot omtrent vierentwintig zeilen ſterk werdt. Boſſu vermeerderde de zyne tot omtrent dertig, en kwam, den vyfden van Wynmaand, over 't Pampus, om de Weſtfrieſche ſchepen, over welken *Kornelis Dirkszoon* van Monnikendam, als Admiraal, geboodt, op te zoeken. De Naſſauſchen zogten de vyandelyke ſchepen aan boord te klampen; doch Boſſu poogde hen te ontwyken, zig verlaatende op de kragt van zyn geſchut, dat verder droeg; en op de bezeildheid zyner ſchepen. 't Liep aan tot den elfden, eer men regt handgemeen raakte. Toen hegtten de Admiraal Dirkszoon en drie andere ſchepen zig aan 't ſchip van Boſſu, voerende den naam van *Inquiſitie*, en dreeven, met hetzelve, al vegtende, agter de Nek, by Wydeneſſe; daar de Inquiſitie aan den grond raakte. Een groot en vyf kleine Konings-ſchepen waren, ondertuſſchen, bemagtigd: de overigen, onder Jan Simonszoon Rol, tot over 't Pampus, te rug gejaagd. Met Boſſu werdt, den gantſchen nagt door, vinnig gevogten. Des morgens, met de ſchemering, ſprong *Jan Haring* van Hoorn over in Boſſus ſchip, klauterde by de takels op, en rukte de vlag van de ſteng; doch werdt, in 't nederdaalen, in zyne borſt geſchooten, dat hy 't beſtierf. Omtrent den middag, beſloot Boſſu, zyn Krygsvolk, op veertien of vyftien man na verlooren hebbende, zig, by verdrag, op te geeven, bedingende 't lyf voor de zynen,

Filips III. 1573.

Koenheid van Jan Haring.

Boſſu wordt overwonnen en gevangen voorgeſteld.

FILIPS III. 1573.

voor zig zelven, daarenboven, eene Graaflyke gevangenis. 't Verdrag werdt, daarna, bekragtigd, door Sonoi, en door de Staaten van 't Noorderkwartier; die, eenige maanden geleeden, by raade van den Prinse van Oranje, hadden vastgesteld, eene gewoonlyke Vergadering van Gemagtigden uit de Vroedschappen der Steden, te Hoorn, te houden, welke, naderhand, de Vergadering der Gekommitteerde Raaden van Westfriesland en 't Noorderkwartier genoemd is, en nog te Hoorn zit (*d*). Bossu werdt, in deeze zelfde Stad, in 't Weeshuis, gevangen gezet; daar hy wel drie jaaren zat: de andere gevangenen, ruim driehonderd sterk, werden, daar, en gedeeltelyk te Enkhuizen geplaatst. Veelen werden, tegen gevangenen, die by den vyand zaten, uitgewisseld; en raakten, by deze gelegenheid, Burgemeester Kies en andere Haarlemsche gevangenen vry (*e*). Na deeze overwinning ter zee, begon het scheepsvolk, in 't Noorderkwartier, wederom om betaaling te roepen, en aan 't muiten te slaan: en 't liet zig niet stillen, voor men den Admiraal en de Krygskommissarissen in verzekering genomen, en zo lang bewaard hadt, tot dat den muiteren drie maanden voldaan waren (*f*).

Beginsel van de Vergadering der Gekommitteerde Raaden in Westfriesland en 't Noorderkwartier.

Muitery aldaar.

XIX. Leiden belegerd.

De vreugde over 't vangen van Bossu werdt, eerlang, een weinig gemaatigd, doordien de Heer van Aldegonde het ongeluk hadt van den

(*d*) VRLIUS Hoorn, *bl.* 373.

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 334 *enz.* [455 *enz.*] HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 338.

(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 348 [472].

den vyand in handen te vallen. Don Fredrik was, na 't opbreeken van 't Beleg van Alkmaar, op den dertigſten van Wynmaand, voor Leiden gekomen, om welke Stad men, onlangs, 't geboomte omgehouwen, en Kloosters en Huizen verbrand hadt, op dat 'er de vyand niet in neſtelen zou. Voorts, lag 'er agthonderd of negenhonderd man, onder den Heere van Poyet, in bezetting (*g*). Filips III. 1573.

De Spanjaarden maakten zig, op den togt naar Leiden, meeſter van den Haage; waaruit de Ingezetenen, meeſt allen, naar Delft gevlugt waren. Toen namenze de ſterke Maasſchans te Maaslandsſluis in, en hier viel hun de Heer van Aldegonde, thans Bevelhebber over Delft, Rotterdam en Schiedam, in handen (*h*). Hy werdt, te Utrecht, op 't Slot Vredenburg, bewaard; doch beter gehandeld, dan men in 't eerſt verwagt hadt, hebbende den Prins, aan Senoi, bevolen, zig, omtrent den Graave van Boſſu, zo te gedraagen, als de vyand zig, omtrent den Heere van Aldegonde, gedraagen zou. Leiden was ſlegt van mondbehoeften voorzien. Don Fredrik, zyn volk willende ſpaaren, lei het, derhalve, toe, op het bedwingen der Stede, door uithongering (*i*). Den Haage ingenomen. Ook Maaslandsſluis. Aldegonde gevangen.

XX.

De Hertog van Alva bevondt zig, ten tyde van 't uitruſten der Vloote onder Boſſu, te Amſterdam. Hy was, in deeze Stad, reeds in merkelyke veragting geraakt, doordien hyze, tegen den zin der Burgerye, met vreemde Alva wykt heimelyk uit Amſterdam, zonder zyne ſchulden

(*g*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 329 [412].
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXV. *p.* 778.
(*i*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 348 [472].

Filips III. 1573. te betaalen.

de bezetting, hadt willen bezwaaren: ook hadt hy zig daar diep in ſchulden geſteken, zonder, ſchoon des vermaand, van betaalen te willen weeten. Nu vreesde hy voor eenen oploop, waarom hy beſloot, heimelyk, de Stad te ruimen. En ſpoedde hy zig te meer, om dat hy berigt ontvangen hadt, dat de Koning hem eenen Opvolger hadt toegeſchikt, die reeds op komenden wege was (*k*). Hebbende dan met de trompet doen uitblaazen, dat elk, die iets van hem te vorderen hadt, des anderendaags, om geld komen kon, vertrok hy, 's nagts te vooren, zonder laſt te laaten, om zyne ſchulden te voldoen: 't welk verſcheiden' luiden van middelen, die meer dan het hunne by hen hadden opgezet, in zo zwaar eene behoefte dompelde, dat vrouw en kinderen, zouden zy eeten, om eene arme daghuur, moeſten gaan werken. De Hertog vertrok van Amſterdam op Utrecht, en keerde, eerlang, naar Brabant (*l*).

Hy zoekt, vergeefs, geld by de algemeene Staaten.

Hier hadt hy, al in Herfſtmaand, de algemeene Staaten beſchreeven, om hen te beweegen, tot het opbrengen van twee millioenen in 't jaar; waartoe zy niet verſtaan konden. Ook hadden de Staaten van Holland hun, in eenen gedrukten Brief (*m*), ver-

Schriften der Hollanderen tegen Alva.

maand „ den dwingeland, met geen geld,
„ te ſtyven, noch, hierdoor, hunner Lands-
„ luiden en hun eigen bederf te bewerken.
„ Liever behoordenze hun de hand te bie-
„ den: waartoe zy naauwlyks het vierdedeel

„ van

(*k*) Viglii Comment. *p.* 317.
(*l*) Hoopt VIII. *Boek*, *bl.* 339.
(*m*) *By* Bor VI. *Boek*, *bl.* 338 [459].

„ van 't gene hun nu afgeëischt werdt be- Filips III.
„ hoefden te besteeden, wanneer het Vader- 1573.
„ land haast in rust en in den voorigen wel-
„ stand herstelt zou zyn." Ten zelfden tyde, kwam, op den naam van den Prinse en van de Staaten van Holland en Zeeland, een wydluftig smeekschrift aan den Koning in 't licht (*n*), waarin Alvas geweldenaaryen, met leevendige verwen, werden afgemaald; en de Koning verzogt, dezelven te willen stuiten, en het vreemd Krygsvolk te doen vertrekken. In 't slot, werden alle Christen-Mogendheden gebeden, om getuigenis te willen geeven van de trouwe en gehoorzaamheid der Landzaaten, en te wege te willen brengen, dat dit Vertoog tot 's Konings kennis komen mogt, zonder verdonkerd te worden, gelyk voorheen, meermaalen, plagt te geschieden. Zulke geschriften, schoon 'er geen besluit, by de algemeene Staaten of by den Koning, op genomen werdt, waren egter van dienst, om 't volk verder af keerig te maaken van de Spaansche Regeeringe, en te doen haaken naar de vryheid, die hun, van 's Prinsen wege, beloofd werdt.

'T Verdriet, dat Alva hiervan gevoelde, werdt vermeerderd, door de spytige tyding, die hy, ten deezen zelfden tyde, uit Duitschland, kreeg. Vyftigduizend ponden Buskruids, welken hy van daar verwagtte, waren, op bevel der Hertogen Joan Kazimir en Christoffel, Zoonen van den Paltsgraaf, Fredrik den III, die met den Prinse van Oranje ver-

XXI. Alvas Buskruid verbrand.

(*n*) *Zie het by* Bor VI. *Boek. bl.* 342 [464].

FILIPS III. 1573.

verbonden was, op de heide, ontlaaden, en aan brand gesteken: welk stuk, daarna, door deeze Vorsten, in openbaaren druk, verdedigd werdt (*o*). Zo veele rampen, op elkanderen komende, maakten Alva, eindelyk, wars van 't bewind: en deeden hem, al voor eenigen tyd, onder voorwendsel van zwakheid en hoogen ouderdom, aanhouden om zyn ontslag.

Hy wordt van 't bewind ontslaagen.

Filips vatte hem by 't woord, en, te vooren reeds, DON LOUIS DE REQUESENS *en* CUNINGA, Groot-Kommandeur van Kastilie en Stedehouder van Milaan, tot algemeenen Landvoogd, in Alvas plaatse, benoemd hebbende, deedt hy dien, in alleryl, herwaards vertrekken. Midlerwyl, hadt Hopperus, in eenen Brief, zyne goede hoedanigheden gepreezen (*p*): 't welk hier verspreid werdt, om 't volk, met een gunstig vooroordeel hem aangaande, in te neemen. De Landvoogd kwam, op den zeventienden van Slagtmaand, te Brussel, alwaar hy, met groot betoog van blydschap, werdt ingehaald. Hy bragt brieven mede aan de Staaten der byzondere Landschappen, by welken de Koning hem tot Landvoogd aanstelde: zelf voegde hy hier andere brieven by, waarin hy zig breed uitliet, over zyne agting voor 's Lands Staaten, en over zyne zugt tot de gemeene welvaart (*q*). De Hertog van Alva, die zynen Opvolger, op de grenzen, was gaan

Don Louis de Requesens komt, als Landvoogd, herwaards.

Alva zoekt hem

(*o*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 349 [472].

(*p*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 3 [478]. *Vide* & VIGLII Epist. Select. *Ep.* CLXXIV. *p.* 399.

(*q*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 2 [477].

gaan ontmoeten, maakte terſtond zyn werk, om 's Lands zaaken, zo als hyze inzag, voor hem open te leggen, hem zoekende te beweegen, om in dezelfde maatregels te treeden, die men, tot hiertoe, gevolgd hadt. Ten deezen einde, deedt hy hem geduurig verzellen van zynen Zoon, Don Fredrik, en van Vargas, Roda en Albernot: zo dat naauwlyks iemant, behalve deezen, gelegenheid hadt, om den Landvoogd te onderhouden. Men gaf hem, in verſcheiden heimelyke geſprekken, eene haatelyke beſchryving van 's Konings Amptenaars in Nederland: wier ſommigen van onervaarenheid, anderen van ontrouw verdagt gemaakt werden. 't Volk in 't algemeen werdt hem als ketterſch of wederſpannig afgemaald. En nademaal de Hertog oordeelde, dat de tegenwoordige oorlog, door 't vorderen des tienden Penningsz, veroorzaakt was, deedt hy zyn beſt, om Requeſens in te boezemen, dat de Staaten allen in deeze belaſting bewilligd hadden: waaruit volgde, dat zy zelven, niet de Hertog, de ſchuld hadden van de beroerten, die 'er uit waren ontſtaan. Voorts gaf hy zynen Opvolger te kennen, dat hy, by 't aanvaarden der Landvoogdye, groote gebreken in de Regtsoefening beſpeurd hebbende, en dezelven niet weetende te herſtellen door de Nederlandſche Regters, zig van Spanjaards hadt bediend: 't welk hem, ten onregte, by 't volk, in den haat gebragt hadt (r).

Filips II. 1573.

kwaade indrukſels te geeven van de Staaten en van de Nederlandſche Amptenaars.

Alva verſchoof, ondertuſſchen, het overdraa- Hy draagt

(r) VIGLII Comment. p. 317.

Filips III. 1573. draagen der Landvoogdye, van dag tot dag, 't welk ſommigen byna deedt vreezen, dat hem 't bewind over. hy met deezen Landvoogd handelen zou, als met den Hertoge van Medina Celi (s). Eindelyk, den Raad van Staate, die nu ſlegts uit Aarſchot, Barlaimont en Viglius beſtondt (2), op den negenentwintigſten van Slagtmaand, hebbende byeen geroepen, droeg hy 't bewind van Krygs- en Regeeringszaaken aan Requeſens over (t). Hy bleef egter nog te Bruſſel, tot over 't midden van Wintermaand, niet zonder eenig misnoegen des nieuwen Landvoogds (u), begeevende, in dien tuſſchentyd, verſcheiden' openſtaande Ampten: de dagtekening der laſtbrieven tot dezelven vervroegende, tot voor den tyd, dat hy 't bewind hadt afgeſtaan. Men meende, dat de Raad der Beroerten nu ook afgeſchaft zou zyn geworden; doch Alva bewoog zynen Opvolger, om dien in ſtand te houden. *Ook* nam 'er Vargas zyne voorige plaats wederom in, en de Raad bleef in bedryf, zelfs na dat Vargas, een' dag na Alva, naar Spanje vertrokken was.

Zyn vertrek, afbeelding en dood. Alva verreisde op den agttienden van Wintermaand, verzeld van Don Fredrik, die 't beleg van Leiden aan Baldes vertrouwd hadt (v), en begeleid van vyf Kornetten paarden. Hy

(s) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXVI. *p.* 779.
(t) VIGLII Comment. *p.* 318.
(u) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXVII. *p.* 782.
(v) VIGLII Comment *p.* 318. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXIX. *p.* 785.

(2) Noirkarmes, die 'er ook een Lid van was, hadt, na Boſſus gevangenis, 't bewind over den oorlog in Holland gekreegen, en bevondt zig thans aldaar. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXV. *p.* 777.

Hy nam zynen weg te lande, door Lotharingen, Bourgondie, Savoye en Lombardye, tot Genua toe, vanwaar hy, te water, in Spanje kwam. De Koning ontving hem gunstiger dan men verwagt, en, in 't eerst, hier verspreid hadt (*w*): en schoon hy, eerlang, ter oorzaake van een Huwelyk, door Don Fredrik, op zynen raad, tegen den zin van Filips, aangegaan, in 's Konings ongenade viel, en te Uzeda gevangen gezet werdt; stelde Filips hem, na de dood des Konings van Portugal, niet slegts in vryheid, maar gaf hem het bewind over 't Leger, dat naar Portugal gezonden werdt, om Filips van de Portugeesche Kroon te verzekeren, waartoe de Hertog veel geholpen heeft. Hy is, in 't jaar 1582, den twaalfden van Wintermaand, in hoogen ouderdom, te Lisbon, overleeden (*x*). Zyne vrienden en vyanden zyn 't eens, dat hy een doorsleepen en geoefend Krygsman geweest is; doch dat zyne trotsheid en kleinagting voor anderen en zyne maatelooze strengheid, die dikwils naar wreedheid zweemde, den Koning, wiens gezag hy, hier te Lande, in top zogt te vyzelen, meer schade dan voordeel gedaan heeft (*y*). Men geeft hem na, dat hy zig, op de reize uit Nederland, by Graave Lodewyk van Koningstein, Oranjes Oom van Moeders zyde, beroemd zou hebben, geduu- Filips III. 1573.

ren-

(*w*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXVII. *p.* 799. *Epist.* CCXXXVI. *p.* 818.

(*x*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 428. Meteren IV. *Boek*, *f.* 85, 86.

(*y*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 278, 346. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXXIX. *p.* 802.

Filips III. 1573. rende zyn bewind over deeze Landen, welk maar ruim zes jaaren geduurd hadt, agttienduizendzeshonderd menſchen, om 't geloof en om weêrſpannigheid, te hebben doen ombrengen (z). Doch ſommigen hebben Vargas de meeſte ſchuld gegeven van de wreedheden, hier, tegen de ketters, gepleegd, en Alva, niet ſlegts als voorzigtig, maar zelfs als zagtmoedig beſchreeven (a): hoewel men zou mogen agten, dat in zulk eene beſchryving meer hoofſche welleevendheid of vleijery dan opregtheid doorſteekt.

XXII. Staat des Lands.

De nieuwe Landvoogd vondt, by 't aanvaarden van 't bewind, 's Lands zaaken in de uiterſte verwarring. Hy vondt het Krygsvolk onbetaald, 's Lands gemeene ſchatkiſt ledig tót den bodem toe, en 's Lands Staaten, ziende, waartoe 't geld beſteedt werdt, ongenegen, omze behoorlyk te vullen. 't Kwam zelfs zo ſchaars met 's Lands penningen om; dat de Amptenaars, eenen geruimen tyd herwaards, onbetaald waren gebleeven, en Viglius aan Hopperus ſchreef, niet te weeten, waaruit de wedde des Landvoogds betaald zou worden (b). Van de verbeurdverklaaring, die men den Koning diets gemaakt hadt, genoeg te zullen opbrengen, om daarmede den oorlóg te konnen voeren (c), kwam weinig, ter oorzaake van de laſten, op de vaſte goederen ſtaande, en doordien de roe-

(z) REYD I. *Boek*, *bl.* 10. BOR VI. *Boek*, *bl.* 349 [474].
(a) VIGLII Epiſt. Select. *Ep.* CLXXIV. *p.* 899. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XLVI. *p.* 451.
(b) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXIII. *p.* 773.
(c) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXII. *p.* 793.

roerenden den regter ontdonkerd en ten Lande uit gevoerd werden. In zulk eene schaarsheid van penningen, hadt Requesens den oorlog op den hals, tegen Holland en Zeeland, daar hy de Nassausschen schier meester te water vondt, en de meeste Steden in hunne magt. In Holland, hielden Haarlem en Amsterdam voor den Koning, waardoor de gemeenschap tusschen Zuid- en Noordholland afgesneeden was. Ook was hier Leiden belegerd; doch 't vyandelyk heir was, voor Haarlem, zo zeer gedund, en zo slegt van voorraad voorzien, dat men naauwlyks meer doen kon, dan de toegangen bezetten, zonder de Stad vinniger te konnen aantasten. De meeste Zeeuwsche Steden hielden 's Prinsen zyde, die Middelburg, sedert eenige maanden, hadt doen belegeren (*d*). Filips III 1573.

XXIII. Requesens onderneemt Middelburg te ontzetten. 1574.

Zo stonden 's Lands zaaken, in den aanvang des jaars 1574, toen Requesens 't ontzet van Middelburg ondernam: ten welken einde, hy zelf naar Antwerpen trok, om 't uitrusten eener magtige Vloote, reeds te voren, op Alvas last, byeen gebragt (*e*), in persoon te bezorgen. Oranje, daarentegen, begaf zig naar Vlissingen, daar hy de Hollandsche en Zeeuwsche zeemagt, vierenzestig zeilen sterk, onder den Admiraal Lodewyk van Boisot, verzamelde. Requesens verdeelde zyne vloot. Dertig zwaare schepen, onder Sanchio d'Avila, moesten, langs de Honte, naar Walcheren, zeilen, en zeventig Smak-

(*d*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 3 [478].
(*e*) Languети Epist. *Libr.* 1, *Ep.* CXIX. *p.* 220.

Filips III. 1574.

Smakzeilen, van Bergen op Zoom, de Schelde afkomen. Over deezen, hadt de Heer van Glimes, in naam, Romero, inderdaad, het opperbewind. D'Avila en Glimes gingen beide, in 't laatſt van Louwmaand, t'zeil. Glimes trof, voor Reimerswaale, de Naſſauſche Vloot aan, met eenen gunſtigen Noordweſten-wind op hem afkomende. Romero dreef tegen hem door, dat men den ſtryd behoorde aan te vangen; daar hy beweerd hadt, dat zulks, mids men laveeren moeſt en 't nagety hadt, met alle regels van waterkryg, ſtreedt. De Naſſauſchen hadden zig boven op de ſchepen geplaatſt, en vielen, na 't overwaaijen van eene vlugt vyandelyke kogels, terſtond aan 't enteren. Tien Konings-ſchepen werden, in een oogenblik, aan boord geklampt. Ook ſprongen de Spaanſchen over in Boiſots Kog, tot zeſtig in getale, welken hy, met buskruid, in de lugt deedt vliegen. Romero ſtondt op 't punt om over te ſtappen, toen dit lot den zynen trof. Hy treedt dan te rug, maakt meer zeil, wykt af, en zet het op 't Eiland Thoolen aan; daar hy en zyn volk zig, met de boot of met zwemmen, bergden. Glimes, aan den grond geraakt, en zig dapperlyk verdedigende, werdt, met twee ſchooten, geveld. Zyn ſchip verbrandde. Agt anderen werden veroverd by de Naſſauſchen (*f*), die al 't volk over boord ſmeeten, de ſchepen en 't geſchut, te Veere en te Vliſſingen, bragten. Tuſſchen de laatſtgemelde Stad en ter Neuze, vertoonden zig, mid-

Slag by Reimerswaale.

(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CXCII. *p.* 728.

LOUIS VAN BOISOT,
Admiraal van Zeeland.
J. Houbraken fec. naar de Cr. Pr. van C. Nijsdier
Is. Tirion excudit.

midlerwyl, de Spaanſche ſchepen, onder d'Avila. De Prins, de binnen Vliſſingen was, vondt zig, op 't ontvangen der maare hiervan, niet weinig verlegen, alzo hy byna geene ſchepen by der hand hadt. Doch 's vyands misſlag, die 't gety, voor Breskens, verlag, redde hem uit zyne bekommering. Kort hierna, kwam de tyding van de neêrlaag der Spaanſchen op de Schelde, die d'Avila bewoog, het anker te ligten, en naar Antwerpen te rug te keeren. FILIPS III. 1574.

't Ontzet van Middelburg dus gemiſt zynde, zogt Mondragon, die, binnen deeze Stad, daar men groot gebrek aan mondbehoeften hadt (3), geboodt, tot handeling te komen. Oranje weigerde eerſt, de Stad en Arnemuiden, anders dan op genade en ongenade, te ontvangen (g). Doch Mondragon hebbende verklaard, dat hy Middelburg liever op twintig plaatſen aan brand ſteeken, en zig, met de zynen, in eenen uitval, dood vegten zou; vondt de Prins geraaden te buigen. 't Verdrag werdt, den agttienden van Sprokkelmaand, getroffen, op deeze voorwaarden: „ Mondragon en zyn volk hadden Middelburg geefr zig over.

„ Wal-

(g) Regiſt. ten Raede van Middelb. *van* XIIJ XV. XVIJ. XVIIJ. XX *Febr.* 1573. [1574].

(3) In Wintermaand te vooren, hadt de Wethouderſchap reeds beſlooten, Lynzaad te koopen, tegen agt ſchellingen de zak, en aan de bakkers te leveren, om met het meel gemengd te worden. Wat laater, werden ook de Kappers en gezoute Limoenen, voor Stads rekening, opgekogt, en onder 't gemeen verdeeld. *Regiſt. ten Raede van Middelb.* van XIX Decemb. 1573. *en* XII January 1573 [1574]. Zie ook VIGLIUS *ad* HOPPERUM Epiſt. CXCIII. p. 732.

Filips III. 1574.

„ Walcheren te ruimen, met hun geweer en
„ pakkaadje; mids hy, op zyne eer, beloof-
„ de, binnen twee maanden, te rug te zul-
„ len keeren in 's Prinſen handen, of Alde-
„ gonde, de Ryk en nog drie anderen, op
„ vrye voeten, te doen ſtellen." Met de Bur-
gemeeſters kwam de Prins overeen „ dat elk,
„ die den Prinſe van 's Konings wege zwee-
„ ren wilde, lyf, goed en voorregten be-
„ houden zou; doch onder hen, die den eed
„ weigerden, zou de Prins tien Perſoonen
„ mogen kiezen, om in hegtenis te blyven,
„ tot dat zy de vryheid van een gelyk getal
„ van gevangenen, te Haarlem, zouden be-
„ zorgd hebben. De overigen mogten, met
„ het hunne, vertrekken. Tot bezetting zou
„ de Stad eenige Burgers van Zierikzee, Vlis-
„ ſingen en Veere moeten inneemen: welke
„ Steden de Prins ook met nieuwe voorreg-
„ ten zou mogen voorzien, ſchoon die van
„ Middelburg hunnen Koophandel en andere
„ vryheden zouden blyven behouden, zo ver
„ 't gebied der Stad zig ſtrekte. Voorts, moeſt
„ de Stad den Prinſe driemaalhonderd dui-
„ zend guldens opbrengen, en daarna ook,
„ met de andere Steden, draagen, in de kos-
„ ten van den kryg. De Geeſtelyken mog-
„ ten alleen met hun gewaad vertrekken.
„ Wegens hunne goederen zou de Prins,
„ naar billykheid, orde ſtellen (*b*)."

Vliſſingen, Veere en Arnemuiden met verſchei-

Na het treffen van dit Verdrag, ging de bezetting ſcheep, op den eenentwintigſten, wordende ter Neuze aan land gezet. De Prins ſcholdt

(*b*) Capitulatie van Middelb. in date XIX. *Febr.* 1574. *M. S.*

ſcholdt der Stad, ſedert, twee tonnen ſchats kwyt van de drie (*i*). Men kwam, terſtond hierna, overeen met eenige Kooplluiden, die der Stad dertigduizend guldens opſchooten, welken den Thesaurier, *Adriaan Manmaaker*, geteld werden. Nog dertigduizend guldens beloofde men, in twee reizen, te zullen voldoen, en, wegens de overige veertigduizend guldens, hoopte men nog kwytſchelding te verwerven van den Prinſe (*k*); zonder dat my, wegens 't gevolg hiervan, iet gebleeken is. De gantſche Burgery hadt, midlerwyl, op den derden van Grasmaand, den eed van getrouwheid gedaan aan den Prinſe (*l*). Doch alzo zyne Doorlugtigheid, eerlang, Vliſſingen en Veere verklaarde voor vryë Graaflyke Steden, die, zo wel als de andere Zeeuwſche Steden, op de Staatsvergaderingen, zouden moeten beſchreeven worden; dezelven, daarenboven, beſchenkende met het Regtsgebied over een aanzienlyk gedeelte van Walcheren, dat, tot hiertoe, onder 't Regtsgebied van Middelburg, behoord hadt (*m*): en alzo hy, ten zelfden tyde, Arnemuiden, een Dorp onder Middelburg ſtaande, tot eene Stad verhief, Nieuwkerke en Mortiere van het zelve afhangkelyk verklaarende (*n*), heeft hy de gunſt der Middelburgſche Regeeringe nooit

Filips III. 1574. den' Voorregten beſchonken.

Misnoegen van Middelburg hierover.

(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 4 [479 *enz.*] Meteren V. *Boek*, *f.* 87 *verſ.* 88, 89.
(*k*) Regiſt. ten Raede van Middelb. *van* XXIV. *Maart* 1573 [1574].
(*l*) Regiſt. ten Raede 3 *April* 1573 [1574]. *f.* 169 *verſ.*
(*m*) Boxhorn *op* Reigersb. I. *Deel*, *bl.* 195, 228.
(*n*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 557. Meteren V. *Boek*, *f.* 89 *verſ.*

Filips III. 1574.

nooit regt konnen winnen. Welke gevolgen het misnoegen, hierover opgevat, gehad hebbe, ſtaat ons, hierna, te melden.

Mondragon hadt, midlerwyl, niet dan met veel moeite, de vryheid van de Ryk verworven. Aldegonde bleef nog wel agt maanden in hegtenis. De Landvoogd ſlaakte hem niet, voor dat de Ryk de koenheid gehad hadt van Mondragon, ten Hove, om 't voltrekken zyner belofte, te komen maanen (*o*).

XXIV. Oranjes aanſlag op Antwerpen mislukt.

De Prins, nu verre meeſter ter zee, ſmeedde, kort na 't overgaan van Middelburg, eenen aanſlag, op Antwerpen, waartoe de Zeeuwſche Vloot gebruikt zou worden. Doch zyne Doorlugtigheid hieldt ook heimelyk verſtand, met zekeren *Jan Alonſo*, Soldaat van 't Kaſteel, welk hy den Prinſe leveren zou, om twintigduizend Dukaaten. *Jan de Vos* en *Pieter Torqueau* waren, bedektelyk, in de Stad gekomen, met ſchriftelyken laſt van den Prinſe, om den aanſlag, die den vyfden van Lentemaand voortgaan moeſt, te vorderen. Vier- of vyfhonderd rappe ſoldaaten, meeſt wilde Geuzen, uit het Woud van Ypere, waren reeds ter poorten in geſloopen, en zouden, in de Stad, van wapenen worden voorzien. Doch de toeleg werdt, pas voor de uitvoering, ontdekt, Alonſo en andere medepligtigen gevat, en ter dood gebragt. De Vos, Torqueau en de meeſte ſoldaaten waren 't, door de vlugt, ontkomen (*p*). By de Naſſauſchen broeiden, ten deezen tyde, diergelyke

(*o*) Hooft IX. *Boek*, *bl.* 350, 397.
(*p*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 7 [483].

lyke aanslaagen op verscheiden' andere Steden, waarvan ons geen byzonder berigt voorgekomen is (q). Filips III. 1574.

Doch de Koningschen zaten ook niet stil. Zy zogten, door eenige uitgeweeken' burgers, die heimelyk verstand in Gouda hielden, deeze Stad te bemagtigen. *Jan Hei*, die zig te Utrecht bevondt, en eenige anderen dreeven deezen handel, met eenige Gemagtigden van Noirkarmes, die, ten deezen tyde, van wege der Spaanschen, 't Stadhouderschap over Holland en Utrecht, in Bossus plaatse, waarnam. In de Stad, hadt men omtrent twintig Roomschgezinden ingewikkeld in den aanslag. Een derzelven, eertyds Stads Slotenmaaker, hadt nog onder zig de sleutels van 't Vlamings poortje, door welk, men de Spanjaards zou inlaaten: of zo dit niet gelukte, zou men een toegemetseld gat in den doeletooren openen; waardoor men hen, over de graft, binnen helpen zou. De nagt na den vyfden van Sprokkelmaand was tot de uitvoering bestemd. Doch op den derden, kwam Jongkheer Albrecht van Egmond, met honderdenvyftig Knegten, binnen Gouda, waaruit vermoeden rees in de samenspanners, dat hun toeleg ontdekt was. De Schoonzoon van Jan Hei, *Adriaan Pieterszoon*, schreef dit over naar Utrecht; doch de boer, die den brief brengen zou, werdt betrapt: en daarna ook Adriaan Pieterszoon en verscheiden' anderen. Hy en nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, om hunner jongkheids wille, ver-

Noirkarmes poogt Gouda in te krygen, door verraad.

(q) Viglius ad Hopper. *Epist.* CXCIII. p. 732.

FILIPS III. 1574.

verschoond (r): onder welke laatsten, zekere *Reinier Dirkszoon* zal geweest zyn, wiens Moeder ik vind, dat, in Wynmaand, by zyne Doorlugtigheid, om vergiffenis voor hem, heeft aangehouden (s).

XXV. De Prins zoekt zig, met Engeland, en daarna, met Frankryk, te verbinden.

Midlerwyl, hadt Oranje, genegen, om den oorlog, door onderneemingen van meerderen nadruk, ten einde te brengen, al sedert eenen geruimen tyd, gepoogd een voordeelig verbond met deeze of gene uitheemsche Mogendheden te sluiten, en op nieuws een Leger te verzamelen. Meest liepen wel zyne gedagten op een Verbond met Frankryk; doch na den moord van Parys, vondt hy raadzaam, eerst eens te bezoeken, of hy Engeland in zyne belangen kon overhaalen. Derwaards waren, reeds op 't einde des jaars 1572, uit 's Prinsen naam, en uit dien der Staaten van Holland, Zeeland en Westfriesland, afgezonden *Jan van der Does*, Heer van Noordwyk, *Willem van Nyveld*, Heer van Arendsberg, Meester *Lieven Keersmaaker*, Burgemeester van Zierikzee, Doctor *Adriaan Junius* of *de Jonge* en Meester *Dirk van Bronkhorst*. Zy hadden last, der Koninginne te vertoonen, om welke wigtige redenen, men hier de wapenen tegen de Spanjaards hadt opgevat; en haar om onderstand, in volk en geld, te verzoeken (t). Hierna was, in Grasmaand des volgenden jaars, een Verdrag geslooten, waarby de Prins den Engelschen de vrye vaart naar Antwerpen toestondt, met vier schepen tevens, die hun

(r) BOR VII. *Boek*, *bl.* 8 [484].
(s) Resol. Holl. 11 *Octob.* 1574. *bl.* 246.
(t) BOR VI. *Boek*, *bl.* 310 [423].

hun geschut egter, in Zeeland, laaten moesten, en niets dan eenige geweeven stoffen te rug mogten voeren: bedingende hy, daarentegen, de vryheid, om Krygsbehoeften in Engeland te mogen koopen (*u*). Doch dit Verdrag, dat slegts met Gemagtigden der Engelsche Kooplüiden gemaakt was, schynt, door de Koningynne, niet bekragtigd te zyn. Ook vind ik niet, dat 'er, met het Gezantschap, iet werdt uitgeregt. De Prins sloeg dan 't oog wederom op Frankryk. In den Herfst des jaars 1573, werdt 'er eene onderhandeling begonnen, te Frankfort, tusschen Graave Lodewyk en den Heere van Schomberg. De Graaf boodt hier den Koning Holland en Zeeland aan, zo hy den oorlog aan Spanje verklaaren wilde, of alle de Steden, die de Prins op de Spanjaards veroveren mogt, zo hy hem met driemaal honderdduizend guldens wilde ondersteunen: en werdt 'er, op deezen voet, een heimelyk Verdrag ontworpen (*v*). Naderhand, tradt Schomberg wederom met Gemagtigden van den Prinse, te Metz, in onderhandeling, zynde hy toen gelast, door de Koninginne Moeder, om te bewerken, dat haar Zoon, *Hendrik*, onlangs tot Koning van Pooten verkoren, tot Beschermheer der Nederlanden, werdt aangenomen. Doch Oranje neigde meer om deeze waardigheid op te draagen aan haaren derden Zoon, *Karel, Hertoge van Alençon*, die vriendschap gehouden hadt met den Admiraal van Coligni; en geoordeeld werdt

Filips III. 1574.

(*u*) Meteren V. *Boek f.* 89 *verſ.*
(*v*) Thuanus *Libr.* LV. *p.* 902. C.

Filips III. 1574. werdt den Proteſtanten gunſtig te zyn. Ook hieldt Graaf Lodewyk, met deezen, buiten kennis der Koninginne Moeder, een heimelyk mondgeſprek te Blamont, in de Lente deezes jaars 1574 (w). Doch de dood van Karel den IX, die kort hierna voorviel, en andere veranderingen in Frankryk bragten te wege, dat het Verdrag, welk toen ontworpen werdt, eerſt na verloop van eenige jaaren, werdt geſlooten: gelyk wy, ter zyner plaatſe, zullen melden.

XXVI. Graaf Lodewyk verzamelt een Leger.

Graaf Lodewyk, alleenlyk eenigen onderſtand in geld, in Frankryk, bekomen hebbende (x), begaf zig naar den Maaskant, tegen over Maaſtricht, en verzamelde hier een Leger van zesduizend knegten en drieduizend paarden. De Landvoogd, gewaarſchuwd met den ſlag, werft op 't ſpoedigſt agtduizend Duitſche Paarden en vierduizend Zwitſers. Ook ontbiedt hy zyn Krygsvolk uit Holland: en werdt toen Leiden verloſt van de belegering, die, van Slagtmaand af, geduurd hadt. De Waterlandſche ſchanſen, die, in den aanvang deezes jaars, door den Heere van Chevreaux, waren ingenomen, werden nu ook verlaaten. Requeſens, zyne Krygsmagt byeen hebbende, liet Maaſtricht bezetten door Sanchio d'Avila, die, terſtond, ſchutgevaarten begon te houden met de Naſſauſche troepen, een gedeelte van welken hy, te *Bemele*, alwaar zy gelegerd waren, verneſtelde. Graaf Lodewyk, met het gros zyns Legers, getoefd heb-

Leiden verlaaten.

(w) Thuanus *Libr.* LVII. *p.* 961. A. 971. D. 977. D.
(x) Meteren V. *Boek, f.* 90.

hebbende tot op den agtſten van Graſmaand, en kennis hebbende bekomen, dat de Prins, zyn Broeder, met zesduizend man, in de Bommelerwaard gekomen, en 't Huis te Waardenburg aldaar bemagtigd en geſlegt hadt, breekt, eindelyk, op, van zins, om zig met den Prins te vereenigen (y). Hy trekt langs de regterzyde der Maaze, die thans hoog gezwollen was (z), meenende zynen weg te neemen, door 't Land tuſſchen de Maaze en Waale, naar de Bommelerwaard. Doch de vyand, zig ſpoedende, met groote dagreizen, langs den linker' oever, die hier zo veel bogts niet heeft als de regter, paſt hem vooruit te zyn, legt, by Graave, eene ſchipbrug, voert 'er zyn volk over, en ſlaat zig te *Over-Aſſelt* en in de naaſte Dorpen neder. Des anderendaags, bevondt zig Graaf Lodewyk, op eene myl na, by 't Spaanſche Leger: en zig nu den weg naar de Bommelerwaard ziende afgeſneeden, beſluit hy, zig by *Mowyk* of *Mook* neder te ſlaan. D'Avila, verlof van den Landvoogd bekomen hebbende, om eenen Veldſlag te waagen, kieſt 'er de *Mookerheide* toe, die omtrent een vierdendeels uurs van 't Dorp legt. Hier raaken de Legers aan elkanderen, op den veertienden van Grasmaand. Na 't houden van ſchutgevaarte, vielen de Spaanſchen op den Legerwal der Naſſauſchen aan, met zo veel geweld, dat zy hen deinzen deeden. Toen komt de Graaf te voorſchyn, valt op de kornet paarden van Schenk, en

Filips III. 1574.

Slag op de Mookerheide.

(y) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXVIII. *p.* 801.
(z) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXVI. *p.* 798.

FILIPS III. 1574. en jaagtze op de vlugt naar Graave. 't Gros des vyandelyken Leger wist egter van geen zwigten, maar indringende op de Nassausche Ruiters, die nog 't voordeel der hoogte hadden, doet het dezelven, hals over hoofd, van boven neder tuimelen, 't welk zo groot eene verwarring onder 't voetvolk bragt, dat het den vyand den nek boodt, en aan 't vlugten floeg. De Spanjaards, hun voordeel vervolgende, vernielen de vlugtenden, by menigten. Men wil, dat 'er drieduizend Knegten en vyfhonderd Ruiters omkwamen. Ook lieten 'er de Graaven Lodewyk en *Henrik van Nassau* het leeven, schoon hunne lyken, onder de gesneuvelden, nimmer gevonden zyn (*a*). De Spanjaards zouden niet boven de tweehonderd dooden gehad hebben. Zy veroverden dertig Vendels en twee Veldstukken, het eenigste grof geschut, dat men in 's Graaven Leger hadt. Door 't vlugten van Schenks bende, was de roep door 't Land geraakt, dat de Spanjaards geslaagen waren; en hadt, hierop, de Burgery van Reenen haare Spaansche bezetting de Poortsleutels ontweldigd. Doch deeze beroerte liet zig ligtelyk stillen, nadat men 't gerugt valsch bevonden hadt. Oranje scheen de neêrlaag zyns Broeders voorzien te hebben: alzo hy, op 't verneemen van deszelfs optogt, gezeid hadt, wel te mogen lyden, dat dezelve zig, met het Leger, honderd mylen van daar bevondt. Ook schryft men zyn ongeluk, grootendeels, toe, aan de onervaarenheid zyner benden, die tegen

Dood van Graave Lodewyk.

(*a*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXX. *p.* 803.

gen de oude en geoefende Spaanſche Kneg- Filips III.
ten niet opmogten. De gemeene zaak ver- 1574.
loor veel aan Graave Lodewyk, die voor Zyne af-
zyns Broeders regterhand gehouden werdt; beelding.
doch heeter op gevaarlyke aanſlagen was dan deeze. Voorts was hy welſpreekend, mild en minzaam (*b*), en werdt, by grooten en kleinen, die hem gekend hadden, beklaagd. Het overſchot zyns Legers verliep terſtond. Eenige Franſchen bemagtigden, op 's Prinſen naam, het Slot te Kerpen, van waar zy 't platte land afliepen. De Prins zelf trok, na den ſlag by Mook, uit de Bommelerwaard, te rug naar den Hollandſchen bodem (*c*).

Schadelyker gevolgen zou deeze ſlag voor XXVII.
de Hollanders gehad hebben, zo niet de Span- Muitery
jaards, terſtond na den ſtryd, tegen de ge- der Span-
woonte der Duitſchers, die 't voor 't vegten jaarden.
plagten te doen, aan 't muiten geſlaagen waren, en om betaaling geroepen hadden. Verjaagende zelfs hunne bevelhebbers, kiezenze andere Overſten, en ſlaan op weg naar Antwerpen. Met weinige moeite, binnen geraakt, lietenze zig, ook door de tegenwoordigheid des Landvoogds, niet wederhouden van het plonderen der wooninge van den Heere van Champagnei, *Fredrik Perenot van Granvelle*, Broeder des Kardinaals, en thans Bevelhebber der Stad. Tegen den avond trokken zy, by tienen of meerder getal, in de huizen der burgeren, daar zy zig rykelyk deeden opſchaffen, ſtreevende voorts, den gant-

(*b*) WALSINGHAM *Lettr.* CXXXIV. *p.* 202.
(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 11 [488 *enz.*].

FILIPS III. 1574. gantſchen nagt door, langs de ſtraaten, en, met ſchreeuwen, ſchellen en ſlaan aan de deuren, alles doende ſidderen: 't welk veele burgers beſluiten deedt, om, met den dag, de Stad te verlaaten. Dit hollen der Spanjaarden duurde ettelyke dagen. Men boodt hun een gedeelte der verdiende ſoldye op hand; doch zy ſchreeuwden, tot heeſchwordens toe, dat 'er 't volle geld zyn moeſt. Eindelyk, lieten zy zig beweegen, om een gedeelte der betaalinge in lakenen, het overige in geld te ontvangen. Doch toen, na verloop van eedige dagen, de Landvoogd hun liet voorhounen, dat men hem, tot de volle betaalinge, zo ſtipt niet verbonden moeſt agten; maar een weinig gedulds neemen; ging het hollen wederom aan, als te vooren. Men merkt, nogtans, aan, dat de muiters zo ſtreng een' tugt onderhielden, dat niemant hunner den burgeren ongeſtraft iet ontſtal. Eindelyk, lieten zy zig, door betaaling en beloften, andermaal ſtillen, neemende hunne oproerigheid, die de burgers van Antwerpen veel gelds gekoſt hadt, nog beter einde, dan men, in 't eerſt, gevreesd hadt (*d*).

De Zeeuwen taſten de Vloot by Antwerpen aan.

De Spaanſche Vloot, die te Antwerpen lag, was, onder 't muiten der Spanjaarden, een ſtuk van de Stad af, benedenwaards, geweeken (*e*), op dat 'er de oproerigen niet op aanvallen zouden. De Zeeuwen, hiervan de lugt gekreegen hebbende, zeilden 'er, met een tamelyk tal van ſmak- en razeilen, op af, be-

(*d*) BOR VII. *Boek*, bl. 15 [491]. LANGUETI Epiſt. *Libr.* I, [II.] *Ep.* IV. *p.* 2.

(*e*) LANGUETI *ubi ſupra Ep*, VII. *p.* 15.

bemagtigden drie schepen, en staken drie anderen, die aan den grond geraakt waren, in den brand. *Adolf van Haamstede*, Onder-Admiraal aan de Spaansche zyde, viel, by deeze gelegenheid, den Zeeuwen in handen, en werdt op Delft naar den Prins gevoerd, daar hy lang zat. De Spanjaarden, die nu te Antwerpen feest hielden, over de zege, op de Mookerheide bevogten, moesten, zo uitgestreeken als zy waren, te wapen loopen, en, den slykerigen dyk langs, aantrekken op de onzen. Men plaatste hen, buitensdyks, in den modder, van waarze wakker vuurden op de Zeeuwen; doch niet beletten konden, dat deezen, met de genomen' schepen en veel buits en gevangenen, naar Walcheren, te rug keerden (*f*). Doch hoe zuur de neêrlaag te Mook den Hollanderen zou opgebroken hebben, was 'er de muitery der Spanjaarden niet op gevolgd, kan men speuren, aan verscheiden' aanslagen op Holland, ten deezen tyde, voorgenomen door den Landvoogd; van welken 'er eenigen in 't werk gesteld en uitgevoerd werden. Baldes zogt Delft, door verrassing, in te krygen: doch de toeleg werdt ontdekt, en de Spanjaards genoodzaakt, onverrigter zaake, af te wyken (*g*). Eenige maanden te vooren, hadt Billy, wederom, gepoogd den Slotvoogd van Medenblik te beweegen, tot het overleveren van het Slot en de Stad aan den Koning (*b*). Ook eischte Hertog Erik van Brunswyk, by eenen Brief

Filips III. 1574.

Aanslagen der Spanjaarden,

op Delft,

Medenblik, en andere Plaatsen.

(*f*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 16 [495].
(*g*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 42 [532].
(*b*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 14 [493].

FILIPS III. 1574. Brief van den zevenden van Zomermaand, Hoorn en Enkhuizen op. Doch deeze poogingen hadden geen gevolg (*i*). Beter ſlaagde de togt van Chiappin Vitelli, dien Requeſens, na 't ſtillen der muiterye te Antwerpen, met eenige Spanjaarden en Zwitſers, naar Zuidholland gezonden hadt. Bommel en Gorinchem voorby trekkende, viel hy op Woudrichem, beſchoot het, en noodzaakte de bezetting de plaats te verlaaten. Daarna nam hy Leerdam in, by Verdrag, en deedt hier twee Predikanten en den Schoolmeeſter ophangen (*k*). Asperen, de zwakſte plaats van de drie, ging, op bloot beſprek, dat de bezetting vryelyk uittrekken mogt, aan hem over: waarna hy naar Brabant te rug keerde (*l*). De Heer van Chevreaux deedt, wat vroeger, eenen tweeden togt in Waterland, en verjoeg de bezetting uit de Schans te Ilpendam. Doch alzo men Hoorn en Enkhuizen van volk ontledigd hadt, om Purmerende ſterk te bezetten, ſtiet Chevreaux hier het hoofd, en liet 'er, zo men wil, wel tweeduizend man zitten (*m*).

Woudrichem, Leerdam en Asperen ingenomen.

Chevreaux geſlagen in Waterland.

XXVIII. Toerusting te water in Spanje.

De Spaanſchen bleeven egter, onaangezien dit verlies te lande, ſchier overal meeſter, en drongen, ten deezen tyde, langs hoe dieper in Holland in. Ter zee, waren, daarentegen, de Hollanders en Zeeuwen de ſterkſten (*n*): wier magt te water meer toe- dan afnam, door-

(*i*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 18 [499].
(*k*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 41 [530].
(*l*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(*m*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 17 [496].
(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXXV, CCXXXVI. *p.* 816, 817.

doordien zy 't voordeel van den Koophandel en Vaart op Spanje nog behielden. Requesens, dit bevroedende, hadt den Koning, omtrent deezen tyd, aangezet, om de onzen, ook te water, feller dan te vooren, aan te taſten, en ten dien einde, eene magtige Vloot uit Spanje herwaards te zenden. Straks hierop, werdt eene menigte van Embder en Oosterſchen niet ſlegts (*o*), maar ook van Hollandſche en Zeeuwſche Koopvaardyſchepen, in de Spaanſche Havens, aangehouden. De Koning deedt een goed getal van ſchepen byeen brengen. Men kreeg 'er hier ras kennis van, ſtelde orde, om 'er zig op te wapenen, en bakens en tonnen, waaraan de vyand de kuſten en diepten zou mogen kennen, in één uur, alomme weg te doen neemen (*p*). Doch toen 's Konings Vloot, die vyftienduizend man, behalve 't Bootsvolk, ophadt, reeds gemonſterd was, ontſtondt de roode loop op de ſchepen, die veel volks en zelfs den Admiraal der Vloote, *Pedro Melenda*, wegſleepte, waardoor deeze onderneeming in rook verdween (*q*). De Vloot by Antwerpen, onlangs, door de Zeeuwen, genomen en verſtrooid, was tot verſterking der Vloote, die uit Spanje verwagt werdt, geſchikt geweeſt (*r*). 't Verſlaan derzelve bragt, vermoedelyk, ook veel toe, om de Spaanſche Vloot te doen agterblyven. PHILIPS III. 1574.

Terwylze hier nog verwagt werdt, deedt XXIX. Re Algemee-

(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CXCIII. *p.* 733.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXXIII. *p.* 812.
(*q*) BOR VII. *Boek, bl.* 56 *enz.* [523 *enz.*].
(*r*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXXI. *p.* 808.

PHILIPS III. 1574. Requeſens, in den aanvang van Zomermaand, eene algemeene vergiffenis afkondigen, op 's Konings naam; die veel ruimer ingeſteld was dan de vergiffenis, ten tyde van Alva.

Nieuwe vergiffenis afgekondigd.

„ Men hadt zig nu ſlegts te biegten en tot „ den ſchoot der Kerke weder te keeren, om „ 's Konings genade te verwerven; die zelfs „ den aanhangeren der oproerigen niet ge„ weigerd zou worden, zo zy, binnen twee „ maanden, berouw toonden. Ook werden zul„ ken, die bewyzen konden als Roomſche „ Chriſtenen geleefd te hebben, hunne aange„ ſlaagen' goederen wederom toegezeid (s)." Paus *Gregoor de XIII.* beveſtigde deeze vergiffenis (t). De Paſtoor van Kaſtrikum zondt 'er een afdrukſel van aan de Regeering van Alkmaar: waarop hy, terſtond, gevat werdt: doch alzo men bevondt, dat hy een onnozel man was, die zig nimmer bitter tegen de Onroomſchen getoond hadt, ontſloeg men hem wederom (u). Door middel van deeze vergiffenis, zogt men eenige Hollandſche en Zeeuwſche Steden te doen omſlaan: doch men vondt 'er geenen, die hiertoe eenige genegenheid toonden (v). Men vertrouwde den Spanjaarden en den Koning zelven niets gunſtigs toe, in Holland en in Zeeland. Voorts dagt Don Louis, onder den glimp deezer vergiffenis, de algemeene Staaten, die hy, ten deezen tyde, te Bruſſel beſchreeven hadt, te beweegen tot bewilliging, in de voor lang ge-

De Landvoogd vordert twee millioenen 's jaars, voor zes

(s) BOR VII. *Boek*, *bl.* 27 [510].
(t) BOR VII. *Boek*, *bl.* 29 [513].
(u) BOR VII. *Boek*, *bl.* 53 [548].
(v) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXXIII. *p.* 812.

gevorderde twee millioenen 's jaars voor den tyd van zes jaaren, van welken nu 't vyfde jaar liep, zonder dat 'er nog iets was opgebragt. Nog vorderde hy een honderdſten Penning, na dat de zes jaaren om zouden zyn. Doch men hadt geene ooren naar zyn verzoek, ten ware hy de handeling der penningen aan inboorlingen wilde toevertrouwen, in welk geval, men, in een gedeelte van zynen eiſch, zou hebben bewilligd. Maar hy wilde hiertoe niet verſtaan. De Zomer verliep, derhalve, zonder dat hy iets verwerven kon (w). In 't najaar, zogt hy, by wyze van leening, geld, in Brabant, zonder verlof der Staaten, te heffen: doch deeze toeleg haperde, insgelyks. Grooten en kleinen, met naame die van Bruſſel, riepen, dat men hunne voorregten met voeten tradt, en drongen den Landvoogd, die min hartig was dan Alva om zyn ſtuk te dryven, tot het ſtaaken van zyn voorneemen (x), waardoor hy, geene kans ziende, om 't Krygsvolk te voldoen, in de uiterſte verlegenheid raakte (y). Uit Spanje kwam, ſedert eenigen tyd, weinig onderſtand, en rekende men, dat de binnenlandſche kryg den Koning en den Landen nu reeds meer dan twintig millioenen gekoſt hadt (z). Men raadpleegde ook, ten deezen tyde, in de Byeenkomſten der Staaten van Brabant, om alle de Handelingen des Hertogs van Alva te vernietigen (a): waaruit de te-

Filips III. 1574. jaaren, en eenen honderdſten Penning.

Hy zoekt geld te heffen, zonder verlof der Staaten.

(w) Bor VII. *Boek*, *bl.* 30 *enz.* [516 *enz.*].
(x) Bor VII. *Boek*, *bl.* 63 *enz.* [562 *enz.*] 71 *enz.* [573 *enz.*]
(y) Tassis *Libr.* II. *p.* 127.
(z) Brief der Staat. van Holl. *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 340 [462].
(a) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXXIX. *p.* 825.

FILIPS III. 1574.

tegenwoordige Landvoogd beſpeuren kon, hoe ongeraaden het hem ware, de voetſtappen van zynen voorzaat, in eenigerhande opzigten, te volgen.

XXX. Handel over eene bevrediging met Holland en Zeeland.

De algemeene Staaten toonden zig te ongenegener, om in de eiſchen des Landsvoogds te bewilligen, doordien zy den binnenlandſchen kryg, die ſterven moeſt, als men hem zyn voedſel, het geld, onthieldt, lang moede waren, en den handel van bevrediging met Holland en Zeeland, die, eenigen tyd herwaards, begonnen was, zogten te vorderen. Requeſens hadt 'er, door Noirkarmes, de eerſte opening van laaten doen, aan Aldegonde, die 'er, van Utrecht, daar hy nog gevangen zat, over geſchreeven hadt aan den Prinſe van Oranje (*b*). Na de dood van Noirkarmes, die, op den vierden van Lentemaand, voorgevallen was (*c*), werdt de handel vervolgt, door zynen Opvolger in 't Stadhouderſchap van Holland en Utrecht, *Ferdinand van Lannoi*, *Graave van la Roche*, en door den Heere van Champagnei. Men bragt het, eindelyk, zo verre, dat de Heer van Mathenes van Riviere en Meeſter Jan van Treslong, voordeezen uit den Haage naar Utrecht geweeken, onder ſchyn van hunne byzondere zaaken te beſchikken, naar Rotterdam werden afgevaardigd (*d*).

Dagvaart te Rotterdam.

In deeze Stad, waren de Staaten van Holland, al ſedert den eerſten van Zomermaand, ter

(*b*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 42 [532]. LANGUET. Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ed.* XV. *p.* 37.
(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 14 [492].
(*d*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 43 [533].

ter Dagvaart beſchreeven geweeſt, om mid- Filips III.
delen te vinden, tot beſcherming des Lands 1574.
en tot ontzet van Leiden, dat nu, voor de
tweede reize, belegerd was. Ik vind, dat
de Staaten, hier, tot op den twee-entwintig-
ſten van Herfſtmaand, vergaderd geweeſt
zynde, des anderendaags, de Dagvaart, te
Delft, vervolgd hebben (e). De Staaten,
by raade van den Raad nevens zyne Door-
lugtigheid, en van Gemagtigden uit den Raa-
de en Rekeninge van Holland, gaven hier
hunne goedkeuring aan een ontwerp, om
honderduizend guldens te ligten, by leenin-
gen van vyfhonderd guldens tevens, onder
belofte van Intreſt en van eenige vryheden;
en wyders, om de gemoeden te pollen, met
verzoek van zeker vrywillig maandgeld, naar
elks genegenheid, tot onderhoud der bezet-
tingen, en, zo 't zo ver ſtrekken kon, tot wer-
ving te lande, mids men, in 't maanen, den
luiden voorhieldt, dat de onwilligen geſchat,
en tot opbrengen genoodzaakt zouden worden
(f). Wyders, werdt Izaak Leeuwenharder,
Koopman te Keulen, gemagtigd, om zo vee-
le penningen als hy bekomen kon, in Duitſch-
land, op te neemen, en dezelven, op de
Wiſſelbrieven van Henrik van Nispen van
Dordrecht, wederom uit te reiken (g). Wat
er, ten behoeve van 't belegerd Leiden, by
de Staaten, beraamd werdt, zullen wy, be-
neden, by bekwaamer gelegenheid, melden.
Terwyl de Staaten nog te Rotterdam zaten,
tra-

(e) Reſol. Holl. 21, 23 Sept. 1574. bl. 106.
(f) Boek VII. Boek, bl. 25 [305].
(g) Reſol. Holl. 26 Aug. 1574. bl. 59.

Filips III. 1574. traden Mathenes en Treslong, met eenige Gemagtigden, in heimelyke onderhandeling, en kreegen, op hun voorſtel, voor beſcheid, „ een ernſtelyk verzoek, dat het den Koning „ gelieven mogt, het vreemd Krygsvolk te „ doen vertrekken, en de Landen te doen re„ geeren, naar den raad der algemeene Staa„ten, wettiglyk beroepen; ten minſten, dat „ hy mogt goedvinden eenen ſtilſtand van „ wapenen, en vertrek van 't wederzyds „ vreemd Krygsvolk toe te ſtaan: in welk „ geval, de Staaten zig als getrouwe On„ derzaaten beloofden te zullen gedraagen." De Utrechtſche afgezondenen waren nog te Rotterdam, toen Champagnei Aldegonde, onder borgtogt, naar den Prinſe, zondt, om den grond zyner Doorlugtigheid te peilen, terwyl Mathenes en Treslong met de Staaten handelden. 't Hadt den naam, dat hy kwam, om het uitwiſſelen der gevangenen, met naame van den Graave van Boſſu, te bevorderen; doch 't merg van zynen laſt beſtondt, in te wege te brengen, dat, by 't ſluiten der bevrediging, 's Konings agtbaarheid bewaard bleeve, en dat men van 't ſtuk van den Godsdienſt niet repte. 't Laatſte moeſt weinig ſmaaken. Ten opzigte van 't eerſte, verwierf hy meer niet, dan dat hem de meening der Staaten, aan Mathenes en Treslong verklaard, by wyze van verzoekſchrift aan den Koning, ter hand werdt geſteld, waarmede hy naar Utrecht keerde. 't Voldeedt egter niet ten Hove, en Champagnei behaalde kleinen dank, met het afvaardigen van Aldegonde naar Holland.

Men

KAART
van de Belegeringe der Stad
L E Y D E N

de Eerste is begonnen den 31 October 1573.
en verlaaten den 21 Maart 1574.
de Tweede is begonnen den 26 May. en ontzet.
den 3 October 1574.

Ontworpen en Afgeteekend door
JOOST JANSSEN RILHAMER,
Die de Spaanschen in't zelve Beleg
voor Ingenieur heeft gedient.

Gecopieerd in den Jaare 1727.
En nu ten dienste
der VADERLANDSCHE HISTORIE verkleind.
te AMSTERDAM by IS. TIRION 1752.

Men zondt het Verzoekschrift, zonder ander antwoord dan van den Heere van Champagnei, aan Junius, Overste van Veere, te rug (*b*), en de Vredehandel liep vrugteloos af. FILIPS III. 1574. De Vredehandel wordt afgebroken.

In Zomermaand, werdt ook, in Holland, de eerste Kerkelyke Vergadering of Sinode der Hervormde Kerken van Holland en Zeeland, te Dordrecht, gehouden. Hier werdt eene Kerkenordening vastgesteld, uit eenennegentig punten bestaande: onder welken 'er verscheiden waren, welken men, naderhand, niet nagekomen is: gelyk, onder anderen, zyn het afschaffen der Feestdagen, uitgenomen den Zondag, en het weeren van 't Orgelspel uit de Kerken. In het antwoord, welk deeze Kerkelyke Byeenkomst gegeven heeft op eenige gewetensgevallen, verklaart zy het Huwelyk voor burgerlyk, en houdt eenen Lombaardhouder onbevoegd, om ten Avondmaal te gaan (*i*). Omtrent deezen tyd, werdt ook, ter Vergaderinge van Holland, beslooten, de Predikanten, jaarlyks, voor anderen, uit de gereedste middelen van den Lande, te voldoen, zullende de Magistraaten, deswege, ten beste mogelyk, met hen overeenkomen; doch hun, in de Steden, niet boven driehonderd, en op de Dorpen, niet boven tweehonderd guldens mogen toeleggen (*k*). XXXI. Kerkelyke Byeenkomst te Dordrecht.

Doch onder dit regelen der zaaken van Kerke en Staat, werdt Leiden benaauwd, door XXXII. Tweede Belegering van

(*b*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 42 *enz.* [532 *enz.*] Reyd I. *Boek*, *bl.* 12.

(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 50 *enz.* [544 *enz.*].

(*k*) Resol. Holl. 26 *Novemb.* 1574. *bl.* 211.

FILIPS III. 1574. Leiden.

door eene langduurige Belegering, welker loop en uitkomſt wy nu, beknoptelyk, ontvouwen moeten. Wy hebben te vooren (*l*) gemeld, dat de aankomſt van Graave Lodewyk het eerſte Beleg hadt doen opbreeken. De Stad hadt, hierna, verzuimd, zig van mondbehoeften te voorzien, en zelfs eenige ſchanſen, te vooren, door de Spanjaards, opgeworpen, ongeſlegt gelaaten. De muitery te Antwerpen was naauwlyks geſtild, of Baldes kreeg laſt van den Landvoogd, om het beleg te hervatten. Hy bevondt zig thans te Utrecht, welke Stad, met derzelver Geeſtelykheid, onſangs, ontheeven was van de boete, haar, by vonnis des Hertogs van Alva, opgelegd, en by voorraad herſteld in haare voorregten en zitplaats ter Staatsvergaderinge (*m*). Doch kort daarna, was het Krygsvolk van Baldes, het platte land om Utrecht hebbende afgeſtroopt, voor de Stad gekomen. Hy zogt het, tegen den zin der Wethouderſchap en des Graaven van la Roche, daar binnen te helpen: doch 't werdt hem, door de wakkerheid des Raads en der Burgerye, belet. Hy zou 't hierby egter niet hebben laaten blyven; hadt hy, juiſt ten deezen tyde, geen bevel gekreegen, om zig wederom voor Leiden neder te ſlaan. Trekkende dan, met zyn Leger, uit zes- of zevenduizend Spanjaarden, Duitſchen en Waalen beſtaande, op, tot by Amſterdam, ſcheept hy 't volk en den voorraad over de Meer, en ſlaat zig, des nagts voor den zesentwintigſten

Utrecht ontheeven van Alvas vonnis.

Moeite aldaar met het Krygsvolk van Baldes.

(*l*) Bl. 468.
(*m*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 17 [497].

JONKH.R JOHAN VAN DER DOES,
Heere van Noordwyk,
Bevelhebber in Leyden, geduurende de Belegering.

J. Houbraken fec. naer de Or. Pr. van C. Visscher.

I. Pieron excudit.

ſten van Bloeimaand, te Leiderdorp neder. In Leiden, lagen ſlegts eenige vrybuiters en vyf vendelen bezoldigde Burgers, welke laatſten, zo wel als de onbezoldigde Schuttery, onder bevel ſtonden van den Kolonel, Meester *Andries Allertszoon*. Overſte der Stad van 's Prinſen wege was Dirk van Bronkhorſt. Doch Allertszoon, op de eerſte tyding van 's vyands aankomſt, met vyfentwintig of dertig man, op kondſchap zynde uitgetrokken, liet, met drie of vier der zynen, het leeven: waarna 't opperbewind over 't Krygsvolk Jonkheere Jan van der Does, Heere van Noordwyk, opgedraagen werdt, hebbende *Jakob van der Does*, zynen Neeve, zulks eerſt, ter oorzaake van zynen ouderdom, geweigerd. Baldes deedt terſtond de toegangen ſtedewaards bezetten. *Don Louis Gaëtan*, eenig volk in Zoeterwoude en aan den Leidſchen Dam gelaaten hebbende, nam, met het overſchot zyner bende, den Haage in, na eenigen wederſtand ontmoet te hebben aan de Geeſtbrugge, daar hem Ruikhaver, met zyn vendel, tegengetrokken was. Te Valkenburg, alwaar de Prins eene ſchans begonnen hadt, lagen vyf vendelen Engelſchen onder *Eduard Cheſter*, die nu, zonder den vyand af te wagten, van daar weeken tot onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten; doch de Burgery, kwaad vermoeden krygende op de Engelſchen, wilde hun niet meer dan voedſel en legering onder de wallen toeſtaan: waarop zy, terſtond, tot den vyand overliepen, uitgenomen dertig man omtrent, voor welken men toen de

Filips III. 1574.

Den Haage bemagtigd.

Vyf vendelen Engelſchen loopen over tot den vyand.

FILIPS III. 1574. poort opende. Vyf andere vendels van 't zelfde Regement, de ſchans aan de Goudſche Sluis en het Dorp Alfen bewaarende, verlieten hun voordeel niet dan na 't uitſtaan van drie hevige ſtormen. *Don Martin d'Ayala* bleef toen meeſter van de ſterkte en het Dorp. Wat laater, bemagtigde Gaëtan de ſchans te Maaslandsſluis, voor welke hy eene wonde kreeg, die hem, na weinige dagen, van 't leeven beroofde. Vlaardingen gaf zig, terſtond hierna, ook aan de Spaanſchen over. Baldes vermeerderde dagelyks zyne ſchanſen rondsom Leiden, tot dat hy 'er, eindelyk, twee-enzeſtig in getal hadt. Hier door belette hy den toevoer naar de Stad, daar men, toeſtond, prys op den leeftogt ſtelde, en beval geen zwaarer bier te brouwen dan van vyfentwintig ſtuivers 't vat: doch toen de Stad eene maand belegerd geweeſt was, moeſt men elk menſch op een half pond brood 's daags ſtellen, den waakenden alleen een heel pond toeleggende; alzo niet meer dan honderdentien laſten Koorens in de Stad bevonden werden: waartoe men veertienduizend monden hadt. Zoetemelk mogt niet gebruikt worden dan om Boter te maaken. 't Papieren geld, dat, al geduurende de eerſte belegering, geſtempeld was, kreeg nu wederom gang (*n*). Eenige uitgeweeken' burgers, toen *Glippers* genoemd, vermaanden, midlerwyl, de Stedelingen, om zig over te geeven; met breed vertoog van 's Konings goedertierenheid; doch men antwoordde hun met

Baldes werpt twee-enzeſtig ſchanſen om Leiden op.

Orde op de mondbehoeften in de Stad.

Papieren geld.

(*n*) BOR VII. *Boek, bl.* 20 *enz.* [501 *enz.*].

met ſchimp of met zwygen: ook liet de Prins niet na, den belegerden, door brief op brief, een hert onder den riem te ſteeken. De bezoldigde Burgers deeden, nu en dan, uitvallen, om den vyand den voorraad te ontvoeren, en 'er de Stad van te voorzien, of hem te hinderen in het maaken zyner ſterkten. Dus leerden zy, met der tyd, het oorloogen, een ongewoon werk; en veroverden, eerlang, twee ſchanſen, eene buiten de Rynsburger Poort, die de Stads Kooltuinen ongenaakbaar hieldt, en eene te Boshuizen (o). Filips III. 1574. Uitvallen der belegerden.

Twee maanden omtrent verliepen 'er, met deeze en diergelyke Krygsbedryven, wanneer de Prins, geen ander middel ziende, om de Stad te ontzetten, beſloot, en ter Staatsvergaderinge doordrong (p), de ſluizen te openen, de dyken door te ſteeken, en de baaren der Noordzee den belegeraaren op 't lyf te ſtorten. Een wanhoopige toeleg, voorwaar! als men aanmerkt, dat het land om Leiden veel hooger legt dan Delfland en Schieland, vanwaar het water komen moeſt (q), en dat men zes of zeven tonnen ſchats aan dyken, hoeven en landvrugten moeſt vernielen, om een nut te verkrygen, dat van de onzekere gelegenheid van wind en weder afhing. Overleggende nogtans, dat de meeſte landeryen in deezen oord in 's vyands magt waren, viel men, in 't begin van Oogſtmaand, aan 't doorſteeken van den Yſſeldyk by Kapelle, op zestien plaatſen. Ook werdt tuſſchen Rotterdam en Kloekmoedig beſluit, om Leiden, door middel van 't water, te ontzetten.

(o) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(p) *Zie* Reſol. Holl. 30 *July* 1574. *bl.* 10.
(q) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXXIX. *p.* 822.

FILIPS III. 1574. en Delftshaven, een geweldig groot gat gedolven (r). De Steden en ſommige Dorpen van 't Zuiderkwartier leverden hiertoe een zeker getal van graavers (s). De Prins gaf, eerlang, der Stad, daar nu 't Kooren verteerd, de beeſten, die, tot hiertoe, onder 't geſchut, ter weide hadden gegaan, geſlagt waren, kennis van den inval en 't waſſen des waters: ook hoe men bezig was met vaartuigen te Rotterdam, te Delft en te Gouda, uit te ruſten, tot ontzet der Stede (t). De vrybuiters, op 't einde van Oogſtmaand, geene ſpyze naar genoegen meer konnende bekomen, namen hun afſcheid, en trokken ter Stad uit. Zy moeten egter niet allen vertrokken, of gedeeltelyk, naderhand, wedergekeerd zyn, alzo wy, op 't einde der Belegeringe, vrybuiters, onder Gerrit van der Laan, in de Stad, ontmoeten zullen. In deezen ſtand der zaaken, ſtortte de Prins, te Rotterdam, in eene doodelyke ziekte, die van veelen voor de peſt gehouden werdt, en hierom zyn eigen Hofgezin ſchuw van hem maakte. Zelfs vindt men gemeld, dat *Kornelis van Mierop*, Ontvanger der gemeene middelen van Holland, den Prins, op zekeren tyd, moetende ſpreeken, tot in zyn ſlaapvertrek doortradt, zonder iemant ontmoet te hebben. Ook vondt hy hier zyne Doorlugtigheid alleen; die, toen uit hem verſtaan hebbende, dat Leiden nog niet over was, een weinig ſcheen op te luiken, allengskens be-

Zwaare ziekte van den Prins.

(r) *Zie* Reſol. Holl. 31 *Aug.* 2, 4 *Sept.* 1574. *bl.* 67, 72, 75.
(s) Reſol. Holl. 29 *Aug.* 11 *Sept.* 1574. *bl.* 65, 88.
(t) BOR VII. *Boek*, *bl.* 53 [548]. Reſol. Holl. 30 *Aug.* 1 *Sept.* 1574. *bl.* 66, 69.

beter en volkomen herſteld werdt (*u*). Mid- Filips III.
lerwyl, hadt het gerugt van zynen dood reeds 1574.
binnens en buitens Lands geloopen: waaraan men, by den vyand, geloof ſloeg (*v*). Ook vind ik, dat die van Zeeland, by eenen Brief van den dertienden van Herfſtmaand, de Staaten van Holland vermaand hebben, by tyds, verdagt te zyn, om de Landen te voorzien van *een bekwaam Hoofd en Chriſtelyk' Vorſt*, indien de Prins mogt komen te overlyden: waarop geantwoord werdt, dat men, over zulk een gewigtig ſtuk, niet dan met gemeen goedvinden, met den Prinſe, in onderhandeling behoorde te treeden (*w*). Het Hof en de Rekenkamer hadden, in de Lente deezes jaars, toen de Prins, door 't onderneemen van verſcheiden' aanſlagen, in geduurig gevaar was, den algemeenen Staaten, dat is, denk ik, die van Holland en Zeeland, reeds vermaand, om hem, by tyds, eenen Opvolger te benoemen (*x*). Doch 't ſchynt, dat, hierop, ook toen, niets beſlooten is.

Met den aanvang van Herfſtmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen Lodewyk van Boiſot en Adriaan Willemszoon, met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoeften, in Zeeland verzameld: van zins om zig aldaar met de Hollandſche Vloote te vereenigen, en gezamenlyk Leiden te ontzetten. Yslyk zag 'er 't Zeeuwſch Bootsvolk uit. Sommigen hadden maar eenen arm: anderen mis- Boiſot en de Zeeuwen komen te Rotterdam, om Leiden te ontzetten.

(*u*) Hooft IX. *Boek*, *bl.* 282.
(*v*) Languети Eiſt. *Libr.* I. *Ep.* XIX. *p.* 48. Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXXIX. *p.* 822.
(*w*) Reſol. Holl. 17 *Sept.* 1574. *bl.* 98.
(*x*) VII. Memoriaalb. Ernst, *f.* 44. *in de* Deciſ. en Reſol. van den Hove *gedr.* 1751. *N.* 282. *bl.* 154.

FILIPS III. 1574. miſten een' voet of been, en gingen op een' ſtelt. Veelen droegen vervaarlyke lytekens der doorgeſtaane ſtryden. Voorts hadden zy halve maanen op de hoeden, met dit Opſchrift, *Liever Turkſch dan Pauſch* (*y*); woorden, waarvan de meeſten de kragt niet begreepen, en die by de bekwaamſten betekenden, dat de Turk min kragt aan 't geweeten deedt en zyn woord beter hieldt dan de Paus. Toen dit volk verzameld was, viel men aan 't doordelven der binnendyken. 't Water ſtondt, met den aanvang van Herfſtmaand, tot op anderhalven voet na aan den kruin der Landſcheidingen, tuſſchen Rynland en Delfland. Tuſſchen den tienden en elfden, ondernam men deeze door te ſteeken, 't welk de Spanjaards vergeefs zogten te beletten, wordende zy, aan drie oorden, afgeſlaagen en verdreeven. By deeze gelegenheid, rukte een Zeeuwſch Matroos eenen half leevenden Spanjaard het hert uit het lyf, beet 'er in, en wierp het, met de woorden, *Bitter is 't*, voor de honden (*z*). De Admiraal meende nu met de Vloot, voor welke, de Steden, elk haar aandeel, in een goed getal van roeijers, hadden opgebragt (*a*), en die rykelyk van mondbehoeften voorzien was (*b*), terſtond in de Zoetermeerſche Meer te konnen geraaken. Doch de Prins hadt hem, anderen den Prinſe kwalyk onderrigt. Hy ontmoette hier den groenen weg, die nog een voet

De binnendyken worden doorgeſteken.

Felheid van een' Zeeuw.

Zwaarigheden in den togt te water.

(*y*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 56 [552].
(*z*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 57 [554].
(*a*) *Zie* Reſol. Holl. 9 *Sept.* 1574. *bl.* 81.
(*b*) *Zie* Reſol. Holl. 1, 10, 15, 23, 29 *Sept.* 1574. *bl.* 69, 84, 94, 106, 119.

voet boven water lag. Deeze werdt ook ingenomen en doorgeſteken. Toen openbaarde zig andermaal iet, daar men niet op gegiſt hadt. De graften en veenplaſſen gingen niet door, eene ſloot uitgenomen, die, onder de Zoetermeerſche brug, leggende in den voorweg, heenen liep. Doch op en ter wederzyde van deeze brugge, hadden zig de Spanjaards ſterk verſchanſt. De Prins, hiervan verkondſchapt, zondt den ysbreeker en vier halve kartouwen op twee Koorenſchuiten van Delft af. Men beſchoot de brug, een' halven dag agtereen, deedt de Spanjaards veel ſchade; doch moeſt, na 't berſten van eene der twee Koorenſchuiten, afhouden, niet zonder ook merkelyk geleeden te hebben. Ondertuſſchen was de wind niet gunſtig genoeg, om veel waters aan te brengen: 't gene 'er was werdt, door de Spanjaards, zydewaards afgeleid, en verſpreidde zig over te wyden boezem, om veel diepte te maaken. 's Anderendaags egter, 't was de agttiende van Herfſtmaand, begon het wakker op te koelen uit den Noordweſten: en ſedert, beſloot men, van 't bemagtigen der Zoetermeerſche brugge af te zien, en de Meer te naderen, over den Zegwaardſchen weg, tuſſchen Zoetermeer en Benthuizen. Men bemagtigde deezen weg, by nagt, zonder dat het de Spaanſchen merkten, die zelfs, terſtond hierna, uit Zoetermeer en Benthuizen, binnenwaards weeken, hun geſchut medeſleepende. Boiſot, Zoetermeer hebbende ingenomen, vervolgde den vyand, te ſchepe, tot op 't Noord-aaſche Meertje, waaragter hy verſchanſt lag. Doch hy ver-

Filips III. 1574.

Aanval op de Zoetermeerſche brugge.

De Zegwaardſche weg bemagtigd.

De Vloot

PHILIPS III. 1574. nadert de Stad.

liet zyne ſchanſen, by nagt, met ſtille trom, zonder te denken op 't inhouden van den mond van 't Meertje; die, zo ligt als de Zoetermeerſche brug, zou hebben konnen beſchermd worden. Op eene breede wetering, die naar Zwieten loopt, lei zig de gantſche Vloot; ſedert aangekomen, neder, nevens den Admiraal, die terſtond los brandde, om van de belegerden gezien en gehoord te worden. Ook deedt men hem beſcheid, uit de Stad.

Staat der belegerden.

Doch hier zat men, ſedert eenige weeken, in groote elende. De honger begon 'er, met den aanvang van Herfſtmaand, fel te nypen. Vyftien nooddruftigen, op hun verzoek, ter Stad uit gelaaten, werden, door de Spanjaards, naakt of met de kleederen tot den navel afgeſneeden, den belegerden wederom toegezonden. Ondertuſſchen, werden deezen, door brieven van de uitgewekenen en van Baldes, gepord tot verdrag. Men begon ook eene onderhandeling met den Graave van la Roche; doch enkelyk, om, onder ſchyn derzelve, de booden en brieven te ligter binnen te krygen. Deeze handel, nogtans, baarde oneenigheid in de Stad, voornal na 't afſterven van 's Prinſen Overſte, Bronkhorſt, die, door ſtrenge Regtsoefening, 't volk in toom hadt weeten te houden. Men viel nu aan 't ſchrollen op de Regeering, en ſchroomde niet uit te ſlaan, *dat zy wel veel geſtolen moeſten hebben, die zig op geene beloften van genade verlaaten durfden.* Toen 't gewoone voedſel, 't weinige, dat men voor de kranken ſpaarde, uitgenomen, verteerd was, en men 't lyf meeſt by paardenvleeſch houden

Muitery in Leiden.

moeſt

moest, wies de muitery in de Stad. Vyftien burgers, voorwendende uit den naam van meer dan driehonderd te spreeken, traden naar 't Stadhuis, der Overheid spyze of middel omze te bekomen afvergende. Een andere hoop vorderde het zelfde van den Burgemeester, *Pieter Adriaanszoon van der Werf*, die de rustigheid hadt om hun zyn eigen lighaam aan te bieden, op dat men 't deelde, zo ver 't strekken kon; waarop zy beschaamd afdroopen. Al dit sproot uit de gezindheid eeniger burgeren tot handeling met den vyand, in welke men elkanderen, in heimelyke samenkomsten, versterkte. Doch 't meeste deel des Raads was voor 't houden der Stede. Men besloot ook de liefhebbers van den staat, onder zeker ander voorwendsel, te wapenen, om de kwalykgezinden, als 't nood deedt, te keer te gaan. De moed der Overheid werkte zo sterk op de herten der meeste Burgeren, dat zy den vyand van de wallen toedreeven, *eer den linker arm te zullen opeeten, dan de Stad, uit hongersnood, overgeeven, en zig van den regter arm te zullen bedienen, om haar te beschermen, of als 't neep, in brand te steeken, en te verlaaten:* in welke hartigheid, de vrouwen, bedugt voor 't schenden haarer eere, dat veelen meer dan den honger vreesden, de mannen styfden.

Filips III. 1574.

Rustigheid van Burgemeester van der Werf.

Moed der meeste Burgeren.

't Veranderen van den wind, die nu styf in 't Noordoosten staan bleef, was oorzaak dat het water, sedert eenige dagen, meer viel dan wies; weshalve de Vloot niet vorderen kon, en in 't Noord-aa moest blyven leggen. Boisot begon toen den moed om de Stad te

De wind keert, en 't water valt.

Moede-

Filips III. 1574. Loosheid van Bolsot.

te spyzigen verlooren te geeven, stellende, gelyk hy den Prinse schreef, geene hoop dan op Hemelsche hulp, die, met den springvloed, 't water kon doen wassen, dat nu maar negen duimen boven 't laagste land stondt, daar de galeijen agttien of twintig duimen van nooden hadden. In de Stad, wees men elkanderen de Vloot van verre: en schiepen de verslaauwde gemoeden eenigen troost uit dit gezigt, welke wederom verdween, wanneer men naar den wind keek, die van geen wenden wist. De laatste dagen van Herfstmaand werden in bystere benaauwdheid gesleeten. Veelen hadden, in zeven weeken, geen brood geproefd: de aanzienlyksten aten 't paardenvleesch zo graag, als te vooren of naderhand 't schaapenvleesch: 't gemeen behielp zig met gekapte huiden. Honden- en kattenvleesch was lekkerny. Vellen van droogen schol, weggeworpen' beenderen werden van de mesthoopen opgezogt, gekaauwd en uitgezoogen: 't geronne bloed uit de grooten geschept en ingeslikt: koolsbladeren, bladeren van veelerlei vrugt- en andere boomen, op meer dan eene wyze, bereid en gegeten. De Kraamvrouwen kreegen 's daags een half pond beschuits: de zwangeren slonken van gebrek. Jonge kindertjes spysde men met paardedarmen: dien zo veel niet gebeuren mogt, gaven nu en dan den geest, in 't trekken aan de ledige borst. Somtyds heeft men moeder en kind op de straat dood gevonden. Al wat eetbaar was werdt duur verkogt. Doch tegen den dorst was beter raad. Men dronk bier, op haverdoppen of bedorven draf gebrou-

Deerlyke hongersnood in de Stad.

brouwen, of op wynruit en alsem, in plaats van hop: voorts water met azyn gemengd, of klaar, voor die 't niet beter bekomen konden. Behalve met den honger, hadt men, in de Stad, te worstelen met de pest, die omtrent zesduizend menschen wegsleepte. De leevenden hadden naauwlyks kragt, om de dooden ter aarde te draagen, knikkende hun de knieën onder 't lyf, als zy eene brugge op moesten. De wagten, die door tien man plagten waargenomen te worden, werden nu slegts met vyf of vier man bezet: die somtyds, des morgens, t'huis komende, vrouw of kinders dood vonden. Filips III. 1574. Pestziekte en sterfte.

Doch toen de elende nu niet hooger scheen te konnen klimmen, steekt 'er, juist met den springvloed, een storm op uit den Noordwesten, die 't zeewater, met geweld, ten lande injaagt. Straks daarna zwaait de wind agt volle streeken zuidelyker, 't welk te wege bragt, dat de Vloot, in plaats van negen duim, nu twee en een derde voet peilen kon. Storm uit den Noordwesten doet het water wassen.

Men ging dan, tusschen den eersten en tweeden van Wynmaand, op reis, over 't hooge land, tot aan den Kerkweg, die haast vermeesterd werdt. Midlerwyl, werdt Zoeterwoude, dat vol Spanjaards lag, hevig beschooten door de Zeeuwen. In den Kerkweg, werden drie gaten gedolven, door welken de Vloot voortraakte, tot in de polder van Meerburg, van waar zy, niet naar de Stad, maar naar de Vrouwenbrugge en de Paapenmeer oproeide. De Spanjaards, die, in de schanzen rondsom de Zoeterwouder Kerk, lagen, maakten hieruit op, dat het op hen gemunt De Vloot nadert. De Spanjaards verlaaten hunne schanzen.

FELIPS III. 1574.

munt was, en dat men hun 't vlugten zogt af te snyden. Voorts, bespeurende, hoe 't water, in korten tyd, een' geheelen voet gewassen was, vat hen zulk eene vrees voor 't verdrinken, dat Baldes eerst, en toen de overigen, die hier lagen, naar Voorschooten, en, langs den Stompwyker weg, naar den Leidschen Dam en Voorburg, op de losse vlugt slaan. De Zeeuwen vervolgden hen, die naar Voorschooten vlooden, en versloegen 'er veelen. De schrik van dit vlieden sloeg naar Leiderdorp en Lammen over. 't Land was hier merkelyk hooger, en de Stad niet te ontzetten, voor dat de schans, ter laatstgemelder plaatse, bemagtigd was: langs welke het water de Vliet naar de Stad loopt, dat digt met paalwerk was toegedamd. Men besloot dan de schans te Lammen, op den derden, aan te vallen, en gaf den belegerden, met eene duive, kennis van den toeleg, hun belastende eenen uitval te doen, als men de schans aantasten zou. Doch deeze brief kwam den vyand in handen. 't Geviel, dien zelfden nagt, dat 'er een stuk van de Stads muur, ter lengte van zesentwintig roeden, instortte. Dit baarde zo veel schriks, onder de Spanjaards, die te Lammen lagen, dat zy, reeds last ontvangen hebbende, om by tyds te wyken, en nu waanende, door de belegerden, van de eene; en door de vloot, van de andere zyde; te zullen bestookt worden, 't geschut in de Vliet wierpen, en, met stille trom, de schans voor den dag verlieten. Een jongen, van de wallen, de glimmende lonten uit de schans hebbende zien trek-

en eindelyk die te Lammen.

trekken, zonder te keeren, verwekte eerſt het vermoeden onder de belegerden, dat de ſchans verlaaten was. Om zes guldens, begaf hy zig derwaards, en niemant in de ſchans verneemende, wuifde hy met zynen hoed. Een man, na hem afgezonden, beveſtigde dezelfde tyding. Boiſot, om zeker te gaan van 't verlaaten der ſchanſe, 't welk hem, door deezen man, aangediend was, ſchikt twee galeijen vooruit, die de ſterkte onbezet, 't geſchut gezonken vonden. Hopman Gerrit van der Laan, midlerwyl, met zyne vrybuiters, uit de Stad, naar Lammen getoogen, ontving hier de ſchepen, die, na 't wegneemen van den dam, van welken wy gewaagd hebben, door de Vliet, naar de Stad roeiden, daar zy, des Zondags, den derden van Wynmaand, 's morgens ten agt uuren, binnen kwamen. Filips III. 1574. De Stad wordt ontzet.

Onbeſchryflyk is de blydſchap, met welke Boiſot, die den voortogt hadt en de andere bevelhebbers en vlootelingen, van groot en klein, werden ingehaald en verwelkomd. De Vlietbrug, door welke, de voorraadſchepen ter Stad in ſchooten, ſtondt vol gepropt van eene uitgehongerde menigte van allerlei ouderdom en kunne, die, voorts, uit alle hoeken en ſtraaten ſamengeſchoold, de oevers der vaarte geboord hadt, en handen, armen, ſchouders uitſtak, om 't brood, den haring, de kaas of andere ſpyze, die men haar aanreikte of toewierp, te grypen, te vangen, te grabbelen, of op eenige andere wyze magtig te worden. De rapſten en hongerigſten ſprongen, tot den hals toe, in 't wa-

ter

Filips III. 1574.

ter, of zwommen der Vloote aan boord. Zy en anderen, die iets bekomen hadden, ſchooiden 'er mede ſteêwaards in, om hunne zieke of verflaauwde Huisgenooten te verkwikken. De gantſche Stad waagde van 't geroep, *Leiden is ontzet! Leiden is ontzet! eeuwiglyk zy God gepreezen!* Deerlyk was 't, ondertuſſchen, om te aanſchouwen, dat ſommigen, geene maat in 't eeten weetende te houden, met de ſpyze tuſſchen de tanden, verſtikten: 't welk de Overheid bewoog, om, nu men overvloed hadt, zo wel als toen de honger neep, maat op 't eeten te ſtellen. De Bevelhebbers der Vloote, aan land geſtapt, namen, gevolgd van eene meenigte van Scheepsvolk en Stedelingen, terſtond, gang naar de Kerke, daar de dankbaare gemoeden ſmolten in hunne eigen' vuurigheid, en de traanen en ſnikken den zang der pſalmen haperen deeden. De Vroedſchap beſloot, ſedert, deezen dag, jaarlyks, pligtiglyk, te vieren, dat tot heden toe agtervolgd wordt. Zeer opmerkelyk was 't, dat de wind, 's anderendaags, uit den Zuidooſten opſteekende, 't water ten lande uit, en, daarna, wat Noordwaards gezwaaid zynde, met een onweêr, in zee joeg. De Spanjaards verlieten alle hunne ſchanſen om Leiden op eene na, die te Wadding lag: doch deeze en ganſch Holland ruimdenze ook eerlang, om dat de Veldheer hun geene betaaling verſchaffen kon. Buiten Haarlem om, en voorby Amſterdam, ſloegen zy den weg op naar 't Stigt, dat deerlyk werdt afgeloopen. Te Utrecht, welke Stad zy zogten te bemagtigen, werden zy egter afgeſlaagen, en daar-

daarna, met eenig geld, geſtild zynde, naar Maaſtricht geleid, omtrent welke Stad, men hen de winterlegeringen deedt betrekken (*c*). FILIPS III. 1574.

De Prins kreeg de tyding van 't ontzet van Leiden, onder de namiddags Predikaatſie te Delft, door zynen Helbaardier, *Hans van Brugge*, dien de Staaten, ten zelfden dage, vyfentwintig ponden van veertig grooten tot eene vereering toeleiden (*d*). Zyne Doorlugtigheid kwam, op den vierden, des avonds, in perſoon binnen Leiden, verheffende hooglyk de Wethouderſchap en Burgery, over 't kloekmoedig doorſtaan van zo veel jammers en gevaars: en beloovende de beweezen' trouw, aan hun en hunne nakomelingen, te zullen vergelden (*e*). Eenige dagen daarna, verſtelde de Prins de Wet der Stede: 't getal der Vroedſchappen van veertig op agtentwintig verminderende, en buiten den gewoonlyken tyd der veranderinge, nieuwe Burgemeeſters, Schepens en Theſauriers aanſtellende, onder welken 'er eenigen gevonden werden, die geene Poorters der Stad waren. Die van den Geregte, hierover t'onvrede, verklaarden den Prinſe, ſchriftelyk, dat zulks ſtreedt met de Privilegien, welken zy allen bezwooren hadden. Doch de Prins betuigde, dat de verandering, om gewigtige redenen en ten dienſte van den Lande, geſchied zynde, moeſt begreepen worden, niet tot benadeeling van de Privilegien der Stede te ſtrekken (*f*). 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, dat

(*c*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 78 [583].
(*d*) Reſol. Holl. 3 *Oftob.* 1574. *bl.* 325.
(*e*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 58 *enz.* [554 *enz.*] Orlers Leyden *bl.* 444 *enz.*
(*f*) Oud Chron. *by* Orlers Leyden, *bl.* 572. verg. *bl.* 538.

Filips III. 1574.

dat de Spaanschgezindheid van sommige Leidsche Wethouderen den Prins tot deeze verandering bewogen zal hebben. Twee jaaren hierna, werdt het getal der Vroedschappen wederom op veertig gebragt. De Prins (g), de Edelen en Sieden booden, eerlang, den Leidenaaren, in erkentenis hunner standvastigheid, vryheid van tollen (4) voor eenige jaaren, of eene Hoogeschool des Lands, in hunne Stad, aan. Zy koozen 't laatste. En werdt toen, op den zesden van Louwmaand des volgenden jaars, op 's Konings naam, Oktroi verleend, tot het opregten eener Hollandsche Akademie, te Leiden (h); die nog in stand is, eene menigte van beroemde mannen uitgeleverd, en den naam der Stad, door de gantsche beschaafde weereld, vermaard gemaakt heeft. Aldegonde, die, eerst kort na 't ontzet van Leiden, volgens 't Verdrag met Mondragon, geslaakt was, begaf zig, in de volgende Lente, naar Heidelberg en elders in Duitschland, vanwaar hy de eerste Hoogleeraars in de Leidsche Akademie herwaards bragt (i).

's Lands Hoogeschool te Leiden opgeregt.

(g) Resol. Holl. 2, 4, 7 *Jun.* 1575. *bl.* 1, 14, 8.
(h) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 528. Resol. Holl. 14 *Jan.* 1575. *bl.* 37. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 85 [593].
(i) Languarti Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XXIX. *p.* 75.

(4) Zo drukt Hooft zig uit. IX. Boek, bl. 398. Doch de Leidenaars waren van de Graaflykheids tollen, volgens de oude Privilegien, reeds van zelven vry. Veelligt, moet men dan, hier, door *tollen*, de nieuwe beslaftingen op de Koopwaaren verstaan.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De *Kaart van de* VEREENIGDE NEDERKANDEN, *moet geplaatſt worden tegen over Bladzyde.* 3
en aan dezelve moet zo veel wit blyven, datze geheel buiten het Boek kan uitſlaan en nagezien worden.

Het *Portrait* van ADRIAAN VAN DER GOES *te plaatſen tegen over Bladz.* 62

Het *Portrait* van VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA. - - - - - - - 106

't Verzoekſchrift der Edelen, overgeleverd - 142

BRIELE ingenomen door de Watergeuzen - 344

Het *Portrait* van LOUIS VAN BOISOT - - 460

Kaart van de Belegering der Stad LEIDEN. - 481

Het *Portrait* van JOHAN VAN DER DOES - 483

HDI
HW 2A25 H